

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

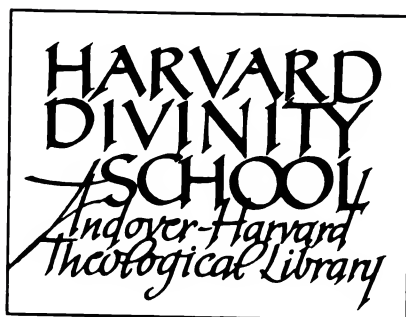
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

S. Thasci Caecili Cypriani opera omnia

Saint Cyprian
(Bishop of
Carthage.)

**CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM**

**EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS**

**VOL. III. PARS II.
S. THASCI CAECILI CYPRIANI OPERA OMNIA
EX RECENSIONE G. HARTELII.**

**VINDOBONAE
APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXI.**

**S. THASCI CAECILI CYPRIANI
OPERA OMNIA**

**RECENSUIT
ET COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT
G VILELMVS HARTEL**

**VINDOBONAE
APVD C. GEROLDI FILIVM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXI.**

BR
60
.C6
v. 3
pt. 2

THASCI CAECILI CYPRIANI
EPISTVLAE.

- B* = codex Bambergensis 476, saec. XI.
C = codex (Sangermanensis 720) Parisinus 12126, saec. VIII.
c = alterum epistolae 70 apographum quod *C* exhibet.
E = codex (Compendiensis 68) Parisinus 17349, saec. X.
e = alterum epistolae XII apographum quod *E* exhibet.
F = fragmenta codicis Bobiensis saec. VI. partim Taurinensia (cf. Peyron Ciceronis orationum fragmenta p. 156 sq.) partim Ambrosiana (cod. D. 519).
G = codex Sangallensis 454, saec. VIII.
H = codex (Sorbon. 207) Parisinus 15242, saec. XI–XII.
I = codex (S. Victor. 101) Parisinus 14461, saec. XII.
L = codex Laurehamensis nunc Vindobonensis 962, saec. VIII.
M = codex Monacensis 208, saec. VIII; cf. cod. *Q*.
m = alterum epistolae XII. apographum, quod *M* exhibet.
N = codex Casinas 204, saec. X.
O = codex Floriacensis nunc Aurelianensis 131, saec. VII.
P = codex Parisinus 1647 A, saec. VIII–X.
Q = codex Trecensis 581, saec. VIII–VIII (cf. Catalogue générale des manuscrits des bibliothèques de départements publiques II 249). cum codd. *Q* et *M* ex eodem libro archetypo descripti sint, ubi easdem exhibent lectiones, Trecensis libri signo *Q* eas comprehendi uolui.
q = alterum apographum epistolae 12 quod exhibet *Q*.
R = codex Reginensis 116, saec. VIII.
S = codex Seguerianus nunc Parisinus 10592, saec. VI–VII.
T = codex Reginensis 118, saec. X.
V = codex Veronensis saec. VII; cf. p. 2.
W = codex Wirceburgensis 56, saec. VIII (?).
Z = codex Parisinus 1658, saec. XIII.
z = alterum aliquot epistularum apographum quod exhibet *Z*.
g = codex Baluzianus nunc Parisinus 1650, saec. XIII–XV.
h = codex Vossianus lat. 7, saec. X.
i = codex (S. Victor. 77) Parisinus 14460, saec. XIII.
o = codex (Orat. 9) Parisinus 17350, saec. XII.
r = codex Remensis 218, 311; saec. XV.
w = codex Vindobonensis 798, saec. XV.
β = codex Trecensis 442, saec. XIII.
μ = codex Monacensis 18203, saec. XV.
ν = alterum aliquot epistularum apographum quod exhibet *μ*.
ρ = codex Parisinus 1659, saec. XII–XIII.
σ = codex Vaticanus 199, saec. XV.
ω = codex Parisinus 1656, saec. XII.
v = editiones uel omnes uel aliquot.

EPISTVLA I.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI FVRNIS
CONSISTENTIBVS S.

Graniter conmoti sumus ego et collegae mei qui praesentes
aderant et conpresbyteri nostri qui nobis adsidebant, fratres
carissimi, cum cognouissemus quod Geminus Victor frater noster
de saeculo excedens Geminium Faustinum presbyterum tutorem
testamento suo nominauerit, cum iam pridem in concilio episco-
porum statutum sit ne quis de clericis et Dei ministris tutorem
uel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino
sacerdotio honorati et in clerico ministerio constituti non nisi
altari et sacrificiis deseruire et precibus adque orationibus uacare
debeant. scriptum est enim: nemo militans Deo obligat se
molestiis saecularibus, ut possit placere ei cui se
probauit. quod cum de omnibus dictum sit, quanto magis mo-
lestiis et laqueis saecularibus obligari non debent qui diuinis
rebus et spiritalibus occupati ab ecclesia recedere et ad terrenos
et saeculares actus uacare non possunt. cuius ordinationis et reli-

13 II Tim. 2, 4.

Epist. I. — Incipit ad clerum et plebem (ad clerum et plebem *om. F*,
furnitanorum *add. C*) de Victore qui Faustinum presbyterum tutorem
nominauit *CFLNPQV*. — 2 diaconis *C*¹ 5 et presbyteri *L*
nobiscum *CP* 6 cum cognouissemus quod *om. L*¹ 7 geminum *C*
8 cum] eum *N* 9 clericis et] aecclesiae *C* dei] de *V* 11 et in] ex-
tincti *C* clericorum ministerio *ex* clerico monasterio *L m. 2*, clerici ab
ministerio *C* 12 alteri *L* 13 deo nemo *C sed* nemo *exp. m. 2* 14 cui
CF, qui *LNPQ* 15 probabit *L*¹ 17 ecclesiae *C*¹ ad] in *C* 18 cui-
us] eius *C*

III.

gionis formam leuitae prius in lege tenuerunt, ut cum terram diuiderent et possessiones partirentur undecim tribus, leuitica tribus, quae templo et altari et ministeriis diuinis uocabant, nihil de illa diuisionis portione perciperet, sed aliis terram colentibus illa tantum Deum coleret et ad uictum adque alimentum suum, ab undecim tribubus de fructibus qui nascebantur decimas reciperet. quod totum fiebat de auctoritate et dispositione diuina, ut qui operationibus diuinis insistebant in nulla re auocarentur nec cogitare aut agere saecularia cogerentur. quae nunc ratio et forma in clero tenetur, ut qui in ecclesia Domini ordinatione clerica¹⁰ promoquentur in nullo ab administratione diuina auocentur, ne molestiis et negotiis saecularibus adligentur, sed in honore sportulantium fratrum tamquam decimas ex fructibus accipientes ab altari et sacrificiis non recedant et die ac nocte caelestibus rebus et spiritalibus seruiant.

15

- 2 Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter prouidentes censuerunt ne quis frater excedens ad tutelam uel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum²⁰ prece qui ab altari sacerdotes et ministros uoluit auocari. et ideo Victor cum contra formam nuper in concilio a sacerdotibus

1 leuitae PQ *saepius* ut] et P 2 diuiderunt L, uiderunt F leuitica tribus om. N, ad leuitas tribus ex leuitici a quibus corr. C 3 altari et] altaris C ministerio C sed io s. l. diuinis] diaconus C sed exp. m. 2 uacabat v 4 perciperent P, pertineret C 5 illi C²P colerent CP suum om. Vv 6 tribubus] tribus C¹LNPQ reciperent P, perciperent C, perciperet FQv 7 totum ex tantum C 8 re om. LNP reuocarentur FLNP 9 cogitare ex cogitatione C ratio] oratio F 10 ut om. Q quis C ordinationem clericam FLQ¹M, ad ordinationem clericam Q²V, ad ordinationem clericalem C; fort. ordinationem clericam promerentur 11 in nullo] nullo modo C ab om. L uocentur P¹ ne] nec CVv 12 super sportulantium Cm. 2 et solatio 13 accipientem L 14 altariis LP, altaribus N recedebant C¹ et] sed v 16 et antecessores F 17 tutelam ex uitae iam C 18 hoc om. F 19 offerretur C¹ Q¹ (offerretur M) 20 meretur C 21 prete C altare C ministros suos leuita²² uocare C auocare LNPQv 22 a om. F

datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione eius apud uos fiat oblatio aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia frequentetur, ut sacerdotum decretum religiose et necessarie factum seruetur a nobis, simul et ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes et ministros Dei altari eius et ecclesiae uacantes ad saecularem molestiam deuocet. obseruari enim de cetero poterit ne ultra hoc fiat circa personam clericorum, si quod nunc factum est fuerit uindicatum. opto uos, fratres carissimi, semper bene
 10 ualere.

EPISTVLA II.

CYPRIANVS EVCRATIO FRATRI S.

Pro dilectione tua et uerecundia mutua consulendum me existimasti, frater carissime, quid mihi uideatur de histrione quodam,
 15 qui apud uos constitutus in eiusdem adhuc artis suae dedecore perseuerat et magister et doctor non erudiendorum sed perdendorum puerorum id quod male didicit ceteris quoque insinuat, an talis debeat communicare nobiscum, quod puto ego nec maiestati di-

1 tutorem] auctorem *C* 2 non] et non *C*¹ quo *Q* fiat] fatiat *M* (fiat *Q*) 3 aut deprecatio *om. P*, aut delegatio *C* in nomine *F* frequentetur *om. P* 4 sacerdotium *C*¹ necessarium *C*¹ 6 alteri *L*, altare *C* eius *om. C* euacantes *N*, uocantes *C*¹ saeculares molestias *LNPQv* 7 euocet *F* 8 fiat] faciat *FQ* circa] orga *ex* terra *C* quod] quidquid *ex* quid *C* 9 opto ... ualere *om. LN*¹ uos] te *PQ* frater *PQ* carissime *Q*, karissimi in dño *C*. — Ad clerum et plebem (plebem et clerum *N*) de Victore qui Faustinum presbyterum tutorem nominauit explicit *F'LNPPQ* (nisi quod *P exh.*: Explicit ad clerum *etc.*), Explicit *C*. —

Epist. II. — Incipit ad Eucratium (eucraticum *P*, eugraticum *Q et sup.* eucratium *M m. 2*) de histrione (istrione feliciter *C*) *CLNPQR*. — 12 eugraticum *Q*, et eucratio *C*, euecratio *v* 13 tua] mutua *v* mutua] tua *v* 14 quod] uidetur *C* istrione *CL* quomdam *L*, quondam *CR* 15 qui *om. C* 17 quod *om. C* didicit] dicunt *C* insinuant *CR* an] si *C s. l. m. 2* 18 quod *om. v*

uinae nec euangelicae disciplinae congruere, ut pudor et honor ecclesiae tam turpi et infami contagione foedetur. nam cum in lege prohibeantur uiri induere muliebrem uestem et maledicti eiusmodi iudicentur, quanto maioris est criminis non tantum muliebria indumenta accipere sed et gestu quoque turpes et molles et muliebres magisterio inpudicae artis exprimere?

- 2 Nec excuset, se quisquam si a theatro ipse cessauerit, cum tamen hoc ceteros doceat. non potest enim uideri cessasse qui uicarios substituit et qui pro se uno plures succidaneos suggerit contra institutionem Dei erudiens et docens quemadmodum masculus frangatur in feminam et sexus arte mutetur et diabolo diuinum plasma maculanti per corrupti adque eneruati corporis delicta placeatur. quod si paenuriam talis et necessitatem paupertatis optendit, potest inter ceteros qui ecclesiae alimentis sustententur huius quoque necessitas adiuuari, si tamen contentus sit frugalioribus et innocentibus cibis nec putet salario se esse redimendum ut a peccatis cesset, quando hoc non nobis sed sibi praestet. ceterum quantum uult inde quaerat, qualis quaestus est qui de conuiuio Abraham et Isaac et Iacob homines rapit et male ac perniciose in saeculo saginatos ad aeternae famis ac sitis supplicia deducit. et ideo quantum potes ab hac eum prauitate et dedecore ad uiam innocentiae adque ad spem uitae suae reuoca, ut sit contentus ecclesiae sumptibus parcioribus quidem sed salutaribus. quod si illic ecclesia non sufficit ut laborantibus praestet

1 nec euangelice disciplinae *M m. 2 add. in margine* 2 in *om. C*
 3 mulierem *QR* 4 maiores *L'*, maior *NPQ* 5 muliebri *R* sed]
 it *R* gestus *CBv* 6 mulieres *N* impudice *LQ* 8 uidere *N*
 9 uicario *R*, carios *C* substituit] subtrauit *C* et *om. M (exh. Q)*
 se uno] secundo *L*, uno *C* succedaneos *PQR*, succedant eos *C* 10 ma-
 sculum *C* 11 et d.] ex d. *C* 12 maculati *PQ* correpti *C'* enceruati *C'*
 13 poenoria *C* 14 ostendit *L*, ostendit *P* potest] potest qui *Q*
 alimentis ecclesiae *CR* sustentantur *P* 16 et] sed *N* salario *L* sed
ri corr., salutis *ex* salatio *C* salario ... cesset *om. R* se *exp. C* redi-
 mentum *C'P'*, remedium *C'* 17 a *P s. l. m. 2* peccatis] spectatis *C*
 18 uult] uelit *CB* inde quaerat] acquirit *CR* 19 abraham *P* et
 (ante isaac) *om. C* 20 signatos *R'*, signatos *C* 21 supplicia *L*
 potest *CM*, potes. *Q* eum] cum *C* 22 suae] aeternae *v* reuocet *ex*
 reuocauit *C* 23 ut *om. C*, si *P* parcioribus *C* quidam *Q* 24 illi *C*

alimenta, poterit se ad nos transferre et hic quod sibi ad uictum adque ad uestitum necessarium fuerit accipere, nec alios extra ecclesiam mortalia docere, sed ipse salutaria in ecclesia discere. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA III.

CYPRIANVS ROGATIANO FRATRI S.

Grauit̃ et dolenter conmoti sumus ego et collegae qui prae-
sentes aderant, frater carissime, lectis litteris tuis, quibus de
diacono tuo conquestus es quod inmemor sacerdotalis loci tui et
10 officii ac ministerii sui oblitus contumeliis et iniuriis suis te
exacerbauerit. et tu quidem honorifice circa nos et pro solita tua
humilitate fecisti, ut malles de eo nobis conqueri, cum pro epi-
scopatus uigore et cathedrae auctoritate haberes potestatem qua
posses de illo statim uindicari, certus quod collegae tui omnes
15 gratum haberemus quodcumque circa diaconum tuum contume-
liosum sacerdotali potestate fecisses, habens circa eiusmodi ho-
mines praecepta diuina, cum Dominus Deus in Deuteronomio
dicat: et homo quicumque fecerit in superbia ut non
exaudiat sacerdotem aut iudicem et quicumque
20 fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis
populus cum audierit timebit, et non agent impie

18 Deut. 17, 12. 13.

1 ad nostras ferre *U* 2 adq. uestitum *P s. l. m. 2* ad] ac *N*. uesti-
mentum *L* 3 ipsa *P* 4 opto ... ualere *om. C* te *om. M (exh. Q)*
filij frater *v.* — Ad eucratium (eugratium *Q*) de histrione explicat (expli-
cat *L*) *LNQRE*, explicat (*ex* incipit *corr. C*) ad eucratium de istrione *CP*. —

Epist. III. — Incipit ad Rogatianum de diacono (qui contra epi-
scopum contendit *add. P*) *BLPQT*. — 6 fratri *om. L* 7 collegae mei
BQTv 8 lectis] elictis *T* 9 quod] qui *B* 11 exacerbauerit *QT*,
exacerbaret *V* solita] silita *T* 13 cathedra *Q* quam *B*, quia *M*,
qua *a Q*, quas *T* 15 ratum *Erasmus* circa] contra *in ras. Q sed in*
marginē circa (circa *M*) tuum *om. Q* 16 huiusmodi *v* hominis *T*
18 in *om. Q* 19 et *om. Bv* quicum *M* (quicumque *Q*)

etiam nunc. et ut sciamus hanc Dei uocem cum uera et summa maiestate eius processisse ad honorandos ac uindicandos sacerdotes suos, cum aduersus Aaron sacerdotem tres de ministeriis Chore Dathan et Abiron ausi sunt superbisse et cernicem suam extollere et sacerdoti praeposito se adaequare, hiatu terrae absorpti ac deuorati paenas statim sacrilegae audaciae persoluerunt. nec soli illi, sed et ceteri ducenti quinquaginta qui eis comites ad audaciam fuerunt prorumpente a Domino igne consumpti sunt, ut probaretur sacerdotes Dei ab eo qui sacerdotes facit uindicari. in libro quoque regnorum cum Samuel sacerdos a Indaeorum populo ob senectutem, sicut tu modo, contemneretur, exclamauit iratus Dominus et dixit: non te spreuerunt, sed me spreuerunt. et ut hoc ulcisceretur, excitauit eis Saul regem, qui eos iniuriis grauibz adfligeret et per omnes contumelias et paenas superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione diuina uindicaretur.

2 Sed et Salomon in spiritu sancto constitutus testatur et docet quae sit sacerdotalis auctoritas et potestas dicens: ex tota anima tua time Deum, et sacerdotes eius sanctifica. et iterum: honora Deum ex tota anima tua et honorifica sacerdotes eius. quorum praeceptorum memor beatus apostolus, secundum quod in actis apostolorum legimus, cum ei diceretur: sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo, respondit et dixit: nesciebam, fratres, quia pontifex est. scriptum est enim: principem plebis tuae non male-

12 I Sam. 8, 7. 18 Sir. 7, 29. 20 Sir. 7, 31. 23 Act. 23, 4. 5.

1 uocem] sententiam V cum om. B] 2 honorandos T, adorandos B
ac ex hac Q 3 ministris BLv 4 core LPT et dathan v habiron L
superbisse V, superbiisse Q, superbi esse BLMPT 5 ab-
sorti BLQT 6 ac om. B 7 illi om. T es L, eius B 8 fuerint T
9 probarentur BQT sacerdos Q ab eo qui sacerdotes dei P s. l. m. 2
sacerdotes dei LP uindicare L 10 sacerdotes iudeorum samuhel B
11 ob ex ab L, a P senectute BP tu om. P 12 iratus om. LP
alterum spreuerunt om. V 13 hoc om. T ei T sal P 14 effli-
gerit T 16 de] a P superbo om. P 17 sed et om. L solomon
LPQ 21 apostolus Paulus BQv 22 actibus v cum] et cum T
28 dni B 25 plebis tui T, populi tui Qv maledicens T

dices. Dominus etiam noster ipse Iesus Christus rex et iudex et
Deus noster usque ad passionis diem seruauit honorem pontifi-
cibus et sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei nec agnitio-
nem Christi seruassent. nam cum leprosum emundasset, dixit
illi: uade et monstra te sacerdoti et offer donum.
humilitate ea qua nos quoque esse humiles docuit sacerdotem ad-
huc appellabat quem sciebat esse sacrilegum. item sub ictu pas-
sionis cum alapam accepisset et ei diceretur: sic respondes
pontifici, nihil ille contumeliose locutus est in personam pon-
tificis, sed magis innocentiam suam tuitus est dicens: si male
locutus sum, exprobra de malo: si autem bene, quid
me caedis? quae omnia ab eo ideo facta sunt humiliter adque
patienter ut nos humilitatis ac patientiae haberemus exemplum.
docuit sacerdotes ueros legitime et plene honorari, dum circa
falsos sacerdotes ipse talis existit.

Meminisse autem diaconi debent quoniam apostolos id est epi-
scopos et praepositos Dominus elegit, diaconos autem post ascen-
sum Domini in caelos apostoli sibi constituerunt episcopatus sui
et ecclesiae ministros. quod si nos aliquid audere contra Deum
possumus qui episcopos facit, possunt et contra nos audere dia-
coni a quibus fiunt. et ideo oportet diaconum de quo scribis
agere audaciae suae paenitentiam, ut honorem sacerdotis agnoscat
et episcopo praeposito suo plena humilitate satisfacere. haec sunt
enim initia haereticorum et ortus adque conatus schismaticorum

5 Matth. 8, 4. 8 Io. 18, 23.

1 ipse *om. B* 2 dñs *B* 3 adignationem *T* 5 demonstra *V*
offers *BMQ*¹, offeres *Q*² 6 esse *om. B* adhoc *BLPQT* 7 sub ictu]
subditus *B* passionis *B* 8 alapa *T* respondis *ex* respondit *L m. 2*,
respondes *P sed es corr.* 9 ille] esse *T* 10 sed sic *B* tuitus *BLPQT*² *V*,
tutus *T*¹, tutatus *v* 11 exproba *T* 12 quae *Q sed ae corr.*, qui *M*
13 ut] cum *L* ac] hac *B*, et *L* patientiae] paenitentiae *L* 14 docuit
enim *BQTv* uero *PQ* 15 exstitit *v* 16 apostolus *T* episcopus *T*
17 ascensam *Q*² (ascensum *MQ*¹) 18 caelo *B* 19 nos si *T* 20 pos-
sunt] possum *T* et *BQ sed t Q corr.*, ei *LMT* audere] addere *LP*
diacones *L* 21 cassium diaconum *B* 22 ut scripsi, et *BLPQTv*
sacerdotii *B* adagnoscat *L*, adignoscat *T*, agnoscere *v* 23 praeposito
ex praeposo *Q m. 2*, praetioso *M*, ptio *T* 24 initia *om. LP*

male cogitantium, ut sibi placeant, ut praepositum superbo tumore contemnant. sic de ecclesia receditur, sic altare profanum foris conlocatur, sic contra pacem Christi et ordinationem adque unitatem Dei rebellatur. quod si ultra te contumeliis suis exacerbauerit et prouocauerit, fungeris contra eum potestatem honoris tui, ut eum uel deponas uel abstineas. nam si apostolus Paulus ad Timotheum scribens dixit: iuuentutem tuam nemo despiciat, quanto magis tibi a collegis tuis dicendum est: senectutem tuam nemo despiciat. et quoniam scripsisti quendam cum eodem diacono tuo se miscuisse et superbiae eius adque audaciae participem esse, hunc quoque et si qui alii tales extiterint et contra sacerdotem Dei fecerint uel coercere poteris uel abstinere. nisi quod hortamur et monemus ut peccasse se potius intellegant et satisfaciant et nos propositum nostrum tenere patiantur. magis enim optamus et cupimus contumelias et iniurias singulorum clementi patientia uincere quam sacerdotali licentia uindicare. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA IIII.

CYPRIVS, CAECILIVS, VICTOR, SEDATVS, TERTVLLVS
CVM PRESBYTERIS QVI PRAESENTES ADERANT POMONIO
FRATRI S.

- I Legimus litteras tuas, frater carissime, quas per Paconium fratrem nostrum misisti postulans et desiderans ut tibi rescribe-

7 I Tim. 4, 12.

1 sibi] sic P superno T 2 contemnunt T regreditur B 3 foris ex foris L m. 2 4 si. L 5 prouocauerit] proclamauerit L, probauerit T fungeris ille L, fungaris Q² (fungeris MQ¹) contra] circa QV, circum T potestatem BV, potestate LPQT² 6 eum] eum potestate T 7 despiciat T (item. l. 9) 8 quando T tua tibi T 10 tuo om. B, in ras. P m. 2 miscuisset T 11 alia. P extiterunt L 12 di P s. l. m. 2 certe cohercere T potueris L 14 praepositum LQ 15 et iniuriam QT, om. B 17 opto ... ualere om. L, opto te bene ualere B. — Ad (Caecilii Cypriani ad B) Rogatianum de diacono exp BMT, exp ad Rogatianum de diacono P, ad Rogatianum exp Q, om. L. — Epist. IIII. — Incipit ad Pompenium (Pompeium Q¹M) de uirginibus BLMQRW. — 19 tertulus Q, tertulus W 20 cum presbyteris] conpresbiteri R 23 scriberemus B

remus quid nobis de his uirginibus uideatur quae cum semel
statum suum continenter et firmiter tenere decreuerint, detectae
sint postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex
quibus unum diaconum esse [dicis]: plane easdem quae se cum
uiris dormisse confessae sint adseuerare integras esse. circa quam
rem quoniam consilium nostrum desiderasti, scias nos ab euan-
gelicis et apostolicis traditionibus non recedere quo minus fra-
tribus et sororibus nostris constanter et fortiter consulatur et per
omnes utilitatis et salutis uias ecclesiastica disciplina seruetur,
10 cum Dominus loquatur et dicat: et dabo uobis pastores
secundum cor meum, et pascent uos pascentes cum
disciplina. et iterum scriptum est: disciplinam qui abicit
infelix est, et in psalmis quoque spiritus sanctus instruit di-
cens: continete disciplinam, ne forte irascatur Do-
15 minus, et pereatis a uia recta, cum exarserit cito
ira eius super uos.

Primo igitur in loco, frater carissime, et praepositis et plebi 2
nihil aliud elaborandum est quam ut qui Deum timemus cum
omni obseruatione disciplinae diuina praecepta teneamus nec pa-
20 tiamur errare fratres nostros et pro arbitrio et ructu suo uiuere,
sed ad uitam singulis fideliter consulere, nec pati uirgines cum
masculis habitare, non dico simul dormire sed nec simul uiuere,

10 Hier. 3, 15. 12 Sap. 3, 11. 14 Ps. 2, 12.

1 his] iis *v* cum] se *R* semel *om.* *V* 2 statum *s. c.* et] in statu
suo esse et continentiam *Vv*, instituisse et continentiam *R* continen-
tes *W* decreuerunt *R* 3 sunt *R* eadem *Q* 4 dicis esse *LW*
se cum *om.* *W* 5 sunt *R* integras se *R*, se integras *Qv* 6 sciens *R*
7 quominibus *L*¹ 8 nostris] non *R* et fortiter *om.* *W* consuleretur
LQ, consolaremur *B*, consolamur *W* et *om.* *BLW* 9 omnis *W*
utilitates *B* et salutis *om.* *R* uias *om.* *BQW* aeclesiasticae *W*
disciplinae *BW* seruetur *om.* *BW* 12 scriptum est] cum scriptum
sit *Q* 13 psalmo *Q* instruet *B*, admonet et instruit *R*, admoneat et
instruat *Lv* 15 recta] iusta *L* cito] in breui *R* 17 frs *kmi* *R*
18 est *om.* *B* 19 diuinae *BW*, ueneramur diuina *R* 20 ructu *V*,
fractu *LQRW*, fluctu *B*; cf. *Pontii uitam Cypr. c. 15*: absit—ut de tam
beatissimo martyre ructus hominis iudicaret uiuentes *B* 21 sed et *Q*
ad *om.* *BW* patitur *W* 22 dico] tantum *R* cum dormire *W*¹
nec] nec debere *R*

quando et sexus infirmus et aetas adhuc lubrica per omnia frenari a nobis et regi debeat, ne diabolo insidianti et saeuire cupienti ad nocendum detur occasio, quando et apostolus dicat: nolite locum dare diabolo. liberanda est uigilanter de periculosis locis nauis, ne inter scopulos et saxa frangatur. exuenda est uelociter de incendio sarcina prius quam flammis superuenientibus concremetur. nemo diu tutus est periculo proximus. nec euadere diabolus seruus Dei poterit qui se diaboli laqueis implicauit. intercedendum est cito talibus [ut separentur] dum adhuc separari innocentes possunt, quia diuidi postmodum nostra intercessionem non poterunt [postea quam conscientia grauissima cohaeserunt]. denique quam graues multorum ruinas hinc fieri uidemus et per huiusmodi inlicitas et periculosas coniunctiones corrumpi plurimas uirgines cum summo animi nostri dolore conspiciamus. quod si se ex fide Christo dicauerunt, pudicae et castae sine ulla fabula perseuerent, ita fortes ac stabiles praemium uirginitatis expectent: si autem perseuerare nolunt uel non possunt, melius nubant quam in ignem delictis suis cadant. certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant, cum scriptum sit: si cibus scandalizat fratrem, non manducabo carnem in saeculo ne fratrem scandalizem.

3 Nec aliqua putet se [posse] hac excusatione defendi quod inspicere et probari possit an uirgo sit, cum et manus obstetricum et

3 Eph. 4, 27. 20 I Cor. 8, 13.

1 et sexus] est sexus B et om. L 2 a om. W debeant MW, debeat et R zabulo R ut solet 5 scopulos B eruenda W 7 proximis L 9 intercedendum L¹, intercedendum R ut separentur om. V 10 possint B 11 postea ... cohaeserunt om. V conscientia. Q, conscientiae M, glutino conscientiae R, conscientiam B grauissimam B, om. R cohaeserint R, admiserunt B 12 qua B hinc fieri uidemus om. B 13 eiusmodi R 15 ex fide se v; se om. BR pudice et caste et R 16 ita] et ita v, et RV ac] et Rv 17 expectant BW autem] praemium uirginitatis add. B 18 melius] melius est W, melius est ut v; cf. August. de uirginibus c. 34: melius nubent quam urerentur quamquam W in om. B delicti sui R nullum certe B 19 scandalum ex scandum L 21 saeculum Bv, aeternum W 22 putet] potest Q se posse] posse se R, se V hac] ac B posse defendi R¹ sed m. 2 posse exp. quod et Rv 23 obstetricum BLM Q¹

oculus saepe fallatur, ut et si incorrupta inuenta fuerit uirgo ea parte qua mulier potest esse, potuerit tamen et ex alia corporis parte peccasse quae corrumpi potest et tamen inspicere non potest. certe ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio et osculatio et coniacentium duorum turpis et foeda dormitio quantum dedecoris et criminis confitetur? si superueniens maritus sponsam suam iacentem cum altero uideat, nonne indignatur et fremit et per zeli dolorem fortassis et gladium in manus sumit? quid Christus Dominus et iudex noster cum uirginem suam sibi dicatam et sanctitati suae destinatam iacere cum altero cernit, quam indignatur et irascitur et quas paenas incestis eiusmodi coniunctionibus comminatur, cuius ut gladium spiritalem et uenturum iudicii diem unusquisque fratrum possit euadere omni consilio providere et elaborare debemus. et cum omnes omnino disciplinam tenere oporteat, multo magis praepositos et diaconos curare hoc fas est, qui exemplum et documentum ceteris de conversatione et moribus suis praebeant. quomodo enim possunt integritati et continentiae praeesse, si ex ipsis incipiant corruptelae et uitiorum magisteria procedere?

Et idcirco consulte et cum uigore fecisti, frater carissime, abstinendo diaconum qui cum uirgine saepe mansit, sed et ceteros qui cum uirginibus dormire consueuerant. quod si paenitentiam huius illiciti concubitus sui egerint et ab se inuicem recesserint, inspiciantur interim uirgines ab obstetricibus diligenter, et si

1 oculos *QW*, oculi *v* fallatur ut *scripsi*, fallat ut *W*, fallatur *BMR*, fallantur *Lv*, fallantur *Q* ea] ex ea *Q²R* 2 parte *BLMQ²RVW*, parte sua *Q²*, parte sui *v* quam *L*, om. *Q* potuit ex potuerit *Q* et ex *BL*, ex *RWv*, et *Q* 3 corrumpi] uiolari *RV* 4 concubitus *Q* inosculatio *v* 5 turpissim et feda *B¹ sed* im et feda *exp. m. 2* 7 nonne] non *W* 8 dolorem] liuorem *RV* fortasses *Q*, portans *B* et om. *B* in om. *R* manus *scripsi*, manu *BLQR*, manum *Wv* sumit] sua et *B* quid *R*, quia *BLQ* 9 christus et *Wv* 11 huiusmodi *W* 12 ut] et *LW* 13 frater *L* 14 et] ut *L* et] ut *R* omnis *Q* 18 si] si sic *L* exemplis *ante* ipsis *eras. in W* incipiunt *R* corruptile *M* 19 procedere] prodire *R* 20 cum uigore et consulte *R* 21 uirginem *LQ* saepe om. *B* 22 cum uirgine *L* consueuerunt *B* 23 sui om. *W* egerunt *BQW* ab] a *v* recesserunt *BQRW* 24 obstetricibus *BQ*, obstetricio *W* diligentes *W*

uirgines inuentae fuerint, accepta communicatione ad ecclesiam admittantur hac tamen interminatione, ut si ad eosdem masculos postmodum reuersae fuerint aut si cum isdem in una domo et sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiciantur nec in ecclesiam postmodum tales facile recipiantur. si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat paenitentiam plenam, quia quae hoc crimen admisit non mariti sed Christi adultera est, et ideo aestimato iusto tempore postea exomologesi facta ad ecclesiam redeat. quod si obstinate perseuerant nec se ab inuicem separant, sciant se cum hac sua inpudica obstinatione numquam a nobis admitti in ecclesiam posse, ne exemplum ceteris ad ruinas delictis suis facere incipiant. nec putent sibi uitae aut salutis constare rationem, si episcopis et sacerdotibus obtemperare noluerint, cum in Deuteronomio Dominus Deus dicat: et homo quicumque fecerit superbiam, ut non exaudiat sacerdos aut iudicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit et non agit impie etiam nunc. interfici Deus iussit sacerdotibus suis non obtemperantes, iudicii sui tempus constituit non oboedientibus. et tunc quidem gladio occidebantur, 10

14 Deut. 17, 12. 13.

1 in accepta *B* communicationem *Q*, communione *R* 2 haec *B* interim ratione *W* ut *eras. B* si *om. B¹LRW* 3 si postmodum *BRW*, 10 postmodum *Q* reuerse fuerint *M* hisdem *BW*, eisdem *Rv* 4 tecto] lecto *R* grauiori *B* censu reiciantur *W* 5 tales *om. BRW* facile *om. W* 6 eis] his *R* aliquae *QR* corruptae *R*, contumaces *Q* sed *s. l. m. 2*: corrupte fuerint *Q* deprehensa *L*, et deprehensa *B*, deprae-
hensae *QR* agant *Q* 7 quia quae *Q*, quaeque *LW*, quae *B*, quia qui *R* crimine ut *B* 8 aestimato iusto] existi *W* post *W* exomologesi *BLQEW* ecclesia *Q* 9 redeant *LB* si *om. L* obstinatae *L* ab inuicem se *B*; se *om. W* 10 obstinationum quam *Q* 11 in] ad *R* ne] nec *QW* ruinam *LWv* 12 delicti sui *R* aut] ac *R* 13 si] qui *W* noluerunt *LW* 14 dominus *om. R* deus *om. W* et *om. B* 15 in superbia *Rv* 16 in *om. W* 18 agent *Rv* 19 iussit deus *W* obtemperantes] incipit *F*, obtemperante *B*, obtemperantes et *v* iudicii sui *W*, iudicii suisi *F*, iudiciis suis si *B*, iudiciibus a se *LQEv* tempus constituit *FW*, templum constituit *B*, ad tempus constitutis *LQEv* 20 oboedientibus *BFLW*, oboedientes *QRv* et] sed *FV*

quando adhuc et circumcisio carnalis manebat: nunc autem quia circumcisio spiritalis esse ad fideles seruos Dei coepit, spiritali gladio superbi et contumaces necantur, dum de ecclesia eiciuntur. neque enim uiuere foris possunt, cum domus Dei una sit et ne-
 5 mini salus esse nisi in ecclesia possit. indisciplinatos autem pe-
 rire, dum non audiunt nec obtemperant salubribus praeceptis,
 testatur scriptura diuina quae dicit: non diligit indiscipli-
 natus castigantem se. qui autem oderunt correp-
 tiones, consumentur turpiter.

10 Ergo ne indisciplinati consumantur et pereant da operam, frater 5
 carissime, ut quantum potes consiliis salubribus fraternitatem
 regas et singulis ad salutem suam consulas. arcta et angusta est
 uia per quam ingredimur ad uitam, sed summus et magnus est
 fructus cum peruenimus ad gloriam. qui se semel castrauerunt
 15 propter regnum caelorum, per omnia Deo placeant nec sacerdotes
 Dei ** aut per ecclesiam scandalo se et fratribus offerant. et
 ad praesens si a nobis contristari uideantur, nos tamen salubri
 persuasione moneamus scientes et apostolum dixisse: ergo ego
 inimicus factus sum uerum praedicans uobis? quod
 20 si obtemperauerint, nobis gratissimum est. stantes eos ad salutem

7 Prou. 15, 12. 10. 18 Gal. 4, 16.

2 ad] apud RV 3 sic superbi QR 4 unus L et ... possit om. B
 6 obtemperare L, obaudiunt W 9 consumentur. Turpiter ergo ne
 disciplinati F 10 consummantur F, consumuntur R 11 km̃ L
 quantos B salutaribus BQv 12 in singulis Q consolas Q arcta v
 13 uia est BR gradimur RV, ingrediuntur F 14 qui et semel se B
 15 ut per omnia dñō R sacerdotibus W 16 post dei intercidit
 offendant uel tale quid aut per BFLW, aut Qv, ad R ecclesiam]
 dñi add. Qv, xp̃i add. B scandalo se et scripsi, scandalos et BFL,
 scandalo se QW, scandalo RV fratribus offerant] suae prauitatis offen-
 dant RV 17 ad praesens si scripsi, ad praesentia F, ad praesens BLW,
 si praesens R, si ad praesens Qv a om. F nobis] quidam ex fratribus
 nostris add. v uideantur BW, uideatur FL, uidentur QRv nos] no-
 nos F in salubri Qv 18 persuasione] per sua sine Q maneamus Qv
 et apostolum scientes W et om. R ego om. RW 19 uobis factus RQ,
 factus uobis v praedicans F, dicens BRQW, om. L 20 nobis] nobis
 RW¹ gratissimum est stantes eos] lucrati sumus fratres et (et om. L)
 eos LRV

dignatione nostri sermonis firmanimus. si autem quidam de peruersis obtemperare noluerint, secundum eundem apostolum dicentem: si hominibus placerem, Christi seruus non essem, si quibusdam suadere non possumus ut eos Christo placere faciamus, nos certe quod nostrum est Christo Domino et Deo nostro praecepta eius seruantes placeamus. opto te, frater carissime ac desiderantissime, in Domino semper bene ualere.

EPISTVLA V.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS CARISSIMIS S.

10

I Saluto uos incolumis per Dei gratiam, fratres carissimi, laetus quod circa incolumitatem quoque uestram omnia integra esse cognouerim. et quoniam mihi interesse nunc non permittit loci condicio, peto uos pro fide et religione uestra fungamini illic et uestris partibus et meis, ut nihil uel ad disciplinam uel ad diligenti-¹⁵am desit. quantum ad sumptus suggerendos, siue illis qui gloriosa uoce Dominum confessi in carcere sunt constituti, siue his

3 Gal. 1, 10.

1 dignatione nostri sermonis *FW*, pariter dignatione (dignitate *L*) nostri sermonis *BLQ*, pariter et dignitatem (dignationem *R*) nostro sermone *Rv* firmanimus *LR*, formauimus *BFQWv* quidam *om. R* 2 secundum] sequamur *Rv* eundem *om. FW* dicent *W* 3 seruus christi *W* 5 xpo et dno nro *R*, xpi dni et di nri *BFLQW* 6 seruando *Rv* opto ... ualere *om. L* optamus *R* 7 ac desiderantissime *FW*, *om. BLRQ* in dm *F*, *om. BRQW* semper *om. BRQv* — Ad Stephanum exp *F*, ad Pomponium de uirginibus exp *BLRQW*, Explicit ad Pompeium de uirginibus *M*. —

Epist. V. — Incipit ad clerum sicut supra *NT*, Incipit ad clerum propter curam pauperum *Z*, Ad clerum propter curam pauperum et peregrinorum incipit *μ*. — 9 diaconis *Z* carissimis *om. Zμ* 11 incolumes *Z* 12 quod] quo *T* 14 fundamini *Zμ* 15 et uestris] uestris *Z* nichil *NZ* uel ad d. u. a. d. desit] indigentia et ad humilitatem uel ad humanitatem uel ad disciplinam sit *Z* 16 quantum autem *v* sumptos *NT* illis] iis *v* 17 dno *μ* siue] sibi *Z* hiis *Z*, iis *v*

qui pauperes et indigentes laborant et tamen in Domino perseverant, peto nihil desit, cum summula omnis quae redacta est illic sit apud clericos distributa propter eiusmodi casus, ut haberent plures unde ad necessitates et pressuras singulorum operari possint.

Peto quoque ut ad procurandam quietem solertia et sollicitudo uestra non desit. nam etsi fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conueniendum et uisitandum confessores bonos quos inlustrauit iam gloriosis initiis diuina dignatio, tamen caute hoc et non glomeratim nec per multitudinem semel iunctam puto esse faciendum, ne ex hoc ipso inuidia concitetur et introeundi aditus denegetur et dum insatiabiles multum uolumus, totum perdamus. consulite ergo et prouidete ut cum temperamento fieri hoc tutius possit, ita ut presbyteri quoque qui illic apud confessores offerunt singuli cum singulis diaconis per uices alternent, quia et mutatio personarum et uicissitudo conuenientium minuit inuidiam. circa omnia enim mites et humiles, ut seruis Dei congruit, temporibus seruire et quieti prospicere et plebi prouidere debemus. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam salutate. salutatur uos diaconus et qui mecum sunt salutant. ualete.

1 dñm Z 2 summula T', summa Zμ 3 propter] per μ ut h. plures] unde haberent pauperes Z 4 ad] an Z necessitatem μ et pressuras] expssa μ 5 possent μ 6 sollertia N 7 desit N, sit T, desinat Zμ nam om. Zμ sint μ 8 lustrauit μ 9 gloriosis initiis] gloriosos intus Zμ 10 semel] simul v uinctum Z 12 degeneretur Z et om. Z insatialis T, instabiles N multum] totum Zv 13 consulite T fieri hoc T, fieri N, hoc Zμ, hoc agi v 14 totius NTZ possit impleri μ ita] itaque N 15 diaconibus Zμ et quia μ 17 humiles T congruum sit μ, congruit sit sed Z 18 quietem μ 19 ac desiderantissimi NTV, om. Zμ 20 et nostri ... ualete om. Zμ fraternitatem uestram N salutate om. NT salutant Nv 21 salutant om. v. — Ad clerum ut (sicut T) supra explicit NT, Ad clerum propter curam pauperum explicit Z, om. μ. —

EPISTULA VI.

CYPRIANVS SERGIO ET ROGATIANO ET CETERIS CONFESSORIBVS
IN DEO PERPETVAM S.

1 Saluto uos, fratres carissimi, optans ipse quoque conspectu
uestro frui, si me ad uos peruenire loci condicio permitteret. 5
quid enim mihi optatius et laetius posset accidere quam nunc
uobis inhaerere, ut complecteremini me manibus illis quae purae
et innocentes et dominicam fidem seruantes sacrilega obsequia
respuerunt? quid iocundius et sublimius quam osculari nunc ora
uestra quae gloriosa uoce Dominum confessa sunt, conspici etiam 10
praesentem ab oculis nostris qui despecto saeculo conspiciendo
Deo digni extiterunt? sed quoniam huic laetitiae interesse facul-
tas non datur, has pro me ad aures et ad oculos uestros uicarias
litteras mitto, quibus gratulor pariter et exhortor ut in confes-
sione caelestis gloriae fortes et stabiles perseueretis et ingressi 15
uiam dominicae dignationis ad accipiendam coronam spiritali
uirtute pergatis, habentes Dominum protectorem et ducem qui
dixit: et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus us-
que ad consummationem mundi. o beatum carcerem
quem inlustrauit uestra praesentia. o beatum carcerem qui ho- 20

18 Matth. 28, 20.

Epist. VI. — Incipit ad Rogatianum (iuniorem *add. C³QT*) et ceteros
(ceteris *N*, *om. C³QT*) confessores (confessoribus *N*) *C³NQRT*, Incipit ad
Rogationem *C⁴*, Incipit ad confessores *LP*. — 2 cyrrianus *T*. Sergio et *C⁴*,
om. LNPT rogatiano iuniori *CR* 3 domino *CRTv* 4 carissimi ac
beatissimi *v* optas *R* (*as in ras.*), optans *C⁴* ipse] *se R* 6 possit
CQ, posse *M* *---* quam *L* (*per eras*) 7 ut *om. B⁴* complecteremini *R*
sed mini *in ras.*, complecteret *C* me *om. C* 8 in obsequia *R* 9 re-
spuere *R*, res fuerunt *C⁴* 10 gloriose uocem *C* dñi *C³R*, dño *C⁴LT*
etiam] et tam *B*, me *T in ras.* 11 despectu *L* conspiciendo] conspiciamus
indeque *C* 12 dño *CBV* letiae *C* 13 et ad] et *C* 14 et ex-
hortor] et moneo *T a. l.* ut in] uti *LPT¹* confessionem *C⁴T¹* 15 cae-
lesti gloria *C⁴* et fortes et *C* 16 ad *om. LB* 17 dño *L* protec-
torem *Q* (protectorem *M*) 18 et *om. T²v* diebus diebus *R* 19 mundi]
saeculi *CBV* 20 qui *om. R*

mines Dei mittit ad caelum. o tenebras lucidiores sole ipso et luce hac mundi clariores, ubi modo constituta sunt Dei templa et sanctificata diuinis confessionibus membra uestra.

Nec quicquam nunc uersetur in cordibus et mentibus uestris ²quam diuina praecepta et mandata caelestia, quibus nos ad tolerantiam passionis spiritus sanctus semper animauit. nemo mortem cogitet sed immortalitatem nec temporariam poenam sed gloriam sempiternam, cum scriptum sit: pretiosa est in conspectu Dei mors iustorum eius. et iterum: sacrificium ¹⁰Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit. et iterum ubi loquitur scriptura diuina de tormentis quae martyras Dei consecrant et ipsa passionis probatione sanctificant: et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena ¹⁵est. et in paucis uexati in multis bene disponentur, quoniam Deus temptauit illos et inuenit illos dignosse. tamquam aurum in fornace probauit illos et quasi holocaustam hostiam accepit illos. et in tempore erit respectus illorum. iudicabunt nationes ²⁰et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum. quando ergo iudicatueros uos et regnaturos cum Christo Domino cogitatis, exultetis necesse est et futurorum gaudio praesentia supplicia calcetis, scientes ab initio mundi sic institutum ut laboret istic in saeculari conflictatione iustitia, quando

8 Ps. 115, 15. 9 Ps. 50, 19. 13 Sap. 3, 4—8.

1 dei mittit] dimittit C o ex quo T 2 hac] ac RT sed exp. T
3 sanctificanda Tv 4 uersatur C 5 quam] nisi C nos] non R, uos
Nv 7 nec N corr. temporalem C 8 est om. C 9 dñi Cv iustorum]
sanctorum Q 11 despiciet CR 12 martyres CNTv in ipsa
CQRv 13 sanctificat R 14 eorum] illorum CR immortalitatem R,
immortalitatis C 17 portabit C'R 18 quasi] ut Q holocausta CV,
holocaustum Q, holocausti RT sed i corr. hostia CR 19 illorum] add.
CRv: fulgebunt iusti (iusti om. R) et tamquam scintillae in harundineto
discurrunt; om. hoc additamentum reliqui codd. et V 20 populi Q (populi M)
regnauit Q eorum dominus v 21 perpetuum] aeternum Q
22 et] ut C 23 sic] huius C 24 labore |||| sic T, labore iussit C
in] cum TQ iustitiam L

III.

31

in origine statim prima Abel iustus occiditur et exinde iusti quique et prophetae et apostoli missi. quibus omnibus Dominus quoque in se ipso constituit exemplum, docens ad suum regnum non nisi eos qui se per suam uiam secuti sint peruenire dicens: qui amat animam suam in isto saeculo, perdet illam. et qui odit animam suam in isto saeculo, in uitam aeternam conseruabit illam. et iterum: nolite timere eos qui occidunt corpus, animam uero non possunt occidere. magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehennam. Paulus etiam nos adhortatur ut qui ad Domini promissa uenire cupimus imitari Dominum in omnibus debeamus. sumus, inquit, filii Dei: si autem filii, et heredes Dei, coheredes autem Christi, siquidem compatiamur ut et conmagificemur. addidit etiam conparationem praesentis temporis et futurae claritatis dicens: non sunt condignae passionis huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. cuius claritatis gloriam cogitantes pressuras omnes et persecutiones tolerare nos conuenit, quia etsi sunt multae pressurae iustorum, ex omnibus tamen liberantur qui in Deum fidunt.

- 2 Beatas etiam feminas quae nobiscum sunt in eadem confessionis gloria constitutae, quae dominicam fidem tenentes et sexu suo fortiores non solum ipsae ad coronam proximae sunt, sed et ce-

4 Io. 12, 25. 7 Matth. 10, 28. 12 Rom. 8, 16. 17. 16 Rom. 8, 18.

1 originem *T' Q* primo *CR*, mundi prima *Q* 2 qui *CR* dño *C*
 3 ducens *ex* docens *C* 4 uiam suam *CRv* sunt *MT* (sint *Q*) 6 uita
 aeterna *Q* 7 conseruauit *QR* 8 uero] autem *Q* 9 metuit *N'*, metuite *R*
 in *ras.* et animam] animam *C* 10 et cor || *reliquam huius epistolae*
partem et initium proximae (Ad Antonianum) om. P gehenna *C*
 11 adhortat *C* dnm *B' T'*, dñi nr̃i *Q* 12 dño *LR*, dñm *Q* 13 et heredes
CLQTV, dei et heredes *N*, et heredes heredes quidem *Rv* 14 et]
 sic *C* commagificemur *C'* in *marg.*, conglorificemur *C'* in *cont.*
 15 addit *CV* 16 ducens *T'* passionis *C' T' Q* 18 claritatem *C'* gloria
R 19 persecutionem *C* tolerare] colet probare *C* etsi] ut si *L*
 20 liberantibus *C* 21 dñm *V*, dño *CR* confidunt *C* 22 beatos *C*
 22 gloriam *C'* 24 gloriae coronam *v* proxime *CQ* (proximae *M*)

teris quoque feminis exemplum de sua constantia prae-buerunt. ac ne quid deesset ad gloriam numeri uestri, ut omnis nobiscum et sexus et aetas esset in honore, pueros etiam uobis gloriosa confessione sociavit diuina dignatio, repraesentans nobis tale aliquid
 5 quale Ananias Azarias Misael illustres pueri aliquando fecerunt, quibus inclusis in caminum cesserunt ignes et refrigerium flammae dederunt praesente cum illis Domino et probante, quod in confessores et martyras eius nihil posset gehennae ardor operari, sed quod qui in Deum crederent incolumes semper et tuti in
 10 omnibus perseuerarent. et consideretis diligentius peto pro uestra religione quae apud illos pueros fides fuerit, quae promereri plenius Deum potuit. ad omnia enim parati, sicuti omnes esse debemus, aiunt regi: Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc uerbo respondere tibi. est enim Deus
 15 cui nos seruimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos. et si non, notum tibi sit quoniam diis tuis non seruimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus. cum se et crederent et pro fide sua scirent posse etiam
 20 de praesenti supplicio liberari, iactare hoc tamen et uindicare sibi noluerunt dicentes et si non, ne minor esset confessionis uirtus sine testimonio passionis. addiderunt posse omnia Deum fa-

13 Dan. 3, 16—18.

2 ac] an C numeri] muneris V omnes C, omnibus N 3 prius et om. L, est M (et Q) et] et C gloriosam L' T' Q confessionem T' Q
 4 representes R aliquod T 5 annanias CLT', annanios R et misael CLRv 6 inclusum C' cessauerunt R refrigerium CQRV, refrigerii locum LNT 8 martyres CTv nihil eius T sed eius exp. possit ex posse T arbor R 9 quod om. CR incolomes CRT' Q semper] essent T et tuti om. C 10 persenerent LNT' Q et] et ut CR 11 illos om. v 12 dominum plenius CBv omni C sicut L, secuti C esse] se C 13 nabucodonosor R, nabugodonosor C 14 hoc uerbo super ac re Cm. 2 uerbo] sermone Q 15 potest R 16 ardenti L tuis manibus Q rex om. NQv liberabit Q, libera ... M, liberavit T 17 sit tibi LN quoniam] rex quia Q 19 se et] se Qv 20 liberi Q iactarent C 21 dicentes] licet Q et si non ne] ut non eis C, non Q confessionis ex contemionis R

31 *

cere, sed tamen non in hoc fidere ut liberari in praesentia uellent, sed illam libertatis et securitatis aeternae gloriam cogitarent.

- 4 Quam fidem nos quoque retinentes et die ac nocte meditantes toto corde ad Deum prompti contemptu praesentium futura tantummodo cogitemus, fructum regni aeterni, complexum et osculum Domini, conspectum Dei: ut sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem uiam uobis ad gloriam temporis nostri religiosa uirtute et diuina dignatione facientem, qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper et sobrio excipiens ferocientis populi impetum primum hospitium uobis in carcere 10 praeparauit et metator quodammodo uester nunc quoque uos antecedit: quod ut consummetur in uobis adsiduis orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad summa pergentibus quos confiteri fecit faciat et coronari. opto uos, fratres carissimi ac beatissimi, in Domino semper bene ualere et ad coronae caelestis 15 gloriam peruenire.

EPISTVLA VII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS CARISSIMIS S.

- 1 Saluto uos, fratres carissimi, per Dei gratiam incolumis, optans cito ad uos uenire, ut desiderio tam meo quam uestro et

1 sed] se Q 2 et securitatis *om.* T aeternam Q 3 nos] uos *NRv*
et die a. n. meditantes *om.* C 4 prumpti *LT*, prompti et C 5 futura *R*
(et *eras.*) 5 cogitatis ut ad *v* complexu Q, complexi *L*, et ad complexum *v*
6 dñi et *.. R* (*sed i corr.*), dño et *L*, et *C*, domini et *v* conspectum] uenire
possitis *add. v sup.* ut *scr. T*: oramus autem; et *fort.* 8 religiosa] gloriosa
CR 10 ferocientis] furentis *C* 12 consumetur *CR* dño *LM* (dñm Q)
13 summam *C* 14 faciat *om. C* opto ... peruenire *om. C*
15 dñm *TQ* (dño *M*) bene *om. N* coronam c. gloriae *LRv* 16 peruenire] *ex codice Remigiano add. v*: Victor diaconus et qui mecum sunt uos salutant. — Ad Rogatianum (rogationum *T*) iuniorem et confessores explicit *LNTQ*, Explicit ad Rogatianum et ceteros confessores *R*, Explicit *C*. —

Epist. VII. — Incipit ad clerum de cura pauperum *EMT*, Ad clerum ut curam pauperum et peregrinorum diligentiore habereant *Nm. 2 add.* — 18 presbyteris *bb N* 20 carissimi *om. N* incolomis *E' M* gratioptans *T*

omnium fratrum satisfiat. oportet nos tamen paci communi consulere et interdum quamuis cum taedio animi nostri deesse uobis, ne praesentia nostri inuidiam et uiolentiam gentilium prouocet et simus auctores rumpendae pacis, qui nos magis quieti omnium
 5 consulere debemus. quando ergo nos scripseritis rebus compositis me uenire debere aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad nos ueniam. ubi enim mihi aut melius possit esse aut laetius quam illic ubi me Deus et credere uoluit et crescere? uiduarum et infirmorum et omnium pauperum curam peto diligenter
 10 habeatis. sed et peregrinis si qui indigentes fuerint sumptus suggeratis de quantitate mea propria quam apud Rogatianum compresbyterum nostrum dimisi. quae quantitas ne forte iam uersa erogata sit, misi eidem per Naricum acoluthum aliam portionem, ut largius et promptius circa laborantes fiat operatio.
 15 opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere [et nostri meminisse. fraternitatem uestram meo nomine salutate et ut nostri memores sint admonete.]

EPISTULA VIII.

Didicimus secessisse benedictum Papatem Cyprianum a Cremen-
 20 tio subdiacono, qui a uobis ad nos uenit certa ex causa, quod uti-

1 fratrum *** *T*, fratrum *E*¹ 2 a uobis *V* 3 nostri *M*, nostra
ENTv gentium *V* 4 et] ut *V* nos *om. Ev* quiete *MN* 6 si]
 sit *T* ante ^{dns} uenire *E* dominus *om. E* ostenderet *T* 7 ueniant *N*
 mihi aut *om. N* aut et melius *E* 8 laetius ... uiduarum et *om. E*
 deus *NV*, ^{dns} *TM* ... prius et *om. M* dominus esse decreuit *Manu-*
tius 10 sumptos *N* 11 propia *MT* compresbiterum *T* 12 de-
 misi *T* 13 acoluthum *T*, acolitum *N*, accolytum *E* 14 prumptius *M*
 15 et nostri ... admonete *om. EMNT*. — Ad clerum propter curam pau-
 perum explicit *EMT*, *om. N*. —

Epist. VIII. — Incipit rescribens Celerino Luciano *T*, Epistola confes-
 sorum de erigendis lapsis et ad penitentiam prouocandis *φ*, Celerini respon-
 sio ad Lucianum de cura pastoris et ad obuiandum idolatriam. Celerinus
 Luciano salutem *w*, Alia rescripta *μ*. — 19 dicimus *φ* papam *v*, *om. w*¹
 a *om. μ* cremenio *μ* 20 diacono *φw* ex *om. μ* quod] quos *T*

que recte fecerit, propterea cum sit persona insignis † et imminente agone quem permisit Deus in saeculo colluctandi causa aduersarium simul cum seruis suis, uolens etiam angelis et hominibus certamen hoc manifestare, ut qui uicerit coronetur, uictus uero reportauerit in se sententiam quae nobis manifestata est. et cum incumbat nobis qui uidemur praepositi esse et uice pastorum custodire gregem, si negligentes inueniamur, dicetur nobis quod et antecessoribus nostris dictum est, qui tam negligentes praepositi erant, quoniam perditum non requisiiuimus et errantem non correximus et claudum non colligauimus et lactem eorum edebamus et lanis eorum operiebamur. denique et ipse Dominus implens quae erant scripta in lege et prophetis docet dicens: ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ouibus meis. mercennarius autem et cuius non sunt propriae oues, cum uiderit lupum uenientem, relinquit et fugit, et lupus dispargiteas. sed et Simoni sic dicit: diligis me? respondit diligo. ait ei: pasce oues meas. hoc uerbum factum ex actu ipso quo cessit cognoscimus, et ceteri discipuli similiter fecerunt.

- 2 Nolumus ergo, fratres dilectissimi, mercennarios inueniri, sed bonos pastores, cum sciatis tum non minimum periculum incumbere, si non hortati fueritis fratres nostros stare in fide immobiles, ne praiceps euntes ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas. nec enim hoc solum uerbis uos hortamur, sed discere poteritis a

12 Io. 10, 11. 12. 17 Io. 21, 15.

1 pterea μ cum] quod v imminente μ 2 dñs μ cum aduersario v 3 seruo suo T 5 portauerit $\varphi\omega$ manifesta $\varphi\mu\omega$ cum $om.$ μ 6 incumbant $T\varphi$, incumbit μ pastorem T , pastoris $\varphi\omega$ 7 custodirem T inueniantur $\varphi\omega$ 8 negligenter $\varphi\mu$ 10 clodum μ colligauimus T , collegimus μ et $om.$ φ lac $\varphi\omega\omega$, lactantem μ 11 operabamur T , operiemur μ 12 scripta erant w docet $om.$ $\mu\omega$. dixit μ 15 oues proprie $\varphi\omega$ uidet φ relinquet T 16 et dixit fugit w eas] oues $\varphi\omega$ 17 sic $om.$ μ 18 factum est φ acto $T\varphi\mu\omega$ quo gestum μ 20 uos fratres dilectissimi w , f. d. uos v mercenarii μ inuenire v 21 boni μ tum $om.$ $\varphi\mu$ 22 fuerimus μ uestros $Oxon.$ fidem T 23 in praiceps μv euntes] iens $Oxon.$ ydolatriam $\varphi\omega$, idolatria $T\mu$ 24 solum haec μ uerbis $om.$ w hortamur uos φ

pluribus a nobis ad nos uenientibus quoniam ea omnia nos Deo
adiuante et fecimus et facimus cum omni sollicitudine et peri-
culo saeculari ante oculos plus habentes timorem Dei et paenas
perpetuas quam timorem hominum et breuem iniuriam, non de-
serentes fraternitatem et hortantes eos stare in fide et paratos
esse debere ire cum Domino. sed et ascendentes ad hoc quod
conpellebantur reuocauimus. ecclesia stat fortiter in fide, licet
quidam terrore ipso compulsi, siue quod essent insignes personae
siue adprehensi timore hominum, ruerunt: quos quidem sepa-
ratos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus et hor-
tamur agere paenitentiam, si quo modo indulgentiam poterint
recipere ab eo qui potest praestare, ne si relictī fuerint a nobis,
peiores efficiantur.

Videtis ergo, fratres, quoniam et nos hoc facere debetis, ut
etiam illi qui ceciderunt, hortatu uestro corrigentes animos eorum,
si adprehensi fuerint iterato confiteantur, ut possint priorem erro-
rem corrigere, et alia quae incumbunt uobis, quae etiam et ipsa
subdidimus, ut si hi qui in hanc temptationem inciderunt coepe-
rint adprehendi infirmitate et agant paenitentiam facti sui et
desiderent communionem, utique subueniri eis debet: siue uiduae
siue thlibomeni qui se exhibere non possunt siue hi qui in carce-

1 plures *T* a] ex *w* ad nos *Tw*, a dō nos *μ* uenientes *T*, con-
ueniente *μ* ea] mea *T* 2 iuante *μ* 3 plus *om. q μ w* 4 magis
quam *μ*, quem *w* 5 eos stare] extare *μ* 6 debere *om. φ w w* sed et]
sedent *T*, sed *φ μ*, sed et te *w* ascendentes] accedentes *μ*, dentes *w*
ad *om. w*, ab *μ* 7 compellebatur *φ*, compellabantur *T* ecclesia stat *T*,
ecclesia ista *φ*, et ecclesiam istam *w*, ecclesias ut *μ* fortiter *om. v*
in fidem *φ*, starent in fide *μ*, in fide roborauimus *w* 8 terrori *T μ* per-
sona *T* 9 timore apprehensi *φ* ruerunt] uererentur *φ w w* separa-
tos *φ* 10 derelinquimus *φ μ w* sed et *μ* et cohortamur *μ*, *om. φ*
11 si] sed *φ* poterint *T μ*, petierint *w*, poterunt *φ v*; cf. *Lachm. in*
Gaium I, 146 n. 15 12 recipierint *T*, consequi (*sed ante poterint*) *μ*
ne si] nisi *Tw* delicti *φ* 13 peiores se *T*, priores *w* 15 etiam] et
tam *φ* hortato *T* nostro *μ* 16 si] iam *μ* ut *μ*, *om. T φ w* priore
errore *T* 17 corripere *μ* alios *μ* qui *μ* incombant *φ* quae
om. w; quae etiam *om. φ* et *om. μ* 18 si ii *w*, sibi *T μ*, si *φ v* hac
temptatione *T φ w* inciderent *μ* coeperunt *T φ μ w* 19 apprehensi *φ*
infirmitati *T*, affirmitati *φ* agent *μ* 20 eis *om. μ* 21 thlibomeni
coni. Bosquetus, thlibomeni *μ*, clidomeni *T*, chlidomeni *φ w*, clinomeni
coni. Pamelius hii *φ*

ribus sunt siue exclusi de sedibus suis utique habere debent qui eis ministrent: sed et catecumini adprehensi infirmitate decepti esse non debebunt, ut eis subueniatur. et quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus. cuiuscumque, ergo uestrum quacumque occasione fuerit effectum hoc opus, certi sumus eum bonum seruum aestimari, ut qui in minimo fidelis fuit constitnatur super decem ciuitates. faciat autem Deus, qui omnia praestat sperantibus in se, ut omnes nos in his operibus inueniamur. salutant uos fratres qui sunt in uinculis et presbyteri et tota ecclesia, quae et ipsa cum summa sollicitudine excubat pro omnibus qui inuocant nomen Domini. sed et nos petimus mutua uice memores sitis nostri. sciatis autem Bassianum peruenisse ad nos: et petimus uos, qui habetis zelum Dei, harum litterarum exemplum apud quoscumque poteritis transmittere per idoneas occasiones, uel uestras faciatis, siue nuntium mittatis, ut stent fortes et immobiles in fide. optamus uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA VIIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

1 Cum de excessu boni uiri collegae mei rumor apud nos incertus esset, fratres carissimi, et opinio dubia nutaret, accepi

1 excudi *w*, expulsi *μ* de] a *w* 2 catecumini *T*, catecumini *φμw* in infirmitate *μ* 3 debebunt] habebunt *μ* quid *φ* 4 grandis periculis *T* 5 imminet *μ* eis] his *μ* cuiusque *μ*; cuiuscumque ... hoc opus *om. φw* 6 effectum fuerit *μ* 7 existimari *μ* minimo *om. φ* 8 fuit] erit *μ* super *om. w* decem] XI *w* facit *μ* 11 cum ex con *T* 12 omnes *T* nos] uos *v* 13 autem] at eum *μ* bassianum *Tμ* 15 exempla *μ* apud] ad *μv* potueritis *μ* 16 uestra *μ* mutatis *w* 17 et *om. w* in fide *om. w* fratres *om. w* 18 semper *om. w* — Scribens Celerinus Luciano explicat *T*, *om. φμw*.

Epist. VIIII. — Ad clerum de excessu episcopi eorum *V*, Incipit (epistula Cypriani *add. IT*) scribentis (scribens *o*) Romae clero (ad clerum *T*) de redicione, (de redditione *IT*, *om. M*) episcopi urbici (urbicini *o*) *EIMoT*, *om. w*. — 23 esse *M* notaret *T*

a uobis litteras ad me missas per Crementium hypodiatonum,
 quibus plenissime de glorioso eius exitu instrueret, et exultau
 satis quod pro integritate administrationis eius consummatio
 quoque honesta processerit. in quo uobis quoque plurimum gra
 5 tulator quod eius memoriam tam celebri et inlustri testimonio pro
 sequamini, ut per uos innotesceret nobis quod et uobis esset circa
 praepositi memoriam gloriosum et nobis quoque fidei ac uirtutis
 praeberet exemplum. nam quantum pernicioza res est ad se
 quentium lapsum ruina praepositi, in tantum contra utile est et
 10 salutare cum se episcopus per firmamentum fidei fratribus prae
 bet imitandum.

Legi etiam litteras, in quibus nec qui scripserint nec ad quos 2
 scriptum sit significanter expressum est. et quoniam me in
 isdem litteris et scriptura et sensus et chartae ipsae quoque mo
 15 uerunt ne quid ex uero uel subtractum sit uel inmutatum, ean
 dem ad uos epistolam authenticam remisi, ut recognoscatis an
 ipsa sit quam Crementio hypodiatono perferendam dedistis. per
 quam etenim grane est, si epistolae clericae ueritas mendacio
 aliquo et fraude corrupta est. hoc igitur ut scire possimus, et
 20 scripturam et subscriptionem an uestra sit recognoscite et nobis
 quid sit in uero rescribite. opto uos, fratres carissimi, semper
 bene ualere.

1 a uobis accepi ω crimentium *EIMo* 2 instrueret *M'*, in
 struer *T* 4 quoque uobis *o sed* quoque *s. l. m.* 2 7 propositi *T' ω*
 a nobis *E' ω* 8 quanto ω sequentiam *T*, consequentium *V*
 9 est et] et *o ω v* 12 litteras alias *T*, alias litteras *EIMo ω* nec] ne *M*
 scripserit quis (qui ω) *E' ω* , qui (quis *Io*) scripserit *MTIo* quos] uos *T*
 14 hisdem *E' MoT ω* , iisdem *Io* carthae *ET* ipse *ETM* 15 ne]
 nec *T* sustractum *T'* uel] uellit *T* mutatum *T* 16 autenticam *I*
 ut] ut cum *T* recognouiscatis *T* 17 ipse *E* 18 granes *T*
 19 et] uel *V* 20 subscriptione *T* uestra manu *V* 22 ualere bene
 ualete *T*, bene ualere ualete *M* — Epistula Cypriani rescribentis (scri
 bens *EM*) Romae clero de redditione episcopi urbici (urbici *T*) explicit
EMT, *om. Io*, Explicit de redicione urbicini episcopi *o*. —

EPISTVLA X.

CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS IESV CHRISTI
DOMINI NOSTRI IN DEO PATRE PERPETVAM S.

1 Exulto laetus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, co-
gnita fide et uirtute uestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, s
gloriata et nuper quidem cum confessione perstanti suscepta
paena est quae confessores Christi fecit extorres. confessio tamen
praesens quantum in passione fortior, tantum clarior et maior in
honore est. creuit pugna, creuit et pugnantium gloria. nec re-
tardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis ma- 10
gis estis ad aciem pronocati, fortes et stabiles ad maximi certa-
minis proelium prompta deuotione prodistis. ex quibus quosdam
iam conperi coronatos, quosdam uero ad coronam uictoriae pro-
ximos, uniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclussit pari
et simili calore uirtutis ad gerendum certamen animatos, sicut 15
esse oportet in diuinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei
firmitatem non blanditiae decipiant, non minae terreant, non
cruciatu ac tormenta deuincant, quia maior est qui est in nobis
quam qui est in hoc mundo, nec plus ad deiciendum potest ter-
rena paena quam ad erigendum tutela diuina. probata res est 20
certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta uincenda ceteris du-

Epist. X. — Incipit (thibari *add. L*) ad martyras et confessores
(feliciter *add. R*) *CLQR*, Incipit ad martyras *P*, Incipit epistula
Cypriani ad Siluanum et Regianum martyres in metallo constitutos *N* —
2 iesu christi] in christo *Pv* 3 dno (dni *R*) nro *PRv* in] et in *Pv*
deo] dno *NR* patre *om. CLM (exh. Q)* 5 et] ac *v* gloriatur]
gratulatur *P* 6 gloriata *corr. in* glorificata *M m. 2*, gloriata es *R*,
gloriata est *v, om. P* et *om. R* cum confessione quidem *P* per-
stante *N*, perstantes *P*, per tantos *C*, perstantibus *M* (perstanti *Q*)
7 quae confessores] qui confessione *C* 8 quanto *PRv* in passione
CLR tanto *PRv* 9 honorest *R*, honore *P* 10 acie] icie *R* magis ac
magis *v* 11 ad a.] ab a. *L* 12 proelium] praecium *C* prodidistis
CN, redistis *v* 13 iam *om. CNR* iamiamque proximos *Pv* 14 au-
tem quos] nero *P* agmine] cognomine *C* 15 et] ac *v* regendum
PR 16 oportuit *P* fidem fidei firmitate *P sed te add. m. 2*
17 non m. terreant *om. N* 18 qui *om. R* pest in nobis *C*, in no-
bis est *Pv* 19 est *om. P* 21 gloriosum *N*

ces facti exemplum uirtutis et fidei praebuerunt congressi in acie,
donec acies succumberet uicta.

Quibus ergo uos laudibus praedicem, fortissimi fratres? robur 2
pectoris uestri et perseuerantiam fidei quo praeconio nocis ex-
ornem? tolerastis usque ad consummationem gloriae durissimam
quaestionem, nec cessistis suppliciis, sed uobis potius supplicia
cesserunt. finem doloribus quem tormenta non dabant coronae
dederunt. laniena grauior ad hoc diu perseuerauit, non ut stan-
tem fidem deiceret, sed ut homines Dei ad Dominum uelocius
10 mitteret. uidit admirans praesentium multitudo caeleste certa-
men Dei et spiritale, proelium Christi, stetisse seruos eius uoce
libera, mente incorrupta, uirtute diuina, telis quidem saecula-
ribus nudos, sed armis fidei credentes armatos. steterunt torti
torquentibus fortiores et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata
15 ac laniata membra uicerunt. inexpugnabilem fidem superare
non potuit saeniens diu plaga repetita, quamuis rupta conpage
uiscerum torquerentur in seruis Dei iam non membra sed uul-
nera. fluebat sanguis qui incendium persecutionis extingueret,
qui flammam et ignem gehennae glorioso cruore sopiret. o quale
20 illud fuit spectaculum Domini, quam sublime, quam magnum,
quam Dei oculis sacramento ac deuotione militis eius acceptum,
sicut scriptum est in psalmis spiritu sancto loquente ad nos pa-

1 fidei et uirtutis *N* et] ac *Pv* aciem *CR'*, aciae *Q* 2 suc-
cumberetis *R* uicta *om.* *R* 3 for praedicent *R* 4 quo] qui *C*
exornati *ex* exornae *C* 5 toleratis *C* usque] utique *P* 8 laniena
LR (*sed e corr. L*), lanienda *Q*, laniendea *N*, lamentia *C*, quaestio *v*,
om. *P* grauiora *LQ* perseuerauerit *C'* 9 fidem] finem *R* ut
om. *P* ad deum *C*, a dno *L* uelociter *NQ* 10 admirata *P*
11 dei] certamen dei certamen *Nv* et *om.* *NRe*, qui *C* spiritali
ex spiritalem *Cm.* 2 praelio *ex* praelium *Cm.* 2, premium *N* seruo *N*
12 telis] tales *P*, talis *C'* 13 fidei] fideles *N* credentis *C'LRQ*
armati *C* torti] fortiter *P* 14 pulsantibus *C* ac laniantibus *C*,
om. *R* ungulis *P* 15 ac] et *Q* ac laniata *om.* *R* expugna-
bilem *P* superare non] superant *N* 16 diu p. repetita] diu placere
petita *LN*, dupla repetit ac *C* ruptam *N* 17 torquentur *P* 18 qui]
cui *N* 19 ignem *C* gloriosae *R* (*a eras.*) 20 domino *v*, dō *CR*
sublimen *N* 21 quam] quod *P* dī *R sed i corr.*, deo *N* ac
deuotione *om.* *P* milites eius accepto *P* 22 sancto *om.* *P* ad ...
monente *om.* *N*

riter et monente: pretiosa est in conspectu Dei mors iustorum eius. pretiosa mors haec est quae emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quae accepit coronam Dei consumptione uirtutis.

3 Quam laetus illic Christus fuit, quam libens in talibus seruis suis et pugnavit et uicit protector fidei et dans credentibus tantum quantum se credit capere qui sumit. certamini suo adfuit, proeliatore adque adsertores sui nominis erexit corroborauit animauit. et qui pro nobis mortem semel uicit semper uincit in nobis. cum uos, inquit, tradiderint, nolite cogitare¹⁰ quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.

4 Documentum rei praesens proelium praebuit. uox plena spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos proconsuli diceret: uidebis cras agonem. et quod ille cum uirtutis ac fidei testimonio dixit Dominus inpleuit. agon caelestis exhibitus et Dei seruus in agonis promissi certamine coronatus est: hic est agon quem propheta Esaias ante praedixit dicens: non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem. et ut ostenderet quis hic agon futurus esset, addidit di-

1 Ps. 115, 15. 10 Matth. 10, 19. 20 Es. 7, 13. 14.

1 et] ac C monente] meminisse P est om. P dei C² NQ
2 iustorum] sanctorum Q; cf. p. 344, 16; 129, 6 quae] qui R emit]
eximit C 3 pretiosa uis sanguis C quae] qui P accipit LM
(accepit Q) dei] de CPRo, fidei N 4 uirtutis] ueritatis C 5 illic]
in illis P 6 protecta C et om. CR 7 capere] accipere NV
qui] quo C sumit] sumac N certaminis sui C afuit N 8 adque
adsertores om. R 9 semel uicit om. N, semel mihi R uicit R
10 traderint N 11 dabitur ... loquamini om. P 12 loquamini L
sed a in i corr. m. 2, loquimini N 14 documenta C sps sci N
15 prorumpit C¹, praerupit R 16 inter] in N cruciatus Q, cru-
ciatu C¹ suo C¹ N cras] trans N 17 dominus] deo N 18 con-
pleuit C acon C, agonem N et] est P 19 praemissi P cer-
tamen C coronatur (est om.) P 20 cecias ante PQ, se testante N
praedixit] promisit P 22 hic om. P esset futurus P

cens: ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium
et uocabitis nomen eius Emmanuel. hic est agon fidei
nostrae qua congregimur, qua uincimus, qua coronamur. hic est
agon quem nobis ostendit et beatus apostolus Paulus, in quo opor-
tet nos currere et ad coronae gloriam peruenire. nescitis, in-
quit, quia qui in stadio currunt omnes quidem cur-
runt, unus tamen accipit palmam. sic currite ut
occupetis. et illi quidem ut corruptibilem coronam
accipiant, nos autem incorruptam. item suum cer-
10 tamen ostendens et hostiam se Domino cito futurum esse promit-
tens ait: ego iam libor, et tempus instat assumptionis.
bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem
seruavi. iam superest mihi corona iustitiae quam
mihi reddet Dominus in illa die ille iudex iustus,
15 non solum autem mihi, sed et omnibus qui dilexe-
runt aduentum eius. hunc igitur agonem per prophetas
ante praedictum, per Dominum commissum, per apostolos gestum
Mappalicus suo et collegarum suorum nomine proconsuli repro-
misit. nec fefellit in promisso suo uox fidelis. pugnam quam
20 spondit exhibuit et palmam quam meruit accepit. istum nunc
beatissimum martyrem et alios participes eiusdem congressionis
et comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quaestione uic-

5 I Cor. 9, 24. 25. 11 II Tim. 4, 7. 8.

1 utrum *NRV* et pariet *om. P* 2 uocabitur *C* emmanuel
LNR 3 uincimur *C* est *om. N* 4 et *om. Pv* paulus aposto-
lus *v*, apostolus *N* 5 ad *om. N* gloriam coronae *P*, coronam gloriae *v*
dicens nescitis *Q* 6 stadio currit *P* 7 ut *ex* et *C* 8 omnes occu-
petis *P*, occupetis omnis autem qui agonizatur in omnibus (nominibus *R*)
continens est *CR* et] ut *CN* ut *om. N* 9 nos] nos *Q* in-
corruptibilem *Q* 10 ostendens *om. P* dñi *LRv*, dño et *C* futuram
CRP 11 delibor *C*, imolor *Q* adsumptionis meae *Pv* 12 ago-
nem *super* certamen *scr. C m. 2* fide *R* 14 reddet dñs mihi *Q* illo
die *R*, illum diem *C* ille *om. C²P* iustus iudex *Pv* 15 qui
om. R dilexerint *N*, diligunt *Qv* 17 apostolum *P* 18 mappali-
cus suo *R* nomen *N* 19 promissu *C²NR¹*, promissu *P* (u *eras*)
suo *om. P* 20 expondit *N* et] ex *R* palma *R²* nunc]
hunc *P* 21 congressionis] consensionis *P* 22 et] eius et *N*,
milites et *v*

tores ut ceteri quoque sectemini et opto pariter et exhortor, ut quos uinculum confessionis et hospitium carceris simul iunxit iungat etiam consummatio uirtutis et corona caelestis, ut lacrimas matris ecclesiae quae plangit ruinas et funera plurimorum uos uestra laetitia tergeatis et ceterorum quoque stantium firmitatem uestri exempli prouocatione solidetis. si uos acies uocauerit, si certaminis uestri dies uenerit, militate fortiter, dimiccate constanter, scientes uos sub oculis praesentis Domini dimicare, confessione nominis eius ad ipsius gloriam peruenire, qui non sic est ut seruos suos tantum spectet, sed ipse luctatur in nobis, ipse concreditur, ipse in certamine agonis nostri et coronat pariter et coronatur.

- 5 Quod si ante diem certaminis uestri de indulgentia Domini pax superuenerit, uobis tamen manet uoluntas integra et conscientia gloriosa. nec contristetur aliquis ex uobis quasi illis minor qui ante nos tormenta perpassi uicto et calcato saeculo ad Dominum glorioso itinere uenerunt. Dominus scrutator est renis et cordis, arcana perspicit et intuetur occulta. ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum qui iudicaturus est. ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis pariter et inlustris: illa securior ad Dominum uictoriae consummatione properare, haec laetior accepto post gloriam commeatu in ecclesiae laude florere. o beatam ecclesiam nostram quam sic honor diuinae dignationis inluminat, quam temporibus nostris

1 ut] et C hortor P 2 consensionis P iunxit CN 3 etiam et P consumationis C¹ coronae P lacrimam C, ad lacrimas N
 5 uestram laetitiam Q tergeatis C¹ 6 exemplum C, exemplis N prouocauerit CRV 7 certamini L 8 dno N 9 qui ex quia C
 10 ut ex et C tantum spectet om. R sed et NPv, se R 11 ipse om. R congregit N et coronat ... l. 13 uestri om. C 12 coronatus L 13 si ante] stante N indulgentie C dei P, dnm N, domo C 14 maneat v, mouet C, om. P et om. P 15 tristetur L¹ aliqui P¹ 16 minor sit Nv quia ante R¹, quia nec C perpassi estis C sed estis add. m. 2 17 peruenerunt CNB 18 est] et L, est R cordis et renis Q archana NR¹ Q et om. N intuemini C 19 de eo] domini V, dnm N, dei P¹ sed suam s. l. m. 2
 20 utraque] ueraque C sed que exp. m. 2 carissimij dilectissimi P 21 securiora N deum L, dnm nri P consummationem Q 22 properasse CB haec] hic Q letitior N, letiora C 23 ecclesia P laudem C o om. P quam sic] quas hic C 24 quam] qua C

gloriosus martyrum sanguis inlustrat. erat ante in operibus fratrum candida: nunc facta est in martyrum cruore purpurea. floribus eius nec lilia nec rosae desunt. certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem. accipiant coronas uel de opere candidas uel de passione purpureas. in caelestibus castris et pax et acies habent flores suos quibus miles Christi ob gloriam coronetur. opto uos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene ualere et nostri meminisse. ualete.

EPISTVLA XI.

10 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore quem singuli debemus Deo uos quoque illic adsiduis orationibus et enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen etiam ipse religiosam sollicitudinem uestram ut ad placandum adque exorandum Deum non uoce sola, sed et ieiuniis et lacrimis et omni genere deprecationis ingemescamus. intellegendum est enim et confitendum pressurae istius tam turbidam uastitatem quae gregem nostrum maxima ex parte populata est et adhuc usque populatur secundum peccata nostra uenisse, dum uiam Domini non tenemus nec data

1 gloriosus *P*¹ *R*, gloriosos *C* sanguinis *N*¹ 2 purpurea *CQ*,
item l. 5 3 nec rosae nec lilia *NP* singulari *N* 4 honoris ex
horis *L* accipiunt *P* uel *C* 5 operibus *CR* 6 milites *P*
ob gloriam] gloria *N* 7 coronantur *P*, coronetur amen *N* opto ...
ualete *om. P*; opto ... meminisse *C in marg. add.* fortissimi a. b. f.]
frs *km* *N* 8 dñm *Q* (dño *M*) nostri meminisse] nūm esse *R* ualete
om. NP — Ad martyras et confessores (et confessores *om. P*) explicit *LPQ*,
Explicit (epistola Cipriani *add. C*) ad martyres et confessores *CR*, b martyribus eiusdem explicit *N*. —

Epist. XI — Incipit ad clerum de deprecando (precando *P*¹) deo pro peccatis nostris (pro p. nostris *om. R*) *CLNPQR* — 10 presbyterorum et de diaconorum *L*, ppbb et dñ *M*, prbrs et dilectissimis *Q* fratribus *exp. in C*, fratres *Q*¹, fr *M* 13 etiam] et *Pv* religiosa sollicitudine uestra *R* 14 adque ad *CR* dominum *CRv* 15 sed et] sed *C* 17 pressuram *N* am in ras. istius iam *C*, iusticiae et ex iusticiam *N* turpidam *R* castitatem *C* 18 maxime *C* 19 tenemus] temus *R*

nobis ad salutem caelestia mandata seruamus. fecit Dominus noster uoluntatem patris, et nos non facimus Dei uoluntatem patrimonio et lucro studentes, superbiam sectantes, aemulationi et dissensioni uacantes, simplicitatis et fidei negligentes, saeculo uerbis solis et non factis renuntiantes, unusquisque sibi placentes et omnibus displicentes. uapulamus itaque ut meremur, cum scriptum sit: seruus autem ille qui cognoscit uoluntatem domini sui et non paruerit uoluntati eius, uapulabit multas. quas autem plagas, quae uerba non meremur, quando nec confessores qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerant teneant disciplinam? itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suae tumida et inuerecunda iactatio, tormenta uenerunt, et tormenta sine fine torioris, sine exitu damnationis, sine solacio mortis, tormenta quae ad coronam non facile dimittant sed tamdiu torqueant quamdiu deiciant, nisi si aliquis diuina dignatione subtractus inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii sed uelocitate moriendi.

- 2 Haec patimur delicto et merito nostro, sicut praemonuit diuina censura dicens: si dereliquerint legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint et praecepta mea non obseruauerint, uisitabo in uirga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. uirgas igitur et flagella sentimus qui Deo nec bonis factis placemus nec pro peccatis satisfacimus. ro-²⁵

7 Luc. 12, 47. 20 Ps. 88, 31—33.

1 facit P 2 patris ... uoluntatem om. R domini Cv 8 superbiam sectantes om. C 4 uagantes Q, uitantes C simplicitatem Q, simplicitatis ex unusquisque C fidem Q 5 solis L s. l. m. 2 tibi L¹ 6 uapulare C ut om. C 7 cognouit C 9 uapulauit MR (uapulabit Q) multis v 10 ceteros P 12 insolentes C tumida] timor C iactantia in C 13 uenerunt ex uerentur M m. 2 (uenerunt Q), uerterunt C et om. C et tormenta eras. in N 15 demittant Q 16 defecerit Oxon. 17 ad tempus gloria • Q (adeptus gloriam M) 19 praemoneo C 20 derelinquerint C in om. L¹N 21 si iustificationes ... obseruauerint om. C¹ 24 uirgas eorum R 25 dno C¹R nec] non LP, de R

gemus de intimo corde et de tota mente misericordiam Dei, quia et ipse addidit dicens: misericordiam autem meam non dispargam ab eis. petamus, et accipimus: et si accipiendi mora et tarditas fuerit, quoniam grauiter offendimus, pulsemus, quia et pulsanti aperitur, si modo pulsant ostium preces et gemitus et lacrimae nostrae quibus insistere et inmorari oportet, et si sit unanimes oratio.

Nam quod magis suasit et compulit ut has ad uos litteras scriberem, scire debetis, sicut Dominus ostendere et reuelare dignatur, dictum esse in uisione: petite et inpetratis, tunc deinde praeceptum plebi adsistenti ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent, in petendo autem fuisse dissonas uoces et dispares uoluntates et uehementer hoc displicuisse illi qui dixerat: petite et inpetratis, quod plebis inaequalitas discreparet nec esset fratrum consensio una et simplex et iuncta concordia, cum scriptum sit: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo, et in actis apostolorum legamus: turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant, et Dominus sua uoce mandauerit dicens: hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, et iterum: dico autem uobis quoniam si duobus ex uobis conuenerit in terra de

2 Ps. 88, 34. 10 cf. Matth. 18, 19. 16 Ps. 67, 7. 17 Act. 4, 32. 19 Io. 15, 17. 20 Matth. 18, 19.

1 intimo] toto *C* ^{mīa dī} *N* 3 accipiemus *CNRv*, accipiamus *Q*
in accipiendo *CR* 4 more *C*¹ grauiter] *add.* fuerit *C*¹, *exp. m. 2*
5 et *om. Q* aperietur *CRQv* et gemitus] gemitus *v* 6 et si sit]
si sit *CQR*, *et* si sit *N* 7 unanimes *LQ* 8 quis *m.* suasit *R*
scriberemus *CR* 9 scire] scribere *R* ostendere et *om. CE* dignatus
est *Cv* 10 esse *corr. in* *3 Q m. 2* (esse *M*) inpetrabit *C*, inpe-
tratis *R*¹, inpetratis *Q* (inpetratis *M*) 11 adsistent enim *C* 12 pete-
rent] penetrent *corr. in* impetrent *C* fuerunt dissonae *C* (es *corr. in*
ae *m. 2*) uoce *L*¹ 13 dixerit *ex* dixerunt *C* 14 impetrastis *R*,
impetrabit *C* 15 fratrum *L* confessio *C* et] in *Q* (et *M*)
concordias *R* 16 habitare *CR* unanimes *CLN ut saepius* 17 legi-
mus *CQ* turbae *P*², turba turba *R* quae *ex* qui *P m. 2* 18 animi *R*
1 duo *C* conuenerint *C* -

III.

32

omni re quamcumque petieritis continget uobis a patre meo qui in caelis est. quod si duo unanimes tantum possunt, quid si unanimitas apud omnes esset? quod si secundum pacem quam Dominus nobis dedit uniuersis fratribus conueniret, iam pridem de diuina misericordia inpetrassemus quod petimus: nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostrae periculo fluctuaremus: immo uero nec uenissent fratribus haec mala, si in unum fraternitas fuisset animata.

- 4 Nam et illud ostensum est quod sederet paterfamilias sedente sibi ad dexteram iuuenae, qui iuuenis anxius et cum quadam indi-¹⁰ gnatione subtristis maxillam manu tenens maesto uultu sedebat. alius uero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere ut circumstantem populum caperet minabatur. et cum miraretur quid hoc esset ille qui uidit, dictum est ei iuuenem qui ad dexteram sic sederet contristari et dolere quod praecepta sua non¹⁵ obseruarentur, illum uero in sinistra exultare quod sibi daretur occasio ut a patrefamilias potestatem sumeret saeuendi. hoc prius longe ostensum est quam tempestas uastitatis huius oriretur. et uidemus inpletum quod fuerat ostensum, ut dum Domini praecepta contempnimus, dum datae legis mandata salutaria non²⁰ tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, minus armatos et ad repugnandum minus cautos iactu retis operiret.
- 5 Oremus instanter et adsiduis precibus ingemescamus. nam et hoc nobis non olim per uisionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus nec uigilanter oremus. et²⁵

1 re quacumque Q, reliquacumque R, re quaecumquae C 2 est in caelis R, est in caelo C quod corr. in quid C unanimes P 3 quid ex quod C esset ex et C quod] quid CP'QR 4 nobis dominus No 5 inpetrassemus L', imperasemus R', impetremus C quod- quod R 6 fructuaremus R 7 fratribus om. N mala] maria L 11 subtristi P tenens] sustinens V mestu C 12 sinistra R' retem PQ' (rete M) 13 ut] testabatur ut Q capere LN 14 quod C est] esse P 16 obseruaret C, obseruaretur R 18 oriretur CNP (sed in NP i in ras. corr.), oreretur QR, opereretur L 19 uidimus v impetum C ut] est quam tempestas ut R dum ex dnm C 20 contempnimus LP data P' 21 tenemur R acciperet Q (acciperet M) armatus C', armator R 22 et ad] ad QR (et ad M) cautus C' iactu retis] iactaret et CR 24 non] iam scripsit Erasmus 25 scimus N nec] ut et C et] ut C

Deus utique, qui quem corripit diligit, quando corripit, ad hoc corripit ut emendet, ad hoc emendat ut seruet. excutiamus itaque et abrumpamus somni uincula et instanter ac uigilanter oremus, sicut Paulus apostolus praecipit dicens: instate orationi uigilantes in ea. nam et apostoli orare diebus ac noctibus non destiterunt, et Dominus quoque ipse disciplinae magister et exempli nostri uia frequenter et uigilanter orauit, sicut in euangelio legimus: exiit in montem orare et fuit pernoctans in oratione Dei. et utique quod orabat orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret. adeo autem pro nobis ille deprecabatur, ut legimus alio loco: dixit autem Dominus ad Petrum: ecce satanas postulauit ut uos uexaret quomodo triticum. ego autem rogaui pro te ne deficiat fides tua. quod si pro nobis ac pro delictis nostris ille et laborat et uigilat et precatur, quanto nos magis insistere precibus et orare et primo ipsum Dominum rogare, tunc deinde per ipsum Deo patri satisfacere debemus? habemus aduocatum et deprecatorem pro peccatis nostris Iesum Christum Dominum et Deum nostrum, si modo nos in praeteritum peccasse paeniteat, et confitentes adque intellegentes delicta nostra quibus nunc Dominum offendimus, uel de cetero nos ambulare in uiis eius et praecepta eius metuere spondeamus. pater nos et corrigit et tuetur, stantes tamen in fide et pressuris adque angustiis licet Christo eius firmiter adhaerentes, sicut scriptum est: quis nos separabit a dilectione

4 Col. 4, 2. 8 Luc. 6, 12. 12 Luc. 22, 31. 25 Rom. 8, 35.

1 qui *om. CLPQR* diligit q. corripit *om. C* corripiet *C*
 2 emendat *corr. in* emendet *C* 3 somnii *MPR*, omni *L¹ Q*, omnia *L²*, sompnus *C¹* uigilantes *C* 4 apostolus paulus *Q* instaten oratio *R* 6 alterum et *om. LR* 9 quod *exp. C* alterum orabat *om. C*
 10 sed] ut *add. M²* nostra] aliena *Vv* 11 depraecatur *C* legamus *LNv* 14 quodsi... *C* 15 laborabat et uigilabat *Rv* precantur *R*, precabatur *v* 16 magis nos *R*, magis *C* 17 dominum ... ipsum *om. R* tunc] tum *v* dno *L* 18 depraecationem *C¹* 19 iesum *om. V* et *om. C* dno *L*, deum *MR* (dnm *Q*) 23 nos *om. R* et corrigit] corrigit *Nv* 24 in pressuris *Q* in angustiis *P*, angustis *R* licet] scilicet *v*, et *Oxon.* eius] praeceptis *add. M m. 2* 25 separauit *R* delectione *Q*

Christi, pressura an angustia an persecutio an fam-
mes an nuditas an periculum an gladius? nihil horum
potest separare credentes, nihil potest anellere corpori eius et
sanguini cohaerentes. persecutio ista examinatio est adque explo-
ratio peccati nostri. excuti nos Deus uoluit et probari, sicut suos
semper probauit, nec tamen in probationibus eius aliquando auxi-
lium credentibus defuit.

6 Denique ad minimum famulum suum et in delictis licet plu-
rimis constitutum et dignatione eius indignum tamen ille pro
sua circa nos bonitate mandare dignatus est. dic illi, inquit, 10
securus sit, quia pax uentura est, sed quod interim morula est,
supersunt adhuc aliqui qui probentur. sed et de uictu parco et
sobrio potu diuinis dignationibus admonemur, scilicet ne uigore
caelesti sublime iam pectus inlecebra saecularis eneruet, uel ne
largioribus epulis mens granata minus ad preces orationis eui- 15
gilet.

7 Dissimulare haec singula et apud conscientiam meam solus
occultare non debui, quibus unusquisque nostrum et instrui et
regi possit. nec ipsi denique apud uos hanc epistolam teneatis
occultam, sed legendam fratribus suggeratis. intercipere enim 20
quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur eius est qui
admoneri et instrui fratrem suum nolit. probari nos a Domino
nostro sciant, nec a fide qua in eum semel credidimus praesentis
pressurae conflictatione deficiant delicta sua singuli recogno-
scentes uel modo conuersationem ueteris hominis exponant. nemo 25
enim retro adtendens et superponens manum suam super aratrum

25 cf. Luc. 9, 62.

2 an nuditas om. N   3 auellereⁱ corporis C   4 sanguis^{ss} C   ex-
ploratio est C¹   5 pro peccatis nostris QM¹, corporis nri M s. l. m. 2,
pectoris V, pectoris nostri v   suos] et uos CR   8 plurimum C
10 dic ex dicit L m. 2, dic^{ss} Q (dic M)   12 adhuc om. CR   14 in-
lecebraseculas corr. in inlecebroso poculo se C m. 2   15 nimus R
orationibus R   18 nostrum CLNPQRV, uestrum v   19 haec epistola
teneatis occulta R   20 patribus C   21 deus C   eius exp. C
22 nollit P   probare R   23 nec] nec umquam Vv   24 conflictatio-
nem C   deficiant ... conuersationem om. C   cognoscentes Q (recogn-
scentes M)   26 tendens C   super aratrum] aratro C

aptus est regno Dei. denique uxor Lot, quae liberata contra praeceptum retro respexit, quod euaserat perdidit. attendamus non posteriora quo diabolus reuocat, sed priora quo Christus uocat. oculos erigamus ad caelum, ne oblectamentis et inlecebris nos
 5 suis terra decipiat. unusquisque oret Deum, non pro se tantum, sed pro omnibus fratribus, sicut Dominus orare nos docuit, ubi non singulis priuatam precem mandat, sed oratione communi et concordii prece orantes pro omnibus iussit orare. si nos Dominus humiles et quietos, si nobis inuicem copulatos, si circa iram suam
 10 timidos, si praesenti tribulatione correctos emendatosque conspexerit, tutos ab inimici infestationibus exhibebit. praecessit disciplina, sequetur et uenia.

Nos tantum sine cessatione poscendi et cum fide accipiendi
 simplices et unanimes Dominum deprecemur, cum gemitu pariter
 15 et fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos qui sint positi inter plangentium ruinas et timentium reliquias, inter numerosas languentium stragem et exiguum stantium firmitatem. rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris et periculis subueniri, impleri quae famulis suis Dominus dignatur ostendere, redinte-
 20 grationem ecclesiae suae, securitatem salutis nostrae, post pluias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas et turbines placidam lenitatem, pia paternae dilectionis auxilia, diuinae maiestatis solita magnalia, quibus et persequentium blasphemia retundatur et lapsorum paenitentia reformetur et fortis et stabilis

1 denique et *V* uxor loth quae *R*, uxori atque *C*¹, uxor *C*²
 2 attendamus] accedamus *C*, ut tendamus *R* 3 ad posteriora *C* sed
 ad s. l. m. 2 ad priora *CM* sed ad s. l. m. 2 4 nos] non *C*
 5 dnm *Q* 6 sed et *P* dñs iesus *P* 7 mandauit *CQR* 8 iussit
 orare] sitore *C* 9 nobis] nos *C*¹*P* iram] oram. *C* 11 tutos] ut has
 ex ut hos *C* inimicis *C* exhibebis *N*, exhibuerit *C* praeces si di-
 disciplinam *C* 12 sequitur et ueniam *C* 13 et cum fide *R*, tecum
 finem *C* accipiendis *R* 14 dno *L* 15 sunt *C* positi om. *C*
 16 ruinas ... languentium om. *R* 17 firmitatem *LV*, paucitatem
CNPQR 18 seddi *R* latebris] inlecebris *C* sed in s. l. 19 in
 plerisque *CR*, implerique quod *M*¹ (impleri quae *Q*) dominus om. *CR*
 dignanter *C* integrationem *N* 20 suae om. *v* 22 paterna *C*¹
 deiectionis *P* 23 solida *C*¹

perseuerantium fiducia gloriatur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem meo nomine salutate et ut nostri meminerint admonete. ualete.

EPISTVLA XII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S. 3.

1 Quamquam sciam uos, fratres carissimi, litteris meis frequenter admonitos esse ut gloriosa uoce Dominum confessis et in carcere constitutis omnis diligentia praebeatur, tamen identidem uobis incumbo, ne quid ad curam desit his quibus ad gloriam nihil deest. adque utinam loci et gradus mei condicio permetteret¹⁰ ut ipse nunc praesens esse possem: promptus et libens sollemni ministerio cuncta circa fortissimos fratres nostros dilectionis obsequia complerem. sed officium meum uestra diligentia repraesentet et faciat omnia quae fieri oportet circa eos quos in talibus meritis fidei ac uirtutis suae inlustrauit diuina dignatio. corpo-¹⁵ribus etiam omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, inperitatur et uigilantia et cura propensior. neque enim uirtus eorum aut honor minor est quo minus ipsi quoque inter beatos martyras adgregentur. quod in

1 opto — 1. 3 ualete *om. CPQ* 2 et nostri ... ualete *om. LN.* — Ad clerum de deprecando deo (pro peccatis nostris *add. LNPQ*) explicat *CLNPQR*, nisi quod explicat ante ad clerum ponit *CP.* —

Epist. XII. — Incipit eiusdem (Incipit ad presbyteros et diaconos [diaconibus *T*] *LNT*, Incipit eiusdem tertia *E*) ut his confessoribus qui in carcere sunt constituti humanitas omnis (omnium *T*) praebeatur *ELMNQT*, Incipit ad clerum eo quod non posset temere carthagine (cartagine *e*², carthagin *m*) uenire propter confessorum corpora qui in carcere reddiderunt *emq.* — 6 sciam uos] sciamus *T* 7 admonitos uos *T sed* uos *s. l.* dno *ETQ* 8 carcerem *E'LQT* 9 ne qui *M* (ne quid *Q*) iis *v* 10 post mei *ras.* 6 litt. in *T* 11 possim *q* promptus] fateor *s. l.* *add. T* 12 cuncta *N* 13 uestra] quaeso *add. v et s. l. T* repraesentent *L* 14 et *om. NTq* faciet *E'e*, faciatque *T sed* que *s. l.* in *eras. in T* 15 uirtutis] ueritatis *T* 16 non *om. eq* carcerem *LQT* 18 neque ... adgregentur *om. eq* 19 beatas *L* martyres *eqv*

illis est tolerauerunt quidquid tolerare parati et prompti fuerunt. qui se tormentis et morti sub oculis Dei optulit passus est quidquid pati uoluit. non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt. qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego in illo confitebor coram patre meo dicit Dominus. confessi sunt. qui tolerauerit usque ad finem hic saluabitur, dicit Dominus. tolerauerunt et ad finem usque incorrupta et immaculata uirtutum suarum merita pertulerunt. et iterum scriptum est: esto fidelis usque
 10 ad mortem, et dabo tibi coronam uitae. usque ad mortem fideles et stabiles et inexpugnabiles perueniunt. cum uoluntati et confessioni nostrae in carcere et uinculis accedit et moriendi terminus, consummata martyrii gloria est.

Denique et dies eorum quibus excedunt adnotate, ut con-
 15 memoraciones eorum inter memorias martyrum celebrare possimus: quamquam Tertullus fidelissimus ac deuotissimus frater noster inter cetera sollicitudine et cura sua quam fratribus in omni obsequio operationis inperit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit et scribat ac significet mihi dies quibus
 20 in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosae mortis exitu transeunt, et celebrentur hic a nobis oblationes et sacrificia

4 Matth. 10, 32. 6 Matth. 10, 22. 9 Apoc. 2, 10.

1 quidquid *m* (quicquid *q*) tolerare ... 1. 2 quidquid *om.* *eq* fuerant *ETQ* 2 quis et tormentis *LQ* (quis et tormentis *M*) et morti in subdiderunt et qui se morti *corr. T* 3 ipsi tormentis sed tormenta ipsis *eq*³ (ipse t. s. t. ipsi *mq*¹) 5 meo] qui in caelis est *add. EQv* 6 tolerauerunt confessi sunt *eq* ad] in *EQ* (ad *M*), ad in *q* 7 hic] is *L* saluus erit *ETv* dicit dominus *om. Q*; post haec falso repetit *T*: confessi sunt ... dicit *dns* ad] ad in *q* (ad *m*) 9 et *om. LN* 11 perueniunt] perseverauerunt *eq*; perseverauerunt et inexpugnabiles *N* uoluntate *LNTQ* 12 nostrae] nominis *Lv* in uinculis *Tv* accidit *ELNQT*^a et *exp. E* 13 terminos *QT* consummat *T*, consummat *M* (consummata *Q*) martyris *ELeqv*, martyriis *Q*, martyria *T* 14 et *om. N* excidunt *E'Q* adnotat *m* (adnotate *q*) commemoracionis *eq* 16 tertulus *Mm* (tertullus *Qq*) ac] et *LTv* 17 inter] ro *Veqv*, *om. T* cetera] certa *V* quam] cum *ELNQT* 18 illic] illis *L* 19 ac] hac *Q* 20 carcerem *LQT* 21 transeunte *L* celebretur *LNT*

ob commemorationes eorum, quae cito uobiscum Domino protegente celebrabimus. pauperibus quoque, ut saepe iam scripsi, cura ac diligentia uestra non desit, his tamen qui in fide stantes et nobiscum fortiter militantes Christi castra non reliquerunt: quibus quidem nunc maior a nobis et dilectio et cura praestanda est, quod nec paupertate adacti nec persecutionis tempestate prostrati, dum Domino fideliter seruiunt, ceteris quoque pauperibus exemplum fidei praebuerunt. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem meo nomine salutate. [ualete.]

10

EPISTVLA XIII.

CYPRIANVS ROGATIANO PRESBYTERO ET CETERIS CONFESSORIBVS FRATRIBVS S.

I Et iam pridem uobis, fratres carissimi ac fortissimi, litteras miseram quibus fidei et uirtuti uestrae uerbis exultantibus gratularer, et nunc non aliud in primis uox nostra complectitur quam ut laeto animo frequenter ac semper gloriam uestri nominis praedicemus. quid enim uel maius in uotis meis potest esse uel melius quam cum uideo confessionis uestrae honore inluminatum gregem Christi? nam cum gaudere in hoc omnes fratres

2 celebramus *LQqT* 3 ut cura *q* ac] et *eq* desit] sit *T*
iis *v* quae *L* 4 relinquerunt *QT*, dereliquerunt *eq* 5 quidem
om. eq et dilectio] dilectio *Q* 6 quid *Q* adacti] uicti *eq* (uitii *m*)
tempestatem prostrati *T* 7 dum] cum *NTv* 8 opto ... l. 10 ualete
om. Lemq; opto ... meminisse *add. m. 2 N* *kme* (ac *om.*) *M* (*kmi*
ac *Q*) 9 fraternitatem ... ualete *om. N* 10 ualete *om. EQT*. — Ad
presbyteros et diaconos (Ad Romanos epistula tertia *EMQ*) ut his confessoribus (his confessoribus *om. T*) qui in carcere (carcerem *QT*) sunt constituti humanitas omnis (omnium *T*) praebeatur explicit *ELMNQT*, Ad clerum eo quod non posset temere carthagine uenire propter confessorum corpora qui in carcere reddiderunt (explicit *add. m*) *mq*, Explicit *e*. —

Epist. XIII. — Incipit ad Rogatianum et ceteros de obseruanda disciplina *LNPQS*, Incipit ad Rogatianum et ceteros confessores *R*. — 12 confessoribus fratribus] confratribus *L* 15 uirtutis *S*, uirtute *Q¹R¹* (uirtuti *M*) 16 nostra ex uestra *S* 19 confessioni *LM*, confessione *Q* uestra et *Q¹* (uestrae *MQ¹*) honorem *R*

oportet, tunc in gaudio communi maior est episcopi portio. ecclesiae enim gloria praepositi gloria est. quantum dolemus ex illis quos tempestas inimica prostravit, tantum laetamur ex vobis quos diabolus superare non potuit.

1 Hortamur tamen per communem fidem, per pectoris nostri 2
veram circa nos et simplicem caritatem, ut qui adversarium
prima hac congressione vicistis gloriam vestram forti et per-
seueranti uirtute teneatis. adhuc in saeculo sumus, adhuc in
acie constituti, de uita nostra cottidie dimicamus. danda opera
10 est, ut post haec initia ad incrementa quoque ueniat et con-
summetur in uobis quod iam rudimentis felicibus esse coepistis.
parum est adipisci aliquid potuisse. plus est quod adeptus es
posse seruare, sicut et fides ipsa et natiuitas salutaris non
accepta sed custodita uiuificat. nec statim consecutio, sed con-
15 summatio hominem Deo seruat. Dominus hoc magisterio suo
docuit dicens: ecce sanus factus es, iam noli peccare,
ne quid tibi deterius fiat. puta hoc illum et confessori
suo dicere: ecce confessor factus es, iam noli peccare, ne quid
tibi deterius fiat. Salomon denique et Saul et ceteri multi
20 quamdiu in uis Domini non ambulauerunt, datam sibi gratiam
tenere non potuerunt: recedente ab his disciplina dominica reces-
sit et gratia.

Perseuerandum nobis est in arto et in angusto itinere laudis 3
et gloriae, et cum quies et humilitas et bonorum morum tran-

16 Io. 5, 14.

1 oportet *Rv* tum *v* 2 praepositi gloria *om. LNP* 3 ex] et *L*
letemur *L* 4 quos *super* ut *Q* (quos *M*) diabolos *L* 5 tamen]
autem *R* pectoris] peccatoris *L* 7 haec congressione *R* uestram
uestram *S* forti et] fortiter *N* 8 in acie] acie *S* 9 debita *Q*
(de uita *MQ**) opera est] operae *R* 12 parum est] parum *S* es]
est *LPQS* 13 potuisse *M* (posse *Q*) ipsa et] ipsa e *I*, sed e *s. l.*
m. 2 14 consecutio] constitui *M* (consecutio *Q*) 15 hoc] enim *R*
17 quit *Q*, quitquit *S* puto *R*, putabo *N* 19 solomon *PQR'S*
20 in *om. S* non *om. Rv* data *R* 21 detenere *S* non *om. Rv*
recedente] recedet et *L*, recessit et *N* ab *ex* ad *R* iis *v* 22 et
gratia] gratia *P* 23 in *om. R* 24 cum quies *est Q*, qui cum quies-
set *M* (sed qui *eras. m. 2*), cum quies est *P* bonorum] honorum et *P*

quillitas christianis omnibus congruat secundum Dei uocem qui neminem alium respicit nisi humilem et quietum et tremantem sermones suos, tunc magis hoc obseruare et implere confessores oportet, qui exemplum facti estis ceteris fratribus, ad quorum mores omnium uita et actus debeat prouocari. nam sicut Iudaei a Deo alienati sunt, propter quos nomen Dei blasphematur in gentibus, ita contra Deo cari sunt, per quorum disciplinam nomen Domini laudabili testimonio praedicatur, sicut scriptum est Domino praemonente et dicente: luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant bona opera uestra et clarificent patrem uestrum qui in caelis est. et Paulus Apostolus dicit: lucete sicut luminaria in mundo. et Petrus similiter hortatur, sicut hospites, inquit, et peregrini abstinete uos a carnalibus desideriis, quae militant aduersus animam, conuersionem habentes inter gentiles bonam, ut dum retractant de uobis quasi de malignis, bona opera uestra aspicientes magnificent Dominum. quod quidem maxima pars uestrum cum meo gaudio curat et confessionis ipsius honore melior facta tranquillis et bonis moribus gloriam suam custodit et seruat.

- 4 Sed quosdam audio inficere numerum uestrum et laudem praecipui nominis praua sua conuersatione destruere, quos etiam uos ipsi ut pote amatores et conseruatores laudis uestri ob- iurgare et conprimere et emendare debetis. cum quanto enim 25

9 Matth. 5, 16. 12 Phil. 2, 15. 13 I Petr. 2, 11. 12.

1 christianis *om.* *LNP* congruat *S* domini *v* 3 tum *v*
 hoc *om.* *L* 4 estis] est *L* 6 sicut *MR* (sicut *Q*) dñō *R*
 blasphematur *S* 7 deo *corr. in* deum *R* 8 disciplina *LNS* 10 ut]
 et *S* bonam operam uestram *S*, opera uestra bona *v* 11 qui] si qui *R*
 12 est in caelis *Q* 13 hoc mundo *P* ortatur *P*, oratur *R* 14 in-
 quid *LPS*, qui *R* 15 animas uestras *R* 16 gentes *ex* iectes *R*
 17 detractant *PR* 18 dñō *Q* quod *S* 20 honorem *P* 22 in-
 fecere *L* 23 destruere *R'Q* etiam et *S* 24 pote] poste *R'Q*
 (pote *M*) conuersatores *NPQS* uestri *S*, uestrae *LNPQRv*; cf. in-
 dicem 25 quando *SQ* (quanto *MQ*)

nominis uestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus
 et lasciuens demoratur, alius in eam patriam unde extorris
 factus est regreditur, ut deprehensus non iam quasi christianus
 sed quasi nocens pereat? inflari aliquos et tumere audio, cum
 scriptum sit: noli altum sapere, sed time. si enim
 Dominus naturalibus ramis non pepercit, ne forte
 nec tibi parcat. Dominus noster sicut ouis ad uictimam
 adductus est et sicut agnus coram tondente sine uoce sic
 non aperuit os suum. non sum, inquit, contumax, neque
 10 contradico. dorsum meum posui ad flagella et ma-
 xillas meas ad palmas. faciem autem meam non
 auerti a foeditate sputorum. et quisquam per ipsum
 nunc adque in ipso uiuens extollere se audet et superbire, in-
 memor et factorum quae ille gessit et mandatorum quae nobis
 15 uel per se uel per apostolos suos tradidit? quod si non est
 maior domino suo seruus, qui Dominum secuntur humiles et
 quieti et taciturni uestigia eius imitentur, quando quisque in-
 ferior fuerit sublimior fiat dicente Domino: qui minimus
 fuerit in uobis, hic erit magnus.
 20 Quid deinde illud, quam uobis exsecrandum debet uideri, 5
 quod cum summo animi nostri gemitu et dolore cognouimus,
 non deesse qui Dei templa et post confessionem sanctificata et
 inlustrata plus membra turpi et infami concubitu suo macu-

5 Rom. 11, 20. 21. 9 Es. 50, 5. 6. 18 Luc. 9, 48.

1 delingitur *L*¹ aliquis *S*, alius aliquis *LNPQ*, unus ab aquis *R*,
 alius ab aquis *Rigaltius* timulentus *S* 2 demoratur] denotatur *cod.*
Vaticanus, demoratur (ut sit: *insaniat*) *Goulartius* extorrens *S*¹, ex-
 torrens *Q*, exorris *R*¹ 3 ut] unde *SQ*, inde *LNP* praehensus *LNPS*,
 reprehensus *Q* non] est non *Q* (non *M*) quasi] qua *S* christianus *L*
 4 innocens *R* 5 sit] est *R* 6 ne] nea *MQ* (c *eras*) 7 parcit *Q*
kdms S; cf. p. 506, 18 8 ductus *LRv* agnos *R* tondente se *v*
 9 apperuit *R* 10 at flagella *S* et *om. P* 13 adque] autem *N* in
om. P audeat *LNP* 14 et factorum] factorum *N*; et *corr. in* est *Q m. 2*
 (et *M*) 15 alterum per *om. R*¹ trandidit *R* 17 imittentur *L*¹,
 emitentur *S*¹ 18 fiat *corr. in* fiet *Q* (fiet *M*) dicete *S*¹ mini-
 mis *L*¹ 22 sanctificatam *PQ* 23 iam lustratam *S*, inlustratam *Q*
 plus *om. Rv* turpi et infami] ture et intami *S* concubito *P*¹, con-
 cupido *S* plus maculent *v*

lent, cubilia cum feminis promiscua iungentes, quando etsi stuprum conscientiae eorum desit, hoc ipsum grande crimen est, quod illorum cum scandalo in aliorum ruinas exempla nascantur. contentiones quoque et aemulationes inter uos nullas esse oportet, cum pacem suam nobis dimiserit Dominus et scriptum sit: diliges proximum tuum tamquam te. si autem mordetis et incusatis inuicem, uidete ne consumamini ab inuicem. conuiciis etiam et maledictis quaeso uos abstinete: quia neque maledici regnum Dei consequentur et lingua quae Christum confessa est incolumis et pura cum suo honore seruanda est. nam qui pacifica et bona et iusta secundum praeceptum Christi loquitur Christum cotidie confitetur. saeculo renuntiaueramus cum baptizati sumus: sed nunc uero renuntiamus saeculo quando temptati et probati a Deo nostra omnia relinquentes Dominum secuti sumus et fide ac timore eius stamus et uiuimus.

- 6 Corrobores nos exhortationibus mutuis et magis ac magis proficiamus in Domino, ut cum pro sua misericordia pacem fecerit quam se facturum repromittit, noui et paene mutati ad ecclesiam reuertamur, et excipiant siue fratres nostri siue gentiles circa omnia correctos adque in melius reformatos et qui

6 Gal. 5, 14. 15.

1 cubilia sua *Lo* femineis *R* promiscua *L'PQR* etsi] si et *R*
 2 ipso *RV* 3 cum *om. QR* 4 nascuntur *RV*, nascantur *QS* con-
 tentionis *L* aemulationis *S* nulla *P* 6 te] te ipsum *R* 7 et
 incusatis *om. S* 8 consummaminis *SQ* a conuiciis *PQV* (a *om. M*)
 maledicis *S*, maledictis *L'* a maledictis etiam et conuiciis *R* 9 neque
om. P non consequentur *PS*, consequerentur *L'*, consequuntur *v* 10 et]
 ne *R* christi *S* 13 cum *om. P* 14 set *S* uere *QR* renun-
 tiauius *LNPR* 15 a dno nro *R*, a dom *S* nostra ... dominum
om. S deum *R* 16 et] ut *R* ac] hac *Q*; item *l.* 17 uiuamus *S*
 18 proficiamus *R*, proficiant *S*, proficiam *L* dnm *LNP* ut] et *M*
 (ut *Q*) cum *om. LN*, qui *P* 19 qui fecerit *P*, faciat *N* noui]
 nobis *Q* mutui *Q* 20 et *om. R* excipiant nos *Rv* nostris *M*
 (nostri *Q*) 21 reformatos] reportatos *L*

admirati fuerant prius in uirtutibus gloriam nunc admirentur in moribus disciplinam. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA XIIII.

5 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS S.

Optaueram quidem, fratres carissimi, ut uniuersum clerum nostrum integrum et incolumem meis litteris salutare. sed quoniam infesta tempestas quae plebem nostram ex maxima parte prostrauit hinc quoque addidit nostris doloribus cumulum ut
10 etiam cleri portionem sua strage perstringeret, oramus Dominum ut uos quos et in fide et in uirtute stare cognouimus tutos quoque in posterum per diuinam misericordiam salutemus. et quamquam causa compelleret ut ipse ad uos properare et uenire de-

1 admirati *S* 2 moris *S* disciplinam] *codex Remensis r haec addit quae in textum a Balusio sunt recepta*: Et quamquam clero nostro et nuper cum adhuc essetis in carcere constituti, sed nunc quoque denno plenissime scripserim, ut si quid uel ad uestitum uestrum uel ad uictum necessarium fuerit, suggeratur: tamen etiam ipse de sumpticulis propriis quos mecum ferebam misi uobis CCL. sed et alia CCL. proxime miseram. Victor quoque ex lectore zaconus qui mecum est misit uobis CLXXV. gaudeo autem quando cognosco plurimos fratres nostros pro sua dilectione certatim concurrere et necessitates uestras suis conlationibus adiunare. 2 opto... meminisse *om. R* optamus uos fratres carissimi *LNP* semper bene ualere *explicit add. m. rec. S* 3 ualere] et nostri meminisse *add. v.* — Ad Rogatianum et ceteros (confessores *add. R*, de obseruanda disciplina *add. NLP*) *explicit LNPQR nisi quod P*: *Explicit ad Rogatianum etc.* —

Epist. XIIII. — Incipit ad presbyteros et diacones (diaconos *R*) *CRio*, Incipit ad Rogatianum et ceteros confessores *T*, Incipit ad ||||| et cc con *N*. — 5 presbyteros *C'*, presbyteris *bb N* diaconibus *C'Tio*, diacones *C'* 6 ut] et *T* 7 incolumem *T* salutare *RT'* 8 infestat *NT* tempesta *R* ex] et *C'T* maximam partem *NT* 9 hinc] hunc *No sed in o u corr.* 10 perstringere • *T t eras.* deum *R* 11 uos] uos saltem *R*, uos salutem *N* quos] quosque *N* et in] in constantia et i fide et] fidei *Cio* in uirtute] uirtute *CRio* tutos] ut hos *NT*, tantos *C*; fort. tutatos 12 diuina misericordia *T'* et] ut *R* 13 compellerit o', compellet *T e eras.* prosperare *T*

berem, primo cupiditate et desiderio uestri, quae res in uotis meis summa est, tunc deinde ut ea quae circa ecclesiae gubernacula utilitas communis exposcit tractare simul et plurimorum consilio examinata limare possemus: tamen potius uisum est adhuc interim latebram et quietem tenere respectu utilitatum aliarum quae ad pacem omnium nostrum pertinent et salutem, quarum uobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio reddetur: qui pro cetera cura sua quam impense diuinis operibus impertit etiam huius consilii auctor fuit, ut cantus et moderatus existerem nec me in conspectum publicum et maxime eius loci ubi totiens flagitatus et quaesitus fuisset temere committerem.

2 Fretus ergo et dilectione et religione uestra quam satis noui his litteris et hortor et mando ut uos, quorum minime illic inuidiosa et non adeo periculosa praesentia est, uice mea fungamini circa gerenda ea quae administratio religiosa deposcit. habeatur interim quantum potest et quomodo potest pauperum cura, si qui tamen inconcussa fide stantes gregem Christi non reliquerunt, ut his ad tolerandam paenuriam sumptus per uestram diligentiam suggeratur, ne quod circa fidentes tempestas non fecit circa laborantes necessitas faciat. confessoribus etiam gloriosis impertiatur cura propensior. et quamquam sciam plurimos ex his fratrum uoto et dilectione susceptos, tamen si qui sunt qui uel uestitu uel sumptu indigeant, sicut etiam pridem uobis scripseram cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis quaecumque

2 tum v ut] et C gubernaculum Cio 3 utilitati T (sed ti ex te) et] ex R 4 examinatam R, exanimata N delimare CRio possimus Cio adhuic T 5 tenerem NT respectu NT utilitatum NT 6 nostrum NRTV, nostrorum Cio pertinet NRT quorum C 7 redderetur NT 8 sua cura Cio, sua T impensa T et etiam N 9 consilii auctor] consiliator NT nec om. R me . . . maxime om. Rio 10 conspectu T eius loci] eis locis io, ei loco c C sed add. m. 2 in marg. ubi om. C, in quibus io fragitatus hanc R 11 me temere Cio 12 et dilectione] dilectione Cio relegione ex legione C m. 2 nouis R 13 illic i s. l. m. 2 14 uice ex uite CT 15 abeat N, habet aut R 16 si] se C¹, sed C¹io 17 stantis NT christus R relinquerunt C 20 fatiet C¹ 21 propensior] prosperior NT 22 susceptos] suspectos CR uestitum uel sumptus R 23 etiam om. N scribere C adhuc] huc C, om. V 24 carcerem C quicumque C¹

necessaria, modo ut sciant ex uobis et instruantur et discant quid
 secundum scripturarum magisterium ecclesiastica disciplina de-
 poscat, humiles et modestos et quietos esse debere, ut honorem
 sui nominis seruent, ut qui gloriosi uoce fuerint sint et moribus
 5 gloriosi, faciant se dignos ut in omnibus Dominum promerentes
 ad caelestem coronam laudis suae consummatione perueniant.
 plus enim superest quam quod transactum uidetur, cum scriptum
 sit: ante mortem ne laudes hominem quemquam, et
 iterum: esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi
 10 coronam uitae, et Dominus quoque dicat: qui tolerauerit
 usque ad finem hic saluabitur. imitentur Dominum qui
 sub ipso tempore passionis non superbior sed humilior fuit. tunc
 enim discipulorum suorum pedes lauit dicens: si ego laui
 pedes uestros magister et dominus, et uos debetis
 15 aliorum pedes lauare. exemplum enim dedi uobis
 ut sicut ego feci et uos aliis faciatis. item Pauli apo-
 stoli documenta sectentur, qui post carcerem saepe repetitum,
 post flagella, post bestias, circa omnia mitis et humilis perseuera-
 uit, nec post tertium caelum et paradysum quicquam sibi insolent-
 20 ter adsumpsit dicens: neque gratis panem manducaui-
 mus ab aliquo, sed in labore et fatigatione nocte
 et die operantes, ne quem uestrum grauaremus.

8 Eccles. 11, 30. 9 Apoc. 2, 10. 10 Matth. 10, 22. 13 Io.
 13, 14. 15. 20 II Thess. 3, 8.

1 sunt necessaria *CRTo*, necessaria sunt *i*; sunt *om.* *N* modo]
 modicum *Cio* nobis *i* instruat *NT* et] ut *C* discant] sciant *N*
 quod ex qui *C* 2 ecclesiasticam disciplinam *C'N* 3 humilis *C'*,
 humiles esse *NT* modestos *R* et quietos et modestos *o* 4 nominis
 sui *o* ut *CNTVio*, et *Rv* uoci *NT* fuerunt *Tio* moribus]
 timoribus *R* 5 domino *R* 6 perueniat *NR' T* 8 laudem ex laudi-
 bus *C* 11 ad] in *o* imitemur *C'* dominus *R* 12 humilior *R*
 13 discipulorum] apostolorum *NT* suorum] istorum *N* ego] ergo *C*
 16 aliis *om.* *Vov* 17 sectantur ex pctrantur *C*, testantur *io* quo *T*
 18 bestiis *C'* perseperauit *T* 19 nec] ne *C* quicquam *N* 20 neque
 enim *i* panem gratis *o*, satis panem *C* 21 aliquo] uestrum *add. Vv*
 22 ut ne *Cio* quem] quid *T* grauaremur *T*

- 3 Haec singula, oro uos, insinuate fratribus nostris. et quia exaltabitur qui se humiliauerit, nunc est ut magis insidiantem aduersarium metuant, qui fortiozem quemque magis aggreditur et acrior factus hoc ipso quo uictus est superantem superare conatur. dominus faciet ut et ego illos uidere et salutari exhortatione componere mentes eorum ad seruandam gloriam suam possim. doleo enim quando audio quosdam improbe et insolenter discurrere, ad ineptias uel ad discordias uacare, Christi membra et iam Christum confessa per concubitus inlicitos inquinare, nec a diaconis aut presbyteris regi posse, sed id agere 10 ut per paucorum prauos et malos mores multorum et bonorum confessorum gloria honesta maculetur: quos uereri debent, ne ipsorum testimonio et iudicio condemnati ab eorum societate priuentur. is enim demum confessor inlustris et uerus est de quo postmodum non erubescit ecclesia sed gloriatur. 15
- 4 Ad id uero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus et Fortunatus et Nouatus et Gordius, solus rescribere nihil potui, quando a primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio uestro et sine consensu plebis meae priuatim sententia gerere. sed cum ad uos per Dei gratiam uenero, tunc de his 20 quae uel gesta sunt uel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus. opto uos, fratres carissimi ac desi-

1 uestris *C* quia] qui *C sed ui in ras.*, quia his *NR*, quia is *io*²
exaltabit *C*, exaltantibus *R* 2 qui *om. C* humiliauerint *T* 3 quem-
que] quem *T* 4 quo *C²NR²TV*, qui *C¹*, quia *io* 5 dominum *NT*
faciat *io* et *om. N* illos] illos martyres *N*, illos matures *T*, illos
maturius *V*, martyres illos *R*, martirum illos *C*, iterum illos *io*, iterum
illos mature *v* salutare *C* exortatione *o*, exhortatione nec *N*, et (et
om. C) exercitatione *CR* 8 discurrere et *v* 9 membra *io* con-
cubitos *C¹* inquinari *io* 10 a] ad *T* presbyteris aut diaconis *o*
regi *om. N*, regio *T* sed] se *N* id *om. N*, it *T* 11 prauos] par-
uos *N* multorum] mortuorum *R sed u s. l.* 12 debeant *CR* 13 iudicio
et testimonio *o* 14 puentur *C¹RT* is] his *CR* 16 scripserint *T*
17 et] *o N* et fortunatus *om. CRio* et nouatus] et notus *o*, *o* noua-
tus *N*, nouatus *v* et] *o* et *N* gurdus *Cio* rescriberent *N¹* nil
Cio, nichil *N* 18 a] ad *R* mei] me *R* nichil *N¹* 20 sed *om.*
NT iis *v* 21 prius uel *i. s. l. m. 2* gerenda] generanda *T* 22 trac-
tanimus *T* opto ... ualete *om. Cio* ac] et *N*

derantissimi, semper bene ualere et mei meminisse. fraternitatem si qua uobiscum est multum a me salutate et ut nostri meminerint admonete. ualete.

EPISTULA XV.

5 CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS CARISSIMIS
FRATRIBVS S.

Sollicitudo loci nostri et timor Dei compellit, fortissimi ac
beatissimi martyres, admonere uos litteris nostris ut a quibus
tam deuote et fortiter seruatur fides Domini ab isdem lex quo-
10 que et disciplina Domini reseruetur. nam cum omnes milites
Christi custodire oporteat praecepta imperatoris sui, tunc uos
magis praeceptis eius obtemperare plus conuenit, qui exemplum
ceteris facti estis et uirtutis et timoris Dei. et credideram qui-
dem presbyteros et diaconos qui illic praesentes sunt monere
15 uos et instruere plenissime circa euangelii legem, sicut in prae-
teritis semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi
ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et
scripturarum praeceptis gubernarent. sed nunc cum maximo

1 mei *om. N* 2 si quam *R*, quae *v* 3 meminerit *Nv* uale *T*,
om. R. — Explicit ad presbyteros et diacones (diaconis *R*) *CR*, Explicit
ad diacones et presbyteros *o*, Ad Rogatianum et ceteros confessores *NT*,
om. i.

Epist. XV. — Incipit ad martyres et confessores *C'R*, Incipit ad mar-
tyres (martyras *Q*) et confessores qui lapsis petierunt pacem dari (*add.*
CT: et corripit pr qui pacem dederunt eis qui poenitentiam non egerunt)
C'QT. — 5 et confessoribus *om. QR* 7 domini *v* ac *om. MR (exh. Q)*
8 beatissimi *om. R* martyres] fratres *CRv* 9 tam] dam *Q* dno *C*
eisdem *C*, hisdem *TQ* quoque lex et *Q* 10 dno *C* omnes] hone-
stos *V*, omnes si *M* (omnes *Q*) 11 imperatores *R* tum *Rv* 13 ceta-
ris et *C'* estis et] estis ex *R* crediderim *R* quidem] quid *TQ*
14 diac *C* 15 euangelium *QT* lege *R*, legis *QT* praeteritum *CRv*
16 factum ut et *R sed in ras.*, factum ut (ut ex et) *C* diaconis *C* is
corr. in es m. 2 17 commemorantes *R*, commorantes *ex* commemora-
tis *C*, conuenientes *V teste Oxon.* martyres *V t. Ox.*

animi dolore cognosco non tantum illic non suggeri diuina praecepta, sed adhuc potius impediri, ut ea quae a nobis ipsis et circa Deum caute et circa sacerdotem Dei honorifice fiunt a quibusdam presbyteris resoluantur, qui nec timorem Dei nec episcopi honorem cogitantes, cum uos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria uestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis, cum persecutione finita conuenire in unum cum clero et recolligi coeperimus, illic contra euangelii legem, contra uestram quoque honorificam petitionem, ante actam paenitentiam, ante exomologesim grauissimi adque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in paenitentiam inpositam, offerre pro illis et eucharistiam [dare] id est sanctum Domini corpus profanare audeant, cum scriptum sit: qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini.

2 Et lapsis quidem potest in hoc uenia concedi. quis non mortuus uiuificari properet? quis non ad salutem suam uenire festinet? sed praepositorum est praeceptum tenere et uel properantes uel ignorantes instruere, ne qui ouium pastores esse debent lanii fiant. ea enim concedere quae in perniciem uertant decipere est: nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. uel ex uobis itaque discant, quando docere

13 I Cor. 11, 27.

1 animo Q dolere T illic] illic uobis v suggere T 2 impediri RTQV, inueniri C et circa dnm caute C, om. T 7 persecutionem finitam uenire et C 8 et om. CR cepimus C¹ illic, T, illi C²Ro contra uestram] uestram Q 10 exhomologesim grauissimam Q dilecti R facta C, facitam TQ 11 manu Q ab episcopo] epi ex epm C m. 2 cleri in C ri corr. in exp. penitentia C², paenitentiae Q² (paenitentiam Q¹M) inposita C² 12 dare om., V 14 bibere C¹ 15 corpus C¹ 16 potest] potentes C es corr. ueniam TQ concedere C sed re a. l. quis] quis enim v mortuos C 17 uiuificare R properet] optet CR festinet] sustinet Qv; festinet... tenere om. C 18 tenere] inuenire R 19 ne qui] neq. C debet R 20 lanii] uani CR fiant exp. C, fiante Q (fiant M) eae C¹, a Q (ea M) concordere C¹ pernitiam C 21 sic] si R per... T 22 quando] quod CRe

debuerant. petitiones et desideria uestra episcopo seruent, ad pacem uobis petentibus dandam maturum et pacatum tempus expectent. ante est ut a Domino pacem mater prior sumat, tunc secundum uestra desideria de filiorum pace tractetur.

5 Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, inpudentia 3
uos quorundam premi et uerecundiam uestram uim pati, oro
uos quibus possum precibus ut euangelii memores et consideran-
tes quae et qualia in praeteritum antecessores uestri martyres
concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint, uos quoque
10 sollicite et caute petentium desideria ponderetis, ut pote amici
Domini et cum illo postmodum iudicaturi inspiciatis et actum
et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera
et qualitates cogitetis, ne si quid abrupte et indigne uel a
uobis promissum uel a nobis factum fuerit, apud gentiles quo-
15 que ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. uisitamur enim
et castigamur frequenter et ut Domini mandata incorrupta et
inuiolata permaneant admonemur. quod quidem nec illic apud
uos cessare cognosco quo minus plurimos quoque ex uobis in-
struat ad ecclesiae disciplinam diuina censura. hoc autem totum
20 potest fieri, si ea quae a uobis petuntur religiosa contemplatione
moderemini, intellegentes et conprimentes eos qui personas acci-
pientes in beneficiis uestris aut gratificantur aut illicitae negotia-
tionis nundinas aucupantur.

1 debuerant *T* (ue *in ras.*) seruet *R'*, seruent et *v* 2 nobis *V*
3 expectant ante est ut *T*, expectantest ~~...~~ ut *Q* (expectante est ut *M*), ex-
spectant est at ut *R*, expectent *Oxon.* *dn̄i R i in ras.* 4 tractabitur *V*
5 quoniam] quod *C* 6 uos *om. CR* corundam *C* ab inpudentibus
quibusdam uos *V* premi. *Q* (praemia *M*) et *exp. C* uim pati
om. CR pati oro] patior *TQ* 9 solliciti et cauti *RQ* in omni-
bus ... caute *om. Q* uos] nunc nos *V*, tunc *T* 10 petentium] peni-
tentium *R* ponderitis *C* ut pote *T o in ras.*, ut postea *CR*
11 iudicaturi] dicaturi *Q* 13 qualitatis *Q* uel a u. promissum *T s. l.*
14 nobis ipsis *M ips s. l. m. 2* (nobis *Q*) 15 ipsas ecclesiae *C'*
16 ut] uti uobis *R*, ut in nobis *C* *dn̄m C* 17 uiolata *Q* permaneat
TQ quo *T* nec *om. Q* 18 quod minus *C sed minus exp.* 20 ea-
que *T* petentur *T'*; *add. CR*: non facile tribuantur (tributantur *R*)
religiosa ... *p. 516,2* mandauit *om. CR* 21 moderamini *T* eas *TQ*
22 gratificantur *TQ* in illicite *T*, illicite *Q* (illiciteite *M*) cogita-
tiones nundinas *Q*, cogitationes mundanas *T* 23 aucupantur *T*

4 De hoc et ad clerum et ad plebem litteras feci, quas utrasque nobis legi mandavi. sed et illud ad diligentiam uestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis. audio enim quibusdam sic libellos fieri ut dicatur 'communicet ille cum suis' quod numquam omnino a martyribus factum est, ut incerta et caeca petitio inuidiam nobis postmodum cumulet. late enim patet quando dicitur 'ille cum suis' et possunt nobis et uiceni et triceni et amplius offerri qui propinqui et adfines et liberti ac domestici esse adsenerentur eius qui accepit libellum. et ideo peto ut eos quos ipsi uidetis, quos nostis, quorum paenitentiam satisfactioni proximam conspiciatis, designetis nominatim libello et sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes litteras dirigatis. opto uos, fortissimi ac dilectissimi fratres, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse. ualete. 15

1 hoc et] hoc Q   2 nobis legi uobis T   et] ut TQ   diligentia R¹
 uestra R¹, urm C   8 et C s. l. m. 2   desinetis Q, desinitos T¹
 4 quibusdam corr. in quosdam C   libello C   5 fieri corr. in inseri C
 6 ut incerta om. C   caeca] certa Q, copta R (fort. corruptum ex co-
 optata)   7 quomulet C¹   8 nobis T s. l.   et uiceni Q¹ (et uiceni
 M), ut uiceni T, ut uiceni R, uiceni ex ueni C m. 2   trigeni Q¹ (tri-
 ceni M), treceni C¹   9 ac ex ae C, hac Q   10 adsenerarentur TQ,
 asserentur R, adseruntur C   accepit Q, accipit T   11 ipsi quos uide-
 tis nostis Q   noctis C   satisfactionis C¹T, om. V   12 proximam
 om. V   libellos CR   13 ac ex ad C   opto ... ualete om. C
 14 dilectissimi] fidelissimi RV   semper] saluos V 'atque ita alias saepe'
 liber Gotting.   15 ualete om. RQ (exh. M). — Ad martyres et confesso-
 res explicit CR, Epistula Cypriani (om. Q) ad martyres (martyras Q) et
 confessores qui lapsis petierunt pacem dari (add. T: et corripet pphb qui
 pacem dederunt eis qui poenitentiam non egerunt) explicit TQ. —

EPISTULA XV.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS S.

- Diu patientiam meam tenui, fratres carissimi, quasi uere-
 cundum silentium nostrum proficeret ad quietem. sed cum quo-
 5 rundam inmoderata et abrupta praesumptio temeritate sua et
 honorem martyrum et confessorum pudorem et plebis uniuersae
 tranquillitatem turbare conetur, tacere ultra non oportet, ne ad
 periculum et plebis pariter et nostrum taciturnitas nimia pro-
 cedat. quod enim non periculum metuere debemus de offensa
 10 Domini, quando aliqui de presbyteris nec euangelii nec loci sui
 memores, sed neque futurum Domini iudicium neque nunc sibi
 praepositum episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub
 antecessoribus factum est, cum contumelia et contemptu prae-
 positi totum sibi uindicerent?
- 15 Atque utinam non prostrata fratrum nostrorum salute sibi
 omnia uindicarent? contumelias episcopatus nostri dissimulare
 et ferre possem, sicut dissimulaui semper et pertuli. sed dis-
 simulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas
 nostra a quibusdam uestrum: qui dum sine ratione restituendae

Epist. XVI. — Incipit ad presbyteros et diaconos *R*, Incipit ad clerum
 (Incipit ad presb et diacon feliciter incipit ad clerum *C*) de quibusdam
 ppbb qui temere pacem lapsis dederunt necdum sedata persec (per se *C*,
 pars *T*, persec *Q*) et (et *om. C*) citra conc (consilium *C*, conscientia *Q*)
 episcoporum (coepiscoporum *C*) *CTQ*. — 2 diaconibus *C²Tv* 3 diu ex
 da *C* quasi ueracundum *C i s. l.* 4 perficeret *C* sed] at ex ad *C*
 5 adrupta *TQ* temeritate] tamen merita *R* suae *T* 6 confes-
 sorem *CTQ* uniuerſa et *T*, uniuerſae et *C¹* 7 tranquillitate *R*
 conentur *TQ* oportere ex oportet *Q* (oportet *M*) 8 et plebis] ple-
 bis *C* procedit *C¹*, precedat *Q* (procedat *M*) 10 deum *T* aliqui
om. T de *om. C* presbyteris *C* 11 memeres *R* 12 episcopo-
 rum *Q* orum in ras. (epm *M*) quod *C s. l. m. 2* 13 est *om. C*
 contemptum *T* 14 indicent *T¹*; uindicerent ... omnia *om. CR* 15 pro-
 strata] contra *Oxon.* salutem *Q Oxon.*, salutate *T* 16 contumeliam
CRv 17 possum *C Oxon.* sed *om. C* dissimulari ex dissimula-
 cridi *C* 18 decipiatur *Q* (decipiatur *M*), decipitur *v* 19 a *om. C*

salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt. summum enim delictum esse quod persecutio committi coegit sciunt ipsi etiam qui commiserunt, cum dixerit Dominus et iudex noster: qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego in illo confitebor coram patre meo qui in caelis est: qui autem me negauerit et ego illum negabo, et iterum dixerit: omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. qui autem blasphemauerit spiritum sanctum, non habet remissam, sed reus est aeterni peccati, item beatus apostolus dixerit: non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum. non potestis mensae Domini communicare et mensae daemoniorum. haec qui subtrahit fratribus nostris decipit miseros: ut qui possunt agentes paenitentiam ueram Deo patri et misericordiae iam precibus et operibus suis satisfacere, seducantur, ut magis pereant et qui erigere se possunt plus cadant. nam cum in minoribus peccatis agant peccatores paenitentiam iusto tempore, et secundum disciplinae ordinem ad exomologesin ueniant, et per manus inpositionem episcopi et cleri ius communicationis accipiant, nunc crudo tempore per-

4 Matth. 10, 32. 33. 7 Marc. 3, 28. 29. 10 I Cor. 10, 21.

1 esse se C 2 persecutio] per se C coegit] coepit CR sociant C 3 noster] nst C 4 in om. CQv (exh. M) 5 in illo] illum C^v sed post confitebor C confitebor om. R 6 qui] quicumque C que s. l.; item l. 8 7 dicit Q remittuntur T 8 et om. Q autem om. C in spiritum CRVv 9 habebit Cv est om. R, erit C 10 apostolus paulus CR dixit CRQ² (dixerit MQ²) 11 domini b. et calicem om. R [12 communicare C s. l. m. 2 13 decepit C¹, despiciit BTT 14 ut corr. in et C deo qua MQ¹V, deo quam T, deoque Q²v, deo CR 15 misericordiae iam scripsi, misericordiam CQ, misericordia T, misericordiae Rv, ad misericordiam Manutius precibus] optinere add. C s. l. m. 2 et operibus om. V 16 seducuntur CRQ (seducantur M) erigi R, mergi C sed in s. l. se om. CRT possent v 17 cadunt ex cadent C minoribus] add. R: suis satisfacere seducuntur ut magis pereant 18 iusto] in isto C²R, ista C¹ et om. C disciplinam eorum V ad] et ad ex ead C 19 exomologesim Q 20 cleri ius] clericis T¹, clericorum ex clericus C communicationibus QT¹, communicatione C sed nō sup. ras. accipiunt Q (accipiant M) rudo R, crudi C i ex o

secutione adhuc perseuerante, nondum restituta ecclesiae ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomine eorum, et nondum paenitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero inposita, eucharistia illis datur, cum scriptum sit: qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini.

Sed nunc illi rei non sunt qui minus scripturae legem tenuerunt. erunt autem rei qui praesunt et haec fratribus non suggerunt ut instructi a praepositis faciant omnia cum Dei timore et cum data ab eo et praescripta observatione. exponunt deinde inuidiae beatos martyras, et gloriosos seruos Dei cum Dei sacerdote committunt, ut, cum illi memores loci nostri ad me litteras direxerint et petierint tunc desideria sua examinari et pacem dari quando ipsa ante mater nostra pacem de misericordia Domini prior sumpserit et nos diuina protectio reduces ad ecclesiam suam fecerit, hi sublato honore quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Domini lege et observatione quam idem martyres et confessores tenendam mandant, ante extinctum persecutionis metum, ante reditum nostrum, ante ipsum paene martyrum excessum, communicent cum lapsis et offerant et eucharistiam tradant, quando etiam si

5 I Cor. 11, 27.

1 perseuerantem *T* restitutae *R*, restituit *Q* 2 pacem *Q* ad
ex et *C* offeruntur *C* untur *in ras.* nomina *C*, nomen *Qv* 3 et
om. CR nondum p. acta *om. C* exhomologisim *Q* facta] finita
CR 4 manum *Q* eius *C'* et] et in *T*, ut in *Q* inpositae *R*
7 sanguinis dei *R*, sanguinis *T* 8 tenent *Tv*, nouerunt *CR* 9 erunt
autem rei *om. Q* praesunt] reisunt *Q* haec fratribus] confratri-
bus *C* 12 martyres *CTv* 13 loci] longi *MQ'*, longis *Q'*, legis *cod.*
Angl. *nri* corr. in *nre* *Q m. 2* (*nri* *MQ'*) 14 direxerit *R*, dixe-
rint *CQ* et petierint *om. CR* tunc] cum tunc debeant *CR* sua]
singulorum *CR* pax *CR* 15 dare *T* nostra] ecclesia *add. v*
dei misericordia *CR* 16 sumerit *R* nos *ex* non *C* protec-
tio. *T*, protectione *C*, protectio *R* 18 cum contempta *R* lege et]
lege *QR* 19 tenenda *QT* 20 mandat *T*, manda *R'*, mandata *QR'*
redditum *T* 21 ipsorum *CR* communient *C* ent corr. in cant
22 offerunt *C'* et *om. C'QR* tradunt *C'* si] nisi *Q*

martyres per calorem gloriae minus scripturam contemplantes contra legem Domini plus aliquid cuperent, a presbyteris et diaconis suggerentibus admoneri deberent, sicut semper in praeteritum factum est.

- 4 Castigare nos itaque diuina censura nec noctibus desinit nec diebus. praeter nocturnas uisiones per dies quoque impletur apud nos spiritu sancto puerorum innocens aetas, quae in ecstasi uidet oculis et audit et loquitur ea quibus nos Dominus monere et instruere dignatur. et audietis omnia quando me ad uos reducem fecerit Dominus, qui ut secederem iussit. interim¹⁰ temerarii et incauti et tumidi quidam inter uos, qui hominem non cogitant, uel Deum timeant, scientes quoniam si ultra in isdem perseuerauerint, utar ea admonitione qua me uti Dominus iubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi et apud nos et apud confessores ipsos et apud plebem uniuersam causam¹⁵ suam, cum Domino permittente in sinum matris ecclesiae recolligi coeperimus. de hoc ad martyras et confessores et ad plebem litteras feci quas utrasque legi uobis mandavi. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse. ualete.

1 minus gloriæ *C* scripturam minus *v*, minus scripturam minus *Q*
 2 contra legem domini *om.* *Vv* 3 diaconibus *T* preteritis *C*
 5 cessura *C* 6 nocturnas enim *v* 7 apud nos impletur *CR*, implentur
 apud nos *Q* quae] quia *C* in *om.* *C'R* extasi *CQRT* 8 in
 oculis *Q* audiet *T* (et *om.*) 9 auditis *R*, audiet *C* 10 reduce *T*,
 reducet *R* ad uos reducem me *v* dominus fecerit *CRv* iunxit *C'*
 11 morarii *M* (temerarii *Q*) quidem *C'R* 12 dominum *TQ* (dno *M*)
 13 hisdem *CR* perseuerauerint *R* utar *C* admonitionem *T*
 quam *CQR* me] e *C*, *om.* *M* (*exh.* *Q*) uti] ut *Q* 14 ut *om.* *CR*
 15 istos *C* 16 cum *om.* *Q* pertimente *C* in] cum in *Q'* (in *MQ'*)
 sinu *Q* 17 colligi *Q*, collegio *T* ad] et ad *CQ* martyreas *C'*,
 martyres *CTv* et *om.* *C*, ipsos et *Q* ad] apud *Q* 18 uobis legi *v*
 opto ... ualete *om.* *C* 20 ualete *om.* *R*. — Caecilii Cypriani (*om.* *R*) ad
 presbyteros et diaconos explicit *CR*, Ad clerum de quibusdam presbyteris
 qui temere pacem lapsi dederunt necdum sedata pres (pars *T*) et citra
 (contra *T*) conc (concupiscentiam *Q*) episcoporum explicit (explicit *om.* *M*,
exh. *Q*) *TQ*. —

EPISTULA XVII.

CYPRIANVS FRATRIBVS IN PLEBE CONSISTENTIBVS S.

Ingemescere nos et dolere ruinas fratrum nostrorum ex me
 scio, fratres carissimi, qui et ipse uobiscum pro singulis in-
 gemesco pariter et doleo et patior ac sentio quod beatus apo-
 stolus dicit: quis infirmatur, inquit, et ego non infir-
 mor? quis scandalizatur, et non ego uror? et iterum
 posuit in epistula sua dicens: si patitur membrum unum,
 compatiuntur et cetera membra: et si laetatur mem-
 10 brum unum, conlaetantur cetera membra. compatior
 ego, condoleo fratribus nostris, qui lapsi et persecutionis in-
 festatione prostrati partem nostrorum uiscerum secum trahen-
 tes parem dolorem nobis suis uulneribus intulerunt: quibus
 potens est diuina misericordia medellam dare. properandum
 15 tamen non puto nec incaute aliquid et festinanter gerendum,
 ne dum temere pax usurpatur diuinæ indignationis offensa
 grauius prouocetur. fecerunt ad nos de quibusdam beati mar-
 tyres litteras petentes examinari desideria sua. cum pace nobis

6 II Cor. 11, 29. 8 I Cor. 12, 26.

Epist. XVII. — Incipit ad plebem facta significans quid (qui Q) ad
 eum martyres (martyras Q) de lapsis petierint (petier̃ E, petierunt Q)
 ETQo. Ad plebem ut non facile aliquis communicet ex eis qui curati sunt
 nisi pent legiptime egerit μ, om. ω. — 3 ingemiscere Eμ³, intremiscere μ¹
 dolore T ex me scio] mereor ω 4 fratres . . . ingemesco om. Eow
 5 sentior μ apostolus beatos T¹ 6 dixit μv inquit om. ω 7 qui E
 ego non μov 8 compatitur ω unum membrum To 9 membra
 om. μ 10 unum membrum o et conlaetantur EQ, et collaetantur
 et o, collaetantur et μov 11 ego Tμ, ergo EQow condoleor T, et
 condoleo Eomov de fratribus μv lapsis Q, om. μ 12 perstrati ω
 13 parem] rem E¹Q, acrem E²o 14 properam dum TQ, properamus
 dum E¹ω, dum E², om. o 15 puto in putem corr. Q m. 2 (puto M),
 putō ω, pute E¹, putent propere E²; putent propere tamen o et E
 s. l. m. 2, om. ω 16 ne dum om. M, nesi dum Q sed nesi s. l. m. 2, ne si
 Eow usurpetur EQow 18 nobiscum T

omnibus a Domino prius data ad ecclesiam regredi coeperimus, examinandis singula praesentibus et iudicantibus vobis.

2 Audio quosdam tamen de presbyteris nec euangelii memores nec quid ad nos martyres scripserint cogitantes nec episcopo honorem sacerdotii sui et cathedrae reseruantes iam cum lapsis communicare coepisse et offerre pro illis et eucharistiam dare, quando oporteat ad haec per ordinem perueniri. nam cum in minoribus delictis quae non in Deum committuntur paenitentia agatur iusto tempore et exomologesis fiat inspecta uita eius qui agit paenitentiam, nec ad communicationem uenire 10 quis possit nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit inposita, quo magis in his grauissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini obseruari oportet. quod quidem nostros presbyteri et diaconi monere debuerant, ut commendatas sibi oues fouerent et diuino magisterio ad uiam deprecandae salutis instruerent. ego plebis nostrae et quietem noui pariter et timorem: in satisfactione Dei et deprecatione uigilarent, nisi illos quidam de presbyteris gratificantes decepissent.

3 Vel nos itaque singulos regite et consilio ac moderatione uestra secundum diuina praecepta lapsorum animos temperate. nemo inopportuno adhuc tempore acerba poma decerpant. nemo nauem suam quassatam et perforatam fluctibus priusquam diligenter eam refecerit in altum denuo committat. nemo tunicam scissam accipere et induere properet, nisi eam et ab artifice 25

2 tunc examinandis μv 3 tamen quosdam $\sigma \mu$, quosdam T sed
dam s. l. 4 episcopi $E' Q T \omega$; episcopi honorem nec uigorem $malim$
5 sacerdoti sui $E' Q$, sacerdotis sui ω , sacerdotes. ui T seruantes o
6 coepisse et] coepisset M , coepisse $E' Q \omega$ 7 peruenire μ cum om .
 $E' T Q$, co cum μ 8 dno T , dnm μ 9 iusto ... paenitentiam om . μ^1
inspecta [uita] inspectauit $Q T$ 12 quo scripsi, quod $E' T Q$, quanto $E' \omega$,
hoc ω , quo μ sed no in ras. m. 2 13 disciplina T obseruare μ^1
14 quod] uos *Latinus* nostros] nostri $\mu^1 v$; nostri eos *fort.* diacones
 $E Q \omega$ 16 ego ω 17 in] qui in μv deprecationem Q
18 uigilare $E \omega$ presbyteris] praepositis μ 20 et] o μ 21 uestra
et μ animas Q (animos M) 22 ut nemo $V \mu^2$, ut ne μ^1 inpor-
tuno adhuc $T V \mu$, adhuc inopportuno $E Q \omega v$ 23 nauem T sed n s. l.,
a nauem Q fructibus Q 24 eam om . μv 25 properet] potest
 $E Q \omega$ et ab] ab $E Q \omega$

perito sartam uiderit et a fullone curatam receperit. audiant
 quæso patienter consilium nostrum, expectent regressionem
 nostram, ut cum ad nos per Dei misericordiam uenerimus, con-
 uocatis coepiscopis plures secundum Domini disciplinam et con-
 fessorum præsentiam et uestram quoque sententiam beatorum
 martyrum litteras et desideria examinare possimus. de hoc et
 ad clerum et ad martyras et confessores litteras feci quas utras-
 que legi uobis mandauī. opto uos, fratres carissimi ac desi-
 derantissimi, in Domino semper bene ualere et nostri memi-
 nisse. ualete.

EPISTULA XVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Miror uos, fratres carissimi, ad multas epistulas meas quas
 ad uos frequenter misi nihil rescripsisse, cum fraternitatis nostrae
 uel utilitas uel necessitas sic utique gubernetur, si a uobis in-
 structi rerum gerendarum consilium limare possimus. quoniam
 tamen uideo facultatem ueniendi ad uos nondum esse et iam
 aetatem coepisse, quod tempus infirmitatibus adsiduis et graui-
 bus infestat, occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos

1 peritori *T*, om. μ persartam μ a om. *T* 2 nostrum] menm ω
 3 ueneremus *TQ*, ueniremus *M* conuocati *Eoew* 4 coepi *EMQ'oew*
 (coepis *Q'*), epis μ pluribus μ 5 et uestram q. sententiam om
EQow 6 et desideria ... litteras om. ω ; desideraria *T* possumus
E' TQ hoc et] hoc *EQow* 7 martyres *Eoew* 8 uos *M* (uobis *Q*)
 ac d. i. domino om. μ 9 et n. m. ualete om. μ meminisse] memores
 esse *V* 10 ualete om. ω . — Epistula (Explicit epistola o, om. *E' Q*,
 epistula ad plebem facta *T*) significans quid ad eum martyres (martyras *Q*)
 de lapsis petierunt explicit (om. o) *ETQo*, om. $\mu\omega$. —

Epist. XVIII. — Incipit ad clerum (aepnae add. *T*) propter lapsos (lap-
 sis *QT*) et cathecuminos (caticuminis *T*, cathecuminis *Q*) ne uacui exirent
EQTo, Ad plebem facta significans μ , om. ω . — 14 ad uos] nobis *EQow*
 nichil *Eow*, nihil mihi *v*, numquam mihi *V* nostra ω 15 sic utiq.
 quae *Q sed* quae exp., sicut quae *M* 16 .erum *T* limare] iuuare ω
 17 etiam ex ita μ m. 2 18 in infirmitatibus *E' \omega* grauius *T*
 19 infestatur *Ve*, infestationibus μ ¹

a martyribus acceperunt et praerogatiua eorum apud Deum adiuuari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata praesentia nostra apud presbyterum quemcumque praesentem, uel si presbyter repertus non fuerit et urgere exitus coeperit, apud diaconum quoque exomologesin facere delicti sui possint, ut manu eis in paenitentiam inposita ueniant ad Dominum cum pace quam dari martyres litteris ad nos factis desiderauerunt.

2 Ceteram quoque partem plebis quae lapsa est praesentia uestri fouete et ut a fide et misericordia Domini non deficiant uestro solacio focillate. neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini qui mites et humiles et paenitentiam uere agentes in bonis opinionibus perseuerauerint, quo minus illis quoque diuino remedio consulatur. audientibus etiam, si qui fuerint periculo praeuenti et in exitu constituti, uigilantia uestra non desit, inplorantibus diuinam gratiam misericordia Domini non denegetur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam meo nomine salutate et ut nostri meminerit admonete. ualete.

1 et ... possunt *om. Eow* rogatiua *T* 2 possint μ et] aut ω
 3 expectent *E²ow*, expectat *E¹*, expectetur μ praesenti *Q*, praesentiam
E²o, praesentiae *E¹o* nostram *E²o*, nostrae ω 4 quemcumquem *Q*
 si] sibi *T* 5 exhomologesis *E¹QT* 6 possunt μ^1 eius μ in
om. EQow paenitentia *QT μ* , poenitentiae ω 7 inpositae *T* in-
 posita in poenitentiam *o* uenient *E¹Q* pacem *QT* 9 ceteram
om. μ^1 partem quoque partibus μ sed partibus *exp. m. 2* plebis]
 leuis *EQow* (*exp. o et post quae add.*) est lapsa *T* uestri] uestra *v*,
 nri *ex nrae μ* 10 ut a] una *QT μ^1* et *om. μ^1* non] ne μ
 11 focillate *EQT² μ ω^1* 12 hi qui *v* mites *ex milites E* et *om. μ*
 et humiles ... agentes *om. ω* opinionibus] operibus μv 14 con-
 solatur *E¹Q* 15 constitui *Q* ut inplorantibus *T* 16 misericor-
 diam *QT* 17 semper] in dno μ fraternitatem ... admonete *om. μ*
 19 admonete *T*, *om. E¹Q*, rogare *E²o*, exorate ω , admonete et rogare *v*
 ualete *om. ω* . — Ad clerum (Epistula ad clerum *T*) propter lapsos (lapsis
QT) et cathecuminos (cathecuminis *QT*) ne uacui exirent (exierent *M*,
 exierent *Q*) explicit *EQT*, Explicit de lapsis et catecuminis *o*, *om. $\mu\omega$* . —

EPISTULA XVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Legi litteras uestras, fratres carissimi, quibus scripsistis salubre
 consilium uestrum non deesse fratribus nostris, ut temeraria
 festinatione deposita religiosam patientiam Deo praebeant, ut
 quando in unum per eius misericordiam uenerimus, de omnibus
 speciebus secundum ecclesiasticam disciplinam tractare possimus,
 maxime cum scriptum sit: memento unde cecideris et
 age paenitentiam. paenitentiam autem ille agit qui diuini
 10 praecepti memor mitis et patiens et sacerdotibus Dei obtem-
 perans obsequiis suis et operibus iustis Dominum promeretur.

Quoniam tamen significastis quosdam inmoderatos esse et ad
 communicationem accipiendam festinanter urguere, et desidera-
 stis in hanc rem formam uobis a me dari, satis plene scrip-
 15 sisse me ad hanc rem proximis litteris ad uos factis credo, ut
 qui libellum a martyribus acceperunt et auxilio eorum adiu-
 uari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infir-
 mitate aliqua et periculo coeperint, exomologesi facta et manu
 eis a uobis in paenitentiam inposita cum pace a martyribus
 20 sibi promissa ad Dominum remittantur. ceteri uero qui nullo

8 Apoc. 2, 5.

Epist. XVIII. — Incipit in qua rescribit (res scripsit *T*) clero de
 his qui ad pacem festinant *EQTo*, *om. ω*. — 2 diaconibus] *dd Q*
 5 disposita *E¹QT* ut *om. E¹Qω* 6 quando] cum *v* eius *om. ω*,
 eius in *T* ueniremus *QT* 8 memento.. *T* 9 ait *T* diuinis
 praeceptis *E¹o* 10 memor *om. EQToω* obtemperantias *T*
 11 dño *E¹Q* (dñm *M*) 12 quosdam ... desideratis *om. ω* et ad *M*,
 .. ad *Q*, ad *Eo*, et *Two*; cf. ep. 55 c. 3 13 desiderati *T* ti in *ras*.
 14 hac re *v* formandam *E* a me uobis *v* satis *MQ¹T*, sciatis
EQ³ω, ut sciatis *o* 15 ad uos *om. ω* factis. Credo ita distinguit
EoQ (factis credo *M*) 18 aliqua infirmitate *o* exhomologisin *Q*,
 exhomologisin *ETo* 19 inposita a uobis in poenitentiam *o* paeni-
 tentia *T* 20 sibi] si *T* ad *om. E¹QT* remittentur *o* in
 nullo *o*

libello a martyribus accepto inuidiam faciunt, quoniam non paucorum nec ecclesiae unius aut unius prouinciae sed totius orbis haec causa est, expectant ante de Domini protectione ecclesiae ipsius publicam pacem. hoc enim et uerecundiae et disciplinae et uitae ipsi omnium nostrum conuenit, ut praepositi cum clero conuenientes praesente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus. ceterum quam inreligiosum est et ipsis quoque festinantibus perniciosum ut cum extorres facti et patria pulsati ac bonis suis omnibus spoliati nondum ad ecclesiam redierint, quidam de lapsis confessores ipsos praeuenire et ante ad ecclesiam introire festinent. qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant tempore ipso sibi plus quam quod postulant largiente. acies adhuc geritur et agon cotidie celebratur. si commissi uere et firmiter paenitent et fidei calor praeualeat, qui differri non potest potest coronari. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse, fraternitatem uniuersam meo nomine salutare et ut nostri memores sint admonete. ualete.

3 ante om. v de om. ETow dnm M¹ Q¹ T (dñi Q¹, dño M²)
 protectione] reliqua om. Q, in quo sequitur continuo legimus litteras etc.
 quae sunt epistulae 70. 4 uerecundae E 5 uiroru M conuenit ...
 clero om. EMow 6 plebe stantium o 7 est] et T 8 communi
 EMO'w 9 quam om. T 11 redierunt T¹ 12 ante] ante eos w
 13 qui si nimium ... l. 17 potest coronari adfert Cyprianus epist. 55
 c. 3 minimum o habeant E¹ MTw 14 tempore ... postulant om.
 EMow quam quod T et Cypr. l. c., quam v largienter EMTo
 15 commisci T 16 infirmiter T poenitet v praeualeat] per-
 manet w differi T non om. o 17 bene semper w 18 uni-
 uersa M meo] eo T 19 salute M¹ memor MT. — Epistula in
 qua rescribit (rescripsit T) clero de his (eis T) qui ad pacem festinant
 explicat EMTo nisi quod explicat praemittit o, om. w. —

EPISTVLA XX.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

Quoniam conperi, fratres carissimi, minus simpliciter et minus
 5 fideliter uobis renuntiari quæ hic a nobis et gesta sunt et
 geruntur, necessarium duxi has ad uos litteras facere, quibus
 uobis actus nostri et disciplinæ et diligentiae ratio redderetur.
 nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis
 impetu primo, cum me clamore uiolento frequenter populus
 10 flagitasset, non tam meam salutem quam quietem fratrum
 publicam cogitans interim secessi, ne per inuerecundam præ-
 sentiam nostram seditio quæ coeperat plus prouocaretur. ab-
 sens tamen corpore nec spiritu nec actu nec monitis meis de-
 fui quo minus secundum Domini praecepta fratribus nostris in
 15 quibus possem mea mediocritate consulerem.

Et quid egerim locuntur uobis epistolæ pro temporibus 2
 emissæ numero tredecim, quas ad uos transmisi, in quibus
 nec clero consilium nec confessoribus exhortatio nec extorribus
 quando oportuit obiurgatio nec uniuersae fraternitati ad depre-
 20 candam Dei misericordiam adlocutio et persuasio nostra defuit,
 quantum secundum legem fidei et timorem Dei Domino sugge-
 rente nostra mediocritas potuit eniti. postea quam uero et tor-
 menta uenerunt, siue iam tortis fratribus nostris siue adhuc
 ut torquerentur inclusis, ad corroborandos et confortandos eos
 25 noster sermo penetrauit. item cum conperissem eos qui sacri-

Epist. XX. — Incipit ad clerum Romæ *F*, Incipit ad Romanos *LN*,
 Incipit eiusdem secunda *Q*. — 4 comperit *L* 5 et gesta] gesta *Q*
 6 necessarius *L* 8 instruuntur *Q* (instruuntur et *M*) orto *om. Q*,
 hortos *N* 9 uiolento *Q* (uiolentior *M*) 10 fratrum *Q* 11 inuere-
 cundiam *Q* 12 quæ *Q sed q s. l.* (uæ *M*) 13 enim tamen *L sed*
 enim *exp.* monitis] molestis *F* defui *Q*, decuit *FLN* 16 quod *F*
 17 missæ *NQ* 18 consilium meum *Q* confessionibus *F* exor-
 tatio nec *L*, exhortationes *N* 19 fraternitatis *N* 22 initi *Q* et
om. F 23 tortis] tormentis *F* 24 confortandos *FLNQV*, confir-
 mandos *v* 25 comperisse *N*

legis contactibus manus suas adque ora maculassent uel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent exambire ad martyras passim, confessores quoque inportuna et gratiosa deprecatione conrumpere ut sine ullo discrimine adque examine singulorum darentur cotidie libellorum milia contra euangelii legem, litteras feci quibus martyras et confessores consilio meo quantum possem ad dominica praecepta reuocarem. item presbyteris et diaconibus non defuit sacerdotii uigor ut quidam minus disciplinae memores et temeraria festinatione praecipites, qui cum lapsis communicare iam coeperant, conprimerentur intercedentibus nobis. plebi quoque ipsi quantum potuimus animum conposuimus et ut ecclesiastica disciplina seruaretur instruximus.

- 3 Postmodum uero cum quidam de lapsis siue sua sponte siue alio incitatore audaci flagitatione proruerent ut pacem sibi a martyribus et confessoribus promissam extorquere uiolento impetu niterentur, de hoc etiam bis ad clerum litteras feci et legi eis mandauit, ut ad illorum uiolentiam interim quoque genere mitigandam, si qui libello a martyribus accepto de saeculo excederent, exomologesi facta et manu eis in paenitentia inposita cum pace sibi a martyribus promissa ad Dominum remitterentur. nec in hoc legem dedi aut me auctorem temere constitui. sed cum uideretur et honor martyribus habendus et eorum qui omnia turbare cupiebant impetus comprimendus, et praeterea uestra scripta legissem quae ad clerum nostrum per Crementium hypodiaconum nuper feceratis, ut his qui post lapsum infirmitate adprehensi essent et paenitentes communicationem desiderarent subueniretur, standum putauit et cum uestra

2 nihil hominibus *N* 3 martyres *LNv* passim] ut possent *V*
 6 martyres *Nv* 7 posse *L* reuocare *M* (reuocarem *Q*) 8 sacerdo *L* 10 coeperint *L* 11 quantis *F* animos *Vv* 12 cumposuimus *M* (comp. *Q*) 15 alio *F*, aliquo *LNQv* audacia *F*
 flagitione *N* proruerint *F*, prorumperent *Vv* a ex cum *N*
 16 uiolenti *M* (uiolento *Q*) 18 quoquo *Nv* 20 exhomologesis *FLNQ* manus ei *F* paenitentiam *v* 21 ad dno *LNQ* (ad dnm *M*) 24 comprimendum *F* 25 quae *F*, quae hoc *LN*, quae hos *Q*, quae huc *v* 26 clementium *v* his] iis *v* 28 subueniretur *L*

sententia, ne actus noster qui adunatus esse et consentire circa omnia debet in aliquo discreparet. plane ceterorum causas quamuis libello a martyribus accepto differri mandavi et in nostram praesentiam reservari, ut cum pace a Domino nobis data plures praepositi convenire in unum coeperimus, communicato etiam vobiscum consilio disponere singula vel reformare possimus. opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

EPISTULA XXI.

CELERINVS LVCIANO.

10 Haec cum tibi scriberem, Domine frater, gaudens et tristis
eram, gaudens eo quod audierim te pro nomine Domini nostri
Iesu Christi salvatoris nostri tentum vel illius nomen penes
magistratus huius mundi confessum, tristis autem in eo quod ab
eo ex quo te deduxi numquam litteras tuas accipere potui. vel
15 nunc modo duplex mihi tristitia incubuit quod Montanum fra-
trem nostrum communem abs te de carcere ad me esse venturum
sciebas et de salute tua vel quid penes te agatur mihi non signi-
ficaueris. sed hoc solet contingere servis Dei, maxime eis qui in
confessione Christi sunt constituti. scio enim quoniam unusquis-
20 que iam quae sunt saeculi non attendit, quoniam coronam caele-

1 sententiam *Q* consentiret *Q* 2 quamuis] quam *N* 3 acce-
pito *Q* et] ut *F* nostra praesentia *FQ* 4 ut ex et *Q* (ut *M*)
pace] a pace *L* 5 praepositis *Q* in unum convenire *N* 6 con-
siliium *Q* vel *F*, et *LNQv* 7 optamus *F*. — Ad clerum Romae expli-
cit *F*, Ad Romanos (II. *add.* *Q*) explicat (*explicat L*) *LNQ*. —

Epist. XXI. — Incipit epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine Numeriae et Candidae ut eas in mente habere et quae Numeriae ut dicit praemium dedit ne sacrificarent *T*, Epistola Celerini ad Lucianum conf. pro lapsis orationem et suffragium deprecantes *φ*, Celerini ad Lucianum ut scribat ei et subveniat Numeriae et Candide lapsis *ω*. — 9 Luciano salutem *v* 10 tibi cum *φ* 12 tenitum *T* vel] et *ωv* penes magistratos *T*, magistratus poenas *φ* 13 ab eo] habeo *T* 14 vel] et *v*; cf. p. 530,9 15 inconcumbit *ω* quod] quod cum *v* montanus frater noster communis *T* 17 sciebam *T*, scribas *Oxon.* et de] et *T*, de *v* 18 sed] et *Oxon.* in *om.* *φ* 19 confessionem *T*

stem sperat. ego enim dixi fortasse oblitum te esse mihi scribere. nam, ut tibi quoque de infimo tuus uel frater dicar, si fuero dignus Celerinus audire, tamen cum essem et ego in tam florida confessione, fratres meos uetustissimos memorabar, et eos litteris meis memorauit caritatem pristinam eorum penes me meosque, nunc esse. peto tamen, carissime, a Domino ut ante cruore illo sancto laueris [si prius passus fueris] pro nomine Domini nostri Iesu Christi quam litterae meae te in hoc mundo adprehendant: uel nunc si adprehenderint, mihi ad haec rescribas. sic coronet te cuius nomen confessus es. credo enim quoniam, etsi in hoc mundo nos non uiderimus, in futuro tamen nos coram Christo complectamur. pete ut sis dignus et ego coronari cum numero uestro.

- 2 In magna tamen tribulatione me constitutum scias, et ac si sis mecum praesens, sic caritatis pristinæ reminiscor die ac nocte. 11 Deus solus scit. et ideo peto ut annuas desiderio meo et mecum doleas in morte sororis meae quae cecidit in hac uastatione Christo. sacrificauit enim et exacerbauit Dominum nostrum, quod nobis manifestum uidetur. pro cuius facto ego in die laetitiae Paschae flens die ac nocte, in cilicio et cinere lacrimabundus 20 dies exegi et exigo usque in hodiernum, donec auxilium Domini nostri Iesu Christi et pietas per te uel per eos dominos meos qui coronati fuerint, a quibus postulaturus es, subuenerit tam nefando naufragio. memoratus sum enim caritatis tuae pristinæ, quod

2 nam *om. w* tibi *om. T*, tu *qwo* tuo *Tq*, *om. w* fratre *qwo*
dicam *Tqwo* 3 audiretur *q*, audiret *T*, audires *w* et *om. w* flori-
dam confessionem *T* 4 memorabar *Twe*, memorabor *q*, memorabam *v*
5 eorum pristinam *q* me *om. Tqwo* meos quae *T* 6 carissimi *T*
ante *ex* anti *T*, si ante *v*, a me *qwo* cruori *T* illos *T* 7 si p. p.
fueris *om. T*; *uncis inclusi* 8 quem *w*, quantae *T* te] et *T* 9 ad-
prehenderint] apprehenda *q* sic] si *w* 11 uideamus *w* nos ta-
men *w* coram] cum *q* 12 complectamur *T*, amplectemur *q*, complec-
temur *wv* 13 nostro *w* 14 me *om. T* 15 caritati *T* 16 a christo
wv, a christo *q* exacerbabit *T*, exercebat *q* 19 facta *T*, factis *v*
hac die *qwov* laetitia *qwo*, in laetitia *Oxon.* 20 paschae] pace *qwo*
deflens *w* lacrimabundos *q* 21 exegit *T* hoc diurnum done *w*
22 christi] subueniat *add. v* eis dominis meis *T* 23 postulaturus
est *T*, postulandum (um *ex os q*) est *qwo* subuenerit tam *q*, ut uenerit
tam *T*, subueniri tam *w*, ut ueniam habeant *v* nefanda naufragia *v*

cum omnes doleas pro sorore nostra *** quas et tu bene nosti, id est, Numeriam et Candidam: pro quarum peccato, quia nos fratres habent, debeamus excubare. credo enim Christum secundum illarum paenitentiam et operas quas penes collegas nostros fecerunt extorres qui a vobis uenerunt, a quibus ipsis de operibus eorum audies, iam Christum eis vobis martyribus suis petentibus indulturum credo.

Audiui enim te floridiorum ministerium percepisse. o te felicem! suscipe nota tua quae semper desiderasti uel in terra dormiens. optasti pro nomine illius in carcerem mitti, quod nunc tibi contingit, sicut scriptum est: det tibi Dominus secundum cor tuum. et nunc super ipsos factus antistes Dei recognouit † idem minister. rogo itaque, Domine, et peto per Dominum nostrum Iesum Christum ut ceteris collegis tuis fratribus tuis meis dominis referas et ab eis petas ut quicumque prior uestrum coronatus fuerit, istis sororibus nostris Numeriae et Candidae tale peccatum remittant. nam hanc ipsam Etecusam semper appellauit, testis est nobis Deus, quia pro se dona numerauit ne sacrificaret: sed tantum ascendisse uidetur usque ad Tria fata et inde descendisse. hanc ergo non sacrificasse ego scio. quarum iam causa audita praeceperunt eas praepositi tantisper sic esse, donec episcopus constituatur. sed quatenus per uestras

11 Ps. 19, 5.

1 omnes *Tp*, omnibus *vv* sorore nostra *T*, sororibus nostris *qav*;
post ea intercidisse nonnulla puto 2 numeria et candida *v* peccatum *T* quia] qui *Tpw* 3 debemus *vv* excubere *Tp* 4 illorum *q*, earum *vv* opera quae *vv* 5 facit extorres *T* nobis *w* uenerint *q*, uiderunt *T* 6 audiens *T* christo *T*, *om. q* nobis *T s. l.*, nobis *w* 7 credo *om. v* 8 audiui enim] audiemi *w* floride *w*, floridiorum *q*, floridorum *Bigaltius* 9 suscipere *vv* quequid *w* desideras tu *T* uel uel *w* 10 nomen *T* 11 contigit *v* sicut *om. qvw* 12 antestites *T* recognoui *Tpw* 13 idem] id est *Tw*, enim *q* 14 collegiis *w* 15 tuis *om. qvw* 17 talem *T* tale peccatum remittant numeriae et candidae *q* hanc] et *w*, *om. q* ettecusam *Tp*, et recusam *w*, accusam *con. Dodwell*, excusatam *fort.* 18 nobis est *q* se dona] sedunta *Tp*, seducta *w*; se deducta *fort.* numerauit *w* 20 fata *T*, facta *qvw* hanc] has *w* 21 audita causa *q* pereperunt *w* 22 epatus *w* per uestras] peruersa *T*

sanctas orationes et petitiones, in quas nos fidimus, quoniam estis amici sed et testes Christi, qui omnia indulgeatis.

4 Peto ergo, Domine carissime Luciane, memor sis mei et petitioni meae annuas. sic Christus coronam illam sanctam quam tibi non tantum in confessione sed et in sanctimonio tradidit, in qua semper cucurristi et exemplum sanctorum semper et testis fuisti, ut omnibus dominis meis fratribus tuis confessoribus referas de hoc facto, ut a vobis auxilium recipiant. nam hoc, Domine frater, scire debes me non solum hoc pro eis petere, sed et Statium et Seuerianum et omnes confessores qui inde huc a vobis venerunt, 10 ad quos ipsae in portum descenderunt, et in urbem leuauerunt, quod sexaginta quinque ministrauerunt et usque in hodiernum in omnibus fouerunt. sunt enim penes illas omnes. plus autem grauare cor illud sanctum tuum non debui, cum sciam te prona voluntate operari. salutant te Macarius cum sororibus suis Cornelia et Emerita, qui laetatur de confessione tua florida, sed et omnium fratrum, et Saturninus, qui et ipse luctatus est cum diabolo, qui et Christi nomen est fortiter confessus, qui et ibi in poena ungularum fortiter est confessus, qui et hic nimis rogat et petit. salutant te fratres tui Calpurnius et Maria et omnes sancti 20 fratres. nam et hoc scire debes me et dominis meis fratribus tuis scripsisse, quas peto illis eas legere digneris.

1 nos] nobis *q* fidemus *T*; infidimus *q* 2 qui] quod *qv* 4 illam *T* s. l. 5 et *om.* *w* 6 et *om.* *qvw* sanctorum s. e. t. fuisti *om.* *w* et testis semper *q*, semper et este *T* 7 confessoribus *om.* *w* conferas *w* 8 nobis *w* 9 non solum hoc me *w* eas *T* sed et] sed *qvw* 10 et *om.* *Tpw* hoc *T* 11 ipse *Tq* descenderunt] *add.* *q*: ad quos ipse in portum 12 quod] que *w* hoc diernum *w* 13 autem] enim *q* 15 macharius *qv* suis] tuis *q* 16 quae laetantur *w* de] in *w*, *om.* *q* 17 saturinus *w* et ipse *om.* *q*; ipse *om.* *w* 18 qui *om.* *w* qui et ... est confessus *om.* *w* 19 hic] hoc *w* 20 calpurnius *q*, calpurnius *w* 21 fratres nos *q* me] me tibi *w* fratribus tuis dominis meis *qv* 22 litteras scripsisse *v* illi eas *q*, pro illis sic *Oxon.*, litteras eis *fort.* digneris] *add.* *w*: ualere te oro et mei semper memoriam facere. — Epistola Celerini ad Lucianum petens pro nomine Numeriae et Candidae ut eas in mente haberet quae Numeria ut dicit praemium dedit ne sacrificaret explicit *T*, *om.* *qv*. —

EPISTULA XXII.

LVCIANVS CELERINO DOMINO SI DIGNVS FVERO VOCARI COL-
LEGA IN CHRISTO S.

Accepi litteras tuas, Domine frater dilectissime, in quibus me
• tantum grauasti, ut propter tuam grauationem tantum gaudium
paene exciderit, ut litteras quas et ego optabam post tantum
temporis legere, in quibus mei dignatus es memorare, beneficio
tantae tuae humilitatis legere exultaui, qui scribens mihi diceret
'si dignus fuero frater nominari tuus,' hominis qui apud pusillio-
• res nomen Dei cum timore confessus sum. nam tu Deo uolente
ipsum anguem maiorem, metatorem antichristi, non tantum con-
fessus deterruisti uocibus illis et uerbis deificis quibus scio † quasi
amatores fidei et zelotypi disciplinae Christi, in qua te noui
uiuacitate uersari et gaudeo, uicisti. nunc modo, carissime, iam
• inter martyres deputande, uoluisti nos litteris tuis grauare, in
quibus significasti de sororibus nostris, pro quibus utinam fieri

Epist. XXII. — Incipit epistola Luciani rescribentis Celerino super
nomine Numeriae et Candidae et nomine Pauli et Mappalices et ceterorum
signif sibi eos mandasse ut petentibus daret pacem T, Luciani rescribentis
Celerino de recipiendis ad pacem Numeria et Candida item de Paula et
Mapalices qui Paulum ipsum significat moriturum sibi mandasse ut peniten-
tibus daret pacem w, Epistola Luciani ad Celerinum responsiue q, Alia re-
scripta (Luciani *add. m. 2*) μ. — 2 Lucianus om. T q μ domino om. q
5 per tuam μ, perpetua T grauatione T tanto gaudio v 6 ex-
ciderit w, excideram q μ, excidera T, exciderim v litteras tuas q et
om. μ 7 meis dignatus w, dignatus mei q es om. T μ memo-
rari μ 8 tuae humilitatis μ, humilitatis tuae q exultauerim w
dicens T, diligens μ 9 tuus nominari μ 10 timorem T, amore w
confessum (sum om.) T q, confessus T nam] na T tu om. μ
11 ipsam T, ante ipsam μ metatorem] et atrociorē q w anti-
christo μ confessus esse T μ 12 uocibus] duobus q w et] etiam w
uiuificis deificis q 13 et om. μ disciplina T q w qua te]
quati μ te noui tenoris Oxon. 14 uiuacitate T uersari] uer-
satoris T q, uersatus es μ, uersatum w et om. T q, te v gaudio
T q μ, in gaudio w uixisti T q w, iunxisti μ nunc modo] nunc v,
uerum modo w 15 martyribus T deputandos q w uoluisti post
grauare q w

posset ut sine tanto scelere commisso memoriam faceremus. non profecto tantis lacrimis incumberemus ut nunc.

- 2 Scire debuisti quid circa nos actum sit. cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, uocauit me et dixit mihi: Luciane, coram Christo tibi dico ut si quis post arcessionem meam abs te pacem petierit, da in nomine meo. sed et omnes quos Dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, uniuersi litteras ex compacto uniuersis pacem dimisimus. uide ergo, frater, quoniam partim quod mihi Paulus praecepit quam uniuersis quod censuimus, ex quibus iam cum ante hanc tribulationem, cum iussi sumus secundum praeceptum imperatoris fame et siti necari, et reclusi sumus in duabus cellis, ita ut † non efficiebat fame et siti. sed et ignis ab opere pressurae nostrae tam intolerabilis erat quem nemo portare posset. sed nunc in ipsam claritatem sumus constituti. et ideo, frater carissime, 15 saluta Numeriam et Candidam, quas *** secundum Pauli praeceptum et ceterorum martyrum, quorum nomina subicio, Bassi in petrario, Mappalici in quaestione, Fortunionis in carcere: Paulus a quaestione, Fortunata, Victorinus, Victor, Herennius, Credula, Hereda, Donatus, Firmus, Venustus, Fructus, Iulia, Martialis et 20

1 scelere] scire μ commissio w , commissam μ non] quam $T\phi$, quem μ , ad quem w ; fort. quarum pro facto ne 2 tanto T , sancto μ ut om. w , et μ 3 debuisti μ uos w , nobis T 4 me et om. ϕ 5 christum T dico tibi ϕ acersionem w , accessionem ϕ 7 quos] ad μ accersire w es μ uniuersis $\phi\mu$ 8 litteris μ Oxon. uides $\phi\mu w$, uideas Oxon. 9 partem $\phi\mu$, partim eius w quod om. w Oxon., quam μ quam] pro w Oxon. 10 quod om. w , quoque Oxon. ex quibus corruptum iam cum ante] eramus in v hac tribulatione Tv 11 cum] con w iussi sumus μ , iussi fuimus ϕ , iussimus Tw praeceptorum praeceptum ϕ 12 necari] negare T reclusimus T duobus celles T , duamus et in illis μ ita ut] itaq. w non] nos v 13 afficerent v , effugiebat μ ignem $T\mu$, igne ϕw ab opere] a sapore μ , uapore Oxon. 14 tamen tolerabilis $T\phi$, tam tollerauimus μ quem] quidem μ in om. ϕw 15 constituti] consecuti w 16 numerariam μ quas] quae v ; lacunam indicavi 17 basso ϕw , baptissimi μ 18 in petrario con. Rigaltius, in pignerario T , in pignerarium μ , imperario ϕw , in peierario Morellius 18 mapalaci ϕ , appasci μ fortunonis ϕ carcerem $Tw\mu$ 19 a om. μ fortunatae uictorini uictoris v herenius T , heremius w , herennii v credulae v , cordula w 20 hereda om. w , hederat μ , herenae v donati firmi uenusti fructi v iulianus w , iuliae v

Ariston, qui Deo uolente in carcere fame necati sunt: quorum et nos socios futuros intra dies audietis. iam enim ut iterato reclusi sumus sunt dies octo in die quo tibi litteras scripsi. nam et ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus et aquam ad mensuram. et ideo, frater, peto ut sicut hic, cum Dominus coeperit ipsi ecclesiae pacem dare, secundum praeceptum Pauli et nostrum tractatum exposita causa apud episcopum et facta exomologesi habeant pacem, non tantum hae, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere.

- 10 Salutant uos collegae mei uniuersi. uos salutate confessores Domini qui ibi uobiscum sunt, quorum nomina significasti inter quos et Saturninus cum comitibus suis, sed et collega meus et Maris, Collecta et Emerita, Calpurnius et Maria, Sabina, Spesina, et sorores Ianuaria, Datia, Donata. salutamus cum suis
15 Saturnum, Bassianum et uniuersum clerum, Vranium, Alexium, Quintianum, Colonicam et uniuersos peto, quorum nomina non scripsi, quia tam lassus eram. ideo ignoscere debent. opto uos, Alexium et Getulicum et argentarios et sorores bene ualere. salutant uos sorores meae Ianuaria et Sophia quas uobis commendo.

1 aristonis *v*, ario μ dno μ carcerem famem *T*, carcere *w*
2 diem μ ut] ex quo φw ut id erat ore clusi μ 4 panem φw
5 aqua ad mensura *T* sicut] sit μ ; sicut hic *corruptum* 7 d pauli φ
ut exposita cā ante ep̄m μ 8 habeam μ haec φ , hanc μ quas]
q̄ μ 9 animam μ , anum φ nostram μ pertinere] peruenire *w*
11 ibi] ubique φ significasti μ inter *om.* *Tw* μ 12 quos] uos μ
saturninum μ cum *om.* φ comitibus] motibus *T*, omnibus *Oxon.*
sed et] se et φ , sed *w* collegam μ meus] enim μ , eius *Oxon.*
13 maris] macarii μ collecto merita *w*, collegae merita μ cal-
purnium *T* φw , carpunius μ mariam φw , marias μ sabinam φw ,
alumnas μ spesinam φw , pessinas μ 14 a ianuaria *T* φ , ianua-
riam *w*, iam uario μ datiam *w*, datia et μ donatam *w* 15 satur-
num *w* alexum *T*, alexicum *w*, alexicium φ , alexum μ 16 collonicam
 φw , colonicum μ peto *om.* *v* 17 tam] iam *v* eram] iram *T*
cognoscere φ debeat μ 18 alexium] serum μ argentarium μ
bene ualere *om.* *T* $\varphi \mu$, post opto uos *ponit v* 19 ianuario μ sofiana φ
commando ualete *w*. — Epistola Luciani rescribentis Celerino super nomine
Numeriae et Candidae et nomine Pauli et Mappalicae et ceterorum significat
sibi quos mandasse ut petentibus daret pacem explicit *T*, *om.* $\varphi w \mu$. —

EPISTVLA XXIII.

VNIVERSI CONFESSORES CYPRIANO PAPATI S.

Scias nos uniuersos quibus ad te ratio constiterit quid post commissum egerint dedisse pacem, et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere uolumus. optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. praesente de clero et exorcista et lectore Lucianus scripsit.

EPISTVLA XXIII.

CYPRIANO ET COMPRESBYTERIS CARTHAGINI CONSISTENTIBVS CALDONIVS S.

10

Necessitas temporis facit ut non temere pacem demus. sed quoniam oportebat nobis scribere ut quoniam hi qui posteaquam sacrificauerunt iterato temptati extorres sunt facti: uidentur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones et domos dimit-

Epist. XXIII. — Incipit (*om. qv*) epistola uniuersorum confessorum ad Cyprianum de pace data (de pace et forma publicanda, *w*). *Tqv*, Alia rescripta *μ*. — 2 cypriano uniuersi confessores *μ* papae *qvq*. 3 uniuersos *TV*, uniuersis *qvqv* de quibus *v* ad *TVμ*, a *qv*, apud *v*; *cf. epist. 26* 4 dedissem *w* et *om. μq* haec formam *T*, *om. q* et *om. v* 5 uoluimus *qvqv* 6 praesente *qv*, praeter *T*, preterea *w*, presbyter *V* clero et exorcista *T* lector *V* 7 scripsit] *add. w*: oramus te semper bene ualere, *add. μ²*: epistolam. — Explicit epistola uniuersorum confessorum ad Cyprianum de pace data *T*, *om. qvqv*. —

Epist. XXIII. — Incipit (*om. q*) epistola Caldonii (Cypriano et clero *add. T*) de eis (his *q*) qui sacrificauerunt (sacrificia *T*) et postea exhorrentes (extores *q*) facti sunt et pacem postulauerunt *Tq*, Caldonii ad Cyprianum significat de illis qui sacrificauerunt et postea extorres facti pacem postulauerunt *w*, Alia rescripta *μ*, *om. r*. — 9 cartagine *μ*, kmis cartagini *w*, kmis *T* 10 calidonium *qv* 11 temporum *qvqv* 12 quoniam *om. v* nobis *qvqv* ut quoniam] quoniam *v*; *cf. epist. 26*: ut dum—permittunt; *epist. 53*: quod nos—fecisse; *epist. 57 c. 6*: ut quia; *Sententiae episc. p. 438, 4*; *p. 458, 2*; *cf. Lin. V, 15, 11*. hi] ii *qvqv*, aliqui maluit Goldhorn 13 temptati] tenti *qv* extorrentes *Tμ¹r*, ergo] *cf. Sent. episc. p. 438, 2*; *441, 10* 14 priorem *T¹* demittunt *T*

tunt et paenitentiam agentes Christum secuntur. ergo Felix qui
 presbyterium subministrabat sub Decimo proximus mihi uinculis
 (plenius cognoui eundem Felicem) et Victoria coniunx eius et
 Lucius fideles extorres facti reliquerunt possessiones quas nunc
 5 fiscus tenet. sed et sub persecutione † eadem mulier nomine Bona
 quae tracta est a marito ad sacrificandum, quae conscientiam
 non commiscuit sed tenentes manus eius sic ipsi sacrificauerunt,
 sic ipsa coepit dicere contra 'non feci, uos fecistis,' sic et ipsa
 extorris facta est. cum a me ergo uniuersi pacem peterent dicen-
 10 tes 'recuperauimus fidem quam amiseramus, paenitentiam agen-
 tes Christum publice sumus confessi,' quamuis mihi uideatur ut
 debeant pacem accipere, sed ad consultum nostrum eos dimisi;
 ne quid uidear temere aliquid praesumere. si quid ergo ex com-
 muni consilio placuerit scribite mihi. salutate nostros. uos nostri.
 15 opto uos felicissimos bene ualere.

2 pbr̃m r̃wμ decimo proximis r, proximis decimo w uinculis]
 uicinus v 3 plene w et om. v coniunx T' 4 fidelis μr ex-
 torrentes Tμ'r, extorrefactos V facti ex facit T', facit φ relin-
 querunt w nunc] unus μr 5 fiscus tenet μr, eis tenet T, eis con-
 stat φ, eis constat w sed et sub persecutione † eadem scripsi, sed et sub
 per se opere eodem T (cf. inscriptionem epist. 16, ubi persecutione abbrevia-
 tum scribitur perse), sed et super se opere eadem μr, sed et super se aut
 eodem φ, sed et super est se aut eodem w, sed et seu per se aut per eodem
 Morellius, sed et v bona ex bono T, in bono μ, i bono r 6 conscien-
 tiam non commiscuit scripsi, conscia non commisit φw, conscientiam non
 commisit μr, conscientia non commisi T', conscientia non commisi T'v;
 cf. Cypr. p. 256, 25 et de bono pudic. c. 8: conscientiam non miscuit
 7 sed] sed quia v manu μr eius sic] eius φwv 8 sic ipsa om. v in-
 cepit w sic contra w ipsa ex ipse T 9 extorrens μ' a me om. rμ,
 me T 10 recuperauimus TV, recuperabimus μr agentes om. φ, agentes
 et v 11 christo rμ publice] supplices φw uideantur debere v 12 sed]
 tamen v consultum] consilium v nostrum φw eos demisi T, eos
 mai w, eosdem misi φ, eosdem si rμ 13 quid om. v uideatur φ,
 aliquid temere v 14 concilio r nostros cont. Oxon. nos] uos w;
 uos nostri om. rμ 15 felicissimos] fratres semper rμ, fratres carissimi
 semper v. — Epistola Caldonii ad Ciprianum de eis qui sacrificauerunt et
 postea extorres facti sunt et pacem postulauerunt explicit T, om.
 φr̃wμ. —

EPISTVLA XXV.

CYPRIANVS CALDONIO FRATRI S.

Accepimus litteras tuas, frater carissime, satis sobrias et integritatis ac fidei plenas. nec miramur si exercitatus et in scripturis dominicis peritus caute omnia et consulte geras. recte autem sensisti circa inertiendam fratribus nostris pacem quam sibi ipsi uera paenitentia et dominicae confessionis gloria reddiderunt sermonibus suis iustificati, quibus se ante damnauerant. cum ergo abluerint omne delictum et maculam primam adsistente sibi Domino posteriore uirtute delenerint, iacere ultra sub diabolo quasi prostrati non debent, qui extorres facti et bonis suis omnibus spoliati erexerunt se et cum Christo stare coeperunt. atque utinam sic et ceteri post lapsum paenitentes in statum pristinum reformatur: quos nunc urgentes et pacem temere atque inopportune extorquentes. quomodo disposerimus ut scires, 15 librum tibi cum epistulis numero quinque misi quas ad clerum et ad plebem et ad martyres quoque et confessores feci: quae epistolae etiam plurimis collegis nostris missae placuerunt, et rescripserunt se quoque nobiscum in eodem consilio secundum catholicam fidem stare. quod ipsum tu etiam ad collegas nostros 20 quos potueris transmittes, ut apud omnes unus actus et una consensus secundum Domini praecepta teneatur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

Epist. XXV. — Incipit epistola Cypriani (epistula om. Io, cypriani om. o) ad Caldonium *EITo*, om. *o*, Secunda ad eundem incipit *μ* (epist. 41 praemissa). — 3 accepi *μ* 7 ipsi ex ipsa *T* paenitentiam *T* confessionis *T* 8 iustificatis *E²T^o* ante om. *μ* damnauerunt *μ* 9 abluerent *μ*¹ primam] pristinam *μν* 10 posteriore] postiore *T*, potiore *V^o* delerint *V* 11 facti et factis *μ*¹ 12 cum christo om. *μ* se stare *o* 13 sic et] si *T*, et *o* 14 quas *E*¹ urgentes om. *T* 15 scire *T* 16 tibi librum *μ* 17 martyras *μ* et] et ad *o* 18 etiam] iam *Tμν* 20 tua etiam *T*, etiam tu *μν* 21 transmittere *μ*¹, trans mitte *v* consensus] confessio *μ* 22 domini om. *μ* te frater] uos fratres *T*¹*μ*. — Epistola Cypriani ad Caldonium explicit *ET*, Explicit ad Caldonium *o*, om. *μ^o*. —

EPISTVLA XXVI.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Dominus loquitur et dicit: super quem respiciam nisi
 super humilem et quietum et trementem sermones
 meos? hoc cum debeamus omnes esse, tunc magis huiusmodi illi
 esse debent quibus laborandum est ut post grauem lapsum uera
 paenitentia et humilitate tota promereri Dominum possint. legi
 autem et uniuersorum confessorum litteras quas uoluerunt per me
 collegis omnibus innotescere et ad eos pacem a se datam peruenire,
 10 'quibus apud nos ratio constiterit quid post commissum egerint.'
 quae res cum omnium nostrum consilium et sententiam spectet,
 praedificare ego et solum mihi rem communem uindicare non
 audeo. et ideo instetur interim epistulis quas ad uos proximis
 feceram, quarum exemplum collegis quoque multis iam misi:
 15 qui perscripserunt placere sibi quod statuimus nec ad uos rece-
 dendum esse, donec pace nobis a Domino reddita in unum con-
 uenire et singulorum causas examinare possimus. sed et quid
 mihi Caldonius collega meus scripserit quidque ego ei rescripse-

3 Es. 66, 2.

Epist. XXVI. — Incipit epistola Cypriani (Incipit *EMo*, Item Cypriani *I*)
 ad clerum non temere pacem dandam ubi et (ei *M*) dicit (dicit et *T*) se
 solum idoneum non esse *EIMTo*, Ad clerum non temere pacem dandam *μ*,
 om. *ω*. — 3 et om. *T* 4 quietam *E'MT* trementes *T* 5 tunc
 magis modo *μ*, tunc modo *Vv*, om. *EIMow* 6 est om. *T* 7 dno *M*
 8 uniuersa earum *μ* confessorum litteras om. *μ* quas] que *μ*
 s. l. m. 2 per ex pro *M* 9 perueneri *T* 10 de quibus *Iv*, quibus-
 dam *MT*, quibus dum *Eopω*; cf. epist. 23 constiterint *T* admissum
EIMω, missum *Mo* elegerint *μ* 11 omnibus *T* nro *M* con-
 silium nostrum *ω* exspectet *Vv*, spectet et *M* 12 et om. *μ* soli
o'v, solus non debui *μ* 13 audeo et ideo stetur *μ* s. l. m. 2 ad uos
 proximis *Tμ*, adproxime *EIo'*, ad uos proxime *Mav* 14 quoque multis
 iam om. *μ* multis om. *EIoω* 15 rescripserunt *Vv* ad uos] ab
 eo *μv* 16 pacem *EMo* a om. *EMTo* redditam *EMo* 17 causa *M*
 possumus *E'* sed et *Tμ*, sed *EIMoω* quid *μ* s. l. m. 2 18 ego
 om. *EIoω*

rim ut sciretis, utriusque epistolae exemplum litteris meis iunxi. quod totum peto fratribus nostris legatis, ut magis ac magis ad patientiam componantur nec delicto priori adiciant adhuc aliud delictum, ut dum nobis nec euangelio seruire nec secundum uniuersorum confessorum litteras causas suas examinari permittunt. opto uos, fratres carissimi, bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem uniuersam salutate.

EPISTVLA XXVII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

19

I Factis ad uos litteris, fratres carissimi, quibus actus noster expositus et disciplinae ac diligentiae quantulaecumque ratio declarata est, aliud accessit quod nec ipsum latere uos debuit. nam frater noster Lucianus et ipse unus de confessoribus, fide

1 exempla μ 2 ac magis *om. ω* 3 patientiam] paenitentiam
Ello ω prior] proprio *Io* 4 ut dum *E^aMT*, dum *E^aIo ω* ; cf. p.
 536,12 nobis] nec nobis *I μ ω* ; cf. *Gronou. obseru. p. 145* seruire]
 nolunt seruire μ 5 confessorum *om. μ* causam suam μ , *om. E^aMT ω*
 examinare *Mop ω* 6 carissimi *om. T*, carissimi semper *Mop* et nostri...
 salutate *om. μ* 7 salutem *T*, salutate ualete *IM*. — Epistola Cypriani
 (Explicit *o*, *om. EM*) ad clerum non temere pacem dandam ubi et (ei *M*,
om. o) dicit se solum idoneum non esse explicat (*om. o*) *EMTo*, *om.*
I μ ω . —

Epist. XXVII. — Incipit (epistola Cypriani *add. T*) ad clerum urbis (ad clero urbeico *T*) de multis confessoribus (*om. T*) et de Luciani inuercundia (uerecundiam *T*) et de (*om. s*) Celerini confessoris modestia *Tr* (*fol. 204 a*), Incipit de lapsis penitentibus et ad prbros et ad diaconos Rome consistentibus et de Luciani falsitate et de nomine Pauli *Z* (*fol. 164 a*), Epistola Cypriani ad clerum Romanum de Luciano inordinate scribente et de cleri confessione et confessoris modestia φ . Ad eosdem μ (*praemittitur epist. 9* ad prbros et diaconos Romae consistentes), *om. r*. — 9 consistentibus fratribus] confessoribus *s*, consistentibus *V* 11 post factas ad uos litteras μr , factas autem ad uos litteras *Z*, factas litteras ad uos *s* actus *om. r* 12 quantumcumque *Z μr* , quantum iam cumque *s*, quantulaecumque φ 13 declaratest. *Tr* nec] ne μ ipsud *T*, istud *Z*, illud *s* 14 nam] quo nam *Z* et ipse] ipse μr , esset *Z* de] ex *s*

quidem calidus et uirtute robustus sed bene minus dominica
lectione fundatus, quaedam conatus est inperite, iam pridem se
auctorem constituens, ut manu eius scripti libelli gregatim mul-
tis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus et
uerecundus, legis ac disciplinae memor, nullas contra euangelium
litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus matri et
sorori suae quae lapsae fuerant mandauerit pacem dari, Satur-
ninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus nullas
eiusmodi litteras emisit. Lucianus uero non tantum Paulo ad-
huc in carcere posito nomine eius libellos manu sua scriptos
passim dedit, sed et post eius excessum eadem facere sub eius
nomine perseverauit, dicens hoc sibi ab illo esse mandatum et
nesciens Domino magis quam conseruo obtemperandum. Aureli
quoque adulescentis tormenta perpassi nomine libelli multi dati
sunt eiusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset.

Cui rei ut aliquantum posset obsisti, litteras ad eos feci quas
ad uos sub epistola priore transmisi, quibus petere et suadere
non destiti ut dominicae legis et euangelii ratio teneretur. post

1 quidem *om. s*, qui et *r* callidus *TZ* bene *om. Zs_{prv}* 2 lec-
tionem *T*, dilectione *s* quadam *s*, quia de eo *μ*, qui de eo *r*, qui contra
dnm *Z* inperite *TVφ*, inperitate *s*, imperiti *μrv*, imperitia *Z* iam]
sua *Z*, *om. r* pridem *om. Vr* se *VZs_p*, se uulgi *μrv*, *om. T*
3 auctores *T*, auctore *Z* libellus scriptus *s*, libelli scrupulo *Z* mul-
tis] rustis *Z*, ructis *μ* sed tinctis *m. 2 in marg.*, cunctis *r* 4 in
nomine *Z* daretur *Zs* cautus] coactus *Z* 5 ac] et *s* 6 sed
om. s et sorori *om. Zs_{prv}* 7 elapsa *s*, lapsa *Z_{prv}* fuerunt *φ*,
fuerat *Zs_{prv}* mandauerat *μ* 8 quoque *om. s* adhuc in *om. Z*
carcerem *Tφ*, carceris *Z* nullus *Zr* 9 huiusmodi *μr*, eius *s* emi-
serint *T*, emisit *μr*, miserit *s* 10 carcerem *Z* in nomine *Z* eius]
illius *Zs_{prv}* libelli *μr* sua *om. μr* subscriptos *Z*, rescriptas *μr*
11 passim] pacem *Z* 12 nomine] modi occasione *μr* perseverabit *T*,
perseuerauerit *r* esse *om. v* et *om. s_{prv}* 13 dominum *TZ*
quam conseruo] seruo *Z* aut relique que *Z* 14 adulescis nomine *Z*
perpassos *Z*, professi *s* nomine] nonne *φ* pro multis *μ* sed pro
s. l. m. 2, multis *r* 15 eiusdem] eiusmodi *μr*, eius *Z* manu sub-
scripti *Z*, minus scripsi *T* non] ne *Z* 16 aliquantulum *φ*, aliqua-
tenus *Zs_{prv}* 17 priore] ad uos *φ* 18 ut] sic *r* et *om. φ* euan-
gelice tradicionis disciplina *Z* post quam *Z_{pr}*, at post quam ad eos *s*,
post quam uero ad eos *v*

quas litteras quasi moderatius aliquid et temperantius fieret, universorum confessorum nomine Lucianus epistolam scripsit, qua paene omne vinculum fidei et timor Dei et mandatum Domini et euangelii sanctitas et firmitas solueretur. scripsit enim omnium nomine universos eos pacem dedisse et hanc formam, per me aliis episcopis innotescere uelle, cuius epistolae exemplum ad uos transmissi. additum est plane 'quibus ratio constiterit quid post commissum egerint.' quae res maiorem nobis conflaret inuidiam, ut nos cum singulorum causas audire et excutere coeperimus, uideamur multis negare quod se nunc omnes iactant a martyribus et confessoribus accepisse.

3 Denique huius seditionis origo iam coepit. namque in provincia nostra per aliquot ciuitates in praepositos impetus per multitudinem factus est, et pacem quam semel cunctis a martyribus et confessoribus datam clamitabant confestim sibi repraesentari coegerunt, territis et subactis praepositis suis qui ad resistendum minus uirtute animi et robore fidei praeualebant. apud nos etiam quidam turbulenti, qui uix a nobis in praeteritum regebantur et in nostram praesentiam differebantur, per hanc epistolam uelut quibusdam facibus accensi plus exardescere et pacem sibi datam extorquere coeperunt. de quibus quales ad clerum

1 litteras] *add.* *Z_{uv}*: misi ut, *add.* *r*: misi et, *add.* *s*: misi aliquid
om. *Z* temperatius *r*, tameratius *T* fieret] *iret* *μ* 2 idem Lucianus *supro* (*sed* idem *ex* id est *μ*) id est lucianus suo nomine *Z* epistolam *om.* *Z* 3 quae *T* omnem *T*, ab homine *V*, sancte *s* timorem *TZ*, timoris *s* 4 et euangelii] euangelii quoque *s* firmitas].
fraternitas *φ* 5 enim] etiam *s* omnium *om.* *r* nomine] moti
hec *Z_μ*, hec *r* universos eos *T*, universis eos *Z_{μφrv}*: *cf.* p. 534, 5
sqq. dedisset *T*, *om.* *μ* formam hanc *Z* 6 uelle *om.* *TZ_{μφr}*;
cf. epist. 23 7 additum] aut *Z*, actum *μr* est mihi *φ* de quibus *v*, cuius *Z* 8 ommissum *φ* egerunt *Z_{ur}* nobis maiorem *φ*
9 ut] et *Z* discutere *Zs* 10 uideamus *μr* quod se *om.* *Z* nunc] non *Z* nunc omnes se *s* 13 nostra] fecerant quod *add.* *μr* ali-
quod *T*, aliquas *Zs*, *om.* *μr* per multitudinem] multitudinum *s*
14 quam] quam uis *V*, quam uix *Latinus* et confessoribus *om.* *μr*
15 datum *μ* sibi *om.* *Z* pntari ceperunt *s* 16 propositis *T*
17 minus *om.* *μr* 18 regebantur] reuelantur *s* 19 praesentiam] sententiam *Z_{μφ}* 20 uelut] ut *s* exardescere *Z* et *om.* *μ*
21 tibi *Z* quales *om.* *Z* clerum nostrum *Z_{uv}*

litteras fecerim exemplum uobis misi. sed et quid mihi Caldonius
 collega pro integritate et fide sua scripserit quidque ego ei
 rescripserim, utrumque ad uos legendum transmisi. exempla
 quoque epistolae Celerini boni et robusti confessoris, quam ad
 5 Lucianum eundem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei
 rescripserit, misi uobis, ut sciretis elaborare circa omnia diligen-
 tiam nostram et ueritate ipsa disceretis, Celerinus confessor
 quam sit moderatus et cautus et humilitate ac timore sectae
 nostrae uerecundus, Lucianus uero circa intellegentiam domini-
 10 cae lectionis ut dixi minus peritus et circa inuidiam uerecundiae
 nostrae relinquendam facilitate sua immodestus. nam cum Domi-
 nus dixerit in nomine patris et filii et spiritus sancti gentes tin-
 gui et in baptismo praeterita peccata dimitti, hic praecepti et
 legis ignarus mandat pacem dari et peccata dimitti in Pauli
 15 nomine et hoc sibi ab illo dicit esse mandatum, sicut in litteris
 eiusdem Luciani ad Celerinum factis animaduertetis, quibus
 minus considerauit quod non martyres euangelium faciant, sed
 per euangelium martyres fiant, quando et Paulus apostolus quem
 Dominus uas electionis suae dixit posuerit in epistola sua dicens:
 20 miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui uos

11 cf. Matth. 28, 19. 20 Gal. 1, 6.

1 uobis *om. Z_μr* sed et] ecce *Z*, ecce et *μ* callidionius *rφ*
 2 collega *om. Z_μr* et fide *om. Z_s* scripserit] *add. s*: item quid
 lucianus ei rescripserit ei] et *T_s*, eis et *Z* 3 utrumque ... *l. 6*
 rescripserit *om. s* 4 boni *om. Z* robustini confessores *Z* 5 quid-
 quid *Z* ei] eidem *φ* 6 scripserit *Z* et laborare *μ_r*, et labore *Z*,
 laborem *s*, et laborem *v* et diligentiam *sv*, et diligentia *Z* 7 uestram
T^a, nostra *Z* ueritatem ipsam *sv* disceretis] discretius *φ* 8 quam
 sit] quam *T*, et mitis et *Z*, quem misi *V_{sμ}r* 9 domine *T* 10 dixi-
 mus *Z_{μφ}r* minus peritus] imperitus *sμ_r*, minus *Z* et] sed *Z*
 11 derelinquendam *φ* inmodestus *s*, modestus *Tφ*, molestus *Z_{μrv}*
 13 in *om. sμ_r* baptismo] hic *s* hic ... dimitti *om. s* praecepti
 et] poipit ut *μ_r*, proficit ut *Z* 14 ignarum *T* et mandat *Z_μr*
 dare *T* demitti *T* in *om. Z* 15 nomine scribit *s* dicit ab
 illo *sv*, ab illo *μ* sicuti *φ* 16 animaduertitis *φ*, animum aduertitis
 de *Z* 17 minime *sv* 18 per ... fiant *om. Z* 19 sua *T* dixerit
 et *Z* 20 sic] si *s* iam cito *T*, tacito *r*, cito *φ* transmutamini *s*

nocauit in gratiam ad aliud euangelium, quod non est aliud: nisi si sunt aliqui qui uos turbant et uolunt conuertere euangelium Christi. sed licet nos aut angelus de caelo aliter adnuntiet praeterquam quod adnuntiauius uobis, anathema sit, sicut praediximus, et nunc iterum dico: si quis uobis adnuntiauerit praeterquam quod accepistis, anathema sit.

- 4 Opportune uero superuenerunt litterae uestrae quas accepi ad clerum factas, item quas beati confessores Moyses, Maximus, 10 Nicostratus et ceteri Saturnino et Aurelio et ceteris miserunt, in quibus euangelii plenus uigor et disciplina robusta legis dominicae continetur. laborantes hic nos et contra inuidiae impetum totis fidei uiribus renitentes multum sermo uester adiuuit ut diuinitus compendium fieret, et prius quam uenerint ad nos litterae 15 quas uobis proxime misi, declararetis nobis quod secundum euangelii legem stet nobiscum fortiter atque unanimiter etiam uestra sententia. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere.

1 in] ad Z alium Z quod n. e. aliud om. s non om. T'
 2 si om. TZφ aliqui] alii Z conturbant s 3 sed licet] licet ut μ, licet r 4 nos corr. in nobis μ m. 2 angelus] per euangelium μr
 de caelo aliud φ, aliud s praeter quod Tμφr, praeter quam Zs 5 adnuntiamus Tμr 6 sicut ... l. 8 anathema sit om. Zs uobis praediximus T 9 uere T ad] a T 10 beatis confessoribus Z, confessores beati s et maximus Zμrv 11 et nicostratus et s 12 plenus om. Z discipline robuste leges s 13 continentur sv inuidiam Zs et impetum Z, om. s 14 resistentes rsvv noster Z adiuuet T 15 fieret] add. μr: et pro ipsis quam om. φ uenerint om. φ, uenerant sv, fierent φ nos φ 16 misi ut μrv, misi et Z declaratis μr uobis s, nobiscum Z, nos Tφ quod ... nobiscum om. Z 17 stet] misi et svr, om. v uobiscum Z atque] et Zsv 18 nostra Z, e nostra φ sententia] add. Zμrv: concurrat opto ... ualere om. μr ac desiderantissimi om. φ, ac sanctissimi s 19 ualere amen s. — Epistola Cypriani ad clero urbico de (Ad clerum de s) multis (confessoribus add. s) et (om. s) de Luciani inuerecundia (uerecundia T) et Celerini confessoris modestia explicit Ts, Ad prbros et diaconos Rome consistentes explicit Z, om. μφr. —

EPISTVLA XXVIII.

CYPRIANVS MOYSI ET MAXIMO PRESBYTERIS ET CETERIS
CONFESSORIBVS DILECTISSIMIS FRATRIBVS S.

Gloriam fidei et uirtutis uestrae, fortissimi ac beatissimi fra-
tres, iam pridem de opinione cognoueram, laetatus satis et pluri-
mum gratulatus quod uos confessione sui nominis parauerit ad
coronam Domini nostri praecipua dignatio. uos enim primores et
duces ad nostri temporis proelium facti caelestis militiae signa
mouistis. uos spiritale certamen quod nunc geri Deus uoluit
10 uestris uirtutibus inbuistis. uos surgentis belli inpetus primos
inmobili robore adque inconcussa stabilitate fregistis. inde initia
felicia pugnandi orta sunt. inde uincendi auspicia coeperunt. con-
tingit hic per tormenta consummari martyria: sed qui in con-
gressionem praecedens exemplum uirtutis fratribus factus est, cum
15 martyribus in honore communis est. coronas uestra manu sertas
inde huc tradidistis et de poculo salutari fratribus propinastis.

Accessit ad confessionis exordia gloriosa et militiae uicticis
auspicia disciplinae tenor quem de epistulae uestrae uigore per-
speximus, quam modo ad collegas uestros in confessione uobiscum
20 Domini copulatos sollicita admonitione misistis, ut euangelii
sancta praecepta et tradita nobis semel mandata uitalia forti et
stabili obseruatione teneantur. ecce alius gloriae uestrae sublimis
gradus, ecce iterum cum confessione geminatus promerendi Dei

Epist. XXVIII. — Incipit ad Moysen et Maximum (presbyteros *add. P*)
et ceteros confessores *CPR*, Incipit Mosi et Maximo presbyteris (*pr̄ N*,
presbyterorum *L*) et ceteris confessoribus *LNQ*. — 2 mosi et *LNQ*, moysi
et *C s. l.*, admiſiemia *R* presbyterorum *L¹*, presbytero *C¹L¹* et
ceteris *om. R* 4 et *om. C* 5 laetus *CN* 6 confessionem *C*
parauerit] illustrauerit *V* 7 nostri] iesu christi *add. Nv* priores *CR*
10 uos] *add. R*: spiritale certamen quod nunc surgentes *C* 11 in
initia *R*, uincencia *C* 12 auspicia] ospitia *C* 13 consummari *V*, con-
sumari *R*, consummare *LNPQ*, consummare *C* quid *C* 15 corona *C*
sertas] uestras *C*, sutas *con. Rigaltius* 16 huc] hoc *LPQ* 18 disci-
plina *C¹* quam ex quae *C* 20 dño *CRv* misistis] fecistis *V*
euangelii *PR* 21 uitalia mandata *C* 22 ecce] c ecce *R*, e c *C*
aliis *R*

titulus, stare firmo gradu et in hac acie quae euangelium conatur
 inrumpere, et praeceptis Domini subruendis manus inpias infe-
 rentes fidei robore submouere, praebuisse ante initia uirtutum,
 nunc et morum magisteria praebere. Dominus post resurrectionem
 mittens apostolos mandat et dicit: data est mihi omnis
 potestas in caelo et in terra. ite ergo et docete gen-
 tes omnes, tingentes eos in nomine patris et filii
 et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia
 quaecumque praecepi uobis. et Iohannes apostolus man-
 dati memor in epistula sua postmodum ponit. in hoc, inquit,¹⁰
 intellegimus quia cognouimus eum, si praecepta
 eius custodiamus. qui dicit quoniam cognouit eum
 et mandata eius non seruat, mendax est, et ueritas
 in illo non est. haec praecepta custodienda suggeritis, diuina
 et caelestia mandata seruatis. hoc est esse confessorem Domini,¹¹
 hoc est esse martyrem Christi, seruare uocis suae inuiolatam
 circa omnia et solidam firmitatem, nec per Dominum martyrem
 fieri et praecepta Domini destruere conari. uti aduersus illum
 dignatione quam tibi dederit, armis ab illo acceptis rebellem
 quodammodo fieri, hoc est Christum confiteri uelle et euangelium²⁰
 Christi negare. laetor igitur ex uobis, fortissimi ac fidelissimi
 fratres, et quantum gratulor martyribus istic honoratis ob uirum

5 Matth. 28, 18—20. 10 I Io. 2, 3. 4.

1 titulos *C* et *s. l.* gradus firmos *P* quae] quem *N*, qui *v*, *om. C*
 in euangelium *P*, in euangelio *V* teste *Oxon.* conantur *v*, *om. Q* (*exh. M*),
 coronatur *PV* 2 et] sed *Q* (et *M*) dñs *CR*¹ 8 rubor fidei *CR*
 summonere *LNRQ* praebuissem *C* in initia *R* 4 morum]
 memorum *C*¹, modum *B* dñm *C*¹, dñi *R* 7 eas *CR* 8 eas *C*
 9 quaecumque] quae *CR* huius mandati *R* 10 ponit et dicit *Q*, dicit
CR inquit *om. V* 12 quid *R* quia *CR* cognoui *Q*, nouit *V*
 14 cum custodienda *v*; cum *om. CLNPQRV* si garitis *CQ*² (suggeritis
*Q*¹*M*) 15 seruastis *P* esse est confessoires *C* dñs *CR*¹
 16 martyres *C* eiuiolatam *C*¹ 17 nec per] nec pro *M*² (nec per *M*¹*Q*),
 nec propter *Oxon.*, nam uelle praeter *v* dñs *LM* (dñm *Q*), dñi *B*
 18 dñm *C* uti] et *CR* illam *C* 19 dignationem *CQ* 20 christi *L*,
 christus *B* et *om. C* 21 laetor *om. C*, laetor *R* ac fidelissimi
*om. L*¹, ac dilectissimi *CR* 22 honoratis istic *CR* ob uirum] uitrium-
 phum *C*

gloriam, tantum gratulor pariter et uobis ob dominicae etiam disciplinae coronam. dignationem suam Dominus multiplici genere largitatis infudit, bonorum militum laudes et glorias spiritales copiosa uarietate distribuit. honores uestri participes et nos sumus, gloriam uestram nostram gloriam computamus, quorum tempora inlustrauit tanta felicitas ut aetate nostra uidere contingeret probatos seruos Dei et Christi milites coronatos. opto uos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene ualere et nostri meminisse.

10 EPISTVLA XXVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Ne quid conscientiam uestram lateret, fratres carissimi, quid mihi scriptum sit quidque ego rescripserim, utriusque epistolae exemplum uobis misi: et credo uobis id quod rescripsi non displicere. sed et illud ad uos perferre litteris meis debui urgente causa clero in urbe consistenti litteras me misisse. et quoniam oportuit me per clericos scribere, scio autem nostros plurimos

1 gloriae *ex* gloriam *C* 2 quam dignationem suam *N*, dignationis suae *Q* dñi *L* 3 laude *P* gloriam spiritalem *N* 4 copiosas *C*
5 gloria uestra *C* nostra *P* 6 aetatem nostram *Pv* 7 contingere *LQ* et probatos *Q* coronamus *R* opto ... meminisse *om. C*
8 fratres *om. Q* in dño semper *L* et nostri meminisse *om. P*, et nū esse *R* 9 meminisse] *add. MQ*: emendauit iustinus romae. — Mosi (moysi *P*) et Maximo presbyteris (*pr* *N*, presbyterorum *L*) et ceteris confessoribus explicit *LNPQ*, Explicit epistola Cypriani (Exp. e. Cypriani *om. R*) ad Moysen et (ad *C*) Maximum et ceteros confessores (explicit *add. R*) *CR.* —

Epist. XXVIII. — Incipit (epistula Cypriani *add. MT*) ad clerum insinuans quod ut Rome litteras mittere (*om. EM*) fecisse se Optatum (optato *M*) hyppodiaconum (hypodiacono *MT*) et Saturum lectorem *EMT*, Incipit ad clerum insinuans quod utrasque litteras rome fecisse Optatum Saturum et ipodiaconum fecisse lectorem *o*, De redditione epi urbici descriptis Romae ad clerum *μ*, *om. ω*. — 12 uos uel conscientiam uestram *μ* latere *T* 13 quidque ego rescripserim *om. Eω* 14 uobis exemplum *v* 15 litteris meis perferre *ω* 16 me misisse] meminisse *MTμ* 17 clerico *M* autem] enim *ω*

absentes esse, paucos uero qui illic sunt uix ad ministerium cotidianum operis sufficere, necesse fuit nouos aliquos constituere qui mitterentur. fecisse me autem sciatis lectorem Saturum et hypodiaconum Optatum confessorem, quos iam pridem communi consilio clero proximos feceramus, quando aut Saturo die Paschae semel atque iterum lectionem dedimus aut modo cum presbyteris doctoribus lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorum audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia quae esse deberent in his qui ad clerum parabantur. nihil ergo a me absentibus uobis nouum factum est, sed quod iam pridem communi consilio omnium nostrum coeperat necessitate urgente promotum est. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere et nostri meminisse. fraternitatem salutate. ualete.

1 absentes *M sed prius s. l.*, habentes *Eow* esse *om. μ* quoti-
diani *μν* 2 operis *om. ω* 3 mitterentur] ministrent *ω* autem me
Eow; autem me sciatis *μ sed me sciatis m. 2 add.* satirum *ω* 4 et
optatum *EMTow* 5 proximos *T*, proximo *EMow*, cum proxime *V*
6 dedimus *corr. ex* de diuinis *μ m. 2 in marg.* modo] quando *v*
7 dictoribus *EMow*, doctoris *V* lectoribus *Eow*, lectorem *μ* dili-
genter . . . lectores *om. EMow* probaremus] properamus *T* lectores
ex lectos *μ m. 2* 8 doctorem *v* constituimus *o s. l. m. 2* congrue-
rent *ex* constiterent *μ m. 2* 9 esse—qui *om. ω* debent *v*, deberetur *μ¹*
iis *v* qui *ex* quae *E m. 2*, quae *μo* parabantur *T* 10 ergo nihil *μ*
factum est *om. μ* actum *M* quo *ω* 12 opto . . . ualete *om. EMow*
13 ualete *om. μ*. — Epistola Cipriani ad clerum insinuans quod
ultra me litteras mitteret fecisse se Optatum hypodiaconum et lectorem
Saturum explicit *T*, Ad clerum (ad clerum *om. M*) insinuans quod utrasque
(utrasque *M*) Romae litteras misisset cum optatum hypodiacono et lectorem
Saturum explicit *EM*, Explicit ad clerum epistola *o, om. μω*. —

EPISTVLA XXX.

CYPRIANO PAPAE PRESBYTERI ET DIACONI ROMAE CONSISTENTES S.

Quamquam bene sibi conscius animus et euangelicae discipli-
 nae uigore subnixus et uerus sibi in decretis caelestibus testis
 effectus soleat se solo Deo iudice esse contentus nec alterius aut
 laudes petere aut accusationes pertimescere, tamen geminata sunt
 laude condigni qui cum conscientiam sciant Deo soli debere se
 iudici, actus tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus
 10 conprobari. quod te, frater Cypriane, facere non mirum est, qui
 pro tua uerecundia et ingenita industria consiliorum tuorum nos
 non tam iudices uoluisti quam participes inueniri, ut in tuis
 rebus gestis laudem tecum dum illas probamus inueniremus et
 tuorum consiliorum bonorum coheredes quia et affirmatores esse
 15 possemus. idem enim omnes credemur operati, in quo deprehen-
 dimur omnes eadem censurae et disciplinae consensione sociati.

Quid enim magis aut in pace tam aptum aut in bello perse-
 cutionis tam necessarium quam debitam seueritatem diuini
 uigoris tenere? quam qui remiserit instabili rerum cursu erret
 20 semper necesse est et huc adque illuc uariis et incertis nego-
 tiorum tempestatibus dissipetur et quasi extorto de manibus

Epist. XXX. — Incipit Cypriano papae ppr̃ (pbris N) et diaconi
 (diac N) Romae consistentes FLN, Incipit ad Rom̃ T, Incipit ad Cypria-
 num epistola cleri et plebis Romanorum B, om. H. — 2 Cyprianus presby-
 teris T diacones H, diaconibus N³T consistentibus T 5 uigore]
 rigore FT 6 se om. Tv dñō B corr. 7 patere B 8 dei HV
 solius se debere iudicio V, solo debere se iudicio T 9 suis om. H
 10 facere om. B 11 ingenita om. BH tuorum ... l. 14 consiliorum
 om. B 12 non om. L inuenire T ut] et F 13 uenere-
 mus T¹ et om. FT 14 heredes B 15 possumus BTv, possumus F
 credimus T, crederemur LN, crederemur BH¹ deprehendemur L,
 deprehenderemur N 16 eadem omnes Nv confessione T, con-
 fessione F sociat] solaci FT 17 pacem LT tam aptum]
 tantum H bellis BHLNT 18 tam] iam T quam] qua N debitam]
 debet ad B 19 rigoris H erret] eruet B 20 prius et om. H
 21 extoto B

consiliorum gubernaculo nauem ecclesiasticae salutis inlidat in scopulos, ut adpareat non aliter salutem ecclesiasticam consuli posse, nisi si qui et contra ipsam faciunt quasi quidam aduersi fluctus repellantur et disciplinae ipsius semper custodita ratio quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur. nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est nec haec apud nos aduersus improbos modo superuenerunt repentina subsidia, sed antiqua haec apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua, quoniam nec tantas de nobis laudes apostolus protulit dicendo: quia fides uestra praedicatur in toto mundo, nisi iam exinde uigor iste radices fidei de temporibus illis mutatus fuisset, quarum laudum et gloriae degenerem fuisse maximum crimen est. minus est enim dedecoris numquam ad praeconium laudis accessisse quam de fastigio laudis ruisse. minus est criminis honoratum bono testimonio non fuisse quam honorem bonorum testimoniorum perdidisse. minus est sine praeiudicio uirtutum ignobilem sine laude iacuisse quam exheredem fidei factum laudes proprias perdidisse. ea enim quae in alicuius gloriam proferuntur, nisi anxio et sollicito labore seruentur, in inuidiam maximi criminis intumescunt.

3 Hoc nos non falso dicere superiores nostrae litterae probauerunt, in quibus uobis sententiam nostram dilucida expositione protulimus aduersus eos qui se ipsos infideles inlicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi hoc euasuri inretientes

10 Rom. 1, 8.

1 gubernaculorum *F* nauim *v* ecclesiasticae salutis *om. H*¹
salutis] disciplinae *B* inlidant *BHLT* 2 salutis *L* 3 si *om. BN*,
et hii *H* ipsa *B* quidem *B* 6 hoc] hos *T* nunc *om. BH*¹*N*
est *H s. l.* 7 aduersus ... subsidia *add. H in marg.* 8 haec ... anti-
qua *om. H* 9 protulisset *LNv* 10 dicendo] deligendo *T* 11 radi-
cis *T* in illis *T* 12 laudem *T*, laudes *F* degenerare *B* fuisset *F*,
fuissent *B* 13 minus enim dedecoris est *H*, enim dedecoris *B*
15 fuisset] defuisse *L* 16 praeiudicio *F*, praedicatione *BHLNTv*
17 tacuisse *T* 18 laudes] clauas *B* 20 maximis *T s sup. ras.*
22 dilucidam *B*, delucidam *T* expositionem *T* 23 et aduersus
BHLNv eos *om. B* 24 hoc *om. NHv sed in ras. H* inretientis *L*,
inretinendis *B*, irretinentes *H*

illos diaboli laqueos uiderentur, quo non minus quam si ad nefarias aras accessissent hoc ipso quod ipsum contestati fuerant tenerentur, sed etiam aduersus illos qui accepta fecissent, licet praesentes cum fierent non adfuissent, cum praesentiam suam utique ut sic scriberentur mandando fecissent. non est enim in-
munis a scelere qui ut fieret inpetrauit, nec est alienus a crimine cuius consensu licet non admissum crimen tamen publice legitur: et cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intellegatur esse digestum, qui fallaces in excusationem praestigias quaerit negauit, et qui nult uideri propositis aduersus euangelium uel edictis uel legibus satisfecisse, hoc ipso iam paruit quo uideri paruissse se uoluit. necnon etiam contra illos quoque qui illicitis sacrificiis manus suas adque ora polluerant pollutis ante mentibus propriis, unde etiam sunt ipsae manus
adque ora polluta, fidem nostram consensumque monstraui-
mus. absit enim ab ecclesia Romana uigorem suum tam profana facilitate dimittere et nernos seueritatis euersa fidei maiestate dissoluere, ut cum adhuc non tantum iaceant, sed et cadant euersorum fratrum ruinae, properata nimis remedia communicationum utique non profutura praestentur et noua per misericordiam falsam uulnera ueteribus transgressionis uulneribus inprimantur, ut miseris ad eersionem maiorem eripiat et paenitentia. ubi enim poterit indulgentiae medicina procedere, si etiam ipse medicus intercepta paenitentia indulget periculis, si tantummodo operit
uulnus nec sinit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? hoc non est curare, sed si dicere uerum uolumus occidere.

1 quod *H* quo . . . 2 tenerentur *om. H* 2 farias aras arcessissent *T* 3 accepta *BFT*, acta *HLNv* 4 fierent] fuerint *B* 5 mandata *B* 6 ab scelere *B* imperauit *v* 7 non] non a se *v* 9 qui] quia *B* excusatione *FNv*, excusationes *B* 10 qui *om. B* praepositis *BT* 11 uel legibus] legibus *H* 12 quod *BLTv* se *om. BH* 13 qui *om. B* 14 pollutus *H'*, pollutis *T* propriis *T* 15 pollut *L* consensum que *B* 16 profana] fort. prona facultate *B* 17 et] ei *F* auersa *H'* dissolueret *T* 18 euersorum] et uniuersorum *B* 19 fratrum *L* properant animis *B* 20 praestarentur *L* et] ut *B* falsa *B* 21 transgressionibus *T* 22 ersionem *B* eripiantur *H'T* paenitentiam *B* 23 indulgentiae] penitentiae *N* procedere] prode *B*, proficere *v* 24 indulge *T* 25 uultus *T'* sinit] sint *H* conducere *BHLNT* 26 uerius *B*

- 4 Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcerem dignitas suae confessionis inclusit et ad certamen euangelicum sua fides in confessione iam gloriose semel coronauit, litteras habeas conspirantes cum litteris nostris, quibus seneritatem euangelicae disciplinae protulerunt et inlicitas petitiones ab ecclesiae pudore reuocarunt, ne si hoc facile fecissent, disciplinae euangelicae ruinas non facile sarcirent, praesertim cum nulli magis tam congruens esset tenore euangelici uigoris inlibatam dignitatem seruare quam qui se excrucianos et excarnificandos pro euangelio furentibus tradidissent, ne martyrii honorem¹⁰ merito perderent, si in occasione martyrii praeuaticatores euangelii esse uoluissent. nam qui id quod habet non custodit in eo ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet uiolat, amittit illud quod possidebat.
- 5 In quo loco maximas tibi adque uberes gratias referre debemus¹¹ et reddimus quod illorum carceris tenebras litteris tuis illuminasti, quod ad illos uenisti quomodo introire potuisti, quod illorum animos sua fide et confessione robustos tuis adlocutionibus litterisque recreasti, quod felicitates eorum condignis laudibus prosecutus accendisti ad multo ardentiores caelestis gloriae cupiditatem, quod pronos impulisti, quod ut credimus et optamus uictores futuros uiribus tui sermonis animasti: ut quamquam hoc totum de fide confidentium et de diuina indulgentia uenire

1 quamquam] quam B carcere BHN 2 dignitatis H¹ confessiones T 3 fide B gloriosae T, gloriosa v 5 ab] ad H 6 pudorem H reuocabunt B ne si FH, nisi BLNTv facile om. v 7 ruinae Bv sarcirentur v 8 esse H tenore scripsi, tenorem FHLNT, tenor B uigorem H illibatum v 9 dignitatemque v se om. N excrucianos] excusandos B 10 martyrum H¹ 11 si occasione B 12 esse uoluissent euangelii H, esse euang. u. B quo T¹ id om. BT custodi in eos T 13 possidet] add. H: uideat amitti dum id ex quo possidet om. N id] hic B possedit H amittit om. FHT, uiolat Oxon. fort. recte 15 loco quo B tibi om. B 16 et] ut B illo L carceres T tenebris B 18 animas H elocutionibus T 19 creati B felicitatis BT indignis B 20 prosecutos NT ascendisti B ardentiores caelesti B 21 cupiditate B pronos] in nos FHT, pronos B impulsisti L, polisti T, intellectu B ut] ne F 23 confidentium BN de om. B

uideatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti
 esse uideantur. sed ut ad id unde digressus sermo uidebatur esse
 rursus reuertatur, quales litteras in Siciliam quoque miserimus
 subiectas habebis. quamquam nobis differendae huius rei necessi-
 5 tas maior incumbat, quibus post excessum nobilissimae memoriae
 uiri Fabiani nondum est episcopus propter rerum et temporum
 difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur et eorum qui
 lapsi sunt possit cum auctoritate et consilio habere rationem.
 quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse
 10 tractasti, prius ecclesiae pacem sustinendam, deinde sic con-
 latione consiliorum cum episcopis presbyteris diaconis con-
 fessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractare
 rationem. perquam enim nobis et inuidiosum et onerosum uide-
 tur non per multos examinare quod per multos commissum
 15 uideatur fuisse et in unum sententiam dicere, cum tam grande
 crimen per multos diffusum notetur exisse, quoniam nec firmum
 decretum potest esse quod non plurimorum uidebitur habuisse
 consensum. aspice totum orbem paene uastatum et ubique iacere
 deiectorum reliquias et ruinas, et idcirco tam grande expeti con-
 20 silium quam late propagatum uidetur esse delictum. non sit
 minor medicina quam uulnus est, non sint minora remedia quam
 funera, ut quomodo qui ruerunt hoc ruerunt quod caeca temeri-
 tate nimis incauti fuerunt, ita qui hoc disponere nituntur, omni
 consiliorum moderamine utantur, ne quid non ut oportet factum
 25 tamquam inritum ab omnibus indicetur.

1 uidear *FT* sibi *B* deiectores *B* factis *L* 2 id unde]
 eundum *B* et sermo *B* esse ... litteras *om. T* 3 reuertatur]
 reuersatum *B* sicilia *BHLNT* 4 habetis *H*, haberebis *L*
 5 incumbit *B* 6 fauiiani *N* esset *T* 7 ista *om. T* maodere-
 tur *B* 8 sint *L* et] et cum *BLN* 9 in tam] istam *B* pla-
 ceant *B* 10 prius esse *Cypr. epist. 55 c. 5* consolatione *H* 11 epi-
 scopis] plurimis *T* et diaconibus *T* 12 pariter *H, om. T* ac st.]
 adstantibus *BH* 13 ratione *H* inuidiosum *L* 14 permissum uide-
 tur *T* 15 et in unam *T*, et unam *B*, et unum *LNv* 16 diffusum per
 multos *T* quoniam n. f. d. p. esse *om. FHT* firmum] primum *B*
 17 uidetur *H* 19 alterum et *T s. l.* 21 est *om. v* non sint ...
 funera *om. T* sit minor *L* 22 funera] uulnera *maluit Balusius*
 ruerunt] fuerunt *B* ob hoc *v* ruerunt *om. H* 23 nititur *B*
 24 nitantur *B* 25 hominibus *B*

6 Vno igitur eodemque consilio, isdem precibus et fletibus tam nos qui usque adhuc uidemur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has temporis uidentur clades incidisse, diuinam maiestatem deprecantes pacem ecclesiastico nomini postulemus. mutuis uotis nos inuicem foueamus, custodiamus, armemus. oremus pro lapsis ut erigantur, oremus pro stantibus ut non ad ruinas usque temptentur, oremus ut qui cecidisse referuntur delicti sui magnitudinem agnoscentes intellegant non momentaneam neque praeproperam desiderare medicinam. oremus ut effectus indulgentiae lapsorum subsequatur et paenitentiam, ut¹⁰ intellecto suo crimine uelint nobis interim praestare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent ecclesiae statum, ne interior¹⁵em nobis persecutionem ipsi incendisse uideantur et accedat ad criminum cumulum quod etiam inquieti fuerunt. maxime enim illis congruit uerecundia quorum in delictis damnatur mens inuerecunda. pulsent sane fores, sed non utique confringant. adeant ad limen ecclesiae, sed non utique transilient. castrorum caelestium excubent portis, sed armati modestia qua intellegant se desertores fuisse. resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. arment se quidem modestiae telis et quem negando²⁰ mortis metu fidei dimiserant clipeum resumant, sed ut contra hostem diabolum uel nunc armati, non contra ecclesiam quae illorum dolet casus, armatos esse se credant. multum illis proficiet petitio modesta, postulatio uerecunda, humilitas necessaria,

1 hisdem *N*, idem *B* praecipibus *T* 2 adhoc *BT* 3 his *B*
temporibus *T* clades] gladiis *B* 4 nomine *B*, nominis *L* postula-
mus *H*¹ 8 delictis magnitudine *B* 9 praepropera *B* considerare *N*
10 indulgentiam *B* . et] ut *B* poenitentia *v* 11 uelit nobis *LN*,
uellit nouit *B* interim *om. T* praestare] prae *N* patientiam *N*²,
paenitentiam *FHLN*¹ *T*, paenitentia *B* 12 adhuc *om. L* fluctuante
eturbante *L*, fluctuant et conturbent *N* nec *N*¹ interior] interi-
mere *B* 13 persecutione ipsi incidisse uidentur *B* accendat *T*¹
15 inuerecundia *LT*¹ 16 foras *B*, foris *T* sed *om. N* confran-
gant *T* adeant *om. T* 17 lumen *L* exilient *B* 18 se *om. B*
19 resumerant *T* libellicum *H* 20 clangant *T*, plangent *BLN*
modestiam *B* quem] quae *B* negando *F*, negatio *H*, negotio *BLNT*
21 remiserant *B* 23 casus] cesos *H* armatus *B* credent *B*
24 uerecundia *L*

patientia non otiosa. mittant legatos pro suis doloribus lacrimas, aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus dolorem probantes commissi criminis et pudorem.

Immo si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si 7
 5 pectoris et conscientiae suae letalem plagam et sinuosi ulneris
 altos recessus uere medica manu tractant, erubescant et petere:
 nisi quia maioris est rursus et periculi et pudoris auxilium pacis
 non petisse. sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postula-
 tionis lege temporis facto temperamento, sed postulatione demissa,
 10 sed prece subdita: quoniam et qui petitur flecti debet, non in-
 citari, et sicut respici debet diuina clementia, sic respici debet et
 diuina censura, et ut scriptum est: donauit tibi omne de-
 bitum, quia me rogasti, sic scriptum est: qui me nega-
 uerit coram hominibus, negabo et ego eum coram
 15 patre meo et coram angelis eius. Deus enim ut est in-
 dulgens, ita est praeceptorum suorum exactor et quidem diligens,
 et sicut ad conuiuia uocat, sic habitum nuptiarum non habentem
 manibus et pedibus extra sanctorum coetum foras iactat. parauit
 caelum, sed parauit et tartarum. parauit refrigeria, sed parauit
 20 etiam aeterna supplicia. parauit inaccessibilem lucem, sed parauit
 etiam perpetuae noctis uastam aeternamque caliginem.

Cuius temperamenti moderamen nos hic tenere quaerentes diu 8
 et quidem multi et quidem cum quibusdam episcopis uicinis

12 Matth. 18, 32. 13 Matth. 10, 33 (cf. Luc. 12, 9).

1 patientia] paenitentia *B* lacrimarum *H* 2 aduocationem *B*
 fugantur *T* ex] et *N* prolati] ploratus *H* gemitus] demi *B*
 3 pudore *B* 4 dedecores *T* magnitudine *T*, magnitudinis *B* si
 om. *B* 5 peccatoris *L* conscientiam *B* suae om. *N* et sinuosi]
 nesciunt immo sui *B* 6 altos] auctos *B* uere] suere *H* medicina
BT tractante *T* et petere] appetere *H* 7 maior *B* et pudoris]
 pudoris *BL* 8 postulationes *B* 9 lege ... sed om. *B* dimissa *BT*,
 dismissa *F*, submissa *H* 10 et om. *B* citari *B* 12 ut *F*, sicut
BHLNTv 13 sic] sicut *F*; fort. sic et 15 coram om. *N* 16 ita
 est om. *B*, ita et *N* praeceptore *B* 17 ad conuiuium *BT*, con-
 uiuium *v* aduocat *B* habitu *FLT* habentium *F* 18 manibus]
 ligatis manibus *Bv* caetum *BN*, coetu *F* foris *F* 19 sed om. *B*
 20 lucem] lumen *L* sed et parabit *F* 22 moderatione hic *B* diu
 om. *T* 23 et q.] aequidem *B* multi et quidem om. *B*

nobis et adpropinquantibus et quos ex aliis prouinciis longe positis persecutionis istius ardor deiecerat, ante constitutionem episcopi nihil innouandum putauimus, sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credidimus, ut interim dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur in suspenso eorum qui moras possunt dilationis sustinere causa teneatur, eorum autem quorum uitae suae finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta paenitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrimis, si gemitibus, si fletibus dolentes ac uere paenitentes animi signa prodiderunt, cum spes uiuendi secundum hominem ¹⁰ nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subueniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat et qualiter iudicii sui examinet pondera, nobis tamen anxie curantibus ut nec pronam nostram inprobi homines laudent facilitatem nec uere paenitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem. optamus te, beatissime ac ¹⁵ gloriosissime papa, semper in Domino bene ualere et nostri meminisse.

2 persecutionibus *B*   deiecerat *H*, eiecerat *BLN*   4 credimus *v*
 7 fine *BHLN*   dilatione *T*   9 si fletibus *om. H*   dolentis *v*
 paenitentis *LN*, poenitentia *T*   10 prodiderint *BLN*   11 substiterit *in* subierit *corr. N*   subuenire *T*   12 ipsi scienti *T*
 quod *B*, qui *H*   iudiciis suis *B*   13 anxie *BN*   curauimus *B*
 14 laudant *LT*   15 opto uos fratres beatissimi ac gloriosissimi semper bene etc. *T*   16 in domino semper *v*, semper *B*   et nostri meminisse *om. B*. — Cypriano papae ppr et dd Romae consistentes (consistentibus *N*) explicit *FLN*, Ad Cyprianum cleri et plebis Romanorum epistola explicit *B*, Explicit ad Romanos *T*, *om. H*. —

EPISTVLA XXXI.

CYPRIANO PAPAE MOYSES ET MAXIMVS
PRESBYTERI ET NICOSRATVS ET RVFINVS ET CETERI QVI CVM
EIS CONFESSORES S.

5 Inter uarios et multiplices, frater, dolores nobis constitutis
propter praesentes multorum per totum paene orbem ruinas
hoc praecipuum nobis solacium superuenit quod acceptis litteris
tuis erecti sumus et dolentis animi maeroribus fomenta susce-
pimus. unde intellegere iam possumus gratiam diuinæ pro-
10 uidentiae forsitan non ob aliam causam nos tam diu clausos
uinculis carceris reservare uoluisse nisi ut instructi et robu-
stius animati litteris tuis uoto prouiore ad coronam destinatam
possemus peruenire. inluserunt enim nobis litterae tuae ut in
tempestate quadam serenitas, ut in turbido mari exoptata tran-
15 quillitas, ut in laboribus requies, ut in periculis et doloribus
sanitas, ut in densissimis tenebris candida lux et refulgens.
ita illas animo sitiante perbibimus et uoto esuriēte suscepimus,
ut ad certamen inimici ex illis nos satis pastos et sagi-
natos gaudeamus. reddet tibi Dominus pro ista tua caritate
20 mercedem et huius tam boni operis repraesentabit debitam

Epist. XXXI. — Incipit (incipit *om. H*) Cypriano papae Moyses et (et
om. T) Maximus p̄bb (presbyteri *H*, et ceteri confessores *μ*) *HTμ* (fol. 166*),
Rescriptum Moysi et Maximi presbyteri ceterorum *g*, Rescripta confes-
sorum *ν* (fol. 190*), Incipit *F*, *om. β*. — 2 Caecilio cypriano episcopo eccle-
siae carthaginiensium Moyses *Balysius ex uetustissimo quem dicit codice*
sancti Remigii Remensis 3 *rufinus*] diaconi *add. Tν* qui cum eis
FT, cum eis *ν*, qui cum eis sunt *Hgβμ, om. v* 4 confessores] *add.*
Balysius ex eodem codice: in fide ueritatis perseuerantes in deo patre et
in filio eius iesu christo domino nostro et in spiritu sancto 5 frater]
super *g* in nobis constitutos *ν* 6 multorum fratrum *v* 8 dolen-
tes *H* suscipimus *T* 9 gratiae d. prouidentiae forsitam *ν* 10 ob]
ab *T* nos] nos non *FT* tam] tantum *T* clausis *T* 11 reser-
uari *g* instructis *T*, instructius *Manutius* 18 posse *H* litteris
tuis *ν* 14 ut] et *v* exoptata *om. V* 15 ut in l.] et in l. *v*
doloribus] laboribus *ν* 16 fulgens *Hgβ* 17 illa *ν* 18 nos *om. Tμ*
satis *om. g* pasti *μ*, cibatos *g* saginati *μ* 19 esse gaudeamus *g*
20 operis *om. g* repraesentauit *T* debitam] ad *ν*

frugem. non minus enim coronae mercede condignus est qui hortatus est quam qui et passus est, non magis laude condignus est qui fecit quam qui et docuit. non minus honorandus est qui monuit quam qui et exhortatori paruit, nisi quoniam nonnumquam magis gloriae cumulus redundat ad eum, qui instituit quam ad eum qui se docibilem discipulum subministravit. hic enim fortassis hoc quod exercuit non habuisset, nisi ille docuisset.

- 2 Percepimus igitur, iterum dicemus, frater Cypriane, magna gaudia, magna solacia, magna fomenta, maxime quod et gloriosas martyrum non dicam mortes sed immortalitates gloriosas et condignis laudibus prosecutus es. tales enim excessus talibus uocibus personandi fuerunt, ut quae referebantur sic dicerentur qualiter facta sunt. ex tuis ergo litteris uidimus gloriosos illos martyrum triumphos et oculis nostris quodammodo caelum illos petentes prosecuti sumus et inter angelos ac potestates dominationesque caelestes constitutos quasi contemplati sumus. sed et Dominum apud patrem suum testimonium illis promissum perhibentem auribus nostris quodammodo sensimus. hoc est ergo quod et nobis animum in dies erigit et ad consequendos gradus tantae dignationis incendit.

1 enim minus *H* mercedem *Tμ*¹ dignus *v* qui ... condignus
om. β 2 qui et] et qui *g* magis *scripsi*, minus *FHTgμvv* 3 est
om. Tβμvv fecit quam qui et docuit *FTgβμv*, docuit q. q. et docuit *H*
docuit q. q. et fecit *v* 4 minuit *T*, uoluit *v* et exhortatori paruit
scripsi, et exortauit *F*, et hortauit *T*, exhortauit *μ* (*sed in marg. m. 2:*
exhortationi paruit), exhortatus est *v*, monitus est et exortauit (exortatus *β*,
exhortatur *g*) *Hβg*, dimicauit *v* 5 redundat] redimat *μ* 6 institui *T*
suum ministravit *H*, ministravit *g* 7 hic] sic *Hβ* fortasse *Tμv*
hoc] id *v* 9 et iterum *g* dicimus *Hgβv*, *om. μ* pater *μ* 11 in-
mortalitatem *T* 12 dignis *μ* prosecutus *v* es] est *v* talis *v*,
tale *H* excessu *H* 13 personandi] prosequendi *v* 14 uidemus *μ*
15 quodammodam *T* 16 illum *μv* persecuti *μ* ac] et *g*
17 quasi *om. v* 18 *dn̄i v* testimonium suum *HTβμv*, testimonium *g*
illic *β* 19 perhibentem reddens *FHT*, perhibentem recens *β*, prohi-
bentem redentem *μ* 20 animum inde *F*, in dies animum *g*
21 accendit *g*

Quid enim gloriosius quidue felicius ulli hominum poterit³
 ex diuina dignatione contingere quam inter ipsos carnifices in-
 territum confiteri Dominum Deum, quam inter saeuientis sae-
 cularis potestatis uaria et exquisita tormenta etiam extorto et
 5 excruciato et excarnificato corpore Christum Dei filium etsi
 recedente sed tamen libero spiritu confiteri, quam relicto mundo
 caelum petisse, quam desertis hominibus inter angelos stare,
 quam inpedimentis omnibus saecularibus ruptis in conspectu
 Dei iam se liberum sistere, quam caeleste regnum sine ulla
 10 cunctatione retinere, quam collegam passionis cum Christo in
 Christi nomine factum fuisse, quam iudicis sui diuina digna-
 tione iudicem factum fuisse, quam immaculatam conscientiam
 de confessione nominis reportasse, quam humanis et sacrilegis
 legibus contra fidem non oboedisce, quam ueritatem uoce publica
 15 contestatum fuisse, quam ipsam quae ab omnibus metuatur
 moriendo mortem subegisse, quam per ipsam mortem immor-
 talitatem consecutum fuisse, quam omnibus saeuitiae instru-
 mentis excarnificatum et extortum ipsis tormentis tormenta
 superasse, quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore
 20 animi reluctatum fuisse, quam sanguinem suum profluentem
 non horruisse, quam supplicia sua post fidem amare coepisse,
 quam detrimentum uitae suae putare uixisse?

Ad hoc enim proelium quasi quadam tuba euangelii sui nos⁴
 excitat Dominus dicendo: qui plus diligit patrem aut

24 Matth. 10, 37. 38.

1 felicius] facilius *Fμ* 2 inter *om. Tμ* ipso carnificis *Tμ*
 interritum *F*, interitum *ν*, interitu *Tμ*, in terris *Hgβ*, inter ictus *coni.*
Dionysius Petauius, in ipso interitu *ν* saeuientes *Fμ*, seuidentes *T*,
 saeuientia *Hgν* saeculares potestates *Tμ*, popularis potestatis *ν*
 4 per uaria *H* extorto *μ* et *om. V*; et excruciato *om. μν* 5 et
om. V etsi recedente] et sine caedente *V* 9 dñi *gμν* iam se
om. g se liberum] celerem *V* 10 contactione *μ* tenere *ν* 11 quam
 iudicis ... fuisse *om. Hgβ* 14 legibus] regibus *g* 15 ipse *T* homini-
 bus *μν* metuitur *g* 17 cum omnibus *Hgβ* 19 laniati *T*
 20 luctatum *Tμ* quam ex quare *ν m. 2* 22 detrimenta *ν* uixisse]
 non exisse *ν*, non uixisse *V teste Rigaltio*, uicisse *V test. Oxon.* 23 ad-
 huc *FHT* quaedam *H* 24 excitat nos *T* dicens *βν* plus post
 matrem *g*

matrem quam me non est me dignus, et qui plus diligit animam suam quam me non est me dignus, et qui non tollit crucem suam et sequitur me non est me dignus. et iterum: beati qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. beati estis cum nos persecuti fuerint et odio habuerint. gaudete et exultate. sic enim et prophetas persecuti sunt, qui ante nos fuerunt. et: quoniam ante reges et praesides stabitis, et tradet frater fratrem ad mortem, et pater filium¹⁰ et qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. et: uincenti dabo sedere super thronum meum, sicut et ego uici et sedi super thronum patris mei. sed et apostolus: quis nos separabit a caritate Christi? pressura an angustia an persecutio an fames an¹⁵ nuditas an periculum an gladius? sicut scriptum est: quia propter te interficimur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis, sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.

5 Haec et huiusmodi cum in euangelio conlata perlegimus, et²⁰ quasi faces quasdam ad inflammandam fidem dominicis uocibus subpositas nobis sentiamus: hostes ueritatis iam non tantum non perhorrescimus, sed et pronocamus, et inimicos Dei iam hoc ipso

4 Matth. 5, 10—12. 9 Matth. 10, 18. 21. 22. 12 Apoc. 3, 21.
14 Rom. 8, 35—37.

1 dignus me *T* plus *post* suam *g* 3 et qui] qui β suam crucem *H* sequatur *T* 5 iustitiam] me *T* quoniam ipsorum est *Fg*, ipsorum est enim *HT\beta\mu\nu*; cf. p. 129, 15 6 eritis *Tv* persecuti uos *g* 7 habuerint homines *H* 8 enim et] etenim et *T*, et *H\beta* qui a. u. fuerunt *om. T\mu* fuerunt] patres eorum *add. v* 9 et] et iterum *v* praesides] potestates *v* 10 ad] in *F* 11 in] ad *HT\mu\nu* 12 supra *Hg* 13 et ego] ego μ 14 separauit *T*, inquit separabit *F* 15 an persecutio] persecutio *Hg* famis *T* 18 ut] uelut *Hv* occisionis] uictimae *H\beta g v*, iugulationis μ iis *v* 19 superauimus ν , superuincimus *v* propter eum] pro eo *T\mu v* dilexit nos *g* 20 eiusmodi *T\mu* cum et *T\mu*, cum $\tilde{e}$ ν conlata] collecta μ perlegamus βv 21 quasi *om. v* 22 sentimus *V* tantum non] tantum *T* 23 sed et] sed $\tilde{e}$ ν inimicus *T*

quod non cessimus uicimus, et nefarias contra ueritatem leges
subegimus. et si nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse
parati sumus, nemo hanc dilationis nostrae moram clementiam
iudicet, quae nobis officit, quae impedimentum gloriae facit,
5 quae caelum differt, quae gloriosum Dei conspectum inhibet. in
huiusmodi enim certamine et in huiusmodi ubi decertat fides
proelio moram martyres non distulisse uera clementia est. pete
ergo, Cypriane carissime, ut nos gratia sua Dominus magis ac
magis in dies singulos quosque uberius atque propensius et armet
10 et inlustret, uiribus potentiae firmet ac roboret, ut qua optimus
imperator milites suos, quos usque adhuc in castris carceris exer-
cuit et probauit, producat iam ad propositi certaminis campum.
porrigat nobis arma diuina, illa tela quae nesciunt uinci, loricam
iustitiae quae numquam solet rumpi, clipeum fidei qui non potest
15 perforari, [galeam salutis quae non potest frangi et] gladium
spiritus qui non consuevit uulnerari. cui enim magis haec ut pro
nobis petat mandare debemus quam tam glorioso episcopo, ut
hostiae destinati petant auxilium de sacerdote?

Ecce aliud gaudium nostrum, quod in officio episcopatus tui, 6
20 licet interim a fratribus pro temporis condicione distractus es,
tamen non defuisti, quod litteris confessores frequenter corrobora-
stasti, quod etiam sumptus necessarios de tuis laboribus iustis

1 nefarios *H* ueritatem] ciuitatem *V* legis *HT* 2 subegimus]
subicimus *T* sanguinem *nrm* *v* fundimus *H* fudisse] fundere *v*
3 dilectionis *v* 4 officit *H*¹, efficit *T*¹ 5 quaeque *μ* differet *T*
6 eiusmodi enim *μv* fide *T* 7 proelii *v* mora *Tv*, in horam *β*
ueram clementiam (est *om. T*) 8 gratie *β* 9 in] et in *Hgβ* die *μ*
quoque liberius *Tμ* 10 et uiribus *Hgβv* potentiae suae *v* ac]
et *β* ut qua *FTTv*, ut quasi *μ*, et quasi *Hgβv* 11 quos] quo *HTμ*¹
carceris castris *T* exercuit et *om. g*; exercuit *om. Hβ* 12 probat *β*
iam] etiam *Tμ* propositis *T* 13 illa diuina *v* 14 numquam solet]
nescit *g* rumpi] uinci *v* non] numquam *T* 15 forari *g* ga-
leam ... frangi et *om. FHTgβμv* 16 cui] cui *T* magis *om. gv*
haec] nec *F* 17 nobis] bonis *g* in tam *T, om. Hgβ* 18 destinatae]
HTβμV, designate *g* 19 gaudium] gladium *v* in *om. β* officii *Tμ*
tui] tu *Tμ* 20 interim a] in primo a *V*, inter initia *codd. Anglic.*
temporibus *μ*¹ 21 litteras *T*, litteris tuis *v* roborasti *g* 22 quo *H*

praebuisti, quod in omnibus te praesentem quodammodo semper exhibuisti, quod in nulla officii tui parte quasi aliquis desertor claudicasti. sed quod nos ad maiorem laetitiam robustius prouocauit tacere non possumus quin omni uocis nostrae testimonio prosequamur. animaduertimus enim te congruente censura et eos digne obiurgasse, qui inmemores delictorum suorum pacem a presbyteris per absentiam tuam festinata et praecipiti cupiditate extorsissent, et illos qui sine respectu euangelii sanctum Domini et margaritas prona facilitate donassent, cum tam grande delictum et per totum paene orbem incredibili uastatione grassatum non oporteat nisi, ut ipse scribis, caute moderateque tractari, consultis omnibus episcopis presbyteris diaconibus confessoribus et ipsis stantibus laicis, ut in tuis litteris et ipse testaris, ne dum uolumus inopportune ruinis subuenire, alias maiores ruinas uideamur parare. ubi enim diuinus metus relinquetur, si tam facile peccantibus uenia praestatur? fouendi sunt sane ipsorum animi et ad maturitatis suae tempus nutriendi et de scripturis quia ingens et supra omnia peccatum commiserint instruendi. nec hoc animentur quia multi sunt, sed hoc ipso magis reprimantur quia non pauci sunt. nihil ad extenuationem delicti numerus inpudens ualere consuevit, sed pudor, sed modestia, sed paenitentia, sed

1 quod ... exhibuisti *om. β* in *om. v* praesentibus *T* quod-
admodo *μ*, modo *g* semper *om. Tμ* 2 exhibuisti] praebuisti *FTμv*
aliqui *HTv* 3 quod] qui *ex quo H* pronocasti *Hgβ* 4 qui in *F*,
cum *β* omnis *T* uoce *F* nostrate *F* 5 prosequatur *v* ani-
maduertemus *v* congruenti *μv* et *om. v* 7 absentiam] inpatien-
tiam *Hgβ* suam *HTμ* 8 respectum *T* dñi *scm g*, dñi secun-
dum *v*, praesentis dñi *T*, sanctum domini canibus *vv* 9 prona *FHgβμV*,
porcis prophana *Tvv*; cf. *Matth. 7,6.* tam *om. βv* delictum] luctum *g*
12 consulis *Tμ* epis omnibus *v* diaconis *HβV* 13 stantibus] scis
Tμ ut in] sicut *Hgβ*, ut *v*, et in *μ* testare *T* 14 subueniri *T*
15 diuinitus *Hβ*, uidimus *F* metus] sermo *Vv* relinquitur *Tvv*,
relinqueretur *μ* 16 praestetur *Tμvv* sane ipsorum sunt *μ*, sane
ipsorum *HTgβ*, sunt sane lapsorum *fort.* 17 et *om. H* et de ...
instruendi *om. Hβ* scripturis sanctis *Hβv* quia] quam *HTβv*
18 et] ac *g* peccata peccatum *g* nec] ne *g* ex hoc *Vg* 19 ex
hoc *gβ* ipsud *T* 20 numeris *T* inpudens *om. v* 21 ualere *F*,
om. HTβμg, prodesse *v* consuevit] consulit *v*; contulit *absque* ualere
malim paenitentia] patientia *gv*

disciplina, sed humilitas atque subiectio, sed alienum de se expectasse iudicium, sed alienam de suo actu sustinuisse sententiam. hoc est quod paenitentiam probat. hoc est quod inpresso vulnere inducit cicatricem. hoc est quod deiectae mentis ruinas erigit et adtol-
 5 adtol- lit, quod ardentem delictorum aestuantium morbum restin-
 10 guit et finit. non enim ea quae sanorum sunt corporum medicus aegris dabit, ne inportunus cibus tempestatem ualetudinis sae-
 uientis non reprimat, sed accendat: scilicet ne quod potuisset maturius ieiunio adtenuante sanari uideatur per inpatientiam
 15 longius pasta cruditate produci.

Eluendae sunt igitur impio sacrificio manus inquinatae operi-
 bus bonis et nefario cibo ora misera polluta paenitentiae sunt
 uerae sermonibus expianda, et in secretis cordis fidelis nouellan-
 dus et conserendus est animus. crebri paenitentium gemitus
 15 audiantur et iterum fideles ex oculis lacrimae profundantur, ut
 illi ipsi oculi, qui male simulacra conspexerunt, quae illicite
 commiserant satisfaciuntibus Deo fletibus deleant. non est ni-
 patientia in morbis necessaria. luctantur cum suo dolore qui lan-
 guent et ita demum sperant sanitatem, si tolerantia superarint
 20 dolorem. infidelis enim cicatrix quam cito festinans medicus in-
 duxit et ad quemlibet casum medella rescinditur, si non fideliter

1 expectare ν 2 alienum T , aliena ν actu $om.$ ν 3 alterum est
 quod $om.$ V 4 ducit $HTg\beta\mu\nu$ 5 morbum] uaporem $Hg\beta\nu$ restrin-
 git ν , extinguit $Hg\beta$ 6 et finit $om.$ $Hg\beta$ non enim] congruas escas
 medicus egris dat non enim $Hg\beta$ ea $om.$ $T\mu\nu$ quae] aquae μ 7 sae-
 uienti T 8 potius sed F , posset ν (potuisset V) 9 ieiunius T
 adtenuante sanari uideatur] attenuari $V\nu$ 10 pasta] passa $FT\mu$, pas-
 sia V teste $Rigaltio$ crudelitate T producat $V\nu$ 11 eluan-
 dae Tg 12 misera ora H paenitentiae] patientiae $FHT\mu$ sunt
 uere HT , uere sunt g 13 re sertae sermonibus ν 14 et conseren-
 dus $F\nu$, et consecrandus $Hg\beta$, $om.$ $T\mu$ animus et cons. est g . crebi T ,
 crebis F , crebro ν , ut crebri $H\beta g$ paenitentium] patientium FHg , spa-
 tium $T\mu$ gemitu ν 15 audiantur $om.$ ν , audeat F , gaudeat T et]
 non semel tantum sed ν ut] et μ 16 mala T conspexerant ν
 illicita $\mu\nu$, illicitis g 17 commisert g satisfactionibus $FTg\nu$
 deo $om.$ g debeant H , diluant g nisi $\beta g V\nu$, in $FHT\mu\nu$ 18 patien-
 tia] penitentia g in morbis $HTg\beta\mu$, in mortis ν , morbis V , timor F
 luctentur g , lucrantur H 19 sperent g si] sed β superauit μ
 20 enim est g 21 et $om.$ ν casu $T\mu$

de ipsa tarditate remedia praestantur. cito rursus in incendium flamma reuocatur, nisi totius ignis etiam usque ad extremam scintillam materia restinguitur, ut merito huiusmodi homines sciant sibi etiam de ipsa mora magis consuli et fideliora de necessariis dilationibus remedia praestari.

- 8 Ceterum ubi erit quod custodia squalidi carceris includuntur qui Christum confitentur, si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? ubi quod in nomine Dei catenarum ambitu uinciuntur, si sine communicatione non sunt qui confessionem Dei renuerunt? ubi quod detenti gloriosas animas ponunt, si qui dereliquerunt fidem periculorum et delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? quod si nimiam inpatientiam praeferunt et intolerabilem festinationem communicationis exposcunt, frustra querula ista et inuidiosa ac nihil aduersus ueritatem ualentia iactant petulanti et infreni ore conuicia, quandoquidem licuerit illis suo iure retinere quod nunc sua sponte quaesita necessitate coguntur postulare. fides enim quae Christum potuit confiteri potuit et a Christo in communicatione retineri. optamus te, frater, bene ualere et nostri meminisse.

1 praestantur *HTgβμν*   rursus *Hβν*   incendio *ν*   2 flammam *F*, lamina *V*   reuocantur *H'*, reuocaretur *F*   3 restinguatur *Hgβν*, stinguitur *T*, extinguitur *μ*   eiusmodi *V*   4 magis *om. ν*
consili F, consilii *T*   de *om. Tμν*   6 custodias *HT*, custodiis *g*
8 ubi] ut *F*   uincuntur *Tg*   9 si *om. T*   renuerunt *μν*, tenuerunt *FT*, non retinuerunt *Hgβν*   10 detenti *om. V*, debenti *T*, detenti martyres *Hβgv*   animas suas *Tμν*   reliquerunt *Hgv*, relinquerunt *β*   11 suorum *om. g*   12 quos *T*   prae se ferunt *ν*   et *om. F*   intolerabili *ν*   18 festinatione *ν*, fesionem *T*   communicationem *ν*   14 quaerela *T*, querellas *μ sed s. l. m. 2*, querelosa *βν*
indiosa *T*   aduersum *HTμ*   15 et] ac *g*   infreni ore *FH gβ²μ²*, infreni eo ore *β'*, infreniora *μ'*, infreni ori *ν*, infreniorem *T*   16 illi ex ille *μ*   sponte sua *T*   17 potuit christum *ν*   18 et *om. Tμν*   communicationem *T*, communicatio *g*   frater *F*, frater in domino *V*, beatissime ac (et *g*) gloriosissime papa in domino semper *HTgβμνν* (*nisi quod ac gloriosissime om. ν*). — Cypriano papae Moyses et Maximus ppbb explicat *FT*, *om. Hgβμν*. —

EPISTVLA XXXII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S.

Quales litteras ad clerum Romae agentem fecerim quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus et Rufinus diaconi et ceteri cum eis confessores in custodia constituti aequae ad litteras meas rescripserint ut scire possetis, fratres carissimi, exempla vobis legenda transmissi. uos curate quantum potestis pro diligentia uestra ut et scripta nostra et illorum rescripta fratribus nostris innotescant. sed et si qui de peregrinis episcopi collegae mei uel presbyteri uel diacones praesentes fuerint uel superuenerint, haec omnia de uobis audiant. et si exempla epistularum transcribere et ad suos perferre uoluerint, facultatem transcriptionis accipiant. quamuis et Satyro lectori fratri nostro mandauerim ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo modo interim componendo seruetur ab omnibus una fida consensio. de ceteris uero quae agenda erunt, sicut et collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando conuenire in unum permittente Domino coeperimus. opto uos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene ualere. fraternitatem salutate. ualete.

Epist. XXXII. — Incipit (Cyprianus *add. L*) ad presbyteros et diaconos *LB*, Incipit presb et diaconibus consisten Romae *T*, Incipit ad Romanos epistula prima *MQ*. — 3 feceram *L* 4 scripserint *T* moyses *L*, nos *BMQ*¹, mos *Q*² presbiter *T* 5 diacones *BT*³ 6 aequae quae *B* 7 possitis *B* 8 transmissi et *T sed et s. l. m. 2* ut et *L*, ut *BQTv* 9 nostri *T* 10 et *om. B* quis *B*¹ de] te *Q* episcopis *B*, et episcopis *QT* 11 diaconi. *B s eras.* 12 et] aut *B* si] sic *Q* exemplum *B* 13 transferre *B* 14 saturo *v* lectoris *M* (lectori *Q*), college lectori *B* 15 prius ut *T s. l.* 16 statum *Q* quo quomodo *Q*, quomodo *BM* 17 una] una et *T²v* fide *B* (i. e. fidei) 18 erant *ex erat T* 19 tractauimus *BLQT*⁴ uno permittente *M* (unum permittente *Q*) 21 in domino semper *L* fraternitate *T*; fr. s. ualete *om. B* salute *Q*¹ (salutate *MQ*²), *om. T* uale *L*. — Ad presbyteros et diacon exp (explicat *L*) *BL*, Ad Maximum presb et Vrbanum et Sidonium et Macharium explicat *T*. —

EPISTVLA XXXIII.

1 Dominus noster, cuius praecepta metuere et seruare debemus, episcopi honorem et ecclesiae suae rationem disponens in euangelio loquitur et dicit Petro: ego tibi dico quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam, meam, et portae inferorum non uincunt eam, et tibi dabo clauis regni caelorum, et quaecumque ligaueris super terram erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram erunt soluta et in caelis. inde per temporum et successionum uices episcoporum ordinatio et ecclesiae ratio, decurrit ut ecclesia super episcopos constituatur et omnis actus ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. cum hoc ita diuina lege fundatum sit, miror quosdam audaci temeritate sic mihi scribere uoluisse ut ecclesiae nomine litteras facerent, quando ecclesia in episcopo et clero et in omnibus stantibus sit constituta. absit enim nec Domini misericordia et potestas eius innicta patiatur ut ecclesia esse dicatur lapsorum numerus, cum scriptum sit: Deus non est mortuorum

4 Matth. 16, 18, 19. 18 Matth. 22, 32.

Epist. XXXIII. — Incipit (incipit *om.* $\varphi\mu$; cypriano *add.* *T*) aduersus (ad *Z*) lapsos qui (quidquid φ) illi (illic *T*, illi de usurpata pace *Z*) scripserunt (scripserint *Z*; epistola *add.* φ) *TZ\varphi\mu*, Aduersus lapsos quorum aliquorum temeritatem arguit aliorum exaltat humilitatem premitte ecclesiam constitutam super epis et per eosdem prepositos gubernari *w*. — 2 dominus] Cyprianus lapsis. Dominus *v*, cyprianus *dns* μ metuere (et uere *T*) et seruare debemus *T\varphi*, inuenire et obseruare debemus μ , metuere debemus et seruare *w*, m. debemus et seruare debemus *T'*, et monita obseruare d. *Zv* 3 honorem et] honore *Z* suae *om.* *w* 4 dico tibi φ 5 istam] hanc *Z\varphi* 6 uincunt eam] uincuntem *T*, praeualebunt contra eam *Z* et *om.* *V* 7 quae] quaecumque *Z* 8 et in] in *T\mu* et quaecumque ... caelis *om.* μ 9 et *om.* *T* celo *w* 10 successionum φ ordinationibus φw 11 ecclesiae s. a. constituentur μ 12 omnes *Zw* gubernentur *Zw* 13 ita] itaque *Z\mu v* fundamentum *w* 14 sic *om.* *Z\mu* ut ... facerent *om.* *Z\mu* 15 quando] cum *Z\mu* clero] deo *Z* in *om.* *Z* 16 constituta absit enim *om.* μ nec] ne *V\mu*, de *Z* 17 et] ut *Z* inuincta *w*, inuidiam *VZ\mu*

sed uiuorum. omnes quidem uiuificari optamus et ut in statum pristinum restituantur precibus nostris et gemitibus oramus. si autem quidam lapsi ecclesiam se uolunt esse et si apud illos atque in illis est ecclesia, quid superest quam ut ipsi rogentur a nobis ut nos ad ecclesiam dignentur admittere? summissos ergo et quietos et uerecundos esse oportet eos qui delicti sui memores satisfacere Deo debent nec ecclesiae nomine litteras facere, cum se magis sciant ecclesiae scribere.

Scripserunt autem mihi quidam de lapsis humiles et mites ² et tremantes ac metuentes Deum et qui in ecclesiis semper gloriose et granditer operati sunt et opus suum numquam Domino inputauerunt, scientes illum dixisse: et cum haec omnia feceritis, dicite: serui superuacui sumus, quod debuimus facere fecimus. quae illi cogitantes et quamuis ¹⁵ libello a martyribus accepto, ut tamen ad Dominum satisfactio ipsa admitti possit, orantes scripserunt mihi se delictum suum cognoscere et paenitentiam ueram agere, nec ad pacem temere aut inopportune properare, sed expectare praesentiam nostram, dicentes pacem quoque ipsam, si eam nobis praesentibus acciperint, dulciorem sibi futuram. quibus quantum gratulatus sim Dominus testis est, qui dignatus est ostendere quid eiusmodi et tales serui de eius bonitate mereantur. quas cum litteras

12 Luc. 17, 10.

1 optamus *T*, optamus *ante omnes ex h. w* in *om. T* 3 esse uolunt *Z*, uolentes esse μ 4 in *om. \mu* 5 dignantur *w*, dignatur μ 6 oportet esse φ qui] atque *Z* 7 memores] merores *T w* curant satisfacere *w* dno μ s. l. m. 2 deo ... facere *om. \varphi w* deo debeant nec *T*, cum se magis sciant *Z* 8 ecclesiam *Z* 9 nuper quidam *Z \mu v* 10 ac] et *Z \mu v w* dnm *Z \mu* ecclesia *Z \mu v* 11 numquam *om. Oxon.* 12 scientis *T* illum] eum *Z* omnia *om. w* 14 illic *T \mu* quouis μ 15 a *om. Z \mu* a dominum *T*, a dno μv 16 ipsa] sua *Z v*, sa *T*, sus μ posset *Z* se] sed μ , sine *T* 17 cognoscere suum φ agere ueram μ 18 pnsi pntiam φ , penitentiam *w* 19 docentes *Z* eam] a μ 20 gratulati φ sum *Z \varphi* 21 est *om. T* qui d. est *om. \mu* dignatus] potens *Z* ostendere *corr. in* ostendens μ m. 2 quid de *Z* huiusmodi φ 22 et] est μ de *om. \mu*, et *w* bonitatem μ , benignitate *Z \mu v* quas cum litteris φ , litteras quas cum μ , quas litteras cum *Z w v*

acceperim et nunc aliud scripsisse uos legerim, peto discernatis desideria uestra et quicumque estis qui has litteras nunc misistis nomina uestra libello subiciatis et libellum cum singulorum nominibus ad me transmittatis. ante est enim scire quibus rescribere habeam. tunc ad singula quae scripsistis pro loci et actus nostri mediocritate rescribam. opto uos, fratres, bene ualere et secundum Domini disciplinam quiete et tranquille agere. ualete.

EPISTVLA XXXIIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS S. 10

1 Integre et cum disciplina fecistis, fratres carissimi, quod ex consilio collegarum meorum qui praesentes erant Gaio Didensi presbytero et diacono eius censuistis non communicandum, qui communicando cum lapsis et offerendo oblationes eorum in prauis erroribus suis frequenter deprehensi et semel atque iterum 15

1 nuper acceperim *Zv* uos scripsisse *Z*, scripsisset uos *T* 2 nunc *μ* s. l. m. 2 3 nostra libellos ut sciatis *μ*¹ cum *om. w* 4 ad me tr.] admittatis *φw* 5 habeam] debeam *Tφw* 6 nostri *om. φ* scribam *Z* fratres *om. φw*; carissimi semper *add. Zμv* 7 et ... ualete *om. Zμ* tranquille *T*, tranquillitate *w*¹ 8 ualete *om. T*¹. — Epistola Cipriani aduersus lapsos qui illic scripserunt explicit *T*, Explicit ad lapsos qui illi de usurpata pace scripserint *Z*, *om. φwμ*. —

Epist. XXXIIII. — Incipit (*om. φ*) epistola cipriani (*om. φ*) ad clerum de eis *C* (his *φ*) qui temere lapsi communicauerunt et Philumeno (*in ras. T*, philemone *φ*) et (*om. T*) Fortunato hypodiaconis (hypodiacono *T*) et Fauorino acolito (acholyt *T*) *Tφ*, Cipriani ad clerum emendatio quod non communicauerint iis qui temere communicauerant lapsis et de penitentia Philemone et Fortunato hypodiaconis et Fauorino acolito insignis epistola *w*, Incipit ad eosdem (*praemittitur*: ad presbyteros et diaconos explicit) *Z fol. 186^b*, Incipit ad eosdem de Gayo Didendi et eius diacono qui pro lapsis communicauit *s fol. 235^a*. — 10 presb. et diaconis *Z*, clero *s* fratribus] Gaclo di consistentibus *add. w* 11 ex *om. v*, ex eo *φ* 12 meorum] eorum *Z* aderant *Zφ* gaio dianensi *Z*, gaglodudensi *s*, gaclo didensi *w*, gailididensi *φ* sed illi *corr. in do m. 2* 13 censui *Z*, sensuistis *w* non] hmoni *Z* qui cum *Z* 14 et] ut *s* eorum *om. Ts* in prauis] improbis *s* 15 atque] ac *Z*

secundum quod mihi scripsistis a collegis meis moniti, ne hoc facerent, in praesumptione et audacia sua pertinaciter perstiterunt, decipientes quosdam fratres ex plebe nostra, quibus nos omni utilitate consultum cupimus et quorum saluti non adulatione corrupta sed sincera fide prospicimus, ut uera paenitentia et gemitu ac dolore pleno Deum deprecantur, quia scriptum est: memento unde cecideris, et age paenitentiam, et iterum loquitur diuina scriptura: sic dicit Dominus: cum conuersus gemueris, tunc saluaberis et scies ubi fueris.

Ingemescere autem et agere paenitentiam quomodo possunt quorum gemitibus et lacrimis intercedunt quidam de presbyteris, ut communicandum cum illis temere existiment, nescientes scriptum esse: qui uos beatos esse dicunt, in errorem uos mittunt et semitam pedum uestrorum turbant. merito salubria nostra et uera consilia nihil promouent, dum blanditiis et palpatione perniciose salutaris ueritas impeditur, et patitur lapsorum saucia et aegra mens quod corporaliter quoque aegri et infirmi saepe patiuntur, ut dum salubres cibos et utiles potus quasi amaros et abhorrentes respuunt et illa quae oblectare et ad praesens suauia uidentur esse adpetunt, perniciem sibi et mortem per inaudientiam et intemperantiam prouocent nec pro-

7 Apoc. 2, 5.   8 Es. 30, 15.   14 Es. 3, 12.

1 a om. φ   amoniti ne s, moniti ut non Z, monitione w   hoc om. Z
2 petiterunt T   4 omni ipsi Z   utilitate] subtilitate Z, humilitate v
adulationem T, adolatione Z   5 corrupta] composita sv, cohorta Z
ueram paenitentiam TφwZ nisi quod Z habeant add.   6 ac] et φv
pleno om. w   dominum Zsv, domini T   precentur w, deprecemur
supplices φ sed supplices exp. m. 2   7 caederis T¹   8 scriptura diuina
Zφwv   sic] sicut φw   9 saluaueris T   sciens w   12 interdunt
corr. in intendunt T   compris s   13 cum om. Z   quia scriptum
est sv   14 beatos] felices sv   esse om. Zsv   errore s   15 mittunt
uos T   semitas s   nostrorum T¹w   16 consilia et uera φ   blandi-
mentis Z   17 palpationibus perniciosis Zsv   18 patitur Zs, ponitur
Tφw; sopitur fort.   sauciam T, audaciam Z   et om. Z   aegre T,
erga w   quod om. T, et Zφw   19 saepe] se Z   ut om. w   cum s
20 quasi aborrentes Z   quae] que et Z   21 perniciem om. Z, pnciem w
22 per om. s   inobedienciam s   prouocant T¹   proficiat Zwv

ficiant ad salutem artificis medella uera, dum blandientis decipit dulcis inlecebra.

- 3 Vos itaque secundum litteras meas fideliter et salubriter consulentes a consiliis melioribus ne recedatis. legite uero has eadem litteras et collegis meis, si qui aut praesentes fuerint aut superuenerint, ut unanimes et concordēs ad fouenda et sananda lapsorum uulnera consilium salubre teneamus, tractaturi plenissime de omnibus cum conuenire in unum per Domini misericordiam coeperimus. interea si quis inmoderatus et praeceps siue de nostris presbyteris uel diaconis siue de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, a communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suae, quando in unum permittente Domino conuenerimus.
- 4 Desiderastis quoque ut de Philumeno et Fortunato hypodiconis et Fauorino acolutho qui medio tempore recesserunt et nunc uenerunt quid mihi uideatur rescribam. cui rei non puto me solum debere sententiam dare, cum multi adhuc de clero absentes sint nec locum suum uel sero repetendum putauerint et cognitio haec singulorum tractanda sit et limanda plenius, non tantum cum collegis meis, sed cum plebe ipsa uniuersa. expensa enim moderatione libranda et pronuntianda res est quae in posterum

1 blandientes *Tws*, blandimentis *Zv* decipiat *Z* 2 inlecebra *T*
 3 meas] meas ad me *Z* salubriter et fideliter *φ* 4 legi *Z* has] ad
 hos *s* 5 qui aut] qui *s* aut superuenerint *om. s* 6 ut] tuti et *Z*
 ad fouenda *w*, affouenda *T* et sananda *om. Z* 7 tractatur *w*, tracta-
 bitur *Z* 8 de omnibus plenissime *s* unum] uium *T*, dominum *w*
 dei *w* 9 inmoderatos *T* siue *om. s*, uel *Z* 10 diaconibus *φwv*
 ausus] usus *T* 11 communione *w* 12 uestra *Z* arceantur *φ*
 nos omnes *φw*, omnes in hoc *Z* dicturos *T*, dicturi *Z*, daturus *φw*
 14 de *om. w* philumino *T*, filumeno *V*, philomone *Zφ*, filomono *s*, phile-
 mone *w* de fortunato *w* 15 fauorino *V*, faburino *Z* acolutho *Zsv*,
 acolio *φ* cesserunt *w* 16 quod *Tw* rescribam *om. φ* puto]
 potui *Zsv* 17 debere *om. Zsφwv* sententiam] iudicem *Zsv* cum]
 sed cum *Z* 18 nec] et *s* locum] hoc solum *Zs*, solum *w* suum
om. Zs sero rep.] solo repetendo *s*, sorore petendum *T* putauerunt
φsv cognitio *om. Zsv* 19 singulorum] seculorum *w* tractanda
s. e. limanda *om. w* plenius] ratio *add. Zsv* 20 sed et *sv*
 uniuersa *om. s* pensa *T*, pensata *w*, pensanti *φ* 21 moderationem *T*,
 prouocatione *Z* pronuntianda] permutanda *φw* est *om. w* in
 posteros *V*

circa ministros ecclesiae constituat exemplum. interea se a diuisione mensurna tantum contineant non quasi a ministerio ecclesiastico priuati esse uideantur, sed ut integris omnibus ad nostram praesentiam differantur. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere. fraternitatem uniuersam salute. ualete.

EPISTULA XXXV.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS S.

Et dilectio communis et ratio exposcit, fratres carissimi, nihil
 10 conscientiae uestrae subtrahere de his quae apud nos geruntur,
 ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticae administrationis commune consilium. nam posteaquam ad uos litteras feci quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiamonum fratres nostros, quorundam lapsorum conspirata temeritas, qui paenitentiam agere
 15 et Deo satisfacere detractant, litteras ad me fecerunt, pacem non dandam sibi postulantes sed quasi iam datam uindicantes, quod dicant Paulum omnibus pacem dedisse, sicut in litteris eorum,

1 ministros] omnes uiros VZs constitute T interea T, inserta Z, interim *q̄wsv* se *om. q̄* diuisione] dione Zs 2 mensura T*q̄*, mense et orancium s, mensurancium Z contingant w non] ut non Z non quasi *om. q̄* ministerio] mysterio V 4 diierantur T opto... ualete *om. s* optamus Z 5 fraternitatem u. s. ualete *om. Z* et ualete v. — Epistola Cipriani ad clerum de eis qui temere lapsis communicauerunt et de Philumino et Fortunato hypodiamon et Faorino acholitho explicit T, Explicit ad clerum de Gayo Didensi et eius dyacono qui pro lapsis communicauit s, Ad pbros et diaconos explicit Z, *om. q̄w*. —

Epist. XXXV. — Incipit epistola (inc. ep. *om. w*) Cipriani ad presbyteros et diaconos (diaconos w) Romae consistentes Tw, Epistola Cipriani ad clerum Romanum de lapsis in poenitentibus qui communionem eius expetebant *q̄*, Ad eodem *μ*. — 7 Cyprianus papa *q̄* 9 delectio T ratio] ratio communis *q̄* poscit *q̄w* 10 nre w, erat uestrae *q̄* 11 ut sit] uisum est *μ* 13 fratrem nostrum *q̄w*, *om. μv* 14 conspirata temeritas *om. μ*, prospirata temeritate *q̄w* de quorundam prospecta temeritate v qui] aequa *μ* 15 detractant *μv* fecerunt T s. l., fecit *μ*, *om. q̄w* 16 postulans T*q̄μ* datam sibi v uindicans *q̄* 17 dicat T*q̄* paulus *μ* eorum *om. q̄*

quarum exemplum ad uos transmissi, legetis: simul quid eis ego breuiter interim rescripserim, sed et quales postea ad clerum litteras fecerim ut scire possetis, huius quoque rei exemplum uobis misi. quod si ultra temeritas eorum nec meis nec uestris litteris compressa fuerit nec consiliis salubribus optemperauerit, agemus ea quae secundum euangelium Dominus agere praecepit. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere. ualete.

EPISTVLA XXXVI.

CYPRIANU PAPATI PRESBYTERI ET DIACONES ROMAE CONSISTENTES S.

10

1 Cum perlegissemus, frater, litteras tuas quas per Fortunatum hypodiatonum miseras, gemino sumus dolore percussi et duplici maerore confusi, quod neque tibi requies ulla in tantis persecutionis necessitatibus traderetur et lapsorum fratrum inmoderata petulantia usque ad periculosam uerborum temeritatem producta 15 denotaretur. sed quamquam nos atque animum nostrum ista quae diximus grauitur affligerent, tamen maeroris nostri tam grauem sarcinam uigor tuus et secundum euangelicam disciplinam ad-

1 quorum μ ad uos *om.* μ^1 transmisimus *w*, transmissis ϕ simulque $\phi\psi$ ego eis ψ 2 breuiter] libenter μ interim rescr.] intellexerim scripserim *w* quale *w* 4 misi. *T*, *om.* μ^1 quod si μ , si $\phi\psi$, *om.* *T* te merita ϕ , demerita *w* 5 pressa fuerit μ , compressi fuerint *w* salutaribus $\phi\psi$ obtemperauerint *w*, obtemperaret ϕ 7 ualete *om.* *w\mu*. — Epistola Cypriani ad prsbr et diacon Romae consistentes explicat *T*, *om.* $\phi\psi\mu$. —

Epist. XXXVI. — Incipit rescriptis presbiteris et diaconibus Romae consistentibus *T*, Rescriptum per presbyteros et diacones ad Ciprianum Romae consistentes ϕ , Cleri Romani ad Ciprianum adolentis pro temeritate quorundam lapsorum et confidentes in eo et exhortantes pro eorum salute *w*. — 9 Cypriano] celerino *T\psi* papae *w\psi* consistentibus *T* 11 frater kme $\phi\psi\psi$ quos *T* 12 percussi ψ 13 persecutionibus cessatibus *w*, persecutionis unitatis necessitatibus ϕ 14 inmodulata *T*, inmodulata *w* 15 uerborum periculosam ϕ producta *om.* *w* 16 denotarentur *w* tamquam *T* atque *om.* ϕ 17 grauem *w* 18 euangelium euangelicam ϕ adibitas *T*

hibita seueritas temperat, dum et quorundam improbitatem iuste
 coerces et cohortando ad paenitentiam uiam legitimae salutis
 ostendis. quos quidem satis mirati sumus ad hoc usque prosilire
 uoluisse ut tam urgender et tam inmaturo atque acerbo tempore,
 in tam ingenti et immenso crimine atque delicto pacem sibi non
 adpeterent quam uindicarent, immo iam et in caelis habere se
 dicerent. qui si habent, quid petunt quod tenent? si autem non
 habere illos probatur hoc ipso quod petunt, cur non iudicium
 eorum sustinent a quibus petendam pacem quam utique non
 10 habent putauerunt? quod si aliunde praerogatiuam communica-
 tionis habere se credunt, cum euangelio illam conferre conentur,
 ut ita demum firmiter ualeat, si ab euangelica lege non dissonat.
 ceterum quo pacto euangelicam poterit praestare communica-
 tionem quod contra euangelicam decretum uidetur ueritatem?
 15 nam cum omnis praerogatiua ita demum ad indulgentiae priui-
 legium spectet, si ab eo cui sociari quaerit non discrepet, quia ab
 eo cui sociari quaerit discrepat, necesse est indulgentiam et priui-
 legium societatis amittat.

videant igitur quid hoc negotio agere conentur. nam si aliud 2
 20 quidem euangelium, aliud uero martyres dicunt posuisse decre-
 tum, conlidentes contra euangelium martyres utrobique pericli-
 tabuntur. nam et euangelii fracta iam et iacens uidebitur esse
 maiestas, si potuit alterius decreti nouitate superari, et de mar-
 tyrum capite gloriosa confessionis corona detracta, si non illam
 25 de euangelii conseruatione inuenientur consecuti unde martyres
 fiunt, ut merito nulli magis tam sit competens nihil contra euan-

1 temperata *Tφw* iuste *T*, ista *φ*, istam et *w* 2 cohortandum *φ*,
 cohortando *w* legitime *Tφw*, legitimam *v* 3 quidam s. mirari *w*
 4 uoluisset *φ* ut tam urgente *w*, utamur gente *φ* 5 et] atque *φw*
 6 adpeterent] tam peterent *v* mendicarent *w* immo iam] immo-
 tam *T* iam et] etiam *φw* 8 quod] a quo *Tφw*; ab altero quod *fort.*
 9 substinent *w* 10 haberent *φ*, habere *w* 11 conferre illam *φ*
 14 euang. decretum] communicationem euangelicam *w* uidebitur *φw*
 15 demum *ex* demur *T* 16 non . . . quaerit *om. w* discrepat *φ*
 quia] qui *T* 18 omittant *Tw*, omittat *φ* 19 igitur *om. φ* in
 hoc *v* cogentur *φw* 20 uero] autem *v* 21 conlidentes] consiliden-
 tes *w* martyras *φ* utrobique *V*, utroque *T* 23 maiestas] mani-
 festas *T* 24 detracta corona *w* 25 inueniantur *T²v*, inueniuntur *φ*
 26 nulli. *T* tam *om. v* petens *T*, comparens *v*

gelium decernere quam qui martyris nomen ex euangelio laborat accipere. illud praeterea uellemus addiscere: si martyres non propter aliud martyres fiunt nisi ut non sacrificantes teneant ecclesiae usque ad effusionem sanguinis sui pacem, ne cruciatus dolore superati perdendo pacem perdant salutem, quo pacto salutem quam se, si sacrificassent, habituros non putauerunt, illis existimant donandam qui sacrificasse dicantur, cum legem hanc debent in aliis tenere quam ipsi uidebantur sibi ante posuisse? in quo negotio hoc ipsum quod pro se ipsis facere putauerunt animaduertimus contra se ipsos protulisse. nam si dandam illis¹⁰ pacem martyres putauerunt, cur ipsi non dederunt? cur illos ad episcopum, ut ipsi dicunt, remittendos censuerunt? is enim qui iubet fieri potest utique facere quod fieri iubet. sed ut intellegimus, immo ut res ipsa loquitur et clamat, sanctissimi martyres utrobique adhibendum putauerunt temperamentum et pudoris et¹⁵ ueritatis. nam quia a multis urgebantur, dum ad episcopum illos remittunt, uerecundiae propriae, ne ulterius inquietarentur, consulendum putauerunt: et dum illis non ipsi communicant, euangelicae legis inlibatam sinceritatem custodiendam iudicauerunt.

3 Tu tamen, frater, numquam pro tua caritate desistas lapsorum²⁰ animos temperare et errantibus ueritatis praestare medicinam, licet animus aegrotans medentium respuere soleat industriam. recens est lapsorum nuper hoc uulnus et adhuc in tumorem plaga consurgens. et idcirco certi sumus quod spatium productioris temporis inpetu isto consenescente amabunt hoc ipsum ad fidelem se²⁵ dilatos esse medicinam, si tamen desint qui illos arment ad peri-

1 martires *w* ex euangelio *om. Oxon.* 2 illum *T* adiscere *φ*
 3 proter *w* fiunt *om. w* teneant] negantes *φw*, necante *Tv* 4 ne]
 hea. *w* 5 quo pacto *om. Oxon.* 6 quam] per *w* se *om. φ*, post
 sacrificassent *v* illi *φ* 7 existiman *T* donantur dicantur *φ*
 8 debeant *v* sibi] si *w* 9 negotio] negaturo *w* se *om. φw*
 11 ad *om. T* 12 remittendos esse *φ* 15 utrobique *V* et pudoris]
 ut pudoris *Tφ*, pudoris *w*; fort. ut pudoris sic et 16 nam et *Goldhorn*
 a *om. φw* dum] querere dum *w*, quae *φ* ad *om. T* 17 inquietaren-
 tur *T* 18 illis non ipsi] illi cum ipso *w*, illi cum epō *φ* 20 caritate]
 ueritate *φ*, pietate siue caritate *w* 21 animis *T* 22 aegrotans] aegro-
 rum *v* respicere *w* 23 regens *T* hoc uulnus nuper *φ* tumore *φ*,
 timorem *T* 24 productionis *w*, productiones *T* 25 inpeto *T*
 26 delatos *Tφw*

culum proprium et in peruersum instruentes pro salutaribus dilationis remediis exitiosa deposcant illis properatae communicationis uenena. neque enim credimus sine instinctu quorundam ausuros fuisse omnes tam petulanter sibi iam pacem uindicare. nouimus Carthaginensis ecclesiae fidem, nouimus institutionem, nouimus humilitatem. unde etiam mirati sumus quod quaedam inter uos per epistolam iniecta durius notaremus, cum amorem uestrum mutuum et caritatem exemplis multis reciprocae adfectionis in uos inuicem saepe conperissemus. tempus est igitur ut agant delicti paenitentiam, ut probent lapsus sui dolorem, ut ostendant uerecundiam, ut monstrent humilitatem, ut exhibeant modestiam ut de submissione prouocent in se Dei clementiam et de honore debito in Dei sacerdotem eliciant in se diuinam misericordiam, quando meliores ipsorum litterae fuissent, si pro ipsis preces stantium humilitate ipsorum adiutae fuissent, quoniam et facilius inpetratur quod petitur, quando is pro quo petitur condignus est ut quod petitur inpetretur.

Quod autem pertinet ad Priuatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, qui rem nobis tamquam sollicitam nuntiare uoluisti. omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiae, cuius per uarias quasque prouincias membra digesta sunt, excubare. sed nos etiam ante litteras tuas frans callidi hominis latere non potuit. nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiae cohorte uenisset uexillarius Priuati Futurus ac fraudulenter litteras a nobis elicere curaret, nec quis esset latuit nec litteras quas uolebat accepit. optamus te semper bene ualere.

1 dilationum *v* 4 iam *om. v* 5 karthaginensis *T* (ni s. l.) nouimus inst.] nominis institutionem *φ* 6 quodam *φw* inter uos per scripsi, interper *T*, interprete *φw*, in te per *v* 7 iniectam *φw* nostrum *φw* 11 ut m.] et monstrent *w* 13 sacerdote *V* 14 quando]. Quanto *v* fuisse *φ* si ... fuissent *om. φw* pro *om. T* 15 statium *T* fuisse *T* 16 inpetretur *T* his *w* condignis *T* 18 autem] aut *φ* pertineat *φw* primatum *T'*, primam *w* iambesitanum *φw* 19 more] amore *φw* 20 docet *T* 22 calidi *φw* 23 nam *om. w* uenissent *w* 24 priuatim *φw* futurus *V*, futuros *T*, et furto *φw* ac] et *Vv* fraudolenter *T* eligere *T* 25 curare *T* 26 optamus ... ualere *om. Tφ* semper] in domino *v*. — Rescribentis prbr et diacon Romae consistentibus Cipriano papati explicit *T*, *om. φw*. —

EPISTVLA XXXVII.

CYPRIVS MOYSI ET MAXIMO PRESBYTERIS ET CETERIS CONFESSORIBVS FRATRIBVS S.

1 Et cunctos nos pariter et singulos repraesentauit adfectibus nostris, fratres carissimi, Celerinus adueniens, fidei ac uirtutis uestrae comes et gloriosis congressibus Dei miles. uniuersos uos in illo ueniente conspeximus, et cum caritatem circa me uestram dulciter ac saepe loqueretur, in eius sermonibus uos audiebamus. satis ac plurimum gaudeo quando a uobis per tales talia perferuntur. nobiscum illic in carcere quodam modo et nos sumus, diuinæ 10 dignationis ornamenta uobiscum sentire nos credimus qui sic uestris cordibus adhaeremus. honori nos uestro caritas uestra indiuidua conectit, separari dilectionem spiritus non sinit. uos illic confessio, me adfectio includit. et nos quidem uestri diebus ac noctibus memores, et quando in sacrificiis precem cum pluribus 15 facimus et cum in secessu priuatis precibus oramus, coronis ac laudibus uestris plenam Domini fauentiam postulamus. sed ad reddendam uobis uicem minor est nostra mediocritas. plus uos datis quando nostri in oratione meministis, qui sperantes iam sola caelestia et tantum diuina meditantes, ad fastigia celsiora 20 mora ipsa passionis ascenditis longoque temporum ductu glorias uestras non trahitis, sed augetis. beatum facit prima et una confessio. uos totiens confitemini quotiens rogati ut de carcere rece-

Epist. XXXVII. — Incipit quibus supra *LN*, Incipit ad eodem (feliciter *add. C*) *CR*, Incipit eiusdem secunda *Q*, Incipit ad Moysen et Maximum presbyterum de confessione eorum *P*. — 2 mosi *LQ* presbyterorum *L* confratribus *N* (confessoribus *om.*) 3 fratres in dño *R*, in dño fratres *C* (*sed corr. fratribus m. 2*) 4 singulis praesentauit *C* 5 fide *C*, et fidei *v* uirtute ura *C* 6 congressionibus *CPQRv* uos ex suos *L* 7 de caritate (claritate *C*) circa me uestra *CR* 8 sepius *CR* uos *om. C* 9 a uobis] nobis *P* 11 ortamenta *C*¹, hortamenta *C*²*V* (*sed teste Oxon. ornamenta V*) 12 inhaeremus *P* 13 connectis *R* illi *Q* 14 adfectio] adflictio *L* concludit *Q*¹ (includit *Q*²*M*) 15 in *om. C* 16 ac] et *P* 17 dño *CRv* 19 spirantes *P*¹*Vv* 20 celsior ad horam ipsam *C* 22 subtrahitis *CP*² 23 confitemini quotiens *add. m. 2 L*

datis carcerem fide et uirtute praeligitis. tot uestrae laudes quot
 dies, quot mensium curricula tot incrementa meritorum. semel
 uincit qui statim patitur. at qui manens semper in poenis con-
 greditur cum dolore nec uincitur, cottidie coronatur.
 5 Eant nunc magistratus et consules siue proconsules, annuae 2
 dignitatis insignibus et duodecim fascibus gloriantur. ecce digni-
 tas caelestis in uobis honoris annui claritate signata est et iam
 reuertentis anni uolubilem circulum uictoris gloriae diuturnitate
 transgressa est. inluminabat mundum sol oriens et luna decur-
 10 rens: sed uobis idem qui solem fecit et lunam maius in carcere
 lumen fuit, et in corde ac mentibus uestris Christi claritudo
 resplendens horribiles ceteris adque funestas paenalis loci tenebras
 aeterna illa et candida luce radiauit. per uicissitudines mensium
 transmeauit hibernum: sed uos inclusi tempora hiemis persecu-
 15 tionis hieme pensatis. successit hiemi uerna temperies rosis laeta
 et floribus coronata: sed uobis rosae et flores de paradisi deliciis
 aderant et caput uestrum sarta caelestia coronabant. aestas ecce
 messium fertilitate fecunda est et area frugibus plena est: sed
 uos qui gloriam seminastis frugem gloriae metitis adque in
 20 Domini area constituti exuri paleas inextinguibili igne perspicitis,
 ipsi ut tritici grana purgata et frumenta pretiosa iam probati
 et conditi hospitium carceris horreum computatis. nec deest te
 autumno ad munera fungenda temporis gratia spiritalis. uindemia
 foris premitur et profutura poculis in torcularibus una calcatur:
 25 uos de Domini uinea pingues racemi et iam maturis fructibus

1 fidei et uirtutis P praelegistis CRV uestrae] rerum C 2 quod
 mensuum C¹P¹RQ, quot menseum N 3 at qui] atque CR manens
 ex mens C semper per R 4 sed cotidie C, cottidie sed Q 5 eant]
 erant C 6 dignitates C gloriantur haec ex gloriantur ecce C
 dignitates caelestes C 7 annua C est om. CR etiam CLP¹Q
 8 reuertentes C annui R, annua C 10 carcerem C 12 hor-
 biles R 13 uicissitudinem C mensuum C¹P¹R 14 hibernus P
 sed et v inclusi. N, inclusit C persecutiones C 15 hiemi Q
 pensatis N¹P¹Q, pensastis CLR, pensabatis v hieme P 18 messium]
 maium C 19 metetis CV, metistis v 20 area dñi N, dño area R
 perspicitis C¹, conspiciatis P¹v 21 ipsi om. C ut] in N iam p. e.
 conditi om. LN probati] purgati v 22 alterum et om. PQRo
 24 populis C sed i ex u 25 de] dei L¹ dño R etiam CL, etiam P

botrui pressurae saecularis infestatione calcati torcular nostrum carcere torquente sentitis, uini uice sanguinem funditis, ad passionis tolerantiam fortes martyrii poculum libenter hauritis. sic apud seruos Dei annus euoluitur. sic spiritalibus meritis et caelestibus praemiis temporum uicissitudo celebratur.

3 Beati satis qui ex uobis per haec gloriarum uestigia commean-
tes iam de saeculo recesserunt confectoque itinere uirtutis ac fidei
ad complexum et osculum Domini Domino ipso gaudente uene-
runt. sed et uestra non minor gloria, qui adhuc in certamine con-
stituti et comitum glorias secuturi pugnam diu geritis inmota-
que et inconcussa fide stabiles cottidie spectaculum Deo uestris
uirtutibus exhibetis. quo longior uestra pugna, hoc corona subli-
mior: agon unus sed multiplici proeliorum numerositate con-
gestus. famem uincitis et sitim spernitis et squalorem carceris
ac receptaculi paenalis horrorem roboris uigore calcatis. paena
illic subigitur, cruciatus obteritur, nec mors metuitur sed opta-
tur, quae scilicet immortalitatis praemio uincitur, ut uitae aeter-
nitate qui uicerit honoretur. qui nunc in uobis animus, quam
sublime quam capax pectus, ubi talia et tanta uoluuntur, ubi non
nisi Dei praecepta et Christi praemia cogitantur? uoluntas est
illic tantum Dei, et in carne adhuc licet uobis positis uita iam
uiuatur non praesentis saeculi sed futuri.

4 Nunc est, fratres beatissimi, ut memores mei sitis, ut inter
magnas adque diuinas cogitationes uestras nos quoque animo ac
mente uoluatis, simque in precibus et orationibus uestris cum
uox illa purificatione confessionis inlustris et iugi honoris sui

1 botrui *CLNPQRV*, botri *v* saecularibus infestatione *C'*
uestrum *v* 2 torquentes *C* et uini *N^v* uicem *CR* fudi-
stis *C* passionem *C'* 3 auritis *Q* 4 et] ex *P* 7 iam *P*
8 domini domino] *dn̄i R sed i corr.*, *dn̄i dī ex dnm dñ C* gaudentes *C*
9 cum gloria *C* 10 gloria *LN* pugnas *Q* (pugnam *M*) immota
quae et *Q*, immo atque *C* 11 deo de *CR* 12 quod *C* longior]
largior *R* pugna] confessio *P* hoc] hac *C* 13 agon] agro *C*
14 famem ex fam *C* squalorum carceribus *C* 16 subicitur *PQ*
subteritur *P* more] mori *C* 17 quae corr. in quo *P* 18 honoretur]
coronetur *Vv'* nunc] hunc *C* 23 beatissimi] *kmī P* ut inter] et
inter *Q* 25 ut cum *Q* 26 illa om. *CR* purificationis et *R*, purifi-
cationis et *C* et iugis *CR*, om. *N* honoris] oneris *N*

tenore laudabilis ad Dei aures penetrat et aperto sibi caelo de his subacti mundi partibus ad superna transmissa inpetrat de Domini bonitate quod postulat. quid enim petitis de indulgentia Domini quod non inpetrare mereamini? qui sic Domini mandata seruastis, qui euangelicam disciplinam sincero fidei uigore tenuistis, qui incorrupto honore uirtutis cum praeceptis Domini et cum apostolis eius fortiter stantes nutantem multorum fidem martyrii uestri ueritate solidastis. uere euangelii testes et uere martyres Christi radicibus eius innixi, super petram robusta mole fundati, disciplinam cum uirtute inuixistis, ad timorem Dei ceteros prouocastis, martyria uestra exempla fecistis. opto uos fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene ualere et nostri meminisse.

EPISTVLA XXXVIII.

15 CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ITEM PLEBI VNIVERSAE S.

In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus uos ante I consulere et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. sed expectanda non sunt testimonia humana cum praeced-

2 subactis *CRQ* impetrant *C* 3 bonitate] uoluntate *CR*
postulant *C* 4 domini] et dñi uoluntate *C* dñō *C'R²*, dñ *L*
mandata *om. L¹* 7 cum apostolis] apostoli *C* 9 innexis *C*, in-
noxii *R* robustam *R* robustam olim *M* (robusta mole *Q*) 10 uir-
tutem *Q*, uia tute *R* 11 exemplo *P* opto ... meminisse *om. C*
12 et n. meminisse *om. PV* 13 meminisse] *add. MQ*: emendauit iusti-
nus romae. — Mose et Maximo presbyteris (pr̄ *N*, presbyteriorum *L*) et
ceteris confessoribus (epistula secunda *add. Q*) explicit *LNQ*, Ad Moysen
et Maximum explicit *P*, Explicit ad Moysen et (et *om. C*) Maximum et
ceteros confessores *CR* (nisi quod explicit post confessores *R*). —

Epist. XXXVIII. — Incipit ad clerum et (clere et ad *C*) plebem (ple-
bes *R*, plebs *C¹*) de Aurelio confessore lectore ordinato *CLNPRTQ*. —
15 presb. *P*, presbyterorum *L* diacc *P*, diaconis *C¹*, dediaconorum *L*
item] et *Pv* uniuerso *M²*, uniuerse *M¹Q* 17 ordinandis *CT* cleri-
corum *NP²* 18 ponderaret *T* 19 praecedant *P*

dunt diuina suffragia. Aurelius frater noster inlustris adolescens a Domino iam probatus et Deo carus est, in annis adhuc nouellus, sed in uirtutis ac fidei laude prouectus, minor in aetatis suae indole, sed maior in honore: gemino hic agone certauit, his confessus et his confessionis suae uictoria gloriosus, et quando uicit in cursu factus extorris et cum denuo certamine fortiore pugnavit triumphator et uictor in proelio passionis. quotiens aduersarius prouocare seruos Dei uoluit, totiens promptissimus ac fortissimus miles et pugnavit et uicit. parum fuerat sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse: meruit et in foro congrredi clariore uirtute, ut post magistratus et proconsulem uinceret, post exilium tormenta superaret. nec inuenio quid in eo praedicare plus debeam, gloriam uulnerum an uerecundiam morum, quod honore uirtutis insignis est an quod pudoris admiratione laudabilis? ita et dignitate excelsus est et humilitate summissus ut appareat illum diuinitus reseruatum qui ad ecclesiasticam disciplinam ceteris esset exemplo, quomodo serui Dei in confessione uirtutibus uincerent, post confessionem moribus emerent.

- 2 Merebatur talis clericae ordinationis ultiores gradus et incrementa maiora, non de annis suis sed de meritis aestimandus. sed interim placuit ut ab officio lectionis incipiat, quia et nihil magis congruit uoci quae Deum gloriosa praedicatione confessa est quam celebrandis diuinis lectionibus personare, post uerba sublimia quae Christi martyrium prolocuta sunt euangelium

1 frater] pater *L* noster *om.* *R* 2 et *om.* *L* deo suo *R*
 carus est] carus *T*, uocatus est *C* 3 sed in] sed et *C* ac] et *R*
 minori *P* 4 indolens *P*¹ 5 uictoriae *C* 6 in cursu] incursu *Q*,
 excursu *C* extorrens *P*¹ 7 passionem *C*² (passionis *C*¹ sed in *ras.*)
 8 totiens] quotiens *N* fortissimus ac promptissimus *P* 9 prius et
om. *C* fuerit *T* quod sub *P* sed quod *exp.* 10 extorsis *C* con-
 gressus *L*, congressu *T* 11 et] etiam *Co* proconsule *C*¹ *Q* (procon-
 sules *M*) 12 uinceret et *CRv* 13 plus *om.* *P* uericundiam *Q*
 14 an] aut *P* 15 excelsus] exclusus *L* 16 se seruatum *R* 17 quia
 ad *C*¹ exemplum *N*¹ 18 serui dei *om.* *C* uinceret *C* 19 emine-
 ret *C* 20 caericae *R* ultioris *P*, altiores *cod. Neapol.* 21 aesti-
 mandum *C* 22 plicuit *L*¹ 23 dnm *P*, dno *QT* praedicationibus
 (confessa ... lectionibus *om.*) *L* 24 celebrantibus *NT* personante *L*¹

Christi legere unde martyres fiunt, ad pulpitum post catastam
uenire, illic fuisse conspicuum gentilium multitudini, hic a fratri-
bus conspici, illic auditum esse cum miraculo circumstantis
populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. hunc igitur, fratres
3 dilectissimi, a me et a collegis qui praesentes aderant ordinatum
sciatis. quod uos scio et libenter amplecti et optare tales in
ecclesia nostra quam plurimos ordinari. et quoniam semper gau-
dium properat nec potest moras ferre laetitiae, dominico legit in-
terim nobis, id est auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem.
10 uos orationibus frequenter insistite et preces nostras uestris pre-
cibus adiuuate, ut Domini misericordia fauens nobis cito plebi
suae et sacerdotem reddat incolumem et martyrem cum sacerdote
lectorem. opto uos, fratres carissimi, [in Deo patre et Christo
Iesu] semper bene ualere.

15 EPISTVLA XXXVIII.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS ET PLEBI VNIVERSAE
FRATRIBVS S.

Agnoscenta et amplectenda sunt, fratres dilectissimi, beneficia 1
diuina quibus ecclesiam suam Dominus inlustrare temporibus
20 nostris et honestare dignatus est, commeatum dando bonis con-
fessoribus suis et martyribus gloriosis, ut qui sublimiter Christum
confessi essent clerum postmodum Christi ministeriis ecclesia-
sticis adornarent. exultate itaque et gaudete nobiscum lectis

1 catartam *C*¹ 2 conspicuam *C*¹ multitudinem *C* 4 audire *C*¹
5 a me *om. C* collegas *ex collegis C* 8 post *Q*¹ (potest *Q*¹*M*)
moram *V* ferre *om. C* 9 uobis *C, om. T*¹ id est *CLNQRTV*,
ideæ *P*, hoc die *codd. Vat.* 11 fauens] pauens *corr. in* paciens *C*
12 sacerdotem *T*¹, sacerdotem lectorem *R* 13 fratres carissimi *om. P*
opto ... ualere *om. CQ* in deo ... iesu *om. LNB* 14 bene *om. P*. —
Ad (Explicit Cecili Cipriani ad *C*) clerum et plebem (plebes *R*) de Aurelio
confessore (et confess *T*) lectore ordinato explicit (*om. C*) *CLNBRTQ*, De
Aurelio lectore explicit *P*. —

Epist. XXXVIII. — Incipit ad clerum et plebem (Incipit ad eos-
dem *C*) de Celerino confessore (confessore *om. CN*) lectore ordinato
CLNPQR. — 17 fratribus *om. Q in ras. (exh. M)*; in domino *add. Nv*
19 dñis *C*¹ 20 bonis] nouis *V*, nobis *CP* 23 lectis *om. v*

litteris nostris quibus ego et collegae mei qui praesentes aderant referimus ad uos Celerinum fratrem nostrum uirtutibus pariter et moribus gloriosum clero nostro non humana suffragatione sed diuina dignatione coniunctum. qui cum consentire dubitaret, ecclesiae ipsius admonitu et hortatu in uisione per noctem con-

- 2 Hic ad temporis nostri proelium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia feruentia cum ipso infestationis principe et auctore congressus, dum in-
pugnabili firmitate certaminis sui aduersarium uincit, uincendi ceteris uiam fecit, non breui compendio uulnerum uictor, sed ad-
haerentibus diu et permanentibus paenis longae conluctationis miraculo triumphator. per decem nouem dies custodia carceris
saepius in neruo ac ferro fuit. sed posito in uinculis corpore solutus ac liber spiritus mansit. caro famis ac sitis diuturnitate contabuit, sed animam fide et uirtute uiuentem nutrimentis spiri-
taliibus Deus paui. iacuit inter paenas paenis suis fortior, in-
clusus includentibus maior, iacens stantibus celsior, uincientibus
firmior uinctus, sublimior iudicantibus iudicatus, et quamuis ligati neruo pedes essent, galeatus serpens et obtritatus et uictus
est. lucent in corpore glorioso clara uulnerum signa, eminent et
apparent in neruis hominis ac membris longa tabe consumptis expressa uestigia. sunt magna, sunt mira quae de uirtutibus
eius ac laudibus fraternitas audiat. et si aliquis Thomae similis extiterit qui minus auribus credat, nec oculorum fides deest ut

4 ut consentiret V dubitaret om. V 6 post negaret distinguit
LNQ, post suadentibus CPRo 7 nec fas] nefas C 8 qui C
dño C'R, dñm C 10 milites Christi Q antesignanos CR, ante-
signatus LNPQV 11 infestationis R 12 aduersario C' 13 uic-
tor] uicinior ex uicior C haerentibus P 14 permanentibus] imminen-
tibus ex admanentibus C 15 triumphatorum C decem LNPQV,
praecem et C, decem et Rv 17 solutos L' famis om. P 20 uin-
centibus N 21 uictus R' iudicat C, iudicaturus LNP 22 ga-
leatus P, calcatus CLNQRo 23 lugent R' uulnera L emi-
nent. L m eras. 24 apparet R neruis om. CR membris hominis
ac CR 25 magna sunt C sunt et mira NR, et mira C

quis quod audit et uideat. in seruo Dei uictoriam gloria uulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit.

Nec rudis iste aut nouus est in Celerino carissimo nostro titu-
lus gloriarum. per uestigia cognationis suae graditur, parentibus
ac propinquis suis honore consimili diuinæ dignationis aequatur.
auia eius Celerina iam pridem martyrio coronata est. item patruus
eius et auunculus Laurentinus et Egnatius in castris et ipsi
quondam saecularibus militantes, sed ueri et spiritales Dei mili-
tes, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini
et coronas inlustri passione meruerunt. sacrificia pro eis semper
ut meministis, offerimus, quotiens martyrum passiones et dies
anniuersaria commemoratione celebramus. nec degener ergo esse
nec minor poterat quem sic domesticis exemplis uirtutis ac fidei
prouocabat familiae dignitas et generosa nobilitas. quod si in
familia saeculari praedicationis et laudis est esse patricium,
quanto maioris laudis et honoris est fieri in caelesti praedicatione
generosum. non inuenio quem beatiorem magis dicam, utrumne
illos de posteritate tam clara an hunc de origine gloriosa. ita
aequaliter apud eos recurrit et com meat diuina dignatio ut et
illorum coronam dignitas sobolis inlustret et huius gloriam
sublimitas generis inluminet.

Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione
uenientem, testimonio et miraculo eius ipsius qui se persecutus
fuerat inlustrem, quid aliud quam super pulpitem id est super
tribunal ecclesiae oportebat inponi, ut loci altioris celsitate sub-
nixus et plebi uniuersae pro honoris sui claritate conspicuus legat

1 uictoriam gloriam uulnerum uulnerum *C sed alterum uulnerum exp.*
m. 2   2 fecit gloria *C s. l.*   gloria c. memoriam *CNR nisi quod N*
gloriam m. 1   3 aut] ac *C*   4 cognitionis *C¹*   5 consimilis *C¹*
6 coronata est *L s. l. m. 2*   7 laurentius v   ignatius *NQ*   8 et
om. *R*   9 diabolorum *R*   confessione] congressione *V*   dñi *CLNV*,
a dño *PQ*, dño *R*   10 coronam *R*   12 commemoratio *R*   degenerare *R*
esse iam *V*   14 si om. *L*   17 generorum *R*   utrumne *C¹*   19 et
com meat] ut cumeat *C*   20 sobolis ... gloriam om. *L*; sobolis ...
sublimitas om. *R*   sobolis *V*, sobole *C¹*   24 fuerat persecutus *CR*
quam ex que *C*   id] hoc *CR*   26 honori *R*, horis *C¹*   si legat *C*,
legat et *Q* (legat *M*)

praecepta et euangelium Domini quae fortiter ac fideliter sequitur? uox Dominum confessa in his cottidie quae Dominus locutus est audiatur. uiderit an sit ulterior gradus ad quem profici in ecclesia possit. nihil est in quo magis confessor fratribus prosit quam ut dum euangelica lectio de ore eius auditur, lectoris fidem quisque audierit imitetur. iungendus in lectione Aurelio fuerat, cum quo et diuini honoris societate coniunctus est, cum quo omnibus uirtutis et laudis insignibus copulatus est. pares ambo et uterque consimiles, in quantum gloria sublimes, in tantum uerecundia humiles, quantum diuina dignatione promoti, tantum sua quiete et tranquillitate summissi, et uirtutum pariter et morum singulis exempla praebentes et congressioni et paci congruentes, illic robore hic pudore laudabiles.

5 In talibus seruis laetatur Dominus, in eiusmodi confessoribus gloriatur, quorum secta et conuersatio sic proficit ad praeconium gloriae ut magisterium ceteris praebeat disciplinae. ad hoc eos Christus esse hic in ecclesia diu uoluit, ad hoc de media morte subtractos quadam dixerim resurrectione circa eos facta incolumes reseruauit, ut dum nihil in honore sublimius, nihil in humilitate summissius a fratribus cernitur, hos eosdem fraternitas sectata comitetur. hos tamen lectores interim constitutos sciatis, quia oportebat lucernam super candelabrum poni unde omnibus luceat et gloriosos uultus in loco altiore constitui, ubi ab omni circumstante conspecti incitamentum gloriae uidentibus praebent. ceterum presbyterii honorem designasse nos illis iam

1 et om. C¹ quae . . . dominum add. M m. 2 in marg. (exh. Q)
 fortiter ex fortam C m. 2 2 dñō L, dñi NR 3 est] et R audiamus C
 4 ecclesiam C'LP quo ex quoquam C 5 audiatur Q
 (auditur M) lectoris om. C 6 quisquis v audit CR 7 et
 societate C 8 et] et fidei Q 11 prius et om. C 12 prebentes ex
 perhibentes C congressione L¹, congressionis C pacis C sed s m. 2
 add. congruentis N, congruentiae C 16 ut] et ut R 17 esse ex
 est se P hic om. CR eos christus in ecclesia esse diu C noluit R
 18 quandam R ut ita dixerim C²v, om. N¹ resurrectionem R
 incolomes C'PR 19 in honore] honore R in hum.] humilitate C
 20 hoc C¹ eodem P fraternitatis secta Q²v (fraternitas sectata
 M Q¹) 21 committetur C hoc C¹ tamen] autem C 23 lu-
 ceant C² gloriosius C 24 omni LNPQV, omni fraternitate CRv
 25 presbitr honore C nos] non R

sciatis, ut et sportulis idem cum presbyteris honorentur et diuisiones mensurnas aequatis quantitibus partiantur, sessuri nobiscum prouectis et corroboratis annis suis, quamuis in nullo minor possit uideri aetatis indole qui consummanit aetatem gloriae dignitate. opto uos, fratres carissimi et desiderantissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA XL.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI VNIVERSAE
CARISSIMIS AC DESIDERANTISSIMIS FRATRIBVS S.

- 10 Nuntiandum uobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat et ad communem laetitiam et ad ecclesiae nostrae maximam gloriam. nam admonitos nos et instructos sciatis dignatione diuina ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero et nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis
15 inlustris et uirtutis ac fidei honore sublimis: qui hortatu suo gloriosum martyrum numerum lapidibus et flammis necatum ante

1 scitis *Q* idem *Qv* 2 mensurnas *LN*, mensuras *P*, mensurae *C*, mensuras *R* aequantis *N¹R*, aequitas *L¹*, aequitatis *C*, aequales *P* quantitalibus *N*, quantitibus *R* sessuri *C* 3 prouectis *ex* prouerbis *C*. corroboratus *L* in ullo *R* 4 uidere *C* 5 opto . . . ualere *om.* *CLR* desiderantissimi *P¹* 6 ualere] *add. MQ*: emendauit iustinus. — Ad (Explicit ad *CP*) clerum et (*om. C*) plebem de Celerino confessore lectore ordinato explicit (*om. CP*) *CLNPQR*. —

Epist. XL. — Incipit (ad clerum et plebem *add. B*) de Numidico confessore (confessores *T*, *om. CR*) presbytero ordinato *BCLPRT*. — 8 presbyter *L* diaconis *C¹R* 9 ac desiderantissimis *om. R* 10 nobis *C¹* frater *T* et *om. B* 12 admonitiones *C* et instructus *C*, et instructos *B* 13 presbyterii *C*, presbyteri *R* carthaginensis *R*, cartagine mensis *C*, carthaginiensium *Tv* 14 in nobiscum *T*, nobis Cum *P* luce] luceat *C* confessione *C* sed e in *ras. corr.* 15 inlustris *CR*, uestrae *LP*, in uris *T*, eminens *B* in *ras.* et] ac *C* ortato *C* 16 gloriosum *BLPTV*, copiosum *CRv* martyrum *BCRTV*, martyrem *LP* numerum *RV*, numero *C*, uerum *BLPT* necatum *CR*, paene necatum *V*, necatus *BPT*, negatus *L* ante] ad te *R* d s. l.

se misit quique ad uxorem haerentem lateri suo igne crematam simul cum ceteris, sed conseruatam magis dixerim, laetus aspexit. ipse semiustilatus et lapidibus obrutus et pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadaver patris inquit, semianimis inuentus et extractus et focillatus a comitibus quos ipse praemisera remansit inuitus. sed remanendi, ut uidemus, haec fuit causa ut eum clero nostro Dominus adiungeret et desolatam per lapsum quorundam presbyterorum nostrorum copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. et promouebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum religionis suae, quando 10 in praesentiam protegente Domino uenerimus. interim quod ostenditur fiat, ut cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini eiusmodi ornamenta complura, ut redintegrato ecclesiae suae robore tam mites et humiles faciat in consessu nostri honore florere. opto uos, fratres carissimi ac 15 desiderantissimi, semper bene ualere.

1 se *om.* *BR* emisit *BT* quisque *T*¹ ad u. haerentem] uxorem adhaerentem *CRv* igne crematam *LP*, omi crematam *BR*, concrematam *CTv*, incrematam *fort.* 2 sed *scripsi*, et *BLT*, uel *CR*, *om.* *Pv*
3 semiustulatus *v*, mustulatus *T*, ustulatus *B*, sum iustolatus *C* et lapidibus] lapidibus *B* et pro] pro *CR* mortuo propemodum relictus *V*
4 dum *om.* *C*, Denique cum *V* filiae sollicitudo *C* 5 inquit] inquit *BT* retractus *V* teste *Oxon.* focillatus *LPRT*, uix focillatus *V*, uix refocillatus *V* teste *Oxon.*, refocillatus *C*, refocillatur *v* a comitibus *om.* *BT* 6 ipsa *ex* ipse *C* premisit *C* inuictus *Bv* ut *C a. l.*
7 adiungere *T* 8 desolam *B* per lapsum *om.* *V* presbyterorum nostrorum *CPRV*, prb nostrorum *L*, presbyterum nostrum *T*, presbiteris nrm *B*, presbyterii nostri *Manutius* 9 copiam cum *CR* adornari *B*, adoraret *R* promouetur *C' T* 10 dns *B*, tempus *cod. Beneuentanus* religionis] regionis *Bv* 11 praesentia *CP* 12 ut *om.* *BCT* suscepimus *C*, suscipimus *T* 13 sperantem *BT*, separantes *C'* compluria *LP*, cum plurimi *T* 14 ut] uit *R* redintegratos *C*, retintegrato *P* roboret ac mites *C* (*c ex m corr.*) mitis et humilis *BLT* 15 in *om.* *C* consessus *R*, concessus *T*, concessu *V*, consensus *LP*, confusus *B*, confusus *C* opto . . . ualere *om.* *BCLPT*. — De (Explicit de *P*, Ad clerum et plebem de *B*) Numidico confessore (*om.* *R*) presbytero ordinato explicat (*explicat L, om. P*) *BLPRT*, Explicit te (de *m. 2*) ordinato de (*exp. m. 2*) Numidico pres *C*. —

EPISTVLA XLI.

CYPRIANVS CALDONIO ET HERCVLANO COLLEGIS ITEM ROGA-
TIANO ET NVMDICO COMPRESBYTERIS S.

Vehementer contristatus sum, fratres carissimi, acceptis lit-
teris uestris, ut cum mihi propositum semper et uotum sit
uniuersam fraternitatem nostram incolumem continere et in-
libatum gregem secundum quod caritas exigit reseruare, nunc
nuntietis Felicissimum multa inprobe et insidiosae esse moli-
tum, ut praeter fraudes suas et rapinas, de quibus iam pridem
multa cognoueram, nunc quoque cum episcopo portionem ple-
bis inlidere id est a pastore oues separare et filios a parente
secernere et Christi membra dissipare temptauerit, cumque ego
uos pro me uicarios miserim, ut expungeretis necessitates fra-
trum nostrorum sumptibus istis, si qui uellent etiam suas artes
exercere additamento quantum satis esset desideria eorum iuu-
aretis, simul etiam et aetates et condiciones eorum et merita
discerneretis, ut etiam nunc ego, cui cura incumbit, omnes opto

Epist. XLI. — Incipit epistola Cipriani diaconi Caldonio et Herculaneo
super nomine Felicissimi peruersi T, Incipit ad Caldonium de Felicissimi
prauitate et eorum qui ei iungebantur Z, Cipriani ad Callidonium et Her-
culaneum collegas de scismate Felicissimi ac iusto eius anathemate et de
fide confes. q, Eiusdem Cipriani Calidonio et ceteris de improbitate et Feli-
cissimi peruersi w, Ad Caldonium et ceteros μ, om. r. — 2 calidonio qrw
herculaneo Tq, herculaneo μ, herculiano w 3 compresbytero q, om. w
4 sum μ s. l. m. 2 5 semper et uotum sit] sit semper eo tum μ, semper
sit eo cum r, semper et uotum Z 6 ut nostram μr incolumem T
tenere w 7 reseritare w nunc om. T 8 nunciastis Z 9 suas
fraudes qw, fraudes ueteres Zμr et] sed Z - rapinam Zμr iam
multa pridem w 10 cum om. Z, ab Latinus 11 inlidere Tq, illu-
dere w, diuidere Zμrv; conlidere malim id est] idem qv separare
om. Zμr a parentibus Zμqw, om. r 12 secernere] separare Zμr
cumque] cum q 13 expungeretis T, expungeretis μ, expugneretis Z,
expurgaretis qw 14 istis] ipsis w, tum μ, cum r si om. Z quis r
uellent iam Tq, etiam uellent μw, etiam uellet Z, uellet r 15 exer-
ceret r addidi (addidit Z) tamen tanquam tua satis essent (esse Z) Zμr
16 et om. Zwq aetates eorum Zwμrv eorum om. μrv 17 ut
etiam] etiam μr, utinam Z, iam Oxon. opto me] optime Zμrv

me nosse et dignos quosque et humiles et mites ad ecclesiasticae administrationis officia promouere, ille intercesserit ne qui posset expungi neue ea quae desideraueram possent diligentiae uestrae examinatione discerni, comminatus sit etiam fratribus nostris qui primi expungi accesserant potentatu inprobo et terrore uio-^s lento quod secum in morte non communicarent qui nobis obtemperare uoluissent.

2 Cumque post haec omnia nec loci mei honore motus nec uestra auctoritate et praesentia fractus instinctu suo quietem fratrum turbans proripuerit se cum plurimis, ducem se fac-¹⁰ tionis et seditionis principem temerario furore contestans — in quo quidem gratulor plurimos fratres ab eius audacia recessisse et uobis adquiescere maluisse ut cum ecclesia matre reman-
rent et stipendia eius episcopo dispensante perciperent, quod quidem et ceteros pro certo scio cum pace facturos et cito ab¹⁵ errore temerario recessuros — interim, cum Felicissimus comminatus sit non communicaturos in morte secum qui nobis obtemperassent id est [qui] communicarent, accipiat sententiam

1 nossem *Oxon.* et *om. Z_μr* quoque *Z_μq_{rw}* et humiles]
humiles *Z* 2 promouerem *Oxon. v* ille et *Z* quis *Z_μrw*, quid *q_{rw}*
3 neue] ne uel *q_{rw}*, ne *Z* desiderauerunt an *q_{rw}* posset *φ* diligen-
tiae uestrae] diligenti *μ_{rw}*, diligentia *Z* 4 examinationis *Z* etiam
sit *r*, sit ei *w* 5 expugni *μ* accesserant] arcescebantur *μ_r* poten-
tatu *T*¹, potentia tamen *w*, potentatum *Z*, *om. φ* improba *w*, probro *Z*,
om. φ et errore *Z*, eterrore *T* 6 in morte *T*, in mortem *Z*, morte
q_{rw}, immo ut tecum *r*, immo uitae *μ*, in monte *v*; cf. *Reitberg Cyp.*
p. 100 non *om. w* obtemperasse *T_μ* 8 honorem *T*, nec honoris
mei *Z* motu *Z*, metus *w* nec *om. φ*, nec motus *T_w* 9 fractus]
functus *q_{rw}* instincto *T*, instructu *Z*, in instinctu *r* 10 plurimis]
plumis *T_φ* ducem se] ducem *Z_μr*, ducente *T*, ducentes *φ*, ducentos *w*
11 contestatus *w* 12 quo *om. φ* plurimum fratres *T*, fratres pluri-
mos *Z* ab eius] habes *T*, habentes *Z_μr*, ab hac *v* audaciam *μ_r*
recessisset *T* 13 maluisse] magis esse *Z* ut *om. Z*, et *T* cum]
cum in *μ*, quom in *r* matre *om. Z_r* 14 epi dispensantes *w* per-
ceperint *φ*, perceperint *w*, retraherent *Z_μr* 16 temerario *om. Z_μr*
interim] iterum *q_{rw}* comminatus] communicatus *w* 17 sit *om. q_{rw}*
morte] monte *T*, montem *Z* sicut *w* qui *om. T_w*, si *φ* obtem-
perasse *Z* 18 id est] idem *φ_μ*¹ qui] qui nobis *Z_μrw*, qui non *w*
accipiant *T_φ*, accipiam *w*, accepit *Z_Vr*, accipit *μ*

quam prior dixit, ut abstentum se a nobis sciat, quando ad fraudes eius et rapinas quas dilucida ueritate cognouimus, adulteri etiam crimen accedit, quod fratres nostri graues uiri deprehendisse se nuntiauerunt et probaturos se adseuerauerunt. 3 quae omnia cognoscemus, quando in unum cum collegis pluribus permittente Domino conuenerimus. sed et Augendus, qui nec episcopum nec ecclesiam cogitans pari se cum illo conspiratione sociauit, si ultra cum eodem perseuerauerit, sententiam ferat quam ille in se factiosus et temerarius prouocat. 10 sed quisque se conspirationi et factioni eius adiunxerit sciat se in ecclesia nobiscum communicaturum non esse, qui se sponte maluit ab ecclesia separare. has litteras meas fratribus nostris legite et Carthaginem ad clerum transmittite additis nominibus eorum quicumque se Felicissimo iunxerint. opto uos, fratres 15 carissimi, semper bene ualere.

1 quem *w* absentem *T*ⁿ, absentem *φ*, astentum *Z* 2 et] et ad *Z*
 dilucida *ex* diludit *T*, diluda *φw*, dilucidata *Z* diludauerit ante cognoui-
 mus *w* adulteri *r* 3 etiam] .n. *r* crimine *TZwφ*, crimini *μ*
 accedit *T*, accidit *w* grauem *r* 4 reprehendisse *Zr* se *om.* *Zr*
 renuncianuerunt *Zμr* et reprobatos *μr*, comprobatos *φ* asseuera-
 runt *rv* 5 omnia tunc *v* cum *om.* *w* 6 uenerimus *Z* angen-
 dus *φ* 7 paria *T*, pariter *Zμrv* conspiratione et factione *v*
 8 eodem] eo *Zμrv* perseuerat *μr* 9 in se *om.* *μr* temerius *T*
 prouocat sed *scripsi*, prouocasset *Tφw*, prouocauit sed et *Zμrv* 10 quis-
 quis *φv* se *om.* *μr* in conspiratione et factione *Z* 11 nobiscum
 non esse communicaturum *Zv*, non esse nobiscum *com.* *μr* se *om.*
Zμrv 12 separari *Zμrφv* 13 et] et ad *μr* kartaginem *Tφ* ad]
 et *μr* [clerum quoque *Zμrφv* 14 quicumque se] qui se *Zμr*, qui
 cum *v* iunxerit *T*, iunxerunt *φ*, se iunxerunt *v* 15 ualere] et nostri
 meminisse ualete *add. μr nisi quod μ ualete om.* — Cyprianus Caldonio et
 Herculaneo super nomine Felicissimi peruersi explicit *T*, Ad Caldonium
 explicit *Z*, *om.* *φμrv.* —

EPISTVLA XLII.

CALDONIVS CVM HERCVLANO ET VICTORE COLLEGIS ITEM
ROGATIANO CVM NVMDICO PRESBYTERIS.

Abstinuimus a communicatione Felicissimum et Augendum,
item Repostum de extorribus et Irenem Rutilorum et Paulam
sarcinatricem, quod ex adnotatione mea scire debuisti. item
abstinuimus Sophronium et ipsum de extorribus Soliassum
budinarium.

EPISTVLA XLIII.

CYPRIANVS PLEBI VNIVERSAE S.

10

I Quamquam, fratres carissimi, Virtius fidelissimus adque integerrimus presbyter, item Rogatianus et Numidicus presbyteri confessores et gloria diuinae dignationis inlustres, sed et diaconi boni uiri et ecclesiasticae administrationi per omnia obsequia deuoti, cum ceteris ministeriis plenam uobis praesentiae 15

Epist. XLII. — Item incipit ad Caldoni et Herculanai et Victoris de absento Felicissimo et aliis de extorrentes rescripserunt *T*, Epistola Caldonii ad Ciprianum annotans complices Felicissimi *φ*, Caldonii et aliorum ad Ciprianum de abstent Felicissimo et aliis de extorrentibus *w*. — 2 caldonius *φw* herculaneo *T*, herculiano *w* 3 presbyteris salutem *w* 4 a om. *φ* felicissimi *w* augendum *φ*, augendi *w* 5 repostum *T* extorrentibus *w*, exhorrentibus *Tφ*; cf. p. 536, 13 irenen *T*, ireney *w* rutilorum] antilioris *w* paule sarcinatricis *w* 6 debuistis *v* item om. *w* 7 soffronium *Tφ*, soffronium *w* extorrentibus *Tφw* soliarum *φ* 8 budianarium *T*; add. *w*: optamus te bene ualere et nostri meminisse semper et ubique uenerande et percolendissime pater *w*. — Caldoni Herculanai et Victoris de absento Felicissimi et aliis de extorrentes rescripserunt *T*, om. *φw*. —

Epist. XLIII. — Incipit ad plebem de quinque presbyteris (sibi insidiantibus add. *B*) *BLNPQ*. — 11 frater kme *M* (frs kmi *Q*) 12 uirtius *Q* uri ex corr. (uirtius *M* sed s. l. m. 2: brictius) 13 et confessores *B* gloriam *Q* 14 administrationis *Q*, administratione *P* 15 ministeris *L*, ministris *Nv*

suae diligentiam praebeant et exhortationibus adsiduis singulos
 corroborare sed et lapsorum mentes consiliis salubribus regere
 et reformare non desinant, tamen ego quantum possum admoneo
 et quomodo possum uisito uos litteris meis. litteras inquam,
 5 fratres carissimi. hoc enim quorundam presbyterorum maligni-
 tas et perfidia perfecit ne ad uos ante diem Paschae uenire
 licuisset, dum coniurationis suae memores et antiqua illa contra
 episcopatum meum immo contra suffragium uestrum et Dei
 iudicium uenena retinentes instaurant ueterem contra nos in-
 10 pugnationem suam et sacrilegas machinationes insidiis solitis
 denuo renouant. et quidem de Dei prouidentia nobis hoc nec
 uolentibus nec optantibus immo et ignoscentibus et tacentibus
 paenas quas meruerant pependerunt, ut a nobis non eiecti ultro
 se eicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent,
 15 secundum uestra diuina suffragia coniurati et scelerati de ecclesia
 sponte se pellerent.

Nunc apparuit Felicissimi factio unde uenisset, quibus radi-
 2 cibis et quibus uiribus staret. hi fomenta olim quibusdam con-
 fessoribus et hortamenta tribuebant, ne concordarent cum epi-
 scopo suo nec ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete
 20 iuxta praecepta dominica continerent, ne confessionis suae glo-
 riam incorrupta et immaculata conuersatione seruarent. ac ne
 parum fuisset corruptisse quorundam confessorum mentes et
 aduersus sacerdotium Dei portionem ruptae fraternitatis armare
 25 uoluisse, nunc se et ad lapsorum perniciem uenenata sua de-

1 praebeat *L* et] ut *B* exortationis *L*¹ 2 salutaribus *B*
 3 desinunt *N* 4 litteras] litteris *BNv* 5 kme *M* (kmī *Q*) 6 per-
 fida *B* perficit *BL* uos] uos mihi *N* 7 et dum *M* (et om. *Q*)
 9 instaurant *P* 10 sacrilegas] sua relegis *LP* 11 renouant] reuo-
 cant *B* nobis nec *P*, nos ne cum *L*, nobis nec hoc *B* 12 immo et]
 minuet *LNP* 13 meruerunt *B* rependerunt *V* utro *L*, ipsi *P*
 14 et ipsi *N* in om. *P* 15 et diuina *v* coniuratio *LN* 16 sponte]
 ultro *B* 17 apparebit *B* factio *BQ*³, profectio *LNPQ*⁴ *M* sed in *M*
eras. 20 nec] ne *BNQv* ecclesiam *L*¹ 22 incorruptam *Q*
 seruarent] macularent *B* 23 fuisse *P* corruptisse *ex* corripisse *Lm*. 2
 24 aduersus *B*, contra *v*, om. *LNPQ* sacerdotium deo *L*, dispositionem
 dñi et sacerdotium dñi *B* portione corruptae *B* amare *M* (armare *Q*)
 25 et ad *BP*, et *LQ*, ad *Nv*

ceptione uerterunt, ut aegros et saucios et ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinae suae minus idoneos et minus solidos a medella uulneris sui auocent et intermissis precibus et orationibus quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est ad exitiosam tameritatem mendacio captiosae pacis inuitent.

3 Sed oro uos, fratres, uigilate contra insidias diaboli et pro uestra salute solliciti contra mortiferam fallaciam diligentius excubate. persecutio est haec alia et alia est temptatio et quinque isti presbyteri nihil aliud sunt quam quinque primores illi qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad letales laqueos praeuauicatione ueritatis auerterent. eadem nunc ratio, eadem rursus euersio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis inducitur, ut non rogetur Deus nec qui negauit 15 Christum eundem Christum quem negauerat deprecetur, post culpam criminis tollatur et paenitentia, nec per episcopos et sacerdotes *Domini* Domino satisfiat, sed relictis Domini sacerdotibus contra euangelicam disciplinam noua traditio sacrilegae institutionis exurgat, cumque semel placuerit tam nobis quam 20 confessoribus et clericis urbicis, item uniuersis episcopis uel in nostra prouincia uel trans mare constitutis ut nihil innouetur circa lapsorum causam, nisi omnes in unum conuenerimus et conlatis consiliis cum disciplina pariter et misericordia temperatam sententiam fixerimus, contra hoc consilium nostrum rebelletur et omnis sacerdotalis auctoritas et potestas factionis con-
spirationibus destruat.

1 et ad] ad Q 2 ruinae om. B sui ex sue B 3 medela BP^v
auocarent B 5 ad om. P 9 est temptatio B, etemptation L (n eras.),
temptatio NPQ^v et om. v 11 fuerat B 12 subuerterent V
gracilia NQ, gracilium B, gratiali ex gratia P, fragilia LV ad letales]
ad lectares LN, allectare is P laqueas L, laqueis P 13 uerte-
rent B 15 dñs Q 17 paenitentiam NQ 18 domini domino scripsi,
dñi LNPQ^v M, dño BQ^v satisfiat sed relictis domini om. M (exh. Q)
dño Q^v, dñm L 20 placerit M (placuerit Q) 21 item u. episcopis
om. B 23 causa B conueniremus Q 24 misericordiam Q
25 rebelletur] reueretur LNP 26 et pot.] sed pot. LP 27 de-
struitur P

Quas nunc paenas patior, fratres carissimi, quod ipse ad uos 4
 inpraesentiarum uenire non possum, ipse singulos adgredi, ipse
 uos secundum Domini et euangelii eius magisterium cohortari.
 non suffecerat exilium iam bienni et a uultibus adque ab
 5 oculis uestris lugubris separatio, dolor iugis et gemitus qui
 me solum sine uobis continua lamentatione discruciat, lacrimae
 diebus ac noctibus profluentes, quod sacerdoti quem tanto amore
 et ardore fecistis necdum uos salutare et necdum complexibus
 uestris inhaerere contingat. accessit hic tabescenti animo nostro
 10 dolor maior, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excur-
 rere ad uos ipse non possum, dum per minas et per insidias
 perfidorum cauemus ne aduenientibus nobis tumultus illic maior
 oriatur et cum paci et tranquillitati episcopus prouidere in
 omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse et persecu-
 15 tionem denuo exacerbasse uideatur. hinc tamen, fratres dilec-
 tissimi, hinc admoneo pariter et consulo ne perniciosis uocibus
 temere credatis, ne fallacibus uerbis consensum facile commo-
 detis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem,
 pro potu sitim, uenenum pro remedio, mortem pro salute
 20 sumatis. nec aetas uos eorum nec auctoritas fallat, qui ad
 duorum presbyterorum ueterem nequitiam respondentes, sicut
 illi Susannam pudicam corrumpere et uiolare conati sunt, sic
 et hi adulterinis doctrinis ecclesiae pudicitiam corrumpere et
 ueritatem euangelicam uiolare conantur.
 25 Clamat et dicit Deus: nolite audire sermones pseudo-
 prophetarum, quoniam uisiones cordis eorum fru-

25 Hier. 23, 16, 17.

3 uos om. B	secundum] secuti dum P	dm̃ B, dm̃ N	euang-
gelium B, euangelii. P	4 sufficerat P	exilii B	biennii NPv
6 discrutiant P	7 quem] quod B	8 et necdum] necdum Bv	
9 hac M (hic Q)	nostro om. N	10 tanta ex ta L m. 2	hac Q
11 et] set Q	per insidias om. L	12 caueamus P	aduentibus L¹
nobis om. P	13 paci] pauci Q	tranquillitate Q	prouideri B
14 materiam] magisteriam P	15 denuo] de nos Q	exacerbare uidea-	
mur B	17 tenere Q (temere M)	ne] nec L	18 diem L
19 pro	potu sitim ex pro potum sitim Q (propositum M¹)	salutem L¹ Q	
20 nec aetas] ne aetas BNv	22 corrumpere om. V	sic et Q (sicut	
et M)	23 doctrinis om. B	25 dominus NQv	

III.

38

strantur eos. locuntur, sed non ab ore Domini. dicunt eis qui abiciunt uerbum Domini: pax erit uobis. pacem nunc offerunt qui ipsi non habent pacem nec ecclesiam lapsos reducere et renocare permittunt qui de ecclesia recesserunt. Deus unus est et Christus unus et una ecclesia et cathedra una super Petrum Domini uoce fundata. aliud altare constitui aut sacerdotium nouum fieri praeter unum altare et unum sacerdotium non potest. quisque alibi collegerit spargit. adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcumque humano furore instituitur ut dispositio diuina uioletur. procul ab huiusmodi hominum contagione discedite et sermones eorum uelut cancer et pestem fugiendo uitate praemonente Domino et dicente: caeci sunt duces caecorum. caecus autem caecum ducens simul in foveam cadent. intercedunt precibus nostris quas nobiscum diebus ac noctibus Deo funditis ut eum iusta satisfactione placetis. intercedunt lacrimis nostris, quibus commissi delicti crimen abluitis. intercedunt paci quam uere et fideliter de Domini misericordia postulatis, nesciunt scriptum esse: et propheta ille aut somnium somnians, ille qui locutus est, ut errare te faceret a Domino Deo tuo. nemo uos, fratres, errare a Domini uis faciat. nemo uos Christianos ab euangelio Christi rapiat, nemo filios ecclesiae de ecclesia tollat. pereant sibi soli qui perire uoluerunt, extra ecclesiam soli remaneant qui de ecclesia recesserunt, soli

13 Matth. 15, 14. 19 Dēnt. 18, 5.

1 eos et *N*, eis et *P*, eis *L* dicunt *om.* *L* 2 qui abiciunt] quia dicunt *LNP* 3 nec *LP*, nec ad *N*, in *BQv* 4 promittunt *BLNPQv* qui de] *ex* quid *Q m. 2*, *ex* qui *M m. 2* 5 est et] est *M* (est et *Q*) 6 petrum *BLNPV*, petram *Qv* altere *B* 7 praeter] propter *Goldhorn* 8 quisquis *v* adulterium *BLNP* 9 sacr. est] et sacrilegum *P* 10 ab *om.* *B*, ad *L*¹ 11 discedit *N* 12 et pestem] pestem *Q* 15 nostris *LNPQV*, uestris *Bv* 16 nostris *BLNPQV*, uestris *v* 17 delicta *M* (delicti *Q*) pacis *Q* 18 de *om.* *Q* (*exh. M*) nesciunt] nec sciunt *v* 20 qui] moriatur qui *B* 21 tuo] interficietur *add. v* fratres carissimi *Nv* a domino uis *B*, a dominicis *LNP* 22 uos *om.* *B* ab *ex* ad *L m. 2* 23 noluerunt *B* 24 maneat *L*

cum episcopis non sint qui contra episcopos rebellarunt, coniurationis suae paenas soli subeant qui olim secundum uestra suffragia, nunc secundum Dei iudicia sententiam coniurationis et malignitatis suae subire meruerunt.

Monet nos Dominus in euangelio suo dicens: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. qui mandatum Dei reiciunt et traditionem suam statuere conantur fortiter a uobis et firmiter respuantur. sufficiat lapsis ruina una. nemo uolentes surgere sua circumuentione praecipitet. nemo iacentes, pro quibus nos rogamus ut Dei manu et brachio subleuentur, prosternat grauius et deprimat. nemo semianimes et ut salutem suam pristinam recipiant deprecantes ab omni spe salutis auertat. nemo nutantibus lapsus sui caligine omne itineris salutaris lumen extinguat. instruit apostolus dicens: si quis aliter docet et non acquiescit sanis uerbis Domini nostri Iesu Christi et doctrinae eius stupore elatus, discede ab huiusmodi. et iterum dicit ipse: nemo uos decipiat inanibus uerbis. propterea enim uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo esse participes eorum. non est quod decepti inanibus uerbis prauitatis eorum incipiatis esse participes. discedite a talibus quaeso uos et acquiescite consiliis nostris qui pro uobis cotidie continuas Domino preces fundimus, qui uos ad ecclesiam renocari per Domini clementiam cupimus, qui de Deo pacem plenissimam primo matri, tunc et filiis eius oramus. cum pre-

5 Marc. 7, 9. 15 I Tim. 6, 3—5. 18 Eph. 5, 6. 7.

1 rebellauerunt B 2 suae om. L paena B olim om. B
 3 nunc corr. in non Q m. 2 (nunc M) 4 subire ex subi L m. 2
 5 dominus post suo B 7 suam om. B 8 sufficiant Q 9 nemo om.
 LNP. praecipit et LQ 13 auertat N nutantibus] nuttiantibus B
 lapsus sui] lapsi N caligite omnis B 17 elatus] elatus] eleuatus Q, inflatus P 20 decepti B, decipi LNPQ 21 et prauitatis N;
 fortasse: decipiamini inanibus uerbis et prauitatis ne incipiat P
 participes] parati B discedite ex discite P 22 cottidie om. B
 23 preces dno B 24 cupiamus L^a 25 primo L, primi NP, prius
 BQv macri LNP tum Ne cum] tum P; dum L

cibus adque orationibus nostris uestras quoque orationes et preces iungite, cum fletibus nostris uestras lacrimas copulate. uitate lupos qui oues a pastore secernunt, uitate linguam diaboli uenenatam qui ab initio mundi fallax semper et mendax mentitur ut fallat, blanditur ut noceat, bona promittit ut malum tribuat, uitam pollicetur ut perimat. lucent nunc quoque uerba eius et uenena manifesta sunt. pacem pollicetur, ne perueniri possit ad pacem. salutem promittit, ne qui deliquit ueniat ad salutem. ecclesiam spondet, quando id agat ut qui illi credit in totum ab ecclesia pereat.

7 Nunc est, fratres dilectissimi, ut et qui statis fortiter perseueretis et stabilitatem uestram gloriosam quam in persecutione tenuistis perpetua firmitate seruetis, et qui circumueniente aduersario lapsi estis in secunda hac temptatione spei et paci uestrae fideliter consulatis et ut uobis Dominus ignoscatur, a sacerdotibus Domini non recedatis, cum scriptum sit: et homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille. persecutionis istius nouissima haec est et extrema temptatio, quae et ipsa cito Domino protegente transibit, ut repraesentet uobis post Paschae diem cum collegis meis: quibus praesentibus secundum arbitrium quoque uestrum et omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quae agenda sunt disponere pariter et limare poterimus. si quis autem paenitentiam agere et Deo

17 Deut. 17, 12.

1 nostris om. B   2 preces et orationes B   cum ex con L. m. 2
uestras om. B   3 pastores cernunt B   4 uenenatam diaboli B
mundi om. B fort. recte   6 mala B   peremat L⁴Q   lugent LNP¹,
lucent Q (lucent nos M)   7 et] ut Q   pacem om. L   8 delinquit Q
9 sponde B, spondit P   10 illic redit BN   11 satis Q   12 persecu-
tionem Q   13 qui] si Q s. l. m. 2, om. LNQ¹M, si qui v   circumuenien-
tes ----- B   14 hac] ac B   temptationem Q   15 pacis B   con-
suletur B   19 illis L s. l. m. 2   20 est et] est LNP   temptatione B¹
21 transiit ut et B   diem paschae P.   23 communem Q, om. V
24 et semel L   25 linare Q   qui. B s. eras.   agere om. B

satisfacere detractans in Felicissimi et satellitum eius partes concesserit et se haereticae factioni coniunxerit, sciat se postea ad ecclesiam redire et cum episcopis et plebe Christi communicare non posse. opto nos, fratres carissimi, semper bene ualere et circa Domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere.

EPISTULA XLIIL.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Venerunt ad nos, frater carissime, missi a Nouatiano Maximus I
 10 presbyter et Augendus diaconus et Machæus quidam et Longinus. sed enim cum ex litteris quas secum ferebant et ex eorum sermone adque adseueratione Nouatianum episcopum factum conperissemus, inlicitae et contra ecclesiam catholicam factae ordinationis prauitate commoti a communicatione eos nostra
 15 statim cohibendos esse censuimus. et refutatis interim ac retusis quae obstinate ac pertinaciter adserere temptabant, tamen ego et collegae plurimi qui ad me conuenerant expectauimus aduentum collegarum nostrorum Caldoni et Fortunati quos ad te nuper et

1 satisfacere *L sed satis s. l. m. 2, satis agere B* detractant *BP*
 in] ad *v et Q s. l. m. 2, om. MQ'* infelicissimi *Q* eius] eris *L' NP*
 2 pactioni *N*, pactionis *LP* 4 opto ... insistere *om. LNP* 5 et ...
 insistere *om. B*. — Ad (Explicit ad *P*) plebem de quinque presbyteris (sibi insidiantibus *add. B*) explicit (*om. P*) *BLNPQ*. —

Epist. XLIIL. — Incipit ad Cornelium .IIII. *L*, Incipit ad eundem .IIII. *P*, Incipit ad eundem .VII. *FR*, Incipit ad eundem liber .VII. feliciter *C*, Incipit eiusdem .VII. *MQ*. — 9 fratres *C* 10 diaconis *M* (diaconus *Q*) machæus *CFQ*, mattheus *LP* quidem *CF* 11 referebant *CR* et *om. Q* 12 sermonem *Q* adseuerationem *C'PQ*, asseratione *R'* 13 inlicite *P*, inlicita *CR* facte *R*, facta *C* 14 prauitatem moti *F* nostras *R* 15 prohibendos *V* censuimus *L* et reputatis *C*, refutatis *v* retusis *LQ* 16 obstinate ac] obstinatione *L* tamen *F*, iam *LPQ'M*, nam *CRQ'*, iam et *v* ego *om. F*, ergo *Gallandius bibl. u. p. pag. 333* et] e *R* 17 collegae mei *Q*, colligate *C'* a me *Q* expectabamus *P* 18 nostrorum *om. R* chaldoni *LP*, caldono *C'* nuper et] nuper et ad *CRv*

coepiscopos nostros qui ordinationi tuae adfuerant legatos miseramus, ut eis aduentantibus et rei gestae ueritatem reportantibus maiore auctoritate et elucida per eos probatione partis aduersae improbitas frangeretur. superuenerunt uero Pompeius ac Stephanus collegae nostri, qui et ipsi quoque ad instruendos istinc nos manifesta secundum grauitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt, ut nec necesse fuerit audiri ultra eos qui a Nonatiano uenerant missi.

- 2 Qui cum in statione inuidiosis quoque conuiciis et clamoribus turbulentis proruerent et flagitarent ut crimina quae se adferre ac probare dicebant publice a nobis et plebe cognoscerentur, grauitati nostrae negauimus conuenire, ut collegae nostri iam delecti et ordinati et laudabili multorum sententia conprobatu uentilari ultra honorem maledica aemulantium uoce pateremur. et quia quibus refutati et compressi sunt et illicitis conatibus haeresim fecisse nudati sunt, in epistula congerere longum fuit, ex Primitiuo compresbytero nostro plenissime singula quando ad nos uenerit audietis.
- 3 Ac ne eorum furens audacia umquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere et catholicae ecclesiae corpus suum scindere ac laniare nituntur, ut ostiatim per multorum domos uel oppidatim per quasdam ciuitates discurrerent.

1 adfuerunt *L*¹ legatos *ex* legatur *C* 2 ut] et *C* eis] cum
eis *CR* aduentantibus *R*¹, aduenientibus *C* et r. g. u. reportantibus
om. CR reportantibus] repugnantibus *F*; fort. perpurgantibus
3 elucidata *C*, lucida *LPQv* partis aduer || desinit *F* 4 ac] et *Qv*
5 struendos *LPQR* istis nos *LPR*, istos *ex* istis uos *C* 7 nec
necesse] necesse non *CR* fuerat *M* (fuerit *Q*) audire *C* 9 in
om. CQR clamoribus] clam *Q*, claris uocibus *P* 10 prouerent *C*
ue s. l. 11 nobis *ex* nobis *P* et] et a *CRQv* 12 ut] et *L* 13 di-
lecti *QR*², delicti *L*, electi *C* conprobatu *Q*, conprobatio *CM*
14 uentilandam *v* honorem *LP*, ore *MQ*¹, famam ore *CRQv* male-
dici *MQ*¹, maledico *Q*², maledico et *CRv* aemulantium] mutulantium
MQ sed in *Q* exp. pateremus *C* 15 a quibus *P* reputati *LQ*
(refutati *M*) et *om. CR* concetibus *C*¹ 16 sint *L* epistulam *Qv*
17 pruitiuo *R* planissime *C* 18 uos] nos *LQ* 20 partem *P*,
parte *M* (partes *Q*) et *om. Q* 21 corpus *Q* (et corpus *M*) cor-
pus suum *LQ*, corpus unum *C*, unum corpus *R*, corpus *Pv* 22 uel
oppidatim *om. P*¹

tes obstinationis suae et erroris scissi sibi quaerant comites. quibus semel responsum dedimus nec mandare desistimus ut perniciose dissensione et concertatione deposita impietatem esse sciant matrem deserere et agnoscant adque intellegant episcopo semel facto et collegarum ac plebis testimonio et iudicio comprobato alium constitui nullo modo posse: proinde si pacifice sibi ac fideliter consuluisse, si se adsertores euangelii et Christi esse confitentur, prius ad ecclesiam reuertantur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

10

EPISTULA XLV.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Quod seruis Dei et maxime sacerdotibus iustis et pacificis con-
gruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Cal-
donium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum
nostrarum, sed praesentia sua et consilio omnium uestrum eni-
terentur quantum possent et elaborarent, ut ad catholicae ecclesiae
unitatem scissi corporis membra componerent et Christianae cari-

1 scissi] scissis *P*, schissi *L*, sui *v*; fort. schismatici, sed conf. pag.
604, 14: corpus unum discissa aemulatione lacerari quaerebant *P*
2 sedimus *M* (dedimus *Q*), dabimus *C* a *ex e corr.* desistemus *L*
3 dissensione *ex discensione Q m. 2* (discensione *M*), dissentione *C*
concertatione *C* 5 iudicio] in dei iudicio *V* 6 si *om. CLPQ*;
fortasse pacifice si 7 consulunt *v*, consilunt ut *C i corr. in u m. 2*
si *ex se C m. 2* et *om. P^v* 8 reuenterentur *ex reuertuntur C m. 2*
opto ... ualere *om. CLMQ*. — Explicat .IIII. *L*, Explicit ad Cornelium
de episcopatu eius *P*, Ad Cornelium de episcopatu eiusdem epistola .VII.
explicit *MQ*, Ad Cornelium .VII. explicit *R*, *om. C*. —

Epist. XLV. — Incipit secunda *L*, Incipit ad eundem .II. *P*, Incipit ad
eundem .VI. (felicitate *add. C*) *CFR*, Incipit eiusdem .VI. *MQ*. — 11 fratri
cornelio *C* 13 calydoni[um] *F*, calidonium *Q* 14 et *om. R* per-
suasionem *C*, per sua sponte *LP* uel litterarum *P* 15 sua]
tua *P* uestrorum *M* (uestrum *Q*), uerum *L* eniteretur *F*, niteren-
tur *CR* 16 quantum *om. L* posset *F* [elabo]rare *F*, labo-
rarent *C*, laboraret *R*. ad] a *R* catholica *R*, catholicam *C*
ecclesiam *C^rR* 17 conponeret *F* christiane *FLP*, christiana
R^rM (christianae *Q*)

tatis uinculum copularent. sed quoniam diuersae partis obstinata et inflexibilis pertinacia non tantum radicis et matris sinum adque complexum recusauit, sed etiam gliscente et in peius recrudescente discordia episcopum sibi constituit et contra sacramentum semel traditum diuinae dispositionis et catholicae unitatis ad-
 1 alterum et contrarium caput extra ecclesiam fecit, acceptis litteris tam tuis quam collegarum nostrorum, item aduentantibus bonis uiris et nobis carissimis collegis nostris Pompeio et Stephano, a quibus haec omnia nobis cum laetitia communi adseuerata sunt firmiter et probata, secundum quod diuinae traditionis et eccle-
 2 siasticae institutionis sanctitas pariter ac ueritas exigebat, litteras nostras ad te direximus. sed et per prouinciam nostram haec eadem collegis singulis in notitiam perferentes ab his quoque fratres cum litteris redigendos esse mandauimus.

2 Quamquam mens nostra et propositum iam tunc fratribus et plebi istic uniuersae manifestatum fuisset, quando litteris nuper ab utraque parte susceptis tuas litteras legimus et episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimaui-
 3 mus. honoris etiam communis memores et grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes ea quae ex diuerso in librum missum congesta fuerant acerbationibus criminosis respuimus, considerantes pariter et ponderantes quod in tanto fratrum religiosoque conuentu con-
 4 sidentibus Dei sacerdotibus et altari posito et legi debeat et

1 uinculo *L*^v copularet *F* 2 inflexibilis *Q* 3 recusabit *Q*
 gliscentem *C*¹*Q*, crescente *F* et in peius] in peius et *L*, in peius ut *P*
 crudescente *P* 4 episcoporum *C*¹*Q* 5 dispensationis *C* 7 tuis]
 nis *R* 8 uiris ex utris *C* et om. *Q* carissimis] remissis *C*
 stefano *F* 9 nobis om. *Vv* laetitia] tristitia *Oxon.* asserta *v*
 10 probata] quibus cognitio add. *V* et om. *F*, et ad *C* 11 ac pari-
 ter *Q* 12 per om. *P* 13 eandem *R*, omnia *C* collegis nostris
*FQ*¹ (nostris om. *MQ*¹) notitiam *L*¹ 14 redigendos *FLPQV*, dirigen-
 dos *Rv*, dirigendis *C* 15 alterum et om. *F* 16 istinc *FQ*, isticum *P*
 17 episcopatus tui] sanctitatis tuae *V* 19 grauitates *Q*, gratiae *CR*
 sacerdotales *Q* sanctitates *Q*, sanctitatis tuae *V* 20 respectu *F*
 ex] e *C s. l.* missum] ad nos transmissum *v*; fort. expungendum
 21 acerbationis *C*¹ respicimus *R* pariter et ponderantes om. *CR*
 22 quid fort. fratrum] numero add. *v* regioque *R* considentibus
 ex considerantibus *C* 23 et legi] neglegi *C*, nec legi *Rv* debeant
CRv et audire *Q*, audiri *P*, nec audire *C*¹, nec audiri *C*¹*Rv*

audiri. neque enim facile promenda sunt et incaute ac temere publicanda quae discordioso stilo audientibus scandalum moueant et fratres longe positos ac trans mare constitutos incerta opinione confundant. uiderint qui uel furori suo uel libidini seruientes et
 5 diuinae legis et sanctitatis inmemores uel iactitare interim gestiunt quae probare non possunt, et cum innocentiam destruere adque expugnare non ualeant, satis habent fama mendaci et falso rumore maculas inspergere. certe quod praepositis ac sacerdotibus congruit danda opera est ut talia cum a quibusdam
 10 scribuntur per nos respuantur. ubi enim erit quod discimus ac docemus scriptum esse: contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum? item alibi: os tuum abundauit malitia, et lingua tua conplectebatur insidias. sedens aduersus fratrem tuum detrahebas
 15 et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum, item quod apostolus dicit: omnis sermo malus de ore uestro non procedat, sed bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. porro haec fieri debere ostendimus, si quando talia quorundam calumniosa temeritate conscripta sunt, legi apud nos patimur. et idcirco, frater carissime, cum ad me talia aduersum te et compresbyteri tecum

11 Ps. 38, 14. 12 Ps. 49, 19. 20. 16 Eph. 4, 29.

1 sunt] est *R*   hac *LQ*   2 disc. stilo] discordiosis et *R*, discordia
 sint et *C*, discordioso stilo scripta *v*   inoboedientibus *CR*   4 uel
 qui *Q*   furore *FL*¹*PQ*, furoris *C*¹   libidine *Q*, libidinis *L*¹, liuori ex
 liuidere *C m. 2*   seruientes *C*   5 et] ac *CRv*   iactare *CR*
 6 innocentia *C*¹   7 adque *om. L*   habet *FLP*   famam *CQ*   men-
 daci *CFPQR*   falsorum ore *LPQ*, falsorum hore *C*   8 inpergere *PQ*,
 inspergere *CR*   ac] et *v*   ac sacerdotibus congruit *om. R*
 9 opere *C*¹   ut alia *M* (ut talia *Q*)   a *om. CR*   10 respuantur *L*¹
 11 edocemus *F*   12 dolum *F*, insidiosae *CPQR*, insidiosa *L*   13 abun-
 dabit *FL*   malitiam *FPQ*   complectabatur *R*, complectebantur *C*¹*P*
 14 sedes *Q*   16 dicet *Q*   omne *C*¹   17 sed et *Q*   18 det] et *R*
 porro] propter *C*   hac *M* (haec *Q*)   20 conscribiti *L*   ut legi *C*
 sed ut *s. l.*   nos] nos non *CRv*   patitur *FQ*, patiamur *CR*
 fratres *C*   21 carissime *om. C*   aduersum] de *v*   et *om. R*   con-
 praesbyteri *CFLPQR* (*Novatianum designat*), compresbyteris *v*

considentis scripta uenissent, clero et plebi legi praecepi quae
religiosam simplicitatem sonabant nec ullis maledictorum et
conuiciorum latratibus perstrepebant.

3 Quod autem scripta collegarum nostrorum qui illic ordinationi
tuae adfuerant desiderauimus, non ueteres mores obliiti nouum
aliquid quaerebamus: nam satis erat ut te episcopum factis lit-
teris nuntiares, nisi esset ex diuerso discrepans factio quae crimi-
nosis et calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum
plurimorum turbaret mentes et corda confunderet. cui rei sopien-
dae necessarium duximus ut scribentium nobis inde collegarum 10
nostrorum firma et solida auctoritas pararetur: qui moribus ac
uitae et disciplinae tuae condigna litterarum suarum testimonia
praedicantes aemulis quoque et rerum uel nouitate uel prauitate
gaudentibus omnem ambigendi et discrepandi scrupulum sustule-
runt. et secundum consilium nostrum salubri ratione libratum 15
in hoc fluctu aestuantium fratrum mentes sincere ac firmiter
tuum sacerdotium probauerunt. hoc enim uel maxime, frater,
et laboramus et laborare debemus ut unitatem a Domino et
per apostolos nobis successoribus traditam quantum possumus
obtinere curemus et quod in nobis est balabundas et errantes 20
oues, quas quorundam pernicax factio et haeretica temptatio a
matre secernit, in ecclesia colligamus, illis solis foris remanenti-

1 considentes *C' FLQR*, considentibus *v* clero et plebi legi praecepi
post perstrepebant *l. 3 ex h. v* 2 ullus *FQ*, ullius *C* maledictorum
LPQ, maledictionum *C* 3 latrantibus *FQR* perstrepebat *F* 5 ad-
fuerunt *F'* ueteris moris *v* 6 ut tu te *CPQ' Mv*, ut tote *Q'* epi-
scoporum *LM* (episcopum *Q*) factum *v* 7 nisi] ne si *L*, si *C'*
esse *LR* factione *R* 8 et calumniosis *om. CR* cumme[ntis] *F*
9 corda] concordia *L* confundere *Q* 10 scribenti uni *P*, scribentium
de *CR* inde *om. CR* 11 auctoritate *CR* pararentur *CR*, pari-
retur *Q* 12 et *F*, *om. CLPQR* tuae] suae *C* tuarum *LP*
14 scrupulum] consilium *add. R* 15 nostrum] non *LPQ* ratio-
nem *Q* libratum *P*, liberatas *CQR*, liberatas *FLV* 16 fructu est
tuanum *R*, fluctuantium *C* 17 sacerdotium tuum *C* 18 et lab.]
elaboramus *L*, laboramus *C* unitate *R* a *C s. l. m. 2*, am *R*
20 obtinere] ponere *LP*; fort. fouere balabundas *FPQV*, balla-
bundas *L*, palabundas *CRv* 21 pernicax *Q* et] ex *P* a *om. R*
22 secerni *F* ecclesiam *CRv* colligamus ... qui *om. R*

bus qui obstinatione sua uel furore supersederunt et ad nos redire noluerunt, discretionis et separationis a se factae et ecclesiae derelictae ipsi rationem Domino reddituri.

Quantum uero hic ad presbyterium quorundam et Felicissimi 4
 5 causam pertinet, quid hic actum sit ut scire posses, litteras ad te collegae nostri manu sua subscriptas miserunt, qui auditis eis quid senserint et quid pronuntiauerint ex eorum litteris disces. melius autem, frater, facies, si etiam exempla litterarum quae ad te legenda pro dilectione communi per Caldonium et Fortunatum
 10 collegas nostros proxime miseram, quae de eodem Felicissimo et de presbyteris isdem ad clerum istic, non et ad plebem scripseram, legi illic fratribus iubeas, quae et ordinationem et rationem rei gestae loquantur, ut tam istic quam illic circa omnia per nos fraternitas instruatur. exemplaria autem eadem nunc quoque per
 15 Mettium hypodiatonum a me missum et Nicephorum acoluthum transmissi. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

1 in obstinatione Cv sua om. CR furore suo CR supersederunt] perseuerauerunt CRv 2 discretionis et separationes Q factae ecclesiae QR (facta ecclesia M) 3 derelictae L¹ ipse C¹ ratione P 4 hinc R presbiterum C, presbyterorum RVv quorundam] quendam C felicissimam C 5 hic P s. l. m. 2 sit ut] sicut Q at te F 6 subscriptas P, scriptas V 7 quae senserint C n. s. l. pronuntiauerit C¹ 9 chaedonium LP, calcidonium C ci s. l. 11 presbyteris scripsi, praesbytero F, praesbyterio CLPQRv isdem FLQ, eiusdem CPRv clerum istic] ecclesiastica corr. in ecclesiam C non et] non Q, nec non et Pv, nostrum R, nostra C 12 illic] istic P iubeas F de ordinationem P, ordinem V ratione P 13 loquamur LP istic om. CR per nos circa omnia CR 14 exempla CR eadem] earundem V 15 messium PQR, merisium C niceforum CFPQ acoluthum CPQR 16 opto ... ualere om. CL in domino semper R. — Explicit ad Cornelium II. P, om. L, Ad Cornelium explicit F, Ad Cornelium epistula (om. R) VI. explicit QR, Explicit C. —

EPISTVLA XLVI.

CYPRIVS MAXIMO ET NICOSTRATO ET CETERIS CONFES-
SORIBVS S.

1 Cum frequenter, carissimi, cognoueritis ex litteris meis quem
et confessioni uestrae honorem et fraternitati conexas dilectionem
meo sermone seruauerim, credatis quaeso et adquiescatis his lit-
teris meis, quibus uobis et actui ac laudibus uestris et scribo et
simpliciter ac fideliter consulo. grauat enim me adque contristat,
intolerabilis perculsi et paene prostrati pectoris maestitia prae-
stringit, cum uos illic conperissem contra *Dei* dispositionem, 10
contra euangelicam legem, contra institutionis catholicae uni-
tatem alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas
est nec licet fieri, ecclesiam alteram institui, Christi membra
discerpi, dominici gregis animum et corpus unum discissa aemu-
latione lacerari. quod quaeso ut in uobis saltem illicitum istud 15
fraternitatis nostrae discidium non perseueret, sed et confessionis
uestrae et diuinae traditionis memores ad matrem reuertamini
unde prodistis, unde ad confessionis gloriam cum eiusdem matris
exultatione uenistis.

Epist. XLVI. — Incipit ad Maximum et Nicostratum (de unitate *add.*
PQ) *BFLPQ*. — 4 *post* meis *repetit* cognoueritis *B* 5 fraterni-
tatis *F* dilectionis *F* 6 meo sermone *om. F*, eos sermone *P* et
om. F 7 uobis et] uos et *FLP*, uos *B*; religiose *fort.* hac *Q*, et *B*
8 et fideliter *FPQ*, *om. B* 9 et intolerabilis *L* perculsi *om. B*,
perculsi *V* et paene *om. B*, paene *Fv* prostrati *F* peccatoris *M*
(pectoris *Q*) maestitia] maiestati *B* et praestringit *P*, perstringit
MQ (praestringit *Q*) 10 contra dei dispositionem *om. F* dei
scripsi, ecclesiasticam *v*, *om. BLPQV* 11 institutionis] dispositio-
nis *B* unitatis *M*, unitates *Q* 13 ecclesiam alteram *LMPQ*,
alteram ecclesiam *B*, in ecclesiam alterum *F*, in ecclesiam alteram *Q*,
ecclesiam aliam *v* constitui *v* 14 animam *F* discessa *FLP*
15 quod] quos *P* uobis, *Q*, nobis *BM* saltem *L*, salutem *Q* (saltem
Q *M*) licitum in istum *B* 17 reuertimini *Q* (reuertimini *Q* *M*)

Nec putetis sic uos euangelium Christi adserere, dum uos-
 2 met ipsos a Christi grege et ab eius pace et concordia separatis,
 cum magis militibus gloriosis et bonis congruat intra domestica
 castra consistere et intus positos ea quae in commune tractanda
 5 sunt agere ac providere. nam cum unanimitas et concordia nostra
 scindi omnino non debeat, quia nos ecclesia derelicta foras exire
 et ad uos uenire non possumus, ut uos magis ad ecclesiam matrem
 et ad uestram fraternitatem reuertamini quibus possumus hor-
 tamentis petimus et rogamus. opto uos, fratres carissimi, semper
 10 bene ualere.

EPISTVLA XLVII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Et religiosum uobis et necessarium existimaui, frater carissime,
 ad confessores qui illic sunt et Nouatiani ac Nouati obstinatione
 15 et prauitate seducti de ecclesia recesserunt litteras breues facere,
 quibus eos pro adfectione mutua conuenirem ut ad matrem suam
 id est ecclesiam catholicam reuertantur. quas litteras tibi a Mettione
 hypodiacono legi prius mandauimus, ne quis aliud me scripsisse fin-
 geret quam quod meis litteris continetur. mandauimus tamen eidem

1 putetis] potestis *BFQ* uosmet] uos et *B* 2 a om. *B* gre-
 gem *BL'Q* pace et] pace *BLQ* 3 intra] in *F* domestica]
 dominica *maluit Balusius* 5 sunt om. *B* hac *Q* providere
 possumus *F* unanimis *F* nostram *F* 6 debeam *F* et foras *Q*
 7 ut] et *B* 8 nostram *v* 9 carissimi om. *BP* 10 bene semper *B*. —
 Ad (Explicit ad *P*) Maximum et Nicostratum (Nicostratum et Maximum *L*;
 de unitate *add. Q*) explicit (om. *P*) *BFLPQ*. —

Epist. XLVII. — Incipit item ad eundem *V. FR*, Incipit eiusdem
 quinta *Q*, Incipit ad eundem feliciter *C*, Incipit ad Cornelium *LP*. —
 13 nobis *Rv* nobis et necessarium uobis *Oxon.* existimauit *O*
 ff *km* *C* 15 prauitati *Q* brebes *FQ* 16 conuenirent *FLQ*,
 conuenire *R* suam om. *CR* 17 reuertentur *C'* tibi om. *CR*
 a) ab *Q*, et *P* mettio] demetrio *F*, metdio *L*, dio *P*, etio *Q*, mecyopo *C*,
 metio *B* et in *ras*. 18 diacono *C* alius de me *C'FLPQR*, aliud
 de me *C'* 19 continentur *C*, continentur *M* (continetur *Q*) idem
FLPQ, et dem *C*

Mettio a me ad uos misso ut de tuo arbitrio rem gerat, et si easdem litteras confessoribus putaueris esse credendas, tunc eas tradat. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA XLVIII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

- 1 Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Primitium conpresbyterum nostrum misisti, in quibus te conperi motum quod cum de Hadrumetina colonia Polycarpi nomine ad te litterae dirigerentur, posteaquam nos ego et Liberalis in eundem locum uenissemus, coepissent illuc ad presbyteros et ad diaconos litterae 10 dirigi.
- 2 Quod scire te nolumus et pro certo credere nulla id leuitate aut contumelia factum. sed cum statuissimus collegae complures qui in unum conueneramus ut legatis ad uos coepiscopis nostris Caldonio et Fortunato missis omnia interim integra suspenderen- 15 tur, donec ad nos idem collegae nostri rebus illic aut ad pacem redactis aut pro ueritate conpertis redirent, presbyteri et diaconi in Hadrumetino consistentes Polycarpo coepiscopo nostro absente

1 metio *R*, meotio *C*, mentio *F*¹   ameameduos *C*   coisso *R*
 re *F*   2 credendas *FP*¹ *Q*², reddendas *BLMP*² *Q*¹ *Ro*   et tunc *Q*
 3 tradet *C*   opto ... ualere *om. CL*. — Explicit prima *L*, Explicit ad
 Cornelium ·I· *P*, Ad Cornelium explicit *F*, Ad Cornelium ·V· (epistula ·V· *Q*)
RQ, Explicit *C*. —

Epist. XLVIII. — Incipit (*om. C*) ad Cornelium ·III· *Lioq*, Incipit ad
 eundem ·III· *P*, Incipit ad eundem ·VIII· ad confessores et de adrumetino
 consilio *Z*, Ad eundem aepistula ·XI· *μ*. — 5 fratri *om. L*   6 presbyte-
 rum *μ*   8 hadrumetin *L*, adrimetina *Z*   polycarpi *L*, polycarpi *ioq*
 ad te *om. Zμ*   9 diriguntur *Z*, diriguntur *P*¹   ego et *P*, *om. μ*
 10 inuenissemus et *P*   illic *μ*   et ad] et *Zqμ*, nostros et o sed
 nostros *exp. m. 2*   12 te *μ s. l. m. 2*, a te *Z*   uoluimus *op*¹   id
om. ioq   13 sed cum *om. LP*   collegae *corr. in* collegarum *μ m. 2*,
om. ioq   15 omnia ... ad nos *om. Z*   16 rebus *om. Z*   ad *om. L*
 17 redirent] audirent *LP (corruptum ex adirent?)*   18 adrumetina *ioq*,
 hadrimeti *Z*, hadrumetino *corr. in* hadrumetin colonia *L m. 2*   epi-
 scopo *Z*, *om. q*   absente *μ*

ignorabant quid nobis in commune placuisset. at ubi nos in praesentia uenimus, conperto consilio nostro ipsi quoque id quod et ceteri obseruare coeperunt, ut in nullo ecclesiarum istic consistentium consensio discreparet.

- 3 Quidam tamen mentes nonnumquam et animos sermonibus 3
suis turbant, dum aliter quaedam quam se habet ueritas nuntiant.
nos enim singulis nauigantibus, ne cum scandalo ullo nauigarent,
rationem reddentes, nos scimus hortatos esse ut ecclesiae catho-
licae matricem et radicem agnoscerent ac tenerent. sed quoniam
10 latius fusa est nostra prouincia, habet etiam Numidiam et Mau-
ritaniam sibi cohaerentes, ne in urbe schisma factum absentium
animos incerta opinione confunderet, placuit ut per episcopos
retenta a nobis rei ueritate et ad conprobendam ordinationem
tuam facta auctoritate maiore, tunc demum scrupulo omni de
15 singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino istic positos
litterae fierent, sicuti fiunt, ut te uniuerſi collegae nostri et com-
municationem tuam id est catholicae ecclesiae unitatem pariter
et caritatem probarent firmiter ac tenerent. quod diuinitus eue-
nisse et consilium nostrum prouidenter processisse gaudemus.
20 Ita enim nunc episcopatus tui et ueritas pariter et dignitas 4
apertissima luce, manifestissima et firmissima conprobatione

1 ignorabant enim $Z\mu$ ad $L'P$ praesentia o , praesentiam $LZ\mu$,
praesenti Piq (in praesentia uenire *pro* in praesens u. *dictum uidetur*)
2 consilio conperto L quaeque μ id *om.* $Z\mu$ et *om.* Z 3 ser-
uare μ istic *om.* Z 5 quidam] qui LP 6 et dum Z 7 ne]
nec q ullo] illo o 8 reddentes] redidisse ioq scimus nos v ,
scimus $Z\mu$ hortatos nos eos μ , hortatos eos v , honoratos eos Z
esse μ s. l. m. 2 ut] qui Z 9 radicem et matricem Zv , rationem et
matricem μ ac] et q 10 etiam] enim Zv numidiam] in india Z
mauretanicas duas Z , mauretaniam duas μ 11 ne *om.* LPZ scisma
 $PZio$ 12 incerta] sincera Z ut *om.* $LPZV\mu$ 13 retenta]
recente μ ueritatem μ et ad] ad iq ordinationem tuam *om.* P'
14 tum μ 15 pectore o' excusso] excluso V istic] in prouincia
ista ioq 16 sicut Pq ut te] uitae μ uniuerſi L s. l. m. 2
17 tuam *om.* Z id est *om.* L' , i' μ catholicae *om.* Z 19 pro-
cessisse] profecisse $Z\mu$ 20 ita] sic ioq , sit P ueritas ex uirtute
 L m. 2 21 luce et $Pioqv$ est conprobatione fundata io , est confir-
matione fundata q , probatione f. est $Z\mu$, conprobatione fundata P

fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum qui ad nos litteras inde fecerunt et ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompei et Stephani et Caldoni ac Fortunati ordinationis tuae et origo necessaria et ratio iusta et gloriosa quoque innocentia omnibus nosceretur. quod ut simul cum ceteris quoque collegis nostris stabiliter ac firmiter administremus adque [ut] catholicae ecclesiae concordii unanimitate teneamus, perficiet diuina protectio, ut Dominus qui sacerdotes sibi in ecclesia sua eligere et constituere dignatur, electos quoque et constitutos sua uoluntate adque opitulatione tueatur, gubernanter inspirans ac subministrans et ad improborum contumaciam frenandam uigorem et ad lapsorum fouendam paenitentiam lenitatem. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA XLVIII.

CORNELIVS CYPRIANO FRATRI S.

15

1 Quantam sollicitudinem et anxietatem sustinuimus de his confessoribus qui dolo et malitia hominis callidi et ueteratoris fuerant circumuenti et paene decepti et ab ecclesia alienati, tanta

1 ut] ut et $\iota\omicron\rho$ 2 et] ut $P\mu^1$, s. l. Z 3 chaldoni LP, caldonii
 $\iota\omicron\rho\upsilon$ fortunati] forti L 4 origo] ratio μ etratio corr. in et
traditio L m. 2 5 ab omnibus $Z\mu\omicron\rho\upsilon$ noscerentur μ quoque
om. $Z\mu$ collegae nostri μ 6 ministremus μ catholica $P\mu$
7 concorditer $\omicron^1\iota\rho$, pacem concordiae μ , pacem concordii $Z\upsilon$ unanimi-
tatem $\iota\omicron\rho\mu^1$, unitate L perficiat $P\iota\omicron\rho$, proficiet μ 8 protectio]
dignatio $Z\mu\upsilon$ dno Z 9 et constituere om. μ dignantur L
uoluptate L 10 teneatur Z gubernantes v, gubernans gubernan-
tes $Z\mu$ ac] et ρ 11 et exp. μ 12 ad lapsorum] lapsorum $Z\mu$
lenitatem om. Z opto ... ualere om. L 13 ualere amen Z. —
Explicit .III. L, Explicit ad Cornelium .III. Po, Ad Cornelium .VIII.
explicit Z, Explicit i, om. $\mu\rho$. —

Epist. XLVIII. — Incipit rescripta Corneli ad Ciprianum de acs-
maticis (epistola prima Cypriani add. C) CT; Incipit ad eundem (Ad Cor-
nelium epistola μ) nona $R\mu$. — 15 Cyprianus Cornelio $C^1R\mu$ salutem
om. RT 16 anxietatem C iis v 17 dolo et μ s. l. m. 2
homini T caldidi T¹ 18 fuerunt T¹ decepti] accepti T
tantam laetitiam CR

laetitia adfecti sumus et Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias agimus, cum cognito suo errore et intellecta hominis maligni uelut serpentis astutia uenenata ad ecclesiam unde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici uoluntate uenerunt. et primo quidem fratres nostri probatae fidei amantes pacem unitatem optantes tumorem illorum horum mollitiam nuntiabant, fides tamen non idonea, ut facile nobis credere daretur illos repente esse mutatos. postea uero Vrbanus et Sidonius confessores ad compresbyteros nostros uenerunt adfirmantes Maximum confessorem et presbyterum ** secum pariter cupere in ecclesiam redire. sed quoniam multa praecesserant ab eis designata, quae tu quoque a coepiscopis nostris et ex litteris meis cognouisti, ut non temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore et confessione ista quae per legationem mandauerant placuit audiri. qui cum uenissent et a presbyteris quae gesserant exigentur, nouissime quod per omnes ecclesias litterae calumniis et maledictis plenae eorum nomine frequentes missae fuissent et paene omnes ecclesias perturbassent, circumuentos se esse ad-

1 adfecti] adepti CR et μ s. l. m. 2 dno μ 2 egimus Ro cum] cum eos CRT μ^2 , cum eo μ^1 , cum ii v; fort. cum ad nos et om. CR intellegant μ , intellegamus C, intela T 3 uelut] uel T serpentis] hominis μ astuti astutia T; fugientes add. C m. 2 de ecclesia sup. ad ecclesiam μ m. 2 4 sicut R μ ex] in T 5 uenerunt RT, uenisse C μ probate CT μ fidemi R 6 amante R timorem C illorum CRV μ , illum T Ox. horum om. Oxon. 7 mollitiam C¹RTV μ , mollitiem C², mollitum iam Oxon. adnuntiabant T μ fide Vv non] aut V (corruptum ex haut) 8 dabatur V repente V μ , repentes T, pentes C¹, penitus C²v, rumpente R mutatos om. μ^1 uero] uero quam CRv urbanos T 9 presbyteros CR μ 10 confessores C¹ compresbyterum μ secum] secundum CR; presbyterum Secundum secum fort. 11 in ecclesiam cupere μ sed om. in ras. T praecesserat RT, processerunt V 12 eis ex cis T designata] disseminata V que R sed ue in ras., q. C quoque ex quaeque μ m. 2 a C s. l. m. 2 coepo nro C ex om. C 13 cognouisti T his μ ipsius CRT μ^1 14 ista quae] itaque R legatione R mandaueram CRT μ^1 15 exigenter] eis ingrederentur T; fort. eis ingererentur 16 calumniis C, calumnias T et om. T 17 frequenter Cv 18 se om. R adfirmauerunt CRv

firmarunt neque quae in istis litteris inessent scisse, tantummodo subscripsisse, calliditate eius circumductos se commississe quoque schismati et haeresis auctores fuisse ut paterentur ei manum quasi in episcopatum inponi. qui cum haec et cetera eis fuissent exprobrata, ut abolerentur et de memoria tollerentur deprecati sunt.

- 2 Omni actu ad me perlato placuit contrahi presbyterium. adfuerant etiam episcopi quinque, qui et eo die praesentes fuerunt, ut firmato consilio quid circa personam eorum observari deberet consensu omnium statueretur. et ut motum omnium et consilium 10 singulorum dinosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam uestram perferri, quas et subiectas leges. his ita gestis in presbyterium uenerunt Maximus, Vrbanus, Sidonius et plerique fratres qui eis se adiunxerant, summis precibus desiderantes ut ea quae ante fuerant gesta in obliuionem cederent nullaue eorum 15 mentio haberetur, proinde atque si nihil esset uel commissum uel dictum, inuicem omnibus remissis, cor mundum et purum iam Deo exhiberent, sequentes euangelicam uocem beatos esse

1 neque quae scripsi, neque CRTV μ , nec quid v litteris om. V inessent T, quid inesset C μ ¹, quia inesset R, inesset Vv, inesse μ ¹ scisse CT, se scisse μ v, utrumne scisse V, scisse an R tantummodo] non tamen μ 2 subscripsisse caliditate eius T, om. CRV μ v circumducti R, circumditos μ ¹ se commississe CR μ , se V, commississe T
3 quodque V, q; μ schismati scripsi, schismatis RTV μ , schismatica C ν et] aut T haeresis CRTV μ , haereticis v fuisse se RV paterentur ex paretur μ m. 2 ei R sed i in ras., et C 4 manum TV μ , manus CRv in om. C haec et T, et CRV μ cetera eis T, ceteris CR μ , ceteris haereticis V 5 exprobrata] exprobrarentur C' μ , exprobrarentur C², exprobraretur R, ut ne exprobrarentur V ut] aut R μ abolerentur T 7 omni igitur v perlata T, perlato C presbyterum μ adfuerunt CR μ 8 qui et om. μ eo die T, hodie CR μ v fuerunt om. μ ; etiam episcopi add. R 9 ut corr. in et C debere consensum T 10 statuerunt R, statuunt C et ut] ut CR 11 notitiis C¹ 12 uestris C¹, ur̄i R μ ¹, ur̄m μ ¹ et subiectas] ex subiectis T legimus μ ¹ ita] itaque V μ 13 presbyterum μ sydonius T, sidonius et macharius Pameli^{us} et om. T 14 eis se C² μ , eise C¹R, seis se T, se eis v adiunxerunt C μ 15 obliuione: T cederent] caderent v nullaue] nulla T 16 habetur C¹ 17 cor] com T 18 iam deo exhiberent om. CR μ sequenter T, sequentes secundum μ uocem] dicentem add. v

puros corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. quod erat consequens,
 omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut et ipsos uiderent
 in ecclesia constitutos quos errantes et palabundos tam diu uide-
 rant et dolebant. quorum uoluntate cognita magnus fraternitatis
 5 concursus factus. una uox erat omnium gratias Deo agentium
 gaudium pectoris lacrimis exprimentes, complectentes eos quasi
 hoc die poena carceris fuissent liberati. et ut ipsorum propria
 uerba designem, 'nos' inquit 'Cornelium episcopum sanctissimae
 catholicae ecclesiae electum a Deo omnipotente et Christo Domino
 10 nostro scimus. nos errorem nostrum confitemur. inposturam
 passi sumus. circumuenti sumus perfidia et loquacitate captiosa.
 nam tametsi uidebamur quasi quandam communicationem cum
 schismatico et haeretico homine habuisse, cor tamen nostrum
 semper in ecclesia fuit. nec enim ignoramus unum Deum esse et
 15 unum Christum esse Dominum quem confessi sumus, unum
 sanctum spiritum, unum episcopum in catholica esse debere.'
 ista eorum professione quis non moueretur, ut quod apud pote-

1 quod iam *CR* ipsi d. uidebunt] sperent dñm *CR*, ipsi sperent in
 dñm μ sed in dñm s. l. m. 2 2 omnis hic actus ex si omnis huc ac μ
 m. 2 populis ex populus *C* erat *T* 3 ecclesiam *C*¹ tam diu]
 iam *CR* μ 4 fraternitate his *T* 5 factus est *C*^v una ex ona *C*
 m. 2 uox post erat *C* s. l. m. 2 6 pectoris] peccatores *T* lacri-
 mas μ ¹ 7 hac die *T*, hodie μ ^v 8 designemus *C* inquit
 om. μ ¹ 9 electum ex erectum *C* a μ s. l. m. 2 omnipotenti μ ,
 om. *R* et ch. domino om. *R* 10 nostro iesu christo *T* nos im-
 posturam μ inposturam p. sumus om. *C*¹ 11 perfidia et] per-
 fidiae *C*^v factiosa *C*, factiosa *R*, capti nos an μ 12 nam tametsi
 scripsi, nam si *T*, nam amet μ , nam amentes *CR*, nam etsi *v* uide-
 bantur *C*, uideamur μ ¹; quasi uidebamur *T* quadam *R*, quondam *C*,
 quaedam μ cum om. *T* 13 et haeretico om. *CR*, et heresiaco *T*;
 cf. pag. 612, 14 hominem *T* cor tamen *T*, sincera tamen mens *R*^v
 (sed *R* sincera in ras.), sinceritamen mens *C* (sincer exp. et super tamen
 scr. sed m. 2), tamen sincera mens μ nostra *CR* μ ^v 14 enim om. *CR*
 dñm *C* deum esse et unum] dominum omnipotentem unum quoque *V*
 et om. *T* et unum ... confessi sumus add. μ m. 2 in marg. 16 spiri-
 tum sanctum μ ^v, christum *T*, spm scm esse dñm *C* episcopum μ
 s. l. m. 2 catholica ecclesia μ ^v, ecclesia catholica *C*¹ deberet *T*,
 debere praepositum *V* 17 ista] quis ista *v* quis non *C*¹*T*, non
*C*¹*R* μ ^v moueremur *C*¹*R* μ quod] cum μ apud *C* s. l. m. 2

statem saeculi erant confessi in ecclesia constituti conprobarent? quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus. ceteris cum ingenti populi suffragio omnia ante gesta remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reservata.

3 Haec igitur, frater carissime, eadem hora eodem momento ad te per scripta transmisimus et Niceforum acoluthum descendere ad nauigandum festinantem de statione ad uos statim dimisi, ut nulla procrastinatione habita uelut praesens in isto clero et in isto populi coetu nobiscum pariter Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias ageres. credimus fore, quin immo pro certo iam confidimus ceteros quoque qui in errore hoc sunt constituti in ecclesiam breui reuersuros, cum auctores suos uiderint nobiscum agere. has litteras puto te debere, frater carissime, et ad ceteras ecclesias mittere, ut omnes sciant schismatici huius et haeretici dolum et praenuaricationem de die euacuari. bene uale, frater carissime.

1 saeculi] cui R   2 locum suum ex loquutus sum C   adnoscere T
3 ceteris T, ceteros CR μ v   cum μ s. l. m. 2   suffragio] recepimus
add. C μ v, recipimus add. R   ante gesta T, autem CR μ v   4 seruata μ 5 frater om. T μ carissime om. C   hora ex hoc μ m. 2
6 per om. V, pre R   scriptor T   transmissimus C μ ¹   nicephorum v
acoluthum V, acolitum CR μ , ad litus ex alitum T   7 festinantem
de statione] destinatione RTVC sed in C exp., destinantem μ , festinantem
Erasmus; cf. epist. 44 c. 2   ad uos exp. C   dimisimus V, misi μ ,
iussimus ex dimissi C   8 procrastinatione ex mora festinatione μ m. 2
habitam T   et om. μ 9 coetum R, conuentu ex conuent C m. 2
nobiscum pariter om. CB μ v   10 credimus autem CR μ v   forte μ
11 iam pro certo CR   hoc errore CBv   12 ecclesia R   13 agere]
agere ut deuotos V   has ex eas C   carissime om. C   ceteras] ueras T;
fort. uestras   14 huius] add. R: et heretici huius   haeretici] heresi-
siacis T   15 praenuaricatione R   de die CT, die R, de die mia μ ,
frequenter per dies V, de die in diem v   bene u. f. carissime om. C, opto
te frater carissime bene ualere et nostri meminisse R, opto te bene ualere
frater carissime μ . — Ad Cornelium VIII. expliciit, Rescripta Cornelii ad
Cyprianum de scismaticis expliciit T, om. C μ . —

EPISTVLA L.

CORNELIVS CYPRIANO FRATRI S.

Ne quid minus ad poenam futuram huius scelerati hominis de-
 esset, prostratus uirtutibus Dei, cum Maximus et Longinus et
 Machaeus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit, et sicut priori-
 bus litteris tibi quas per Augendum confessorem misi significauī,
 putem Nicostratum et Nouatum et Euaristum et Primum et
 Dionysium illo iam peruenisse. inuigiletur ergo ut omnibus
 coepiscopis nostris et fratribus innotescat: Nicostratum multorum
 10 criminum reum et non solum patronae suae carnali cuius rationes
 gessit fraudes et rapinas fecisse, uerum etiam, quod est illi ad
 perpetuam poenam reseruatum, ecclesiae deposita non modica
 abstulisse, Euaristum uero cum auctore schismatis fuisse et suc-
 cessorem plebi cui antea praefuerat Zetum in locum eius episco-
 15 pum esse constitutum. Nouatus uero ea hic designauit malitia et

Epist. L. — Incipit ad eundem ·VIII· R, Incipit ·VII· ad eundem Z,
 Incipit ad eundem io, Ad eundem aepistola ·X· μ, Incipit alia eiusdem
 (Corneli ad Cyrianum T) de nomine Maximi Longini et (om. C) Machei
 (maccei C) et Nicostrati et Euaristi (Euaristum T) CT sed in C m. rec.
 add. — 2 Cyprianus Cornelio C'RZμ 3 minus om. μ, minus mali
 quod T 4 prostratos C dō ex dī T 5 maccheus RZio inde]
 de Z sicuti Rμ 6 agendum C'o misi μ s. l. m. 2 significauī
 CTμ sed ui corr. C, significauerit RZ, significaueram io 7 puto CRv,
 putans V, om. Zio nicostratum] enim constratum Z nouatum]
 nouacianum Z uaristum μ 8 Dyonysium R, ronisum Z, zoticum T
 inuigilatur T ergo] rogo Z 9 nostris post fratribus o s. l. m. 2
 innotescant C inconstratum Z 10 et om. μ patronae] patione Z
 carnales rationes Z 11 fraude R quod est] quidem C 12 depo-
 sitae T 13 abstulisse R euaristi T sed i in ras. uero] ecclesiae
 uero R cum auctorem CT, auctorem ioμ²v fuisset (et om.) T
 successorem CRTZVioμ, succensorem Oxon. sed succussorem conī. Oxon.
 14 plebi] ei in plebe V, pleni T ante RVμ praefuerat] fuerat C
 zetum om. io, getum μ, gestum Z, zenum ex zelum C 15 nouatus uero
 ea T, maiora uero et grauiora CRZioμv; cf. pag. 618, 18: (Nouatus) illic
 maiora et grauiora commisit hic] his

inexplebili auaritia sua qualia illic apud uos semper exercuit: ut scias quales duces et protectores iste schismaticus et haereticus lateri suo semper iunctos habeat. bene uale, frater carissime.

EPISTVLA LI.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

1 Et egisse nos et agere, frater carissime, maximas gratias sine cessatione profiteamur Deo patri omnipotenti et Christo eius Domino et Deo nostro salutari, quod sic ecclesia diuinitus protegatur ut unitas eius et sanctitas non iugiter nec in totum perfidiae et haereticæ prauitatis obstinatione uitietur: legimus enim¹⁰ litteras uestras et uoti communis amplissimum gaudium exultanter excepimus Maximum presbyterum et Urbanum confessores cum Sidonio et Macario ad ecclesiam catholicam regressos esse, id est errore deposito et schismatico immo haeretico furore deserto unitatis ac ueritatis domicilium fidei sanitate repetisse, ut¹⁵

1 inexplebilis *R*, inexplicabili *o*, explebili *Z* auaricia *T*, prauitate *CRZioμv*; cf. pag. 617, 20 sua om. *μ* qualia *T*, quam quae *CRZioμv* illuc *C* apud] ante *Z* uos] suos *C^{io}μ^v*, nos *Z* ut scias] suos *Z* 2 protectorem *C* iste *T*, ut *CRVZ*, om. *io*, cum *μ* schismaticis et hereticis *μ*, schismaticos et haereticos *C²* 3 semper om. *T* iunctus *C¹*, uinctos *Zio* bene u. f. carissime *TV*, om. *Ce*, opto te frater carissime (uos fratres *μ*) semper bene ualere (et nostri meminisse *add. R*) *Riμv*, bene ualere semper frater carissime amen *Z*. — Explicit ·VIII· *C*, Explicit *io*, Ad Cornelium ·VIII· explicit *R*, Ad Cornelium explicit ·VII· *Z*, Alia Cornelii ad Cyprianum de nomine Maximi Longini et Machei et Nicostrati et Euaristi explicit *T*, om. *μ*. --

Epist. LI. — Incipit ad Cornelium de confessoribus redeuntibus (redeunt *L*) in ecclesiam (ecclesia *L*) *LN*, Incipit ad eundem de Maximo et Urbano Sidonio et Machario ad ecclesiam deposito errore regressis epistola ·VI· *B*, Incipit ·VIII· (octauus *T*) *QT*, Incipit *M*. — 6 et egisse] egisse *Q* 8 nostri *L* salutari] saluatori *NV* sic] si *Q* protegitur *B* 9 iugiter corr. in disiungatur *T*, diiungatur *B* perfidiae *L* 10 prauitate *Q* obstinationis *B* uitietur *N*, uitetur *LQ*, uidetur *B*, uioletur *T* 11 communi *N* exultante *BN* 12 accepimus *B* 13 machario *BQTv* 14 errare *Q* 15 ac ueritatis om. *B* domicilio *Q*

unde ad gloriam processerant illuc gloriosi redirent, ne qui Christum confessi essent Christi postmodum castra desererent, nec temptarentur caritatis adque unitatis fide qui uicti robore et uirtute non fuerant. ecce incolumis et immaculata laudis integritas, ecce incorrupta et solida confitentium dignitas, a desertoribus et profugis recessisse, proditores fidei et ecclesiae catholicae impugnatores reliquisse. merito illos reuertentes summo ut scribitis gaudio et clerus et plebs, fraternitas omnis excepit, quoniam in confessoribus gloriam suam conseruantibus et ad unitatem reuertentibus nemo non socium se et participem eorum gloriae computat.

Huius diei laetitiam de nostris possumus sensibus aestimare. 2 nam cum istic ad litteras uestras quas de eorum confessione misistis laetatus sit omnis fratrum numerus et summa alacritate 15 hunc nuntium communis gratulationis exceperit, quid illic ubi res ipsa et praesens laetitia sub oculis omnium gerebatur? cum enim Dominus in euangelio suo dicat esse summum gaudium in caelo super peccatore paenitentiam agente, quanto maius est gaudium et in terris pariter et in caelo super confessoribus ad 20 ecclesiam Dei cum gloria sua et cum laude redeuntibus et redeundi uiam ceteris exempli sui fide et probatione facientibus? hic enim quosdam fratres nostros error induxerat quod sibi communicationem confessorum sequi uiderentur. suo errore sublato lux omnium pectoribus infusa est et ecclesia catholica una esse 25 nec scindi nec diuidi posse monstrata est. nec quisquam iam

1 processerunt *B* illic *B*, illinc *N* 3 temptarent *Mv* (temptarentur *Q*), temptaretur *BT*; in eis *add. T in marg.* capitis *B* adque unitatis *om. BN* fidem *Q*, fides *Tv* uicto *Q*¹ (uicti *Q*²*M*) 4 immaculatae *B* 6 alterum et *om. LN* 7 scriptis *B* 8 et clerus *om. B* et fraternitas *Tv*, fraternitatis *BL*¹ 9 unitatem] nuntiante *B* 10 non *Q*, et non *MT* se *om. B* 12 diei] rei *v* 13 de eorum] deorum *L* confessionem *Q* 14 fratris *N* 15 hunc] hoc *T* nuntium *L* gratulationis *om. M (exh. Q)* 17 dicit *T* 18 supra *B*, super uno *v* peccatorem *BT* paenitentia *L* agentem *BT* magis *M* (maius *Q*) 19 supra *B* 20 gloriam suam *Q* et sedeundi *Q*, redeundi *B* 21 exemplum *BQT* fidem *Q* 23 uideretur *L* 24 peccatoribus *BQ* 25 nec ex haec *MQT* (ante scindi), *om. B* quicquam *B* iam *om. T*, tam *B*

facile poterit schismatici furentis uerbis loquacibus decipi, quando probatum sit bonos et gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia et perfidia extra ecclesiam detineri. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

1 Et cum diligentia et cum dilectione fecisti, frater carissime, festinato ad nos mittendo Niceforum acoluthum, qui nobis et de confessoribus regressis gloriosam laetitiam nuntiaret et aduersus Nouatiani et Nouati nouas et perniciosas ad inpugnandam Christi 10 ecclesiam machinas plenissime instrueret. nam cum pridie istic uenisset haereticae prauitatis nocens factio ipsa iam perdita et alios qui sibi consenserint perditura, postero die Niceforus cum nostris litteris superuenit, quibus et didicimus et docere adque instruere ceteros coepimus Euaristum de episcopo iam nec laicum 15 remansisse, cathedrae et plebis extorrem et de ecclesia Christi exulem per alias longe prouincias oberrare et ipsum ueritatis ac fidei naufragum factum circa quosdam sui similes paria nau-

1 uerbis] uersis *N* 2 christus *B* milites *om. B* diu] de *B*
3 detinere *B* opto ... ualere *om. BLMN¹ (exh. Q)*. — Ad Cornelium explicat *L*, Ad Cornelium epistula VIII (epistulae numero VIII *T*) explicat *QT*, Ad Cornelium de presbyteris ad ecclesiam regressis epistola VI explicit *B*, *om. N*. —

Epist. LII. — Incipit ad Cornelium de Nouato *LP*, [inc] ad eundem [de] nouato *F*, Incipit ad eundem quarta *R*, Incipit (Explicit *M*) eiusdem quarta *MQ*. — 7 alterum cum *om. F* 8 nicephorum *Rv* acolytum *PQ* (acolythum *M*) 10 a nouas *M*, anonouas *R sed no s. l.* expugnandam *V* 11 instruere *LP* pridiae *F*, predie *R* istis *R*
12 uenisset *PR*, uenissem *F*, uenisse *LQ*; fort. uenissent paruitatis *R¹* fatio *R¹*, facito *Q* 13 consenserit *F* perdituram *FQ* niceforus *P*, niceforis *L*, nicephorus *Rv* 14 quibus] qui sibi *L* dicimus *P* 15 ceteras *L* euaristum] seruare istum *F* episcopum *F*, episcopi *L* 16 extorren *R*, extorren *L* et de *om. V*, de *R* 17 errare *BV* 18 fide *L* naufragium *RQ* suis *P*

fragia concitare, Nicostratum quoque diaconio sanctae administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis et uiduarum ac pupillorum depositis denegatis non tam in Africam uenire noluisse quam conscientia rapinarum et criminum nefandorum illinc ab urbe fugisse. et nunc ecclesiae desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem mutare regionem, confessorem se ultra iactat et praedicat, cum Christi confessor nec dici nec esse iam possit qui ecclesiam Christi negauit. nam cum Paulus apostolus dicat: propter hoc relinquet homo
 10 patrem et matrem, et erunt duo in carne una. sacramentum istud magnum est, ego autem dico in Christum et ecclesiam, cum hoc, inquam, beatus apostolus dicat et Christi pariter adque ecclesiae unitatem indiuiduis nexibus cohaerentem sancta sua uoce testetur, quomodo potest esse
 15 cum Christo qui cum sponsa Christi adque in eius ecclesia non est? aut quomodo adsumit sibi regendae aut gubernandae ecclesiae curam qui spoliavit et fraudauit ecclesiam Christi?

Nam de Nouato nihil inde ad nos fuerat nuntiandum, cum 2
 magis per nos uobis debeat Nouatus ostendi rerum nouarum
 20 semper cupidus, auaritiae inexplibilis rapacitate furibundus, adrogantia et stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis male cognitus, quasi haereticus semper et perfidus omnium sacerdotum uoce damnatus, curiosus semper ut prodatur, ad hoc

9 Eph. 5, 31. 32.

1 cōgitare *F*, cogitare *P* quoque *F*, uero *LPQRv* 2 admissio *FQ*,
 admissum *P*, admissae *L* et ecclesiasticis *R* subtractis *L* 3 et
om. LR tam in] tamen *FL*, tamen in *Q* 4 conscientiam *Q*
 5 illinc *FQR*, illic *LMPv* 6 mitasse *L* mutare regione *P*, nutarem
 religionem *L* 7 christus *L* 9 relinquat *P* 10 matrem] et ad-
 haerebit uxori suae *add. Balusius ex 4 codd.* una carne *R*, unam carnem
LPQv 11 istud] hoc *F* 12 christo *FPR* et] et in *PRQv*
ecclesia R hoc *om. F* beatus *om. L* 13 christum *LPQ* inui-
 duis *ex inuidis Q* (indiuiduis *M*) 14 coherentem *FPQ* sanctam *L*
 testatur *P* 15 sponsam *Q* eius *om. R* 16 sibi assumit *R*
 17 spoliabit *F* fraudabit *F* christi *om. R* 18 inde] de *R*
 nuntiatum *F* 19 per] a *F* nouorum *F* 20 semper *om. R*
 cupidus *L* inexplibili *PQ* 21 istinc *F* 22 cognitis *R* hereti-
 cos *Q*

adulator ut fallat, numquam fidelis ut diligat, fax et ignis ad
 confluenda seditionis incendia, turbo et tempestas ad fidei facienda
 naufragia, hostis quietis, tranquillitatis aduersarius, pacis inimi-
 cus. denique Nouato illinc a uobis recedente id est procella et
 turbine recedente ex parte illic quies facta est, et gloriosi ac
 boni confessores qui de ecclesia illo incitante discesserant, postea-
 quam ab urbe ille discessit, ad ecclesiam reuerterunt. idem est
 Nouatus, qui apud nos primum discordiae incendium seminauit,
 qui quosdam istic ex fratribus ab episcopo segregauit, qui in ipsa
 persecutione ad euertendas fratrum mentes alia quaedam per-
 secutio nostri fuit. ipse est qui Felicissimum satellitem suum
 diaconum nec permittente me nec sciente sua factione et ambi-
 tione constituit et cum sua tempestate Romae quoque ad euer-
 tendam ecclesiam nauigans similia illic et paria molitus est,
 a clero portionem plebis auellens, fraternitatis bene sibi cohaeren-
 tis et se inuicem diligentis concordiam scindens. plane quoniam
 pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma praecedere, illic
 maiora et grauiora commisit. qui istic aduersus ecclesiam dia-
 conum fecerat, illic episcopum fecit. nec hoc quisquam miretur
 in talibus. feruntur semper mali suo furore dementes et postea-
 quam scelera fecerunt, conscientia ipsa sceleratae mentis agitan-
 tur. nec remanere in ecclesia Dei possunt qui deificam et ecclesia-
 sticam disciplinam nec actus sui conuersione nec morum pace

1 adulator *LQRv*   numquam *L*   fax *R*, pax *FQ*, pacem *LP*; pix
fort.   et *om. P*   2 confluendam *LPQ*   turbo *R'*   ad] et *F*
4 illic *FLR*   id est . . . recedente *om. F*   5 ex parte] explare *R*
7 ad] ab *P*   8 discordiae] et schismatis *add. Rv*, et (*om. L*) schisma
add. F'L, apud schisma *add. F'*, et schismas *add. Q*, et sciamae *add. P*;
expuncti hoc additamentum   9 cosdam *R*; quondam *L*   10 fratres *M'*
(fratrum *M'Q*)   11 nostri *F*, nostris *LPQRv*   satellitem *R*   suum
diaconem *F*, suum suum diaconum suum *M* (suum diaconum *Q*)   12 nec
scientem *F*, nesciente *LQ*   suae *P*   13 suam tempestatem *R*
romam *Rv*   uertendam *R*   15 sibi *om. L*   coherentes *Q*   16 dili-
gentes *Q*   concordia *Q*   17 magnitudinem *F*   sua debuit a car-
tagine *add. in marg. P m. 2*   debebat *R*, debat *F*   cartaginem *F*
romam *PQ*   procedere *LPQ*, procederent *F*   18 istic ex sic *Q m. 2*,
sic *FMQ'*   20 dementis *F*   21 fecerint *PRv*   22 deificam] circa
me *LP*   23 conuersionem *PQ*   moram *L'*   pacem *PQR*

tenuerunt. spoliati ab illo pupilli, fraudatae uiduae, pecuniae quoque ecclesiae denegatae has de illo exigunt poenas quas in eius furore conspiciamus. pater etiam eius in uico fame mortuus et ab eo in morte postmodum nec sepultus. uterus uxoris calce percussus et abortione properante in parricidium partus expressus. et damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius qui nascebatur occisus est.

Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat. propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed et communicatione prohiberi pro certo tenebat, et urgentibus fratribus imminabat cognitionis dies quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio ante uenisset, quam iste uoto quodam euadendae et lucrandae damnationis excipiens haec omnia commisit et miscuit, ut qui eici de ecclesia et excludi habebat, iudicium sacerdotum uoluntaria discessione praecederet, quasi euasisse sit poenam praenuisse sententiam.

Circa ceteros autem fratres elaboramus, quos ab eo circumuentos dolemus, ut ueteratoris perniciosum latus fugiant, ut letales laqueos sollicitantis euadant, ut de qua ille pelli diuinitus meruit ecclesiam repetant: quos quidem Domino adiuvante per eius misericordiam regredi posse confidimus. neque enim potest perire nisi quem constat esse periturum, cum Dominus in euangelio suo dicat: omnis plantatio quam non plantauit pater meus caelestis eradicabitur. qui plantatus non

23 Matth. 15, 13.

1 pecunia *R* 2 quoque ecclesiae *F* denegator *F* has] hi *P* sed
h. s. l. 3 uico fame] uicoram *F* 4 et] est et ex est *R* mortem *Q*
uterus] uerus *F* uxore *F* 5 percussus ex perfusus *Q* m. 2 (per-
fusus *M*) properate *R* 6 audeat *L*, audet et *F* 7 innocentior *Q*
quibus om. *F* qui om. *LP* 9 et] et de *P* communicationi *F*,
communicationem *Q*, communionem *L* 10 tenebat] timebat *P*
11 conditionis *R* 13 ut om. *P*, et *F* 14 habebat] debebat *P*
iudicio *R* uoluptaria *F* 15 praecederat *F*, recederet *R* sit
sit *L*¹ 16 sententia *L* 17 ab eo] habeo *LQ* circumuentus *R*¹,
circumuento *M* (circumuentos *Q*) 18 ueteratores *LQ* ut] et *LP*
19 laqueos *F* sollicitantis] scilicet tantis *F* euadant *F* ut] et *F*
20 et ecclesiam *L* 21 eius om. *L* 22 constat *R*

est praeceptis Dei patris et monitis, solus poterit de ecclesia ille discedere, solus episcopis derelictis cum schismaticis et haereticis in furore remanere. ceteros uero nobis adunabit Dei patris misericordia et Christi Domini nostri indulgentia et nostra patientia. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LIII.

CYPRIANO FRATRI MAXIMVS VRBANVS SIDONIVS MACARIVS S.

Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum pari uoto congaudere quod nos habito consilio utilitatibus ecclesiae et paci magis consulentes, omnibus rebus praetermissis et iudicio Dei seruatis, cum Cornelio episcopo nostro pariter et cum uniuerso clero pacem fecisse. cum gaudio etiam uniuersae ecclesiae prona etiam omnium caritate hoc factum his litteris nostris certissime scire debuisti. oramus te, frater carissime, multis annis bene ualere.

1 in praeceptis *Rv* ecclesiam *FL*¹ illae *P* 2 derelictis
om. M (exh. Q) schismatis *L* et haereticis *om. F* 3 manere
P¹ QR (remanere *M*) caeteros *R* nobiscum *LPRv* adunauit
PQ misericordiae *R*, misericordiam *L* 4 nostri] iesu christi *add.*
PQ 5 opto ... ualere *om. L*. — Ad Cornelium explicit *F*, Ad Cornelium
·IIII· (epistula *·IIII· Q*) explicit *QR*, Ad Cornelium de Nouato
explicit *L*, Explicit ad Cornelium de Nouato *P*. —

Epist. LIII. — Incipit epistula (a *add. M*) Maximo Urbano Sidonio Machario (Maximi Urbani Sidonii Macharie *EQ^{3o}*) ad Cyprianum *EMQo*, Incipit epistola ad Cyprianum facta Maximo Urbano Sidonio Macario cum Cornelio episcopo pacem fecisse *T*, *om. v*. — 7 et macharius *EQowv* salut *M* (salutem *Q*) 8 certissimus *Q¹E¹* (certi sumus *M*) 9 quod
om. v; cf. pag. 536, 12 concilio *Q³* (consilio *MQ¹*) 12 prona] pronati *T* 13 caritatem *QT* scire certissime *v* 14 oramus ... ualere
om. Q¹M, ualete *ω* 15 ualere ul *T*. — Ad Cyprianum epistula a Maximo Urbano Sidonio Macario cum Cornelio ep^o pacem fecisse explicit *T*, Epistula (Explicit epistula *o*) Maximi Urbani Sidoni Machari (*om. o*) ad Cyprianum explicit (*om. o*) *EMQo*, *om. ω*. —

EPISTVLA LIIII.

CYPRIANVS MAXIMO PRESBYTERO ITEM VRBANO ET SIDONIO
ET MACARIO FRATRIBVS S.

Lectis litteris uestris, fratres carissimi, quas ad me de uestra
5 regressione et de ecclesiastica pace ac fraterna redintegratione
fecistis, in tantum me laetatum esse confiteor in quantum
fueram et ante laetatus quando confessionis uestrae gloriam
conperi et militiae uestrae caelestem ac spiritalem laudem
10 gratulabundus excepi. nam et haec fidei et laudis uestrae alia
confessio est unam esse ecclesiam confiteri nec alieni erroris
uel potius prauitatis participem fieri, repetere eadem castra
unde prodistis, unde ad gerendum proelium et aduersarium
subigendum fortissimis uiribus prosilistis. illuc enim erant de
acie tropaea referenda unde ad aciem fuerant arma suscepta,
15 ne quos ad gloriam Christus parasset eosdem gloriosos Christi
ecclesia non haberet. nunc uero et uos congruentem fidei uestrae
tenorem adque indiuiduae caritatis et concordiae legem domi-
nica pace tenuistis et exemplum ceteris dilectionis et pacis
uestro itinere fecistis, ut ecclesiae ueritas et euangelii ac sacra-

Epist. LIIII. — Incipit ad Maximum *pr F fol. 8^a (desideratur deinde folium)*, Incipit ad Maximum presbyterum et (presbyterum et *om. B*) Urbanum (urbem *L*) et (*om. B*) Sidonium et Macarium (Macharium *Q*, Macarium de regressione eorum ad ecclesiam *B*) *BLQT*. — 2 presbyteris *B*, presbyterum *Q*¹ (presb: *M*) 3 machario *QTv* 5 pace] disciplina pace *B* 6 me laetatum *T*¹, me laetum *Q*, male tatum *B* 8 caeleste ac spiritale *B*¹ laudem] gaudium *B* 9 excepti *L* fide *M* (fidei *Q* *sed in marg. m. 2* huius fidei) uestrae *om. B* 10 nec] ne *B* 11 participes *L* castra u. p. u. a. g. p. et a. subigendum] gratulabundus excepi. nam haec fidem et laudis uestrae ministerium iste subigenda cum *B* 12 gerendum] regendum *LQT* 13 prosilistis *B*, prosiluistis *T* *sed uistis in ras.* illuc enim erant] luxerat enim *B* 14 tropea *BLQT* perferenda *B* ad arma *T* 16 ecclesiam *M* (ecclesia *Q*) nunc] nec *B* 17 dominicam *QT* 18 pacem *Q* 19 ecclesiam *B* euangelii (euangelia *L*) ac *BLTV*, euangelia *MQ*¹, euangelica *Q*², euangelici *v* sacramenta *T*¹

menti unitas quae a nobis tenebatur uestro etiam consensu ac uinculo necteretur nec confessores Christi erroris duces fierent qui uirtutis et honoris auctores laudabiles extitissent.

2 Viderint quantum uobis ceteri gratulentur uel quantam apud se ipsos singuli gloriantur: ego me et gratulari satis uobis et plus ceteris gloriari in hac uestra pacifica regressione et caritate confiteor. simpliciter enim quid in meo corde fuerit debetis audire. dolebam uehementer et grauiter angebar quod eis communicare non possem quos semel diligere coepissem. posteaquam uos de carcere prodeuntes schismaticus et haereticus error 10 excepit, sic res erat quasi uestra gloria in carcere remansisset. illic enim resedissee uestri nominis dignitas uidebatur quando milites Christi non ad ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum ecclesiae laude et gratulatione uenissent.

3 Nam etsi uidentur in ecclesia esse zizania, non tamen impediri 15 debet aut fides aut caritas nostra ut quoniam zizania esse in ecclesia cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. nobis tantummodo laborandum est ut frumentum esse possimus, ut cum coeperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. apostolus in epistula sua dicit: in 20 domo autem magna non solum uasa sunt aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quaedam qui-

20 II Tim. 2, 20.

2 necteretur]	necteneretur Q,	nectenerantur T	fierent ex fuerint Q
(fierent M)	8 uirtuteis T	auctores. B s. eras.	5 gloriantur] gratul-
lentur B	et om. B	satis] magis v	uos B
6 raritate T			
7 quod L	meo] me B	corde f.] defuerit T	debeat T ¹
8 eis]			
se is MQ ¹ , is Q ² , se his B, his T	9 possent B	semel] antea V	
diligere Q	coepissent B	10 uos] uos enim V	prodentes T
schismaticos BQ	hereticos BQ	error ex errat Q (errat M)	
11 excipit T	mansisset Q	12 recidissee BQ	dignitas etc.
exhibet F	15 nam etsi ... p. 623, 12 lumen amittunt exh.	Augustinus	
Epist. CVIII c. 10 - A ¹ , Augustinus contra Cresconium Don. II 43 -			
A ² , Augustinus contra Gaudentium Don. II 3 - A ²	etaj] si BQT		
uidentur T	16 debeat M (debet Q)	zizaniam T	in ecclesia
esse F	17 semper cernimus T	ipsi] nos A ¹	recedamus M (re-
cedamus Q)	18 est om. B, est fratres carissimi V	19 pro om. B	
20 dicat B	22 ligna B	quaedam] quidam L	

dem honorata, quaedam inhonorata. nos operam demus
et quantum possumus laboremus ut uas aureum uel argenteum
simus. ceterum fictilia uasa confringere Domino soli concessum
est cui et uirga ferrea data est. esse non potest maior domino
suo seruus nec quisquam sibi quod soli filio pater tribuit uindi-
care, ut se putet aut ad aream uentilandam et purgandam palam
iam ferre posse aut a frumento uniuersa zizania humano iudicio
separare. superba est ista obstinatio et sacrilega praesumptio
quam sibi furor prauus adsumit. et dum sibi semper quidam
plus quam mitis iustitia deposcit adsumunt, de ecclesia pereunt,
et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore caecati ueri-
tatis lumen amittunt. propter quod et nos temperamentum
tenentes et libram Domini contemplantes et Dei patris pietatem
ac misericordiam cogitantes diu multumque tractatu inter nos
habito iusta moderatione agenda librauimus.

Quae omnia penitus potestis inspicere lectis libellis quos hic
nuper legeram et ad uos quoque legendos pro communi dilectione
transmiseram, ubi lapsis nec censura deest quae increpet nec
medicina quae sanet. sed et catholicae ecclesiae unitatem quan-
tum potuit expressit nostra mediocritas: quem libellum magis
ac magis nunc uobis placere confido, quando eum iam sic
legitis ut et probetis et ametis, siquidem quod nos uerbis con-

1 uero inhonorata *A*²*Q**T**v* opera *B* demus] fratres carissimi
add. v 2 et] ut *B* uasa aurea uel argentea *V**v* uel et *A*²
3 simus] esse possumus *V* dñm *M* (dño *Q*) 4 est cui] cui *B* 5 nec]
ne *A*² uindicari *A*¹*A*² 6 ut se] potest ut *v* putat *B* 7 iam
om. v, uentitabrum iam *F*, et uentilabrum iam *A*¹ (palam ferre iam posse
*A*²*A*²) ferre se *BLMT*, ferre *Q**v*, ferre se putet *F* 8 separare
*A*¹*A*²*A*²*FV*, segregare *BLQT* est *om. B* praesumptio et sacrilega
destinatio *A*¹ 9 assumit] insipienter assumit *V* et] ut *B* dum
*A*¹*A*²*A*²*BFLV*, dum dominium *Q**T**v* quidam plus] quid amplius *B*,
amplius aliquid *A*¹ 11 insolentes *L* ipsos uotum ore *L* 13 libe-
ram *L* contemplantis *QT* 14 hac misericordiam dñi *Q* 15 habita *L*
agendi *B*, quae sunt agenda *V**v* librabimus *F* 16 omni *T*¹ (*exp.*
m. 2) paenitus *LQT*, *om. B* hic *om. B*, his *F* 18 transmiseram
us T censura] diuina *add. V* 19 catholica *Q* (catholice *M*)
20 quam *F* 21 ac magis *om. B* 22 conscripsimus *om. F*

scripsimus uos factis inpletis, quando ad ecclesiam caritatis ac pacis unitate remeatis. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LV.

CYPRIANVS ANTONIANO FRATRI S.

- 1 Accepi primas litteras tuas, frater carissime, concordiam collegii sacerdotalis firmiter optinentes et catholicae ecclesiae cohaerentes, quibus significasti cum Nouatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum et cum Cornelio coepiscopo nostro unum tenere consensum. scripsisti etiam ut exemplum earundem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine iam sciret te secum hoc est cum catholica ecclesia communicare.
- 2 Sed enim superuenerunt postmodum aliae litterae tuae per Quintum conpresbyterum missae, in quibus animaduerti animum tuum Nouatiani litteris motum nutare coepisse. nam cum et consilium et consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his litteris ut rescriberem tibi quam haeresim Nouatianus introduxisset uel Cornelius qua ratione Trofimo et tunicatis communicet. quod quidem si pro sollicitudine fidei anxie curas et rei dubiae ueritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore diuino aestuantis animi sollicitudo suspensa.

1 et caritatis *T sed et s. l.* 2 unitatem *BQT* remeatis *QT*,
remeabunt *FL*, rememoratio habuit *B* carissimij ac desiderantissimi
add. Qv semper *om. L.* — Ad Maximum (presbyterum *add. FQT*) et
(*om. B*) Urbanum et (et *om. B*) Sidonium et Macarium (Macharium *Q*,
macarium de regressione eorum ad ecclesiam *B*) explicat *BFLQT*. —

Epist. LV. — Incipit ad Antonianum de Cornelio et Nouatiano *BCLR*,
Incipit ad Antonianum lege feliciter *Q.* — 6 accepimus *CV* primas
om. Q collegi *CL* 7 obtinentes *C'*, optinentis *B* 9 epi-
scopo *Q* 10 te tenere *M* (te *om. Q*) 12 transmitterer *C sed alt.*
r s. l. te *L in ras.*, e *R* 15 contra presbyterum *B* 16 nutat *C*
cum ex con *C* cum et] cum *Q* 17 firmiter tuum *CR* 18 heresin *L*,
heresem *B* 19 uel *om. L* tropimo *L*, trophimo *v* 20 si *om. B*
sollicitius *M* (sollicitus *Q*) 22 aestuantia] tanti *B*

Quoniam tamen uideo post primam sententiam epistolae tuae 3
 Nouatiani litteris postmodum te esse commotum, illud, frater
 carissime, primo in loco pono graues uiros et semel super
 petram solida stabilitate fundatos non dico aura leui sed nec
 5 uento aut turbine commoueri, ne animus dubius et incertus
 uariis opinionibus uelut quibusdam uentorum incursantium
 flatibus frequenter agitetur et a proposito suo cum quadam
 leuitatis reprehensione mutetur. quod ne apud te uel apud
 quemquam Nouatiani litterae faciant, ut desiderasti, frater,
 10 rationem rei tibi breuiter exponam. et quidem primum, quoniam
 de meo quoque actu motus uideris, mea apud te et persona et
 causa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo
 leuiter recessisse, et cum euangelicum uigorem primo et inter
 initia defenderim, postmodum uidear animum meum a disciplina
 15 et censura priore flexisse, ut his qui libellis conscientiam suam
 maculauerint uel nefanda sacrificia commiserint laxandam pacem
 putauerim. quod utrumque non sine librata diu et ponderata
 ratione a me factum est.

Nam cum acies adhuc inter manus esset et proelium glo- 4
 20 riosi certaminis in persecutione ferueret, toto hortatu et pleno
 inpetu militum uires fuerant excitandae et maxime lapsorum
 mentes classico quodam nostrae uocis animandae, ut paeniten-
 tiae uiam non solum precibus et lamentationibus sequerentur,
 sed quoniam repetendi certaminis et reparandae salutis dabatur
 25 occasio, ad confessionis potius ardorem et martyrii gloriam

2 litteras B illum C¹ fr kmī Q 3 pono om. Q 4 petram]
 robustam add. CR 5 aut] et LQ ne] nec C 6 opinionibus]
 unionibus B 7 et a] a B suo] quoque C cum om. C 8 repre-
 hensione L ne] ne uel Q^o alterum apud om. B 9 quemquam]
 quendam Q desideranti C frater] carissime add. BRv 10 quo-
 niam] quoniam qui R 12 aestimet B 13 euangelio C uigorem
 primum B, primo uigorem C et om. LB 14 ea initia defendere
 in B sed ea s. l. m. 2 ad disciplinam et censuram priorem flectisse B
 15 prioret C¹ 16 maculauerunt L nefandam C¹ sacrificia ex
 gratia C 17 putauerint Q liberata C¹ 19 nam] aliam B
 20 tota C¹ 21 impletu C¹ fuerunt C 22 quodam om. Q
 (exh. M) fortiter animandae v 23 precibus] et allegationibus
 add. B 24 sed om. R¹

nostris increpiti uocibus prouocarentur. denique cum de quibusdam ad me presbyteri et diaconi scripsissent eos inmoderatos esse et ad communicationem accipiendam festinanter urgere, rescribens eis in epistula mea quae extat. et hoc addidi: qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant. tempore ipso sibi plus quam quod postulant largiente. acies adhuc geritur et agon cotidie celebratur. si commissi uere et firmiter paenitet, et fidei calor praeualeat, qui differri non potest potest coronari. de eo tamen quod statuendum esset circa 10 causam lapserum distuli, ut cum quies et tranquillitas data esset et episcopis in unum conuenire indulgentia diuina permetteret, tunc communicato et librato de omnium conlatione consilio statueremus quid fieri oporteret, si quis uero ante consilium nostrum et ante sententiam de omnium consilio statu- 15 tam lapsis temere communicare uoluisset, ipse a communicatione abstinereetur.

5 Quod etiam Romam ad clerum tunc adhuc sine episcopo agentem et ad confessores Maximum presbyterum et ceteros in custodia constitutos, nunc in ecclesia cum Cornelio iunctos, 20 plenissime scripsi, quod me scripsisse de eorum rescriptis potes

1 increpati Q, intrepidus C d in t corr. m. 2 2 presbyteris B
 diacones CQR, diaconibus B inmoderatos eos R 3 et om. B
 4 scribens BM (rescribens Q) extat] expediant B qui si etc. cf.
 epist. 19. c. 2 5 habeant C², om. R 6 et tempore Q quam
 quo L, quam BCR 7 acies adhuc] aciens quod adhuc praelium B
 agon] apud nos C sed nos s. l. m. 2 8 commissi ex omni si R m. 2,
 commissi cotidie B poenitent C 9 qui] quod Q potest om. BR
 10 statimendum L¹ esse et C¹ 11 ut om. C quies et] qui
 esset L, quies R 12 esset] est R conuenire uenire L 13 tunc ...
 oporteret add. C m. 2 liberato C, libato B conlationum B
 14 statuerem L concilium R 15 sentiam C¹ R¹ consilium B
 statutum B, statum L, constituta Q 16 lapsis] lassus R sed s. l.
 a] communicare u. ipse a repetit R 17 abstinere Q² (abstineretur MQ¹)
 18 ad romam R, ad romanum C sed num s. l. 19 agente CLR ad
 om. Q confessorem v 20 custodiam Q constitutis C¹ eccle-
 siam CR¹ iunctos R, iunctus C, functos B 21 scripsi quod me
 om. B eorum] orum R poteris CRv

noscere. nam in epistula sua ita posuerunt: quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse tractasti, prius esse ecclesiae pacem sustinendam, deinde sic conlatione consiliorum cum episcopis,
 5 presbyteris diaconis confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractare rationem. additum est etiam Nouatiano tunc scribente et quod scripserat sua uoce recitante et presbytero Moyse tunc adhuc confessore nunc iam martyre subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu con-
 10 stitutis pax daretur. quae litterae per totum mundum missae sunt et in notitiam ecclesiis omnibus et uniuersis fratribus perlatae [sunt].

Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita cum data esset facultas in unum conueniendi, copiosus
 15 episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum conuenimus et scripturis [diu] ex utraque parte prolatis temperamentum salubri moderatione librauimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent et eo quod
 20 sibi ecclesia cluderetur secuti saeculum gentiliter uiuerent, nec tamen rursus censura euangelica solueretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu paenitentia et rogaretur dolenter paterna clementia et examinarentur causae

1 dinoscere Q, agnoscere B quamquam etc. cf. *epist.* 30 c. 5 2 in
 om. C 3 prius] propius C adaecclesiae C d s. l. 4 con-
 lationem B 5 et presbyteris Q diacones Q, diaconibus Bv ad-
 stantibus Q (ac stantibus M) 6 ac tractata ratione B 7 etiam]
 enim Q (etiam M) nouationo R 8 et] et a B presbyterum
 moysen C adhuc L¹ 9 subscribentur C exitum Q 10 per]
 in B, pro Q (per M) mundum] modum R 11 sunt om. C
 notitiam ex nocentiam C ecclesiis R 12 sicundum R tamen quod
 fuerat ante B ante] antehac Q 14 est B 15 incolomes CLQ
 et om. B 16 tutela R, om. B protexit] seruauit Q diu]
 diuinis v; expuncti ut l. 12 sunt 17 temperamentis B 18 libera-
 nimus C¹ R¹ 19 et eo corr. in et ea C, item B 20 clauderetur v,
 abdicaretur ex adduceretur C 22 trad-eretur M (traheretur Q) 23 et
 om. C

et uoluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur quem ad te peruenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus uidebatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum, qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio in eandem nobiscum sententiam pari grauitate et salubri moderatione consensit.

7 De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leniter egisse, sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune concilii nostri consilium distulisse et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat unde non tantum indulgentiam sed et coronam lapsus acciperet, postea tamen, sicut et collegii concordia et congligendae fraternitatis ac medendi uulneris utilitas exigebat necessitate temporum succubuisse et saluti multorum prouidentum putasse, et nunc ab his non recedere quae semel in concilio nostro de communi conlatione placuerunt, quamuis multa multorum uocibus uentilentur et mendacia aduersus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata ad rumpendam catholicae unitatis concordiam ubique iactentur. sed te oportet ut bonum fratrem adque unanimum consacerdotem, non quid maligni adque apostatae dicant facile suscipere, sed quid collegae tui modesti et graues uiri faciant de uitae et disciplinae nostrae exploratione perpendere.

1 secundo Q¹ (secundum Q¹M) in libello C sed in s. l. 2 quod Q (quem M) 3 sufficiens R, efficiens B 4 africa. L uidebitur Bv, ut uidebatur R roma Q, romae C, prome R 5 cum] secum L 6 episcopis B habito] ab illo C consilio BC eadem B sententia B² 7 pari] pia Q sed in ras. (pari M) 8 nunc fuit] est nunc B 9 ante om. B, ad te Q (ante M sed n s. l.) 10 omne B consilii CQ, consilium B nostrum B 11 memini C¹ ex] me C 13 acceperat C¹ sicut et] sicut CQRv collegio R¹, collegis B concordiam L 14 mendenti C¹ 15 necessitati CQv, necessitatem B; cf. 631,20 16 putare Q recessi ex recesserit C 17 conlatione ex conciliatione C 19 ore prolata] reprobata B 21 quod M (quid Q) adque] aut B apostatae C 22 collegii B ut modesti B 23 de uita CQ, deuictae L exemplo ratione C

Venio iam nunc, frater carissime, ad personam Corneli col-
legae nostri, ut Cornelium nobiscum uerius noueris, non de
malignorum et detrahentium mendacio, sed de Dei iudicio qui
episcopum eum fecit et coepiscoporum testimonio quorum nume-
rus uniuersus per totum mundum concordī unanimitate con-
sensit. nam quod Cornelium carissimum nostrum Deo et Christo
et ecclesiae eius, item consacerdotibus cunctis laudabili prae-
dicatione commendat, non iste ad episcopatum subito peruenit,
sed per omnia ecclesiastica officia promotus et in diuinis ad-
ministratōnibus Dominum saepe promeritus ad sacerdotii sublime
fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. tunc deinde episco-
patum ipsum nec postulauit nec uoluit, nec ut ceteri quos adro-
gantiae et superbiae suae tumor inflat inuasit, sed quietus alias
et modestus et quales esse consuerunt qui ad hunc locum diui-
nitus eliguntur, pro pudore uirginalis continentiae suae et pro
humilitate ingentis sibi et custoditae uerecundiae non ut qui-
dam uim fecit ut episcopus fieret, sed ipse uim passus est ut
episcopatum coactus exciperet. et factus est episcopus a plurimis
collegis nostris qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos
litteras honorificas et laudabiles et testimonio suae praedica-
tionis inlustres de eius ordinatione miserunt. factus est autem
Cornelius episcopus de Dei et Christi eius iudicio, de cleri-
corum paene omnium testimonio, de plebis quae tunc adfuit
suffragio, de sacerdotum antiquorum et honorum uirorum col-

1 fratres *B* km̃ *BM* (*k. Q*) ad] et ad *BC* collegae cor-
neli *C* 2 nouerit *L, om. B* 3 dei] domini dei *v* qui *om. QR*
(*exh. M*), esse qui *C* 4 episcopum eum *scripsi*, ep̃m *CBLQR*, eum
episcopum *v* fecit et coepiscoporum *om. B* testimonium *C*
5 consentit *L* 6 cornelio *R* 7 ecclesia *L* cum sacerdotibus *R*
laudabilis *B* 10 dñō *L, dñm C* ad] a *R* sacerdoti *Q*, sacerdotibus
corr. in sacerdotis C 11 tum *v* 12 nec uoluit *om. B* nec] neo-
cui *C* 13 tumor *ex* et humor *C* inflatus *R*, infra *B* alios *C*
14 consueuerunt *v* ad hunc] adhuc *B* 15 continentiae *BLQV*
(*teste Rigaltio*), conscientiae *CR* 16 et *B s. l. m. 2* 17 fieret] fieri
uoluit *R* 18 factus ... *l. 21* miserunt *om. B* 20 honorificat *L*
alterum et *om. M* (*exh. Q*) 21 est *om. R* 22 cornelio *C*
23 plebi *C* 24 suffragio et *CRv* de ... collegio *om. B* collegio
om. L; consensu *malim*; *cf. epist. 59 c. 5.*

legio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus id est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis uacaret: quo occupato et de Dei uoluntate adque omnium nostrum consensione firmato quisque iam episcopus fieri uoluerit foris fiat necesse est nec habeat ecclesiasticam ordinationem qui ecclesiae non tenet unitatem. quisque ille fuerit multum de se licet iactans et sibi plurimum uindicans profanus est, alienus est, foris est. et cum post primum secundus esse non possit, quisque post unum qui solus esse debeat factus est iam non secundus ille sed nullus est.

10

- 9 Tunc deinde post episcopatum non exambitum nec extortum, sed de Dei qui sacerdotes facit uoluntate susceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo uirtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei, quod nos simplici corde et perspicere penitus et laudare debemus, sedisse intrepidum Romae in sacerdotali cathedra eo tempore cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda adque infanda comminaretur, cum multo patientius et tolerabilius audiret leuari aduersus se aemulum principem quam constitui Romae Dei sacerdotem. nonne hic, frater carissime, summo uirtutis et fidei testimonio praedicandus est, nonne inter gloriosos confessores et martyras deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem et minas et cruciatus et tormenta fidei uigore calcantem

1 id est ex idem C, hoc est B 2 gradus] locus B et cathedra V
sacerdotalis om. B uacaret Q 3 et de] de CRv 4 quisque C^v
fiant C 5 ecclesiastica ordinatione B, ecclesiae ordinationem C qui
ex quia C 6 quisque C^v fuerit] foris fuerit L de sebet C
8 quisque C^v 9 qui solus om. C non iam BCR, non Q (iam
non M) 10 ille om. B est om. Q 11 tum Rv ambitum Q
12 qui om. B 13 suscepto om. L, suscepta C coepiscopatum C co
in cu corr. m. 2 sua ex suo C quantum ... penitus add. C m. 2
in marg. quantus B robor BC 14 quod] quos B, sed B
15 sedisse] sedisse L 16 sacerdotalibus C¹ 17 dei om. C infanda]
nefanda B 18 aduersum Q aemulum] malum con. Salmasius de
primatu papae c. 6 p. 86 19 quam] quoci B dei] aemulum Q
kmi M (k. Q), om. CR 20 summae CR 21 martyres BCR^v
22 temporibus C ferocientes B

uel gladio inuaderent uel crucifigerent uel igne torrerent uel quolibet inaudito genere poenarum viscera eius et membra laniarent? etiamsi maiestas Domini protegentis et bonitas sacerdotem quem fieri uoluit factum quoque protexit, tamen Cornelius, quantum ad eius deuotionem pertinet et timorem, passus est quidquid pati potuit et tyrannum armis et bello postmodum uictum prior sacerdotio suo uicit.

Quod autem quaedam de illo inhonesta et maligna iactantur, 10 nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli ut seruos Dei mendacio laceret et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiae suae luce clarescunt alienis rumoribus sordidentur. explorasse autem collegas nostros scias et uerissime conperisse nulla illum libelli, ut quidam iactitant, labe maculatum esse, sed neque cum episcopis qui sacrificauerint communionem sacrilegam miscuisse, sed eos demum quorum 15 causa audita et innocentia comprobata sit coniunxisse nobiscum.

Nam et de Trofimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita 11 res est ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. nam, sicut et antecessores nostri saepe fecerunt, conligendis 20 fratribus nostris carissimus frater noster necessitate succubuit. et quoniam cum Trofimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad ecclesiam Trofimo et satisfaciente et paenitentia deprecationis errorem pristinum confitente et fraternitatem quam nuper abstraxerat cum plena humilitate et satisfactione reuocante 25 audita sunt eius preces et in ecclesiam Domini non tam

1 crucifigerentur C'   2 laniaret R   3 protegeret B   quem
sacerdotem quem L   5 tantum quantum B   eiusdem Q   et om. B
timore Q   8 iactentur B   9 nolo ex noli C   miraris Q' (mireris
Q²M)   10 domini Q   lateret C'   et] ut B   infamat L   11 ut]
et BQ   12 sordirentur L', odirentur B   18 nullam R'   iactant
BL, actitant C   14 sacrificauerunt CQRo   commutationem C
15 eos demum] eosdem Q (eos de M)   17 trophimo v ut solet   scripsi
desideras B   18 mendacio B   post malignorum repetit C: nam sicut
de trofimo   19 et om. BQRo   nostro L'   colligendus R
20 frater om. BQ   noster om. L, noster cornelius v   necessitati v
21 pars] parci C   accesserat B   redeunte et C   22 satis-
paciente R'   24 prouocante C   25 et om. Q   ecclesia BQ   et non Q,
nam C   tam] tantum BLQ

Trofimus quam maximus fratrum numerus qui cum Trofimo fuerat admissus est, qui omnes regressuri ad ecclesiam non essent, nisi cum Trofimo comitante uenissent. tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito susceptus est Trofimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus et restituta multorum salus. sic tamen admissus est Trofimus ut laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum litterae pertulerunt quasi locum sacerdotii usurpet.

- 12 Sed et quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nuntiatus est, hoc quoque de apostatarum fictis rumoribus¹⁰ nascitur. neque enim possunt laudare nos qui recedunt, aut expectare debemus ut placeamus illis qui nobis displicentes et contra ecclesiam rebelles sollicitandis de ecclesia fratribus uolenter insistunt. quare et de Cornelio et de nobis quaecumque iactantur nec audias facile nec credas, frater carissime.¹¹
- 13 Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis sicut placuit in periculo subuenitur. postea quam tamen subuentum est et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi aut ui et manu nostra in exitum mortis urgeri, ut quoniam morientibus pax datur necesse sit mori eos qui acceptam¹² pacem, cum magis in hoc indicium diuinæ pietatis et paternæ lenitatis appareat quod qui pignus uitæ in data pace percipiunt hic quoque ad uitam percepta pace teneantur. et idcirco si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in peri-¹³

1 trofimus ex trofimo fuerat C 2 fuerat om. B 3 esset R cum
exp. C uenissent om. C tractatu BQR illuc L 4 pro ...
l. 6 trofimus add. C m. 2 in marg. 7 ad te] ante B locum et C
8 sacerdotis CQv usurpent L 10 quoque] etiam CQR de]
et B fictis C s. l. m. 2, fictis Q 11 recedunt] a nobis add. CRo
12 displicent QR et om. C 13 sollicitandos C os ex us de
om. L 14 quare et] quare B 15 carissime om. C 16 quis B
17 tamen quam v est exp. R 18 soffocari CR 19 aut om. C
ui et om. B exitu BQ ut om. Q 21 et cum B indicium
BCRV, iudicium LQ 22 et paternæ ex et patientiæ R, om. L
lenitatis] bonitatis BR, om. L apparuit B 23 perceptam BQ
pace om. B 24 dno Q datus C 25 in om. Q frat fratri in
periculi B

culo subueniri. nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam uidetur, libellaticos cum sacrificatis aequari oportere, quando inter ipsos etiam qui sacrificauerint et condicio frequenter et causa diuersa sit. neque enim aequandi sunt ille qui ad sacrificium nefandum statim uoluntate prosiliuit et qui reluctatus et congressus diu ad hoc funestum opus necessitate peruenit, ille qui et se et omnes suos prodidit et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens uxorem et liberos et domum totam periculi sui pactione protexit, ille qui inquilinos uel amicos suos ad facinus ¹⁰ compulit et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos qui extorres et profugi recedebant in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas uiuentes et incolumes animas quae pro una saucia deprecentur.

Cum ergo inter ipsos qui sacrificauerint multa sit diuersitas, ¹⁴ quae inclementia est et quam acerba duritia libellaticos cum his qui sacrificauerint iungere, quando is cui libellus acceptus est dicat: 'ego prius legeram et episcopo tractante cognoueram non sacrificandum idolis nec simulacra seruorum Dei adorare debere, et idcirco ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli ²⁰ fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum uel ueni uel alio eunte mandauit, Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me

1 subuenire *L* 2 libellatos *L*, libellatis *B* 3 sacrificauerunt *Qv*
 4 aequandi sunt *B s. l. m. 2*, aequandus *C sed* us *ex a* 5 a uoluntate *C'* luctatus *v*, uictus *ex* luctus *C* 7 ad *om. BM (exh. Q)*
 8 accedin *R* totu *R'* pactione *LV*, factione *B*, passione *Q*, perfectione *CR*, perfunctione *v*, peractione *fort.* 11 extorrens *B*, et torres *R* et profugi ... offerens *om. B* recedebant *R sed* se *in ras.*
 ospitia *C* 12 suscepit *Q* deo *BC* multas animas *v* uiuentes] soluentes *C* et *om. B* incolomes *CQR* 13 animas *om. v* deprecentur] seruabit *add. B* 14 sacrificauerunt *v* sit multa *L* multa ... *l. 16* sacrificauerint *om. B* 15 ius clementia *M sed* ius *s. l. m. 2* (inclementia *Q*) est et] esset *CQR* iis *v* 16 sacrificauerunt *v* his *BC* cuius *CRV* est *om. R* 17 legebam *B* epm *C'* 18 sacrificando *C'* 19 ne hoc] nec ego *B* 20 acceperim *C* nisi] aut si *B* 21 et occasio *B* uel ueni *R*, ueni *C* mandauit *BC'* christiano *C'* 22 mihi] me *Q* ad *in* et ad *corr. C* aram *Q*

uenire non posse, dare me ob hoc praemium, ne quod non licet faciam. nunc tamen etiam iste qui libello maculatus est, posteaquam nobis admonentibus didicit nec hoc se facere debuisse, etsi manus pura sit et os eius feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen eius esse pollutam, flet auditis nobis et lamentatur et quod deliquerit nunc admonetur et non tam crimine quam errore deceptus quod iam de cetero instructus et paratus sit contestatur.

- 15 Quorum si paenitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiae, statim cum uxore cum liberis, quos incolumes reseruauerant, in haeresim uel schisma diabolo inuitante rapiuntur: et adscribetur nobis in die iudicii nec uenam sauciam curasse et propter unam sauciam multas integras perdidisse: et cum Dominus relictis nonaginta nouem sanis unam errantem et lassam quaesierit et inuentam umeris suis ipse portauerit, nos non tantum non quaeramus lassos, sed et uenientes arceamus, et cum pseudoprophetae gregem Christi nunc uastare et lacerare non desinant, occasionem canibus et lupis demus ut quos persecutio infesta non perdidit eos nos duritia nostra et inhumanitate perdamus. et ubi erit, frater carissime, quod apostolus dicit: omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi est utile, sed quod multis, ut saluentur. imitatores mei estote, sicut et ego Christi. et iterum: factus sum

21 I Cor. 10, 33. 11, 1. 23 I Cor. 9, 22.

1 uenire *ex ueri R* ob] ad *B*, ab *C*¹ 2 immaculatus *C* 4 feralis
ex fragilis C cibi *M in ras.*, qui *Q* contagia] contraria *B* pol-
luerunt *BC* 6 et quod] quod *R* nunc *om. B* 7 deceptis *B*
structus *M* (instructus *Q*) 10 conscientia est *R* 11 reseruauerint *V*,
reseruauerat *Q*, reseruando *B* schismate *ex schismatici C* inui-
tate *R* 12 adscriberetur *B*, adscriptura *C*¹ 14 nonaginta nouem
om. C 15 et lassam *C*, uel lassam *B* in humeris *C* 16 alterum
non *om. BQ* quaerimus *C*, curamus *Q* lassos *BV*, lassus *L*, lapsos
CQRv 17 et cum *in* nec cum *corr. C* pseudoprophetae *R* 18 occa-
sione *R*, occasionem *Q* (occasionem *M*) lupis *ex lepus R* ut]
et *CR* 19 nos *L s. l. m. 2* 20 erat *Q* (erit *M*) *kmi M* (*k. Q*)
dixit *B* 21 quaeres *R* 22 utile est *Qv* ut *ex et C* 23 sicut et]
sicut *B* et ... lucraretur *om. B*

infirmus infirmis ut infirmos lucraret. et iterum: si patitur membrum unum, conpatiuntur et cetera membra: et si laetatur unum membrum, conlaetantur et cetera membra.

5 Alia est philosophorum et Stoicorum ratio, frater carissime, 16 qui dicunt omnia peccata paria esse et uirum grauem non facile flecti oportere. inter Christianos autem et philosophos plurimum distat. et cum apostolus dicat: uidete ne quis uos depraedetur per philosophiam et inanem fallaciam, uitanda
10 sunt quae non de Dei clementia ueniunt, sed de philosophiae durioris praesumptione descendunt. de Moyse autem legimus in scripturis dictum: et fuit Moyse's homo lenis nimis. et Dominus in euangelio suo dicit: estote misericordes, sicut et pater uester misertus est uestri. et iterum: non
15 est opus sanis medicus, sed male habentibus. quam potest exercere medicinam qui dicit: 'ego solos sanos curo, quibus medicus necessarius non est'. opem nostram, medellam nostram uulneratis exhibere debemus. nec putemus mortuos esse, sed magis semianimes iacere eos quos persecutione funesta sauciatos
20 uidemus: qui si in totum mortui essent, numquam de isdem postmodum et confessores et martyres fierent.

Sed quoniam est in illis quod paenitentia sequente reualescat 17 ad fidem et ad uirtutem de paenitentia robor armatur, — quod

1 I Cor. 12, 26. 8 Col. 2, 8. 12 Num. 12, 3. 13 Luc. 6, 36. 14 Matth. 9, 12.

1 infirmis infirmus *CM* (infirmus infirmis *Q*) 2 unum membrum
CQR 3 et si] si *L* laetentur *R* unum m. collaetantur *om. B*
membrum unum *L* 5 alia est ex aliae si *C* istoicorum *R* 6 pec-
cata] petra *C* pari *C* grauem] ad gratiam *C* sed ad s. l. 8 de-
prehendetur *C* 10 sunt] a nobis *add. Rv* 11 praesumptionis *L*
moysi *BC* legis *C* in *om. BC* 13 estote] ergo *add. B* sicut]
quomodo *CRV* 15 opus *R* sed us *corr.*, eps *C* 16 potest] post *R*
medicina *B* ego ex ergo *C* solus *BCQ* sanos *R* sed nos s. l.,
om. C 17 nostram *om. Q* (*exh. M*) medellam *Bv* 18 uulneran-
tis *C* exhibere debemus uulneratis *B* nec] non *v* 20 uidi-
mus *B* eisdem *Qv* 22 in *om. B* poenitentiae *C*, paeniten-
tiam *L* sequenter *L*, frequenter *B* eualescat *L*, euanescat *B*
23 de *om. BCR* paenitentiae *BCR* robor *C*

armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab ecclesia dure et crudeliter segregatus ad gentiles se uias et saecularia opera conuertat uel ad haereticos et schismaticos reiectus ab ecclesia transeat, ubi etsi occisus propter nomen postmodum fuerit extra ecclesiam constitutus et ab unitate adque a caritate diuinus coronari in morte non poterit —: et ideo placuit frater carissime, examinatis causis singulorum libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subueniri, quia exomologesis apud inferos non est nec ad paenitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus paenitentiae subtrahatur. si proelium prius uenerit, corroboratus a nobis inuenietur [armatus] ad proelium: si uero ante proelium infirmitas urserit, cum solacio pacis et communicationis abscedit.

- 18 Neque enim praedudicamus Domino iudicaturum quo minus si paenitentiam plenam et iustam peccatoris inuenit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit hic statutum. si uero nos aliquis paenitentiae simulatione deluserit, Deus qui non deridetur et qui cor hominis intuetur de his quae nos minus perspeximus iudicet et seruorum sententiam Dominus emendet, dum tamen nos meminisse, frater, debemus scriptum esse. frater fratrem adiuuans exaltabitur, et apostolum quoque dixisse: in contemplatione habentes unusquisque, ne et uos tempte-

19 Prou. 18, 19. 20 Gal. 6, 1. 2.

1 deficiant *B* sed ant *s. l.* 3 opera] desideraria *C* conuertet *B'*,
conuertant *B* ad exp. *C* haereticus *C* et om. *B*, et ad *L*, uel *B*
schismaticus *C* reiectus] plectos *B* ab] ad *L* 4 transeat *B*
et si] est *QM* sed in *M* t *s. l.* nomen] dni *s. l.* add. *C* 5 constitu-
tos *C'*, om. *L* a om. *Q* 6 et coronari in mortem *C* km] *C'*
7 admittit ad paenitentiam *B* 8 sacrificantes *B'*, sacrificatis etc. *exh. P*
fol. 51b; cf. p. 482, 10 exitus *L* subuenire *CP'*, obueniri *L*
quia] quo *CB* exhomologesim *B* apud] ad *B* 10 subtrahitur
LP 11 et armatus *B*, om. *CL* 12 urserit corr. in surrexerit *QB*
(urserit *M*) 13 si om. *LP* 14 peccatoris om. *Q* (*exh. M*) tum *Q*
15 nos ex non *C* poenitentia *B* 16 decluserit *L* 17 iudicat *C'*
18 seruorum suorum v sententiam] poenitentiam *BC'*, poenitentiae *C'*
domini *L* emendat *C* nos ex non *C* 19 frater] propterea *B*,
frater carissime v debeamus *CLv* 20 dixisse] dedisse *L* con-
templationem *B* 21 contemptumini *L*

mini, alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis
legem Christi, item quod superbos redarguens et adrogantiam
frangens in epistula sua ponat: et qui se putat stare, uideat
ne cadat, et alio in loco dicat: tu quis es qui iudicas
5 alienum seruum? domino suo stat aut cadit. stabit
autem: potens est enim Deus stabilire eum, Iohannes
quoque Iesum Christum Dominum nostrum aduocatum et depre-
catorum pro peccatis nostris probet dicens: filioli mei, ista
scribo uobis ne delinquatis: etsi qui deliquerit, ad-
10 uocatum habemus apud patrem Iesum Christum
iustum, et ipse est deprecatio pro delictis nostris.
et Paulus quoque apostolus in epistula sua posuit: si cum ad-
huc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus
est, multo magis nunc iustificati in sanguine illius
15 eliberabimur per illum ab ira.

Cuius pietatem et clementiam cogitantes, non acerbi adeo nec 19
duri nec in fouendis fratribus inhumani esse debemus, sed dolere
cum dolentibus et cum flentibus flere, et eos quantum possumus
auxilio et solacio nostrae dilectionis erigere, nec adeo inmites et
20 pertinaces ad eorum paenitentiam retundendam nec iterum soluti
et faciles ad communicationem temere laxandam. iacet ecce sau-
cius frater ab aduersario in acie uulneratus. inde diabolus conatur
occidere quem uulnerauit, hinc Christus hortatur ne in totum

3 I Cor. 10, 12. 4 Rom. 14, 4. 8 I Io. 2, 1. 2. 12 Rom.
5, 8. 9.

1 honora B, onora L inplebitis B 3 ponit BC¹ 4 in alio
CQR dicit BP quis es qui] qui es B 6 dominus V iterum
stabilire CR, statuere v eum] illum BPQ 7 dominum nostrum
iesum christum Q aduocatum] habemus add. R deprecationem C
nem s. l. 8 probat CRv, rogat B ista corr. in ita CM (ista Q)
9 scripsi Q delinquetis C¹ si quis BQRv 11 iustum] suffraga-
torem Qv et om. Q 12 et om. Q posuit et dicit Q 14 san-
guinem ipsius 15 eliberabimur LPRV, et liberabimur B, liberabi-
mus CQv 16 acerui a deo BR nec duri bis L¹, et duri Q 17 in
om. C inhumane P¹, inhumani C¹ dolore C¹ 18 flere cum flenti-
bus Qv 19 nostro d. eligere B inmittes P¹, inmittit B 20 paeni-
tentiam] duritiam CR soluti] remissi CR 21 laxandam C¹,
relaxandam V 23 occidere conatur Q uulnerabit R toto B

pereat quem redemit. cui de duobus adsistimus, in cuius parte stamus? utrumne diabolo fauemus ut perimat, et semianimem fratrem iacentem, sicut in euangelio sacerdos et leuitas, praeterimus? an uero ut sacerdotes Dei et Christi quod Christus et docuit et fecit imitantes uulneratum de aduersarii faucibus rapimus, hunc curatum Deo iudici reseruamus?

- 20 Nec putes, frater carissime, hinc aut uirtutem fratrum minui aut martyria deficere quod lapsis laxata sit paenitentia et quod paenitentibus spes pacis oblata. manet uere fidentium robur immobile et apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis et fortis persenerat integritas. nam et moechis a nobis paenitentiae tempus conceditur et pax datur. non tamen idcirco uirginitas in ecclesia deficit aut continentiae propositum gloriosum per aliena peccata languescit. floret ecclesia tot uirginibus coronata et castitas ac pudicitia tenorem gloriae suae seruat nec quia adultero paenitentia et uenia laxatur, continentiae uigor frangitur. aliud est ad ueniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei et uirtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique pendere in die iudicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari.
- 21 Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putauerunt et in totum paenitentiae locum contra adulteria cluserunt. non tamen

1 quemq. rediemit C ¹	in] enim exp. C	partibus CQR
2 stabimus LP	fauemus BQ	peremat C ¹ L
3 sacerdotes B	leuitas ex leuitas L, leuities P	5 rapiamus B
6 hunc] ut BCRo	reseruamus LP, reseruemus BCQv, seruamus B	
7 aut om. CR	uirtutes Q	minus C
8 aut corr. in ad C	sit]	
sunt B	9 manet et B	10 toto corde B
in dm P	11 moecis R	14 peccata om. L
15 adulteria B		
16 uigore L	17 aliud a. g. peruenire om. L	aliud missum ex illa
aut missum C	18 carcere BLP	19 peccato B
20 diu igne]		
diuine 4 codd. unde diuine com. Oxon.	21 die BLPRV, diem CQv	
23 quidam nostros qui pacem (interm. om.) B	apud om. R	quidam
de ... p. 639,7 redditurus exh. August. Epist. XCIII 41		nostri R
24 nostra om. Q	moecis R	25 cluserunt v

a coepiscoporum suorum collegio recesserunt aut catholicae ecclesiae unitatem uel duritiae uel censurae suae obstinatione rupe-
runt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de
ecclesia separaretur. manente concordiae uinculo et perseuerante
catholicae ecclesiae indiuiduo sacramento, actum suum disponit
et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui Domino
redditurus.

Miror autem quosdam sic obstinatos esse ut dandam non ²²
putent lapsis paenitentiam aut paenitentibus existiment ueniam
¹⁰ denegandam, cum scriptum sit: memento unde cecideris
et age paenitentiam et fac priora opera. quod utique
ei dicitur quem constet cecidisse et quem Dominus hortatur per
opera rursus exurgere, quia scriptum est: eleemosyna a morte
liberat, et non utique ab illa morte quam semel Christi sanguis
¹⁵ extinxit et a qua *aqua* nos salutaris baptismi et redemptoris nostri
gratia liberauit, sed ab ea quae per delicta postmodum serpit.
alio item loco paenitentiae tempus datur et paenitentiam non
agenti Dominus comminatur, habeo, inquit, aduersus te
multa, quod uxorem tuam Iezabel quae se dicit pro-
²⁰pheten sinis docere et seducere seruos meos, forni-
cari et manducare de sacrificio, et dedi illi tempus
ut paenitentiam ageret, et paeniteri non uult a
fornicatione. ecce mitto eam in lectum et qui cum

10 Apoc. 2, 5. 13 Tob. 4, 10. 18 Apoc. 2, 20—22.

1 a] ad B episcoporum B, coetu episcoporum Q aut a M
(a om. Q) 2 unitate M (unitatem Q) 3 ut] et C quia] qui B
datur quia non B de om. B, ab ex ad C 4 ecclesiae C¹ separe-
tur L uinculum B perseuerante] separante B 6 episcopatus Q
(episcopus M) ratione B 12 constat C²Rv per opera] propria L
13 quia] quoniam CR elemosina PQ, elemosina C 14 et om. B
anguinis C¹ 15 extinxit Q, extinguit C aqua addidi, om. BCLPQRv
16 gratiae liberabit R sed et v 17 et om. B 18 comminabitur C¹
abeo P, om. R inquit PQ, quid R aduersum BQ 19 quod]
quia C tuam] permisisti C zezabel BQC², zabel C¹ se om. L
dici R prophetin L, prophetissam BQ 20 sinit exp. C, om. Q, et
non sinit P 21 sacrificiis Qv dedit R 22 paenitere LQ¹v
(peniteri Q², paeneteri M) non uult] noluit CB 23 fornicatione
sua v lecto P, lectom Q¹ (lectum Q²M)

ea fornicati sunt in maximam tribulationem, nisi paenitentiam gesserint ab operibus suis. quod utique ad paenitentiam Dominus non hortaretur, nisi quia paenitentibus indulgentiam pollicetur. et in euangelio, dico, inquit, uobis, sic erit gaudium in caelo super peccatore paenitentiam agente quam super nonaginta nouem iustis quibus non est opus paenitentia. nam cum scriptum sit: Deus mortem non fecit nec laetatur in perditione uiuorum, utique qui neminem uult perire cupit peccatores paenitentiam agere et per paenitentiam denuo ad uitam redire. ideo et per Iohel prophetam clamat et dicit: et nunc dicit Dominus Deus uester: reuertimini ad me ex toto corde uestro simulque et ieiunio et fletu et planctu, et discindite corda uestra et non uestimenta uestra, et reuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia misericors et pius est et patiens et multae miserationis, et qui sententiam flectat aduersus malitiam inrogatam. in psalmis etiam legimus censuram pariter et clementiam Dei comminantis simul adque parcentis, punientis ut corrigat et cum correxerit reseruantis. uisitato, inquit, in uirga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum. misericordiam autem meam non dispargam ab eis.

23 Dominus quoque in euangelio pietatem Dei patris ostendens ait: quis est ex uobis homo quem si petierit filius

4 Luc. 15, 7. 8 Sep. 1, 18. 11 Ioel. 2, 12, 13. 21 Ps. 88, 33, 34. 25 Matth. 7, 9—11.

1 maxima tribulatione BP 2 gesserit BC¹ LPR quod] quos v
utique dñs C 3 dominus noster B 5 caelum P¹ super unum
CV, super uno Rv peccatorem BCLPQV 6 agentem BC¹ PQRV
et nouem C iustos BEV 7 paenitentiam B 8 dñs BC¹
laetatur] delectatur v 11 redire] uenire Q nunc] haec add. CR
12 uester] uenite B conuertimini B, reuertimi L 13 et ieiunio]
in ieiunio CR sed C in s. l. 14 scindite CR 15 uestra om. PQ
et om. B conuertimini B 16 quia] quoniam CR et multae]
multae Q 17 flectat] suum uertat B 18 malitias BLQE, iniurias V
inrogatas BV, inrogatus R 19 dñi B 23 dispergam
CRv 24 euangelio suo Qv dei om. B ostendit C¹

eius panem, lapidem porrigat illi, aut si piscem postulauerit, serpentem illi porrigat? si ergo uos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester caelestis dabit bona poscentibus eum? comparat hic Dominus carnalem patrem et Dei patris aeternam largamque pietatem. quod si iste in terris nequam pater offensus grauiter a filio peccatore et malo, si tamen eundem postmodum uiderit reformatum et depositis prioris uitae delictis ad sobrios et bonos mores et ad innocentiae disciplinam paenitentiae dolore correctum, gaudet et gratulatur et susceptum quem ante proiecerat cum uoto paternae exultationis amplectitur: quanto magis unus ille et uerus pater bonus misericors et pius, immo ipse bonitas et misericordia et pietas, laetatur in paenitentia filiorum suorum nec iram paenitentibus aut plangentibus et lamentantibus poenam comminatur, sed ueniam magis et indulgentiam pollicetur. unde Dominus in euangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit misericordiam prouocat: qui peruiex et superbus est, iram sibi et poenam iudicii uenientis exaggerat. et idcirco, frater carissime, paenitentiam non agentes nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate adque in periculo coeperint deprecari, quia rogare illos non delicti paeni-

1 porrigit Q illi] ei B piscem si B 2 si] sic C 3 data
bona R, bona C 5 eum] se PQ 6 dei] det B 7 nequa M, ali-
quando B a om. BQ (exh. M) 9 prioribus CQ, turpioris B de-
litiis Q iis in ras. (delictis M) ad] ac B et ad] et C inno-
cente C 10 et disciplinam et ad paenitentiam dolorem B et gaudet
et v 11 quam P abiecerat CR 12 unum C¹ bonus et B
13 immo ... filiorum add. C m. 2 in marg. ipse BCLPEV, et ipse Q,
ipsa Oxon. bonitatis et misericordiae et pietatis Q, in bonitate et m. et
pietate C 14 paenitentiam CLP iram] iam v 15 plangentis Q,
placentibus C et om. C 16 magis ex manis C 17 quia] quo-
niam CR qui om. B plangent B 18 iudici R uenientes P¹
19 exaggerit Q km] C'M (k. Q) 20 in dolorem B et om. B
21 confessione C²R, confessionis C¹ testantis B 22 ab spe RQ,
spe C, aspectu B 23 deprecare C poenitentiam C

tentia sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solacium qui se non cogitavit esse moriturum.

24 Quod nero ad Nouatiani personam pertinet, frater carissime, de quo desiderasti tibi scribi quam haeresim introduxisset, scias nos primo in loco nec curiosos esse debere quid ille doceat, cum foris doceat. quisque ille est et qualiscumque est, christianus non est qui in Christi ecclesia non est. iactet se licet et philosophiam uel eloquentiam suam superbis uocibus praedicet, qui nec fraternam caritatem nec ecclesiasticam unitatem tenuit etiam quod prius fuerat amisit. nisi si episcopus tibi uidetur qui episcopo in ecclesia a sedecim coepiscopis facto adulter adque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur, et cum sit a Christo una ecclesia per totum mundum in multa membra diuisa, item episcopatus unus episcoporum multorum concordie numerositate diffusus, ille post Dei traditionem, post conexam et ubique coniunctam catholicae ecclesiae unitatem humanam conetur ecclesiam facere et per plurimas ciuitates novos apostolos suos mittat, ut quaedam recentia institutionis suae fundamenta constituat, cumque iam pridem per omnes prouincias et per urbes singulas ordinati sint episcopi in aetate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat: quasi possit aut totum orbem noui conatus obstinatione peragrarere aut ecclesiastici corporis compaginem discordiae suae seminatione rescindere, nesciens

1 urgenti C, urgentes B	3 nouatianum C	kmī M (k. Q)
4 desideras B scripsi B	5 cum f. doceat om. V	6 quisquis v non
ex nos C 7 et] si B	9 ecclesiae ex ecclesiam C	etiam] et CB
10 si om. CL ¹ RQ (exh. M)	episcopos Q	tibi ... coepiscopis
om. C 11 coepiscopis] episcopis Q	factu Q (factus M), factis C	
adulter atque extraneus] adulterat quae extraneus B	12 fieret Q (fieri in fieret corr. M m. 1)	et] ut malim
14 concordia B	16 coniunctam] coniectam B	humanam] unam B h. eras.
17 suos apostolos Q	18 imittat C ¹	recentia] licentia B
19 urbes] uerbis B	20 ordinatione B	sunt C ¹ L
21 conscripti B	22 posit Q	toto orbe C
23 noui om. B	peragare corr. in peragere C	aut]
ut Q (aut M)	24 compagine B	suae om. B
nesciens M), nec sciens C sed sciens eras.		nesciens Q

schismaticos semper inter initia feruere, incrementa uero habere non posse nec augere quod illicite coeperint, sed statim cum praua sua aemulatione deficere. episcopatum autem tenere non posset, etiam si episcopus prius factus a coepiscoporum suorum corpore et ab ecclesiae unitate descisceret, quando apostolus ad-
moneat ut inuicem nosmet ipsos sustineamus, ne ab unitate quam Deus constituit recedamus, et dicat: sustinentes inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis. qui ergo nec unitatem spiritus
nec coniunctionem pacis obseruat et se ab ecclesiae uinculo ad-
que a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem qui episcopatus nec unitatem uoluit tenere nec pacem.

Tunc deinde quantus adrogantiae tumor est, quanta humili-
tatis et lenitatis obliuio, adrogantiae suae quanta iactatio, ut quis aut audeat aut facere posse se credat quod nec apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere aut quasi ipsi palam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare, cumque apostolus dicat: in domo
autem magna non solum uasa aurea sunt et argentea, sed et lignea et fictilia, aurea et argentea uasa uideatur eligere, lignea uero et fictilia contemnere abicere damnare, quando non nisi die Domini uasa lignea diuini ardoris incendio

7 Eph. 4, 2. 3. 19 II Tim. 2, 20.

1 schismaticus *C* semper *om. R* initia sua *CR* 4 posse *BCQR*
a *om. B* 5 unitatem *B* desciscere *Q*, deaisteret *P*, discederet *B*,
discesserit *C* quanto *C'* moneat *CR* 6 se medipsos *R* susti-
neamus *om. Q* (*exh. M*) quam] quando *B* 8 dilectione] digna-
tione *B* 9 coniunctionem *BQ* qui ... pacis *om. C* 11 a *om. BCR*
episcopis *C'* 13 pacem] habere *add. R* 14 tum *v* quantus ...
p. 644,1 frangantur *exh. August. de baptismo contra Donat. IV 18*
timor *C* humilitas *R* 15 et arrogantiae *Aug.* 16 qui *C'* aut
audeat] audeat *Aug.* se posse *v* se credat] secreta *M* (se credat *Q*)
17 zezania *R* se putet *Q* posse *L s. l. m. 2* 18 aut] ut *B*
paleam *C* et *L ex* palam *m. 2* sit *ex* est *C. m. 2* 20 sunt uasa aurea
Aug. 21 linea *L*, lignea uero *C* aurea ... fictilia *om. C* uide-
retur *M'* (uideatur *M'Q*) 22 abigere *B*, et abicere et *Aug.* 23 in
die *RV Aug.* a diuini *B'*, a diuina *C'*

concrementur et fictilia ab eo cui data est ferrea uirga frangantur.

- 26 Aut si se cordis et renis scrutatorem constituit et iudicem, per omnia aequaliter iudicet et cum sciat scriptum esse: ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat, fraudatores et moechos a latere adque a comitatu suo separet, quando multo et grauior et peior sit moechi quam libelatici causa, cum hic necessitate, ille uoluntate peccauerit, hic existimans sibi satis esse quod non sacrificarit errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni uel lupanar ingressus ad cloacam et caenosam uoraginem uulgi sanctificatum corpus et Dei templum detestabili conluuione uiolauerit, sicut apostolus dicit: omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem moechatur, in corpus suum peccat. quibus tamen et ipsis paenitentia conceditur et lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur secundum ipsum apostolum dicentem: timeo ne forte ueniens ad uos lugeam multos ex his qui ante peccauerunt et non egerunt paenitentiam de inmunditiis quas fecerunt et fornicationibus et libidinibus.

- 27 Nec sibi in hoc noui haeretici blandiantur quod se dicant idololatri non communicare, quando sint apud illos et adulteri et fraudatores qui teneantur idololatriae crimine secundum aposto-

4 Io. 5, 14. 13 I Cor. 6, 18. 17 II Cor. 12, 20, 21.

1 confrangantur *B* 4 qua aequaliter *Q*, quae qualiter *BM* esse
om. *B* 5 es] est *C* 6 a latere] altctere *C* adque a] aequa *C*
7 separat *B*, separet *Q* (separaret *M*) multa *C*¹, mulo *R* et gra-
uior] grauior *Q* maechia *CQV*, mihi *B* 9 existimat *CQR* quod]
ut add. s. l. *C* sacrificarit scripsi, sacrificari *P*, sacrificaret *CLQRV*,
sacrificauit *B* errorem *B*, terrore *P* 10 matrimonio *B* ex-
pugnato *B*, expugnatur *P*, expugnatus *C* alieno *B* 11 cluacam
*C*¹*LR*¹ caenosum *B*, eccendum in adendum corr. *C* m. 2 uulgis
*C*¹*P* et dei] si deus *L* 12 conlubion *Q* 14 moechatur] furni-
catur *CR* 15 penitentiam *C*, penitia *R* 18 luceam *L*¹ iis v
19 poenitentia *R* de] in *BCQR* 20 prius et om. *C* 21 nec ...
p. 645,7 seruitus exh. Augustin. l. c. IV 7 noui in hoc Aug. se]
si *B* idolatriis *BB* 22 sit *B* et apud illos Aug. 23 idolatriae
BCLQ, idolatria *R* secundum a. dicentem om. Aug.

lum dicentem: hoc enim scitote intellegentes quia
 omnis fornicator aut immundus aut fraudator, quod
 est idololatria, non habet hereditatem in regno
 Christi et Dei. et iterum: mortificate itaque membra
 v^{est}ra quae in terra sunt, exponentes fornicationem
 immunditiam et concupiscentiam malam et cupidi-
 tatem, quae sunt idolorum seruitus, propter quae
 uenit ira Dei. nam cum corpora nostra membra sint Christi
 et singuli simus templum Dei, quisque adulterio templum Dei
 10 uiolat Deum uiolat, et qui in peccatis committendis uoluntatem
 diaboli facit daemoniis et idolis seruit. neque enim mala facta
 de sancto spiritu ueniunt, sed de aduersarii instinctu et de in-
 mundo spiritu natae concupiscentiae contra Deum facere et dia-
 bolo seruire compellunt. ita fit ut si peccato alterius inquinari
 15 alterum dicunt et idololatriam delinquentis ad non delinquentem
 transire sua adseueratione contendunt, excusari secundum suam
 uocem non possint ab idololatriae crimine, cum constet de
 apostolica probatione moechos et fraudatores quibus illi com-
 municant idololatrias esse. nobis autem secundum fidem nostram
 20 et diuinae praedicationis datam formam competit ratio ueritatis
 unumquemque in peccato suo ipsum teneri nec posse alium pro
 altero reum fieri, cum Dominus praemoneat et dicat: iustitia
 iusti super eum erit et scelus scelerati super eum

1 Eph. 5, 5.   4 Col. 3, 5. 6.   22 Ez. 18, 20.

1 quia] quod *C* sed d s. l.   3 idolatria *CBLQR*   habent *BCR*
 4 et dei *om. B*   itaque *om. B*   5 in terra] terrena *CRV*, super terram
Aug. et exponente *C* et te s. l., *om. Aug.*   6 et immunditiam *B* et
 concupiscentiam *om. L*   cupiditatem] auaritiam *Aug.*   7 quae sunt]
 quod est *C*, quae est *Aug.*   quae ueniet *C*, quia euenit *B*   9 sumus *M*
 (simus *Q*), fuimus *B*   dñi *B*   quisquis *v*   10 dñm *B*   deum
 uiolat *om. Q*   uoluptatem *Q*   13 dñm *B*   14 fit *om. R*   peccat
 alter ius inquinari alieni *C*   15 idolatriam *CLR*, idolatria *BQ*   delin-
 quentes *B*   derelinquentem *R*¹   16 contendit *C*   excusare qui *C*
 qui s. l.   17 possunt *C*   idolatriae *BCLQR*   crimine] *add. C*
m. 2: immunes esse   constet *om. R*   18 mecos *C*   illic *Q*
 19 idolatras *LR*, idolatrias *BQ* (idololatrias *M*), idolatres *C*   21 alium]
 alterum *CRv*   22 deus *CPR*

erit. et iterum: non morientur patres pro filiis et filii non morientur pro patribus. unusquisque in peccato suo morietur. quod legentes scilicet et tenentes neminem putamus a fructu satisfactionis et spe pacis arcendum, cum sciamus iuxta scripturarum diuinarum fidem auctore et hortatore ipso Deo et ad agendam paenitentiam peccatores redigi et ueniam adque indulgentiam paenitentibus non denegari.

- 28 Adque o frustrandae fraternitatis inrisio, o miserorum lamentantium caduca deceptio, o haereticae institutionis inefficax et nana traditio hortari ad satisfactionis paenitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam, dicere fratribus nostris: 'plange et lacrimas funde et diebus ac noctibus ingemesce et pro ablundo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare, sed extra ecclesiam post omnia ista morieris: quaecumque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies.' quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis auertat? operari tu putas rusticum posse, si dixeris: 'agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullam messem metes [nullam uindemiam premes], nullos oliueti tui fructus capies nulla de arboribus poma decerpes.' uel si ei cui dominium et usum nauium suadeas dicas: 'materiam de excellentibus siluis mercare, frater, carinam praeualidis et electis roboribus intexe,

1 Deut. 24, 16.

1 erit] perit <i>R</i> , erit et iterum <i>C</i>	8 legimus <i>B</i>	4 fructo <i>Q</i>
satis et factionis <i>B</i> ¹	5 ortatur in ortatore et corr. <i>C</i>	6 et om. <i>C</i>
ad om. <i>BC</i> ¹	7 negari <i>BQ</i>	8 atque o] a quo <i>B</i> , o ex atq. <i>C</i>
frustranda fraternitas <i>B</i>	o om. <i>BR</i>	lamentium <i>L</i> , lamentantium et amentium <i>v</i>
9 o om. <i>BCPR</i>	haereticae om. <i>C</i>	inefficat <i>L</i> t in ras.
11 medicinam] medicum <i>C</i>	12 ingemesce <i>Ro</i>	14 quamcunq. <i>C</i> ¹
16 pereatur <i>C</i> ¹	ipsa] ista <i>B</i>	deficiatur <i>C</i> ¹
a <i>C</i> auertatur <i>C</i> ¹	tu om. <i>B</i> , tum <i>C</i>	18 rusticitate <i>B</i>
19 cultor ex cultoris <i>C</i>	insistere <i>B</i>	messe metes nullam <i>R</i> , om. <i>C</i>
20 nullam uindemiam premes om. <i>BLPQ</i>	nullus <i>BLP</i>	21 poma om. <i>C</i>
decerpis <i>B</i>	ei om. <i>CQ</i>	cui om. <i>B</i>
et dicat <i>Cv</i>	et dicas <i>PQ</i> sed <i>Q</i> et s. l. (et om. <i>M</i>)	22 suades <i>R</i> , suadens <i>Cv</i>
nam] kme hauem <i>B</i>	erectis <i>B</i>	intexere <i>B</i> , inexte <i>R</i>

clauo funibus uelis ut fabricetur adque armetur nauis operare, sed cum haec feceris, fructum de actibus eius et cursibus non uidebis.

Praecludere est adque abscidere iter doloris ac paenitendi uiam, 29
ut cum in scripturis Dominus Deus reuertentibus ad se et paenitentibus blandiatur, nostra duritia et crudelitate, dum fructus paenitentiae intercipitur, paenitentia ipsa tollatur. quod si inuenimus a paenitentia agenda neminem debere prohiberi et deprecantibus adque exorantibus Domini misericordiam secundum
10 quod ille misericors et pius est per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus et paenitentiae fructus dolentibus non negandus. et quia apud inferos confessio non est nec exomologesis illic fieri potest, qui ex toto corde paenituerint et rogauerint in ecclesiam debent interim suscipi et in
15 ipsa Domino reseruari, qui ad ecclesiam suam uenturus de illis utique quos in ea intus inuenerit iudicabit. apostatae uero et desertores uel aduersarii et hostes et Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum apostolum possunt ad ecclesiae pacem, quando nec spiritus nec
20 ecclesiae tenuerunt unitatem.

Haec interim, frater carissime, pauca de multis quantum potui 30
breuiter decurri, quibus et desiderio tuo satisfacerem et te magis ac magis collegii et corporis nostri societate coniungerem. si autem tibi ueniendi ad nos opportunitas et facultas fuerit,

1 clauos *B* et uelis *C* 4 abscidere *CLPQRV*, abscide *B*, abscindere *v* 5 ut] et *BQ* in *om.* *C¹QR¹* scripturis omnibus *Bv*
7 tollitur *C* 8 a *corr. in* ad *C* penitentiam agendam *C* 9 exoptantibus *CR*, exortantibus *Q* (exorantibus *M*) misericordia *Q* 10 et ex est *C* 12 negatur *C* quia] quoniam *CR* infernum dum *C*
18 qui] quia *B* corde] non *add. L* 14 interim] interius *v*
suscipe *L*, suscipient *C¹* 15 ipsam *P* domo *M* (dno *Q*) ad] ade *B*
de] et de *Q*, est de *B* 16 quod *C* indicauit *B* 17 et hostes] hostis *B*
dissipantis *B* 18 nomine] eius *add. C s. L* apostolorum *L*; *inserit MQ*: dicentem uenire non sed non *om. Q* 19 non possunt *B* ad] in *CR* 20 ecclesiam *C*; *inserit L*: ideo nec sps nec ecclesiae tenuerint *BC*, tenuerant *L* 21 fra *km* *Q* 22 brebiter *R* decurri *C* 23 collegio *CQ* (collegii *M*) societate *BLPQV*, societati *CRv* 24 oportunitas *CLPQ*

plura in commune conferre et uberius ac plenius quae in salutarem concordiam faciant tractare poterimus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LVI.

CYPRIANVS FORTVNATO AHYMMO OPTATO PRIVATIANO DONA-
TVLO ET FELICI FRATRIBVS S.

- 1 Scripsistis mihi, fratres carissimi, quod cum in Capsensi ciuitate propter ordinationem episcopi essetis, pertulerit ad uos Superius frater et collega noster Ninum Clementianum Florum fratres nostros, qui in persecutione adprehensi prius fuerant et nomen Domini confessi uiolentiam magistratus et populi fremen-¹⁰ tis inpetum uicerant, postmodum cum apud proconsulem poenis grauib¹⁰us excruciarentur, ui tormentorum subactos esse et a gradu gloriæ ad quam plena fidei uirtute tendebant diutinis cruciatibus excidisse, nec tamen post hunc grauem lapsum non uoluntate sed necessitate susceptum a paenitentia agenda per hoc triennium non destitisse: de quibus consulendum putastis an eos ad communicationem iam fas esset admittere.
- 2 Et quidem quod ad mei animi sententiam pertinet, puto his indulgentiam Domini non defuturam quos constet stetisse in ²⁰

2 faciant] patienter *C* opto ... ualere *om. BC*¹. — Caecilii Cypriani (Caecilii Cypriani *om. LR*, Explicit *P*) ad Antonianum de Cornelio et Nouatiano (de *C. et N. om. Q*) explicat (*om. P*) *BCLPQR*. —

Epist. LVI. — Incipit ad Fortunatum et ceteros de his (de his *om. LNP*) qui per tormenta superantur *BFLMNP*. — 5 ahymno] ahymo *N*, adhumo *B*, haummo *F* 7 capsense *LNP* ciuitatis *F*, ciuitatem *B* 8 pertulerint *B* 9 superius *V*, super *FLMNP*, *om. B* frater et *om. V* ninum] super saturninum et *B* 11 dno *L*¹ uiolentia *LP* 12 uicerunt *F* 13 grauioribus *fort.* ui *F*, uii *B*, uim *M*, septies *LNP* (ex VII uidetur natum) et a *BFMV*, et ad *LNP*, et de *v* 14 gradum *P*, gradibus *B* ad quem *V*, adq. *F* plenam *FP*, paenam *B* uirtutem *BF* tendebant] tenebant *BF*, peruenerant *V* diuturnis *M* 15 excedisse *L* nec] ne *B* 16 uoluptate *F* susceptos *P* a] ad *BFMP* paenitentiam agendam *BMP* 17 non *om. v* putasti *M*² an] sane *F*, san *M* 18 communio- nem *B* iam *M s. l. m. 2* admitteret *B* 19 ad] a *B* 20 constat *v*

acie, nomen Domini confessos esse, uiolentiam magistratum et
 populi furentis incursum immobilis fidei obstinatione uicisse, pas-
 sos esse carcerem, diu inter minas proconsulis et fremitum populi
 circumstantis tormentis laniantibus ac longa iteratione crucianti-
 5 bus repugnasse, ut quod in nouissimo infirmitate carnis subactum
 uidetur meritorum. praecedentium defensione releuetur et sit
 satis talibus gloriam perdidisse, non tamen debere nos eis et
 ueniae locum cludere adque eos a paterna pietate et a nostra
 communicatione priuare: quibus aetiam ad deprecandam
 10 clementiam Domini posse sufficere quod triennium iugiter et
 dolenter ut scribitis cum summa paenitentiae lamentatione
 planxerunt. certe non puto incaute et temere his pacem com-
 mitti quos uidemus militiae suae fortitudine nec prius pugnae
 defuisse, et si acies etiam denuo uenerit, gloriam suam posse
 15 reparare. nam cum in concilio placuerit paenitentiam agentibus
 in infirmitatis periculo subueniri et pacem dari, debent utique in
 accipienda pace praecedere quos uidemus non animi infirmitate
 cecidisse, sed in proelio congressos et uulneratos per inbecilli-
 tatem carnis confessionis suae coronam non potuisse perferre,
 20 maxime cum cupientibus mori non permitteretur occidi, sed
 tamdiu fessos tormenta laniarent quamdiu non fidem quae inuicta
 est uincerent, sed carnem quae infirma est fatigarent.

Quoniam tamen scripsistis ut cum pluribus collegis de hoc 3
 ipso plenissime tractem et res tanta exigit maius et pensius de
 25 multorum conlatione consilium et nunc omnes fere inter Paschae
 prima sollemnia apud se cum fratribus demorantur, quando sollem-
 nitati celebrandae apud suos satisfecerint et ad me uenire coeperint,

1 dei *F* magistratum *BM* et om. *BLMN* 2 immobiles
MN 3 consulis *P* fremitus *B* 4 cruciatibus *BFL* 5 nobis-
 simo *F* infirmitatem *BFLMN* 6 defessione *LMN*, depassione *B*
 reneletur *FL* sit] si *B* 9 existimamus *v* 10 triennio *BLMNPv*
 et] ac *v* 11 paenitentia *BM* 12 et] hac *B*, om. *FLM* 14 etiam
 om. *V* 15 consilio *M* agentes *FLMN* 16 in om. *FLM* sub-
 uenire *L* 20 cum ex con *M m. 2* permitterentur *B'L* 21 iam
 diu *FN* inuita *L'*, uicta *F* 23 plurimis *V* (plurimi collegae *V*
test. Oxon.) 24 tractarem *B* tanta] ita ut *F* inpensius *FBv*
 25 phasce *M* 26 sollemnia *BMv* sollempnitatis *B*, sollemnia *L'*
 27 suos] nos *N* et ad me uenire coeperint *add. L m. 2 in marg.*
 uenire coeperint] uenerint *F*

tractabo cum singulis plenius, ut de eo quod consuluistis figatur apud nos et rescribatur vobis firma sententia multorum sacerdotum consilio ponderata. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LVII.

CYPRIANVS LIBERALIS CALDONIVS NICOMEDES

CAECILIVS IVNIVS MARVTIVS FELIX SVCCESVS FAVSTINVS
FORTVNATVS VICTOR SATVRNINVS ALIVS SATVRNINVS ROGA-
TIANVS TERTVLLVS LVCIANVS SATTIVS SECVNDINVS ALIVS
SATVRNINVS EVTYCHES AMPIVS ALIVS SATVRNINVS AVRE- 10
LIVS PRISCVS HERCVLANEVS VICTORICVS QVINTVS HONO-
RATVS MANTHANEVS HORTENSIVS VERIANVS IAMBVS
DONATVS POMPONIVS POLYCARPVS DEMETRIVS ALIVS DONA-
TVS PRIVATIANVS FORTVNATVS ROGATVS ET MONNVLVS 15
CORNEIO FRATRI S.

- 1 Statueramus quidem pridem, frater carissime, participato in-
uicem nobiscum consilio ut qui in persecutionis infestatione sub-
plantati ab aduersario et lapsi fuissent et sacrificiis se illicitis
maculassent, agerent diu paenitentiam plenam et si periculum
infirmittatis argueret, pacem sub ictu mortis acciperent. nec enim
fas erat aut permittebat paterna pietas et diuina clementia eccle-

1 figeatur *M*, referatur *F* 2 sententiam *B* a multorum *LP*^a
8 ponderatam *B* opto ... ualere *om. BLN*^a. — Ad (Explicit ad *P*)
Fortunatum et ceteros de his (de his *om. BLNP*) qui per (*om. B*) tormenta
(tormentis *B*) superantur (superati sunt *B*) explicit (*om. P*) *BFLMNP*. —

Epist. LVII. — Incipit ad Cornelium de lapsis *LP*, Incipit eiusdem
secunda *Q*, Incipit ad Cornelium (feliciter *add. C*) *CR*. — 6 calydonius *Q*
7 iunius marrutius *om. P*^a marrucius *L*^a*Q*, maruscus *C* 8 alius ...
lucianus *om. CR* 9 tertulus *Q* satius *P*, stattius *R* 10 eutyches]
aurelius saturninus eutyces *Q* ampius] amplus *LP*, iambus *Q*
11 herculanius *QR* (herculanus *M*) 12 mantanius *R*, montanius *C*
13 pomponius p. d. a. donatus *om. C* 14 et *om. L* munulus *Q*,
monulus *C*, montulus *P*, mannulus *v* 16 quidem iam *Qv* pridem
om. CR frs *kmi C*, *kme R* 17 persecutione *C*^a*R* 18 fuisse *C*
et] ac *CQR* 19 agere *LPQ* 20 urgerent pacem *C* sub icto *Q*,
subiecto *L*, subiectum *C* 21 fas] uere fas *R*, ueritas *C* permittebat]
mittebat *L* et] ac *CR* ecclesiae *C*

siam pulsantibus cludi et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de saeculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit ipse et legem dederit ut ligata in terris et in caelis ligata essent, solui autem possent illic quae hic prius in ecclesia soluerentur. sed enim cum uideamus diem rursus alterius infestationis adpropinquare coepisse et crebris adque adsiduis ostensionibus admoneamur ut ad certamen quod nobis hostis indicit armati et parati simus, plebem etiam nobis de diuina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus, et omnes omnino milites Christi qui arma desiderant et proelium flagitant intra castra dominica colligamus: necessitate cogente censuimus eis qui de ecclesia Domini non recesserunt et paenitentiam agere et lamentari ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse et eos ad proelium quod imminet armari et instrui oportere.

Obtemperandum est namque ostensionibus adque admonitionibus iustis, ut a pastoribus oves in periculum non deserantur, sed grex omnis in unum congregetur et exercitus Domini ad certamen militiae caelestis armetur. merito enim trahebatur dolentium paenitentia tempore longiore ut infirmis in exitu subueniretur quamdiu quies et tranquillitas aderat, quae differre diu plangentium lacrimas et subuenire sero morientibus in infirmitate patere-
tur. at uero nunc non infirmis sed fortibus pax necessaria est nec morientibus sed uiuentibus communicatio a nobis danda est, ut

1 ac] et QR   2 denego L   saeculo ex secundo C   praecedentes M (recedentes Q)   3 et] ut Q (et M)   ad deum] dñi C   promiserit V teste Oxon.   4 et legem dederit CLPRV, legem dederit Q, qui legem dedit v   legata L'Q   et] etiam v   esset R   5 posset R
6 rursus C   infestatione C   7 crebis P   8 ut] et C   ostis L
indigit Q   9 parati et armati CR   sumus LM (simus Q)   de om. C   commissa C   10 praeparemus Q   11 dederant M (considerant Q)   intra] inira Q, ad CR   13 aecclesiae C   et] sed CQRv
14 ac] et CR   lapsus C   diem LQ   destituerunt R   15 esse dandam P   18 a om. Q   periculo CRv   19 ingregetur Q   dñ C
ad] ac L   20 merito ex melito L   21 in om. L, et C   22 quies et P sed qui s. l. m. 2, quis esset C   differendi diu C sed diu s. l. m. 2
23 sero] se CR   in om. C'Q   24 ad CL'Q   nec] ne LP   25 dandum C'

quos excitamus et hortamur ad proelium non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus, et cum ad hoc fiat eucharistia ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium uolumus, munimento dominicae saturitatis armemus. nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?

3 Interesse debet, frater carissime, inter eos qui uel apostatauerunt et ad saeculum cui renuntiauerant reuersi gentiliter uiuunt, uel ad haereticos transfugae facti contra ecclesiam parricidalia cotidie arma suscipiunt, et inter eos qui ab ecclesiae limine non recedentes et inplorantes iugiter ac dolenter diuina et paterna solacia nunc se ad pugnam paratos esse et pro Domini sui nomine ac pro sua salute stare fortiter et pugnare profitentur. hoc in tempore pacem nos non dormientibus sed uigilantibus damus, pacem non deliciis sed armis damus, pacem non ad quietem sed ad aciem damus. si secundum quod eos audimus et optamus et credimus fortiter steterint et aduersarium nobiscum in congressione prostrauerint, non paenitet pacem concessisse tam fortibus, immo episcopatus nostri honor grandis et gloria est pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes qui sacrificia Dei cotidie celebramus hostias Deo et uictimas praeparemus. si autem, quod Dominus auertat a fratribus nostris, aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem

1 et om. L	inermes L ¹	3 eucharistiam L	ut] aut Q
4 putela L ¹	quo R, qis ex cus C	totus C ¹	esset C uolui-
mus C	m. n. m. ento Q, monumentum M	5 armemur C	aut ex
ait C	7 eis] his ex is L	militatusis R, qui militauerint C	sed qui
s. l. m. 2	ad C s. l. m. 2	8 idoneos C m. 2 in ras.	facimus . . .
l. 9 domini om. C ¹ , add. m. 2 in marg.		10 deberet ex debet C	
frs km̃ C, km̃ R i eras.	apostatauerint C ¹	11 gentiliter ex genera-	
liter C	12 facti ex fati a. C	aecclesiae C ¹	13 suscipiuntur L ¹
14 ac dolentes LPC ² , om. C ¹ Q	16 state C ¹	repugnare Q (pugnare M)	
19 audinimus CQ	et optamus et credimus om. CQ R V	20 steter M	
(steterint Q)	in om. C	ingressione C ¹	21 concessisse L
22 episcopus L ¹	23 deo CR	cotidie c. h. deo om. R	celebre-
mus C ¹	24 uictima M (uictimas Q)	25 auertat] repellat V	
aliqui C ¹	fefellerit] obrepserit V		

subdole petat et inpendentis proelii tempore communicationem non proeliaturus accipiat, se ipsum fallit et decipit, qui aliud corde occultat et aliud uoce pronuntiat. nos in quantum nobis et uidere et iudicare conceditur, faciem singulorum uidemus, cor
 5 scrutari et mentem perspicere non possumus. de his iudicat occultorum scrutator et cognitor cito uenturus et de arcanis cordis adque abditis iudicaturus. obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adiuuari. nec ideo martyrium facturis pax neganda est quia sunt quidam negaturi, cum propter
 10 hoc pax danda sit omnibus militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat praeteriri qui habet in proelio coronari.

Nec quisquam dicat: qui martyrium tollit sanguine suo bapti- 4
 zatur, nec pax illi ab episcopo necessaria est habituro gloriae suae pacem et accepturo maiorem de Domini dignatione mercede-
 15 dem. primo idoneus esse non potest ad martyrium qui ab ecclesia non armatur ad proelium, et mens deficit quam non recepta eucharistia erigit et accendit. Dominus enim in euangelio suo dicit: cum autem uos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora
 20 quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. quando autem dicat in traditis adque in confessione nominis constitutis spiritum patris loqui, quomodo potest ad confessionem paratus aut idoneus inueniri qui non prius pace accepta receperit
 25 spiritum patris, qui corroborans seruos suos ipse loquitur et con-

18 Matth. 10, 19, 20.

1 impendentes <i>C</i>	2 preliaturus accipiant <i>C</i>	decepit <i>C'</i> <i>M</i>
(decipit <i>Q</i>)	3 nos] nos et <i>C</i>	et <i>om.</i> <i>C</i>
4 facies <i>CR</i>	5 per-	
respicere <i>C'</i>	de his iudicat] dominus autem <i>V</i>	6 cito] est cito <i>V</i>
7 malis bonis <i>L</i> , malibolis <i>M</i> <i>Q'</i>	8 malis <i>M</i> (magis <i>Q</i>)	10 ne
<i>om.</i> <i>Q</i>	11 praeferi qui habet <i>ex</i> preterri quia libet <i>C</i>	12 quic-
quam <i>L'</i>	13 abitura <i>C</i> , abluturo <i>R</i>	14 accepturus <i>C</i>
16 arma-	17 eregit <i>Q</i> (erigit <i>ex</i> egit <i>M</i>)	ascendit <i>C'</i>
tus <i>C</i>	enim <i>om.</i> <i>CR</i>	
18 cum <i>in</i> qui <i>corr.</i> <i>C</i>	19 loquimini <i>C'</i>	dabitur ... loquamini
<i>om.</i> <i>C</i>	in illa hora <i>om.</i> <i>M</i> (<i>exh.</i> <i>Q</i>)	21 in <i>eras.</i> <i>in</i> <i>R</i>
22 con-	24 inuenerit <i>C'</i>	
fessionem <i>Q</i>		

fitetur in nobis? tunc deinde si relictis omnibus rebus suis
 fugerit et in latebris adque in solitudine constitutus in latrones
 forte incurrerit aut in febribus et in languore decesserit, nonne
 nobis inputabitur quod tam bonus miles, qui omnia sua dere-
 liquit et contempta domo et parentibus aut liberis sequi dominum
 suum maluit, sine pace et sine communicatione decedit? nonne
 nobis uel negligentia segnis uel duritia crudelis adscribetur in
 die iudicii quod pastores creditas et commissas nobis oues nec
 curare in pace nec in acie uoluerimus armare? nonne ingeretur
 nobis a Domino quod per prophetam suum clamat et dicit: ecce
 lac consumitis et lanis uos tegitis, et quod crassum
 est interficitis, et oues meas non pascitis, quod
 infirmatum est non confortastis, et quod male
 habuit non conroborastis, et quod contribulatum
 est non consolati estis, et quod errabat non reuo-
 castis, et quod perit non inquisistis, et quod forte
 fuit confecistis labore, et dispersae sunt oues meae,
 eo quod non sint pastores, et facta sunt in come-
 stura omnibus bestiis agri, et non fuit qui inqui-
 reret neque qui reuocaret. propterea haec dicit
 Dominus: ecce ego super pastores et inquiram

10 Ez. 34, 3—6. 10. 16.

1 in om. C tum Rv si om. P rebus suis om. C¹; rebus
 om. R 2 fugit P, suggerit C¹ prius in om. M (exh. Q) adque
 ex ad dnm C sollicitudine C¹ constitutos Q 3 et] aut C lan-
 gore R 5 et p.] aut p. C aut] ac v, et Q² (aut MQ¹) sequi dominum]
 si quid omnium C 6 et om. L decedit in] discedit corr. C, in
 decedit MQ nonne] non Q 7 segni Q duritiae Q crudeles P
 adscribitur C¹ 8 oues om. C 9 curare in] reuocaret ad C sed ad s. l.
 in acie] ad aciem C id geretur R, id gereret C¹ 10 a nobis M
 (nobis Q), om. C¹R quod corr. in] qui C ecce] et C 11 lanis uos
 tegitis om. R grassum Q¹ (crassum MQ²), gressum C¹ 12 inter-
 ficitis] iugulatis CR 13 confortasti L, confortatis C 15 no- R
 (s. eras.) consolasti estis L¹, consolidati V, consolidastis Oxon. erra-
 bat n. r. et quod om. R 16 quod om. C¹ periit Cv 17 et om. C¹
 dispersae R sint] sunt Cv 18 comesturam v, praedatione R,
 depredatione ex depredatione C 21 requiram v

oues meas de manibus eorum et auertam eas, ut non
pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extra-
ham oues meas de ore eorum et pascam eas cum
iudicio.

5 Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis 5
humanae crudelitatis quam diuinae et paternae pietatis opponi-
mus, oues nobis commissae a Domino reposcantur, placuit nobis
sancto spiritu suggerente et Domino per uisiones multas et mani-
festas admonente, ut quia hostis nobis imminere praenuntiatur et
10 ostenditur, colligere intra castra milites Christi et examinatis
singulorum causis pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma
suggerere. quod credimus uobis quoque paternae misericordiae
contemplatione placiturum. quod si de collegis aliquis extiterit
qui urgente certamine pacem fratribus et sororibus non putat
15 dandam, reddet ille rationem in die iudicii Domino uel inpor-
tunae censurae uel inhumanae duritiae suae. nos quod fidei et
caritati et sollicitudini congruebat, quae erant in conscientia
nostra protulimus, diem certaminis adpropinquasse, hostem
uiolentum cito contra nos exurgere, pugnam non talem qualis
20 fuit sed grauiorem multo et acriorem uenire, hoc nobis diuinitus
frequenter ostendi, de hoc nos prouidentia et misericordia Domini

1 meae C¹ eas] eos CRv ut non] ne CQR ut non p. o.
meas om. MQ¹ 2 pasca. R s eras. etiam CLQ pascant LP,
pascam M (pascent Q sed e corr.), pascen. R s eras. eas] oues meas C
traham C 3 pascam eos C, pascam R 5 quo—quo] quod—quod C
6 dulcedinem diuinae maluit Routh; pietatis dulcedinem Erasmus, pietatis
lenitatem malim; cf. epist. 68 c. 1: diuinae pietatis et lenitatis paternae
solacia opponiatur C 7 dñs repascantur C nobis om. P¹
8 a dño C sed a s. l. 9 admonemur ex et admonentur C ut quia
C¹LPQR (conf. p. 536, 12), et quia C¹ nobis hostis C, hostis Rv
10 intra] in CR, inter P et om. v, ut C 13 collegis ex collegens C
14 iurgente R putabat Q, putet V¹ 15 illi M (ille Q) diem L
dño uel] incipit F 16 censura C¹ inhumana ex inhumane in C
17 caritatis FQ, caritate O sollicitudinis FQ, sollicitudine C con-
gruebat F, congruebant Q 18 pertulimus Q die R adpropin-
quare CR 19 et pugnam Pv 20 diuinitas C¹, scimus diuinitus
codd. Oxon. 21 ostenditur CFQ (ostendit M) nos] nobis Q
prouidentiae et misericordiae M (prouidentia et misericordia Q)

saepius admoneri: de cuius ope et pietate qui in eum confidimus possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram praenuntiat pugnam dabit militantibus in congressione uictoriam. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LVIII.

5

CYPRIVS PLEBI THIBARI CONSISTENTI S.

1 Cogitaueram quidem, fratres dilectissimi, atque in uotis habebam, si rerum ratio ac temporis condicio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad uos uenire, et quantulumcumque mediocritate exhortationis nostrae praesens illic fraternitatem corroborare. sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur ut longe istinc excurrere et diu a plebe cui de diuina indulgentia praesumus abesse non detur facultas, has interim pro me ad uos uicarias litteras misi. nam cum Domini instru-
tis dignatione instigemur saepius et admoneamur, ad uestram
quoque conscientiam admonitionis nostrae sollicitudinem perferre debemus. scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressuram diem super caput esse coepisse et occasum saeculi
atque antichristi tempus adpropinquasse, ut parati omnes ad proelium stemus nec quicquam nisi gloriam uitae aeternae et
coronam confessionis dominicae cogitemus, nec putemus talia esse quae ueniunt qualia fuerunt illa quae transierunt. grauior

1 admonere *C*, admonemur *v* ac pietate *C*, accipietate *R* 2 suis ... militantibus *om. R* 3 congressionem *M* (congressionem *Q*) 4 optamus ... ualere *om. CLQ* carissime] sanctissime in dno *R*. — Ad Cornelium (== lapsis *add. F*, de lapsis *add. L*, epistula secunda *add. Q*). explicit *FLQR*, Explicit ad Cornelium (de lapsis *add. P*) *CR*. —

Epist. LVIII. — Incipit ad tibaritanos *Q*, Incipit ad tibaritanos *BR*, Incipit ad Thebaritanos exhortatoria *P*. — 9 uenirem *R* quantulumcumque *Q*, quantulumcumque *R* 10 mediocritatem *R* 11 corroborarem *BR* urgentibus *B* 12 excurrerem *R* 13 datur *M'v* (detur *M'Q*) 14 ad uos *om. P* struentis *R* 15 admonemur *R* 16 sollicitudine *P* 18 coepis *R* et *om. B* 20 quicquam] quam *R* gloria *MQ*, gloriae *B*, gloria *R* 21 concitemus *R* 22 quales fuerint ille *R*

nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et uirtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se cotidie calicem sanguinis Christi bibere ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. hoc est enim uelle cum Christo inueniri, id quod Christus et docuit et fecit imitari secundum Iohannem apostolum dicentem: qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit et ipse ambulare. item Paulus apostolus exhortatur et docet dicens: sumus filii Dei. si autem filii et heredes Dei, coheredes autem Christi, siquidem conpatiamur ut et conmagnificemur.

Quae nunc omnia consideranda sunt nobis, ut nemo quicquam de saeculo iam moriente desideret, sed sequatur Christum, qui et uiuit in aeternum et uiuificat seruos suos in fide sui nominis constitutos. uenit enim tempus, fratres dilectissimi, quod iam pridem Dominus noster praenuntiauit et docuit aduenire dicens: ueniet hora ut omnis qui uos occiderit putet se officium Deo facere. sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. haec autem locutus sum uobis ut cum uenerit hora eorum, memores sitis quia ego dixi uobis. nec quisquam miretur persecutionibus nos adsiduus fatigari et pressuris agentibus frequenter urgeri, quando haec futura in nouissimis temporibus Dominus praedixerit et militiam nostram magisterio et hortamento sui sermonis instruxerit, Petrus quoque apostolus eius docuerit ideo

6 I Io. 2, 6. 9 Rom. 8, 16, 17. 17 Io. 16, 2—4.

1 imminet] fratres dilectissimi *add. V* 2 se] uos *Q* 4 christi
*BQ*¹ (christum *MQ*²) funderant *R*¹ est enim] stent *B* 5 id]
 si id *R* et docuit] docuit *Q* 8 paulus beatus apostolus *BP*, apo-
 stolus paulus *Q*, paulus *R* exhortatur] exoptatur *R* 9 autem filii
BPQRV, autem filii dei *v* dei coheredes *om. R* 11 magnifico-
 mur *R* 12 a nobis *P* ut *om. R* 13 morientem *R* sequan-
 tur *B* 14 et uiuit] uiuit *v* 15 ueniet *R* 16 noster *om. RV*
 dicens] docens *v* 17 uenit *R* 18 officium] obsequium *v* hoc]
 haec *v* 19 nouerunt *V* 21 quia] quae *BP* 22 agentibus *BM*¹
 (agentibus *M*²*Q*) 23 praedixerat *B* 25 eius *om. V*

III.

42

persecutiones fieri ut probemur et ut dilectioni Dei iusto iustorum praecedentium exemplo nos etiam morte et passionibus copulemur. posuit enim in epistula sua dicens: carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad temptationem vestram fit, nec excidatis tamquam nouum vobis contingat sed quotienscumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in reuelatione facta claritatis eius gaudentes exultetis. si inproperatur vobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur. docuerunt autem nos apostoli ea quae de praeceptis dominicis et caelestibus mandatis ipsi quoque didicerunt Domino ipso scilicet corroborante nos et dicente: nemo est qui relinquatur domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem uenturo uitam aeternam. et iterum, beati, inquit, eritis, cum odio uos habuerint homines et separauerint uos et expulerint et maledixerint nomini uestro quasi nequam propter filium hominis. gaudete in illa die et exultate. ecce enim merces uestra multa in caelis.

- 3 Gaudere nos et exultare uoluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent caeli. neque enim sic nomen militiae dedimus ut pacem tantummodo cogitare et detractare ac recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia

3 I Petr. 4, 12—14. 15 Luc. 18, 29. 30. 19 Luc. 6, 22. 23.

1 persecutionem <i>R</i>	et ut] ut et <i>Q</i>	dilectione <i>Q</i>	iusto <i>om.</i>
<i>BPQv</i>	4 ardore <i>R</i>	5 nec] ne <i>Q</i>	6 nouum] aliquid <i>add. v</i>
12 autem <i>om. Q</i>	13 de <i>om. B</i>	14 super quoque <i>B m. 2</i> uel quos-	
que	16 fratres] aut sorores <i>add. v</i>	17 recipiet <i>R²</i>	19 uita
aeterna <i>R</i>	20 homines <i>om. B</i>	23 multa <i>om. B</i> ; est <i>add. BMR</i>	
(<i>om. Q</i>)	27 dei] christi <i>V</i>	28 cogitare debeamus <i>R</i>	29 detractare
<i>BPv</i>	ac] et <i>v</i>	militiam dei <i>Q</i>	debeamus <i>om. R</i>

primus ambulauerit Dominus humilitatis et tolerantiae et passionis magister, ut quod fieri docuit prior faceret et qui pati hortatur prior pro nobis ipse pateretur. sit ante oculos, fratres dilectissimi, quod qui omne iudicium a patre solus accepit et
 5 qui uenturus est iudicaturus, iam iudicii sui et cognitionis futurae sententiam protulerit praenuntians et contestans confes-
 surum se coram patre suo confitentes et negaturum negantes. si mortem possemus euadere, merito mori timeremus. porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem
 10 de diuina promissione et dignatione uenientem et fungamur exitum mortis cum praemio immortalitatis nec uereamur occidi, quos constet quando occidimur coronari.

Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum nostrum 4
 fugari conspexerit metu persecutionis et spargi conturbetur, quod
 15 collectam fraternitatem non uideat nec tractantes episcopos audiat. simul tunc omnes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. ubicumque in illis diebus unusquisque fratrum fuerit a grege interim ac necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moueatur ad fugae illius
 20 horrorem nec recedens et latens deserti loci solitudine terreatur. solus non est cui Christus in fuga comes est. solus non est qui templum Dei seruans ubicumque fuerit sine Deo non est. et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera innaserit, fames aut sitis aut frigus affligerit, uel per maria
 25 praecipiti nauigatione properantem tempestas ac procella submerserit, spectat militem suum Christus ubicumque pugnantem et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti prae-

1 passionis huius Q   2 quod] quid R   qui] quod v   3 prior
 om. B   oculos] uestros add. Bv   8 mori] mortem B   9 mortale R
 occansionem Q   10 promissione et om. R   de dei dignatione V   et]
 ut B   11 exitu Bv   12 constat v   14 metum Q   15 audiant Q
 18 grege R   ac P, a Q, om. BRv   19 separatus] segregatus B   a M
 (ad Q)   20 horrore M (horrorem Q)   nec ex non Q (nec M)   deser-
 tis locis B   22 seruat B   non] nostro R   23 fugiente R
 solitudinem BR   24 famis BPQ   aut ex ut Q   siti R
 25 praecipit B, praecepti Q' (praecepti M')   properanti Q i in ras.
 (properantem M)   26 spectat RV, expectat BPQ   27 causam R
 pro om. R   honorem R

mium reddit quod daturum se in resurrectione promisit. nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille qui probat martyras et coronat.

5 Imitemur, fratres dilectissimi, Abel iustum qui initiauit martyria dum propter iustitiam primus occiditur. imitemur Abraham Dei amicum qui non est cunctatus ut filium uictimam suis manibus offerret, dum Deo fide deuotionis obsequitur. imitemur tres pueros Ananian Azarian Misaelem, qui nec aetate 10 terrii nec captiuitate fracti Iudaea deuicta et Hierosolymis captis in ipso regno suo regem fidei uirtute uicerunt, qui adorare statuam quam Nabuchodonosor rex fecerat iussi et minis regis et flammis fortiores extiterunt, proclamantes et fidem suam per haec uerba testantes: Nabuchodonosor rex, non opus est 15 nobis de hoc uerbo respondere tibi. est enim Deus cui nos seruimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis liberabit nos: et si non, notum sit tibi quia diis tuis non seruimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus. cre- 20 debant se illi secundum fidem posse euadere, sed addiderunt et si non, ut sciret rex illos propter Deum quem colebant et mori posse. hoc est enim robur uirtutis et fidei credere et scire quod Deus a morte praesenti liberare possit, et tamen mortem non timere nec cedere, ut probari fortius fides possit. erupit 25 per os eorum spiritus sancti incorruptus et inuictus uigor, ut

15 Dan. 3, 16—18.

1 resurrectionem B	3 sufficiat R	4 martyri RQ, martyris BP
testis om. V	martyres Bv	6 initiauit] iniussit P
7 martyrii	10 ananias R, ananiam v	azarias R, azariam v
quum R	11 iudea PQ, pudeat R	13 iussis R
hierosolymis R, hierosolymis BQ	12 suo] suo quo Q	17 potest R
18 ardentis P ¹	tuis] rex add. v	liberauit BQ ¹
(liberare M sed re in ras.)	19 tibi] tibi rex R	22 dnm R
23 et	24 praesenti morte Q	posset B, nos possit QR ¹ , nos
posset R ¹	et] sic B	26 per os] pueros R
		uigor om. R

appareat uera esse quae in euangelio suo Dominus edixit dicens: cum autem uos adprehenderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. dixit quid loqui et respondere possimus dari nobis in illa hora diuinitus et offerri, nec nos tunc esse qui loquimur, sed spiritum Dei patris: qui cum a confitentibus non discedit neque diuiditur, ipse in nobis et loquitur et coronatur. sic et Daniel cum compelleretur adorare idolum Bel quem tunc populus et rex colebat in adserendum Dei sui honorem plena fide et libertate prorupit dicens: nihil colo ego nisi Dominum Deum meum qui condidit caelum et terram.

Quid in Machabaeis beatorum martyrum graua tormenta et 6
15 multiformes septem fratrum poenae et confortans liberos suos mater in poenis et moriens ipsa quoque cum liberis, nonne magnae uirtutis et fidei documenta testantur et nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? quid prophetae quos ad praescientiam futurorum spiritus sanctus animauit? quid apostoli quos Dominus elegit? nonne cum iusti occiduntur propter iustitiam mori nos quoque docuerunt? Christi natiuitas a martyriis infantium statim coepit, ut ob nomen eius a bimatu et infra qui fuerant necarentur. aetas necdum habilis ad pugnam idonea extitit ad coronam. ut appareret innocentes esse qui propter 25 Christum necantur, infantia innocens ob nomen eius occisa est. ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales martyria fecerunt. quam uero grauis causa sit

2 Matth. 10, 19. 20. 12 Dan. 14, 4.

1 appareant <i>Vv</i>	dominus <i>om. B</i>	edixit <i>P</i> , dixit <i>BQRv</i>
dicens <i>PRQ</i> , <i>om. Bv</i>	5 uestri ~~um~~ <i>M</i> , uestri est <i>Q</i>	et] et quid <i>Q</i>
6 <i>alt.</i> et <i>om. Q</i>	7 spiritus <i>B</i>	8 descendit <i>B¹</i>
9 colebant <i>B</i>	12 dno <i>M</i> (dñm <i>Q</i>)	10 bel] uel <i>BR</i>
11 maccabeis <i>P</i>	17 documenta <i>P</i>	14 maccabeis <i>RQ</i> ,
13 propheta <i>B</i>	20 cum] dum <i>V</i>	18 adhortatur <i>P²</i>
22 ut <i>om. B</i>	21 quoque <i>om. R</i>	a <i>om. BR</i>
23 fuerunt <i>B</i>	22 ut <i>om. B</i>	pugnam] poe-
24 se esse <i>M¹</i> (esse <i>M¹Q</i>)	abilis ex abillis <i>P</i>	nam <i>R</i>
25 necaretur <i>V</i>	26 neminem] enim neminem <i>BQ</i>	ob] prop-
27 uero] ergo <i>Oxon.</i>	27 uero] ergo <i>Oxon.</i>	ter <i>B</i>
28 sit <i>R</i>		29 sit <i>R</i>

hominis christiani seruum pati nolle, cum passus sit prior Dominus, et pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens passus sit ille pro nobis? filius Dei passus est ut nos filios Dei faceret, et filius hominis pati non uult ut esse Dei filius perseueret. si odio saeculi laboramus, odium saeculi sustinuit prior Christus: si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, grauiora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens: si saeculum, inquit, uos odit, mementote quoniam me primo odiit. si de saeculo essetis, saeculum quod suum esset amaret: sed quia de saeculo non estis et ego elegi uos de saeculo, propterea odit uos saeculum. mementote sermonis quem dixi uobis. non est seruus maior domino suo. si me persecuti sunt, et uos persequentur. Dominus et Deus noster quicquid docuit et fecit, ut discipulus excusatus esse non possit qui discit et non facit.

- 7 Neque aliquis ex uobis, fratres dilectissimi, futurae persecutionis metu aut antichristi imminentis aduentu sic terreatur ut non euangelicis exhortationibus et praeceptis ac monitis caelestibus ad omnia inueniatur armatus. uenit antichristus, sed superuenit Christus. grassatur et saeuit inimicus, sed statim sequitur Dominus passiones nostras et uulnera uindicaturus. irascitur aduersarius et minatur, sed est qui possit de eius manibus liberare. ille metuendus est cuius iram nemo poterit euadere ipso praemonente et dicente: ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. magis

8 Io. 15, 18—20. 25 Matth. 10, 28.

1 hominibus christianis R prior passus sit v 2 nostris om. B
 nos om. R 3 pro nobis ille B passus e. u. n. f. dei add. P m. 2
 in marg. 4 est om. R filios dei] filios R et om. B 7 graui V
 mundi et B 8 inquit om. V 9 quoniam] quia v primo] priorem
 uobis Ro odit P 11 et om. B de] a B 12 sermonum
 quae B 13 suo om. B 16 discit] dicit B, quid scit R 18 aut
 om. B 19 non om. B ac monitis] amunitus B 20 sed BPV, om.
 MR, sed et Qv superuenit et P, om. R 21 christus om. R sed
 et PQv sequitur et R 24 potest V

autem metuite eum qui potest et corpus et animam
occidere in gehennam. et iterum: qui amat animam
suam, perdet illam, et qui odit animam suam in isto
saeculo, in uitam aeternam conseruabit illam. et
apocalypsis instruit et praemonet dicens: si quis adorat be-
stiam et imaginem eius et accipit notam in fronte
sua et in manu, bibet et ipse de uino irae Dei
mixto in poculo irae eius, et punietur igne et sul-
phure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis
agni, et fumus de tormentis eorum in saecula sae-
culorum ascendet, nec habebunt requiem die ac
nocte quicumque adorat bestiam et imaginem eius.

Ad agonem saecularem exercentur homines et parantur et
magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo
et imperatore praesente contigerit coronari. ecce agon sublimis
et magnus et coronae caelestis praemio gloriosus, ut spectet nos
certantes Deus et super eos quos filios facere dignatus est oculos
suos pandens certaminis nostri spectaculo perfruat. proeliantes
nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli
eius, spectat et Christus. quanta est gloriae dignitas, quanta
felicitas praeside Deo congregari et Christo iudice coronari? ar-
memur, fratres dilectissimi, uiribus totis et paremur ad agonem
mente incorrupta, fide integra, uirtute denota. ad aciem quae

2 Io. 12, 25.   5 Apoc. 14, 9—11.

1 metuite *om. B* et animam et corpus *R*, animam et corpus *Q*
2 gehenna *P* 3 illam] eam *B* 5 apocalypsi *B*, in apocalypei *Rv*
adorabit *R* 6 accipiet *B*, accipiet *M*, accipit at *Q* nota *R* 7 sua
et in manu *om. B* manu sua *M* (sua *om. Q*) 8 sulphure *MP*, sul-
phore *Q* 9 oculi sci agni *B* 11 ascendet in saecula saeculorum *Pv*
12 adorant *M^aQ^aRv* 13 exercentur] certentur *Q* parentur *M^a*
(parantur *M^aQ*) 14 computent *M^a* (computant *M^aQ*) si *om. M*
(*exh. Q*) illos *M* (illis *Q*), illic *B* expectante *R* 15 contigerit *B*,
cum contigerit *M* sed cum *s. l.* (cum *om. Q*) agon] ac *B* 16 et
magnus *om. R* coronas *R* gloriosus praemio *P* 18 spandens *BQ*,
expandens *coni. Balusius* certamini *B* nostro *B*, nostris *R*
spectaculo *om. B* 20 christus eius *Q*; cf. pag. 614, 7. 629, 22 digni-
tas et *Rv* 21 praeside] praesente *v* 22 totis] fortis *B* 23 mente]
integra *add. Q*

nobis indicitur Dei castra procedant. armentur integri, ne perdat integer quod nuper stetit. armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat quod amisit. integros honor, lapsos dolor ad proelium prouocet. armari et parari nos beatus apostolus docet dicens: non est nobis conluctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et principes huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritus nequitiae in caelestibus. propter quod induite tota arma, ut possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis stetis adcincti lumbos uestros in ueritate, induti loricam iustitiae et calciati pedes in praeparatione pacis euangelii, adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita iacula nequissimi extinguere et galeam salutis et gladium spiritus, qui est sermo Dei. 15

- 9 Haec arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus et caelestibus muniamus, ut in die nequissimo resistere diaboli minis et repugnare possimus. induamus loricam iustitiae, ut contra inimici iacula munitum sit pectus et tutum. calciati sint euangelico magisterio et armati pedes, ut cum serpens calcari a nobis et obteri coeperit, mordere et subplantare non possit. portemus fortiter scutum fidei, quo protegente quidquid iaculatur inimicus possit extingui. accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam spiritalem, ut muniantur aures, ne audiant edicta feralia, muniantur oculi, ne uideant detestanda simulacra, muniatur frons, ut signum Dei incolume seruetur, muniatur os, ut Dominum suum Christum

4 Eph. 6, 12—17.

1 indigitur *R* dei *eras. in Q, de M* castris *M sed is in ras.*
 (castra *Q*) 4 praeparari *v* apostolus paulus *Q, paulus apostolus R*
 docet *om. Q' M, monet Q' s. l.* 5 aduersus *c. a. s. sed om. B* 6 et
 harum] harum *P* 7 spiritum *B* 8 tuta *Q' (tota M Q'), om. R*
 10 ac cincti *P* 11 induite *Q' (induti Q' M), induentes V* et *om. B*
 12 euangelii pacis *v* 14 spiritus] christi *R* 16 sumamus] fratres
 dilectissimi *add. V* tutamentis] iuramentis *v* 18 lorica *B*
 22 quod *M' (quo M' Q)* 23 tegumentum *P* capitis] salutis *R*
 spiritalem] salutarem *v* 24 audient *R'* edicta ... uideant *om. B*
 26 dñi *R* incolume ... suum *om. R* reseruetur *V* iesu
 christi *R*

uictrix lingua fateatur. armemus et dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, ut eucharistiae memor quae Domini corpus accipit ipsum complectatur, postmodum Domini sumptura praemium caelestium coronarum.

- 5 O dies ille qualis et quantus adueniet, fratres dilectissimi, cum 10
coeperit populum suum Dominus recensere et diuinæ cognitionis
examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam
nocentes et persecutores nostros flammæ poenalis perpetuo ar-
dore damnare, nobis uero mercedem fidei et deuotionis exsoluere.
10 quæ erit gloria et quanta laetitia admitti ut Deum uideas, hono-
rari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ
gaudium capias, Abraham et Isaac et Iacob et patriarchas omnes
et apostolos et prophetas et martyras salutare, cum iustis et Dei
amicis in regno caelorum datae immortalitatis uoluptate gaudere,
15 sumere illic quod nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor
hominis ascendit. maiora enim nos accipere quam quod hic aut
operamur aut patimur apostolus prædicat dicens: non sunt
condignæ passionēs huius temporis ad superuen-
tutam claritatem quæ reuelabitur in nobis. cum
20 reuelatio illa uenerit, cum claritas super nos Dei fulserit, tam
beati erimus et laeti dignatione Domini honorati, quam rei re-
manebunt et miseri qui Dei desertores aut contra Deum rebelles
uoluntatem fecerunt diaboli, ut eos necesse sit cum ipso simul
inextinguibili igne torqueri.
25 Haec, fratres dilectissimi, haereant cordibus uestris. haec sit 11
armorum nostrorum præparatio, haec diurna ac nocturna medita-

17 Rom. 8, 18.

2 ut a.] et e. B   3 accipit BPQRV, accepit v   complectamur V
dñi RQ', dñs Q', exp. M, dñm P, a dñm B, a domino v   4 sumpta
tunc ad B   coronatur B   5 et ex est M (et Q)   cum] cum qui R
7 gehenna M (gehennam Q)   9 dampnare R, flammare v   10 dñm Q
11 dño et dō V   saluti B   13 et prophetas et apostolos Bv   mar-
tyres BRv   14 uoluntate P   15 oculos B   16 hic aut] hic V
18 passionis BQ   19 cum] dum v   20 fulserat Q' (fulserit Q'M)
tam] iam BPQ   21 eritis M' (erimus M'Q)   22 deum] christum V
23 fecerint B   24 inextinguibilis M (inextinguibili Q)   igni R
25 nostris Vv   26 diuturna BPQ

tio, ante oculos habere et cogitatione semper ac sensibus uoluere iniquorum supplicia et praemia ac merita iustorum, quid negantibus Dominus comminetur ad poenam, quid contra confitentibus promittat ad gloriam. si haec cogitantibus ac meditantibus nobis superuenerit persecutionis dies, miles Christi praeceptis eius et monitis eruditus non expauescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTULA LVIII.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

1 Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acoluthum misisti et dilectionis fraternae et ecclesiasticae disciplinae et sacerdotalis censurae satis plenas, quibus significasti a te Felicissimum hostem Christi non nouum, sed iam pridem ob crimina sua plurima et grauissima abstentum et non tantum mea sed et plurimorum coepiscoporum sententia condempnatum reiectum a te illic esse, et cum uenisset stipatus caterua et factione desperatorum, uigore pleno quo episcopos agere oportet pulsum de ecclesia esse, de qua iam pridem cum sui similibus Dei maiestate et Christi Domini et iudicis nostri seueritate depulsus est, ne schismatis et discidii auctor, ne pecuniae com-

1 cogitationibus *R* ac] hac *Q* 2 ac merita *om. B* 4 ac meditantibus *BR* 7 opto ... ualere *om. R*. — Ad (Caecilii Cypriani ad *B*) Thibaritanos (tibaritanos *Q*) explicat *BQR*, Explicat ad Thibaritanos exhortatoria *P*. —

Epist. LVIII. — Incipit ad Cornelium (eundem *P*) de quinque presbyteris et Fortunato pseudoepiscopo *LP*, Incipit eiusdem tertia *Q*, Incipit ad eundem (II. add. *R*) *CR*. — 10 fra km] *R*, frater *C* satyrum *P*
11 acolytum *Q*, acolitum *C* alterum et *om. C* 12 et *om. Q*
13 te *om. CR*, ste eras in *Q* (te exh. *M*) 14 abstentum] ostensum *Q*, distentum *C* sed di in ras. et *om. CR* 15 meas *L* et *om. C* in ras. 16 a te] a *om. C*, te *Q* caterua et] acerna ex acerna et *C*
17 quod *LP*, co *Q* episcopum *R*, epō *CQ* (epos *MQ*) 18 pulsum] prohibitum *V* cum] eum cum *Q* suis *CLPQ* 19 dei] ei *R* et christi] christi *Q* dom *L* 20 ne] et ne *L* discidiis *R* post commissae eras. erant in *L*

missae sibi fraudator, ne stuprator uirginum, ne matrimoniorum
multorum depopulator adque corruptor ultra adhuc sponsam
Christi incorruptam sanctam pudicam praesentiae suae dedecore
et impudica adque incesta contagione uiolaret.

8 Sed enim lecta alia epistula, frater, quam primis litteris sub-
iunxisti, satis miratus sum, cum animaduertissem te minis ac
terroribus eorum qui uenerant aliquantum esse commotum, cum
te secundum quod scripsisti adgressi essent, cum summa de-
speratione comminantes quod si litteras quas adtulerant non acce-
10 pisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa et ore
suo digna profferrent. quod si ita res est, frater carissime, ut
nequissimorum timeatur audacia et quod mali iure adque aequitate
non possunt temeritate ac desperatione perficiant, actum est de
episcopatus uigore et de ecclesiae gubernandae sublimi ac diuina
15 potestate, nec christiani ultra aut durare aut esse iam possumus,
si ad hoc uentum est ut perditorum minas adque insidias pertime-
scamus. nam et gentiles et Iudaei minantur et haeretici adque
omnes quorum pectora et mentes diabolus obsedit uenenatam
rabiam suam cotidie furiosa uoce testantur. non tamen idcirco
20 cedendum est quia minantur, aut inde aduersarius et inimicus
maior est Christo quia tantum sibi uindicat et adsumit in saeculo.
manere apud nos debet, frater carissime, fidei robur immobile et
stabilis adque inconcussa uirtus contra omnes incursus adque in-
petus oblatrantium fluctuum uelut petrae obiacentis fortitudine
25 et mole debet obsistere. nec interest unde episcopo aut terror
aut periculum ueniat, qui terroribus et periculis uiuit obnoxius
et tamen fit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. neque enim

1 stuprator *P*¹ *Q*, strupator *R*   2 ultro ex ultrae *R*   4 ingesta *C*¹,
intesta *Q*   5 epistula tua *CQ*, tua epistola *Rv*   6 ac] atque *v*
9 si om. *Q*   10 et ore] ore *P*   11 proferent *R*, proferunt *Q*   caris-
sime om. *CR*   12 nequissimorum *L*¹   timeat una *R*   male *C*
13 possint *C*   proficiunt *P*   aptum *M* (actum *Q*)   14 et om. *C*
diuinae *Q*   15 nec *R* c in ras., ne *C*   christi *CR*   ultra om. *V*
aut durare] ut durare *Q*   16 perditorem *C*¹   pertemescamus *Q*
17 et haeretici] heretici *Q*   19 sua *C*   fauosa *C*   uoce *supr. ras. C*
20 inde] ideo *CRQ*^{2v} (inde *MQ*¹)   21 maiores *Q*¹ (maior est *MQ*¹)
isto saeculo *P*   22 frs kmi *R*¹, frater *C*   24 fructum *R*   25 aut
error *P*   26 periculum *L*¹   ueniant *Q*   uiuit ... ipsis om. *C*
27 fit de] fidei *P*   ac] et *L*   gloriosus est *C*

solas gentilium uel Iudaeorum minas cogitare et spectare debemus, cum uideamus ipsum Dominum a fratribus esse detentum et ab eo quem inter apostolos ipse delegerat proditum, inter initia quoque mundi Abel iustum non nisi frater occiderit et Iacob fugientem persecutus sit frater infestus et Ioseph puer uenierit, uendentibus fratribus, in euangelio etiam legamus esse praedictum magis domesticos inimicos futuros et qui prius copulati sacramento unanimittatis fuerint ipsos inuicem tradituros. nihil interest quis tradat aut saeniat, cum Deus tradi permittit et coronari. neque nobis ignominia est pati a fratribus quod passus¹⁰ est Christus nec illis gloria est facere quod fecerit Iudas. quae autem sui elatio est, quae comminantium tumens et inflata et uana iactatio, illic absenti minari, cum hic me habeant in potestate praesentem? conuicia eorum quibus se et uitam suam cotidie lacerant non timemus, fustes et lapides et gladios quos¹⁵ uerbis parricidalibus iactitant non perhorrescimus. quod in illis est, homicidae sunt apud Deum tales. necare tamen non possunt, nisi eis Dominus necare permiserit. et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen odio et uerbis et delictis suis cotidie perimunt.

- 3 Sed non idcirco, frater carissime, reliquenda est ecclesiastica disciplina aut sacerdotalis soluenda censura quoniam conuiciis infestamur aut terroribus quatimur, quando occurat [et moneat scriptura diuina] dicens: ille uero qui praesumit et con-

24 Hab. 2, 5.

1 gentium LP 2 dominum nostrum LP detentum P sed n corr., desertum con. Balusius 3 quem ex qui C diligerat PR¹
 4 fratr. C et om. M (exh. Q) 5 sit] esset sup. iussit C infestus om. C puer uenerit C¹, puer uenerit R, peruenierit LQ, peruenierit M, unumdatum sit P, Aegyptum peruenierit cod. Angl. 6 a fratrib. P legimus Q predicatum C 9 tradi] tradit V permittit et LPMQ¹ V, permittat et CRQ², permittat quos disponit v 10 coronari CRQ² V, coronare MQ¹, coronat P, coronam L neque enim v, neque in C pati a] patientia Q 11 fecit PV 12 tumens et om. C 13 habeat C 14 praesentium Q conuicieorum Q e in ras. (conuicia eorum M) 16 iactant C perhorrescimus Q 17 negare CQ item loco proximo 18 nisi eis] eis cum C sed cum s. l. 19 tamen et v 20 peremunt C¹ QR 21 fra km̃ R, frater C 23 terroribus R¹, erroribus P¹ et moneat scriptura diuina om. LMPQ¹

tumax est, uir sui iactans, nihil omnino proficiet, qui dilatauit tamquam inferi animam suam. et iterum: et uerba uiri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius in stercora erit et in uermes. hodie extolletur et cras non inuenietur: quoniam conuersus est in terram suam, et cogitatio eius peribit. et iterum: uidi impium exaltatum et extolli super cedros Libani: et transiui, et ecce non fuit. et quaesiui eum, et non est inuentus locus eius. exaltatio et inflatio et ad-
 10 rogans ac superba iactatio non de Christi magisterio, qui humilitatem docet, sed de antichristi spiritu nascitur, cui exprobrat per prophetam Dominus et dicit: tu autem dixisti in animo tuo: in caelum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam, sedebo in monte alto super
 15 montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis altissimo. et addidit dicens: tu uero ad inferos descendes in fundamenta terrae: et qui uidebunt te, mirabuntur super te. unde et parem talibus poenam scriptura diuina loco alio comminatur et dicit:
 20 dies enim Domini Sabaoth super omnem iniuriosum et superbum et super omnem elatum et excelsum. de ore itaque ac de uerbis suis unusquisque statim proditur, et utrum Christum in corde suo an uero antichristum habeat, loquendo detegitur, secundum quod Dominus in euangelio suo

3 I Macc. 2, 62. 63.   6 Ps. 36, 35. 36.   12 Es. 14, 13—16.
 20 Es. 2, 12.

1 perficiet *LPQ*   2 dilatabit *Q*   inferi *C¹ LQRV*, inferus *P*,
 infernum *C²*, infernus *v*   3 a uerbis *CR*, a uerba *M*, uerba *Q*   timue-
 ris *C*   4 in *corr.* in ut *C*   stercore *PQ*, statera *L*   in *corr.* in
 ut *C*   uermis *C*   extollitur *C² Rv*   8 transibi *LQ*   10 superbi
 iactatio *C¹*, superiactatio *Q*   11 de *R s. l.*   spiritu *om.* *R in ras. 2*
litt.   qui *Q¹* (cui *MQ²*)   exprobat *Q*, exprobrant *C¹*   12 deus et *R*,
dns *Q*   dicens *M²* (dicit *M¹ Q*)   13 in animo tuo dicis *C sed* dicis
s. l.   14 super] in *Q*   15 aquilonem] aquineam *R*   17 descendens *P*,
 discendis *C*   18 te uidebunt *CR*, uiderunt te *V*   parem talibus *C*,
 parentalibus *P*   19 et scriptura *C*   loco alio *C*   20 iniurio-
 sum ... omnem *om. C*   21 omne *R*   23 utrum] aut *Q*   24 quod
om. C   euangelium *C*   suum *corr. in* ubi *C*

dicit: progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis nequam? de abundantia enim cordis os emittit. bonus homo de bono thesauro emittit bona et nequam homo de nequam thesauro emittit nequam. unde et diues ille peccator, qui de Lazaro in sinu Abraham posito adque in refrigerio constituto inplorat auxilium, cum in tormentis cruciabundus flammae cremantis ardoribus aduratur, inter omnes corporis partes magis os eius et lingua poenas dat, quia plus scilicet lingua sua et ore peccauerat.

10

- 4 Nam cum scriptum sit: neque maledici regnum Dei consequentur, et iterum Dominus in euangelio suo dicat: qui dixerit fratri suo fatue et qui dixerit racha, reus erit in gehenna ignis, quomodo possunt censuram Domini ultoris euadere qui talia ingerunt non solum fratribus sed et sacerdotibus quibus honor tantus de Dei dignatione conceditur, ut quisque sacerdoti eius et ad tempus hic iudicanti non obtemperaret statim necaretur? in Deuteronomio loquitur Dominus Deus dicens: et homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit et non agent impie etiam nunc. item ad Samuelem cum a Iudaeis sperneretur, Deus dicit: non te spreuerunt sed

1 Matth. 12, 34. 35. 11 I Cor. 6, 10. 13 Matth. 5, 22.
19 Deut. 17, 12. 13. 24 I. Sam. 8, 7.

1 boniloqui C¹ 3 os om. Q mittit C bonus] bonum et
bonus L thensauro PQ emittit] emit C 4 homo de nequam
om. R thensauro PQ emittit] emit C 5 de corr. in a C, exp. Q¹
(exh. M) eleazaro LP¹, lazaro R 6 abraham CPRv inplorans Q
7 arboribus L 8 adoratur C¹, adurebatur P omnis Q, homines C
9 lingua . . . scilicet om. LP poenas C s. l. plus] pius R in
lingua CR peccauerit Q, quod peccauerat P 13 et om. Q 14 in
gehennam P, gehenne C 15 dñ ex dñ C patribus M (fratribus Q)
17 quisquis v 18 negaretur CQ 19 dñs dñ loquitur Q, loquitur
dñ CR 20 superbiam]Q 23 agent non C impietatem. Nunc
item C

me spreuerunt. et Dominus quoque in euangelio: qui audit
 uos me audit et eum qui me misit, et qui reicit uos
 me reicit et eum qui me misit. et cum leprosum emun-
 dasset, uade, inquit, et demonstra te sacerdoti. et cum
 1 postea tempore passionis alapam accepisset a seruo sacerdotis
 cumque ei dixisset: sic respondes pontifici, aduersus
 pontificem Dominus contumeliose nihil dixit nec quicquam de
 sacerdotis honore detraxit, sed innocentiam suam magis ad-
 serens et ostendens, si male, inquit, locutus sum, ex-
 10 probra de malo: si autem bene, quid me caedis?
 item in actis apostolorum postmodum beatus apostolus Paulus,
 cum ei dictum esset: sic insilis in sacerdotem Dei ma-
 ledicendo, quamuis Domino iam crucifixo sacrilegi et impii
 et cruenti illi esse coepissent nec iam quicquam de sacerdotali ho-
 15 nore et auctoritate retinerent, tamen ipsum quamuis inane nomen
 et umbram quandam sacerdotis cogitans Paulus, nesciebam
 fratres, inquit, quia pontifex est. scriptum est enim:
 principi tuae plebis non maledices.

Cum haec tanta ac talia multa exempla praecedant qui-
 20 bus sacerdotalis auctoritas et potestas de diuina dignatione fir-
 matur, quales putas esse eos qui sacerdotum hostes et contra
 ecclesiam catholicam rebelles nec praemonentis Domini commi-
 natione nec futuri iudicii ultione terrentur? neque enim aliunde

1 Luc. 10, 16. 4 Matth. 8, 4. 9 Io. 18, 22. 23. 16 Act.
 23, 4, 5.

1 spreuerunt *om. CR* 2 uos] inquit uos *CPQR*, uos inquit *v*
 audit] *add. Q m. 2:* et qui me audit audit eum qui (*om. M*) et eum
 qui me misit *om. P¹* et qui reicit... misit *om. C* 3 eum] qui me
 reicit reicit eum *Q²v* (*eum M*) 4 monstra *CR*, ostende *V* 5 ser-
 uos *P* 6 respondis *C¹P* 7 nil *R* 8 adherens *ex* adrerens *R*
 9 exproba *Q* 10 autem *ex* cum *C* 11 actibus *v* postmodum
om. V 12 insilis] incilas *codex Nicol. Fabri* 13 quamuis] quō *C*
sed o in ras. dñ *L* 14 cruenti *P* coepisset *R* honori *R*
 16 quandam *ex* quando *C* 17 inquit fratres *v* 18 principi plebis
 tuae] principem populi tui *Qv* 19 multa *LP*, et multa *Q*, et multa
 alia *CRv* 22 dñm *C¹* 23 futura *C* iudiciis *L¹* sultione *L¹*,
 ultionem *Q*

haereses obortae sunt aut nata sunt schismata *quam* quando
 sacerdoti Dei non obtemperatur nec unus in ecclesia ad tempus
 sacerdos et ad tempus index uice Christi cogitatur: cui si secun-
 dum magisteria diuina obtemperaret fraternitas uniuersa, nemo
 aduersum sacerdotum collegium quicquam moueret, nemo post
 diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum
 consensum, iudicem se non iam episcopis sed Deo faceret, nemo
 discidio unitatis Christi ecclesiam scinderet, nemo sibi placens
 ac tumens seorsum foris haeresim nouam conderet: nisi si ita est
 aliquis sacrilegae temeritatis ac perditae mentis ut putet sine
 Dei iudicio fieri sacerdotem, cum Dominus in euangelio suo dicat:
 nonne duo passeret asse uenunt et neuter eorum
 cadit in terram sine patris uoluntate? cum ille nec
 minima fieri sine uoluntate Dei dicat, existimat aliquis summa
 et magna aut non sciente aut non permittente Deo in ecclesia
 Dei fieri, et sacerdotes id est dispensatores eius erunt non de
 eius sententia ordinati? hoc est fidem non habere qua uiuimus,
 hoc est Deo honorem non dare cuius nutu et arbitrio regi et gu-
 bernari omnia scimus et credimus. plane episcopi non de uolun-
 tate Dei fiunt, sed qui extra ecclesiam fiunt, sed qui contra
 dispositionem et traditionem euangelii fiunt, sicut ipse Dominus
 in duodecim prophetis ponit et dicit: sibimet ipsi regem
 constituerunt, et non per me. et iterum: sacrificia

12 Matth. 10, 29. 22 Os. 8, 4. 23 Os. 9, 4.

1 heresis *LQR* quam quando *scripsi*, quando *LPQ*, quam dum *CR*,
 quam inde quod *v* 3 uice] ut *R* t *in ras.* si] se *PR* 4 ob-
 temperare *Q*, optemperet *P* 5 sacerdotem *P* quēquam *C* molie-
 ret *Q* lie *in ras.* (moueret *M*) 6 populi] pauli *L* episcoporum *C*
 7 se non iam] sed non iam *P*, seniori iam *C*, se iam non *v* epis *LM*,
 epi. *Q*, epo *C*, epi *PRv* sed] et *M*, ed *Q* dei *CRQ²v* (deo *MQ¹*)
 facere *C* 9 ac *om. R* heresin *R* n *in ras.* conderet] conten-
 deret *P* si *om. PQ* 10 perdita *R* putes *R* 11 deus *R*
 12 asse *ex* ad se *C* ueniunt *C¹ QR* 13 cadet *CR* patris
 nestri *Rv* illa *C* 14 summe magna *C* 15 aut n. sciente *om. C*
 16 eius erunt *Q²*, et erunt *LM*, et erunt *Q*, erunt *P*, eius *CR* 17 ordi-
 nari *CRv* 18 regi] geri *P* 20 alt. qui *om. C¹* 21 disposi-
 tionem] dispensationem *C* et traditionem *om. CR* et ipse *C*
 22 ipsis *C²v*

eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. et per Esaiam quoque spiritus sanctus clamat ac dicit: uae uobis, filii desertores. haec dicit Dominus: habuistis consilium, non per me: et fecistis conuentionem, non per spiritum meum, adicere peccata super peccata.

Ceterum — dico enim prouocatus, dico dolens, dico compulsus — 6
quando episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi
uniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in per-
10 secutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, plebi
suae in episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruiens
disciplinae, in tempestate proscriptus, adplicito et adiuncto
episcopatus sui nomine, totiens ad leonem petitus, in circo in
amphitheatro dominicae dignationis testimonio honoratus, his
15 ipsis etiam diebus quibus has ad te litteras feci ob sacrificia quae
edicto proposito celebrare populus iubebatur clamore popularium
ad leonem denuo postulatus in circo: cum talis, frater carissime,
a quibusdam desperatis et perditis et extra ecclesiam constitutis
inpugnari uidetur, apparet quis inpugnet, non scilicet Christus
20 qui sacerdotes aut constituit aut protegit, sed ille qui Christo
aduersarius et ecclesiae eius inimicus ad hoc ecclesiae praepositum

3 Es. 30, 1.

1 qui] quia *R*   2 ea corr. in ex eis *C*   esaiam *Q*   3 ac] et
CQR   fili *LQR*   4 consilium et *v*   per] super *C*   5 conuen-
tionem et *v*   non om. *L'PQR*   6 adiecere *P*   7 dico dico *CR*
enim om. *V*   9 in om. *C*   diligitur *LQ*, delegitur *R*   quando dei
auxilio om. *V*   10 iunctos *LQ*   11 suae] tue *C*   episcopatum *Q*
in om. *P*   seruies *R*   12 adiunctio *M* (adiuncto *Q*)   13 leonem *L*,
legionem *M* (leonem *Q*)   in circo] idcirco *C*   14 amphi-
theatro *R*   honoratus] odoratus *C*   15 has om. *Q*   te om. *P*
quaedicto *CP*   17 ad leone *C*, ad leonem *L*   talibus fratribus ex talis
fratres *C*   carissime a om. *C*   18 desperatis et *Q*, dñs desperatis *C*
et extra] extra *L*   constitutus *Q* (constitutis *M*), constitutis aut prote-
git *C*   19 impugnare *C*   impugnat *C*   christi *L*   20 sacer-
dotem *R*   aut protegit *C s. l. m. 2*   christi *CQRv*   21 ad] ob
CQR   propositum *P'Q*

III.

43

sua infestatione persequitur, ut gubernatore sublato atrocius adque uiolentius circa ecclesiae naufragia grassetur.

7 Nec quemquam fidelem et euangelii memorem adque apostoli praemonentis mandata retinentem mouere debet, frater carissime, si quidam in extremis temporibus superbi et contumaces et sacerdotum Dei hostes aut de ecclesia recedunt aut contra ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros et Dominus et apostoli eius ante praedixerint. nec praepositum seruum deseri a quibusdam miretur aliquis, quando ipsum Dominum magnalia et mirabilia summa facientem et uirtutes Dei patris factorum suorum testimonio conprobantem discipuli sui reliquerint. et tamen ille non increpuit recedentes aut grauiter comminatus est, sed magis conuersus ad apostolos suos dixit: numquid et uos uultis ire? seruans scilicet legem qua homo libertati suae relictus et in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse uel mortem adpetit¹³ uel salutem. Petrus tamen super quem aedificata ab eodem Domino fuerat ecclesia unus pro omnibus loquens et ecclesiae uoce respondens ait: Domine, ad quem imus? uerbum uitae aeternae habes, et nos credimus et cognouimus quoniam tu es Christus filius Dei uiui, significans scilicet et ostendens eos qui a Christo recesserint culpa sua perire, ecclesiam tamen quae in Christum credat et quae semel id quod cognouerit teneat, numquam ab eo omnino discedere et eos esse ecclesiam qui in domo Dei permanent, plantationem uero plantatam a Deo patre non esse quos uidemus non frumenti²⁵

13 et 18 Io. 6, 67—69.

1 suam festatione *M* (sua infestatione *Q*) 2 adque] ac *CR* crassetur *L* 3 memorata *C* ta s. l. 4 carissime *om. C* 5 in *om. R* et *om. CR* 7 nunc *om. V* 8 propositum *C* deserti *L*¹ 9 miretur] miseretur *C* dno *Q*¹ (dnm *MQ*²) admirabilia *LP* 11 reliquerunt *C*, dereliquerint *V* 12 recedentes *Q*, et sedcentes *C*¹ 14 libertatis *Q*¹, libertatus *C* us ex is sua *R*¹, et ex ue *C* 15 ipsi *C*² *L*¹ adpetat *CR* 17 unius *C*¹ 18 uoce] unus uoce *R* ibimus *CRv* uerba *C* 19 credidimus *C*² *R* 20 christus *om. P* *Q* 21 eos] hos *C* recesserunt *Q*, recenserint *C*¹ culpae suae *C* 22 ecclesia *R* et quae] et quod *CR* 23 cognouerit teneat] crediderit et *C* omnino habeo *C* 24 in ecclesiam *C* permaneant *C* 25 patrem *P* quos] quod *CR* uidimus *C*

stabilitate solidari, sed tamquam paleas dissipantis inimici spiritu
 uentilari, de quibus et Iohannes in epistula sua dicit: ex nobis
 exierunt, sed non fuerunt ex nobis, si enim fuissent
 ex nobis, mansissent nobiscum. item Paulus monet nos
 cum mali de ecclesia pereunt non moueri nec recedentibus per-
 fidis fidem minui. quid enim, inquit, si exciderunt a
 fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum
 fidem Dei euacuauit? absit: est enim Deus uerax,
 omnis autem homo mendax.

10 Quod ad nos adtinet, conscientiae nostrae conuenit, frater, dare 8
 operam ne quis culpa nostra de ecclesia pereat: si autem quis
 ultro et crimine suo perierit et paenitentiam agere adque ad
 ecclesiam redire noluerit, nos die iudicii inculpato futuros qui
 consulimus sanitati, illos solos in poenis remansuros qui noluerint
 15 consilii nostri salubritate sanari. nec mouere nos debent conuicia
 perditorum quo minus a uia recta et a certa regula non receda-
 mus, quando et apostolus instruat dicens: si hominibus pla-
 cerem, Christi seruus non essem. interest utrum quis
 homines promereri an Deum cupiat. si hominibus placetur, Do-
 20 minus offenditur. si uero id enitumur et elaboramus ut possimus
 Deo placere, et conuicia et maledicta debemus humana con-
 temnere.

2 I Io. 2, 19. 6 Rom. 3, 3. 4. 17 Gal. 1, 10.

1 solidari] solidam C 3 exierit C¹ fuerit C¹ 4 mansisset R,
 mansissent utique Qv 5 mouere Q 6 minui] minus teneri C si
 om. P 7 eorum] illorum CR 8 euacuabit P, euacuit C 9 autem
 om. Q 10 ad om. C et conscientiae CR frater kme Qv
 11 opera Q 13 in die CPRv 14 sanitate QR 15 consilii
 nostris M (consilii nostri Q) moueri C 16 a certa] certa C,
 cetera R 17 instruit C placere uellem V 18 non essem] ñ essem
 non potis Q ñ s. l. m. 2, essem non potis M 19 hominem C pro-
 merere ex promoue Q, promouere M cupiant P placeat C dñ
 LM (dñs Q), dñm C 20 offendit C si uero om. L id enitumur LR,
 idem imitemur Q, enitumur P sed ti s. l., id est nitimur C et labora-
 mus CR, elaboramus Q (et elaboramus M) 21 debemus om. CR
 contemnamus ex contemnere C

9 Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoepiscopo a paucis et inueteratis haereticis constituto non statim scripsi, frater carissime, non ea res erat quae in notitiam tuam deberet festinato statim quasi magna aut metuenda perferri, maxime quando et Fortunati nomen iam satis nosse, qui est unus ex quinque presbyteris iam pridem de ecclesia profugis et sententia coepiscoporum nostrorum multorum et grauissimorum uirorum nuper abstentis qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. item Felicissimum signiferum seditionis recognoscere, qui et ipse in isdem coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur: qui non tantum ab his istic abstentus, sed et abs te illic nuper de ecclesia pulsus est. cum haec in notitia tua esse confiderem et pro certo haerere memoriae et disciplinae tuae scirem, necessarium non putavi celeriter et urgenter haereticorum tibi ineptias nuntiandas. neque enim ad catholicae ecclesiae maiestatem pariter ac dignitatem pertinere debet quid apud se haereticorum et schismaticorum moliatur audacia. nam et pars Nouatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Nouatiano legatum missum adque a nostra communicatione reiectum nunc istic sibi fecisse pseudoepiscopum dicitur. nec tamen de hoc tibi scripseram, quando haec omnia contemnantur a nobis et miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum qui integri et sani in ecclesia catholica fratribus praesunt. quod utique ideo de omnium nostrorum consilio placuit tibi scribere ut erroris diluendi ac

1 isto] ipso *C* pseudoepm̃ *Q*. a om. *Q* 2 frater *P* er corr.
 carissime om. *R* 3 ea res erat quae] cauere atq. *C* notiam *L*
 debes *C* 4 perferri] ferri *R* 5 nosse *CQ* 6 profugus et *C*, profugisset *L* episcoporum *C* 7 et om. *CR* nuper] add. *R*: ad nos
 a nouatiano legatum missum abstentus *C*², abstenti *L*, absentis *Q*, absentis *P* 8 hac] ac *R* fecerint *LPQ* 9 felicissimi *C* seditionis
 recognoscere *R* 10 quo episcoporum *P* 11 iis v iste ex isti *C*
 abstentur *C*¹ 12 notia *Q* confidere *CLQ* 13 scire *M* (scirem *Q*)
 15 ad catholicae et *C*, acatholicae *Q* 16 ac] ad *R* quid hapud *P*,
 quia apud *LC* 17 et om. *Q*; et schismaticorum om. *R* pars] parem
RV, patrem *C* nouitiani *P*, nouatiano ex nouationi *C* 19 adque
 ad *L*¹, adque *Q* nostri *L* communione *Q*¹ (communicationem *M*)
 sibi ex si *L* 20 pseudoepo *C*, pseudoeporum *Q* 21 et miseram *P* t
s. l. m. 2 proxima *P* 22 nomina proxime *C* 24 nostrum *R*
 tibi placuit *Qv* scribere ... pag. 677, 2 nostrae quibus add. *L m.* 2
in marg. erroribus *Q*¹ (erroris *MQ*²)

perspiciendae ueritatis compendium fieret et scires tu et collegae nostri quibus scribere et litteras mutuo a quibus nos accipere oporteret: si quis autem praeter hos quos epistula nostra complexi sumus scribere uobis auderet, sciretis eum uel sacrificio uel
 5 libello esse maculatum uel unum de haereticis, peruersum scilicet et profanum. nactus tamen occasionem familiarissimi hominis et clerici per Felicianum acoluthum, quem cum Perseo collega nostro miseras, inter cetera quae in notitiam tuam perferenda hinc fuerant etiam de Fortunato isto tibi scripsi. sed dum istic
 10 Felicianus frater noster uel uento retardatur uel accipiendis aliis epistulis a nobis detinetur, Felicissimo ad uos properante praenuntus est. ita enim semper scelera festinant quasi contra innocentiam festinatione praeualeant.

Per Felicianum autem significauit tibi, frater, uenisse Chartha-
 15 ginem Priuatum ueterem haereticum in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa et grauia delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum, quod et uestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati litteris seuerissime notatum: qui cum causam suam apud nos
 20 in concilio quod habuimus Idibus Mais quae proximae fuerunt agere uelle se diceret nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit. uenerat etiam cum illo et Felix quidam quem ipse extra ecclesiam in haeresi pseudo-

1 perspicendi *C*   scire *R*   2 scriberet (et *om. C*)   a] et a *C sed*
 a s. l.   nos *om. C*   3 in epistola *CR*   4 scribere] *add. R:* et litteras
 mutuo a quibus accipere   6 nactus *Le*, sanctus *C*   occasionem *Q*
 familiaris si *Q*   omnis *M*¹ (hominis *Q*)   et *om. L*   7 clericis et *Q*
 acoluthum *CM*, acolythum *PQR*^o   persa eo a *LP*, perse *C*¹ *M*, perseo
*C*² *Q*   8 nostra *C*   ceteras *R* s s. l.   pergerenda *C*¹   9 fuerint *R*
 ista *C*²   istic] iste *CRV*   10 felicianum *R*   retardatus *L*
 11 prouentus *C*¹   12 quamsi *L*   13 festinationem *Q*   14 autem
om. CR   significauit *C*   carthagine *P*   15 in] cum in *CR*
 labesitana *R*   16 anus *M* (annos *Q*)   multa et *om. LP*   17 con-
 demnata *P*   18 uestra conscientia *C*   fauiani *V*   19 notantum *C*
 cum *om. C*   20 ma-*is Q*, madis *M*, magis *C*, martiis *V*   proxime
CLPQR   21 se uelle *CR*   fortunatus *V*   23 quidam *om. CR*
 quem] cum *R*   ipse] ille *C*   haeresin *L*, heresim *MQ*¹ *P*, erere *C*
 pseudoepiscoporum *CQ*

episcopum olim constituerat. sed et Iouinus et Maximus comites cum Priuato haeretico adfuerunt, ob nefanda sacrificia et crimina in se probata sententia nouem collegarum nostrorum condemnati et iterato quoque a pluribus nobis anno priore in concilio abstenti. cum his autem quattuor iunctus est et Repostus Sutunurcensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed et maximam partem plebis suae sacrilega persuasionem deiecit. hi quinque cum paucis uel sacrificatis uel male sibi consciis Fortunatum sibi pseudoepiscopum cooptarunt, ut criminibus in unum consentientibus talis esset scilicet rector quales illi qui reguntur. 10

- 11 Hinc iam et cetera mendacia, frater carissime, potes noscere quae illic homines desperati et perditii uentilauerunt, ut cum de sacrificatis uel haeticis amplius quam quinque pseudoepiscopi non fuerint qui Carthaginem uenerint et Fortunatum sibi demetiae suae socium constituerint, illi tamen qua filii diaboli et mendacio pleni ausi sint ut scribis iactitare uiginti quinque episcopos adfuisse. quod mendacium et istis prius apud fratres nostros iactitabant dicentes uiginti quinque episcopos de Numidia esse uenturos qui sibi episcopum facerent. quo in mendacio suo posteaquam quinque solis conuenientibus naufragis et a nobis abstentis detecti sunt adque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce nauigauerunt, quasi ueritas post eos nauigare non

1 maximus *LMP*, maximus *Q*, maximos suos *R* 2 priuato
CLPR, probatio *Q*, priuato probato *Baluzius*; cf. pag. 575, 18 affue-
 rant *C* 3 sententiam *Q* nouem] episcoporum *add. v* 4 in concilio
 anno priore *CR* absenti *LQ* 5 iis *L' M* (his *Q*) repositus *C*
 sutunurcensis *R*, quoturnicensis *C*, sutunurcensis *Q* (utunurcensis *M*)
 6 cedit *C* 7 persuasione *CR*, persecutione *LPQ* hii *C*, his *LP*
 8 sacrificantes *C* consci *C' Q* 9 cooptauerunt *CR* con-
 scientibus *Q'* (consentientibus *MQ'*), conuenientibus *CRv* 11 iam
 et] etiam *C* km] *C'* ... noscere *Q*, nos noscere *M*, cognoscere *CR*
 13 sacrificatis] *add. R*: ut male sibi consciis fortunatum sibi pseudo
 uel] uel de *CRv* 14 fuerunt *C'* carthagine *P* 15 illa *R* qua
L' PQRV, quasi *CL'v* fili *LQ* 16 sunt *CRv* ut scribis]
 scriptis *P*, dixit *R*, dixi *C* 17 adfuisse ... l. 18 episcopos *add. P. m. 2*
in marg. quod] quo *L* stic *C'*, isti *Q* (istic *M*) 18 uiginti
 et *C* 19 quo *corr. in* qui *C* 20 naufragiis *R* et *om. C* 21 ab-
 stentis *PQ* detecti] detenti *L* 22 eos] ea *CR*

posset, quae mendaces linguas rei certae probatione conuinceret. adque haec est, frater, uera dementia non cogitare nec scire quod mendacia non diu fallant, noctem tamdiu esse quamdiu inlucescat dies, clarificato autem die et sole oborto luci tenebras et caliginem cedere et quae grassabantur per noctem latrocinia cessare. denique si nomina ab eis quaereres, non haberent uel quos falso nominarent. tanta apud eos etiam malorum paenuria est ut ad illos nec de sacrificatis nec de haereticis uiginti quinque colligi possint. et tamen ad decipiendas aures simplicium et absentium mendacio numerus inflatur, quasi etsi uerus esset hic numerus, aut ab haereticis ecclesia aut ab iniustis iustitia uincatur.

Nec me oportet, frater carissime, paria nunc cum illis facere 12 et ea quae commiserunt adque adhuc usque committunt meo sermone decurrere, cum considerandum sit nobis quid proferre 13 et scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat quam pudor loqui, et ne uidear prouocatus maledicta potius quam crimina et peccata congerere. taceo itaque de fraudibus ecclesiae factis, coniurationes et adulteria et uaria delictorum genera praetero: unum illud, in quo non mea nec hominum 20 sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora feruerent et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria sed adhuc manus ipsae lapsorum adque ora fumarent, communicare cum lapsis et paenitentiae agenda intercedere non

1 rei certae] reiceret CR¹ probationem Q 2 frater om. R
 uera C sed a corr., puera R concitare M (cogitare Q) 3 fallunt C
 lucescat CR 4 die] diem Q oborte M (oborto Q), orto C
 exp. C 5 grassabatur ex gressabantur C latrocinatio cessat C
 6 haberet Q, haberetur C falsos Q 7 etiam om. CR est
 om. C¹ R 8 collegi C¹ LQ 9 possunt C¹ L simplicium L¹ Rv
 10 numero C¹ quasi] quo ex quam C hic P s. l. m. 2 11 et
 ecclesia Q uinceretur C² 12 nec me Q sed c. s. l., nemo M caris-
 sime om. C faceret ea C 13 adhucusque CRV, adhuc quae LP,
 hucusque Qv 14 nobis sit C sed sit s. l. 16 quam + Q, quam a M
 17 congere R tacero R t in ras. de] in C 18 coniuratione L
 et] sed L et uaria om. Q delictarum R 19 quod M (quo Q)
 21 re...centia P c. s. l. 22 fumarent] .. manerent C 24 non
 agenda P

destiterunt. clamat Deus: sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli. et Dominus in euangelio dicit: qui me negauerit negabo illum. et alio loco indignatio et ira diuina non tacet dicens: illis fudistis libamina et illis inposuistis sacrificia. super haec non indignabor? dicit Dominus. et intercedunt ne rogetur Deus qui indignari se ipse testatur. intercedunt ne exoretur precibus et satisfactionibus Christus qui negantem se negare profitetur.

- 13 Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus nec auditi sumus. concilio frequenter acto non consensione tantum nostra sed et comminatione decreuimus ut paenitentiam fratres agerent, ut paenitentiam non agentibus nemo temere pacem daret. et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarii, de ecclesia recedentes et contra ecclesiam parricidalia arma tollentes elaborant, ut opus suum diaboli malitia consummet, ne uulneratos diuina clementia in ecclesia sua curet. miserorum paenitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat, ne Christum Dominum suum qui christianus esse uel erubuit ante uel timuit postmodum quaerat, ne ad ecclesiam qui de ecclesia recesserat redeat. datur opera ne satisfactionibus et lamentationibus iustis delicta redimantur, ne uulnera lacrimis abluantur. pax uera falsae pacis mendacio tollitur, salutaris sinus matris nouerca intercedente cluditur, ne de

1 Ex. 22, 20. 2 Matth. 10, 33. 4 Es. 57, 6.

1 sacrificandis *M' C* (sacrificans diis *M' Q*) 2 euangelio suo *R* sed suo *exp.* 3 negauerint *R* et ego eum negabo *Q* 5 posuistis *C*
 6 intercedit *P*, intercedetur *C'* 7 se] set *R* protestatur *R*
 8 christi *LP* 9 temporas litteras *M'* (litteras *M' Q*) 10 sumus] sumunt *R* consilio *CR* consensione] consentiente *C* 11 nostro *C'*
 comminatione] Communicatione *PQ* 12 fratres a. u. paenitentiam *om. L* 13 dare *R* illi et *CR* 14 temerari *LQ* 15 parricidalia *Q* (parricida alia *M*), parricidali *R* suum *om. C* diaboli *R*
 16 consumet *C*, consumment *Qv* ne] nec *V* curet et *CR*
 17 fraudat *M* (fraude *Q*) corrumpant *C'* 18 ne deo] nec eo *Q*
 indignati *C' LR*, indignantis *Q* 20 ad ecclesia *R* redeat] recedant *Q* 21 et lamentationibus *om. Q* 22 false *C*, falsae *R* pacis] papis *R* 23 praecluditur *Rv*, percluditur *C*

pectore adque ore lapsorum fletus et gemitus audiatur. con-
 pelluntur adhuc insuper lapsi ut linguis adque ore quo in Capi-
 tolio ante deliquerant sacerdotibus conuicium faciant, confessores
 et uirgines et iustos quosque fidei laude praecipuos adque in
 ecclesia gloriosos contumeliis et maledicis uocibus prosequuntur.
 a quibus quidem non tam nostrorum modestia et humilitas et
 pudor caeditur quam illorum ipsorum spes et uita laceratur.
 neque enim qui audit, sed qui facit conuicium, miser est: nec
 qui a fratre uapulat sed qui fratrem caedit, in lege peccator est:
 10 et cum nocentes innocentibus iniuriam faciunt, illi patiuntur in-
 iuriam qui facere se credunt. denique hinc illis percussa mens
 et hebes animus et sensus alienus est: ira est Dei non intellegere
 delicta, ne sequatur paenitentia, sicut scriptum est: et dedit
 illis Deus spiritum transpunctionis, ne reuertantur
 15 scilicet et curentur et deprecationibus ac satisfactionibus iustus
 post peccata sanentur. Paulus apostolus in epistula sua ponit et
 dicit: dilectum ueritatis non habuerunt ut salui
 fierent: ac propterea mittet illis Deus operationem
 erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes
 20 qui non crediderunt ueritati, sed sibi placent in
 iniustitia. primus felicitatis gradus est non delinquere, secun-
 dus delicta cognoscere. illic currit innocentia integra et inlibata
 quae seruet, hic succedit medella quae sanat. quod utrumque isti
 offenso Deo perdiderunt, ut et amissa sit gratia quae de baptismi

13 Es. 29, 10. 17 II Thess. 2, 10—12.

1 peccatore Q, (peccatore M)	audiantur CR	compellunt Q
2 lapsu R ut] et C	3 delinquerant L	sacerdotes C ¹ conui-
cium R faciunt C ²	4 quosque] quos C	5 gloriosos] esse constat
add. C s. l. contumeliis L ¹ , contumeliosis CRV	prosequantur v	
prosequuntur a quibus om. M (exh. Q)	6 humilitas P sed s in ras.	
3 litt. 8 audit] patitur Bal.	conuicium] iniuriam CR	9 quia
frater u. sed quia Q caedat C ¹	10 et om. CR	illi ... mens
om. C iniuriam ... credunt om. R	12 animatus C ¹	est om. P
irae C 13 ne] nec Q	paenitentiam LQ	15 hac Q, et CRv
17 delictum Q non om. R	18 mittit M (mittet Q), amittet R	
20 qui] quia P credunt C	ueritatis R	in iniustitiam C
sed in s. l. 21 felicitatus C ¹	relinquere C ¹	23 hic] isthic V
24 ut et R, ut ea C, ut LP, et ut Qv	de om. C	

sanctificatione percipitur et non subsit paenitentia per quam culpa curatur. an putas, frater, leuia esse aduersus Deum facinora, parua et modica delicta, quod per illos non rogatur maiestas indignantis Dei, quod non timetur ira et ignis et dies Domini, quod inminente antichristo exarmatur fides militantis populi, dum tollitur uigor et timor Christi? uiderint laici hoc quomodo curent. sacerdotibus labor maior incumbit in adserenda et procuranda Dei maiestate, ne quid uideamur in hac parte negligere, quando admoneat Dominus et dicat: et nunc praeceptum hoc ad uos est, o sacerdotes: si non audieritis et si non posueritis in corde uestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus, inmittam in uos maledictionem et maledicam benedictionem uestram. honor ergo datur Deo quando sic Dei maiestas et censura contemnitur, ut cum se ille indignari et irasci sacrificantibus dicat et cum poenas aeternas et supplicia perpetua comminetur, proponatur a sacrilegis adque dicatur ne ira cogitetur Dei, ne timeatur iudicium Domini, ne pulsetur ad ecclesiam Christi, sed sublata paenitentia nec ulla exomologesi criminis facta, despectis episcopis adque calcatis, pax a presbyteris uerbis fallacibus praedicetur, et ne lapsi surgant aut foris positi ad ecclesiam redeant, communicatio non communicantibus offeratur?

9 Mal. 2, 1. 2.

1 subsit *RV*, sumsit *LP*, ~~subsistit~~ *Q*, sumpsit *M*, subueniat *Cv* et *M²Q²*
s. l., sumpta sit *cod. Bencuentanus* paenitentiam *PQ* 2 an *om. LP*
 aduersus *P* 3 et] ac *CR* 4 domini] di ex dō *C* 5 fide *R* 6 tollatur *R* timor et uigor *Q* uider *M* (uiderint *Q*) laici] laici *R*
 quodmodo current *C* 7 procuranda] propitianda *CR* 8 maiestatem *C* negligere *R* 10 hoc *om. C¹* si *om. C* 12 dominus] omnipotens *add. CR* 14 non datur dñō *C* non *s. l.* dei *om. C*
 15 cum] eum *C* sacrificantes *C* dicatur *Q* 16 comminatur *C*, comminatur *Q* proponitur *C²* 17 a] ad *C exp.* dicitur *C*
 dei ne] dei *M²Q*, deo *M¹* 19 exhomologesin *L*, exhomologesis in *Q*, exomologesim *P*, exhomologesim *C* factam *C* 20 a] non a ueris *CR*
 21 lapsi surgant *L¹*, lapsi surgant *C*, baptismi surgat *R* positum *M*
 (positi *Q*) 22 et communicatio *CR* non] a non *PR*

Quibus etiam satis non fuit ab euangelio recessisse, spem lap- 14
 sis satisfactionis et paenitentiae sustulisse, fraudibus inuolutos
 uel adulteriis commaculatos uel sacrificiorum funesta contagione
 pollutos, ne Deum rogarent, ne in ecclesia exomologesin crimi-
 num facerent, ab omni et sensu et fructu paenitentiae remouisse,
 foris sibi extra ecclesiam et contra ecclesiam constituisse conuen-
 ticulum perditae factionis, quo male sibi consciorum et Deum
 rogare ac satisfacere nolentium caterua conflueret: post ista ad-
 huc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto nauigare
 10 audent et ad Petri cathedram adque ad ecclesiam principalem
 unde unitas sacerdotalis exorta est ab schismaticis et profanis lit-
 teras ferre nec cogitare eos esse Romanos quorum fides apostolo
 praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit ac-
 cessum. quae autem causa ueniendi et pseudoepiscopum contra
 15 episcopos factum nuntiandi? aut enim placet illis quod fecerunt
 et in suo scelere perseuerant: aut si displicet et recedunt, sciunt
 quo reuertantur. nam cum statutum sit ab omnibus nobis et
 aequum sit pariter ac iustum ut uniuscuiusque causa illic audia-
 tur ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gre-
 20 gis sit adscripta quam regat unusquisque et gubernet rationem
 sui actus Domino redditurus, oportet utique eos quibus praesu-
 mus non circumcursare nec episcoporum concordiam cohaerentem
 sua subdola et fallaci temeritate conlidere, sed agere illic causam
 suam ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint:
 25 nisi si paucis desperatis et perditis minor uidetur esse auctoritas

1 non satis *Q* ab euangelio] a lege euangelii *C* 4 dominum *CR*
 exhomologisin *Q*, exomologesim *P* 5 fructum *C*!, fluctu *L* 6 nisi
 foris—constituissent *Cv* et c. ecclesiam *add. P m. 2 in marg.* 7 quo
CR, cum *LPQRv* (cum *M*) *dnm CR* 8 nollentium *P* confluere *V*,
 confrueret *M* (conflueret *Q*) post ista] potito *C* to *ex ta corr.*
 9 pseudoepiscopos ibi *Q* ab] ad *CRM* (ab *Q*) constitutos *C*! *Q*
 10 ei *M* (et *Q*) adque ad] atque *CR* 11 unitas] gloriosa *R* ab]
 a *PQv*, ad *C* 12 nec cogitant *ex* necogitare *C* 14 pseudo-
 eporum *Q* contra epō *P*, om. *CRV* 16 displicent *R* 17 quod *C*
 18 accum *R*! *Q*, cum *P*, tequ *C* ac *ex* at *C* 19 gregis sit *ex* gissit
corr. L, gressit *C* 20 gubernate *C* ratione *R*, *** rationem *Q*, nec
 rationem *M* 21 reddituros *R*, redditurus sit *C* sed sit s. l. utique
om. P, itaque *CR* 24 ubi et] et ut *M*, ** ut *Q* et *om. C* pos-
 sunt *C*

episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis iam iudicauerunt et eorum conscientiam multis delictorum laqueis uinctam iudicii sui nuper grauitate damnarunt. iam causa eorum cognita est, iam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis adque inconstantis animi leuitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: sit sermo uester, est est, non non.

- 15 Si eorum qui de illis priore anno iudicauerunt numerus cum presbyteris et diaconis computetur, plures tunc adfuerunt iudicio et cognitioni quam sunt idem isti qui cum Fortunato nunc uidentur esse coniuncti. scire enim debes, frater carissime, eum posteaquam pseudoepiscopus ab haereticis factus est, iam paene ab omnibus esse desertum. namque hi quibus in praeteritum praestigiae obtendebantur et dabantur uerba fallacia quod simul ad ecclesiam regressuri dicerentur, posteaquam uiderunt illic pseudoepiscopum factum, frustratos et deceptos se esse didicerunt et remeant cotidie adque ad ecclesiam pulsant, nobis tamen a quibus ratio Domino reddenda est anxie ponderantibus et sollicitate examinantibus qui recipi et admitti ad ecclesiam debeant. quibusdam enim ita aut crimina sua obsistunt aut fratres obstinate et firmiter renituntur ut recipi omnino non possint cum scandalo et periculo plurimorum. neque enim sic putamina quaedam colligenda sunt ut quae integra et sana sunt uulnerentur, nec utilis aut consultus est pastor qui ita morbidas et contractas

6 Matth. 5, 37.

1 iam de illis Qv   2 uinctam] inuolutam CRV   3 nuper dannauerunt CR   4 de is L, om. R   censuram C¹   5 nobilis R   inconstantibus ex constantia C   6 doceat et om. Q   8 iudicauerint LP   numeros L¹   9 diaconibus CPv sed nibus in C s. l.   afuerunt L   iudicio et cognitioni om. C   10 idem om. C   qui cum] quicumque R   11 eum om. C   12 ab ex ad C   iam om. C   13 hii Q, ii Rv, his LP; cf. pag. 678,7   14 praestrigiae LQ, praestigia v   dabantur om. CR   16 frustra eos C   dicerent M¹ (didicerunt M² Q), dixerunt ex dicerunt C   17 remeatur C   18 reddita Q   19 et examinantibus Q   20 fratribus C   21 possunt C¹ P   cum] nisi cum Rv   22 putamina C¹   23 colligenda C   quae] quam L   et sana om. L   uulnerantur C¹   24 utilis] ut illis Q, ullis P   contractas C¹ Q

oues gregi admiscet ut gregem totum mali cohaerentis afflictatione contaminet. [non attendas ad numerum illorum: melior est enim unus timens Deum quam mille filii impii, sicut locutus est Dominus per prophetam dicens: fili, ne iocunderis in filiis impiis, si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis.] o si posses, frater carissime, istis interesse nobiscum cum prauis istis et peruersis de schismate reuertuntur: uideres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut animi dolore sopito recipiendis malis curandisque consentiant. namque ut gaudent et laetantur cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt, ita contra fremunt et reluctantur quotiens inemendabiles et proterui et uel adulteriis uel sacrificiis contaminati et post haec adhuc insuper et superbi sic ad ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. uix plebi per-
 15 suadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti. et iustior factus est fraternitatis dolor ex eo quod unus adque alius obnitente plebe et contradicente mea tamen facilitate suscepti peiores extiterunt quam prius fuerant nec fidem paenitentiae seruare potuerunt, quia nec cum uera paenitentia uenerant.
 20 De istis uero quid dicam qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo nauiganerunt legati a Fortunato pseudoeпископо missi, tam falsas ad te litteras adferentes quam est et ipse cuius litteras ferunt falsus, quam est eis peccatorum multiplex

4 Sir 16, 1. 2.

1 gregis *R* admiscit *P* afflictatione *LQPRV*, afflictione *Cv*,
 affricione coniectura exemplari Gottingensi adscripta 2 contaminem *R*
 non attendas . . . *l*. 6 in ipsis *om. CLPQR* 6 possis *CR* isti] istis *Q*
 7 superuersi *Q* 8 qui *CR* 9 recipiantur malis *C* 11 cul-
 pabilis *Q* ita *Q*² in *ras.*, a *M*, ia *R* fremunt *P* 12 emendabi-
 les *C* proterue *L*¹, propterui *CR* et uelut *C* 13 et] corripiantur *C*
 et superbi *om. P* 14 plebis *C* suadeo *CR* 15 et torqueo *R*
 ammitti *L*, amitti *Q* iniustior *LP* 16 . actus *C* dolos *L*¹
 obnitente] optinente *Q* 17 dicente me Atamen *P* facultate *Q*
 18 fidem] fide tam in fictam *corr. C* penitentiam *C*² 20 quod *L*
 felicissimo] faeditate *C* in *ras.* 21 rei ex reo *C* legato *L*¹, legat
exp. C ad fortunato *C* to *s. l.* pseudoeпископ *M* (pseudoeпископ *Q* sed o
corr.) 22 missi tam *Q m. 2* in *ras.*, sitan *M*, mittam *C* ipse . . . est
om. C 23 adferunt *R* quam] quae *PQR* eis] eius *Cv*

conscientia, quam execrabilis uita, quam turpis, ut etsi in ecclesia essent, eici tales de ecclesia debuissent? denique quia conscientiam suam norunt, nec audent uenire aut ad ecclesiae limen accedere, sed foris per prouinciam circumueniendis fratribus et spoliandis pererrant, et omnibus iam satis noti adque undique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad uos nauigant. neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi aut apud nos consistendi, cum sint acerbissima et grauissima crimina quae eis a fratribus ingerantur. si iudicium nostrum uoluerint experiri ueniant. denique si qua illis excusatio et defensio potest esse, uideamus quem habeant satisfactionis suae sensum, quem adferant paenitentiae fructum. nec ecclesia istic cuiquam cluditur nec episcopus alicui denegatur. patientia et facilitas et humanitas nostra uenientibus praesto est. opto omnes in ecclesiam regredi, opto uniuersos commilitones nostros intra Christi castra et Dei patris domicilia concludi. remitto omnia, multa dissimulo studio et uoto colligendae fraternitatis. etiam quae in Deum commissa sunt non pleno iudicio religionis examino. delictis plus quam quod oportet remittendis paene ipse delinquo. amplector prompta et plena dilectione cum paenitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentes.

- 17 Si qui autem sunt qui putant se ad ecclesiam non precibus sed minis regredi posse aut existimant aditum se sibi non lamentationibus et satisfactionibus sed terroribus facere, pro certo

1 etai in] et sine R   3 audient PR, nos audent v   uenire CLPRV,
adire Qv   ad] de R   ecclesia C   4 climen L^a   accedentes C^a
sed exp. C   6 pro ex per C   7 enim om. LP   fons L   accedenti
aut capud C^a   8 acerbissimi M (acerbissima Q)   et grauissima om.
LM (exh. Q)   9 ingeruntur v   experiri om. V   10 ueniaent L,
uenient C   esse] tuisse C   11 adferant corr. in offerant C   12 fluctum L
ecclesia stic L, ecclesiastico P, ecclesiastici Q   12 episcopatus Q
13 patientiae et exp. C, in marg. patientiae nostra] sancta CR
14 omnes om. C   15 obmilitones R sed ob in ras.   16 concludere R
dissimili L   et] ac CR   17 etiam] iam C   commissa. Q (commisse M)
18 quam quod] quam CRv   19 dimittendis V   paene C
l eras. ipso M (ipse Q)   21 satisfactione] factione C   23 aut] ut
isti C sed isti s. l.   se om. PQ^a (exh. Q)   ibi M (sibi Q)   non]
nam C, non precibus R   24 et satisfactionibus om. L   certe C^a

habeant contra tales clusam stare ecclesiam Domini nec castra Christi inuicta et fortia et Domino tuente munita minis cedere. sacerdos Dei euangelium tenens ut Christi praecepta custodiens occidi potest, uinci non potest. suggerit et subministrat nobis
 5 exempla uirtutis ac fidei Zacharias antistes Dei: qui cum terreri minis et lapidatione non posset, in templo Dei occisus est clamans et identidem dicens quod nos quoque contra haereticos clamamus et dicimus: haec dicit Dominus: derelinquistis uias Domini, et Dominus derelinquet uos. ne
 10 que enim quia pauci temerarii et improbi caelestes et salutare uias Domini derelinquunt et sancta non agentes a sancto spiritu deseruntur, ideo et nos diuinae traditionis inmemores esse debemus ut maiora esse furentium scelera quam sacerdotum iudicia censeamus aut plus existimemus ad inpugnandum posse humana
 15 conanima quam quod ad protegendum praeualeat diuina tutela.

An ad hoc, frater carissime, deponenda est catholicae ecclesiae 18 dignitas et plebis intus positae fidelis adque incorrupta maiestas et sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, ut iudicare uelle se dicant de ecclesiae praeposito extra ecclesiam constituti
 20 [haeretici], de sano saucii, de integro uulnerati, de stante lapsi, de indice rei, de sacerdote sacrilegi? quid superest quam

8 II Chr. 24, 20.

1 clausam PQv dno C¹ ne ex nec R 2 christi om. V et
 domino] domino v 3 sacerdotales C¹, sacerdotas Q (sacerdotes M)
 ut] et CPRv 4 non potest uinci v sumministrat CL, cummini-
 strat Q 5 zacharias LPQ, zaccarias CR antestites CR, anti-
 stites LQ 6 possit C est] et C 7 identidem] et idemidest C
 9 delinquet L¹, dereliquit P 10 temerari LQR improbis C²
 11 dno C derelinquentes C et om. P 12 et ideo Q¹M, ideo Q²
 diuina et L memores Q debeamus C¹ 13 ut ex et C foren-
 tium L 14 aut] ut C existimemus plus CRv inpugnandum]
 indignandum C 15 quod ad] ad ex quod C 16 frat^{es} km^e P, frs kmⁱ C
 18 ac] et C se uelle CR 19 proposito CQRv constitutos C s
 a. l. haeretici LP, de haeticis MQ¹, de christiano haeretici • Q²,
 de episcopo haeretici (haereti C) CRV; uncis inclusi 20 sauci Q,
 saut R, sautios C² de stante] id est ante L 21 lapsos C² reos C²
 sacrilegos C² quam corr. in nisi C

ut ecclesia Capitolio cedat et recedentibus sacerdotibus ac Domini altare remouentibus in cleri nostri sacrum uenerandumque congestum simulacra adque idola cum aris suis transeant, et Nouatiano declamandi aduersum nos adque increpandi largior et plenior materia praestetur, si hi qui sacrificauerunt et Christum publice negauerunt non tantum rogari et sine acta paenitentia admitti, sed adhuc insuper coeperint terroris sui potestate dominari? si pacem postulant, arma deponant: si satisfaciunt, quid minantur? aut si comminantur, sciant quia a sacerdotibus Dei non timentur. neque enim et antichristus cum uenire coeperit introibit ecclesiam quia minatur, aut armis eius et uiolentiae ceditur quia resistentes perempturum se esse profitetur. armant nos haeretici dum nos putant sua comminatione terreri, nec in faciem nos deiciunt, sed magis erigunt et accendunt, dum ipsam pacem persecutione peiorem fratribus faciunt. et optamus quidem ne quod locuntur furore impleant crimine, ne qui uerbis perfidis et crudelibus peccant factis quoque delinquant. oramus ac deprecamur Deum quem prouocare illi et exacerbare non desinunt, ut eorum corda mitescant, ut furore deposito ad sanitatem mentes redeant, ut pectora operta delictorum tenebris paenitentiae lumen agnoscant et magis petant fundi pro se preces adque orationes antistitis quam ipsi fundant sanguinem sacerdotis. si autem in suo furore permanserint adque in

1 ecclesiam Q, ecclesiae C   capitulo C   domini altare] de
altare C   2 congestum] consensum R, concessum C   3 simula-
crum C   aris] armis ex maris C   transeunt LQ   4 aduersus C
nos adque] simulacra atque R   5 si hi R, si mihi Q, si ui L, siue P, si uel
fort.; si hi ... L 7 paenitentia om. C   et ch. p. negauerunt om. R
7 poenitentiae R   sed adhuc] se atq. C   coeperunt Q   terrere ex
errore C, temporis PQ   8 sui] sub C   dominari corr. in domi-
nandi C   postulabant C^a   9 aut si comminantur om. R   10 dei
sacerdotibus CRv   11 in ecclesiam Pv   minatus est C est s. l.
12 eius et] esset R   cedetur C^aR   14 faciem Oxon., facie LPQ,
pace CRv   15 persecutionem C^aM (persecutione Q)   peiore P
16 impleantur LP   17 ne] nec LP, om. C   18 deprecamus ex dum
precamur C   dñm quem et CR   20 mentes V, mentis CLPQRv
pectora operta V, pectora LP, peccatores a Q, peccatores CR   21 ad-
agnoscant L   22 antestitis C^aR, antistites LP   ipso R

istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseueraverint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic iacens et abiectus, sic inbecillitate humanae mediocritatis inualidus qui non contra hostes et impugnatores Dei diuinitus erigatur, cuius non humilitas et infirmitas uigore et robore Domini protegentis animetur. nostra nihil interest aut a quo aut quando pereamus mortis et sanguinis praemium de Domino recepturi. illorum fienda et lamentanda condicio est quos sic diabolus excaecat ut aeterna gehennae supplicia non cogitantes antichristi iam propinquantis
 10 aduentum conentur imitari.

Et quamquam sciam, frater carissime, pro mutua dilectione 19 quam debemus et exhibemus inuicem nobis, florentissimo illic clero tecum praesidenti et sanctissimae adque amplissimae plebi legere te semper litteras nostras, tamen nunc et admoneo et peto
 15 ut quod alias sponte adque honorifice facis etiam petente me facias, ut hac epistula mea lecta, si quod illic contagium uenenati sermonis et pestiferae seminationis inrepserrat, id omne de fratrum auribus et pectoribus exuatur et bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus haereticae detractationis sordibus
 20 repurgetur.

Declinent autem de cetero fortiter et euitent dilectissimi 20 fratres nostri uerba et conloquia eorum quorum sermo ut cancer serpit, sicut apostolus dicit: corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae. et iterum: haere-

22 II Tim. 2, 17. 23 I Cor. 15, 33. 24 Tit. 3, 10. 11.

1 ac minis] signis ex agnis C 2 nullus] atq. in istis nullus R
 est] et PQ 5 dñs R, dñ C protegente C te in ras. 6 nihil est
 inter Q aut q.] ut quando R pereamur Q, perimamur CRv
 7 fiendi et lamentandi C' 8 condicio] concisio Qv quo si ex quod C
 aeternae PQ (aeterna M) 9 gehenna Q cogitantem R 12 debe-
 mus] habemus CV et exhibemus CR, om. P'Q 13 plebi] pro mutua
 dilectione plebi R 14 nunc et] nunc Q 16 et facies C hac]
 haec CQ si] sit ut C ut s. l. illis C uenenati ex ueritatis C
 17 seminationis sordibus R, contaminationis C 18 fratrum Q ex-
 suatur LP 19 detractationis Rv, detractationis C 21 euitent P it
 corr., euidens C er eras. dilectissimi om. C 23 dicit] addidit C
 24 confabulatione P

ticum hominem post unam correptionem euita, sciens quia peruersus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. et per Salomonem loquitur spiritus sanctus. peruersus, inquit, in suo ore portat perditionem et in labiis suis ignem condit. item: denuo monet dicens: saepi aures tuas spinis et noli audire linguam nequam. et iterum: malus obaudit linguae iniquorum, iustus autem non intendit labiis mendacibus. quod quamquam sciam illic fraternitatem nostram uestra scilicet providentia munitam sed et sua uigilantia satis cautam nec capi haereticorum uenenis posse nec decipi, tantumque apud illos praeualere magisteria et praecepta diuina quantus illis in Deum timor est: tamen ex abundanti uel sollicitudo nostra uel caritas scribere ad uos ista persuasit, ut nulla cum talibus commercia copulenter, nulla cum malis conuiuia uel conloquia misceantur simusque ab eis tam separati quam sunt illi de ecclesia profugi, quia scriptum est: si autem ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus. et beatus apostolus non monet tantum, sed et iubet a talibus recedatur, praecipimus, inquit, uobis in nomine Domini Iesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus ambulanti inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. nulla societas fidei et perfidiae potest esse. qui cum Christo

4 Prou. 16, 27. 6 Sir. 28, 24. 7 Prou. 17, 4. 17 Matth. 18, 17. 20 II Thess. 3, 6.

1 unam] et secundam <i>add. C s. l.</i>	2 peccantet <i>C' R</i>	3 a re <i>corr.</i>
<i>in e se C</i>	solomonem <i>CPQ</i>	4 ore suo <i>v</i>
peruersa <i>add. Q s. l. m. 2</i>	5 perditionis <i>LQ</i>	et in labiis <i>om. Q</i>
sui <i>Q' M</i> , suae <i>Q'</i>	condetis <i>Q'</i> (<i>condit MQ'</i>)	7 nequam <i>om. C</i>
8 intendet <i>L' PQ'</i> (<i>intendit MQ'</i>)	9 quod <i>om. V</i>	sciam]
se iam <i>Q</i>	illi <i>R</i>	fraternitatis <i>L</i>
10 nostram] uestram <i>V</i>		
nestras <i>R'</i> , nostra <i>V</i>	scilicet et <i>Q</i>	providentiam <i>C' L</i>
monitam <i>CR' QV</i> , monita <i>R'</i> , unitatem <i>L</i>	uigilantiam <i>C</i>	11 cauta <i>R</i>
12 tantum quae <i>Q</i> , tam quae <i>L</i>	praeualeret et <i>Q</i>	14 sollicitudine <i>LP</i>
16 his <i>C</i>	17 isti <i>V</i>	de] ab <i>CRV</i>
et ecclesiam <i>v</i>	tamquam] quasi <i>C</i>	20 sed et] sed <i>Q</i>
a talibus ut <i>LQv</i> , ut a talibus <i>CR</i>	21 dni nri <i>CQ</i>	ut christi <i>R'</i>

non est, qui aduersarius Christi est, qui unitati et paci eius inimicus est, nobiscum non potest cohaerere. si cum precibus et satisfactionibus ueniunt, audiantur. si maledicta et minas ingerunt, respuantur. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LX.

CYPRIANVS CORNELIO FRATRI S.

Cognouimus, frater carissime, fidei ac uirtutis uestrae testimonia gloriosa et confessionis uestrae honorem sic exultanter accepimus ut in meritis ac laudibus uestris nos quoque participes et socios computemus. nam cum nobis et ecclesia una sit et mens iuncta et indiuidua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus tamquam in suis propriis gratuletur aut quae fraternitas non in fratrum gaudio ubique laetetur? exprimi satis non potest quanta istic exultatio fuerit et quanta laetitia cum de nobis prospera et fortia conperissemus ducem te illic confessionis fratribus extitisse, sed et confessionem ducis de fratrum consensione creuisse, ut dum praecedis ad gloriam feceris multos gloriae

1 christi est qui *om. R* unitatis et pacis *CR* 4 opto ...
ualere *om. CPMQ'* in dño semper bene ualere et nostri meminisse *R.* — Ad (Explicit ad *P*) Cornelium de quinque presbyteris et Fortunato pseudoepiscopo explicit (*om. P*) *LP*, Ad Cornelium secunda (epistula tertia *Q*) explicit *QR*, Explicit liber secundus *C.* —

Epist. LX. — Incipit ad Cornelium de confessione eius (*I. add. T*) *LPT*, Incipit ad Cornelium aepistula *M* (initium *epist. deest in Q*), Incipit ad eundem tertia de confessione eius *R*, Incipit ad eundem liber tertius ad confess. feliciter *C.* — 8 frs *T'* kmī *T'*, *om. CR* 9 sic *om. C*, si *R* exultantes *C* 10 nos] non *M* 11 et] ac *C s. l.*
uobis *M* et ecclesiae *T*, ecclesiae *CR* 12 et *M s. l. m. 2* 13 quae ex quia *C* fraternitatis *C'* 14 non *om. C* in *om. R*
fratrum *MT'* non ubique *C sed non s. l.* 15 istis *R*, isti *M*, ista *C* exsultate *R* laetitiae *C'* 16 ducem te] ducentis ex ducente *C* confessiones *C* 17 confessionis ducem *Bamb. (B)*
consensione *LMPV*, confessione *CRT* 18 praecedisse *C* multos feceris *CRTv*

comites et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: ut non inueniamus quid prius praedicare in uobis debeamus, utrumne tuam promptam et stabilem fidem an inseparabilem fratrum caritatem. uirtus illic episcopi praecedentis publice comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est. dum apud uos unus animus et una uox est, ecclesia omnis Romana confessa est.

- 2 Claruit, frater carissime, fides quam de uobis beatus apostolus praedicauit. hanc laudem uirtutis et roboris firmitatem iam tunc in spiritu praeuidebat et praeconio futurorum merita uestra contestans dum parentes laudat filios prouocabat. dum sic unanimis, dum fortes estis, magna et ceteris fratribus unanimi-¹⁰tatis et fortitudinis exempla tribuistis. docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhaerere, plebem sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul¹⁵ iunctam uinci omnino non posse, quicquid simul petitur a cunctis Deum pacis pacificis exhibere. prosiluerat aduersarius terrore uiolento Christi castra turbare. sed quo impetu uenerat eodem impetu pulsus est, et quantum formidinis et terroris adtulit tantum fortitudinis inuenit et roboris. subplantare se iterum posse²⁰ crediderat Dei seruos et uelut tirones et rudes quasi minus paratos et minus cautos solito suo more concutere. unum primo adgressus ut lupus ouem secernere a grege, ut acceptor columbam ab agmine uolantium separare temptauerat. nam cui non est ad-

1 confessorum *CR* suaseris *M* 3 prumptam *CL*, prompta *M*
 4 fratrum inseparabilem *CR*, inseparabile fratrum *M* 5 praecedentis *epi CR*, *epi prae-sentis M* 8 fratres *kmī CMRo* fidis *M*
 de *om. CR* 9 iam *om. L* 10 in *om. C* prouidebat *LME*
 11 prouocat *CRo* 12 fortis *L*, sic fortes *v* magna et] magna *R*
 13 docuistis gran[n]is blandiatur *L*; quae hic omittit dicitur deum ... p. 694
 l. 14 confessione nomi inserta inueniuntur fol. 63^a l. 16 epist. 76 deum
 t. ch. firmiter *om. R* timeri *T* 14 adhereri *T*, adhereret *R*
 16 omnino delendum censet *Balysius* 17 dñm *C*, dño *R* exhiberi *C*
 prosilierat *CRTv* 18 uiolenti *L* christo *C¹ R¹*
 19 pulsus] et uictus *add. v* prius et *om. T* terronis *C¹* 21 paratus *CM*
 22 cautus *C* 23 a grege secernere *CR* acceptor *LMT¹*, acceptor *P¹*, accipiter *P²T²v*; columbam accipiter (accipitur *C*)
CR 24 a. uolantium] agminis uiolenter ex agmini. ineuolentiam *C*
 superare *M¹*

uersus omnes satis uirium, circumuenire quaerit solitudinem
singulorum. sed retusus adunati exercitus fide pariter et uigore
intellexit milites Christi uigilare iam sobrios et armatos ad proe-
lium stare, uinci non posse, mori posse et hoc ipso inuictos esse
quia mori non timent, nec repugnare contra inpugnantes, cum
occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte et animas
et sanguinem tradere, ut cum tanta in saeculo malitia et saeuitia
grassetur, a malis et saeuis uelocius recedatur. quale illud fuit
sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu Christi
eius ecclesiae suae gaudium, ad pugnam quam temptauerat hostis
inferre non singulos milites sed tota simul castra prodisse. omnes
enim constat uenturos fuisse, si audire potuissent, quando ad-
cucurrerit properanter et uenerit quisquis audiuit. quot illic lapsi
gloriosa confessione sunt restituti. steterunt fortes et ipso dolore
paenitentiae facti ad proelium fortiores: ut appareat nuper subi-
tatos esse et nouae adque insuetae rei pauore trepidasse, redisse
ad se postmodum fidem ueram et uires suas de Dei timore col-
lectas ad omnem patientiam constanter et firmiter roborasse nec
iam stare ad criminis ueniam, sed ad passionis coronam.

Quid ad haec Nouatianus, frater carissime? utrumne iam de-
ponit errorem? an uero, qui dementium mos est, ipsis bonis et
prosperis nostris plus adactus est ad furorem et quo magis ac
magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis et
zeli recrudescit insania: nec uulnus suum miser curat, sed ad-

1 omnes] om̄ C	satis] sc̄is R	2 retrusus T, seclusus ex
recrusus C	4 estare R	inuictos] non uinctos C os ex as
5 mori non] nec mori C sed nec s. l.	6 occidere] hoc dicere C, occidere	
non licet nullum T	nocente P, nocentes CR	7 traderet C
et om. C, e R	10 eius om. v, et eius C²	suae om. CR ad]
et M	11 tota simel M, semel tota CR	omnis C¹
12 con-	stitit R	uenturus C¹
currenit T	13 uenerit C	quod C¹PT
steterunt] ut iste iterum T	fores R	14 confusione C¹
15 paenitentiae] patientiae CR	subitatos esse ex dubitatus est C	et ipso etc. exh. Q
16 insuetae] inueterate P	20 fratres R	km̄ T¹, om. CR
utrumne] utrum C	iam om. C, tandem ex tam T	21 terrorem T
sed t s. l.	quidem mentium P	22 quod C ac magis
om. R	23 delictionis R	dissensiones T
		24 crudescit CR

huc grauius et se et suos uulnerat, in perniciem fratrum lingua sua perstrepens et facundiae uenenatae iacula contorquens, magis durus saecularis philosophiae prauitate quam sophiae dominicae lenitate pacificus, desertor ecclesiae, misericordiae hostis, interfector paenitentiae, doctor superbiae, ueritatis corruptor, perditor caritatis? agnoscitne iam qui sit sacerdos Dei, quae sit ecclesia et domus Christi, qui sint Dei serui quos diabolus infestet, qui sint christiani quos antichristus inpugnet? neque enim quaerit illos quos iam subegit aut gestit euertere quos iam suos fecit. inimicus et hostis ecclesiae quos alienauit ab ecclesia et foras duxit ut captiuos et uictos contemnit et praeterit, eos pergit lacessere in quibus Christum cernit habitare.

4 Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit adprehensus, non est quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur, cum constet, si occisi eiusmodi extra ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed poenam potius esse perfidiae nec in domo Dei inter unanimes habituros esse quos uidemus de pacifica et diuina domo furore discordiae recessisse.

5 Hortamur plane quantum possumus, frater carissime, pro caritate mutua qua nobis inuicem cohaeremus ut, quoniam prouidentia Domini monentis instruimur et diuinae misericordiae consiliis salubribus admonemur adpropinquare iam certaminis et agonis nostri diem, ieiuniis uigiliis orationibus insistere cum omni plebe non desinamus. incumbamus gemitibus adsiduis et

1 quod grauius *T sed* quod *s. l.*   *et se *T*, et *M* (et se *Q*), est ex
 esse *C*   in lingua *M* (lingua *Q*)   2 et facundiae *Q*, de nouatiani
 et facundiam *T*   uenenata *T*, ueneratae *C*¹   iaculo *C sed* o
 in ras.   3 duris *P*¹   sophiae *LPRV*, sophia *T*, philosophiae *CQv*
 4 pacificus] sacrificus *C*   interfector] interceptor *cod. Bamberg. (B)*
 5 perditor *C¹LPQRV*, proditor *C²*   6 caritatis] castitatis *V*, ueri-
 tatis *C*   7 infestat *C²R*, infestus *L*, infestate *C*¹   8 christiali *R*
 impugnat *C*   9 subegit ... quos iam *om. R*   effecit *v*   10 ab-
 alienauit *M*¹ (alienauit *M²Q*)   ab] et *T s. l.*   foris *P*   11 uinc-
 tos *CR*   contemnit *LT*, conteronit *R*   et pergit *CR*   12 laces-
 sare *C*   christi *L*   13 ex] de *CR*   14 confessionem *C*
 si] quod *C*   15 huiusmodi *CR*   16 ... inter *M*, nec inter *CQR*
 unianimes *LQT*   19 fr̃s *R*   carissime *om. CR*   pro] per *CR*¹
 caritatem mutua *C*   21 dñō *C*¹   24 omnibus *R*   et *om. C*

deprecationibus crebris. haec sunt enim nobis arma caelestia quae stare et perseuerare fortiter faciunt. haec sunt munimenta spiritalia et tela diuina quae protegunt. memores nostri inuicem simus, concordēs adque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua caritate releuemus, et si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate praecesserit, perseueret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LXI.

CYPRIANVS CVM COLLEGIS LVCIO FRATRI S.

Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cum 1 te honore geminato in ecclesiae suae administratione confessorem pariter et sacerdotem constituit diuina dignatio. sed et nunc non 15 minus tibi et comitibus tuis adque uniuersae fraternitati gratulamur quod cum eadem gloria et laudibus uestris reduces uos denuo ad suos fecerit benigna Domini et larga protectio, ut pascendo gregi pastor et gubernandae nauis gubernator et plebi regendae rector redderetur et appareret relegationem uestram sic 20 diuinitus esse dispositam, non ut episcopus relegatus et pulsus ecclesiae deesset, sed ut ad ecclesiam maior rediret.

Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrii dignitas, quia 2 morte frustrata de camino ignis incolumes exierunt aut non con-

1 sunt *om. CR*   2 monimenta *C*¹   3 spiritalia *om. CR*
 si memores *T*   4 simus] sumus *LT*   concorde *ex cor corde R*,
 corde *T*   utrobique *R*, utrique *ex utrumque C*   5 releuamus *L*¹
 6 istinc *C*   celeritate *R*   7 dñi *L*   8 sororis *C*¹   9 opto ...
 ualere *om. CL*   te *ex nos P.* — Ad (Explicit ad *P*) Cornelium de
 confessione eius explicit (*om. P*) *LP*, Ad Cornelium I (de confessione epi-
 stula prima *Q*) explicit *TQ*, Ad Cornelium .III. explicit *R*, Explicit liber
 .III. Cecili Cypriani ad Cornelium *C.* —

Epist. LXI. — Incipit (*om. T*) ad Lucium (ad Lucium *om. L*) de exilio
 reuersum *FLPQT*. — 13 administrationem *Q*   15 gratulemur *L*¹
 16 eodem *F*   reduces et *T*¹   19 relegationem *P*, religionem *Q*
 20 relegatus *P*   22 quia] qua *L*

summatus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad praedam, protectus a Domino uixit ad gloriam. in confessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. repraesentatum uidemus in uobis quod apud regem fortes adque illustres pueri praedicauerunt, ipsos quidem paratos esse ardere flammis, ne diis eius seruirent aut imaginem quam fecerat adorarent, Deum tamen quem colebant quemque et nos colimus potentem esse ut quos de camino ignis eximeret et de regis manibus ac de poenis praesentibus liberaret. quod inuenimus in confessionis uestrae fide et in Domini circa uos protectione nunc gestum, ut cum uos parati fueritis et prompti omne subire supplicium, Dominus tamen uos poenae subtraheret et ecclesiae reseruaret. regredientibus uobis breuiata non est in episcopo confessionis suae dignitas, sed magis crenit sacerdotalis auctoritas, ut altari Dei adsistat antistes qui ad confessionis arma sumenda et facienda martyria non uerbis plebem sed factis cohortetur et imminente antichristo paret ad proelium milites non solo sermone et uocis incitamento sed fidei et uirtutis exemplo.

- 3 Intellegimus, frater carissime, et tota cordis nostri luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria et sancta consilia, unde illie repentina persecutio nuper exorta sit, unde contra ecclesiam Christi et episcopum Cornelium beatum martyrem uosque omnes saecularis potestas subito proruperit, ut ad confundendos haereticos et retundendos ostenderet Dominus quae esset ecclesia, quis episcopus eius unus diuina ordinatione delectus, qui cum

4 sed] et <i>F</i>	repraesentandum <i>F</i>	5 reges <i>Q</i>	7 quam-
quam <i>T</i> ¹	fecerant <i>L</i> ¹ <i>Q</i>	8 quem tamen <i>QT</i>	quemque] quem <i>V</i>
colimus <i>L</i> ¹ <i>T</i> ¹	9 quos <i>F</i> , eos <i>LPQT</i> ^v	eximeret] <i>deinde deest</i>	
<i>totum folium in F</i>	11 nostrae <i>Q</i>	<i>dnm Q</i>	12 omne <i>T</i> ne
<i>in ras.</i> , omnem <i>Q</i>	subplitium <i>T</i>	14 uobis <i>M</i> (uobis <i>Q</i>)	
breuiata <i>Q</i>	16 alteri <i>L</i>	dei] <i>ds LQ</i>	14 antistites <i>Q</i> , antestis
<i>ex attestet T</i>	17 coortetur <i>P</i>	18 solo <i>FLPTV</i> , solum <i>Qv</i>	
sermoni sed <i>L</i>	19 sed] sed et <i>V</i>	20 frat ^{...} <i>P</i> , fratres <i>T</i>	<i>kmī T</i>
<i>i in ras.</i>	nostris <i>Q</i>	22 exhorta <i>Q</i> , orta <i>T</i>	23 et <i>om. LP</i>
uosque <i>L</i>	omnis <i>LQT</i> ² , omnem <i>T</i> ¹	24 saecularis <i>T</i> is <i>in ras.</i>	
potestas <i>M</i> (potestas <i>Q</i>)	26 delectus <i>T</i>	quis <i>Q</i>	

episcopo presbyteri sacerdotali honore coniuncti, quis adunatus et uerus Christi populus dominici gregis caritate conexus, qui essent quos inimicus lacesseret, qui contra quibus diabolus ut suis parceret. neque enim persequitur et inpugnat Christi aduersarius nisi castra et milites Christi. haereticos prostratos semel et suos factos contemnit et praeterit. eos quaerit deicere quos uidet stare.

Adque utinam nunc facultas daretur, frater carissime, ut interesse illic uobis regredientibus possemus qui uos mutua caritate diligimus, ut aduentus uestri laetissimum fructum praesentes cum ceteris ipsi quoque caperemus. quae illic exultatio omnium fratrum, qui concursus adque complexus occurrentium singulorum? uix oculis adhaerentium potest satisfieri, uix uultus ipsi adque oculi plebis possunt uidendo satiari de aduentus uestri gaudio. cognoscere illic fraternitas coepit qualis et quanta sit secutura Christo ueniente laetitia: cuius quia cito adpropinquauit aduentus, imago iam quaedam praecessit in uobis, ut quomodo Iohannes praecursor eius et praeuius ueniens praedicauit Christum uenisse, sic nunc episcopo confessore Domini et sacerdote redeunte appareat et Dominum iam redire. uicarias uero pro nobis ego et collegae et fraternitas omnis has ad uos litteras mittimus, frater carissime, et repraesentantes uobis per epistulam gaudium nostrum fida obsequia caritatis expromimus, hic quoque in sacrificiis adque in orationibus nostris non cessantes Deo patri et Christo filio eius Domino nostro gratias agere et orare pariter ac petere ut qui perfectus est adque perficiens custodiat et

1 episcopis *PT*, eps *M* (epo *Q*) et presbyteri *MT* (et om. *Q*)
 qui *L* 3 inimicos *L* lacesserit *Q*, lacesseret et *V* qui
 om. *QT* e contra *P* quibusdam *T* 4 christum *Q* aduersarius
 n. c. e. m. christi *add. L m. 2 in marg.* aduersarios *P* 6 et suos]
 et ipsos et suos *Rigaltius* 8 frater om. *M* (*exh. Q*) interes-
 sem *L* 9 possem *P*, huic possem *L* 13 oculis *LP*, oculis *FQTv*
 adhaerentium *F* potest satis] potestatis *P* ipse *P* 14 oculi
 atque *L* uestri om. *T*¹ 15 secutura] secuta *F* 16 ad-
 propinquabit *Pv* 18 breuius *F*, breuius *PL*¹, brauius *Q* 20 et
 om. *T* uicarios *P* pro] porro *L* 22 et om. *MT* (*exh. Q*)
 presentantes *M* (repraes. *Q*) 23 claritatis *F* 25 nostro om. *L*
 26 et] atque *L*

perficiat in uobis confessionis uestrae gloriosam coronam: qui et ad hoc uos fortasse reuocauit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis uestrae consummata martyria. nam uictima quae fraternitati praebet exemplum et uirtutis et fidei praesentibus debet fratribus immolari. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LXII.

CYPRIANVS IANVARIO MAXIMO PROCVLO VICTORI MODIANO
NEMESIANO NAMPVLO ET HONORATO FRATRIBVS S.

1 Cum maximo animi nostri gemitu et non sine lacrimis legimus 10
litteras uestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis
uestrae sollicitudine de fratrum nostrorum et sororum captiuitate
fecistis. quis enim non doleat in eiusmodi casibus aut quis non
dolorem fratris ut suum proprium computet, cum loquatur apo-
stolus Paulus et dicat: si patitur membrum unum, 15
compatiuntur et cetera membra: et si laetatur
membrum unum, collaetantur et cetera membra. et
alio loco, quis infirmatur, inquit, et ego non infir-
mor? quare nunc et nobis captiuitas fratrum nostra captiuitas
computanda est et periclitantium dolor pro nostro dolore nume- 20
randus est, cum sit scilicet adunationis nostrae et corpus unum
et non tantum dilectio sed et religio instigare nos debeat et con-
fortare ad fratrum membra redimenda.

15 I Cor. 12, 26. 18 II Cor. 11, 29.

1 nobis *LM* (uobis *Q*) uestrae et *L* 2 et ad *ex* ad *L m.* 2
ne] nec *Q* 4 exemplo *Q* (exemplum *M*) prius et *om. LPM (exh. Q)*
5 praesentibus debet fratribus] praesente plebe possit *F* immolari]
immorari *PQT*, celebrari *F* optamus ... ualere *om. L.* — Ad
(Explicit ad *P*) Lucium de exilio reuersum explicat (*explicit L, om. P*)
FLPQT. —

Epist. LXII. — Ad Ianuarium et ceteros de captiuis redimendis *μ*,
om. r. — 14 ut *scripsi*, et *rμ*, sui *v* 15 paulus apostolus *μ* unum
membrum *v* 16 et si *μ*, si *v*; et si ... cetera membra *om. r* 18 quis]
quis non *r* non ego *v* 21 et corpus] corpus *v* 22 confortari *μ*

Nam cum denuo apostolus Paulus dicat: nescitis quia ³
templum Dei estis et spiritus Dei habitat in
nobis? etiamsi caritas minus adegerit ad opem fratribus
ferendam, considerandum tamen hoc in loco fuit Dei templa
⁵ esse quae capta sunt, nec pati nos longa cessatione et ne-
glecto dolore debere ut diu Dei templa captiua sint, sed
quibus possumus elaborare uiribus et uelociter gerere ut
Christum iudicem et Dominum Deum nostrum promereamur
obsequiis nostris. nam cum dicat Paulus apostolus: quotquot
¹⁰ in Christo baptizati estis, Christum induistis, in
captiuis fratribus nostris contemplandus est Christus et redimen-
dus de periculo captiuitatis, qui nos redemit de periculo mortis,
ut qui nos de diaboli faucibus exuit nunc ipse qui manet et ha-
bitat in nobis de barbarorum manibus exuatur et redimatur
¹⁵ nummaria quantitate qui nos cruce redemit et sanguine: qui
idcirco haec fieri interim patitur, ut fides nostra temptetur an
faciat unusquisque pro altero quod pro se fieri uellet, si apud
barbaros teneretur ipse captiuus. quis enim non humanitatis me-
mor et mutuae dilectionis admonitus, si pater est, illic esse nunc
²⁰ filios suos computet: si maritus est, uxorem suam illic captiuam
teneri cum dolore pariter ac uinculi maritalis amore existimet?
quantas uero communis omnibus nobis maeror atque cruciatus
est de periculo uirginum quae illic tenentur, pro quibus non tan-
tum libertatis sed et pudoris iactura plangenda est nec tam uin-
²⁵ cula barbarorum quam lenonum et lupanarium stupra deflenda
sunt, ne membra Christo dicata et ad aeternum continentiae ho-
norem pudica uirtute deuota insultantium libidinis contagione
foedentur?

Quae omnia istic secundum litteras uestras fraternitas nostra ⁴
³⁰ cogitans et dolenter examinans prompte omnes et libenter ac

1 I Cor. 3, 16. 9 Gal. 3, 27.

3 etsi μ	nos minus v	adegerit <i>scripsi</i> , adigerit $r\mu$, adi-
geret v	5 et] nec r	7 uiribus elaborare v
9 quotquot ... induistis <i>om.</i> $r\mu$	12 deredimit μ	15 numaria $r\mu$
21 ac pudore uinculi maritalis v	22 uero] enim r	meror $r\mu$
24 tam <i>om.</i> r	25 lupanarum μ	26 ne] nec $r\mu$
27 libidinis $r\mu$, libidine et v		ad] in v

largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt, semper quidem secundum fidei suae firmitatem ad opus Dei proni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi. nam cum Dominus in euangelio suo dicat: infirmus fui, et uisitastis me, quanto cum maiore operis nostri mercede dicturus est: captiuus fui, et redemistis me. et cum denuo dicat: in carcere fui, et uisitastis me, quanto plus est cum coeperit dicere: in carcere captiuitatis fui, et clausus et uinctus apud barbaros iacui, et de carcere illo seruitutis liberastis me, cum iudicii dies uenerit praemium de Domino recepturi? denique maximas uobis gratias agimus quod nos uestrae sollicitudinis et tam bonae et necessariae operationis participes esse uoluistis, ut offerretis nobis agros uberes, in quibus spei nostrae semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus qui de hac caelesti et salutari operatione proueniunt. misimus autem sestertia centum milia nummorum, quae istic in ecclesia cui de Domini indulgentia praesumus cleri et plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt, quae nos illic pro uestra diligentia dispensabitis.

5 Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri et fratres nostros Domini maiestate protectos ab eiusmodi periculis incolumes reseruari. si tamen ad explorandam animi nostri caritatem et examinandam nostri pectoris fidem tale aliquid acciderit, nolite cunctari nuntiare haec nobis litteris uestris, pro certo habentes et scientes ecclesiam nostram et fraternitatem istic uniuersam ne haec ultra fiant precibus orare, si facta fuerint, libenter et largiter subsidia praestare. ut autem fratres nostros ac sorores, qui ad hoc opus tam necessarium prompte ac libenter operati sunt, ut semper operentur, in mente habeatis orationibus uestris

4 Matth. 25, 36.

1 numaria μ	5 quanto] nunc quoque <i>add. v</i>	6 et cum ...
uisitastis me <i>om. r</i>	7 uisitastis μ , uenistis ad <i>v</i>	8 cum] equom <i>r</i>
in carcere in carcere μ	9 clusus μ	10 cum] quom <i>r ut semper</i>
12 et n.] ac necessariae <i>v</i>	operationis] orationis <i>r\mu</i>	16 per-
ueniunt <i>r</i>	sestertium c. m. nummum <i>Gronou. lib. De sest. n. 18</i>	
17 cui] quibus <i>r</i>	20 quidem nihil] ne quid <i>r</i>	22 explorandi <i>r\mu</i>
nostri animi <i>v</i>	23 examinandi <i>r</i>	25 et scientes <i>om. v</i>
orationibus <i>v</i>		29 in

et eis uicem boni operis in sacrificiis et precibus repraesentatis, subdidi nomina singulorum, sed et collegarum quoque et sacerdotum nostrorum, qui et ipsi cum praesentes essent, ex suo plebis suae nomine quaedam pro uiribus contulerunt, nomina addidi et praeter quantitatem propriam nostram eorum quoque summulas significavi et misi, quorum omnium secundum quod fides et caritas exigit in orationibus et precibus uestris meminisse debetis. optamus uos, fratres carissimi, in Domino semper bene ualere et nostri meminisse.

EPISTULA LXIII.

CYPRIANVS CAECILIO FRATRI S.

Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos ecclesiis dominicis in toto mundo diuina dignatione praepositos euangelicae ueritatis ac dominicae traditionis tenere rationem nec ab eo quod Christus magister et praecepit et gessit humana et nouella institutione decedere, tamen quoniam quidam uel ignoranter uel simpliciter in calice dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt quod Iesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii huius auctor et doctor fecit et docuit, religiosum pariter ac necessarium duxi de hoc ad uos litteras facere, ut si qui in isto errore adhuc tenebatur, ueritatis luce perspecta ad radicem adque originem traditionis dominicae reuertatur. nec hoc putes, frater carissime, nos nostra et humana conscribere aut

1 eis] eius μ repraesentantes Subdidi r 2 quaeque μ^1
 3 consacerdotum v et *om.* μ ex suo $r\mu$, et suo et v
 6 sumali μ 8 in domino *om.* v 9 meminisse ualete μ . — *sub-*
scriptionem om. μr . —

Epist. LXIII. — Incipit de sacramento calicis (ad Caecilium *add. OR*)
FOR, Incipit ad Caecilium *S*, Incipit (ad Caecilium *add. P*) de sacramento
 dominici calicis *LP*, Incipit eiusdem ad Caecilium de sacramento calicis
 dominici *Q*. — 15 humanam et nouellam institutionem *S^1 Q*   16 qui-
 dem *S^1*   20 duxi] potui *F m. 2*   de hoc] has *RV v*   face *R*
 21 si quis *P^2 v*   teneatur *Oxon.*, tenetur *S^1 P^2 v*   22 adque ad *F*
 23 hoc] hoc nos *Q*, nos hoc *F*, nos *Ov*   putes *ex* potes *O*, potest *S*
 nos addidi   conscribere *O*, aut nouella conscribere *R*

ultronea uoluntate hoc nobis audaciter adsumere, cum mediocritatem nostram semper humili et uerecunda moderatione teneamus. sed quando aliquid Deo inspirante et mandante praecipitur, necesse est domino seruus fidelis obtemperet, excusatus aput omnes quod nihil sibi adroganter adsumat, qui offensam domini timere compellitur, nisi faciat quod iubetur.

2 Admonitos autem nos scias ut in calice offerendo dominica traditio seruetur neque aliud fiat a nobis quam quod pro nobis Dominus prior fecit, ut calix qui in commemoratione eius offertur mixtus uino offeratur. nam cum dicat Christus: ego sum ¹⁰ uitis uera, sanguis Christi non aqua est utique, sed uinum. nec potest uideri sanguis eius, quo redempti et uiuificati sumus, esse in calice, quando uinum desit calici, quod Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnium sacramento ac testimonio praedicetur. ¹⁵

3 Inuenimus enim et in Genesi circa sacramentum Noe hoc idem praecurrisse et figuram dominicae passionis illic extitisse quod uinum bibit, quod inebriatus est, quod in domo sua nudatus est, quod fuit recubans nudis et patentibus femoribus, quod nuditas illa patris a medio filio denotata est sed et foras ²⁰ nuntiata, a duobus uero maiore et minore contexta, et cetera quae necesse non est exsequi, cum satis sit hoc solum complecti quod Noe typum futurae ueritatis ostendens non aquam sed uinum biberit et sic imaginem dominicae passionis expresserit.

10 Io. 15, 1.

1 audacter *Ov* 2 uericunda *S* 3 inspirante *S* in *s. l.*, adspirante *Oxon.* 4 dñi *O*, dñm *R* 5 qui] quid *R*
 6 timore *Q*, timorem *S*¹ 7 uos sciatis etc. *Aug. De doctr. Chr. IV 45*
 8 quam ex nisi *F m. 2* 9 fecerit *Ov* in *om. P¹ S* commemoracionem *Qv et Aug.* offeratur ex offeretur *L* 10 cum *om. R*
 11 christus *L* 12 uidere *O* 13 esse] unde *S* calic] in calice *Q* quod *SLPQ*, quo *FORo*; cf. 705, 10 15 praedicatur *F¹ OQR et Aug.* 16 et *om. FOP et Aug.* sacramentum circa *R* in noe *Vo* 17 praecurrisse *RS* illi *R*, illius ex illis *L* 18 quot inebriatus est quod uinum bibit *S* in *om. R* domu *S* 19 recumbans *Q* 20 denudata *M¹* (denotata *M² Q*), denota *L¹* est sed et *S*, esset et *LP*, est et *FOQRo*; cf. p. 704, 12; est a maiore uero et *Aug.* 21 nuntiata a duo || desinit *F* uero] filiis add. *V* 22 esequi *S¹*
 23 ostendit *L* non ex quod *S m. 2*

Item in sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramen-
 tum praefiguratum uidemus secundum quod scriptura diuina
 testatur et dicit: et Melchisedech rex Salem protulit
 panem et uinum. fuit autem sacerdos Dei summi et bene-
 dixit Abraham. quod autem Melchisedech typum Christi por-
 taret declarat in psalmis spiritus sanctus ex persona patris ad
 filium dicens: ante luciferum genui te. tu es sacerdos
 in aeternum secundum ordinem Melchisedech. qui
 ordo utique hic est de sacrificio illo ueniens et inde descen-
 dens quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem
 et uinum optulit, quod Abraham benedixit. nam qui magis
 sacerdos Dei summi quam Dominus noster Iesus Christus, qui
 sacrificium Deo patri optulit et optulit hoc idem quod Melchi-
 sedech optulerat id est panem et uinum, suum scilicet cor-
 pus et sanguinem. et circa Abraham benedictio illa praece-
 dens ad nostrum populum pertinebat. nam si Abraham Deo
 credidit et deputatum est ei ad iustitiam, utique quisque
 Deo credit et fide uiuit iustus inuenitur et iam pridem in
 Abraham fideli benedictus et iustificatus ostenditur, sicut
 beatus apostolus Paulus probat dicens: credidit Abraham
 Deo et deputatum est ei ad iustitiam. cognoscitis
 ergo quia qui ex fide sunt hi sunt filii Abrahae. prouidens
 autem scriptura quia ex fide iustificat gentes Deus, praeun-
 tiauit Abrahae quia benedicentur in illo omnes gentes. igitur

3 Gen. 14, 18. 7 Ps. 109, 3. 4. 20 Gal. 3, 6. 7. 23 cf.
 Gen. 12, 3.

1 sacerdotem Q melchisedec PR¹ S et sic saepius sacrificiis S,
 om. Aug. dominicum Aug. 6 et declarat Q (et om. M) 7 genui]
 generavi LOPR te] add. R: iurauit dñs et non penitebitur
 8 ordine S¹ 9 descendens O 10 dei] dos dī L fuit]
 fuerit S 11 optulit ... l. 14 id est om. S qui LP, quis OQRv
 12 summi add. R: fuit quod noster om. O 15 abraam S
 17 credidit ... quisque om. L crededit OS quisquis v 18 et
 fide] ex fide S etiam LP 19 et] sed P 21 reputatum O
 ei om. O cognoscetis O 22 hii L filii QRS abraham]
 add. R: prouidens autem scriptura

qui ex fide sunt benedicti sunt cum fideli Abraham. unde in euangelio inuenimus de lapidibus excitari id est ex gentibus colligi filios Abrahae. et cum Zachaeum laudaret Dominus, respondit et dixit: salus hodie domui huic facta est, quia et hic filius est Abrahae. ut ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, praecedit ante imago sacrificii in pane et uino scilicet constituta: quam rem perficiens et adimplens Dominus panem et calicem mixtum uino optulit, et qui est plenitudo ueritatem praefiguratae imaginis adimpleuit.

5 Sed et per Salomonem spiritus sanctus typum dominici sacrificii ante praemonstrat, immolatae hostiae et panis et uini sed et altaris et apostolorum faciens mentionem. sapientia, inquit, aedificauit domum et subdidit columnas septem. mactauit suas hostias, miscuit in cratera uinum suum et parauit suam mensam. et misit suos seruos, conuocans cum excelsa praedicatione ad craterem dicens: qui est insipiens declinet ad me. et egentibus sensu dixit: uenite et edite de meis panibus et bibite uinum quod miscui uobis. uinum mixtum declarat, id est, calicem Domini aqua et uino mixtum prophetica uoce praenuntiat, ut adpareat in passione dominica id esse gestum quod fuerat ante praedictum.

1 cf. Matth. 3, 9. 4 Luc. 19, 9. 13 Prou. 9, 1—5.

1 benedicti sunt] benedicentur R 2 excitare O ex S, de LOPQR
 3 collegi O abrahame S et] nam R zaccheum LOPQRS
 6 possit Q 7 rite M' Q' (rite M' Q') celebrare P imago dei Q
 sacrificii] christi add. v panem Q 8 scilicet et L constitutam Q
 quem P' 9 ueritatis ueritatem v 10 adpleuit R 11 solo-
 monem PQS sacrificii ante dominici S s. l. m. 2 12 prae-
 monstrat S, praemonstrans v immolatae S 13 facies S'
 15 cratere P, crateram Q 16 mensam suam v et om. S seruos
 suos OR 18 quis M (qui Q) 19 egentibus] indigentibus R
 censu R et edite] aedite O, edite LPQv 21 declarat. S
 calicem] sanguinem R dñs R' aquam O et om. O
 mixto S 22 profetica OPQRS praenuntians RSv, denuntiat LP
 apparet S 23 praedictum R

In benedictione quoque Iudae hoc idem significatur, ubi et illic Christi figura exprimitur, quod a fratribus suis laudari et adorari haberet, quod inimicorum dorsa cedentium adque fugientium manibus quibus crucem pertulit et mortem uicit
 5 compressurus fuisset quodque ipse sit leo de tribu Iuda et recubet dormiens in passione et surgat et sit ipse spes gentium. quibus scriptura diuina adiungit et dicit: lauabit in uino stolam suam et in sanguine unae amictum suum. quando autem sanguis unae dicitur, quid aliud quam
 10 uinum calicis dominici sanguis ostenditur?

Nec non et apud Esaiam hoc idem spiritus sanctus de Domini
 passione testatur dicens: quare rubicunda sunt uestimenta tua, et indumenta tua uelut calcatione torcularis pleni et percalcati? numquid rubicunda uesti-
 15 menta aqua potest facere aut in torculari aqua est quae pedibus calcatur uel praelo exprimitur? uini utique mentio ideo ponitur, ut Domini sanguis uino intellegatur et quod in calice dominico postea manifestatum est prophetis adnuntiantibus praedicaretur. torcularis quoque calcatio et pressura taxatur: quia quomodo ad
 20 potandum uinum ueniri non potest nisi botruus calcetur ante et prematur, sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere, nisi

7 Gen. 49, 11. 12 Es. 63, 2.

1 significabitur <i>R</i>	2 exprimitur <i>O</i>	3 et adorari <i>om. V</i> , et
ad honorari <i>S</i> ²	quod et <i>P</i>	cedentium <i>S</i> , caedentium <i>Q</i>
6 recubans <i>Q</i>	resurgat <i>Q</i>	7 adiunxit <i>Q</i>
lauauit <i>M</i> (lauabit <i>Q</i>)	10 sanguinis <i>QRVv</i>	11 et <i>om. Q</i>
eseian <i>S</i> , eseiam <i>Q</i> , isaiam <i>R</i> is in <i>ras.</i>	13 a calcatione <i>LORe</i>	
14 et pleni et <i>P</i>	rubicundum <i>S</i> ¹	15 aquas <i>O</i>
aquae <i>S</i>	quae] aquae <i>S</i>	16 calcantur <i>S</i>
praelo <i>om. P</i>	ideo <i>QQRSV</i> , est et ideo <i>LP</i>	exponitur <i>Q</i>
17 uino <i>om. v</i>	et <i>om. R</i>	18 manifestum <i>S</i>
19 ad] calcatio ad <i>L</i> ¹	20 putandum <i>S</i> , optandum <i>Q</i>	uenire <i>Q</i>
botruus <i>SL</i> , botruus <i>Q</i> (r <i>eras.</i>), botrus <i>M</i> (r <i>eras.</i>), botrus <i>OPRv</i>	calcefur <i>corr. in calce feriat P m. 2</i>	21 sanguine <i>R</i>
simus <i>Q</i> , possumus <i>P</i>	ebibere <i>QR</i> , et bibere <i>O</i>	pos-

III.

45

Christus calcatus prius fuisset et pressus et calicem prior biberet, quo credentibus propinaret.

8 Quotiescumque autem aqua sola in scripturis sanctis nominatur, baptismus praedicatur, ut apud Esaiam significari uideamus. nolite, inquit, priora meminisse et antiqua nolite reputare. ecce ego facio noua, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto uiam, et flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum, plebem meam quam adquisiui, ut uirtutes meas exponeret. praenuntiauit illic per prophetam Deus quod apud gentes in locis quae inaquosa prius fuissent flumina postmodum redundarent et electum genus Dei, id est per generationem baptismi filios Dei factos adaquarent. item denuo praecanitur et ante praedicatur Iudaeos, si sitierint et Christum quae-
sierint, apud nos esse poturos, id est baptismi gratiam con-
secuturos. si sitierint, inquit, per deserta, adducet illis aquam, de petra producet illis, findetur petra et fluet aqua et bibit plebs mea. quod in euangelio adimpletur, quando Christus qui est petra finditur ictu lanceae in passione: qui et admonens quid per prophetam sit ante prae-
dictum clamat et dicit: si qui sitit, ueniat et bibat.

5 Es. 43, 18—21.

16 Es. 48, 21.

21 Io. 7, 37—39.

1 calcatus *om. S* prior *add. S m. 2 in marg.* et pressus]
expressus *S* 2 quo *O*, in quo *LPR*², quod *QR*¹ *SV*; quod *recte*
fort. si calicem expungas 4 ut *om. P* eseian *S*, eseiam *Q*
significare *OP*¹ uideamus *R*¹ 7 ea et faciam *V*, ut faciam *S*
8 aquoso *QS* in loco inaquoso flumina *R* 9 exquisiui *S*
uirtutum *R* 10 exponeret *O* 11 fuisset *R*¹ 12 redundaret
QR dei *om. R* regenerationem *PQ* 14 praedicatur *V*, prae-
dicetur *O* 15 poturos *L*¹ *P*¹, futuros *SQ* (futuros *M*), potaturus *O*,
potaturus *L*² *P*² *Re* consecuturis *O* 16 si *om. L* desertam
*M*¹ *Q*¹ (desertum *Q*², deserta *M*²) adducet] adhuc *S* 17 illos *v*
aqua *O* per deserta adducet illos, aquam *sic distinguit v; cf. test. I 12*
aquam de petra *add. L m. 2 in marg.* petram *SQ* producet illis
om. LR finditur *O* findet petram producet illis *S* 18 aquam *S*
bibit *R* pleus *O* 19 findetur *Q* lanceae *O*, lanceae *LP*
20 quid] quidquid *S*, quid et *LP* per *om. S* 21 si quis. *OQRSe*

qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina
de uentre eius fluent aquae uiuae. adque ut magis
posset esse manifestum quia non de calice sed de baptismo illic
loquitur Dominus, addidit scriptura dicens: hoc autem dixit
de spiritu quem accepturi erant qui in eum crede-
bant. per baptisma autem spiritus sanctus accipitur, et sic bap-
tizatis et spiritum sanctum consecutis ad bibendum calicem
Domini peruenitur. neminem autem moueat quod cum de bap-
tismo loquatur scriptura diuina sitire nos dicit et bibere,
quando et Dominus in euangelio dicat: beati sitientes et
esurientes iustitiam, quia quod auida et sitiendi cupidi-
tate suscipitur plenius et uberius hauritur. sicut et alio loco ad
Samaritanam mulierem Dominus loquitur dicens: omnis qui
biberit ex aqua ista, sitiet iterum. qui autem bibe-
rit ex aqua quam ego dederò, non sitiet in aeter-
num. quo et ipso baptisma salutaris aquae significatur, quod
semel scilicet sumitur nec rursus iteratur. ceterum calix Domini
in ecclesia semper et sititur et bibitur.

Nec argumentis plurimis opus est, frater carissime, ut probe-
mus appellatione aquae baptisma significatum semper esse et sic
nos intellegere debere, quando Dominus adueniens baptismi et
calicis manifestauerit ueritatem, qui aquam illam fidelem, aquam
uitae aeternae praeceperit credentibus in baptismo dari, calicem
uero docuerit exemplo magisterii sui uini et aquae coniunctione

10 Matth. 5, 6. 13 Io. 4, 13. 14.

1 qui] et qui S	3 possit O	4 addit O	5 quae P
6 baptismo Q	autem] enim LOPv	a baptizatis LOPv	
7 ad bibendum] adhibendum S	8 dno R¹	9 loquitur O	
si sitire QS	sitire scriptura diuina. R s eras.	dicat R	
11 esurientes et sitientes Rv	quia] quid R	sitiente S	
12 plenius om. R	auditur M (auritur Q)	13 samaritanem P¹,	
samaritam LRS	dicens] add. R: hoc autem dixit	14. Iterum L,	
iterum M (Et eras.), iterum. Et iterum Q	beberit S	16 quo]	
quod QRS; cf. 712,7	et ipso LOP, et in ipso Q, et ipsum v, et S,		
om. R	17 et semel Q	19 km¹ Q	20 appellationem P
aquae] *q. Q (atq. M)	significaturum S¹	21 dominus om. R	
inadueniens matismi R	et om. S	23 aeterna O	

45 *

misceri. calicem etenim sub die passionis accipiens benedixit et dedit discipulis suis dicens: bibite ex hoc omnes. hic est enim sanguis testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. dico vobis, non bibam amodo ex ista creatura uitis usque in diem illum quo vobiscum bibam nouum in regno patris mei. qua in parte inuenimus calicem mixtum fuisse quem Dominus optulit et unum fuisse quod sanguinem dixit. unde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit unum calici, nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni. quomodo autem de creatura uitis nouum unum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris et Christi unum non offerimus nec calicem Domini dominica traditione miscemus?

- 10 Beatus quoque apostolus Paulus a Domino electus et missus et praedicator ueritatis euangelicae constitutus haec eadem in epistula sua ponit dicens: Dominus Iesus in qua nocte tradebatur accepit panem et gratias egit et fregit et dixit: hoc est corpus meum, quod pro vobis est. hoc facite in meam commemorationem. simili modo et calicem postquam cenatum est accepit dicens: hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotienscumque biberitis in meam commemorationem. quotienscumque enim ederitis panem istum et calicem biberitis, mortem Domini

2 Matth. 26, 28. 29. 17 I Cor. 11, 23—26.

1 miscere R	2 hic] hoc L'P	est post testamenti R	3 noui
testamenti Pv	effunditur Q	4 remissione S, remissam LO	
5 die O	6 nouum om. O, nouum unum Rv	regnum S	8 san-
guinem suum LOPQRv	9 christus R'	10 nec] nisi S	11 pas-
sione O	12 autem] enim O	creaturae S	regnum Q
13 patri L	14 offeramus R	dominicae S	miscemus R,
messemus S	17 sua om. O	ponens dicens S	18 tradebatur
accepit om. R	egit et] agens Oxon.	19 u. est LOPQRSV, u. tra-	
detur v	20 simili et modo L, similiter et R	21 calicem om. R	
accepit] acceptum calicem R	23 biberitis . . . quotienscumque om. R		
24 enim om. S	ederetis O	25 dñi ex dns R	

adnuntiatis quoadusque ueniat. quod si a Domino
 praecipitur et ab apostolo eius hoc idem confirmatur et tra-
 ditur, ut quotienscumque biberimus, in commemorationem
 Domini hoc faciamus quod fecit et Dominus, inuenimus non
 5 obseruari a nobis quod mandatum est, nisi eadem quae Do-
 minus fecit nos quoque faciamus et calicem pari ratione miscen-
 tes a diuino magisterio non recedamus. ab euangelicis autem
 praeceptis omnino non recedendum esse et eadem quae magister
 docuit et fecit discipulos quoque obseruare et facere debere con-
 10 stantius et fortius alio in loco beatus apostolus docet dicens:
 miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui uos
 uocauit ad gratiam, ad aliud euangelium, quod non
 est aliud, nisi si sunt aliqui qui uos conturbant et
 uolunt conuertere euangelium Christi. sed licet
 15 nos aut angelus de caelo euangelizauerit praeter-
 quam quod adnuntiauimus uobis, anathema sit. si-
 cut praediximus, et nunc iterum dico: si qui uobis
 adnuntiauerit praeterquam quod accepistis, ana-
 thema sit.
 20 Cum ergo neque ipse apostolus neque angelus de caelo ad-11
 nuntiare possit aliter aut docere praeterquam quod semel
 Christus docuit et apostoli eius adnuntiauerunt, miror satis unde
 hoc usurpatum sit ut contra euangelicam et apostolicam disci-
 plinam quibusdam in locis aqua offeratur in dominico calice,

11 Gal. 1, 6—9.

1 adnuntiatis *LMOPQ¹SV*, adnuntiabit *Q²v*, praecipitur adnuntia-
 tis *R* quodusque *OR* si] si et *LOPQv* 2 praecipitur *SM¹*
 apostolis *O* et traditur *om. V* 3 ut *om. S* commemoratione
 dñm *R* 4 dñm *R¹* 5 a *om. R* quod ex quam *Sm. 2* nisi
 eadem ... p. 715,7 secundum *om. O* dño *R¹* 6 quoque] eoque *P*
 calicem] domini *add. Qv* pari ratione] parationem *S*, rationem *Q*
 (ratione *M*) 7 a *om. S* eu. autem] euangelico saltem *S*
 8 omnino] omno *S*, omnimodo *R* recedendum non *LPv* 10 beatus
om. R docens dicet *S* 12 ad g.] in g. *R* alium *Q* 13 alius *Q*,
 alium *L* si *om. RS* sint *S* qui *om. M¹Q¹* turbant
LPQR 14 christo *R¹* 15 nos] aut nos *v* angelos *Q*
 euangelizauerit *S*, aliter (aut aliter *Q*) adnuntiet *LPQRv*; cf. 543,20
 17 si quis *QRv*

quae sola Christi sanguinem non possit exprimere. cuius rei sacramentum nec in psalmis tacet spiritus sanctus faciens mentionem dominici calicis et dicens: calix tuus inebrians perquam optimus. calix autem qui inebriat utique uino mixtus est. neque enim aqua inebriare quemquam potest. sic autem calix dominicus inebriat ut et Noe in Genesi uinum bibens inebriatus est. sed quia ebrietas dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis, cum diceret spiritus sanctus in psalmo calix tuus inebrians, addidit perquam optimus, quod scilicet calix dominicus sic inebriet ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam redigat, ut a sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque respiscat, et quemadmodum uino isto communi mens soluitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita et potio sanguine Domini et poculo salutari exponatur memoria ueteris hominis et fiat obliuio conuersationis pristinae saecularis et maestum pectus ac triste quod prius peccatis angentibus premebatur diuinae indulgentiae laetitia resoluitur: quod tunc demum potest laetificare in ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur dominicam teneat ueritatem.

- 12 Quam uero peruersum est quamque contrarium, ut cum Dominus in nuptiis de aqua uinum fecerit, nos de uino aquam faciamus, cum sacramentum quoque rei illius admonere et instruere nos debeat, ut in sacrificiis dominicis uinum potius offeramus. nam

3 Ps. 22, 5.

1 christus R	2 tacet S sed cet s. l.	4 perquam optimus]
quam praeclarus est Q	5 mixtus uino Q	est] ** M, et Q
6 inebriat] potest inebrians S	genesim Q (genesi M)	7 et om. S
8 uini] domini et calicis uini S	9 sanctus] add. S: faciens mentionem	
dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas uini saecularis	10 quam praeclarus M ² (perquam optimus M ¹ Q)	
cum diceret sps scs	11 inebriat LPRv	12 a] ad Q
sic] sic bibentes LPQv	13 mens om. S	
LPQ	14 ita om. S	
respiscat] respiciat V teste Rigaltio	et potio QV, epoto LP, potato R, epotato v, potest S	
15 exponitur SQ	hominibus S	16 et pristinae S
17 ac] et S	18 tunc] cum R	laetificari S
19 ecclesiam LP	dominica teneatur ueritate P	23 struere Q
24 in om. S		

quia apud Iudaeos defecerat gratia spiritalis, defecit et uinum: uinea enim Domini sabaoth domus Israel est. Christus autem docens et ostendens gentium populum succedere et in locum quem Iudaei perdiderant nos postmodum merito fidei peruenire, de aqua uinum fecit, id est quod ad nuptias Christi et ecclesiae Iudaeis cessantibus plebs magis gentium conflueret et conueniret ostendit. aquas namque populos significari in apocalypsi scriptura diuina declarat dicens: aquae quas uidisti, super quas sedet meretrix illa, populi et turba et gentes ethnicorum sunt et linguae. quod scilicet perspicimus et sacramento calicis contineri.

Nam quia nos omnes portabat Christus qui et peccata nostra portabat, uidemus in aqua populum intellegi, in uino uero ostendi sanguinem Christi. quando autem in calice uino aqua miscetur, Christo populus adunatur et credentium plebs ei in quem credidit copulatur et iungitur. quae copulatio et coniunctio aquae et uini sic miscetur in calice Domini ut conmixtio illa non possit ab inuicem separari. unde ecclesiam id est plebem in ecclesia constitutam fideliter et firmiter in eo quod credidit perseuerantem nulla res separare poterit a Christo quo minus haereat semper et maneat indiuidua dilectione. sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest quomodo nec uinum solum potest. nam si uinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. si uero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. quando autem

8 Apoc. 17, 15.

1 spiritalis gratia <i>S</i>	deficit <i>L</i>	2 uineam <i>S</i> ¹	istrahel
est <i>S</i> , erat israel <i>LPQRv</i>	christus] <i>sps S</i>	4 nos] nec <i>S</i>	potest
modum <i>S</i>	5 ad nuptias <i>Q</i> , adnuntians <i>S</i>	6 conuenire <i>S</i>	7 osten-
dat <i>Q</i>	populo <i>L</i> ¹	significare <i>Rv</i>	8 aquas <i>R</i>
10 ethiolorum <i>S</i>	sunt et] sunt <i>S</i>	11 in sacramento <i>LPQRv</i>	
12 portabat <i>om. R</i>	13 uidebat <i>S</i>	aqua] quam <i>S</i>	14 ostendit <i>L</i> ¹ ,
ostendens <i>S</i>	15 aquam miscet <i>S</i>	christi <i>SLP</i> ; fort. christi	
sanguine	16 ei <i>LPR</i> ² , et <i>R</i> ¹ <i>QS</i> , sanguini eius <i>V</i>	coniungitur	
<i>QVv</i>	17 <i>dnm R</i> ¹	18 unde et <i>Rv</i> , unde e <i>M</i> (unde <i>Q</i>)	19 eccle-
siam <i>QRS</i>	20 crediderit <i>R</i>	perseuerantiam <i>S</i> ; fort. perseueran-	
tem iam	re <i>S</i>	21 a <i>om. P</i>	22 dilectio <i>QRv</i>
si <i>R</i>	sanctificatione <i>S</i> ¹	calicem <i>S</i> ¹ <i>Q</i> ¹ (calice <i>M</i>)	aquam <i>P</i>
offeret <i>LP</i>	24 christus <i>S</i> , <i>sps R</i>	25 uere <i>S</i>	

utrumque miscetur et adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spiritale et caeleste perficitur. sic uero calix Domini non est aqua sola aut uinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit et copulatum et panis unius conpage solidatum. quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta et conmolita et commixta panem unum faciunt, sic in Christo qui est panis caelestis unum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus et adunatus. 10

- 14 Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in praeteritum in calice dominico aquam solam offerendam putauerunt: quaerendum est enim ipsi quem sint secuti. nam si in sacrificio quod Christus optulit non nisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit et quod faciendum esse mandauit, quando ipse in euangelio dicat: si feceritis quod mando uobis, iam non dico uos seruos, sed amicos. et quod Christus debeat solus audiri, pater etiam de caelis contestatur dicens: hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi, ipsum audite. quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid alius ante nos faciendum esse putauerit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit. neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei ueritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur et dicat: sine causa autem colunt me, man-

17 Io. 15, 14. 15. 20 Matth. 17, 5. 26 Es. 29, 13.

1 sibi] sint sibi *S*; *fort.* sic sibi copulantur *S* 2 spiritaliter *S*
 sic] si *R* 5 aut aqua sola *om. S* utrumque quae *R* 6 quo *R in*
ras., quod *SQ*; *cf. p. 707, 16* 8 conmoluta *SP* 11 est] esse *R*
 ff. km] *Q* sequem] qdam *S* 13 calicem dominicum *S'* 15 nisi
 christi *R* 16 facit *Q* (fecit *M*) 19 solus debeat *R* audire *R'*
 20 caelo *LPRv* contestetur *LP*, contestatus *R* dilectussumus *S'*,
 dilectissime *R* 22 alius *ex aliud S m. 2*, aliqui *P*, aliquis *L*, aliud
 aliquis *R* 23 faciendus *S'* esse *ex este S m. 2, om. LPQ* qui]
 quid *SR* est] et *L* 24 homines *S*, hominum *R* 25 esaiam *S*
 26 mandatas *QR*

data et doctrinas hominum docentes, et iterum Dominus in euangelio hoc idem repetat dicens: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. sed et alio in loco ponit et dicit: qui soluerit unum ex mandatis istis minimis et sic docuerit homines, minimus uocabitur in regno caelorum. quod si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud
 10 quam quod diuinitus institutum sit humana traditione mutare? nam si Christus Iesus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris et sacrificium patri se ipsum optulit et hoc fieri in sui commemorationem praecipit, utique ille sacerdos uice Christi uere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur
 15 et sacrificium uerum et plenum tunc offert in ecclesia Deo patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum uideat optulisse.

Ceterum omnis religionis et ueritatis disciplina subuertitur, 15 nisi id quod spiritualiter praecipitur fideliter reseruetur, nisi si in
 20 sacrificiis matutinis hoc quis ueretur, ne per saporem uini redo-
 leat sanguinem Christi. sic ergo incipit et a passione Christi in
 persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit

2 Marc. 7, 13. 4 Matth. 5, 19.

1 discentes *S* 5 minimis] *add. S*¹: mihi fecistis; *exp. m.* 2 sic]
 si *Q* 7 magnam *S*¹ 9 in *om. R* 10 institum *P* 11 si
om. P iesus christus *LPQv* 12 patris *R* se] sei *S*, et *R*
 ipsum] ipsum primus *LPQRv* obtulisset *R* et] ipsum et *Q*,
om. R 13 commemoratione *LPQR* utque *M* (utique *Q*)
 14 uice] qui uice *Q* id] quid *exp. L* 15 patri si] patris *R*
 16 secundum *om. S* 19 si *om. S* 20 per saporem u. r. s. christi]
 uinum offerat ne per saporem uini odore fragrantia (flagrantem *C*, fra-
 grante 5 *codd. Felli*) odor (ab infideli conscientia odor *C* et 5 *codd.*) uini
 horis (umbris *C*) matutinis fuerit agnitus et cognoscatur esse christianus
 dum nos sanguine (sanguinem *C* et 5 *codd.*) christi in uini oblatione (*om.*
 in uini oblatione *C*) confundimur (commemoramus 5 *codd.*) *RC* (= *Cor-*
beiensis) et 5 *codd. quos laudat Oxon.* uini] ueni *L*¹*S* 21 sic ...
 christi in *om. S* 22 persecutione *R* fraternitas ... oblationibus
om. S discit] dicit *S*

de sanguine eius et cruore confundi. porro autem Dominus in euangelio dicit: qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis. et apostolus quoque loquitur dicens: si hominibus placerem, Christi seruus non essem. quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere.

- 16 An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri uidetur, tamen cum ad cenandum uenimus, mixtum calicem offerimus? sed cum cenamus, ad conuiuium nostrum plebem conuocare non possumus, ut sacramenti ueritatem¹⁰ fraternitate omni praesente celebremus. at enim non mane, sed post cenam mixtum calicem optulit Dominus. numquid ergo dominicum post cenam celebrare debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum¹⁵ et uesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est: et occident illum omne uulgus synagogae filiorum Israel ad uesperam. et iterum in psalmis: adleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. nos autem resurrectionem Domini mane celebramus.²⁰
- 17 Et quia passionis eius mentionem in sacrificiis omnibus facimus, passio est enim Domini sacrificium quod offerimus, nihil aliud quam quod ille fecit facere debemus. scriptura enim dicit ut quotienscumque calicem in commemorationem Domini et pas-

2 Marc. 8, 38. 4 Gal. 1, 10. 16 Ex. 12, 6. 18 Ps. 140, 2.
24 cf. I Cor. 11, 26.

2 confusus] confessus Q fuerit] coram hominibus *add.* Q confundet RQ¹, confidet Q² (confitebitur M *in ras.*) 4 placere uellem V
5 christus ex christi R 6 bibire S 7 estsi M (et si Q) 8 ad]
a Q (ac M) 10 ueritate L 11 fraternitatem Q omne R
ad LQS 12 nuncquid S 13 sic] si S 14 christi ex christus R
15 uespera LP ipsius R occansum S 16 uespera S
in mundi R occiderunt illud S 17 omnis Q istrachel S
18 manum Q 19 resurrectionem ex rectionem S m. 2 20 domini]
in sacrificiis omnibus dñi R celebremus M¹ (celebramus M²Q) 21 et
quia] qui V faciamus M¹ (facimus M²Q) 23 ille] ipse R dicit]
add. Rv: quotienscumque enim ederitis panem istum et calicem istum
biberitis mortem domini adnuntiabitis (adnunciatis R) quoadusque ueniat
(= I Cor. 11, 26) 24 ut om. Rv quotienscumque] ergo *add. Rv*

sionis eius offerimus, id quod constat Dominum fecisse faciamus.
et uiderit, frater carissime, si quis de antecessoribus nostris uel
ignoranter uel simpliciter non hoc obseruauit et tenuit quod nos
Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simpli-
citati eius de indulgentia Domini uenia concedi: nobis uero non
poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus,
ut calicem dominicum uino mixtum, secundum quod Dominus
optulit, offeramus et de hoc quoque ad collegas nostros litteras
dirigamus, ut ubique lex euangelica et traditio dominica serue-
tur et ab eo quod Christus et docuit et fecit non recedatur.

Quae ultra iam contemnere et in errore pristino perseuerare
quid aliud est quam incurrere in obiurgationem Domini incre-
pantis [in psalmo] et dicentis: ad quid exponis iustifi-
cationes meas et adsumis testamentum meum per
os tuum? tu autem odisti disciplinam et abiecisti
sermones meos retro. si uideras furem, concurre-
bas ei et inter moechos particulam tuam ponebas.
exponere enim iustificationes et testamentum Domini et non hoc
idem facere quod fecerit Dominus, quid aliud est quam sermo-
nes eius abicere et disciplinam dominicam contemnere nec ter-
rena sed spiritalia furta et adulteria committere? dum quis de
euangelica ueritate furatur Domini nostri uerba et facta, et cor-
rumpit adque adulterat praecepta diuina. sicut apud Hieremiam
scriptum est: quid est, inquit, paleis ad triticum? prop-

13 Ps. 49, 16. 18. 24 Hier. 23, 28. 30. 32.

1 dno <i>L</i> , dns <i>R</i>	facimus <i>S</i> ¹	2 et om. <i>R</i>	frs <i>kmi</i> <i>Q</i>
(frater <i>kmi</i> <i>M</i>)	quid <i>R</i>	de om. <i>L</i>	3 hoc om. <i>R</i>
om. <i>R</i>	4 simplicitatis <i>S</i>	5 de] ne <i>S</i>	7 mixtum uino <i>R</i>
8 de] super <i>V</i>	10 et docuit] docuit <i>S</i>	12 currere <i>S</i>	in] id <i>L</i>
obiurgatione <i>S</i>	13 in psalmo om. <i>S</i>	expones <i>Q</i>	14 meae <i>R</i>
adsumes <i>LOQ</i>	meum] tuum <i>P</i>	16 meus <i>O</i>	uidebas <i>QRv</i>
simul concurrebas <i>Q</i> ; cf. 169, 14	17 ei om. <i>LR</i> , cum eo <i>Q</i>	inter	
moecos <i>S</i> , cum adulteris <i>Q</i>	particulam] portionem <i>Q</i>	tuam om. <i>L</i>	
18 dei <i>R</i>	20 eius om. <i>S</i>	21 qui <i>L</i> ¹ , om. <i>R</i>	22 ueritatem <i>Q</i>
nostri] non <i>PM</i> (nostri <i>Q</i>)	et corrumpit] corrumpit <i>QRv</i>	23 iere-	
mian <i>SP</i> , hieremian <i>R</i>	24 ad] aut <i>S</i>		

ter hoc ecce ego ad prophetas, dicit Dominus, qui furantur uerba mea unusquisque a proximo suo, et seducunt populum meum in mendaciis suis et in erroribus suis. item apud eundem alio loco, et moechata est, inquit, lignum et lapidem, et in his omnibus non est reuersa ad me. quod furtum et adulterium ne in nos etiam cadat cauere solliciti et timide ac religiose obseruare debemus. nam si sacerdotes Dei et Christi sumus, non inuenio quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus, quando ipse in euangelio maxime dicat: ego sum lumen¹⁰ saeculi. qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi et praecepta eius obseruare debemus, quia et ipse alio in loco mittens apostolos dixit: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite¹⁵ ergo et docete omnes tingentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quaecumque praecepi uobis. quare si in lumine Christi ambulare uolumus, a praeceptis et monitis eius non recedamus agentes gratias, quod dum instruit in futu-²⁰ rum quid facere debeamus, de praeterito ignoscit quod simpliciter errauimus. et quia iam secundus eius aduentus nobis propinquat, magis ac magis benigna et larga dignatio corda nostra luce ueritatis inluminat.

- 19 Religioni igitur nostrae congruit et timori et ipsi loco adque²⁵ officio sacerdotii nostri, frater carissime, in dominico calice miscendo et offerendo custodire traditionis dominicae ueritatem

4 Hier. 3, 9. 10. 10 Io. 8, 12. 14 Matth. 28, 18—20.

2 a om. <i>SQ</i> (ad <i>M</i>)	proximū suū <i>M</i> (ū corr.)	4 eodem <i>S</i> ¹
moecata <i>S</i>	5 in lignum <i>v</i>	6 furtum ex futurum <i>SQ</i> (furtum <i>M</i>)
9 debemus <i>R</i>	11 saeculi] mundi <i>Q</i>	13 christi <i>R</i>
14 in alio <i>v</i>	apostolus <i>OP</i>	16 omnes <i>LS</i> , gentes omnes <i>OPR</i> ,
omnes gentes <i>Qv</i>	tingentes] baptizantes <i>Q</i>	eas <i>R</i>
17 fili <i>SPQ</i>	eas <i>R</i>	19 uolumus <i>Oxon.</i>
20 dum] nondum <i>S</i>	21 quod <i>Q</i>	22 errauimus] eramus <i>S</i>
iam om. <i>P</i>	ignoscit <i>O</i> , agnoscit <i>P</i> ¹	23 benigna eius <i>LOPQRv</i>
25 religione <i>O</i>	adpropinquat <i>LOPQRv</i>	26 benigna eius <i>LOPQRv</i>
	26 sacerdoti <i>O</i> , sacerdotis <i>S</i>	nro <i>O</i>

et quod prius apud quosdam uidetur erratum Domino monente corrigere, ut cum in claritate sua et maiestate caelesti uenire coeperit, inueniat nos tenere quod monuit, obseruare quod docuit, facere quod fecit. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXIIII.

CYPRIANVS ET CETERI COLLEGAE QVI IN CONCILIO ADFVERVNT
NVMERO LXVI FIDO FRATRI S.

Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam paenitentiam plenam egisset et Domino Deo in quem deliquerat satisfecisset, temere Therapius collega noster immaturo tempore et praepropera festinatione pacem dederit. quæ res nos satis mouit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis et sine petitu et conscientia plebis nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente pax ei concederetur. sed librato apud nos diu consilio satis fuit obiurgare Therapium collegam nostrum quod temere hoc fecerit et instruxisse ne quid tale de cetero faciat: pacem tamen quomodocumque a sacerdote Dei semel datam non putauimus auferendam ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus.

2 corripere *S* sua et maiestate *om. R* et *om. S* uenire|
desinit O 3 nos tenere *ex* nostre *S m. 2* docuit] nocuit *R*
4 opto ... ualere *om. S.* — Caecili Cypriani ad Caecilium (de sacramento calicis dominici *add. Q*) explicit *SQ*, De (Explicit ad Caecilium de *P*, Ad Caecilium de *R*) sacramento dominici calicis (*om. R*) explicit (*om. P*) *LPR.* —

Epist. LXIIII. — Incipit ad Fidum de infantibus baptizandis *CLPQR.* —
7 salute *L¹R* 9 quondam *C²LMPQ¹RV*, quodam *Q²*, quandam *C¹*
ei *ex* et *M* (ei *Q*), et *PR¹* 10 deliquerit *C* 11 temere *om. CRv*
terapios *L¹* propria *R* 14 et sine] sino *CR* 15 urgente
om. CR ei] et *exp. C* 16 liberato *C* 17 therapium *Q*
et *om. C* 19 a sacerdote] sacerdoti *L* semel] apud *exp. C*
offerendam *C¹* ac] hac *L¹Q* 20 uictoria *C¹* promissimus *L*

- 2 Quantum uero ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum uel tertium diem quam nati sint constitutos baptizari non oportere et considerandam esse legem circumcisionis antiquae, ut intra octauum diem eum qui natus est baptizandum et sanctificandum non putares: longe aliud in concilio nostro uisum est. in hoc enim quod tu putabas esse faciendum nemo consensit, sed uniuersi potius indicauimus nulli hominum nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. nam cum Dominus in euangelio suo dicat: filius hominis non uenit animas hominum perdere sed saluare, quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. quid enim ei deest qui semel in utero Dei manibus formatus est? nobis enim adque oculis nostris secundum dierum saecularium cursum accipere qui nati sunt incrementum uidentur. ceterum quaecumque a Deo fiunt Dei factoris maiestate et opere perfecta sunt.
- 3 Esse denique apud omnes siue infantes siue maiores natu unam diuini muneris aequalitatem declarat nobis scripturae diuinae fides, cum Helisaeus super infantem uiduae filium qui mortuus iacebat ita se Deum deprecans superstrauit, ut capiti caput et faciei facies adplicaretur et superfusi Helisaei membra singulis paruuli membris et pedes pedibus iungerentur. quae res si secundum natiuitatis nostrae et corporis qualitatem cogitetur,

9 Luc. 9, 56.

1 quantum ... l. 11 perdenda est *exh. Augustinus Contra duas epist. Pelag. IV 23* infantum *C u corr.* 2 diem tertium *L* quam] dum quam *V*, quo *v et Aug. textus* sunt *R et Aug.* 4 antiquae *R* ae in *ras.*, antiqua *M* (antiquae *Q*) 5 longe] aliquid *C* 6 uisum] omnibus uisum *Qv et Aug.* tu *om. Aug.* 7 consentit *P*, concessit *C* indicamus *C¹ v* 8 homini *v* misericordiae dei gratiam *Aug.* 10 hominum *om. CR et Aug.* sed saluare *R sed salua in ras., om. C* 11 si] sicut *C* anima] innocens *add. C* 12 manibus dei *Q* 17 maioris *L* 18 declara *R* diuinae scripturae *v* 19 cum *om. v* eliseus *PQ* infante *C¹* uiduae *C sed ae in ras., samaritis V* 20 ita se *om. P* caput *ex* apud *C* 21 faciei *C sed ei in ras., facie L* applicaret *R* superfusa *CR* elisae *L*, elisei *PQ* singuli *L* 22 paruulis *C¹* iungerentur *C¹* 23 qualitatem] inaequalitatem *v* cogitatur *C*

adulto et proecto infans non posset aequari nec cohaerere et sufficere possent parua membra maioribus. sed illic aequalitas diuina et spiritalis exprimitur, quod pares adque aequales sint omnes homines, quando a Deo semel facti sunt et possit aetas nostra in incrementis corporum secundum saeculum, non secundum Deum habere discrimen: nisi si et gratia ipsa quae et baptizatis datur pro aetate accipientium uel minor uel maior tribuitur, cum spiritus sanctus non de mensura sed de pietate adque indulgentia paterna aequalis omnibus praebeatur. nam Deus ut personam non accipit, sic nec aetatem, cum se omnibus ad caelestis gratiae consecutionem aequalitate librata praebeat patrem.

Nam et quod uestigium infantis in primis partus sui diebus constituti mundum non esse dixisti, quod unusquisque nostrum adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad caelestem gratiam dandam inpedimento esse oportere. scriptum est enim: omnia munda sunt mundis. nec aliquis nostrum id debet horrere quod Deus dignatus est facere. nam etsi adhuc infans a partu nouus est, non ita est tamen ut quisquam illum in gratia danda adque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato et recens nato quodam modo exosculamur, quando id quod Deus fecit amplectimur. nam quod in Iudaica circumcisione carnali octauus dies obseruabatur, sacramentum est in umbra adque

16 Tit. 1, 15.

1 cohereret <i>L</i>	2 possint <i>Q</i>	3 aequalem <i>R</i>	sit <i>R</i> , sunt <i>C</i>
5 in <i>om. CR</i>	corporis <i>v</i>	6 si <i>om. C</i>	et <i>om. R</i> quae et] quae
<i>CRv</i>	7 minore <i>R</i>	9 paterne <i>C</i> ¹	10 accepit <i>C</i> ¹ aetate <i>L</i>
patrem] parem <i>Bamb. (B)</i>	14 constituto <i>L</i>	15 adhuc horreat] ad-	
horreat <i>L</i>	exhosculari <i>Q</i> , rex osculari <i>C</i> , sed rex <i>corr. in eum</i>	caeleste <i>L</i>	
17 sunt <i>om. C</i>	nec ... l. 24 amplectimur <i>exh. August. l. c.</i>		
aliquid <i>C</i> ¹	18 dominus <i>Aug.</i>	etsi] si et <i>P</i>	a partu] aperte <i>C</i>
ert <i>corr.</i>	19 non et est <i>om. CR</i>	ut] ut ne <i>CR</i>	gratiam <i>Q</i>
21 ipsas <i>om. C in ras.</i> , ipsa <i>R</i>	ad hoc <i>L</i>	22 regentes <i>corr. in</i>	
regentis <i>C</i>	manus] malis <i>L</i>	cogitari <i>Q</i>	quas] quam <i>C</i>
23 regens <i>L</i> ¹	nato <i>om. v</i> , acto <i>ex ato C</i>	24 iuda <i>C</i> ¹	carnali <i>om. C</i>

imagine ante praemissum, sed ueniente Christo ueritate completum. nam quia octauus dies id est post sabbatum primus dies futurus erat quo Dominus resurgeret et nos uiuificaret et circumcisionem nobis spiritalem daret, hic dies octauus id est post sabbatum primus et dominicus praecessit in imagine. quae imago cessauit superueniente postmodum ueritate et data nobis spiritali circumcisione.

- 5 Propter quod neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse ea lege quae iam statuta est, nec spiritalem circumcisionem impedi carnali circumcisione debere, sed omnem omnino admittendum esse ad gratiam Christi, quando et Petrus in actis apostolorum loquatur et dicat: Dominus mihi dixit neminem hominum communem dicendum et inmundum. ceterum si homines impedi aliquid ad consecutionem gratiae posset, magis adultos et prouectos et maiores natu possent impedi peccata grauiora. porro autem si etiam grauissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur et a baptismo adque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima natiuitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso

12 Act. 10, 28.

1 in imagine *Cv*, iamagine *R* in ueritate *CR* 2 quia *corr.*
 in qui *C* octauum diem *R* id est ... l. 4 octauus id *om. C*
 abblatum *R* item l. 5 3 quo] quod *LM* (quo *Q*) 5 imaginem *C*
 7 spiritale *C*¹*P* 8 ad gratiam consequendam *CR* 9 ea] a *C*
 10 a carnali *P*, carnaliter *C* circumcisionem *L*¹*CR* deberet *C*,
 impedi debere *R* omne] omne nominum *R* 11 omnino *CLPMQ*¹*RV*,
 omnino hominem *Q*²*v* 12 actus *Q* 13 hominum *LPV*, hominem
CRv, *om. Q* et *ex* esse *C* 14 ceterum ... p. 721, 2 aliena peccata *exh.*
*Augustinus Contra duas epist. Pelag. IV 23 = A*¹ et *Contra Iulian.*
*Pelag. I 6 = A*² impedi *L* 15 possent *CLPQR* adulto et prouectus *C*
 16 porro usque ad finem *exh. Hieronymus adu. Pelag. p. 545 = H*
 etiam *om. A*² 17 delictorum *C* multo *A*¹*H*
 18 crediderunt *L* remissio *H* adque *CLPQRA*¹*A*²*H*, et *V*,
 atque a *v* 19 gratiae *L* 21 prime *C*¹ 22 qui] quae *R* sed
 nae s. l. remissa *LPQ*, remissionem *H*

facilius accedit quod illi remittuntur non propria sed aliena peccata.

Et idcirco, frater carissime, haec fuit in concilio nostra sententia a baptismo adque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. quod cum circa uniuersos obseruandum sit adque retinendum, magis circa infantes ipsos et recens natos obseruandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de diuina misericordia plus merentur quod in primo statim natiuitatis suae ortu plorantes ac fientes nihil aliud faciunt quam deprecantur. optamus te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXV.

CYPRIANVS EPICTETO FRATRI ET PLEBI ASSVRAS CONSISTENTI S.

15 Grauitur et dolenter motus sum, fratres carissimi, quod cognouerim Fortunatianum quondam apud uos episcopum post grauem lapsum ruinae suae pro integro nunc agere uelle et episcopatum sibi uindicare coepisse. quae res contristauit me, primo propter ipsum qui miser uel diaboli tenebris in totum excaecatus uel

3 fratres *CM*, *om. R* km̃ *C*, *om. M* (f. k. *Q*) nostro *C*
 4 a gratia] gratia *CH* omnibus] hominibus *L* 6 uniuersa *C*
 seruandum *CR* magis *CPQRV*, ** magis *Q*, ut magis *M*, tum
 magis *Hv* 7 recentes *C*² puta *H* 8 hos *R* de ope
om. Q (*exh. M*) nostra ad diuinam misericordiam *H* miserentur *Q*
 (merentur *M*) 10 quam *ex* quidam *L* optamus . . . ualere *om. CP*. —
 Ad (Explicit ad *P*, Explicit Caecili Cypriani ad *C*) Fidum de infantibus
 baptizandis explicat (*om. CP*) *CLPQR*. —{

Epist. LXV. — Incipit ad Epictetum et plebem Assuritanorum (Assur-
 rit̃ *L*, Assyritanorum *P*, Assiritanorum *N*, Desubitanorum *Q*) de (et *LNP*,
om. CR) episcopo eorum (episcoporum *M'N*, fortunato episcoporum *Q*,
om. CR) *CLMNPQR*. — 13 assyras *P* consistentibus *Q*, consisten-
 tis *R* 15 frater carissime *V* 16 fortunatum *CR* 17 pro]
 pro in *L* episcopatu *R* 18 uindicare] nelle uindicare *LNPQ*;
fort. uel uindicare

quorundam sacrilega persuasione deceptus, cum debeat satisfacere et ad Dominum exorandum diebus ac noctibus lacrimis et orationibus et precibus incumbere, audet sibi adhuc sacerdotium quod prodidit uindicare, quasi post aras diaboli accedere ad altare Dei fas sit aut non maiorem in se iram et indignationem Domini in die iudicii pronocet, qui cum fidei et uirtutis dux fratribus esse non potuerit, perfidiae et audaciae et temeritatis magister existat et qui non docuit fratres in proelio fortiter stare, doceat eos qui uicti et prostrati sunt nec rogare, cum Dominus dicat: illis fudistis libamina et illis inposuistis sacrificia, super haec non indignabor? dicit Dominus, et alio loco: sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli, item Dominus denuo loquatur et dicat: adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curuatus est homo et humiliatus est uir, et non laxabo illis, in apocalypsi quoque legamus iram Domini conminantis et dicentis: si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de uino irae Dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni. et fumus tormentorum in saecula saeculorum ascendet: nec habebunt requiem die et nocte qui adorant bestiam et imaginem eius.

10 Es. 57, 6. 12 Ex. 22, 19. 13 Es. 2, 8. 9. 17 Apoc. 14, 9—11.

1 persuasione] persecutione Q   deceptos L   cum om. C
 debebat C   2 et ad ex te ad C   3 praeces C¹   4 post aras] portam C   5 maiore ex maiora Q (maiorae M), maiorum L¹   dno C¹
 6 cum fidei ex confidat ei C   7 temeritatis aliis ex temeritate aut quis C   10 fudisti V   imposuisti V   11 haec] omnia ergo add. CRV   12 nisi ex ni C   13 dominus post loquatur CR loquitur et dicit v   15 relaxabo CR   illos P¹   16 legimus v dno C¹   17 adoret C¹   et accipit] accipiet Q   18 frontem suam Q   19 iraeius P, irae eis C¹   20 sulphure LP, sulfure NQ
 21 tormentorum] tormento P, de tormentis eorum CRv; cf. 324, 4; 163, 21
 22 ascendet in s. s. P   ascendent LQ   habebunt Q   23 et] ac Nv
 adorauerunt C

Cum ergo haec tormenta, haec supplicia in die iudicii Domi-
 nus conminetur his qui diabolo obtemperant et idolis sacrificant,
 quomodo se putat posse agere pro Dei sacerdote qui obtemperauit
 et seruiuit diaboli sacerdotibus, aut quomodo putat manum suam
 5 transferri posse ad Dei sacrificium et precem Domini quae
 captiua fuerit sacrilegio et crimini, quando in scripturis diuinis
 Deus ad sacrificium prohibeat accedere sacerdotes etiam in
 leuiore crimine constitutos et in Leuitico dicat: homo in quo
 fuerit uitium et macula non accedet offerre dona
 10 Deo. item in Exodo: et sacerdotes qui accedunt ad
 Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelin-
 quat illos Dominus. et iterum: et qui accedunt mini-
 strare ad altare sancti, non adducent in se delictum,
 ne moriantur. qui ergo grauia delicta in se adduxerunt,
 15 id est qui idolis sacrificando sacrilega sacrificia fecerunt, sacer-
 dotium Dei sibi uindicare non possunt nec ullam in conspectu
 eius precem pro fratribus facere, quando in euangelio scriptum
 sit: Deus peccatorem non audit, sed si qui Deum
 coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit.
 20 quamuis sic quorundam pectora tenebrarum ingruentium pro-
 funda caligo caecauerit, ut de praeceptis salubribus nihil lucis
 admittant, sed semel a recto limite ueri itineris auersi per

8 Leuit. 21, 17. 10 Ex. 19, 22. 12 Ex. 9, 31. 18 Io. 9, 31.

1 iudicii] irae ex in C dñō C¹ 2 his] iis v obtemperant
 L¹N 3 putant posse C¹P, putat pro se R 5 transferre P
 dei om. CRV 6 sacrilegiorum et criminum C in om. C
 diuinis scripturis C 8 leuiori Rv, religione L, om. P con-
 stitutos CRQ², consecutos LMNPQ¹ 9 accedat C 10 et
 om. CR 11 delinquat N 12 qui] cum Vv administrare P
 13 altare sanctum C¹, sanctum V teste Rigaltio 14 qui] quia C
 in se delicta CRv 15 sacrificandum C¹, sacrificandos P, sacrificau-
 runt Q sacrilege LNP 16 dei om. C 17 euangelium
 C¹L 18 si om. C quis Pv dñm R 19 et uoluntatem]
 uoluntatemque C 20 peccatora C¹L¹Q¹ (pectora M) profundi C¹
 21 ut de] unde C¹ salutaribus C 22 sed R, et C, om. LNPQ

praeceps et abruptum criminum suorum nocte adque errore rapiantur.

- 3 Nec mirum si consilia nostra aut Domini praecepta nunc abnuunt qui Dominum negauerunt. stipes et oblationes et lucra desiderant, quibus prius insatiabiles incubabant, et cenis adque epulis etiam nunc inhiant, quarum crapulam nuper superstitem in dies cruditate ructabant, nunc manifestissime conprobantes nec ante se religioni, sed uentri potius et quaestui profana cupiditate seruisse. unde et ipsam uenisse perspicimus et credimus de Dei exploratione censuram, ne apud altare consistere et con- tractare ulterius perseuerarent pudorem incesti, fidem perfidi, religionem profani, diuina terreni, sancta sacrilegi. quod ne tales ad altaris impiamenta et contagia fratrum denuo redeant omnibus uiribus excubandum est, omni uigore nitendum ut quantum possumus ab hac eos sui sceleris audacia retundamus, ne adhuc agere pro sacerdote conentur qui ad mortis extrema deiectionis lapsos laicos ruinae maioris pondere proruerunt.
- 4 Si uero apud insanos furor insanabilis perseuerauerit et recedente spiritu sancto quae coepit caecitas in sua nocte perman- serit, consilium nobis erit singulos fratres ab eorum fallacia separare et, ne quis in laqueos erroris incurrat, ab eorum con-

1 praeceps] praeces Q per abruptum v, abrupto P nocte] necte Q adque errore] adquirere C 3 dnm Q adnuunt L
 5 insatiabiliter ex insatiabile C succumbebant C sed e ex a
 6 iniant L¹, hiniant C, initiant P superstiti nuper v, nuperstet R,
 superstiti ex nuperstate C 7 conprobanter C 8 nec ante] negasse
 ex negante C religionis LQ sed] et L et om. Q 9 inde Q
 in ipsa M (ipsam Q) prespicimus R 10 ne] nec M¹ Q¹ altarem
 C¹ L¹ Q contractare CNPRo 11 pudore C² Q² (pudorem C¹ M¹ Q¹);
 item fide p. religionis C² Q² 12 profanis Q terrenis Q 13 alta-
 res L, altare NP impiamente LP¹ fratrum L, fratrem C¹, fruc-
 tum R 14 est] est et v omni uigore nitendum om. V^o 15 ab
 hac] et hanc ex ad hac C eos om. C suis PQ, uis L celeris LP,
 scelis C audaciam C 16 detecti C¹ 17 lapsus laicus C
 maiore C¹ deruerunt C 18 insano furore P 19 quae]
 quate C cepit cecitas L, coepitica coecitatis C 20 singulis C,
 in singulos Q 21 ne quis] quisquis C sed quis s. l. incurrerit C²
 contagiones C¹

tagione secernere, quando nec oblatio sanctificari illic possit ubi sanctus spiritus non sit, nec cuiquam Dominus per eius orationes et preces prosit qui Dominum ipse uiolauit. quod si Fortunatianus aut inmemor criminis sui per diaboli caecitatem aut minister et seruus diaboli factus ad decipiendam fraternitatem in hoc suo furore permanserit, uos quantum potestis elaborate et in hac caligine diaboli saeuientis fratrum mentes ab errore reuocate, ne alienae dementiae facile consentiant. ne se desperatorum delictis participes faciant, sed teneant integri salutis suae tenorem et integritatis conseruatae a se et custoditae perpetuum uigorem.

Lapsi uero magnitudinem delicti sui cognoscentes a deprecando Domino non recedant nec ecclesiam catholicam, quae una et sola est a Domino constituta, derelinquant: sed satisfactionibus immorantes et Domini misericordiam deprecantes ad ecclesiam pulsent, ut recipi illuc possint ubi fuerunt et ad Christum redeant a quo recesserunt. nec audiant eos qui se falsa et mortali seductione decipiunt, cum scriptum sit: nemo uos decipiat inani-
bus uerbis. propterea enim uenit ira Dei super filios contumaciae. nolite ergo esse participes eorum. ergo contumaces et Deum non timentes et ab ecclesia in totum recedentes nemo comitetur. quod si quis inpatiens fuerit ad deprecandum Dominum qui offensus est et nobis obtemperare noluerit, sed

17 Eph. 5, 6. 7.

1 secernere] hunc eruere *ex* hecuerere *C* oblatione *L* illuc *M*¹
(illic *M*²*Q*) possit] pos. *Q*¹, post *M* 2 spiritus sanctus *v* sit
nec] digne *ex* signe *C* dns corr. in dari *C* 3 prosit] possit *C*
fortunatus *CR* 4 aut i.] haut memor *C* caecitatem ... diaboli
om. C 6 in hec alienigene *C* 7 seuiantes *CNR*, seuiuentes *Q*
8 alienae] alienigine *C* consentiat *C* 9 faciant participes *L*
set *L*, et *CR* integris *Q*, integrae *R*, integro *C*¹, integra *N* suae
tenorem *om. CR*; tenorem *om. Vv* 10 uigorem] tenorem *Vv* 11 cognoscenturtes *Q* (cognoscentes *M*) ad deprecandum *C* 12 nec]
in *PQ* et sola *om. L* 13 a *om. CQ* dñ *C* constituta]
consecrata *V* derelinquent *C*, relinquant *R* immorantibus *C*¹
14 misericordia *R* 15 illic *C*²*v* 16 audeant *CLNQ* eos] ante
eos *C* falsa] fallaci *CRv* et *om. L* immortalis *L* seductione]
circumuentione *CRVv* 17 inmanibus *L*¹ 20 dñm *CR* 21 qui *C*¹
inpatiens] incapiens *C* 22 dñ *LP* sed d. e. p. s. fuerit *om. CR*

desperatos et perditos secutus fuerit, sibi inputabit cum iudicii dies uenerit. quomodo enim deprecari in die illo Dominum poterit qui et ante hoc Christum et nunc quoque ecclesiam Christi negauit et episcopis sanis et integris et uiuentibus non obtemperans comitem se et participem morientibus praebuit? opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

EPISTVLA LXVI.

CYPRIANVS QVI ET THASCIVS FLORENTIO CUI ET PVPPIANO
FRATRI S.

1 Ego te, frater, credideram tandem iam ad paenitentiam con- 10
uertere, quod in praeteritum tam infanda tam turpia tam etiam
gentilibus execranda aut audisses de nobis temere aut credidisses.
porro autem etiam nunc in litteris tuis animaduerto eundem te
adhuc esse qui prius fueras, eadem te de nobis credere et in eo
quod credideris perseuerare et ne forte claritatis et martyrii tui 15
dignitas nostra communicatione maculetur, mores nostros dili-
genter inquirere et post Deum iudicem qui sacerdotes facit te
uelle non dicam de me — quantus enim ego sum? — sed de
Dei et Christi iudicio iudicare. hoc est in Deum non credere, hoc

1 secutos *LN* inputauit *R* 2 dñ *N*, dñs *L* 3 quis *M*
(qui *Q*) ante hoc] tunc *CR* quoque *om. L* 4 et episcopis]
episcopis *C* obtemperat *L*, obtemperant *PQ* 5 comitem se sed et
ex comittere et *C* opto ... ualere *om. CL*, bene ualere opto uos
frs *kmi* semper *P* 6 carissimi] *kmi* ac desiderantissimi *Qv* ualere]
add. MQ: fraternitati salute (salute *Q*?) ualete. — Ad Epictetum et plebem
(assyritanorum *add. N*) explicit *LNQ*, Explicit ad Epictetum et plebem
Assyritanorum et episcopo eorum *P*, Ad Epictetum et plebem Assuritanorum
de Fortunato quondam episcopo (epis *C*) eorum (*om. C*) explicit *CR*. —

Epist. LXVI. — Incipit ad Florentium quem et Puppianum (pupianum
To) *BLNPTo*, Florentio et Pupiano b. c. e. *H*. — 8 tascius *HNo*, ascius *B*,
eascius *T*, thascius *L* in *ras. m. 2* pupiano *To* 12 aut audisses]
ut audisses *BL* 13 in *om. N* 14 in *om. B* 15 quod] quo *N*
16 communicatione] commaculatione *N* commaculetur *H* in mores
B'T, instais mores *H* 17 qui *eras. in B* facit *om. B* 18 sed
om. LP

est rebellem aduersus Christum et aduersus euangelium eius
existere, ut cum ille dicat: nonne duo passeress asse
ueneunt et neuter eorum cadit in terram sine pa-
tris uoluntate, et probet maiestas eius et ueritas sine con-
scientia et permissu Dei etiam minora non fieri, tu existimes
sacerdotes Dei sine conscientia eius in ecclesia ordinari. nam
credere quod indigni et incesti sint qui ordinantur quid aliud
est quam contendere quod non a Deo nec per Deum sacerdotes
eius in ecclesia constituentur.

10 An putas maius esse de me meum quam Dei testimonium, 2
cum Dominus ipse doceat et dicat testimonium non esse uerum
si quis ipse de se testis existat, eo quod unusquisque utique sibi
faueat nec contra se aliquis infesta et aduersa depromat, fides
uero sincera sit ueritatis, si in praedicationibus nostris alius sit
15 praedicator ac testis. si testimonium, inquit, dixero de
me, testimonium meum non est uerum. alius est
enim qui testis est de me. quod si ipse Dominus omnia
postmodum iudicaturus sic noluit de testimonio suo sibi
credi, sed maluit de iudicio ac testimonio Dei patris probari,
20 quanto magis hoc seruos eius obseruare oportet, qui iudicio ac
testimonio Dei non probantur tantum, sed etiam gloriantur.
praeualuit autem apud te contra diuinam sententiam, contra con-

2 Matth. 10, 29. 15 Io. 5, 31. 32.

2 ut] et <i>T</i>	3 ueniunt <i>BL'NPT</i>	neuter eorum non <i>HN</i> ,
non <i>BL</i>	terra <i>v</i>	4 probat <i>T</i> , comprobat <i>H</i>
eius <i>om. T</i>	5 permissu <i>B</i>	etiam ... dei <i>om. B</i>
non <i>H sed corr.</i> , minima <i>o</i> , mora <i>PT</i>	et existimas <i>T as ex e</i>	6 eius]
et permissum <i>add. B</i>	in ecclesia <i>om. B</i>	7 incerti <i>o</i>
tendere <i>LN</i> , concedere <i>V</i> , condere <i>T'B</i> , credere <i>HPT²ov</i>		8 con-
<i>om. P</i>	meum <i>om. B</i>	12 exstat <i>P</i>
<i>om. P¹</i> , ... sibi <i>T</i>	13 fabeant <i>N</i> , placeat <i>V</i>	eo quod <i>om. B</i>
primat <i>T</i>	si fides <i>B</i>	14 uera <i>N</i>
<i>HLPT</i>	15 inquit ... testimonium <i>om. T</i>	16 meum] enim
meum <i>B</i>	17 quod si] quod <i>N</i>	qui omnia <i>Po</i>
sit <i>BLNPo, om. HTv</i>	suo testimonio <i>H</i>	19 deo <i>T¹</i>
<i>om. N</i>	20 seruis <i>B</i>	21 dei] nostri <i>add. B</i>
banantur <i>B</i>	22 autem <i>om. B</i>	et contra <i>Pov</i>

scientiam nostram fidei suae uiribus nixam inimicorum et malignorum commentum, quasi aqua lapsos et profanos et extra ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit spiritus sanctus, esse aliud possit nisi mens praua et fallax lingua et odia uenena-
ta et sacrilega mendacia: quibus qui credit, cum illis necesse est inueniatur cum iudicii dies uenerit.

- 3 Quod uero dixisti sacerdotes humiles esse debere, quia et Dominus et apostoli humiles fuerunt, humilitatem meam et fratres omnes et gentiles quoque optime norunt et diligunt: et tu quoque noueras et diligebas, cum adhuc in ecclesia esses et mecum 10 communicares. quis autem nostrum longe est ab humilitate, utrumne ego qui cotidie fratribus seruo et uenientes ad ecclesiam singulos benigne et cum uoto et gaudio suscipio, an tu qui te episcopum episcopi et iudicem iudicis ad tempus a Deo dati constituisti, cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: et homo 15 quicumque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem aut iudicem quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc, et iterum ad Samuel loquitur et dicit: non te spreuerunt, 20 sed me spreuerunt, et adhuc Dominus in euangelio cum ei dictum esset: sic respondes pontifici, custodiens et docens sacerdotalem honorem seruari oportere contra pontificem nihil dixerit, sed innocentiam suam tantummodo purgans respon-
derit dicens: si male locutus sum, exprobra de malo: 25

15 Deut. 17, 12. 13. 20 I Sam. 8, 7. 25 Io. 18, 23.

1 scientiam <i>B</i>	fidei] dei <i>NPo</i>	suae <i>om. No</i>	2 quasi]
quas <i>L</i> , quod <i>B</i>	et extra] extra <i>HNV</i> , et contra <i>B</i>		3 positus <i>L</i>
spiritus] christi <i>B</i>	4 praua <i>T</i> ¹	et <i>om. L</i>	linga <i>o</i>
7 dixisti <i>B</i>	8 apostoli eius <i>BHTv</i>	12 et <i>om. B</i>	13 et
cum] ut cum <i>LN</i>	te <i>om. T</i>	14 episcopum episcopi]	episcoporum
et episcopum <i>T</i>	iudici <i>B</i>	15 constitues <i>B</i> , destruis <i>T</i> ²	dominus
<i>om. V</i>	16 fecerit] fuerit <i>H</i>	ut] aut <i>L</i>	audiat <i>ex</i> audiet <i>T</i>
17 in <i>ex</i> ut in <i>H</i>	18 morietur] maledicetur <i>N</i>		20 samuelem <i>v</i>
21 et <i>om. H</i>	ad hoc <i>BHT</i> ¹ , hoc <i>T</i> ²	22 respondis <i>NP</i> , respon-	
dens <i>T</i> ¹	23 sacerdotibus <i>B</i>	24 dixit <i>H</i>	suam <i>om. B</i>
respondit <i>H</i>	25 exprobra <i>LN</i>		

si autem bene, quid me caedis? item beatus apostolus cum ei dictum esset: sic insilis in sacerdotem maledicendo, nihil contumeliose locutus sit aduersus sacerdotem, quando et potuerit se constanter exserere aduersus eos qui Deum crucifixissent et qui iam Dominum et Christum et templum et sacerdotium perdidissent, sed quamuis in falsis et spoliatis sacerdotibus umbram tamen ipsam inanem sacerdotalis nominis cogitans dixerit: nesciebam, fratres, quia pontifex est. scriptum est enim: principem plebis tuae non maledices.

Nisi si sacerdos tibi fui ante persecutionem, quando mecum 4 communicabas, post persecutionem sacerdos esse desiui. persecutio enim ueniens te ad summam martyrii sublimitatem prouexit, me autem proscriptionis onere depressit, cum publice 13 legeretur: SI QVIS TENET POSSIDET DE BONIS CAECILI CYPRIANI EPISCOPI CHRISTIANORVM, ut etiam qui non credebant Deo episcopum constituenti uel diabolo crederent episcopum proscribenti. nec haec iacto, sed dolens profero, cum te iudicem Dei constituas et Christi, qui dicit ad apostolos ac per hoc ad omnes 20 praepositos qui apostolis uicaria ordinatione succedunt: qui audit uos, me audit: et qui me audit, audit eum

8 Act. 23, 4. 5. 21 Luc. 10, 16.

1 item] item in actis apostolorum postmodum *N* beatus *om.* *L*¹
apostolus paulus *V* 2 ei *ex et T* sacerdotes dei *Tv* 3 sit]
est *H* 4 et *om.* *H* exserere *H*, exercere *Bo*, experiri *NP* :]
5 deum] *dn̄m BTov* dominum] *dn̄m Nov* 6 sacerdotem *T* per-
didissent] amisissent *B* sed . . . sacerdotibus *om.* *B* 7 ipse *B*
inanem] inouem *N* 9 principem] sacerdotem *B* plebis t.] populi
tui *v* 11 si *om.* *LT* tibi *om.* *T* fui *om.* *P*¹ 12 post] sed post *o*
13 ueniens te] te uenientem *Po* summa m. sublimitate *T* 14 pro-
scriptionis] prouectionis *H* onere *Po*, honore *BHNTV*, honorem *L*,
horrore *Beneu.*; onere in honore *fort.* depressit] prouexit *N* cum]
magis *add.* *H*¹ 15 tenet] tenet uel *ov* possidet *om.* *H*
16 credebatur *BLPT*, cedebat *H* sed prius e s. l. 17 uel diabolo] ep̄o *ex*
ep̄m *H* crederet *BHT* 18 iacto haec *B*, haec actio *H*¹
19 christo *BLNT* ad *om.* *B* hoc *corr.* in hos *T* 20 apostoli
sui carior dignatione *B* 21 et qui me . . . 729,1 misit *om.* *V* qui
me audit audit *om.* *BT* audit me *o*

qui me misit. et qui reicit uos, me reicit et eum
qui me misit.

5 Vnde enim schismata et haereses abortae sunt et oriuntur?
dum episcopus qui unus est et ecclesiae praeest superba quorun-
dam praesumptione contemnitur et homo dignatione Dei hono-
ratus indignus hominibus iudicatur. quis enim hic est superbiae
tumor, quae adrogantia animi, quae mentis inflatio, ad cognitio-
nem suam praepositos et sacerdotes uocare ac nisi apud te purgati
fuerimus et sententia tua absoluti, ecce iam sex annis nec frater-
nitas habuerit episcopum nec plebs praepositum nec grex pasto- 10
rem nec ecclesia gubernatorem nec Christus antistitem nec Deus
sacerdotem. subueniat Puppianus et sententiam dicat, iudicium
Dei et Christi in acceptum referat, ne tantus fidelium numerus
qui sub nobis arcessitus est sine spe salutis et pacis exisse uideat-
ur, ne nouus credentium populus nullam per nos consecutus 15
esse baptismi et spiritus sancti gratiam iudicetur, ne tot lapsis
et paenitentibus pax data et communicatio nostra examinatione
concessa iudicii tui auctoritate soluatur. adnue aliquando et di-
gnare pronuntiare de nobis et episcopatum nostrum cognitionis
tuae uigore firmare, ut Deus et Christus eius agere tibi gratias 20
possint quod per te sit antistes et rector altari eorum pariter et
plebi restitutus.

6 Apes habent regem et ducem pecudes et fidem seruant:
latrones mancipi obsequio pleno humilitatis obtemperant. quanto

1 reiecit uos me reiecit *T* eum] qui me reicit reicit eum *H*
3 inde *BHTov* haeresis *BLN* 4 dum] nisi dum *o* est et
om. T ecclesiae] catholicae *add. L* 5 indignatione *H* hono-
ratur *L* 6 indicatur *H* qui *o*, quae *B* est hic enim *T*, est
enim haec *B* superbia aut *B* 7 animae *T* 8 et] factos
et *H* ac nisi] agni: si *T* 9 ecce] et te *BL*, et *Po* 10 episco-
patum *L* 11 christus] sps *T*, sps scs *B* 12 pupianus *ov* dicat]
dicat et *BHTov* 13 ne] nec *BH* tantum *B* 14 accersitus
est *Bo*, accessit *H* 15 ne] nec *v* 16 esset *H*¹*N*, est *L* iudicatur
gratiam baptismi et sps sci *o* ne] nec *B* 17 communicatio nostra]
lege communicationis tradita *H* 18 soluantur *B* aliquando *T*,
aliquanto *B* 19 pronuntiare *om. B* 20 tuae *om. T* uigore]
uictore *BP*, iudicio *H*, auctoritate *ov* formare *NP*, reformare *H*
christus] sps *T* 21 sit *om. o* altarii *B* 22 restitutus sit *o*
23 ducem] iudicem *o* pecudes *om. Po* et] et ei *v*, et eis *o*
24 mancipio *H*, atque mancipia *T*² pleno obsequio *H*

simpliciores et meliores uobis sunt brutae pecudes et muta animalia et cruenti licet ac furentes inter gladios adque inter arma praedones? praepositus illic agnoscitur et timetur, quem non sententia diuina constituit, sed in quem factio perdita et nocens caterua consensit.

Dixisti sane scrupulum tibi esse tollendum de animo, in quem 7 incidisti. incidisti, sed tua credulitate inreligiosa. incidisti, sed tua mente et uoluntate sacrilega: dum incesta, tum impia, dum nefanda contra fratrem, contra sacerdotem facile audis, libenter 10 et credis, aliena mendacia quasi propria et priuata defendis nec recordaris scriptum esse: saepe aures tuas spinis et noli audire linguam nequam, et iterum: malus obaudit linguae iniquorum, iustus autem non intendit labiis mendacibus. quare in hunc scrupulum non in- 15 ciderunt martyres sancto spiritu pleni et ad conspectum Dei et Christi eius passione iam proximi, qui ad Cyprianum episcopum litteras de carcere direxerunt, sacerdotem Dei agnoscentes et contestantes ei? quare in hunc scrupulum non inciderunt tot coepiscopi collegae mei, qui uel cum de medio recederent pro- 20 scripti sunt uel adprehensi in carcere et in catenis fuerunt aut qui in exilium relegati inlustri itinere ad Dominum profecti sunt aut qui quibusdam locis animaduersi caelestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt? quare in hunc scrupulum

11 Sir. 28, 24. 12 Prou. 17, 4.

1 simpliciora <i>H</i> ²	meliora <i>H</i>	sunt <i>om.</i> <i>Ho</i>	bruta <i>Ho</i>
pecudes — licet] et crudeles <i>H</i>	mutua <i>B</i> , bruta <i>N</i>	2 cruent illic	
et ac <i>L</i>	furentis <i>B</i> , florentis <i>T</i>	inter <i>om.</i> <i>L</i>	5 caterba <i>N</i>
consentit <i>HPo</i>	6 esse <i>om.</i> <i>N</i>	in <i>om.</i> <i>N</i>	7 alterum incidisti
<i>om.</i> <i>BHLNPTo</i>	sed . . . incidisti <i>om.</i> <i>o</i>	crudelitate <i>BH'LNP</i>	
inreligiose <i>T</i>	9 contra fratrem <i>om.</i> <i>B</i>	et libenter <i>o</i> , libenter <i>BHTv</i>	
13 iustum <i>L</i>	15 a conspectu dei <i>N</i> , conspectum dñi <i>T</i>	16 pas-	
sioni <i>Ho</i>	iam] tam <i>o</i>	17 dirixerunt <i>P</i> , dixerunt <i>BL</i>	direxe-
runt de carcere <i>H</i>	sacerdotes <i>N</i>	et contestantes <i>H</i> sed et con	
s. <i>L</i> , et constantes <i>B</i>	19 episcopi <i>Hov</i>	uel . . . sunt <i>om.</i> <i>B</i>	
recesserunt <i>Po</i>	20 adprehendi <i>B</i>	carcerem <i>BLNPT</i> , carcerem	
coniecti <i>v</i>	et] aut <i>B</i>	in catenis] incathenati <i>o</i>	21 qui
<i>om.</i> <i>B</i>	exilio <i>BN</i>	religati <i>BP</i>	itineris <i>B</i>
aut <i>L</i> , aut <i>BTo</i>	23 in <i>om.</i> <i>L</i>		22 qui

non inciderunt de plebe ista nostra quae apud nos est et nobis de Dei dignatione commissa est tot confessores quaestionati et torti et insignium uulnere et cicatricum memoria gloriosi, tot uirgines integrae, tot laudabiles uiduae, ecclesiae denique universae per totum mundum nobiscum unitatis uinculo copulae; nisi omnes isti communicantes mecum secundum quod scripsisti polluto nostro ore polluti sunt et spem uitae aeternae communicationis nostrae contagione perdiderunt. Puppianus solus integer inuiolatus sanctus pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso adque in regno caelorum solus habitabit.

- 8 Scripsisti quoque quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat, quando omnis ecclesiae populus et collectus sit et adunatus et indiuidua concordia sibi iunctus, soli illi foris remanserint qui et si intus essent eiciendi fuerant, nec patiaturs Dominus populi sui protector et tutor triticum de area sua diripi, sed solae possint paleae de ecclesia separari, quando et apostolus dicat: quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? numquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax, et Dominus quoque in euangelio cum eum loquentem discipuli dereliquerent, conuersus ad duodecim dixerit: numquid et nos uultis ire? respondit ei Petrus dicens: Domine, ad quem ibimus? uerbum uitae aeternae habes, et nos credimus et cognouimus quoniam tu es filius Dei uiui. loquitur illic Petrus, super quem aedi-

16 Rom. 3, 3. 4. 21 Io. 6, 67—69.

1 ista] ipsa *BV* est *om. B* 3 insignium *B* 4 integras *T*¹
 6 nisi si *v* isti *om. T*, istic *P* 7 nro ore pollutis *L*, nro repol-
 luti *B* sint et *N*, sunt et si *Po*, inte *L*; inde *fort.* communi-
 cationis nostrae *om. B* 8 contagio *V* pupianus *ov* 9 miscere
 se] misceri *B* 10 adque *ex ad L* habitauit *HT* 11 et quod *H*
 ecclesiae nunc pro me *B* sui] quid *P* 13 uinctus *BH* et soli *o*
 remanserunt *BHPT* 14 et si] si *B* 15 protector] rector *N*
 16 possent *LN* ecclesia sua *o* 17 enim] inquit *add. H* illorum]
 eorum *BT* 18 euacuabit *BLNP* 21 dereliquerint *B*, derelique-
 rent *P* dixit *TVo* 22 respondit ei] respondens et *B* 23 imus
*BT*¹ *V* uerba *v* 24 credidimus *o*¹ quoniam] quia *T* 25 illic]
 hic *N* aedificanda *ov*

ficata fuerat ecclesia, ecclesiae nomine docens et ostendens quia
 etsi contumax ac superba obaudire nolentium multitudo disce-
 dat, ecclesia tamen a Christo non recedit, et illi sunt ecclesia
 plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens. unde scire
 debes episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo et si
 qui cum episcopo non sit in ecclesia non esse, et frustra sibi
 blandiri eos qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes obre-
 punt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando
 ecclesia quae catholica una est scissa non sit neque diuisa, sed
 sit utique conexa et cohaerentium sibi inuicem sacerdotum glu-
 tino copulata.

Quam ob rem, frater, si maiestatem Dei qui sacerdotes
 ordinat Christi cogitaueris, si Christum qui arbitrio et nutu
 ac praesentia et praepositos ipsos et ecclesiam cum prae-
 positis gubernat aliquando respexeris, si de innocentia sacer-
 dotum non humano odio sed diuino iudicio credideris, si
 temeritatis et superbiae adque insolentiae tuae agere uel sero
 paenitentiam coeperis, si Domino et Christo eius, quibus serui
 et quibus puro adque immaculato ore sacrificia et in persecutione
 pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satisfeceris,
 communicationis tuae poterimus habere rationem manente tamen
 apud nos diuinae censurae respectu et metu, et prius Dominum

1 erat o et ecclesiae B ecclesiae nomine om. o et ostendens
 om. Po 3 a christo] christianorum o sunt ecclesiae BN, qui ecclesia
 sunt H 4 et plebs Po grex om. B 5 in om. B ecclesiam]
 ecclesia BL'P episcopo] episcopum HL'NPT, episcopatum B
 et] ut H 6 quis LNT^{2v} in om. B esse] est BLNPT
 7 blandire B 8 quando in H¹ 9 ecclesiamque B catholica
 quae HV una BHLNPT^o V, et una o^{2v} scissa] scias B
 non s. n. diuisa om. B sit] est H 10 sit ex si P, om. BV
 utique om. H, tu quae B conixa BL, fixa H et om. B 12 si]
 sine T dei] dei et christi H qui] quae B 13 et christi Po,
 om. Hv christi V 14 praesentia sua Nov, praesentiam L prius
 et om. BH ecclesia B 15 gubernata L respueris B, resipueris
 LNP; fort. recte 17 tuae om. B 18 paenitentia B deo ov
 quibus—quibus] cui—cui N 19 sacrificio H 20 pariter et]
 pariter P 21 rationem habere o 22 respectum et metum L
 et BHLNPTV, ut ov

meum consulam an tibi pacem dari et te ad communicationem ecclesiae suae admitti sua ostensione et admonitione permittat.

- 10 Memini enim quid iam mihi sit ostensum, immo quid sit seruo obsequenti et timenti de dominica et diuina auctoritate praeceptum: qui inter cetera quae ostendere et reuelare dignatus est et hoc addidit: 'itaque qui Christo non credit sacerdotem facienti postea credere incipiet sacerdotem uindicanti'. quamquam sciam somnia ridicula et uisiones ineptas quibusdam uideri, sed utique illis qui malunt contra sacerdotes credere quam sacerdoti. sed nihil mirum, quando de Ioseph 10 fratres sui dixerunt: ecce somniator ille uenit, nunc ergo uenite, occidamus illum, et somniator postea quod somniauerat consecutus sit et occisores ac uenditores confusi sint, ut qui uerbis prius non credidissent factis postmodum crederent. de his autem quae tu egisti uel in persecutione uel in 15 pace stultum est ut uelim te iudicare, quando tu magis iudicem te nostri constitueris. et pro animi mei pura conscientia et pro Domini et Dei mei fiducia rescripsi. habes tu litteras meas et ego tuas. in die iudicii ante tribunal Christi utrumque recitabitur.

20

11 Gen. 37, 19. 20.

1 an om. L dari pacem tibi H te ad] ad H, ea B 2 suae
om. T 3 mihi iam B sit om. HLv quid] qui H 4 de
om. B 6 reualare N dignatus est] dignatur V dignatus
est et reuelare B 7 incipiat BT 8 iudicanti H in ras. scia-
mus B omnia ridicula BHLNPo, ridicula omnia T ineptos N
9 mallunt P 10 de om. B, s. l. T 11 et fratres T uenit ille N,
ille uenite et B nunc e. uenite om. BV 12 illum] eum o et som-
niator p. quod om. L quod] quae H 13 est omniauerat L ueni-
tores L 14 sint] s H ut] et BLPTV prius] dominus exp. o
15 his] iis v 16 ut om. T uelim te] uel in te BPT 17 nostri]
meum V et] haec ov; fort. sed mea o' et pro om. L, et PTo
18 et dei] dei Bo 19 utraeq. recitabuntur Bv; add. B: opto uos frs kmi
ac uos meminisse saepius optamus uos bene ualere. — Ad (Explicit ad P)
Florentium quem (qui N) et Puppiantum (pupianum T) explicat (om. P)
BLNTP, Explicit epistola ad Florentium o, om. H. —

EPISTULA LXVII.

CYPRIANVS CAECILIVS PRIMVS POLYCARPVS NICOMEDES
 LVCILLIANVS SVCESSVS SEDATVS FORTVNATVS IANVARIVS
 SECVNDINVS POMPONIVS HONORATVS VICTOR AVRELIVS SAT-
 5 TIVS PETRVS ALIVS IANVARIVS SATVRNINVS ALIVS AVRELIVS
 VENANTIVS QVIETVS ROGATIANVS TENAX FELIX FAVSTVS
 QVINTVS ALIVS SATVRNINVS LVCIVS VINCENTIVS LIBOSVS
 GEMINIVS MARCELLVS IAMBVS ADELPHIVS VICTORICVS ET
 PAVLVS FELICI PRESBYTERO ET PLEBIBVS CONSISTENTIBVS
 10 AD LEGIONEM ET ASTVRICAE ITEM AELIO DIACONO ET PLEBI
 EMERITAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS IN DOMINO S.

Cum in unum conuenissemus, legimus litteras uestras, fratres
 dilectissimi, quas ad nos per Felicem et Sabinum coepiscopos
 nostros pro fidei uestrae integritate et pro Dei timore fecistis,
 15 significantes Basilidem et Martialem libellis idololatriae conma-
 culatos et nefandorum facinorum conscientia uinctos episcopatum
 gerere et sacerdotium Dei administrare non oportere: et deside-
 rastis rescribi ad haec uobis et iustam pariter ac necessariam
 sollicitudinem uestram uel solacio uel auxilio nostrae sententiae
 20 subleuari. sed enim desiderio huic uestro non tam nostra consilia
 quam diuina praecepta respondent, quibus iam pridem mandatur
 uoce caelesti et Dei lege praescribitur quos et quales oporteat
 deseruire altari et sacrificia diuina celebrare. in Exodo namque

Epist. LXVII. — Incipit de Martiale (Marciale *P*) et Basilide *LPQ*,
 Incipit ad plebes (plebem *C*) in Hispania constitutas (consistentemibus *C*)
 de (*om. C*) Basilide et Martiali (Martiali Basilide *C*) *CR*. — 2 Cyprianus
 et ceteri epi (coepi *R*) presbyteris et diaconis (diaconibus *C*) et plebibus
 (et pl. *om. C*) in Hispania consistentibus salutem *CR* 3 lucianus *L*
 4 satius *v* 5 iennarius *Q* 8 geminus *LQ* adelfius *LPQ*
 9 pr *L*, presbyter *Q* plebius *L*¹, pleuibus *Q* 10 aelio] laelio *v*
 plebie *P* 11 meritae *LPQ*, imeritae *M* 13 dilectissimi] carissimi
CRV ad nos ex a dno *C* 14 nostrae *C* 15 basiliden *LQ*
 idolatriae *CLPQ* 16 facinorum *Q*, *om. C*¹ *R* conscientiam *LQ*
 uictos *L* 17 gerere] genere *C* 20 subleuare *C* huic *om. C*
 22 lege dei *CR* 23 altare *P*¹ sacrificium diuinum celebrari *C*

ad Moysen Deus loquitur et monet dicens: sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus. et iterum: et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducant in se delictum, ne moriantur. item in Levitico praecipit Dominus et dicit: homo in quo fuerit macula et uitium non accedet offerre dona Deo.

2 Quae cum praedicta et manifestata sint nobis, praeceptis diuinis necesse est obsequia nostra deseruiant, nec persona in eiusmodi rebus accipi aut aliquid cuiquam largiri potest humana indulgentia, ubi intercedit et legem tribuit diuina perscriptio. neque enim inmemores esse debemus quid ad Iudaeos per Esaiam prophetam locutus sit Dominus increpans et indignans quod contemptis praeceptis diuinis humanas doctrinas sequerentur. populus iste, inquit, labiis suis honorificant me,¹⁵ cor uero eorum longe separatum est a me. sine causa autem colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. quod item Dominus in euangelio repetit et dicit: reicitis mandatum Dei ut traditionem uestram statuatis. quae ante oculos habentes et sollicitae ac religiose²⁰ considerantes in ordinationibus sacerdotum non nisi immaculatos et integros antistites eligere debemus, qui sancte et digne sacrificia Deo offerentes audiri in praecibus possint quas faciunt pro plebis dominicae incolumitate, cum scriptum sit: Deus pecca-

1 Ex. 19, 22. 3 Ex. 30, 20. 21. 6 Leu. 21, 17. 15 Es. 29, 13.
19 Marc. 7, 13. 24 Io. 9, 31.

1 mosen *L*, moysem *v* 3 et iterum ... *l. 5* moriantur *om. C*
4 accedant *L'*, accedent *L'P R* 6 praecepit *C* 7 accedat *C*
8 manifesta *LPQ*, mandata *CRV* sunt *Q* praeceptis *Q* 9 persona
scripsi, personam *CLPQRv* 10 huiusmodi *CR* accipij accipiant *C*,
accipere *v* aut aliquit *R*, *s. l. C* 11 indulgentia] diligentia *C*
perscriptione *Q*, praescriptio *CL'Rv* 12 neque] quae *Q* esaiam *Q*
13 sit *L s. l. m. 2, om. R*, est *C* *ds C* 14 diuinis praeceptis *Qv*
15 inquit iste *R* honorificant *C' LRV* (*sed* sacrificant *V test. Oxon.*),
honorificat *C'PQv* me *om. V* 16 uero] autem *CR* separa-
tum *om. Q* 20 et *om. Q* 22 antestitis *C'* 23 dno *CR*
24 dominicae pro plebis *C sed is ex e* incolumitate *CLPQ*

torem non audit, sed qui Deum coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit. propter quod plena diligentia et exploratione sincera eos oportet ad sacerdotium Dei deligi quos a Deo constet audiri.

3 Nec sibi plebs blandiatur quasi immunis esse a contagio delicti 3
possit cum sacerdote peccatore communicans et ad iniustum ad-
que illicitum praepositi sui episcopatum consensum suum com-
modans, quando per Osee prophetam comminetur et dicat cen-
sura diuina: sacrificia eorum tamquam panis luctus,
10 omnes qui manducant ea contaminabuntur, docens
scilicet et ostendens omnes omnino ad peccatum constringi qui-
que fuerint profani et iniusti sacerdotis sacrificio contaminati.
quod item in Numeris manifestari inuenimus, quando Core et
Dathan et Abiron contra Aaron sacerdotem sacrificandi sibi
15 licentiam uindicauerunt. illic quoque per Moysen praecipit Do-
minus ut ab eis populus separetur, ne facinerosus coniunctus
eodem facinore et ipse perstringatur. separamini, inquit,
a tabernaculis hominum iniustorum durissimorum
et nolite tangere ab omnibus quae sunt eis ne
20 simul pereatis in peccato eorum. propter quod plebs
obsequens praeceptis dominicis et Deum metuens a peccatore
praeposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacri-

9 Os. 9, 4. 17 Num. 16, 26.

1 qui] si qui Q, si quis v	3 et om. LP	oportet eos v, nos
oportet CR	sacerdote C¹	4 delegi Q (diligi M) quos]
quod L	5 esse a ex esca C	contagione CR
communicet C²	et om. CR	6 peccatoru C¹
pontis C	episcopatu C¹	7 illicito C²
commonetur C¹Q	commodando C²	8 ose QR
11 omnes homines ex om̄ homo C		quique]
qui v	12 sacerdotes LPQ	13 chore Cv
14 datan QR		
abiran C	15 mosen R, moysen v	praecepit CPQR (prae-
16 separaretur CQR	facinerosus Q, facinorosis v	
17 perstringatur] moriretur C, moreretur R	18 a tabernaculo ex taber-	
19 ab o. q. s. eis] ea quae ad eos pertinent v	21 praecepit M¹	
(praeceptis M¹Q)	dnm CR	22 nec se] nec sese ex
nec esse C	a om. v	

ficia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem uel eligendi dignos sacerdotes uel indignos recusandi.

4 Quod et ipsum uidemus de diuina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur et dignus adque idoneus publico iudicio ac testimonio conprobetur, sicut, in Numeris Dominus Moysi praecipit dicens: prehende Aaron fratrem tuum et Eleazar filium eius, et inpones eos in montem coram omni synagoga, et exue Aaron stolam eius et indue Eleazar filium eius, et Aaron adpositus moriatur illic. coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, id est instruit et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi adstantis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente uel detegantur malorum crimina uel bonorum merita praedicentur et sit ordinatio iusta et legitima quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata. quod postea secundum diuina magisteria obseruatur in actis apostolorum, quando de ordinando in locum Iudae episcopo Petrus ad plebem loquitur. surrexit, inquit, Petrus in medio discentium, fuit autem turba in uno. nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed et in diaconorum ordinationibus obseruasse apostolos animaduertimus, de quo et ipso in actis eorum scriptum est. et conuocauerunt, inquit, illi duodecim totam plebem discipulorum et dixerunt eis. quod utique idcirco tam diligenter et caute conuocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris mini-

6 Num. 20, 25. 26. 18 Act. 1, 15. 22 Act. 6, 2.

1 misere Q (misereri M)	3 uidimus C	de om. C
4 praesenti ex praesentem C	deligitur C ¹	6 mosi L prae-
cepit CQv (praecipit M)	dns dicens Q	prende CL, dic Q,
apprehende v	7 aron fratri tuo Q	eleazarum CRv inponis Q
9 aron L et postea	eius om. CR	eleazarum CQv
adpositus est M ¹ (est om. M ¹ Q)	illic moriatur C	10 ad-
14 malorum] maiorum Q	criminum C ¹	11 dns CR
18 episcopo] apostolo v	19 fuit] fugit C	16 obseruentur C ¹
fere centum uiginti v	20 et in] in M (et in Q)	21 in uno] hominum
obseruasse] obseruationibus ordinasse R	22 et] v Q (et M)	21 ordinationibus
apostolorum CR	23 duodecim] christi C	eorum]
25 alteris Q	24 idcirco om. CR	

sterium uel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. ordinari enim nonnumquam indignos non secundum Dei uoluntatem, sed secundum humanam praesumptionem, et haec Deo displicere quae non ueniant ex legitima et iusta ordinatione, Deus ipse
5 manifestat per Osee prophetam dicens: sibimet ipsi regem constituerunt et non per me.

Propter quod diligenter de traditione diuina et apostolica obseruatione seruandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per provincias uniuersas tenetur, ut ad ordinationes rite
10 celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur episcopi eiusdem prouinciae proximi quique conueniant et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum uitam plenissime nouit et uniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit. quod et apud uos factum uidemus in Sabini collegae nostri ordinatione,
15 ut de uniuersae fraternitatis suffragio et de episcoporum qui in praesentia conuenerant quique de eo ad uos litteras fecerant iudicio episcopatus ei deferretur et manus ei in locum Basilidis inponeretur. nec rescindere ordinationem iure perfectam potest quod Basilides post crimina sua detecta et conscientiae etiam
20 propriae confessione nudata Romam pergens Stephanum collegam nostrum longe positum et gestae rei ac ueritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se iniuste in episcopatum de quo fuerat iure depositus. hoc eo pertinet ut Basilidis non tam abolita sint quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata eius etiam fal-

5 Oa. 8, 4.

1 obriperet Q	2 enim om. C	5 propheta R	ipsis v
regem et et non per me om. CR	8 detenendum C ¹	nos nos L	
9 ferre Q	rite ex reti L, recte M, rite Q	10 praepositus] episcopus CRV	11 diligatur CR, delegatur Q (deligatur M)
14 uos] nos CR	uidimus C	ordinationem Q	16 praesentiam LQR, praesenti P; cf. 607, 1
fecerant bis ex h. R	fecer C	conuenerunt C	quique ...
ei C	ei] et C	basilides L	17 ei] et LQC sed exp. C ¹
om. v	detecte C ¹	conscientia C, conscientiam Q ² v (conscientiae MQ ¹)	18 perfecta est R
20 propria CRv	nudatam Qv (nudata M)	21 postum C	
rei ex erat C	22 et ambiret C	reponi se ex ponit C	
iniustos C ¹	23 iure CLPQRV, iuste v	hec C ¹	per-
tinent C ¹ R	basilides L, a basilidis Q	24 superiora] peiora CR	

47 *

laciae et circumuentionis crimen accesserit. neque enim tam culpandus est ille cui neglegenter obreptum est quam hic execrandus qui fraudulenter obrepsit. obrepere autem si hominibus Basilides potuit, Deo non potest, cum scriptum sit: Deus non deridetur. sed nec Martiali potest profuisse fallacia quominus ipse quoque delictis grauibz inuolutus episcopatum tenere non debeat, quando et apostolus moneat et dicat: episcopum oportet esse sine crimine quasi Dei dispensatorem.

- 6 Quapropter cum, sicut scribitis, fratres dilectissimi, et ut Felix et Sabinus collegae nostri adseuerant utque alius Felix de Caesaraugusta fidei cultor ac defensor ueritatis litteris suis significat, Basilides et Martialis nefando idololatriae libello contaminati sint, Basilides adhuc insuper praeter libelli maculam cum infirmitate decumberet, in Deum blasphemauerit et se blasphemasse confessus sit et episcopatum pro conscientiae suae uulnere sponte deponens ad agendam paenitentiam conuersus sit Deum deprecans et satis gratulans si sibi uel laico communicare contingeret, Martialis quoque praeter gentilium turpia et lutulenta conuiuia in collegio diu frequentata et filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulchra depositos et alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem ducenarium obtemperasse se idololatriae et Christum negasse contestatus sit cumque alia multa

4 Gal. 6, 7. 7 Tit. 1, 7.

1 circumuentiones *LQ* accessit *C*^a 3 fraudulenter *C* obrepere *CQ* 4 potest] potuit *C* 6 delictis *corr. in* detectis *C* grauique inuolutus crimine *C* 7 quando . . . dicat *om. C* 8 dispensatorem *Q* 9 cum *om. Q* sicut] si quot *Q*, sicut *uris C sed* cut *ex t* scriptis *LP*, scripsistis *Qv* dilectissimi] dauid *exp. C et* s. l. claruit ut et *Q* 10 et ut sabinus *C* caesarea augusta *CRV* 11 ac *om. C* 12 idolatriae *CLPQR* contaminata *C*^a 13 sint *ex sunt M* (sint *Q*), sine *R* 14 in infirmitate *v* in *om. P* 15 pro] pro hoc *CR* 16 uulnere *L^aQ* ad *om. L* 17 si *om. C* 18 contingere *C* marciales *L* gentilia *C* 19 luculenta *P* in *om. C* . collegia diu frequentat *C* filius *C* 20 sepulchra *CRP* 21 depositis *C*^a consepultus *C* etiam] enim *C* publicise *R* 22 apud] caput *C* se *om. C* idolatriae *CLPQR* 23 cumquae *Q*, cum *CR*

sint et graui delicta quibus Basilides et Martialis implicati
tenentur: frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur,
cum manifestius sit eiusmodi homines nec ecclesiae Christi
posse praeesse nec Deo sacrificia offerre debere, maxime cum
5 iam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto
mundo constitutis etiam Cornelius collega noster, sacerdos paci-
ficus ac iustus et martyrio quoque dignatione Domini honoratus,
decreuerit eiusmodi homines ad paenitentiam quidem agendam
posse admitti, ab ordinatione autem cleri adque sacerdotali
10 honore prohiberi.

Nec uos moueat, fratres dilectissimi, si apud quosdam in no- 7
uissimis temporibus aut lubrica fides nutat aut Dei timor inreli-
giosus uacillat aut pacifica concordia non perseuerat. praenuntiata
sunt haec futura in saeculi fine et Domini uoce adque apostolo-
15 rum contestatione praedictum est deficiente iam mundo adque
adpropinquante antichristo bona quaeque deficere, mala uero et
aduersa proficere.

Non sic tamen quamuis nouissimis temporibus in ecclesia Dei 8
aut euangelicus uigor cecidit aut Christianae uirtutis aut fidei
20 robur elanguit, ut non supersit portio sacerdotum quae minime
ad has rerum ruinas et fidei naufragia succumbat, sed fortis et
stabilis honorem diuinae maiestatis et sacerdotalem dignitatem
plena timoris obseruatione tueatur. meminimus et tenemus suc-
cumbentibus licet et cedentibus ceteris Mattathian legem Dei
25 uindicasse fortiter, Helian Iudaeis deficientibus adque a religione

1 marciales <i>L</i>	3 manifestum <i>CQ²v</i> (manifestus <i>MQ¹</i>)	nec
ante ecclesiae <i>L s. l. m.</i> 2	5 uobiscum <i>CR</i>	omnibus <i>ex</i> homni-
bus <i>L</i>	6 sacerdos <i>om. CR</i>	7 dñm <i>L</i>
8 huiusmodi <i>C</i>	9 cleri atque <i>ex</i> atq. clerici <i>C</i>	sacerdotale <i>L¹</i>
11 si <i>om. CLP</i>	quosdam] quod <i>add. C s. l.</i>	12 nutet <i>ex</i> nudata <i>C</i>
timore <i>C¹</i>	irreligiositate <i>ex</i> irreligiosum <i>C</i>	13 uacillet <i>ex</i> uacilla <i>C</i> , uigilat
perseueret <i>C²</i>	14 finem <i>C</i>	et] et de <i>C</i>
apostorum <i>R</i>	16 quaeque] quoque <i>CR</i>	18 nouissima <i>R</i>
19 uigor] uiuor <i>P</i> ,	timor <i>CR</i>	cecidit <i>om. V</i>
20 robur <i>CLQ</i> ,	uigor <i>V test. Oxon.</i>	languet <i>V</i>
fide <i>L</i>	22 honore <i>P</i>	23 tuebatur <i>P</i>
meminimus . . . <i>l.</i> 25 fortiter <i>om. C</i>	suo cumbentibus <i>Q</i> (succumbentibus <i>M</i>)	24 et <i>om. R</i>
mattha-	thian <i>L</i> , mattathian <i>Q</i> , mathathian <i>R</i>	dñi <i>R</i>
25 uindicasse	se <i>Q</i>	heliam <i>CPRv</i>
a <i>om. L</i> , ad <i>C¹</i>		

diuina recedentibus stetisse et certasse sublimiter, Daniele nec solitudine regionis alienae nec persecutionis adsiduae infestatione deterritum frequenter ac fortiter gloriosa edidisse martyria, tres item pueros nec annis nec minis fractos contra ignes Babylonios fideliter obstitisse et uictorem regem in ipsa sua captiuitate uicisse. uiderit uel praeuaricatorum numerus uel proditorum qui nunc in ecclesia contra ecclesiam surgere et fidem pariter ac ueritatem labefactare coeperunt. permanet apud plurimos sincera mens et religio integra et non nisi Domino et Deo suo anima deuota, nec christianam fidem aliena perfidia deprimit ad ruinam, sed magis excitat et exaltat ad gloriam, secundum quod beatus apostolus hortatur et dicit: quid enim si exciderunt a fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. est enim Deus uerax, omnis autem homo mendax. si autem omnis homo mendax est et solus Deus uerax, quid aliud serui et maxime sacerdotes Dei facere debemus nisi ut humanos errores et mendacia relinquamus et praecepta dominica custodientes in Dei ueritate maneamus?

- 9 Quare etsi aliqui de collegis nostris [extiterunt], fratres dilectissimi, qui deificam disciplinam neglegendam putant, et cum Basilide et Martiale temere communicent, conturbare fidem nostram res ista non debet, cum spiritus sanctus in psalmis talibus comminetur dicens: tu autem odisti disciplinam et ab-

12 Rom. 3, 3. 4. 24 Ps. 49, 17. 18.

1 et certasse <i>om.</i> <i>CR</i>	2 regionis] religionis <i>L</i>	nec <i>om.</i> <i>P</i>
persecutione <i>R</i> , persecutionem <i>C</i>	infestationis adsiduae <i>CR</i>	
3 hac <i>Q</i>	gloriosae <i>C'L</i>	dedisse <i>Cv</i> , didisse <i>L</i>
		4 annis]
caminis <i>Balarius</i>	6 ipsam suam captiuitatem <i>Q</i>	praedicatorum <i>P</i>
7 numerus uel proditorum <i>L s. l. m.</i> 2	perditorum <i>CR</i>	10 deuota
nec] deuotione <i>R</i>	11 alienam per fidem <i>C'</i>	deprimet <i>C'</i>
12 apostolus] paulus <i>add. v</i>	13 eorum] illorum <i>CR</i>	14 illorum]
eorum <i>R, om.</i> <i>C</i>	euacuabit <i>C'PR</i>	15 autem <i>om.</i> <i>C</i>
est <i>Q</i>	18 ut <i>om.</i> <i>L</i>	20 quare <i>corr. in</i> quin <i>Q</i> (quare <i>M</i>)
quid <i>Q</i>	extiterint <i>Qv, om.</i> <i>LP</i>	21 deicam <i>C</i>
22 martiali <i>CR</i>	communicant <i>Pv</i>	putent <i>CR</i>
	uestram <i>CR</i>	23 et cum <i>M</i>

(cum *Q*)

iecasti sermones meos retro. si uideras furem, concurrebas ei et cum adulteris portionem tuam ponebas. consortes et participes ostendit eos alienorum delictorum fieri qui fuerint delinquentibus copulati. sed et hoc idem
 5 Paulus apostolus scribit et dicit: susurratores, detractores, abhorrentes Deo, iniuriosi, superbi, iactantes sui, adinuentores malorum: qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt morte sunt digni, non tantum faciunt mala,
 10 sed et consentiunt eis qui haec agunt. quoniam qui talia, inquit, agunt, morte sunt digni. manifestat et conprobat morte dignos esse et ad poenam uenire, non tantum illos qui mala faciunt, sed etiam eos qui talia agentibus consentiunt, qui dum malis et peccatoribus et paenitentiam non agentibus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur et dum iunguntur in culpa,
 15 sic nec in poena separantur. propter quod integritatis et fidei uestrae religiosam sollicitudinem, fratres dilectissimi, et laudamus pariter et probamus et quantum possumus adhortamur
 20 litteris nostris, ne uos cum profanis et maculatis sacerdotibus communicatione sacrilega misceatis, sed integram et sinceram fidei uestrae firmitatem religioso timore seruetis. opto uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

5 Rom. 1, 30—32.

1 retro] post te *Q* uidebas *CQRv* simul concurrebas cum eo *Q*
 2 ei ... ponebas *om. C* portionem] partem *LP*, particulam *R*; cf.
 715,16 3 ostendens *ex* ostendite *C* hos *C* 4 delinquentium *R* quidem *M* (idem *Q*) 5 et dicit] dicens *Q* detractores *L* 7 iniustitiam *C*¹ 8 non intellexerunt ... l. 9 digni
om. LMP (exh. Q) 9 faciunt mala sed et] qui faciunt ea sed et qui
CRv 10 eis *ex* ea *C*, his *R* quoniam *om. Q*; quoniam ... digni
om. C 13 male *C* 14 malis et] malis *Q* 15 communicationem *P*, communicareane *C*¹, commutatione *Q* 16 et contactibus *C*¹
 18 et laudamus] laudamus *Q* 20 nostris *om. C* 21 sed et *C*¹*L*
 22 opto ... ualere *om. CP* opto *RQ*, optamus *LM* uos *om. L*
 23 carissimi] dilectissimi *R* semper *om. L*. — De (Explicit de *P*)
 Martiale et Basilide explicit (explicat *L*, *om. P*) *LPQ*, Ad (Caecili Cypriani ad *R*) plebes (plebem *C*) in Hispania constitutas (constu *C*) explicit feliciter (de Basilide et Martiali explicit *C*) *CR*. —

EPISTVLA LXVIII.

CYPRIANVS STEPHANO FRATRI S.

- 1 Faustinus collega noster Lugduni consistens, frater carissime, semel adque iterum mihi scripsit significans ea quae etiam uobis scio utique nuntiata tam ab eo quam a ceteris coepiscopis nostris in eadem prouincia constitutis, quod Marcianus Arelate consistens Nouatiano se coniunxerit et a catholicae ecclesiae ueritate adque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit, tenens haereticae praesumptionis durissimam prauitatem, ut seruis Dei paenitentibus et dolentibus et ad ecclesiam lacrimis et gemitu et dolore pulsantibus diuinae pietatis et lenitatis paternae solacia et subsidia cludantur nec ad fouenda uulnera admittantur uulnerati, sed sine spe pacis et communicationis relictis ad luporum rapinam et praedam diaboli proiciantur. cui rei nostrum est consulere et subuenire, frater carissime, qui diuinam clementiam cogitantes et gubernandae ecclesiae libram tenentes sic censuram uigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen lapsis erigendis et curandis uulneratis bonitatis et misericordiae diuinae medicinam non denegemus.
- 2 Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Gallia constitutos, ne ultra Marcianum perui-

Epist. LXVIII. — Incipit ad Stephanum de Marciano arelatense (add. CZ: qui (qui et C) haereticos recepit (recepit feliciter C) CZioq. — 3 lugduno Coiq frater carissime om. V 4 uobis etiam o, uobis V 6 eadem om. iq arelatae o, arelato Z 7 se] sese ov con-iunxerit] communicerit Z ueritate] unitate Zo 8 et] ut Z sacerdotis C confessione C dicesserit Z, om. C'ioq, disiun-xerit C² in marg. 9 prauitatem] add. ioq: se diuiserit cum ab eo ut] et C ut ... paenitentibus et om. ioq 10 paenitentibus] facien-tibus exp. C et d.] eo dolentibus C et ad] ac ex ad C, et V 12 claudantur Zo^v fouenda] et curanda add. Z 13 communi-catione nostra Z 14 praedam] rapinam Z cui] quod cui Z 15 fratres km̃ Z 16 gubernandam io 17 uigoribus C¹ peccatori-bus] increpandis add. Z exigendis q 18 medicinam] medica-mina o 20 te om. ioq te oportet ex et eo propter C 21 gallia V, gallias C¹, galliis C²ioqv nisi quod is o in ras. m. 2, galla Z

cacem et superbum et diuinae pietatis ac fraternae salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur, quod necdum a nobis uideatur abstentus, qui iam pridem iactat et praedicat quod Nouatiano studens et eius peruicaciam sequens a communicatione se nostra segregauerit, cum Nouatianus ipse quem sequitur olim abstentus et hostis ecclesiae iudicatus sit et cum ad nos in Africam legatos misisset optans ad communicationem nostram admitti, hinc a concilio plurimorum sacerdotum qui praesentes eramus sententiam retulerit se foris esse coepisse nec posse a quoquam nostri sibi communicari qui episcopo Cornelio in catholica ecclesia de Dei iudicio et cleri ac plebis suffragio ordinato profanum altare erigere et adulteram cathedram conlocare et sacrilega contra uerum sacerdotem sacrificia offerre temptauerit, proinde si respiscere et ad sanae mentis consilium redire uellet, ageret paenitentiam et ad ecclesiam supplex rediret. quam uanum est, frater carissime, ut Nouatiano nuper retuso et refutato et per totum orbem a sacerdotibus Dei abstento nunc adulescentes adhuc nobis patiamur inludere et de maiestate ac dignitate ecclesiae iudicare.

Dirigantur in prouinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litterae quibus abstento Marciano alius in loco eius substituat et grex Christi qui in hodiernum ab illo dissipatus et uulneratus contemnitur colligatur. sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace. uel ceteris

2 collegio ex collectio C	patiatu r q	uideatur a nobis v
3 uidetur C o q	abstentur C' item l. 6	quod] qui Z
se Zo, se sancta V	7 affricam Zio	5 nostra
legatur C	ad] a Z	legatos om. Z, legatum ex
9 erant Z	8 hinc om. Z	a] in Z
retulerunt Z	esse] et hereticum esse Z	consilio Z
quam] iam quemquam Z	10 nrm C sed m in ras., nostrum Zo; cf. p. 506, 24	a quo-
communicare Z	sub epo Z	catholica in o'
11 ecclesiae C'	de om. C	et om. o
legam C	13 sacerdotum o'	cleri] dei Z
ex sacra C	15 agere Z	12 sacri-
recuso o sed recusato in marg. m. 2	suplex ex simplex C	14 sanae
abstente C'	nunc] non q	16 retuso]
19 iudicare] iudicare o	adulescentes add. o m. rec.	17 urbem Z
20 dirigantur] add. Z: primo tue	locum ioqv	23 ex
21 a te litterae om. Z		
ex et C		

subueniatur qui supersunt et diebus ac noctibus ingemescunt et diuinam ac paternam misericordiam deprecantes solacium nostrae opitulationis exposcunt. idcirco enim, frater carissime, copiosum corpus est sacerdotum concordiae mutuae glutino atque unitatis uinculo copulatum, ut si quis ex collegio nostro haeresim facere et gregem Christi lacerare et uastare temptauerit, subueniant ceteri, qua pastores utiles et misericordes oues dominicas in gregem colligant. quid enim si in mari portus aliquis munitionibus suis ruptis infestus et periculosus esse nauibus coeperit, nonne nauigantes ad alios proximos portus naues suas dirigunt, ubi sit tutus [accessus] et salutaris introitus et statio secura? aut si in uia stabulum aliquod obsideri et teneri a latronibus coeperit, ut quisquis ingressus fuerit insidiantium illic infestatione capiatur, nonne commeantes hac opinione comperta stabula alia in itinere adpetunt: tutiora, ubi sint fida hospitia et receptacula commeantibus tuta? quod necesse est apud nos esse, frater carissime, ut fratres nostros qui uitatis Marciani scopulis petunt ecclesiae portus salutare suscipiamus ad nos prompta et benigna humanitate et stabulum commeantibus praebemus tale quale est in euangelio, quo a latronibus sauciati et uulnerati suscipi et foueri et tutari ab stabulario possint.

- 4 Quae est enim maior aut melior cura praepositorum quam diligenti sollicitudine et medella salubri fouendis et conseruan-

1 qui ex quod C et diebus] qui diebus V, qui et diebus v ac]
et Z 4 glutine iq 5 collegie C' 6 haeresin q 7 qua V,
et qua C', et quasi C'v, et qui sunt Z, om. ioq; cf. p. 518, 14 8 oues]
qui oues ioq in] quid in C' colligunt o' quid] quo modo C
sed modo s. l. 9 aliqui C 10 ceperit nauibus Z, nauigantibus
coeperit V ad alios] alius ad C 11 dirigerent Z et tutus Z
accessus om. Cioq 13 obsidere et tenere C', obtineri et obsideri Z
14 fuerit om. iq commeantes hac om. Z 15 opinione om. Z,
opsidione fort. appetant Z 16 sunt iq fida] tuta Z
17 necesse est] nunc esse CZv esse C'ioq, debet C'Z 18 nostros]
carissimos nostros Z uitatis Z, reiectis sup. etatis C, iactati ioqv
marciana C' petunt] poscunt Z 19 Suscipiamus eos Z 21 quo]
quod C et tutari om. Z 22 ab] a Zq 23 quae est enim
pastorum V aut] et Z praepositorum om. V, pastorum Z

dis ouibus providere, cum Dominus loquatur et dicat: quod infirmatum est non confortastis, et quod male habuit non conroboraſtis, et quod contribulatum est non consolati estis, et quod errauit non reuocastis, et quod perit non inquisistis: et dispersae sunt oues meae, eo quod non sint pastores, et factae sunt in comesturam omnibus bestiis agri, et non fuit qui inquireret neque qui reuocaret. propterea haec dicit Dominus: ecce ego super pastores et inquiram oues meas de manibus eorum et auertam eos ut non pascant oues meas: et iam non pascent eas, et extraham eas de ore eorum, et pascam eas cum iudicio. cum ergo pastoribus talibus per quos dominicae oues necleguntur et pereunt sic Dominus comminetur, quid nos aliud facere oportet, frater carissime, quam colligendis et refouendis Christi ouibus exhibere diligentiam plenam et curandis lapsorum uulneribus paternae pietatis adhibere medicinam, quando etiam Dominus in euangelio moneat et dicat: non est opus sanis medicus, sed male habentibus. nam etsi pastores multisumus, unum tamen gregem pascimus, et oues uniuersas quas Christus sanguine suo et passione quaesiuit colligere et fouere debemus nec pati supplices et dolentes fratres nostros crudeliter despici et superba quorundam praesumptione calcari, cum scriptum sit: ille autem qui contumax est uir sui iactans nihil omnino proficiet, qui dilatauit tamquam inferi animam suam, et eiusmodi omnes Dominus in euangelio culpet et damnet

1 Ez. 34, 4—6. 10. 16. 19 Matth. 9, 12. 24 Ab. 2, 5.

1 ouibus] quibusque Z 2 infirmum Z 3 tribulatum Z^q 4 consolati estis] consolidastis *ioqv*; cf. 654,15 et quod] quod *iq* 5 periit *Ziqv* requisistis Z 6 sint p. e. factae *om.* Z 7 facti C comestura Z in omnibus *v* 11 ut *ex* et C 12 oues meas de Z 14 dñō C¹, *om.* *iq* 15 quod C¹ 16 refouendis] reformandis Z 18 quando—dicat] quomodo ei dicat dñs in euangelio Z etiam] eam C, et *v* 22 adquisiuit Z et] ac Z 23 et superba] ut sup̄ Z 24 ille qui autem praesumit contumax est Z 25 perficiet *v* 26 inferus Z, infernus *v*; cf. 669,1 27 omnes] om̄ C¹, homines C² Z^o dñō C¹, *om.* Z euangelio suo *Cov*

dicens: uos estis qui iustificatis uos in conspectu hominum. Deus autem dinoscit corda uestra, quoniam quod excelsum est in hominibus execratio est in conspectu Dei. execrabiles et detestabiles dicit esse qui sibi placeant, qui tumidi et inflati aliquid sibi adroganter adsumant. ex quibus cum Marcianus esse coeperit et se Nouatiano coniungens aduersarius misericordiae et pietatis extiterit, sententiam non dicat, sed accipiat, nec sic agat quasi ipse iudicauerit de collegio sacerdotum, quando ipse sit ab uniuersis sacerdotibus iudicatus. 10

- 5 Seruandus est enim antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus: quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare et seruare grauitate et auctoritate tua debes, qui uicarius et successor eorum factus es. illi enim pleni spiritu Domini et in glorioso martyrio constituti dandam esse lapsis pacem censuerunt et paenitentia acta fructum communicationis et pacis negandum non esse litteris suis signauerunt. quam rem omnes omnino ubique censuimus. neque enim poterat esse apud nos sensus diuersus, in quibus unus esset spiritus: et ideo manifestum est eum spiritus sancti ueritatem cum ceteris non tenere quem uidemus diuersa sentire. significa plane nobis quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus, ut 15

1 Luc. 16, 15.

2 dinoscit] nouit Z	quoniam] quia Z	3 in] coram Z	exe-
cratio] execrabile Zo	4 in conspectu dei execrabile est Z	5 pla-	
cent Z	temedi Z	6 assumunt Z	et se ex ete C, esse Z
7 coniunges C ¹ , coniunctus et Z	et om. Z	9 quando] quō Z	
ipse om. Z	11 nrm C ¹	martirum beatorum o	12 corneli
et luci C ¹	14 grauitatem C, auctoritate q	quis Z	15 et
om. V	successorem C ¹	eorum om. C, eis V	illic C ¹
pleno C ¹	16 dei Zo	18 signauerunt ex negauerunt C	
20 diuersis Z	esset] est et C ¹ , est C ² ZViqv	21 et ... sancti	
om. Z	eum] cum q	22 sentimus non tenere Z	significare C ¹ ,
significabis Z	plana C ¹	23 marciane C	arelateae o, are-
lato Z	constitutus C		

sciamus ad quem fratres nostros dirigere et cui scribere debeamus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LXVIII.

CYPRIANVS MAGNO FILIO S.

5 Pro tua religiosa diligentia consuluisti mediocritatem nostram, fili carissime, an inter ceteros haereticos eos quoque qui a Nouatiano ueniunt post profanum eius lauacrum baptizari et sanctificari in ecclesia catholica legitimo et uero et unico ecclesiae baptismo oporteat. de qua re quantum fidei nostrae capacitas
10 et scripturarum diuinarum sanctitas ac ueritas suggerit, dicimus omnes omnino haereticos et schismaticos nihil habere potestatis ac iuris. propter quod Nouatianus nec debet nec potest excipi quo minus ipse quoque extra ecclesiam consistens et contra pacem ac dilectionem Christi faciens inter aduersarios et anti-
15 christos computetur. neque enim Dominus noster Iesus Christus cum in euangelio suo testaretur inimicos suos esse eos qui secum non essent aliquam speciem haereseos designauit, sed omnes omnino qui secum non essent et secum non colligentes gregem

1 ad quē ex adq. C scribere] seruire Z 2 semper b. ualere] semper habere te bene nec non in dñō ualere Z. — Explicit ad Stephanum (add. Z: de Martiano arelatense qui hereticos recepit) Zo, Explicit i, om. Cp. —

Epist. LXVIII. — Incipit de his qui in lecto consequuntur SQ nisi quod Q incipit om., Incipit ad Magnum de Nouatiano (nouat C) CLP, Incipit ad Magnum de Nouatiano de (et de R) his qui in lecto (gratiam add. M s. l. m. 2) consequuntur MR. — 4 filio om. S 7 ueniant CPQR prophanum Sv et om. C et sanctificari om. S 8 ecclesiam catholicam legitime uero et uno C, om. R 9 baptissimo S fidei] fidei quoque Q nosti M (nostrae Q) 11 omnes] dñs C chriamaticos Sⁱ 12 debent R nec] ne. P 14 inter ↔ L im eras. antichristo L 16 inimicos S, aduersarios CLPQRv 17 essent] esset R, esse L haereseos] hereticos Q omnes] dñs C 18 omnino] hereticos add. CR essent et secum non om. S colligerent (gregem s. spargerent om.) R

suum spargerent aduersarios esse ostendit dicens: qui non est mecum, aduersus me est: et qui non mecum colligit, spargit. item beatus apostolus Ioannes nec ipse ullam haeresin aut schisma discreuit aut aliquos speciatim separe posuit, sed uniuersos qui de ecclesia exissent quique contra ecclesiam facerent, antichristos appellauit dicens: audistis quia antichristus uenit, nunc autem antichristi multi facti sunt. unde cognoscimus quia nouissima hora est. ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum.¹⁰ unde apparet aduersarios Domini et antichristos omnes esse quos constet a caritate adque ab unitate ecclesiae catholicae recessisse. adhuc quoque Dominus in euangelio suo ponit et dicit: si uero et ecclesiam contempserit, sit tibi tamquam ethnicus et publicanus. si autem qui ecclesiam contem-¹⁵ nunt ut ethnici et publicani habentur, multo magis utique rebelles et hostes falsa altaria et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega et nomina adulterata fingentes inter ethnicos et publicanos necesse est computentur, quando minora peccantes et tantum ecclesiae contemptores ethnici et publicani sententia Do-²⁰ mini iudicentur.

- 2 Quod ecclesia una sit declarat in cantico canticorum spiritus sanctus ex persona Christi dicens: una est columba mea,

1 Luc. 11, 23.

6 I Io. 2, 18. 19.

13 Matth. 18, 17.

23 Cant. 6, 8.

1 aduersarios suos *CQRv* 2 aduersum *CLPRv* mecum non *CRv*
 3 iohannes apostolus *v* 4 haeresim *CPRv* discreuit] disseruit *C*
 aut *om. R* aliquo *C* separatos *C o ex i* posuit *om. L* 5 qui]
 sed *S* 6 dicens ... uenit *add. P m. 2 in marg.* quia] quo *C*,
 qui iam *R* 7 multi *om. R* 8 facti sunt *ex faciunt P* 9 exi-
 rent *C¹* 10 ex nobis fuissent *S* mansissent] utique *add. Qv*
 11 dñō *C*, dñs *R* et *om. QS, eras. in M; fort. dñi et dñi antichristos*
omnes] communes S esse *ex sse S* 12 constat *P¹* 14 uero
 et] uero *C* tamquam] quasi *R, om. C* 16 ut *S*, et *Q, om. CLPRv*
 18 sacrilegae *P*, et sacrilega *S* adultera *V* publicanus *L*
 19 quando minora] quam] dñō *S* 20 et ethnicus et publicanus *S*
 22 quod] autem *add. CLPQRv* sps scs in cantico canticorum *C*
 in cantico canticorum *om. R* cantico *om. P* 23 dicit *C¹*

perfecta mea, una est matri suae, electa genetrici
suae. de qua item denuo dicit: hortus conclusus soror
mea sponsa, fons signatus, puteus aquae uiuae. si
autem hortus conclusus est sponsa Christi quae est ecclesia,
patere res clausa alienis et profanis non potest. et si fons signatus
est, neque bibere inde neque consignari potest cui foris posito
accessus ad fontem non est. puteus quoque aquae uiuae si unus
est, idem qui intus est, uiuificari et sanctificari foris positus ex
illa aqua non potest, ex qua solis eis qui intus sunt usus omnis
et potus concessus est. quod et Petrus ostendens unam ecclesiam
esse et solos eos qui in ecclesia sint baptizari posse posuit et
dixit: in arca Noe pauci id est octo animae homi-
num saluae factae sunt per aquam, quod et uos
similiter saluos faciet baptisma, probans et contestans
unam arcam Noe typum fuisse unius ecclesiae. si potuit tunc in
illo expiati et purificati mundi baptismo saluus per aquam fieri
qui in arca Noe non fuit, potest et nunc uiuificari per baptisma
qui in ecclesia non est, cui soli baptisma concessum est. sed et
Paulus hoc idem adhuc apertius et clarius manifestans ad Ephe-
sios scribit et dicit: Christus dilexit ecclesiam et se
ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret pur-

2 Cant. 4, 12. 12 I Petr. 3, 20, 21. 20 Eph. 5, 25. 26.

1 matris <i>LQ</i>	electa est genetrici • <i>Q</i>	3 sponsa] sponsa
mea <i>CR</i>	fons ex foris <i>C</i>	4 hortos <i>L</i> ¹
res] patereris <i>S</i> , patere ecclesia <i>C</i>	signatur <i>C</i> ¹	5 patere
consignare <i>S</i>	potest] posset <i>S</i>	6 est <i>om. S</i>
7 si. <i>P in ras.</i>	cui] qui <i>S</i>	positus <i>S</i>
unius <i>SQ</i> (unus <i>M</i>)	8 idemque <i>Rv, om. S; fort.</i>	
idemque qui	intus est <i>om. S</i>	et sanctificari <i>om. QS</i>
potius <i>S</i>	9 aqua] qua <i>R</i>	positos <i>Q</i>
10 <i>alt. et om. S</i>	intus] inter <i>S</i>	sunt usus] sumus <i>S</i>
11 in <i>S s. l. m. 2</i>	ecclesia a. b. posse] ecclesiam	
esse et soli baptizati possint <i>S</i>	sunt <i>CR</i> ¹	12 id est pauci <i>Q</i>
13 quod] quo <i>P</i> , quomodo <i>CR</i>	uos] illos	14 probans ex pro-
batis <i>C</i>	15 unam arcam noe] una arcana et <i>S</i>	potuit] posuit <i>S</i>
16 expiati et] excipiet <i>S</i>	saluos <i>C</i> ¹ , saluis <i>S</i>	17 arcam <i>Q</i>
<i>om. V</i>	et <i>om. R</i>	noe
tunc <i>S</i>	uiuificari] purificari <i>C</i>	18 eccle-
siam <i>S</i>	cui ex qui <i>S</i> , cum <i>P</i>	est] es <i>R</i>
apostolus <i>CLPQRv</i>	sola <i>C</i> ¹ <i>S</i>	19 paulus
hoc] hoc est <i>S</i>	20 ecclesiam suam <i>S</i>	
21 purgans] portans <i>C</i>		

gans eam lauacro aquae. quod si una est ecclesia quae a Christo diligitur et lauacro eius sola purgatur, quomodo qui in ecclesia non est aut diligi a Christo aut ablui et purgari lauacro eius potest?

3 Propter quod cum sola ecclesia habeat aquam uitalem et baptizandi adque abluendi hominis potestatem, qui dicit apud Nouatianum baptizari et sanctificari aliquem posse, prius ostendat et doceat Nouatianum in ecclesia esse aut ecclesiae praesidere. ecclesia enim una est, quae una et intus esse et foris non potest. si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit. si uero 10 apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit et quem praeter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificauit, Nouatianus in ecclesia non est nec episcopus computari potest, qui euangelica et apostolica traditione contempta nemini succedens a se ipso ortus est. habere namque 15 aut tenere ecclesiam nullo modo potest qui ordinatus in ecclesia non est.

4 Foris autem non esse ecclesiam nec scindi aduersum se aut diuidi posse, sed inseparabilis adque indiuiduae domus unitatem tenere manifestat scripturae diuinae fides, cum de sacramento paschae et agni qui agnus Christum designabat scriptum est: in domo una comedetur, non eicietis de domo carnem foras. quod item circa Raab quae ipsa quoque typum portabat ecclesiae expressum uidemus, cui mandatur et dici-

22 Ex. 12, 46.

1 lauacra <i>S</i>	2 qui <i>om. L</i>	3 aut ablui] et ablui <i>L</i>	4 potest]
sola potest <i>S</i>	5 solae <i>R</i>	7 ostendit <i>C</i> ¹	8 et doceat nouatianum
<i>om. S</i>	9 et intus esse] intus <i>S</i> ; recte fort.		non <i>om. S</i>
<i>om. R</i>	apud] ad <i>S</i>	est <i>sup.</i> et <i>P</i>	ium non fuit ... l. 12
et quem <i>R in ras.</i>	non ... cornelium <i>om. L</i>		si u. a. c. fuit
add. <i>P m. 2 in marg., om. C</i>		11 fauiano <i>Q</i>	legitimo <i>L</i>
12 suggessit <i>S</i>	13 dñm <i>Q</i>	glorificauit] clarificauit <i>C</i>	14 qui]
qui in <i>S</i>	15 succedes <i>R</i>	hortus <i>L</i> ¹ , ordinatus <i>CRV</i>	nam
quae <i>S</i>	18 autem <i>S</i> , enim <i>CLPQRv</i>	scinci <i>R</i> ¹ , secundi <i>L</i>	
aduersus <i>S</i>	19 potest <i>C</i> ¹	adque] ad <i>R</i>	21 pasce <i>R</i>
agnos <i>R</i>	est] sit <i>CRv</i>	22 comedetis <i>S</i>	domum <i>M</i>
(domo <i>Q</i>)	carne <i>S</i>	23 rahab <i>P</i> , atq. <i>S</i>	quae <i>om. S</i>

tur: patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos
et totam domum patris tui colliges ad te ipsam
in domum tuam, et omnis qui exierit ostium
domus tuae foras reus sibi erit. quo sacramento decla-
ratur in unam domum solam id est in ecclesiam uicturos et ab
interitu mundi euasuros colligi oportere, quisque autem de
collectis foras exierit, id est si quis quamuis in ecclesia
gratiam consecutus recesserit et ab ecclesia exierit, reum
futurum, id est ipsum sibi quod pereat imputaturum. quod
10 apostolus Paulus explanat docens et praecipiens haereticum
uitandum esse ut peruersum et peccatorem et a semet ipso
damnatum. hic est enim qui reus sibi erit, non ab episcopo
eiectus, sed sponte de ecclesia profugus, haeretica praesump-
tione a semet ipso damnatus.

15 Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de diuina
auctoritate uenientem ponit et dicit: ego et pater unum
sumus. ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denno
dicit: et erit unus grex et unus pastor. si autem grex
unus est, quomodo potest gregi adnumerari qui in numero
20 gregis non est aut pastor haberi quomodo potest qui manente
uero pastore et in ecclesia Dei ordinatione succedanea praesi-
dente nemini succedens et a se ipse incipiens alienus fit et
profanus, dominicae pacis ac diuinae unitatis inimicus, non

1 Ios. 2, 18. 19.   16 Io. 10, 30.   18 Io. 10, 16.

2 collegis <i>S</i>	ipsa <i>R</i> , ipsum <i>S</i>	3 omnes <i>C¹LR¹</i>	exie-
runt <i>S</i>	ostium <i>S</i> , hostium <i>C</i>	4 tibi <i>Q</i> (sibi <i>M</i>), ibi <i>L</i>	
5 et om. <i>R</i>	6 collegi <i>S</i>	quisquis <i>Rv</i>	7 ecclesiam <i>QS</i>
8 ecclesiae <i>C¹</i> , ecclesia gratiam <i>R</i>	reum] sibi <i>add. CQv</i>	9 futu-	
rum ... sibi om. <i>R</i>	quod p.] quo p. <i>R</i>	10 explanato <i>R</i> , exclamat <i>S</i>	
dicens <i>C</i>	11 uitandum] multandum <i>R</i>	ut] et <i>C</i>	12 est
enim qui] enim qui <i>Q</i> , enim <i>v</i>	sibi reus <i>C</i>	erit qui <i>v</i>	non
ex nam <i>C</i>	13 deiectus <i>C</i>	et heretica <i>CQR</i>	14 damnatur <i>C¹</i> ,
datus <i>S</i>	15 nobis <i>R</i>	de om. <i>R</i>	16 unum sumus ego et
pater <i>Q</i> (ego e. p. unum sumus <i>M</i>)	18 et om. <i>C</i>	erit] erunt <i>Q</i>	
19 adnumerare <i>S</i>	20 pastor haberi] pastore <i>S</i> ; fort. pastor esse		
qui om. <i>S</i>	21 et om. <i>C</i>	dm̄ <i>CR</i>	succidanea <i>L</i> , succedant
ea <i>CMRS</i> (succedanea <i>Q</i>)	22 ipso <i>CLPRv</i>	23 inimicos <i>R</i>	

III.

48

habitans in domo Dei id est in ecclesia Dei, in qua non nisi concordantes adque unanimes habitant, loquente in psalmis spiritu sancto et dicente: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo? denique unanimi-
tatem christianam firma sibi adque inseparabili caritate conexam etiam ipsa dominica sacrificia declarant. nam quando Dominus corpus suum panem uocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum: et quando sanguinem suum uinum appellat de botruis adque acinis plurimis expressum adque in unum coactum, gregem item nostrum significat commixtione adunatae multitudinis copulatum. si Nouatianus huic pani dominico adunatus est, si Christi poculo et ipse commixtus est, poterit uideri et unici ecclesiastici baptismi habere gratiam posse, si eum constiterit ecclesiae unitatem tenere.

6 Denique quam sit inseparabile unitatis sacramentum et quam sine spe sint et perditionem sibi maximam de indignatione Dei adquirant qui schisma faciunt et relicto episcopo alium sibi foris pseudoepiscopum constituunt, declarat in libris Regnorum scriptura diuina, ubi a tribu Iuda et Benjamin decem tribus scissae sunt et relicto rege suo alterum sibi foris constituunt: et indignatus est, inquit, Dominus in omni semine Israel et dimouit eos et dedit eos in direptionem donec

3 Ps. 67, 7. 20 II Reg. 17, 20. 21.

1 dñi C'	dei] christi CR	2 unianimes CL, unanimitas S
psalmis] psalmista C	3 habitare CR	unianimes C'LS et
ita saepius	4 cristianam S	6 declarantur C'
iestum R	9 botruis C'LPQR'V, butruis S, botris C'R'v	7 con-
ex amicis L, racemis C	10 expressum] et presumat R	acinis
om. P	11 commistione S	adunate Q, adunitate S; fort. ad
unitatem	copulatam]runt spm R. om. si nouatianus ... p. 765, 11	
peccare coepe	12 huic ex hic C	si om. S
potest C	14 constituerit S	ecclesia L
quam S	16 sibi] subi S	maxima S, maxime C
tionem L	17 chrisma S	foris pseudoepiscopum om. S
posito C	18 regnorum ... tribu om. L	19 tribu] tribus PQ,
patribus S	decim P	schissae S
fort. expungenda	constituerunt v, instituerunt C	20 sint LPS
om. S	omne sem C	21 est
	istrahel QS (isrl M) ita saepius	

abiceret eos a facie sua, quia dissipatus est Israel
a domo Dauid, et constituerunt sibi regem Hiero-
boam filium Nabat. indignatum esse Dominum dixit et
eos in perditionem dedisse quod ab unitate dissipati essent ad-
que alterum sibi regem constituissent. et tanta indignatio Do-
mini extitit aduersus illos qui schisma fecerant, ut etiam cum
homo Dei ad Hieroboam missus esset qui ei peccata sua expro-
braret adque ultionem futuram praediceret, panem quoque apud
illos edere et aquam bibere uetaretur. quod cum non custodisset
10 et contra praeceptum Dei prandisset, statim diuinae censurae
maiestate percussus est, unde regrediens inpetu ac morsu leonis
in itinere necaretur. et audet quisquam uestrum dicere aquam
baptismi salutarem et gratiam caelestem communem cum schi-
smaticis esse posse, cum quibus nec terrestres ** nec saecularis
15 potus debeat esse communis? satiat adhuc in euangelio suo
Dominus et maiorem intelligentiae lucem manifestat quod idem
qui tunc se a tribu Iuda et Benjamin sciderant et Hierosolymis
derelictis Samariam secesserant, inter profanos et gentiles con-
putarentur. nam cum primum discipulos suos in ministerium
20 salutis mitteret, mandauit et dixit: in uiam nationum ne

20 Matth. 10, 5.

1 quia] quō C   2 ieroboam C et postea   3 nabath v, iobath C,
manabat S   dno L   dixit CLPQSV, dicit v   4 eos *** M
qui eras. (eos Q)   dissipati L   adq. ad M (adq. Q)   5 con-
stituunt S   indignatione dñs P   6 aduersos S   fecerunt CS
ut C s. l.   cum om. S   7 ad] ab S   ieroboam L   esset]
est L   ei] et C   exprobraret CL   8 praedicaret S   panem ...
uetaretur om. hic S et inserit l. 13 post gratiam caelestem et   9 uita-
retur L   non om. S   custodissent S   10 prandisset Q,
prandedissent S   censura maiestatis ex censure maiestate ate C
11 unde S, ut inde CLPQv   recedens CV   impetum Q   12 in
om. L   uestrum S, om. CLPQv   13 et gratiam caelestem]
et gratiam salutarem et gratiam caelestem et S; cf. l. 8   com-
mune S   14 terrestres] cibis add. v   15 putus S   debet v
satiata C, satiati M (satiat Q), sonat Pamelius   16 maiore LP
intelligentiae suae S   luce LPS   hiidem LPQ   17 se tunc v
sciderant LQS, insciderant P   18 samaria C   computarentur]
communicaretur S   20 mittere C, innitteret M (mitteret Q)

abieritis et in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis. ad Iudaeos prius mittens gentiles adhuc praeteriri iubet: addendo autem et ciuitatem Samaritanorum debere omitti, ubi erant schismatici, ostendit schismaticos gentilibus adaequari.

- 7 Quod si aliquis illud opponit ut dicat eandem Nouatianum legem tenere quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo quo et nos baptizare, eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse quod uideatur interrogatione baptismi a nobis non discrepare: sciat quisque hoc opponendum putat primum non esse unam nobis et schismaticis symboli legem neque eandem interrogationem. nam cum dicunt credis in remissionem peccatorum et uitam aeternam per sanctam ecclesiam, mentiuntur interrogatione, quando non habeant ecclesiam. tunc deinde uoce sua ipsi confitentur remissionem peccatorum non dari nisi per sanctam ecclesiam posse, quam non habentes ostendunt remitti illic peccata non posse.
- 8 Quod uero eundem quem et nos Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum nosse dicuntur, nec hoc adiuuare tales potest. nam et Core et Dathan et Abiron cum sacerdote Aaron et Moyse eundem Deum nouerant, pari lege et religione uiuentes, unum et uerum Deum qui colendus adque

1 abieritis *S*, ieritis *C LPQ*, geritis *C*¹ samaritarum *L item. l. 3*
 intraueritis *S*, introieritis *CLPQv* 2 prius] primum *C* gentilem *C* praeterire *C* 4 erunt *C*¹ scismatici *C*; *deinde repetit p. 755, 14* esse posse c. q. nec terrestris nec s. p. d. e. c. satiata a. i. e. s. d. et maiore i. luce manifestat quod gentilis *C*¹ 7 catholica *S* tenet *S* 8 quo et nos *C s. l.* nosse] filium nosse *S* eundem f. christum *om. C*¹ 9 eundem spiritum *om. S* ac *om. L*, hac *S* propter hoc] propterea *V* 10 in interrogatione *Qv* 11 quisquis *v* opponidum *C*¹ 13 symboli *S* nec ex nihil *S* m. 2 14 in *om. v* remissione *QS* 15 mentiuntur ... l. 17 peccatorum *om. S* in interrogatione *Cv* 16 uoci suae *C*¹ 17 dari non *C* ecclesia *L* posse *C*, dari posse *S*, *om. LPQ* quam] qua *SQ*¹, quando *M* 18 illis *S* posse ex esse *C*, habere non posse *S* 19 quem] quod *S* 21 potest] possent *S* cor||re *P* o in *ras.*, chore *Cv* et abiron et dathans *S* 22 aron *QS* moysen *CPQ*, moyses *L* 23 adque inuocandus *om. S*

inuocandus fuerat inuocabant: tamen quia loci sui ministerium transgressi contra Aaron sacerdotem qui sacerdotium legitimum dignatione Dei adque ordinatione Domini perceperat sacrificandi sibi licentiam uindicauerunt, diuinitus percussi poenas statim
 5 pro illicitis conatibus pependerunt, nec potuerunt rata esse et proficere sacrificia inreligiose et illicita contra ius diuinæ dispositionis oblata. turibula quoque ipsa, in quibus incensum illicita fuerat oblatum, ne in usum de cetero essent sacerdotibus, sed potius indignationis et ultionis diuinæ memoriam corrigendis
 10 posteris exhiberent, iussu Domini conflata adque igne purgata in laminas ductiles producuntur et adfiguntur altari secundum quod loquitur scriptura diuina. memoriale, inquit, filiis Israel ut non accedat quisquam alienigena qui non est ex semine Aaron inponere incensum ante
 15 Dominum ut non sit sicut Core. et tamen illi schisma non fecerant nec foras egressi contra Dei sacerdotes impudenter adque hostiliter rebellauerant, quod nunc hi ecclesiam scindentes et contra pacem adque unitatem Christi rebelles cathedram sibi constituere et primatum adsumere et baptizandi adque offe-
 20 rendi licentiam uindicare conantur. quomodo perficere quae agunt aut impetrare aliquid illicitis conatibus de Deo possunt qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? quare qui Nouatiano siue ceteris eiusmodi schismaticis patrocinantur frustra contendunt baptizari et sanctificari illic aliquem salutari baptismo
 25 posse ubi constet baptizantem baptizandi licentiam non habere.

12 Num. 16, 40.

1 quia] quō S	2 qui. L, quia Q¹ S (qui MQ²)	3 dignatio S
domini L, dei atq. S, om. CPQV	perceperant S	6 diuinæ
om. S	7 thuribula PQS	ipsa] illa C
8 usuru CS, usu LPQv	9 et ultionis om. S	in quibus om. S
10 exhiberent S	11 laminas L² PQ, flamminas L¹	et adfigun-
tur L (l. eras.), om. S	12 et loquitur C	13 ut] et S
dat S	15 dñ S	sit om. C
perant add. C s. l.	sibi schisma C	16 sacerdotis S
rant QS, rebellauerunt L	hii L s. l.	20 quae] quod C
illicitos S	conatibus Q¹ (conatibus MQ²)	22 nouatianus L
23 siue om. C	ceteros S, ceterisque C	schismaticos S; fort. qui
Nouatianos siue ceteros e. schismaticos (cf. App. 54, 12)	24 et sancti-	ficari om. S
salutare S	25 posse et S, possit C, potest L	

- 9 Adque ut magis intellegi posset contra eiusmodi audaciam quae sit censura diuina, inuenimus in tali facinore non solum duces et auctores sed et participes poenis destinari, nisi se a communione malorum separauerint, praecipiente per Moysen Domino et dicente: separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum et nolite tangere ab omnibus quae sunt eis, ne simul pereatis in peccato eorum. et quod comminatus per Moysen Dominus fuerat impleuit, ut quisque se a Core et Dathan et Abiron non separasset poenas statim pro impia communione persolueret. quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes et culpae et poenae futuros qui se schismaticis contra praepositos et sacerdotes inreligiosa temeritate miscuerunt. sicut etiam per Osee prophetam spiritus sanctus contestatur et dicit: sacrificia eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur, docens scilicet et ostendens omnes omnino cum auctoribus supplicio coniungi qui fuerint eorum peccato contaminati.
- 10 Quae ergo apud eos merita esse circa Deum possunt quibus supplicia diuinitus inrogantur? aut quomodo tales iustificare et sanctificare baptizatos possunt qui hostes sacerdotum aliena et illicita et nullo sibi iure concessa usurpare conantur? quos tamen ipsos non miramur pro sua prauitate contendere. adserant necesse est singuli quique quod faciant, nec uolunt uicti facile

5 Num. 16, 26. 14 Oa. 9, 4.

1 ut] quo *C s. l.* audaciam] aciam *S*, licentiam et audaciam *Q*
 2 facinora *L* 4 per *om. C* mosen *L* 5 dñm *Q* a *om. S*
 6 durissimorum istorum *C* 7 hominibus *C*, hominibus *S* peccatis *CV*
 8 comminatus *S* 9 quisquis *v* coreb *S* dathan *S*
 10 et poenas *S* impia] coniuratione et *add. C* quod *C*
 11 noxios *S* omnes et] dō se *C* o in *ras.* 12 praepositum et
 sacerdotem dei *C* 13 miscuerit *C*, miscuerint *v* profeta *S*
 14 sanctus *om. S* dicat *M* (dicit *Q*) 15 ea] ea non *C* 16 con-
 taminati *L*, exp. m. 2 omnes *om. S* 17 coniūgi] conpungi *C*
 fuerunt *C* eorum] omnium *S* 20 quomodo ex q homo *C*
 et sanctificare *om. V* 21 hostes exp. *L*, hostias *C* i s. l. et aliena *M*
 (aliena *Q*) 22 iura *P* 23 adserant] enim *add. CVv* 24 faciant *S*,
 faciunt *CLPQV*.

succumbere, quamvis sciant id quod faciant non licere. illud mirandum est, immo indignandum potius et dolendum, christianos antichristis adstare et praeuaticatores fidei adque ecclesiae proditores intus in ipsa ecclesia contra ecclesiam stare. qui quoniam pertinaces alias et indociles uel hoc tamen confitentur quod uniuersi siue haeretici siue schismatici non habeant spiritum sanctum, et ideo baptizare quidem possint, dare autem spiritum sanctum non possint, in hoc ipso a nobis tenentur ut ostendamus nec baptizare omnino eos posse qui non habeant spiritum sanctum.

Nam cum in baptismo unicuique peccata sua remittantur, 11 probat et declarat in euangelio suo Dominus per eos solos posse peccata dimitti qui habent spiritum sanctum. post resurrectionem enim discipulos suos mittens loquitur ad eos et dicit: sicut 15 misit me pater, et ego mitto uos. hoc cum dixisset, insufflauit et ait illis: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. quo in loco ostendit eum solum posse baptizare et remissionem peccatorum dare qui habeat 20 sanctum spiritum. denique ipsum Christum Dominum nostrum baptizaturus Iohannes accepit ante spiritum sanctum cum adhuc esset in utero matris constitutus, ut certum esset adque manifestum baptizare non posse nisi eos qui habeant spiritum sanctum.

14 Io. 20, 21—23.

1 sciant] scismus <i>S</i>	id q. faciant <i>om. S</i>	faciunt <i>CLv</i>
3 antecristis <i>S</i> , anticristis <i>LQ</i> , antichristo <i>C</i>	4 proditore <i>S</i>	in
<i>om. C</i> ¹ <i>Q</i> , intra <i>v</i>	ecclesiae <i>CQ</i> (ecclesia <i>M</i>), septa ecclesiae <i>v</i>	quoniam]
quamquam <i>v</i>	5 aliis <i>P</i>	dociles <i>S</i>
<i>om. S</i>	7 et] e <i>C</i>	et ideo . . . sanctum <i>om. S</i>
possunt <i>CQSv</i>	8 possint <i>LPS</i> , possunt <i>CQv</i>	9 habent <i>C</i>
10 spiritum sanctum] licentiam <i>C</i>	12 posse peccata sua <i>S</i> , peccata <i>V</i> ,	
peccata posse <i>v</i>	13 dimitti] remittantur <i>S</i>	habeant <i>CLQv</i>
14 enim <i>om. S</i>	et dicit] dicens <i>S</i>	17 cui <i>C</i>
remittuntur <i>CP</i>	illis <i>C</i>	si <i>om. C</i>
tur quod <i>C</i>	eum] eos <i>C s. l.</i>	18 detenebitis detinebuntur
20 spm scm <i>CLPQv</i>	ipsum <i>om. C</i>	19 habet <i>P</i> , habeant <i>C</i> ²
<i>s. l. m. 2</i> , non <i>C</i> , scm <i>V</i>	21 ante accepit <i>S</i>	22 esse in <i>L</i>

itaque qui haereticis sine schismaticis patrocinantur, respondeant nobis habeantne spiritum sanctum an non habeant. si habent, cur illic baptizatis quando ad nos ueniunt manus inponitur ad accipiendum spiritum, quando iam utique acceptus sit ubi si fuit dari potuit? si autem foris cuncti haeretici et schismatici non dant spiritum sanctum et ideo apud nos manus inponitur ut hic accipiatur quod illic nec est nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos posse quos constat spiritum sanctum non habere. et idcirco ut secundum diuinam dispositionem adque euangelicam ueritatem peccatorum remissionem consequi et sanctificari ac templa Dei fieri possint, ecclesiae baptismo baptizandi sunt omnes omnino qui ab aduersariis et antichristis ad Christi ecclesiam ueniunt.

- 12 Quaesisti etiam, fili carissime, quid mihi de illis uideatur qui in infirmitate et languore gratiam Dei consecuntur, an habendi sint legitimi christiani, eo quod aqua saluari non loti sint sed perfusi. qua in parte nemini uerecundia et modestia nostra praeiudicat quo minus unusquisque quod putat sentiat et quod senserit faciat. nos, quantum concipit mediocritas nostra, aestimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia diuina nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena et tota fide et dan-

1 patrocinator] propinator *S*   2 habeantne *L*, habeant *LPS*, an
habeant *Qv*   si habent *om. S*   3 baptizatus *S*   4 quando]
cum *v*   utique *S*, utique illic *CLPQv*   acceptum *C*   sit]
est *S*   5 si *om. P*   dare *C'*   cuncti] tincti *v*   et schismatici
om. S   6 dant *S*, habent *LPQv*, habeant *C*   illis inponitur *C*
7 nec est] necesse est *P*   dari *om. S*   8 eos] eo *S*   quod *M*
(quos *Q*)   9 esse spiritum *S'*   ut *om. C*   11 et] atq. ut et *C* ut *s. l.*
12 baptisimi *C'*   omnes] *dns C*   ab *om. C'S*   aduersarios *C'*
13 antichristos *C'*, antichristus *S*   Caecili Cypriani ad Magnum de
Nonatiano et de his qui in lecto consequuntur explicat *S*, Ad Magnum de
Nonatiano explicat *L*, Ad Magnum de Nonatiano explicat incipit eiusdem secunda
EQ, Explicat ad Magnum de Nonatiano incipit ad eundem Magnum de
his qui in lecto consequuntur *P*, Ad Magnum de his qui ab hereticis
baptizati sunt rebaptizandis explicat incipit ad eundem de baptismo infir-
morum *B*, *It̃ q̃st̃ C*. — 14 quaesistis *E*   15 domini *V*   16 loti *s. C*
17 nemine *Q* (nemini *M*), neminem *E*   uerecundiam *MQ'*   modestiam
nostram *CMQ'*   18 unusquisque] quisque *EQ*   putauerit *CV*
19 conspiciat nostra mediocritas *C*   20 et debilitari *om. C*   21 tota
et plena *C*   fide et] fide *B*

tis et sumentis accipitur quod de diuinis muneribus hauritur. neque enim sic in sacramento salutari delictorum contagia ut in lauacro carnali et saeculari sordes cutis et corporis abluuntur, ut et aphronitris et ceteris quoque adiumentis et solio et piscina opus sit, quibus ablui et mundari corpusculum possit. aliter peccatus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. in sacramentis salutaribus necessitate cogente et Deo indulgentiam suam largiente totum credentibus conferunt diuina compendia. nec quemquam mouere debet quod aspargi uel per-
 10 fundi uidentur aegri cum gratiam dominicam consequuntur, quando scriptura sancta per Ezechielem prophetam loquatur et dicat: et aspargam super uos aquam mundam, et mundamini ab omnibus inmunditiis uestris et ab omnibus simulacris uestris. et mundabo uos, et dabo
 15 uobis cor nouum, et spiritum nouum dabo in uobis. item in Numeris: et homo qui fuerit inmundus usque ad uesperam, hic purificabitur die tertio et die septimo, et mundus erit. si autem non fuerit purificatus die tertio et die septimo, non erit mundus,
 20 et exterminabitur anima illa de Israel, quoniam aqua aspersionis non est super eum sparsa. et iterum: et locutus est Dominus ad Moysen dicens: accipe Leuitas de medio filiorum Israel, et purifi-

12 Ez. 36, 25. 26. 16 Num. 19, 8. 12. 13. 22 Num. 8, 5—7.

1 sumentis] accipientis *B* de *om.* *C* auritur *Q* 2 contagi *P*,
 contagia abluuntur *B* ut *E*, aut *P* 3 lauacro] aquae *add.* *B*
 sordes se *E* et] e. *E* corpore *EQ* ut et] ut *P*¹ *v* 4 apho-
 nitris *BEQ*, adfonitris *C* 5 corpusculi *C*¹ possit *exp.* et pectus
s. l. *C* 6 abluitur credenti *B* per fidei] perfidi *B* 7 mun-
 dantur *B*, purgatur *C* dei *MQ*¹ 9 aspergi *BPv*, abspergi *C*¹
 10 aegris *C* 11 ezechiolum *B*, ezeziel *Q* loquitur *C*¹ 12 aspergam
*BC*¹ *Pv* 13 mundabimini *CPv* 14 et mundabo] emundabo *B*¹ *v*
 et dabo uobis *P s. l. m.* 2 15 spm nouum *ex spm scm C* dabo
 in uos *C, om. V* 17 huic *M* (hic *Q*) tertia *E* die *om. B*
 18 et mundus . . . *l.* 19 septimo *add. CP in marg., om. B* 19 die tertio
 et die septimo purificatus non fuerit *C* 21 aspersionis *QV*, asper-
 sionis *Cv*, asperginis *BP* eum *om. B* asparsa *CEQ* 23 leui-
 tas *P*

cabis eos. et ita facies eis purificationem eorum. circumsparges eos aquam purificationis. et iterum: aqua aspersionis purificatio est. unde apparet aspersionem quoque aquae instar salutaris lauacri optinere et quando haec in ecclesia fiunt, ubi sit et accipientis et dantis fides integra, stare omnia et consummari ac perfici posse maiestate Domini et fidei veritate.

- 13 Porro autem quod quidam eos salutari aqua et fide legitima Christi gratiam consecutos non christianos sed clinicos uocant, non inuenio unde hoc nomen adsumant: nisi forte qui plura et 10 secretiora legerunt, apud Hippocratem uel Soranum clinicos istos deprehenderunt. ego enim qui clinicum de euangelio noui scio paralytico illi et debili per longa aetatis curricula in lecto iacenti nihil infirmitatem suam obfuisse quo minus ad firmitatem caelestem plenissime perueniret, nec tantum in- 15 dulgencia dominica excitatum de grabato esse, sed ipsum grabatum suum reparatis et uegetatis uiribus sustulisse. et idcirco quantum fide concipere et sentire nobis datur, mea sententia haec est, ut christianus iudicetur legitimus quisque fuerit in ecclesia lege et iure fidei diuinam gratiam consecutus. 20 aut si aliquis existimat eos nihil consecutos eo quod ab aqua salutari tantum perfusi sint, si inanes et uacui sunt, non deci-

3 Num. 19, 9.

1 purificatione B	2 aquam] aqua Bv	3 sparsionis BC
inde M (unde Q)	aspersione B	4 aqua P, aquam C m ex ae
lauacri salutaris C	5 haec C s. l. m. 2	dandis C ¹ 6 alt. et
om. C	8 eos om. B	aquae M (aqua Q)
		9 non ex nos C
clinicos C os s. l., κλινικοι BP, κλινικοι Q, clinicos κλινικοι M		
11 hyppocraten EQ, ypocraten B		sorandum M (soranum Q), sora-
rum C	κλινικοι EPQ, κλινικοι B	12 κλινικοι P, κλινι-
		κοι M, κλινικοι Q
14 iacentis E		hoc fuisse M (ob-
fuisse Q)	15 infirmitatem C ¹	indulgentiam CMQ ¹
E ¹ Q, dnicam C	excitatum C	grabato EP, grabatto BCQ
17 grabbatum E, grabattum BCQ		18 quantum] tantum EQ
fides C	19 quisquis v	20 fuerit B pro eras.
quid B	consecutus Q	21 ali-
aliqua C ¹	22 salutari om. B	si] sed v

piantur, ut si incommodum languoris euaserint et conualuerint, baptizentur. si autem baptizari non possunt qui iam baptismo ecclesiastico sanctificati sunt, cur in fide sua et Domini indulgentia scandalizentur? an consecuti sunt quidem gratiam dominicam, sed breuiore et minore mensura muneris diuini ac spiritus sancti, ut habeantur quidem christiani, non sint tamen ceteris adaequandi?

Quin immo spiritus sanctus non de mensura datur sed super 14 credentem totus infunditur. nam si dies omnibus aequaliter nascitur et si sol super omnes pari et aequali luce diffunditur, quanto magis Christus sol et dies uerus in ecclesia sua lumen uitae aeternae pari aequalitate largitur? cuius aequalitatis sacramentum uidemus in Exodo esse celebratum, cum de caelo manna deflueret et futurorum praefiguratione alimentum panis 15 caelestis et cibum Christi uenientis ostenderet. illic enim sine discrimine uel sexus uel aetatis gomor singulis aequaliter colligebatur. unde apparebat Christi indulgentiam et caelestem gratiam postmodum secuturam aequaliter omnibus diuidi sine sexus uarietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personae, super omnem Dei populum spiritalis gratiae munus infundi. plane eadem gratia spiritalis quae aequaliter in baptismo a credentibus sumitur in conuersatione adque actu nostro postmodum uel minuitur uel augetur, ut in euangelio dominicum semen aequaliter seminatur, sed pro uarietate terrae aliud absumitur, 20 aliud in multififormem copiam uel tricesimi uel sexagesimi uel centesimi numeri fructu exuberante cumulatur. adhuc uero cum singuli ad denarium uocentur, quid est ut quod a Deo aequaliter distribuitur humana interpretatione minuatur?

3 sanctificati] sci <i>B</i>	4 scandalizantur <i>CVv</i>	quidam <i>C'</i>
5 et mensura <i>C</i>	6 non] et non <i>C</i>	8 quin ... credentem <i>om. C</i>
de m.] ad mensuram <i>v</i>	9 totus] datus <i>P</i>	10 luce] modo <i>C</i>
<i>s. l. m. 2</i>	11 christi <i>C</i>	14 defluerent <i>B'</i>
praefiguratione <i>M</i> (praef. <i>Q</i>)	sua <i>om. C</i>	15 ostenderet] exprimeret <i>CV</i>
16 sexu <i>M</i> (sexus <i>Q</i>)	singuli <i>B</i> , a singulis <i>Cv</i>	17 apparet <i>C</i>
20 gratiam <i>C</i>	muneris ex munus <i>C</i>	23 euangelium <i>EQ</i>
24 adsumitur <i>BP</i>	25 tricesimi <i>BM</i> , tregensimi <i>Q</i> , trigesimi <i>E</i>	
sexagesimi <i>BQ</i>	26 fructum <i>B</i>	exuberant <i>B</i>
<i>C' Q</i> ad hoc <i>E</i>	27 quod <i>M</i> (quid <i>Q</i>)	ut <i>om. C</i>
28 ut ne humana <i>C</i> ut ne <i>s. l.</i>		adeo <i>C</i>

15 Quod si aliquis in illo monetur quod quidam de his qui aegri baptizantur spiritibus adhuc inmundis temptabantur, sciat diaboli nequitiam pertinacem usque ad aquam salutarem ualere, in baptismo uero omne nequitiae suae uirus amittere. quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus et in sua perfidia demoratus tam diu resistere potuit et praeualere donec ad aquam ueniret: quo cum uenisset, et uictus est et extinctus. mare autem illud sacramentum baptismi fuisse declarat beatus apostolus Paulus dicens: nolo enim uos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt et in nube et in mari. et addidit dicens: haec autem omnia figurae nostrae fuerunt. quod hodie etiam geritur, ut per exorcistas uoce humana et potestate diuina flagelletur et uratur et torqueatur diabolus, et cum exire se et homines Dei dimittere saepe dicat, in eo tamen quod dixerit fallat et id quod per Pharaonem prius gestum est eodem mendacio obstinationis et fraudis exercent. cum tamen ad aquam salutarem adque ad baptismi sanctificationem uenitur, scire debemus et fidere quia illic diabolus opprimitur et homo dicatus Deo diuina indulgentia liberatur. nam si scorpii et serpentes qui in sicco praeualent, in aquam praecipitati praeualere possunt aut sua uenena retinere, possunt

9 I Cor. 10, 1. 2. 6.

1 iis v	2 baptizabantur EQ ² (baptizantur MQ ¹)	temptabantur BCEPQV, tentantur v	sciant P	4 uirus C us ex o
admittere C ¹	5 et om. BP, est C ¹	7 quo. P, quod C ¹		
8 sacramento EQ	9 dicens paulus B	enim] autem C	10 quia]	
quō om̃s C	11 prius et om. B	moysi EQ, moysen CP	12 baptizandi Bv, bapti P	
mari om. P	13 autem P s. l. m. 2, om. C	fuerant B	14 etiam	
geritur om. B	ut B s. l.	exorchistas P	16 hec exire C	
dei om. C	saepe dicat] se predicat C	17 in] et in P		
19 dī aquam C	baptissimi C saepius	20 illic om. C	21 sub-	
primitur M ¹ (oppr. M ² Q)	dicatur dō C ¹ , deo dicatus v	22 si]		
sicut v	aqua B	23 non possunt Cv	aut sua uenena	
retinere om. V	retinere] re B	possunt] sic Cv		

et spiritus nequam, qui scorpium et serpentes appellantur et tamen per nos data a Domino potestate calcantur, permanere ultra in hominis corpore, in quo baptizato et sanctificato incipit spiritus sanctus habitare.

5 Hoc denique et rebus ipsis experimur, ut necessitate urgente 16
in aegritudine baptizati et gratiam consecuti careant immundo
spiritu quo antea mouebantur et laudabiles ac probabiles in
ecclesia uiuant plusque per dies singulos in augmentum caelestis
gratiae per fidei incrementa proficiant, ut contra saepe nonnulli
10 de illis qui sani baptizantur, si postmodum peccare coeperint,
spiritu immundo redeunte quatiuntur: ut manifestum sit diabo-
lum in baptismo fide credentis excludi, si fides postmodum defe-
cerit regredi. nisi si iustum quibusdam uidetur ut illi qui extra
ecclesiam apud aduersarios et antichristos profana aqua polluun-
15 tur baptizati iudicentur, hi uero qui in ecclesia baptizantur
minus indulgentiae et gratiae diuinae consecuti esse uideantur,
et tantus honor habeatur haereticis ut inde uenientes non inter-
rogentur utrumne loti sint an perfusi, utrumne clinici an peripa-
teticici: apud nos autem de integra fidei ueritate detrahitur et
20 baptismo ecclesiastico maiestas sua et sanctitas derogatur.

Rescripsi, fili carissime, ad litteras tuas quantum parua nostra 17
mediocritas ualuit et ostendi quid nos quantum in nobis est sen-
tiamus, nemini praescribentes quo minus statuatur quod putat
unusquisque praepositus actus sui rationem Domino redditurus,
25 secundum quod beatus apostolus Paulus in epistula sua ad Ro-

1 et t.] ad t. <i>MQ</i> ¹ , at t. <i>EQ</i> ²	2 potestatem <i>Q</i>	nec permanere <i>P</i>
ultra] non possunt <i>add. Cv</i>	3 homine: si <i>C</i>	corpore] corpore
possunt <i>P</i>	in quo <i>in iniquo corr. C</i>	et <i>om. C</i>
in <i>C</i>	7 ac probabiles <i>om. B</i>	8 uiuant <i>ex uidebant MQ</i>
9 ut <i>EQV</i> , uel <i>C</i> , et <i>BPv</i>	10 sani <i>om. V</i> , <i>scae B</i>	11 runt spiri-
tum <i>R incipit</i>	quatiuntur <i>R</i> , patiuntur <i>B</i>	13 si <i>om. CR</i>
14 profana <i>om. C</i>	polluuntur aqua baptizari <i>C</i>	17 interogan-
tur <i>B</i>	18 clinici sint <i>CPRv</i>	peripaterici <i>C</i> , peripatici <i>B</i>
19 integrae <i>EQ</i>	detrahatur <i>v</i>	20 suas <i>B</i> , eius <i>R</i>
getur <i>v</i>	21 ad litteras tuas <i>om. B</i>	nostra <i>om. V</i> , ad nra <i>E</i>
23 rescribentes <i>ex perscribentes C</i>	24 actus <i>om. R</i>	dno ratio-
nem <i>EQ</i>		

manos scribit et dicit: unusquisque nostrum pro se rationem dabit. non ergo nos inuicem iudicemus. opto te, fili carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXX.

CYPRIANVS LIBERALIS CALDONIVS IVNIVS PRIMVS
CAECILIVS POLYCARPVS NICOMEDES FELIX MARRVTIVS SVC-
CESSVS LVCIANVS HONORATVS FORTVNATVS VICTOR DONATVS
LVCIVS HERCVLANVS POMPONIVS DEMETRIVS QVINTVS SATVR-
NINVS MARCVS ALIVS SATVRNINVS ALIVS DONATVS ROGA-
TIANVS SEDATVS TERTVLLVS HORTENSIANVS ITEM ALIVS 10
SATVRNINVS SATTIVS IANVARIO SATVRNINVS MAXIMO VICTORI
ALIO VICTORI CASSIO PROCVLO MODIANO CITTINO GARGILIO
EVTYCHIANO ALIO GARGILIO ALIO SATVRNINO NEMESIANO
NAMPVLO ANTONIANO ROGATIANO HONORATO FRATRIBVS S.

I Cum simul in concilio essemus, fratres carissimi, legimus lit-
tera uestras quas fecistis de his qui apud haereticos et schisma-

1 Rom. 14, 12. 13.

3 opto ... ualere *om. C* filij fr̃ *R.* — Ad Magnum de Nouatiano
et de his qui in lecto consequuntur explicit *EQ*, Explicit ad Magnum de
his qui in lecto consequuntur *P*, Ad Magnum de baptismo infirmorum
explicit *B*, Explicit (*om. R*) ad Magnum de Cornelio et Nouatiano] (explicit
add. R) *CR.* —

Epist. LXX. — Incipit ad Iuuaianum de hereticis baptizandis *M*
(*om. Q*), Incipit ad Iuuaianum liber secundus *P*, Incipit ad collegas de
hereticis baptizandis *CR*, Incipit ad ceteros confessores feliciter *c*,
om. L. — 5 cyprianus ... l. 14 salutem] Cyprianus cum collegis Ianuario
et ceteris coepiscopis fratribus salutem *Vc* cyprianus ... l. 15 caris-
simi *om. Q* calidoni *M* iunius *om. CR* primus caecilii
om. R 6 nicompedes *C* marrucius *LMR*, marracius *C* succes-
sius *CR* 8 herculanius *R* ponponius *R*, pomonius *C* 9 marcus]
ianuarius marcus *CLMR* rogacianus *C* 10 sedatus] sedonatus *R*
alius] alilius *R* 11 satius *M*, scattius *C* ianuaro *R* 12 alio
uictori *om. C* cussio *C'* modiano] domitiano *P* 13 euty-
ciano *Pv* eutyiano alio gargilio *add. P m. 2, om. CR* nemi-
siano *R'* nampaulo *L* nampulo antoniano *om. CR* 14 roga-
tiano] rogato *CR* 16 quas] ad nos *add. CRcv* his] iis *cv*

ticos baptizati uidentur, an ad ecclesiam catholicam quae una
 est uenientes baptizari debeant. de qua re quamquam et ipsi
 illic ueritatem et firmitatem catholicae regulae teneatis, tamen
 quia consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sen-
 5 tentiam nostram non nouam promimus, sed iam pridem ab ante-
 cessoribus nostris statutam et a nobis obseruatam uobiscum pari
 consensione coniungimus, censes scilicet et pro certo tenentes
 neminem baptizari foris extra ecclesiam posse, cum sit baptisma
 unum in sancta ecclesia constitutum et scriptum sit Domino di-
 10 cente: me dereliquerunt fontem aquae uitae, et effo-
 derunt sibi lacus detritos qui non possunt aquam
 portare, et iterum scriptura diuina moneat et dicat: ab
 aqua aliena abstine te et a fonte alieno ne biberis.
 oportet uero mundari et sanctificari aquam prius a sacerdote, ut
 15 possit baptismo suo peccata hominis qui baptizatur abluere, quia
 per Ezechielem dicit Dominus: et aspargam super uos aquam
 mundam, et mundabimini ab omnibus inmunditiis
 uestris et ab omnibus simulacris uestris. et mun-
 dabo uos, et dabo uobis cor nouum, et spiritum
 20 nouum dabo in uobis. quomodo autem mundare et sancti-

10 Hier. 2, 13. 12 Prou. 9, 18. 16 Ez. 36, 25. 26.

1 catholicam ecclesiam *CR* una] et uera *add. C¹ Vc* 2 est
om. R 3 illic *P s. l.*, illuc *C¹* 4 quia] quoniam *Qcv* con-
 sulendos *ex consul. L* 5 non *om. C¹* promimus *ex pro*
 mutuis *C* 6 statum *L¹* et *om. C¹* nobiscum] ^{uobis} *olm L*
 pari] imperali *P* 7 confessione *c* certe *C¹ P* 8 foris bapti-
 zari *v*; posse baptizare foris *e. e. c* sit] scriptum sit *c* baptisma ...
 dicente *om. c* 9 intra sanctam ecclesiam *C sed intra ex in* 10 uitae
Cc¹ LPV, uiuae *c² R in ras.*, uiuae gratis *Q* 11 lacus *Q* 12 moneat
s. diuina L, s. d. praemoneat Q 13 a fonte] de fonte *C* alieno]
 aquae alienae *Qv* ne biberis] non ebiberis *C* 14 uero] ergo *v*
 sanctificare *c* a] per *C s. l. m. 2* 15 quia] quod *c* 16 eze-
 chielum *Cc*, ezezielum *R*; prophetam *add. Qcv* dominus dicit *v*
 spargam *CcRV* 17 mundamini *QRc¹* hominibus *c* 18 et
 ab ... *l. 19 uos om. c* simulacris] inmunditiis simulacris *R* et
 mundabo] mundabo *CR*, emundabo *v* 19 uos et dabo *om. R* et
 spiritum nouum *om. R* 20 in uobis *MQ¹*, uobis *CLQ² RP*, in uos *Vc*
 et sanctificare mundare *L¹*

ficare aquam potest qui ipse immundus est et apud quem sanctus spiritus non est? cum Dominus dicat in Numeris: et omnia quaecumque tetigerit immundus in munda erunt. aut quomodo baptizans dare alteri remissam peccatorum potest qui ipse sua peccata deponere extra ecclesiam non potest?

2 Sed et ipsa interrogatio quae fit in baptismo testis est ueritatis. nam cum dicimus: credis in uitam aeternam et remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam, intellegimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari, apud haereticos autem ubi ecclesia non sit non peccata dimitti. 10 itaque qui haereticos adserunt, aut interrogationem mutant aut uindicerent ueritatem, nisi si eis et ecclesiam tribuunt quos baptisma habere contendunt. ungi quoque necesse est eum qui baptizatus est, ut accepto chrismate id est unctione esse unctus Dei et habere in se gratiam Christi possit. porro autem eucharistia est 15 unde baptizati unguuntur oleum in altari sanctificatum. sanctificare autem non potuit olei creaturam qui nec altare habuit nec ecclesiam. unde nec unctio spiritalis apud haereticos potest esse, quando constet oleum sanctificari et eucharistiam fieri apud illos omnino non posse. scire autem et meminisse debemus scriptum 20 esse: oleum peccatoris non ungat caput meum. quod ante in psalmis praemonuit spiritus sanctus, ne quis exorbitans et a uia ueritatis exerrans apud haereticos et Christi aduersarios

2 Num. 19, 22.

2 sps scs CRv	est] es R	in muneris R	4 dare alteri
ex sidera altare c m. 2	5 qui ex quia c	ipsa c	sua om. P
6 ipsa ex ipse C	est] es R	7 et om. C, et in R	8 per ...
peccatorum om. c ¹	9 ecclesiam c	10 haereticis c	non L, non
posse CQRcv, non possunt P	11 haereticos]	baptizare posse add.	
C ¹ cv interrogationem]	uocem V, hanc uocem ex a uocem c	12 uindicerent]	uicerent c
si om. Mc (exh. Q)	13 contendit LP, con-		
pellunt c	ungui P	est] sit Qcv	14 charismatae Q
esse unctus c, unctionis seunctus C	et] ut c	15 porro autem corr. in	
percipit c	eucharistiam c	est] et C	16 unguimur C ¹
oleo cv	sanctificatur C ² , sanctificato c ¹ v	17 oleo c ¹	nec
om. C	18 ecclesia c	21 unguat C ² PQc, unguat C ¹	caput
ex apud C	22 ante] autem CR	exorbitans Q	23 a uia]
auta R	exseras C	christi] add. R: scs ne quis exorbitans	

ungeretur. sed et pro baptizato quam precem facere potest sacerdos sacrilegus et peccator? cum scriptum sit: Deus peccatorem non audit: sed qui Deum coluerit et uoluntatem eius fecerit, illum audit. quis autem potest dare quod ipse non habeat, aut quomodo potest spiritalia gerere qui ipse amiserit spiritum sanctum? et idcirco baptizandus est et innouandus qui ad ecclesiam rudis uenit, ut intus per sanctos sanctificetur, quia scriptum est: sancti estote, quoniam et ego sanctus sum, dicit Dominus, ut qui in errorem seductus est et foris tinctus in baptismo uero et ecclesiastico etiam hoc ipsum deponat quod homo ad Deum ueniens, dum sacerdotem quaerit, in sacrilegum fraude erroris incurrit.

Ceterum probare est haereticorum et schismaticorum baptisma consentire in id quod illi baptizauerint. neque enim potest pars illic inanis esse et pars praeualere. si baptizare potuit, potuit et spiritum sanctum dare. si autem sanctum spiritum dare non potest, quia foris constitutus cum sancto spiritu non est, nec baptizare uenientem potest, quando et baptisma unum sit et spiritus sanctus unus et una ecclesia a Christo Domino nostro super Petrum origine unitatis et ratione fundata. ita fit ut cum omnia apud illos inania et falsa sint, nihil eorum quod illi gesserint

2 Io. 9, 31. 8 Leu. 19, 2.

1 ungeretur *C²PQ*, urgueretur *C¹* pro *om. c* facere precem
 p. *Qc*, potest precem facere *CR* 2 sacrilegis *C¹* peccatis *c¹*
 peccatores *c*, peccator *ex peccata C* 3 qui eum *Q^{2v}* (quid eum *Q¹*,
 qui deum *M*) 4 illum audit *om. V* dare *ex facere C* 5 potest *L*
s. l. m. 2, potest is *C²* gerere *CLR*, agere *PQcv* qui ipsa *c¹*,
 quippe *C¹* 6 est innouandus est *August. de bapt. c. Don. V 29, om. R*
 7 rudis *ex nudus C, om. Aug.* ut *ex et c* sanctos] *spm cs C*,
spm c m ex s 8 quoniam] quia *CRv*, quomodo *c* 9 et *om. P*
sum om. L dicit *dns om. c* errore *P*, erroribus *c* 10 reductus *C*,
 ductus *c* 11 ipso *c¹* *dnm c* 12 in *om. L* sacri-
 legium *C* et errore *C* 13 est] est et *L* et *om. C* et
 schismaticorum *c s. l.* 14 illi *om. c* 16 et] etiam *C, om. c*
 spiritum sanctum *v*, dum *spm C¹*, *spm scm post dare c s. l.* spiritum
 sanctum *cv* 17 potest] potuit *c* cum *ex sum C* 19 domino
 nostro] *dns C¹ Rv*, *dns non L* 20 petram *R* originem *C¹c¹ Q*
 rationem *c¹*, tractatione *C¹* 21 horum *c* illi quod *c*, quae illi *CRv*

III.

49

probari a nobis debeat. quid enim potest ratum et firmum esse apud Dominum quod illi faciunt quos Dominus hostes et aduersarios suos dicit in euangelio suo ponens: qui non est mecum aduersus me est: et qui non mecum colligit, spargit, et beatus quoque apostolus Iohannes mandata Domini et praecepta custodiens in epistula sua posuerit: audistis quia antichristus uenit. nunc autem antichristi multi facti sunt. unde cognoscimus quia nouissima hora est. ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum. unde nos quoque colligere et considerare debemus an qui aduersarii sunt Domini et appellati sunt antichristi possint dare gratiam Christi. quare qui cum Domino sumus et unitatem Domini tenemus et secundum eius dignationem sacerdotium eius in ecclesia administramus, quae cumque aduersarii eius et antichristi faciunt repudiare et reicere et pro profanis habere debemus et eis qui de errore et prauitate uenientes agnoscunt unius ecclesiae ueram fidem, dare illis per omnia diuinae gratiae sacramenta unitatis et fidei ueritatem. optamus uos, fratres carissimi, semper bene ualere.

20

3 Luc. 11, 23. 7 I Io. 2, 18, 19.

1 debeant *c*¹ *M* (debeat *Q*)   ratum] gratum *Q*, tractum *R*   et] aut *P*   2 deum *CcQv* (dominum *August. l. c. V 29*)   illis *c*¹
 quos ex quot *c*   etostes et *c* alterum et *s. l.*   3 dicit] esse *Aug.*
 non est exp. *C*   4 aduersus ... mecum om. *C*   aduersum *Aug. v*
 mecum non *Aug. LRc sed in L non s. l.*   collegit *L*
 6 posuerit] dicens add. *cv*   8 multi antichristi *Lc*   9 ex n. e. s. n.
 fuerunt] a nobis exierunt quia non erant add. *Cm. 2 in marg.*   10 fuis *M*
 (fuissent *Q*)   nobis] exierunt add. *R*¹, exp. *m. 2*   11 permansissent
*C*² *R*, permanens *C*¹; utique add. *Ro*   nobiscum mansissent *Q*
 colligerit *C*, collere *M* (colligere *Q*)   et om. *C*; et considerare om. *c*
 12 debemus et considerare *L*   an qui] antequi *M* (an-qui *Q*)
 13 possunt *L*, possint *Q* (possint *M*)   qui] si *CVc*   15 eccle-
 siam *Q*   16 aduersariis *R*   alterum et om. *CR*   17 pro pro-
 fanis *P sed* pro eras., profana *CRVc*   qui de] quidam ex quidem *c*
 errorem et prauitatem *c*   18 uenientes corr. in reicientes *c*   ad-
 gnoscunt *L*, qui agnoscunt *C*¹   dare ex date *C*   19 gratiae]
 gloriae *R*   sacramenta et *C*² *Vc*² *v*   uanitatis *C*¹   20 opta-
 mus ... ualere om. *CLQc*   opto te fr kme *P*. — Ad Iubaianum

EPISTVLA LXXI.

CYPRIANVS QVINTO FRATRI S.

Retulit ad me, frater carissime, Lucianus compresbyter noster
 te desiderasse ut significaremus tibi quid sentiamus de his qui
 3 apud haereticos et schismaticos baptizati uideantur. de qua re
 quid nuper in concilio plurimi coepiscopi cum compresbyteris qui
 aderant censuerimus ut scires, eiusdem epistolae exemplum tibi
 misi. nescio qua etenim praesumptione ducuntur quidam de col-
 legis nostris ut putent eos qui apud haereticos tincti sunt, quando
 10 ad nos uenerint, baptizari non oportere, eo quod dicant unum
 baptisma esse: quod unum scilicet in ecclesia catholica est, quia
 ecclesia una est et esse baptisma praeter ecclesiam non potest.
 nam cum duo baptismata esse non possint, si haeretici uere
 baptizant, ipsi habent baptisma. et qui hoc illis patrocini-
 15 auctoritate sua praestat, cedit illis et consentit ut hostis et
 aduersarius Christi habere uideatur abluendi et purificandi et
 sanctificandi hominis potestatem. nos autem dicimus eos qui
 inde ueniunt non rebaptizari apud nos sed baptizari. neque enim

(Explicit ad Iuuanum *P*) de haereticis baptizandis epistula .n. III (.n. II *P*)
 explicat (*om. P*) *LP*, Ad Ianuarium de baptismo explicat *Q*, Ad (Explicit
 ad *C*) collegas de hereticis baptizandis explicat (*om. C*) *CR*, Explicit Cecili
 Cypriani ad Iuuanum et ceteros confessores *c.* —

Epist. LXXI. — Incipit ad Quintum (feliciter *add. C*, de eorumdem
 baptismo *add. B*) *BCLNP*, Ad Quintum epistola b. Cypriani *H*, Ad
 Iubanum de hereticis baptizandis explicat Item incipit ad Quintum epi-
 stola .II. de his ipsis *T*. — 2 quintino *C* 3 rettulit *B* 4 tibi
 quid sentiamus *om. P*¹ 5 baptizari *T* uidentur *CHv*
 6 quid *H s. l. m.* 2, quidem *B* episcopi *P*¹ presbiteris *BC*
 8 etenim qua *v* 9 haereticos] et schismaticos *add. H* 10 bapti-
 zare *H* 11 in ecclesia catholica] ideo *Bal.* quia] quae *C*,
 qua *N* 12 si una est *v*, si est una *C sed si s. l.* et *om. C*²
 baptisma esse *H* praeter] extra *v* 13 possunt *H* 15 cedit
ex cadat *C* hostes *C*¹, hos *B* et *om. B* 16 christi ut *T*
sed ut s. l. uideantur *T*² 17 dicimus *C*¹ 18 inde *om. B*
 uenerint *C* apud nos *om. C* sed baptizari *om. BC*

accipiunt illic aliquid ubi nihil est, sed ueniunt ad nos ut hic accipiant ubi et gratia et ueritas omnis est, quia et gratia et ueritas una est. porro autem quidam de collegis nostris malunt haereticis honorem dare quam nobis consentire, et dum unius baptismi adseueratione baptizare uenientes nōlunt, sic aut duo baptismata ipsi faciunt, dum et apud haereticos baptismata esse dicunt, aut certe quod est grauius haereticorum sordidam et profanam tinctionem uero et unico et legitimo ecclesiae catholicae baptismato praepōnere et praeferre contendunt, non considerantes scriptum esse: qui baptizatur a mortuo, quid proficit lauatione eius? manifestum est autem eos qui non sunt in ecclesia Christi inter mortuos computari nec posse ab eo uiuificari alterum qui ipse non uiuat, quando una sit ecclesia, quae uitae aeternae gratiam consecuta et uiuit in aeternum et uiuificat Dei populum.

- 2 Et dicunt se in hoc ueterem consuetudinem sequi, quando apud ueteres haereseos et schismatum prima adhuc fuerint initia, ut hi illic essent qui de ecclesia recedebant et hic baptizati prius fuerant: quos tunc ad ecclesiam reuertentes et paenitentiam agentes necesse non erat baptizare. quod nos quoque hodie obseruamus, ut quos constet hic baptizatos esse et a nobis ad haereticos transisse, si postmodum peccato suo cognito et errore digesto ad ueritatem et matricem redeant, satis sit in paenitentia manum

10 Sir. 31 (34), 30.

1 illic aliquid] illi quid <i>T</i>	ubi in <i>T</i>	sed <i>om. H</i> , sed ubi <i>T</i> ¹
2 omnis ... ueritas <i>om. CH</i>	4 dare <i>ex</i> honore <i>C</i>	5 baptizari <i>C</i> , baptizari baptizare <i>T</i>
6 baptismata <i>T</i>	aut <i>om. B</i>	duo] duo aut multa <i>C</i>
ipsi ... baptismata <i>om. C</i>	et <i>om. H</i>	9 proferre <i>L</i>
11 profecit <i>C</i> ¹	lauatio <i>CHL</i> ² <i>T</i> ³	autem] aut <i>B</i>
13 qui] cum <i>H</i>	uiuat ... consecuta et <i>om. C</i>	14 gratiam <i>om. B</i> ,
gloriam <i>H</i> sed <i>corr.</i>	et uiuit] uiuit <i>B</i>	16 in hoc <i>om. H</i>
17 haereseos <i>CT</i> sed se <i>corr.</i> , hereticos <i>B</i>	schismaticos <i>C</i> , chismaticum <i>T</i>	fuerant <i>C</i> ³ <i>H</i> ¹
18 ut <i>ex</i> aut <i>C</i> , et <i>P</i>	hi <i>om. C</i> ,	nichil <i>H</i>
allic <i>T</i>	qui de] quod <i>T</i>	recedebat <i>T</i>
19 nunc] tamen <i>add. Hv</i>	paenitentia <i>B</i>	20 fuerat <i>C</i>
21 constat <i>T</i> ²	et <i>om. CH</i>	ad] et ad <i>C</i>
22 si <i>C s. l.</i>	et <i>C s. l.</i>	degesto <i>CT</i>
23 redeant] redeant statim <i>C</i> sed i <i>ex u</i>	paenitentiam <i>BHv</i>	

inponere, ut quia ouis iam fuerat, hanc ouem abigeatam et errabundam in ouile suum pastor recipiat. si autem qui ab haereticis uenit baptizatus in ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum et profanus uenit, baptizandus est ut ouis fiat, quia una est aqua in ecclesia sancta quae oues faciat. et idcirco quia nihil potest esse commune mendacio et ueritati, tenebris et luci, morti et immortalitati, antichristo et Christo, per omnia debemus ecclesiae catholicae unitatem tenere nec in aliquo fidei et ueritatis hostibus cedere.

10 Non est autem de consuetudine praescribendum, sed ratione uincendum. nam nec Petrus quem primum Dominus elegit et super quem aedificauit ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, uindicauit sibi aliquid insolenter aut adroganter adsumpsit, ut diceret se primum
15 tenere et obtemperari a nouellis et posteris sibi potius oportere, nec despexit Paulum quod ecclesiae prius persecutor fuisset, sed consilium ueritatis admisit et rationi legitimae quam Paulus uindicabat facile consensit, documentum scilicet nobis et concordiae et patientiae tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus,
20 sed quae aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint uera et legitima, ista potius nostra ducamus. cui rei Paulus quoque prospiciens et concordiae et paci fideliter consulens in epistula sua posuit dicens: prophetae

23 I Cor. 14, 29. 30.

1 hanc ouem *om. B*, hanc onem *T* abigeiatam *BPT¹V*, abigelatam *N*, abiectam *LT²*, abalienatam *Cv*, longelateque *H* et rabunda *B* 2 receperit *ex* recepit *C* 3 baptizandus *T¹* 4 baptizandus est] paenitentiam baptismo baptizandus est *B*, baptizatur *H* quia] qui *B* 8 aliquod *C¹* 9 ~~cedere~~ *T* de *s. l.* 10 de *om. P* consuetudinem *B* perscribendum *C¹*, scribendum *B* 11 primus *B* 12 super quem *L s. l. m. 2* cum *om. C* 13 disceptaret] decertaret *H* et uindicaret *T* sibi] sui *C u in ras.* 14 diceret *ex* discederet *T* 15 tenere et *ex* teneret *T* 17 admisit et rationi] administrationi *C* 18 consentit *C* documentum *P* 19 patientiae] penitentiae *T* 21 suggeretur *T¹* ista] et ista *T* sed et *s. l.*, ipsa *CHv* 22 dicamus *B*, amplectamur *C in ras.* cui rei *om. C* et concordiae] ~~concordiae~~ *C* 23 consules *T¹*

autem duo aut tres loquantur et ceteri examinent. si alii reuelatum sedenti fuerit, ille prior taceat. quae in parte docuit et ostendit multa singulis in melius reuelari et debere unumquemque non pro eo quod semel inbiberat et tenebat pertinaciter congrredi, sed si quid melius et utilius extiterit libenter amplecti. non enim uincimur quando offeruntur nobis meliora, sed instruimur, maxime in his quae ad ecclesiae unitatem pertinent et spei ac fidei nostrae ueritatem: ut sacerdotes Dei et ecclesiae eius de ipsius dignatione praepositi sciamus remissam peccatorum non nisi in ecclesia dari posse nec posse aduersarios Christi quicquam sibi circa eius gratiam uindicare.

4 Quod quidem et Agrippinus bonae memoriae uir cum ceteris coepiscopis suis qui illo tempore in prouincia Africa et Numidia ecclesiam Domini gubernabant statuit et librata consilii communis examinatione firmauit. quorum sententiam religiosam et legitimam, salutarem fidei et ecclesiae catholicae congruentem, nos etiam secuti sumus. et quales super hac re litteras fecerimus ut scires, exemplum earum ad notitiam tam tuam quam coepiscoporum nostrorum qui illic sunt pro communi dilectione transmisi-
mus. opto te, frater carissime, semper bene ualere. 20

1 examinant C¹ 2 si] et si T, si autem CHv fuerit sedenti Hv
3 prius in om. C 6 efferuntur C 8 ut] et C¹, ut nos C²v 10 re-
missa P non nisi om. C dare L¹ 11 quoquam B circa pro C
gratiam] ecclesia C uindicari T 12 quidam et agrippinus C¹
uir C s. l. ceteris L s. l. m. 2 13 in illo T, illo in Hv tempori-
bus B africana T sed na s. l. 14 librato Hv consilio
communi H 15 examine v sententiam et v 16 et salu-
tarem HPv congruente B 17 consecuti T, sicuti B super
hac re ex superba est C, super hanc T fecimus H 18 tam ad
notitiam C sed tam s. l. episcoporum P 20 opto ... ualere
om. CLP uos frs kmi B. — Ad Quintum de hereticis baptizandis
(de baptismo hereticorum B) explicit (epistola .III. add. T) BT, Ad
Quintum explicit P, Explicit (om. N) Cecili Cypriani ad Quintum (Quin-
tinum C¹) explicit (om. C) CN, om. LH. —

EPISTVLA LXXII.

CYPRIANVS ET CETERI STEPHANO FRATRI S.

Ad quaedam disponenda et consilii communis examinatione
 limanda necesse habuimus, frater carissime, conuenientibus in
 unum pluribus sacerdotibus cogere et celebrare concilium: in
 quo multa quidem prolata adque exacta sunt. sed de eo uel ma-
 xime tibi scribendum et cum tua grauitate ac sapientia confe-
 rendum fuit quod magis pertineat et ad sacerdotalem auctori-
 tem et ad ecclesiae catholicae unitatem pariter ac dignitatem de
 diuinae dispositionis ordinatione uenientem, eos qui sunt foris
 extra ecclesiam tincti et apud haereticos et schismaticos profanae
 aquae labe maculati, quando ad nos adque ad ecclesiam quae est
 una uenerint, baptizari oportere, eo quod parum sit eis manum
 inponere ad accipiendum spiritum sanctum, nisi accipiant et
 ecclesiae baptismum. tunc enim demum plene sanctificari et esse
 filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur, cum scriptum
 sit: nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non
 potest introire in regnum Dei. inuenimus enim in
 actis apostolorum hoc esse ab apostolis custoditum et salutaris
 fidei ueritate seruatum, ut cum in domo Corneli centurionis su-
 per ethnicos qui illic aderant fidei calore feruentes, in Dominum

17 Io. 3, 5.

Epist. LXXII. — Incipit ad Stephanum de (add. B: rebaptizandis sen-
 tentia) concilio BELNQ. — 3 disponda L et] et a E consilii Q
 (consiliis M) examinationem limandam B 4 frs km̃i L 5 pluri-
 mis B 6 exacta LN, transacta BEQv de ea E¹, deo Q 7 et]
 est et M¹ (et M²Q) conferre cum B 9 et om. BLN de
 om. B 10 ueniente. Eos B sint EQv 12 ad quae ad L,
 adq. E 13 una est BEQv uenerit L 15 enim om. B
 plenae Q, plane B 16 filii Q dei om. B utruq. E
 nascuntur B 17 renatus Bv spū scō E 18 in regnum]
 regna B enim] enim etiam EQv, etiam B 19 actus E esse]
 et B 20 ut cum] uisum LN 21 ethicos L calorem Q
 feruentes et EQv dno LN

toto corde credentes descendisset spiritus sanctus, quo adimpleti uariis linguis Deum benedicerent, nihilo minus tamen beatum apostolum Petrum diuini praecepti adque euangelii memorem praecepisse ut baptizarentur idem illi qui iam fuerant sancto spiritu pleni, ut nihil praetermissum uideretur quo minus per omnia diuini praecepti adque euangelii legem apostolica magisteria seruarent. baptismum autem non esse quod haeretici utuntur nec quicquam apud eos qui Christo aduersantur per gratiam Christi posse proficere diligenter nuper expressum est in epistula quae ad Quintum collegam nostrum in Mauretania constitutum 10 super ea re scripta est, item in litteris quas collegae nostri ad coepiscopos in Numidia praesidentes ante fecerunt, cuius utriusque epistolae exempla subdidi.

- 2 Addimus plane et adiungimus, frater carissime, consensu et auctoritate communi, ut etiam si qui presbyteri aut diaconi uel 15 in ecclesia catholica prius ordinati fuerint et postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, uel apud haereticos a pseudoepiscopis et antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint et contra altare unum adque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quo- 20 que hac condicione suscipi cum reuertuntur ut communicent laici et satis habeant quod admittuntur ad pacem qui hostes pacis extiterint, nec debere eos reuertentes eadem apud nos ordinationis et honoris arma retinere quibus contra nos rebellauerint.

1 credentes quod <i>N</i>	adimpletis <i>B</i>	2 uariis] labiis <i>L</i>
dominum <i>V</i>	nihil hominibus <i>N</i>	3 diuina praecepta <i>LN</i>
4 praecepisset <i>N</i>	baptizentur <i>BLN</i>	illi idem <i>EQ</i>
<i>EQ</i> ¹ (legem <i>MQ</i> ¹)	7 quod] quo • <i>Q</i> , quo <i>Ev</i> (quod <i>M</i>)	6 lege
quam scripsi, quisquam <i>BELNQ</i> , quemquam <i>v</i>	christi] a christo <i>L</i>	8 quic-
10 mauritania <i>BEQv</i>	11 item <i>om. B</i>	12 numidiam pside
testante <i>B</i>	13 exemplum <i>L</i>	subdimus hic <i>v</i> , subdimus <i>N</i>
14 frs <i>kmi L</i>	15 si qui] atque <i>B</i>	diacones <i>B</i> , diaconi qui <i>EQv</i>
16 fuerunt <i>B</i>	perfdi ac] perfidia <i>B</i> , perfidi • <i>E</i>	17 steterunt <i>B</i>
18 pseudoepo <i>B</i>	et] si et <i>N</i>	antichristi et <i>LN</i>
positiones <i>B</i>	profana ... <i>l</i>	19 unum <i>om. B</i>
20 sacrificium <i>B</i>	sunt <i>ELN</i> , saint <i>Q</i> (sint <i>M</i>)	21 altarem <i>Q</i>
cum <i>LN</i>	reuerterentur <i>B</i>	22 hostis <i>L</i>
eam <i>BL</i> , ea <i>EQv</i>	24 reuellauerint <i>Q</i>	23 eadem <i>N</i> ,

oportet enim sacerdotes et ministros qui altari et sacrificiis deseruiunt integros adque immaculatos esse, cum Dominus Deus in Leuitico loquatur et dicat: homo in quo fuerit macula et vitium non accedet offerre dona Deo, item in Exodo
 5 haec eadem praecipiat et dicat: et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus. et iterum: et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum ne moriantur. quod autem maius potest
 10 esse delictum aut quae macula deformior quam aduersus Christum stetisse, quam ecclesiam eius quam ille sanguine suo parauit et condidit dissipasse, quam euangelicae pacis ac dilectionis oblitum contra unanimum et concordem Dei populum hostilis discordiae furore pugnasse? qui etsi ipsi postmodum ad ecclesiam
 15 redeunt, restituere tamen eos et secum reuocare non possunt qui ab eis seducti et foris morte praeuerti extra ecclesiam sine communicatione et pace perierunt, quorum animae in die iudicii de ipsorum manibus expetentur qui perditionis auctores et duces extiterunt. et idcirco satis est talibus reuertentibus veniam dari,
 20 non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. nam quid bonis et innocentibus adque ab ecclesia non recedentibus reseruamus, si eos qui a nobis recesserint et contra ecclesiam steterint honoramus?

Haec ad conscientiam tuam, frater carissime, et pro honore
 25 communi et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuae et fidei ueritate placere quae et religiosa

3 Leu. 21, 21.   5 Ex. 19, 22.   7 Ex. 28, 43.

1 altario *B*, altarii *Q*   2 cum *om.* *B*, tecum *LN*   deus *om.* *E*
 3 loquitur *B*   4 exhodo *LQ*   5 c̄piciat *E* c̄ s. l.   7 delin-
 quat *L*   8 adducant *B*   9 ne ... l. 10 delictum *om.* *B*
 10 aut qua *E*!, atq. *B*   [aduersum *B*   christum] spm *LN*
 11 sanguini *BM* (sanguine *Q*)   paruit *M* (parauit *Q*)   12 dissu-
 passe *NQ*   14 et si ipsi *E*! *Q*, et ipsi *BE*! *LMN*, etsi *v*   cum ad
 ecclesia *N*   16 ecclesia *LN*   17 diem *B*   18 expectentur *L*,
 expectantur *B*   perditiones *Q*   21 ecclesiam *BLQ*   22 et
 contra e. steterint *om.* *BLN*   24 haec ad usque ad finem exh. Hierony-
 mus *Adm. Lucifer. p. 304 sq.*   scientiam *B*

pariter et uera sunt. ceterum scimus quosdam quod semel in-
berint nolle deponere nec propositum suum facile mutare, sed
saluo inter collegas pacis et concordiae uinculo quaedam propria
quae apud se semel sint usurpata retinere. qua in re nec nos uim
cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae
administratione uoluntatis suae arbitrium liberum unusquisque
praepositus, rationem actus sui Domino redditurus. optamus te,
frater carissime, semper bene ualere.

EPISTVLA LXXIII.

CYPRIANVS IVBAIANO FRATRI S.

10

I Scripsisti mihi, frater carissime, desiderans significari tibi
motum animi nostri quid nobis uideatur de haereticorum
baptismo, qui foris positi et extra ecclesiam constituti iudicant
sibi rem nec iuris sui nec potestatis. quod nos nec ratum pos-
sumus nec legitimum computare, quando hoc apud eos esse con-
stet illicitum. et quoniam iam super hac re quid sentiremus
litteris nostris expressimus, ut compendium facerem exemplum
earundem litterarum tibi misi, quid in concilio cum conplures

1 scimus] *simus N* imbiberunt *Hier.* 2 nec *om. LN* prae-
positum *Q* 3 saluo] ^{sal} uos *Q* (saluo *M*) 4 se *om. E* quam *Q*
nec nos] non *Hier.* 5 quando] quin *Hier.*, cum *v* 6 uoluptatis *L*
arbitrium *L* 7 praepositos *Q*, sit praepositus *Hier.* reddituros *E*
optamus ... ualere *om. BN* opto *EQ* 8 hinc in dno *B.* —
Ad (Caecilii Cypriani ad *Q*) Stephanum de concilio (de rebaptizandis ex
sententia concilii *B*) explicat *BELNQ.* —

Epist. LXXIII. — Incipit ad Iubaianum (iubaianum *B*, urbanum *T*,
iuuanum *C*) de hereticis baptizandis (de baptismo haereticorum *B*;
add. *L*: epistulas numero tres, add. *T*: epistola .III.) *BCLNPT.* —
10 iubaiano *BNP*, ad iubaiano *T* 11 mihi *P s. l. m.* 2 carissime
om. C significans desiderare te *C sed re te ex ns* tibi *exp. C*
12 animae nostrae *C* quod *BC* 13 baptismo *B* foris ...
constituti *om. B* 15 computare] iudicare *computare August. de bapt.*
contra Don. II 13 esse *om. L* 16 illicitum] inclitum *L*
iam *om. C* ac *T* 18 missi *C*

adessemus decreuerimus, quid item postea Quinto collegae nostro de eadem re quaerenti rescripserim. et nunc quoque cum in unum conuenissemus tam prouinciae Africae quam Numidiae episcopi numero septuaginta et unus, hoc idem denuo sententia nostra firmauimus, statuentes unum baptismum esse quod sit in ecclesia catholica constitutum ac per hoc non rebaptizari sed baptizari a nobis quicumque ab adultera et profana aqua uenientes ablundi sint et sanctificandi salutaris aquae ueritate.

Nec nos mouet, frater carissime, quod in litteris tuis con-
 10 plexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos a nobis sollicitant, quando ad nos omnino non pertineat quid hostes ecclesiae faciant, dummodo teneamus ipsi potestatis nostrae honorem et rationis ac ueritatis firmitatem. nam Nouatianus simiarum more, quae cum homines non sint humana imitentur, uult ecclesiae catholicae
 15 auctoritatem sibi et ueritatem uindicare, quando ipse in ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra ecclesiam rebellis et hostis extiterit. sciens etenim unum esse baptismum, hoc unum sibi uindicat ut apud se esse ecclesiam dicat et nos haereticos faciat. nos autem qui ecclesiae unius caput et radicem tenemus pro certo
 20 scimus et fidimus nihil illi extra ecclesiam licere et baptismum quod est unum apud nos esse, ubi et ipse baptizatus prius fuerat, quando diuinae unitatis et rationem et ueritatem tenebat. quod si in ecclesia baptizatos rebaptizandos foris extra ecclesiam

1 decreuimus *C* quid *ex* qui *C* et *P* m. 2 item] deinde *ex* die *C*
 quinto] quodam *ex* quo meo *C* 2 re q.] querenti *P*, requirente *C*
 rescripserimus *BLP* 4 *LXXI* (et *om.*) *C*, *LXX August. de unico bapt.*
c. Petil. c. 13 hoc *om. B* denuo] de *B* 5 nostra ... esse
om. L 6 sed baptizari *om. B* 7 quicumque] ergo *add. v et s. l. C*
 adultera *T in ras.*, altare *C* ueniunt *v*, uenientes *C* 8 sunt *C*,
om. v 9 carissime *om. C* 10 nouacianos *C* baptizare *B*
 11 quod *B* 12 rationem *L* 13 ac *om. L* nouatianis *L*
 simiarum *L* 14 sunt *B* humanitatem *C*, humana tamen *v*
 imitantur *PT²v*, imitatur *C* uult] ubi *T* 15 sibi et ueritatem
om. C uindicat *ex* uindicare *T* quando] quamquam *B* ipsi *L*,
 ipsa *C* 16 et *om. C* 17 etenim] enim *C* baptismum *C*
 hoc] quem *B* unum] enim *P* 18 ut] et *B* esse *om. BL*
 in ecclesiam *B* 20 fidimus] fidem *B* illi] illic *CT* baptismatis *Cv*
 21 apud] caput *Cv* prius baptizatus *L* prius ... l. 23 baptizatos
om. C 22 ratione *L* 23 baptizatus *P*

Nouatianus existimat, a se incipere debuerat, ut prior extrario et haeretico baptismo rebaptizaretur, qui post ecclesiam immo et contra ecclesiam baptizandos foris opinatur. quale est autem, ut quia hoc Nouatianus facere audet, nos putemus non esse faciendum? quid ergo? quia et honorem cathedrae sacerdotalis Nouatianus usurpat, num idcirco nos cathedrae renuntiare debemus? et quia Nouatianus altare conlocare et sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari et sacrificiis cessare nos oportet, ne paria et similia cum illo celebrare uideamur? uanum prorsus et stultum est, ut quia Nouatianus extra ecclesiam uindicat sibi ueritatis imaginem, relinquat ecclesia ueritatem.

3 Apud nos autem non noua aut repentina res est ut baptizandos censeamus eos qui ab haeticis ad ecclesiam ueniunt, quando anni sint iam multi et longa aetas ex quo sub Agrippino bonae memoriae uiro conuenientes in unum episcopi plurimi hoc statuerint adque exinde in hodiernum tot milia haeticorum in provinciis nostris ad ecclesiam conuersi non aspernati sint: neque cunctati, immo et rationabiliter et libenter amplexi sint, ut lauacri uitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur. neque enim difficile est doctori uera et legitima insinuare ei qui haeretica prauitate damnata et ecclesiastica ueritate conperta ad hoc uenit ut discat, ad hoc discit ut uiuat. nos non demus stuporem haeticis patrociniis et consensus nostri, et libenter ac prompte obtemperant ueritati.

1 a se] ipse ex tu se T extrario] extraneo CT^v 2 post ex
 potest T 3 et om. C; et contra om. T opinantur C¹P 4 ut
 om. CT non] id B 5 quod C sacerdotali C¹T¹ 6 num]
 numquid BC 7 et q.] aut q. CN^v altare C¹, altari is T, altario P
 8 nos] non L 11 relinquamus CT^v ecclesiae CNT^v 13 ad
 ex ab T perueniunt C 14 multi iam anni sint v et August.
 de bapt. c. Don. III 17 agripino T 15 in unum om. Aug. ...
 statuerunt BC 16 hodiernum diem T milia ex militiae T
 18 et exp. C rationaliter NPT et libenter om. C 20 si]
 eis ex et C, eis v 21 ad huc T¹ 22 ueniunt C^v discant C^v
 discant C^v, discat L¹ uiuant C^v demus] debemus BCT^v
 stupere B 23 patrociniis BC, patrociniis v et om. v et con-
 sensus nostri om. B; augere add. v et] ut T¹, an B, cum v 24 ob-
 temperant BT²; fort. obtemperabunt

Plane quoniam inueni in epistula cuius exemplum ad me 4
transmisisti scriptum esse quod quaerendum non sit quis bapti-
zauerit, quando is qui baptizatus sit accipere remissam pecca-
torum potuerit secundum quod credidit, praetereundum hunc
5 locum non putavi, maxime cum in eadem epistula animaduer-
terim etiam Marcionis fieri mentionem, ut nec ab ipso uenientes
dicat baptizari oportere, quod iam in nomine Iesu Christi bapti-
zati esse uideantur. considerare itaque debemus fidem eorum qui
foris credunt, an secundum eandem fidem possint aliquid gratiae
10 consequi. nam si fides una est nobis et haereticis, potest esse et
gratia una. si eundem patrem, eundem filium, eundem spiritum
sanctum, eandem ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani,
Anthropiani, Valentiniani, Appelletiani, Ophitae, Marcionitae et
ceterae haereticorum pestes et gladii ac uenena subuertendae
15 ueritatis, potest illic et baptismum unum esse, si est et fides una.

Ac ne longum sit per haereses uniuersas decurrere et singu- 5
larum uel ineptias uel insanias recensere, quia nec delectat id
dicere quod aut horret aut pudet nosse: de Marcione interim solo,
cuius mentio in epistula a te ad nos transmissa facta est, examine-
20 mus an possit baptismatis eius ratio constare. Dominus enim
post resurrectionem discipulos suos mittens quemadmodum bapti-

1 inueni et C ¹	2 transmisistis B	quis] quis aut a quo B
baptizauerit ... qui om. B	3 is P, his CL	remissa BP, mis-
sam L	4 quod] quae C	praeter eundem C
5 non B s. l. m. 2		
putauit C ¹	animaduenterit B	6 martionis L, marciani C
ni ex nus	7 dicant T ²	baptizare C ¹
9 credent B	possit C, possunt LNP, possumus T; cf. 770, 13	iesu om. T
11 si eundem ex secundum C	13 antropiani B, om. C	ualen-
tiniani om. C	appelletiani C, epelletiniani T, appellatiani v	ophy-
tae L, onitae ex opitae C	marcioniste T s. l.	14 ceteri T
gladiis et uenenis subuertentes v, gladiis ac uenenis subuertente C sed		
uenena m. 1	15 ueritatem C ² v	illic] inter illos add. B
16 heresis BLT ¹ , hereticos C os ex is	uniuersos C os ex is	17 iner-
tias T	uel insanias om. B	delectet L, delectatio est C
id] d		
exp. P, hoc B, om. C	18 horret] hostendere ex hos regi C	
putet P	de] Sed de B	martione L, mentione P
20 ratione C	enim om. B	19 ad te T

zare deberent instruit et docet dicens: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. ite ergo, docete gentes omnes tinguentes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. insinuat trinitatem, cuius sacramento gentes tingerentur. numquid hanc trinitatem Marcion tenet? numquid eundem adserit quem et nos Deum patrem creatorem? eundem nouit filium Christum de uirgine Maria natum, qui sermo caro factus sit, qui peccata nostra portauerit, qui mortem moriendo uicerit, qui resurrectionem carnis per semet ipsum primus initi-
 uerit et discipulis suis quod in eadem carne resurrexisset osten-
 derit? longe alia est apud Marcionem sed et apud ceteros haeretico-
 cos fides. immo nihil est apud illos nisi perfidia et blasphemia et contentio sanitatis et ueritatis inimica. quomodo ergo potest uideri qui apud illos baptizatur consecutus esse peccatorum remissam et diuinae indulgentiae gratiam per suam fidem qui
 ipsius fidei non habuerit ueritatem? si enim, sicut quibusdam uidetur, secundum fidem suam quis accipere aliquid foris extra ecclesiam potuit, utique id accepit quod credidit. falsum autem credens uerum accipere non potuit, sed potius adultera et profana secundum quod credebat accepit.

¶ Quem locup profani et adulteri baptismi subtiliter Hieremias propheta perstringit dicens: ut quid qui contristant me

1 Matth. 28, 18. 19. 22 Hier. 15, 18.

1 debeant <i>B</i> , debemus <i>C</i> ¹	instruit <i>Tv</i> , instituit <i>C</i>	docuit <i>Cv</i> ,
docens <i>exp. T</i>	2 potestas omnis <i>C</i> is <i>ex a</i>	et docete <i>BNPTv</i>
3 omnes gentes <i>CP</i> ¹	tinguentes] baptizantes <i>CNv</i>	eas <i>C</i> ²
5 tingerentur] baptizarentur <i>Cv</i>	6 adserit <i>om. B</i>	deum <i>om. Pv</i>
et eundem <i>P</i> , numquid eundem <i>Cv</i>	7 nouit] nonū <i>C</i>	maria uir-
gine <i>v</i> natum] erit <i>add. L</i> ¹ , <i>exp. m. 2</i>	8 sit] est <i>C</i>	9 resurrectio-
nem <i>ex ratione C</i>	per <i>ex pro C</i>	prius <i>C</i>
<i>om. C</i>	carne <i>P</i>	resurrexisse <i>P</i> , resurrectionem <i>C</i>
11 sed et]	12 fides <i>om. L</i>	immo <i>om. B</i>
quam <i>ex sed T</i>	13 sanitatis <i>T</i> ,	ueritatis <i>T</i>
uanitatis <i>P</i> , sanctitatis <i>Nv</i>	14 uidere <i>C</i> ¹	qui
<i>exp. C</i>	baptizatos <i>C</i> o <i>ex u</i>	consecutos <i>C</i>
15 remissa <i>BP</i>	17 qui <i>B</i>	18 utique] itaque <i>C</i>
accipit <i>B</i> , accipere non potuit <i>C</i>	19 adulteri et pro-	fani <i>C</i> ²
20 credebant <i>C</i>	21 ieremias <i>P</i>	

praeualent? plaga mea solida est, unde sanabor?
 dum fit, facta est mihi quasi aqua mendax non
 habens fidem. mentionem facit per prophetam spiritus sanc-
 tus aquae mendacis et fidem non habentis. quae est haec aqua
 5 mendax et perfida? utique ea quae baptismi imaginem mentitur
 et gratiam fidei adumbrata simulatione frustratur. quod si secun-
 dum prauam fidem baptizari aliquis foris et remissam peccatorum
 consequi potuit, secundum eandem fidem consequi et spiritum
 sanctum potuit, et non est necesse ei uenienti manum inponi ut
 10 spiritum sanctum consequatur et signetur. aut utrumque enim
 fide sua foris consequi potuit aut neutrum eorum qui foris fuerat
 accepit.

Manifestum est autem ubi et per quos remissa peccatorum dari 7
 possit, quae in baptismo scilicet datur. nam Petro primum Domi-
 15 nus, super quem aedificauit ecclesiam et unde unitatis originem
 instituit et ostendit, potestatem istam dedit ut id solueretur [in
 terris] quod ille soluisset. et post resurrectionem quoque ad apo-
 stolos loquitur dicens: sicut misit me pater, et ego
 mitto uos. hoc cum dixisset, inspirauit et ait illis: accipite
 20 spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, re-
 mittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur. unde
 intellegimus non nisi in ecclesia praepositis et euangelica lege ac
 dominica ordinatione fundatis licere baptizare et remissam pecca-

18 Io. 20, 21—23.

1 in plaga B	solida est] solacia B	2 dum exp. C	fit
exp. T, fidem B	quasi ex quas T	4 aquae] q̃q C	men-
dacis ... aqua om. C	haec om. B	5 perfide C ^a	ea om. B
imaginem L	7 fidem prauam L	remissa BP	8 et secun-
dum P	consequi exp. T	9 potuit om. P	potuit ... l. 10
sanctum om. BCLNT	ei] et P	10 consequatur et signetur	
exp. C et s. l. add. m. 2: potuit	que enim ... neutrum om. B		
11 fuerat L s. l. m. 2	14 quae] quaeque B	petrum C	15 uni-
tatis] humanitatis C	16 et om. B	dedit om. B	in terris]
interim B, in caelis v	17 soluisset] in terris add. v	apostolus P	
20 si cui B	remittuntur CP ^a T	21 illis P ^a T, illic C ^a	de-
tenueritis P	22 et] et in v, in C	23 fundantis C ^a	remissa
BCLNP			

torum dare, foris autem nec ligari aliquid posse nec solui, ubi non sit qui aut ligare possit aut soluere.

8 Nec hoc, frater carissime, sine scripturae diuinae auctoritate proponimus ut dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta esse disposita nec posse quemquam contra episcopos et sacerdotes usurpare sibi aliquid quod non sit sui iuris et potestatis. nam et Core et Dathan et Abiron contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam sibi usurpare conati sunt, nec tamen quod illicite ausi sunt impune fecerunt. et filii Aaron qui alienum ignem altari inposuerunt in conspectu statim Domini indignantis extincti sunt. quod supplicium manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, ut diuina censura ulciscatur et uindicta id haereticos contra ecclesiam gerere quod non nisi soli liceat ecclesiae.

9 Quod autem quidam dicunt eis qui in Samaria baptizati fuerant aduenientibus apostolis Petro et Iohanne tantum super eos manum inpositam esse, ut acciperent spiritum sanctum, rebaptizatos tamen eos non esse, locum istum, frater carissime, ad praesentem causam uidemus omnino non pertinere. illi enim qui in Samaria crediderant fide uera crediderant et intus in ecclesia quae una est et cui soli gratiam baptismi dare et peccata soluere permissum est, a Philippo diacono quem idem apostoli miserant baptizati erant. et idcirco qui legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat id a Petro et Iohanne factum est, 25

1 nec] ne <i>L</i>	ligare <i>B</i>	2 sit] possit <i>LT</i>	quis aut <i>T</i> ,
quia ut <i>L</i>	possit] ***** <i>T</i> , possit aliquid <i>v</i>		soluerint <i>C</i> ¹
3 carissime <i>om. C</i>	4 ordinatione <i>ex</i> ratione <i>P</i>	5 disposita <i>ex</i>	
disponsata <i>L</i>	quamquam <i>B</i>	contra] contra ecclesiam et <i>B</i>	
7 chore <i>CTv</i> , choreb <i>B</i>	datha <i>T</i>	mosen <i>NT</i> ¹	8 aron <i>LT</i> ¹
sibi licentiam <i>CTv</i>	usurpare] uindicare <i>C</i>	9 et <i>om. T</i>	
11 indignatis <i>P</i> ¹ <i>T</i> ¹ , indignati sunt <i>C</i>		extincti] percussi <i>B</i>	
14 luceat <i>L</i> ¹	15 dicunt quidam de <i>Cv</i>	fuerunt <i>L</i> un <i>corr.</i>	
17 baptizatos <i>T</i>	18 tamen <i>om. T</i>	eos <i>om. v</i>	fratros <i>T</i> ¹
carissime <i>om. C</i>	19 illic <i>P</i>	qui <i>om. B</i>	20 samariam <i>T</i> ¹
crediderunt <i>P</i>	fide u. crediderant <i>om. C</i> ¹ <i>L</i>	et intus] intus <i>T</i>	
21 baptismo <i>P</i> ¹	22 misserant <i>C</i> , miserunt <i>B</i>	23 erant] enim	
erant <i>P</i>	quia] qm̄ <i>C</i>	24 baptismum <i>Cv</i>	oportet <i>T</i>

ut oratione pro eis habita et manu inposita innocaretur et infunderetur super eos spiritus sanctus. quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur praepositis ecclesiae offerantur et per nostram orationem ac manus inpositionem spiritum sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur.

Non est ergo, frater carissime, quod haereticis cedendum existimemus et baptisma quod non nisi uni et soli ecclesiae datum sit prodendum putemus. boni militis est aduersus rebelles et hostes imperatoris sui castra defendere. gloriosi ducis est commissa sibi signa seruare. scriptum est: Dominus Deus tuus Deus zelans est. qui spiritum Dei accepimus zelum diuinæ fidei habere debemus, quo zelo Finees placuit et Deum promeritis indignantis iram populo pereunte leniuit. quid adultera et aliena et diuinæ unitatis inimica in acceptum referimus, qui non nisi unum Christum et unam eius ecclesiam nouimus? ecclesia paradisi instar exprimens arbores frugiferas intra muros suos intus inclusit, ex quibus quæ non facit fructum bonum exciditur et in ignem mittitur. has arbores rigat quattuor fluminibus id est euangelii quattuor, quibus baptismi gratiam salutari et cælesti inundatione largitur. numquid de ecclesiae fontibus rigare potest qui intus in ecclesia non est? numquid paradisi potus salubres et salutare inpertire cuiquam potest qui peruersus et a semet ipso

11 Deut. 4, 24.

1 posita C ¹	et infunderetur om. B	3 baptizatur B	per
praepositos C	4 offeratur B	5 consequatur B	con-
summeatur B	7 frater om. P	carissime om. C	de hereti-
cis C	cedendum N	8 et] ut C ^o	et soli om. C
om. B	9 hostis B	10 namissa .... B	13 quod C ¹
phinees N ^o , fineas B, finiuit C ¹		placauit C ²	et dnm B,
et dñ et C alterum et s. l.		promeritis CT is ex us, pro merito suo B	
14 adulteram CN ^o	aliena] alieniginam v et C sed in C am ex e		
15 et om. C	unitati B	inimicam C ^o	16 unam eius] unicam
ex unitus C	et ecclesia NP	paradisiis C ¹	17 fructiferas C ^o
18 includit v	quae] qui CP ¹	bonum fructum C	20 salutaris B ^o
et om. v	cælestis B	21 inundationem T ¹	rigari CT ri
ex re	22 saluber est (et om.) L	23 peruersos L	ipsos T ¹ ,
ipsum B			

III.

50

damnatus et extra paradisi fontes relegatus aruit et aeternae sitis siccitate defecit?

- 11 Clamat Dominus ut qui sitit ueniat et bibat de fluminibus aquae uiuae, quae de eius ventre fluxerunt. quo venturus est qui sitit, utrumne ad haereticos ubi fons et fluuius aquae uitalis omnino non est, an ad ecclesiam quae una est et super unum qui et clauēs eius accepit Domini uoce fundata est? haec est una quae tenet et possidet omnem sponsi sui et domini potestatem. in hac praesidemus, pro honore eius adque unitate pugnamus, huius et gratiam pariter et gloriam fidei deuotione defendimus. 10 nos diuino permissu rogamus sitientem Dei populum, nos custodimus terminos uitalium fontium. si possessionis nostrae ius tenemus, si sacramentum unitatis agnoscimus, cur praeuaticatores ueritatis, cur proditores unitatis existimus? aqua ecclesiae fidelis et salutaris et sancta corrumpi et adulterari non potest, sicut et 15 ipsa ecclesia incorrupta et casta et pudica est. si ecclesiae deuoti et in ecclesia constituti sunt haeretici, possunt et baptismo eius et ceteris salutaribus bonis uti. si autem in ecclesia non sunt, immo et contra ecclesiam faciunt, quomodo baptizare baptismo ecclesiae possunt? 20

- 12 Neque enim parua res haereticis et modica conceditur, quando a nobis baptismus eorum in acceptum refertur, cum inde incipiat omnis fidei origo et ad spem uitae aeternae salutaris ingressio et purificandis ac uiuificandis Dei seruis diuina dignatio. nam si baptizari quis apud haereticos potuit, utique et remissam pecca- 25

1 et] est et T et s. l.	relegatus LP, ligatus B	2 deficit L
3 bibat et P	4 uentre] uenis C s. l.	refluxerunt C
aque ex quae P	6 an L s. l.	7 accepit et PT
8 et d. potestatem] gratiam C	9 pugnemus L'	10 fidei] fidei P
deuotione] uirtute C	11 nos om. N, nos de v	diuini C'
per-	misso C'	rogamus B
ro-	gamus B	populo C'
nis ergo v	ius] eius C, iuste P	13 si L s. l.
14 existimus corr. in existimamus C, existimemus T in ras., existimamur v	aquae L', asqua T, atq. B	15 corrumpi ... incorrupta
om. B	c. et] c. aut C sed aut s. l.	16 et pudica et casta B
est ex et C	si corr. in sic L, si ergo B	17 alt. et om. C
20 ecclesiam L	22 defertur LNPT	24 ac uiuificandis om. B
25 remissa BC'P		

torum consequi potuit. si peccatorum remissam consecutus est, sanctificatus est: si sanctificatus est, templum Dei factus est: *si templum Dei factus est*, quaero cuius Dei? si creatoris, non potuit, qui in eum non credidit. si Christi, nec huius fieri potest templum
 5 qui negat Deum Christum. si spiritus sancti, cum tres unum sint, quomodo spiritus sanctus placatus esse ei potest qui aut filii aut patris inimicus est?

Proinde frustra quidam qui ratione uincuntur consuetudinem 13 nobis opponunt, quasi consuetudo maior sit ueritate aut non id
 10 sit in spiritalibus sequendum quod in melius fuerit a sancto spiritu reuelatum. ignosci enim potest simpliciter erranti, sicut de se ipso dicit beatus apostolus Paulus: qui primo, inquit, fui blasphemus et persecutor et iniuriosus, sed misericordiam merui, quia ignorans feci. post in-
 15 spirationem uero et reuelationem factam, qui in eo quod errauerat perseuerat prudens et sciens, sine uenia ignorantiae peccat. praesumptione enim adque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur. nec quisquam dicat, quod accepimus ab apostolis hoc sequimur, quando apostoli non nisi unam ecclesiam tradiderint
 20 et baptisma unum quod non nisi in eadem ecclesia sit constitutum, et neminem inueniamus ab apostolis, cum apud haereticos baptizatus esset, in eodem baptismo admissum esse et

12 I Tim. 1, 13.

1 si] *add. C*: peccatorum consequi potuit; *exp. m.* 2 remissa
BC'P est] et *T* 2 et sanctificatus *v* et *Baluzius*, *om. C* et *Eras-*
mus est *om. B*; et templum dei factus est *add. Bal.* si sancti-
 factus est *om. LN*, et *v* templum d. f. e. si t. d. f. est] templum dei
 cuius *C* 4 qui *NPT*¹, quia *BCLT*²*v* non *om. L* christo *T*¹ ..
 eius *ex* uisus *C* potest] potuit *CTv* 5 dnm *C* spiritus ...
 sint *om. C* 6 sps scs quomodo *C* sed quomodo *s. l.* potest ei *T*
 ei *s. l.*, et potest *C*¹ 8 quidem *B* 9 id *om. C* 10 in *om. T*
 quod in] si *ex* sit in *C* 11 potest] potuit *C* 12 se *om. T*
 beatus *om. C* 14 quia] quoniam *L* 16 et *ex* sed *C* sine] iam
 non in *B* 17 quadam ... ratione *om. C* 18 superatur *C*³
 hoc *s. q.* apostoli *om. C* 19 non *corr. in* qui non *C* ecclesiam
 unam *L* tradiderunt *August. l. c. IIII 8 CNv*, dederint *B*
 20 non *L s. l.* in *C s. l.* eadem *om. C* 22 baptizatos *P*
 in] et in *B* baptismo *Aug. BCv* baptismo ... apostoli *om. L*

50 *

communicasse, ut uideantur apostoli baptismum haereticorum probasse.

- 14 Quod enim quidam dicunt, quasi ad haereticorum suffragium pertineat quod dixerit apostolus Paulus: uerum tamen omni modo, siue per occasionem siue per ueritatem Christus adnuntiatur, inuenimus hoc quoque ad eorum patrocinium qui haereticis suffragantur et plaudunt nihil posse proficere. neque enim de haereticis aut de eorum baptismo loquebatur in epistula sua Paulus, ut aliquid quod ad hanc rem pertineat posuisse ostendatur. loquebatur de fratribus siue inordinate et contra ecclesiasticam disciplinam ambulanti-¹⁵ bus siue euangelicam ueritatem de Dei timore seruantibus. et quosdam ex eis posuit uerbum Domini constanter adque intrepide locutos; quosdam uero in inuidia et dissensione uersatos, quosdam seruasse circa se beniuolam caritatem, aliquos uero habuisse maliuolam dissen-¹⁵ sionem, se tamen patienter omnia sustinere, dummodo siue in ueritate siue per occasionem nomen Christi quod Paulus praedicabat ad plurimorum notitiam perueniret et noua adhuc ac rudis sermonis seminatio loquentium praedicatione crebresceret. porro aliud est eos qui intus in ecclesia sunt de nomine Christi loqui,²⁰ aliud est eos qui foris sunt et contra ecclesiam faciunt in nomine Christi baptizare. quare qui haereticis patrocinatur non id pro-

4 Phil. 1, 18.

1 ut om. B	4 dixerat CP	uerumtamen ... l. 9 paulus
post pertineat l. 9 inserit B	omni modo] omnino L	5 occasio-
nem T christi N	6 adnuntiatur August. l. c. IIII 11 C ² LN,	
adnuntiatur B ² PT ² , adnuntiatus C ¹ T ¹	de hoc B	7 per-
ficere T	8 baptismum BLNTP	loqueretur BLNTP
9 ad		
om. B	pertineant C ¹	12 posuit] potuit B
intrepidos L ¹	locutus BNT	14 in om. BC
et om. B	dissensione C ¹	uerbosatos C sed bo s. l.
beniuolam Nv, beniuolentia L	aliquos] alios Aug.	maleuolam v,
beniuolam C	dissensionem C ¹	16 se om. C, sed Aug. BPv
omnia se patienter Aug.	sustinentem T tem add. m. 2, se sustinere v	
tummodo T ¹	17 ueritatem Nv	per] in P
occasione BP	19 crebresceret P, cesserit B	20 de] in Aug. sed
de idem. l. c. IIII 16	21 est om. C et Aug. utroque loco	22 bapti-
zari CLN	patrocinantur BCv	non om. B
		proferant BC ² Tv

ferat quod Paulus de fratribus posuit, sed ostendat, si haeretico aliquid concedendum putauit aut si fidem et baptismum eorum probauit aut si perfidos et blasphemos remissionem peccatorum accipere extra ecclesiam posse constituit.

- 5 Si autem quid apostoli de haeticis senserint consideremus, 15 inuenimus eos in omnibus epistulis suis execrari et detestari haeticorum sacrilegam prauitatem. nam cum dicant sermonem eorum ut cancer serpere, quomodo potest is sermo dare remissam peccatorum qui ut cancer serpit ad aures audientium? et cum 10 dicant nullam participationem esse iustitiae et iniquitati, nullam communionem lumini et tenebris, quomodo possunt aut tenebrae inluminare aut iniquitas iustificare? et cum dicant de Deo eos non esse, sed esse de antichristi spiritu, quomodo gerunt spiritalia et diuina et qui sint hostes Dei et quorum pectora opsederit 15 spiritus antichristi? quare si relictis humanae contentionis erroribus ad euangelicam auctoritatem adque ad apostolicam traditionem sincera et religiosa fide reuertamur, intellegimus nihil eis ad gratiam ecclesiasticam et salutarem licere qui spargentes adque inpugnantes ecclesiam Christi a Christo ipso aduersarii, 20 ab apostolis eius antichristi nominentur.

Non est autem quod aliquis ad circumueniendam christianam 16 ueritatem Christi nomen opponat ut dicat: 'in nomine Iesu Christi ubicumque et quomodocumque baptizati gratiam baptismi sunt

7 cf. II Tim. 2, 17. 10 cf. II Cor. 6, 14. 12 cf. I Io. 4, 3.

1 posuit] potuit dicere B	ostendant C ² Nv	3 perfidus B
blasphemus B, blasphemus C ¹	4 extra] contra B	6 execrari B
7 sermones C	8 quomodo C ¹	sermoni T
9 serpsit T p s. l.	aures C s. l.	10 et om. B
luci August. l. c. IIII 19	13 esse de om. L	11 lumini]
14 sunt BLPv	pectora] peccato B	15 antichristus N
relictis Cv	humane ex humana T	erroribus ad ex erroris T
16 alt. ad om. BC	17 intelligemus CNv	18 et om. B
salutem] salutem T, ad salutem aliquot. mss. Augustini l. c. IIII 20		
spargentes] spernentes aliquot mss. Aug.	19 atq. inpugnantes oues	
C s. l.	ecclesiam corr. in iam C	a om. B
ab C ab s. l.	20 apostolis] uero add. T s. l. et v (uero om. Aug.)	aduersariis et
nominantur CT ² v	21 circumueniendam T ¹	23 baptizati gratiam
om. B	baptimi T, baptisma B	

consecuti, quando ipse Christus loquatur et dicat: non omnis qui mihi dicit, Domine Domine, introibit in regnum caelorum, et iterum praemoneat adque instruat ne quis a pseudopropheta et pseudochristis in nomine suo facile fallatur. multi, inquit, uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent, et postea addidit dicens: nos autem cauete. ecce praedixi uobis omnia. unde apparet non ea statim suscipienda et adsumenda quae iactantur in Christi nomine, sed quae geruntur in Christi ueritate. 10

- 17 Quod enim in euangeliiis et in apostolorum epistulis Iesu Christi nomen insinuat ad remissionem peccatorum, non ita est quasi aut sine patre aut contra patrem prodesse cuiquam solus filius possit, sed ut Iudaeis qui iactabant se patrem habere ostenderetur quod nihil eis pater profuturus esset, nisi in filium ¹⁵ crederent quem ille misisset — nam qui Deum creatorem patrem sciebant, filium quoque Christum scire debebant —, nec sibi blandirentur et plauderent de solo patre sine filii eius agnitione, qui et dicebat: nemo uenit ad patrem nisi per me. duorum autem cognitionem esse quae saluet idem ipse manifestat dicens: ²⁰ haec est uita aeterna ut cognoscant te solum et uerum Deum et quem misisti Iesum Christum. cum ergo ex ipsius Christi praedicatione et contestatione pater ante

1 Matth. 7, 21. 5 Marc. 13, 6 (cf. Matth. 24, 5.). 23. 19 Io. 14, 6. 21 Io. 17, 3.

1 dñs christus B	2 dicit mihi BPv	introiuit L, intrabit CNTv
3 ne quis] neq. B	4 pseudochristis T, pseudochristi L	
6 multos] per multos B	7 omnia om. BC	9 christi nomine P
sed nomine in ras. m. 2, nomine christi v, sanguine B	sed P in ras. m. 2	
quaeruntur (pro quae geruntur) in christi ueritate add. P m. 2		
in marg. christo T ¹	11 et in] et BC ¹	apostolorum L,
apostorum T	13 patrem P	14 ut T s. l., om. BLP
iactabant CP ¹ T ¹	15 pater non T ter in ras.	nisi L s. l. nisi ...
misisset om. T	16 patrem creatorem v	17 quoque] eius add. B
debeant C ¹ T ¹	nec] ne NT ² v	18 fili LPT ¹
adagnitione T ¹	qui ... cognitionem om. B	19 ueniat L ¹
20 esse] esse in se C sse s. l.	21 est] est autem v	23 ex] et C
contestacione] consensione B		

cognoscendus sit qui misit, tunc deinde Christus qui missus est, nec possit esse spes salutis nisi duobus simul cognitis, quomodo non cognito immo et blasphemato Deo patre, qui apud haereticos Christi nomine baptizati dicuntur peccatorum remissam consecuti iudicantur? alia enim fuit sub apostolis Iudaeorum ratio, alia gentilium condicio. illi quia iam legis et Moysi antiquissimum baptismum fuerant adepti, in nomine quoque Iesu Christi erant baptizandi, secundum quod in actis apostolorum Petrus ad eos loquitur et dicit: paenitemini, et baptizetur unusquisque uestrum in nomine Domini Iesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum spiritus sancti. vobis enim est promissio et filiis uestris et omnibus deinceps quoscumque aduocauerit Dominus Deus noster. Iesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi pater omitteretur, sed ut patri filius quoque adiungeretur.

Denique ubi post resurrectionem a Domino apostoli ad gentes mittuntur, in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizare gentiles iubentur. quomodo ergo quidam dicunt foris extra ecclesiam immo et contra ecclesiam, modo in nomine Iesu Christi cuiuscumque et quomodocumque gentilem baptizatum remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari iubeat in plena et adunata trinitate? nisi si qui Christum negat negatur a Christo, qui patrem eius negat quem ipse Christus confessus sit non negatur, et qui in eum blasphemat

9 Act. 2, 38. 39.

1 est om. B, sit C	2 cognitis q. non om. B	4 in christi T
nomina T ¹	remissa P	consecuti ex consueti C
sub apostolis C ^v sed orum ex os corr. C	6 alia] est add. CT ^v	5 iudaeorum
gentium B	illi] enim add. T	qui iam BCT ² , quiaam T ¹ et]
sed C	mosi L	antiquissimo B
7 baptissima L	fuerunt B	
adempti L ¹ , adepti C ¹	8 baptizati P	actus T
ad eos	om. C	9 dicet B
10 dñi nr̃i L	12 est] et T, est haec N ^v	
14 noster] ur̃ B	15 omitteret B	quoque filius N ^v
16 post C	s. l.	a domino] dñi C
17 fili P	baptizari C	19 immo
e. c. ecclesiam om. BC	modo] quando B	20 cuiuscumque]
ubicumque v, quemcumq. T ² ; cf. 789, 23	21 christi N	22 baptizare L
si om. BCT, eras. in P	qui] sequi C	23 neget C,
negatur L	negatur] negatus C, non negatur P	24 sit] est sit P
negatus C		

quem Christus Dominum et Deum suum dixerit, remuneratus a Christo remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem consequitur. qua autem potestate consequi in baptismo remissionem peccatorum potest negans Deum creatorem Christi, quando ipsam potestatem qua baptizamur et sanctificamur ab eodem patre Christus acceperit, quem maiorem dixerit, a quo clarificari petierit, cuius voluntatem usque ad obsequium bibendi calicis et subeundae mortis impleuerit? quid est igitur aliud quam participem haereticis blasphemantibus fieri defendere uelle et adserere quod remissam peccatorum accipere possit in Christi nomine blasphemans grauiter et peccans in patrem et Dominum et Deum Christi? quid deinde illud quale est ut qui filium negat neque patrem habeat, qui patrem negat filium habere uideatur, cum filius ipse contestetur et dicat: nemo potest uenire ad me, nisi fuerit datum illi a patre? ut manifestum sit nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi a filio posse quam constet patrem non dedisse, maxime quando adhuc idem repetat et dicat: omnis plantatio quam non plantauerit pater meus caelestis eradicabitur.}

- 19 Quod si Christi discipuli discere ex Christo nolunt quantum uenerationis et honoris paterno nomini debeatur, uel de exemplis

14 Io. 6, 65. 18 Matth. 15, 13.

1 christum LNP	dominum] dno L	et om. T	remunera-
tus T rem in ras., rememoratus B	2 christi B	3 qua] qui B	
potestatem C' T', potest B	in remissionem C	4 potens C'	
creditorem C'	christum BLT'	5 qua] qui L	bapti-
zamus T'	sanctificamur] sanctificationem Cv	6 clarifica-	ri. T,
clarificare C'	7 uiuendi B	8 subeundae ex secundum eodem C	
quam ex qui C, quam aliquem B	9 uellet P	10 remissa P	
in christi nomine possit v	11 blasphemias P	patrem et]	
patrem B; fort. patrem id est	et om. BP; et deum om. T	12 christum LNP	
filium] filium dei Tv	13 qui] et qui v, qui et B		
negat patrem C	14 contestatur CT'	15 fuerat C'	illi datum
BCv	16 in baptismo accipi a filio T in marg. in ras.		posse
a filio P	17 dedisset C	idem om. C	18 plantauit BLv
19 caelestis om. L	20 christi discipuli] christiani C		discere]
ducere L, discedere B	ex] a BCv	nolunt om. C	21 bono
ris paternomine C'	de om. T		

terrenis ac saecularibus discant et sciant Christum non sine
 maxima exprobratione posuisse: filii saeculi huius pruden-
 tiores sunt filiis lucis. in saeculo isto si cuius patri ali-
 quis conuicium fecerit, si contumeliosus ac procax pudorem eius
 et honorem maledico ore lacerauerit, indignatur filius et ira-
 scitur et laesi patris iniuriam quibus potest uiribus uindicare
 conatur. tu Christum putas impiis et sacrilegis et in patrem
 suum blasphemis impunitatem dare et eis in baptismo peccata
 10 patris maledicta congerere, incessabili blasphemantis linguae
 scelere peccare? hoc christianus, hoc Dei seruus potest aut mente
 concipere aut fide credere aut sermone proferre? et ubi erunt
 legis praecepta diuina quae dicunt: honora patrem et
 matrem? nisi si uocabulum patris quod in homine honorari
 15 praecipitur in Deo inpune uiolatur. ubi erit quod ipse Christus
 in euangelio ponit et dicit: qui maledixerit patri aut
 matri, morte moriatur? nisi si is qui maledicentes parenti-
 bus carnalibus puniri et interfici mandat, in caelestem et spiri-
 talem patrem maledicos adque ecclesiae matris inimicos ipse
 20 uiuificat. execranda ac detestanda res a quibusdam prorsus ad-
 seritur, ut is qui eum si qui in spiritum sanctum blasphemauerit

2 Luc. 16, 8. 13 Ex. 20, 12. 16 Matth. 15, 4.

2 exprobratione <i>T</i>	potuisse <i>B</i>	fili <i>T</i>	3 sint <i>L</i>	fili <i>B</i>
cuius] cuius <i>N</i>	4 ac propax <i>C</i> ¹ , ad prouocandum <i>B</i>			5 honorem
eius <i>L</i>	maledicto <i>BLNP</i>	6 iniuriam] iram <i>B</i>		potest <i>ex</i>
patris <i>L</i> , libet <i>C</i>	uiribus] modis <i>C</i>	indicare <i>L</i> ¹		7 tu
om. <i>B</i>	in om. <i>B</i>	8 impunitates <i>B</i>	et eis in] et in eis	
et <i>B</i>	9 quos] quod <i>C</i>	constet] cum conderet <i>C</i>	cum s. l. et d. <i>ex t</i>	
corr.	baptizatus <i>C</i>	persona <i>C</i>	10 maledictam <i>C</i>	et
incessabili <i>BCNv</i>	lingua <i>C</i> ¹ <i>T</i>	11 et scelere <i>C</i>		peccare
om. <i>B</i>	christianos <i>C</i> ¹	aut <i>T</i> a in <i>ras.</i> , ut <i>L</i> ¹		12 aut f.
credere om. <i>B</i>	proferre <i>C</i> s. l.	erant <i>T</i> ¹		13 leges <i>C</i>
diuinae <i>Cv</i>	14 nisi si] nisi <i>T</i> ¹ , si <i>T</i> ^{2v}	15 in om. <i>B</i>		uiolatur]
uideatur <i>B</i>	17 morietur <i>P</i>	nisi si] nisi <i>B</i> , si <i>T</i> ^{2v}		male-
dicentibus <i>P</i>	18 carnalibus om. <i>P</i>	puniri] poni <i>ex</i> ponere <i>C</i>		
20 ac <i>C</i> s. l.	21 eum si qui] eum si quis <i>T</i> , eum nisi <i>B</i> , om. <i>Cv</i>			in
om. <i>CT</i>	blasphemantem <i>C</i> ²	blasphemantem in spiritum		
sanctum <i>v</i>				

reum futurum peccati aeterni comminatur, idem in patrem Deum blasphemos salutari baptismo sanctificare dicatur. et nunc qui talibus ad ecclesiam uenientibus sine baptismo communicandum existimant, non putant se alienis immo aeternis peccatis communicare, admittentes sine baptismo eos qui non nisi in baptismo possint blasphemiarum suarum peccata deponere?

20 Quam uanum est porro et peruersum, ut cum ipsi haeretici repudiato et relicto uel errore uel scelere in quo prius fuerant agnoscant ecclesiae ueritatem, nos ueritatis eiusdem iura et sacramenta mutilemus et uenientibus ac paenitentibus dicamus 10 eos remissionem peccatorum consecutos esse, quando illi se peccasse et propter hoc ad ecclesiae indulgentiam uenire fateantur? quare ecclesiae catholicae fidem ac ueritatem, frater carissime, et tenere debemus firmiter et docere et per omnia euangelica et apostolica praecepta rationem diuinæ dispositionis 15 adque unitatis ostendere.

21 Numquid potest uis baptismi esse maior aut potior quam confessio, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur, ut sanguine suo baptizetur? et tamen nec hoc baptisma haeretico prodest, quamuis Christum confessus extra ecclesiam 20 fuerit occisus: nisi si haeticorum patroni et aduocati haeticos in falsa confessione Christi interfectos martyras praedicant et contra apostoli contestationem, qui nihil eos quamuis exustos et

1 comminatur C ²	deum om. C	2 salutari baptismo om. B
sanctificari T	dicaatur T n eras., dignetur C ² v	3 baptismo]
paenitentiae baptismo B; item. l. 5	6 possunt B, om. C	deponere]
posse add. C s. l.	8 non repudiato N non s. l.	et relicto om. T
9 nec agnoscant N nec s. l.	10 sacramentum CNv	11 illi L s. l.,
ille P, illi et CTv	se] si P	12 indulgentiae uenire pateantur C ¹
13 fidem ac] fidei B	carissime om. C	14 firmiter om. T
euangelicam et apostolicam L ¹ T	15 ratione L	dispositionis] dispen-
sationis C	17 maior esse August. l. c. IIII 24	18 quam passio
om. C	ut quis om. B	confitetur P ¹
nec] ne T, et exp. C, neque v	20 hereticis n̄ C n̄ s. l.	pro-
desse B	si quamuis CL ¹ PT, si qua N	christum om. N
et extra v (et om. Aug.)	21 si om. CT	22 in om. P
martyres BCLNv	praedicent T ² , praedicanti B	et] et licet B
23 qui om. B	exutos P, om. B	et C s. l.

occisos dicit posse proficere, gloriam eis et coronam passionis
 adsignant. quod si haeretico nec baptismi publicae confessionis
 et sanguinis proficere ad salutem potest, quia salus extra eccle-
 siam non est, quanto magis ei nihil proderit, si in latebra et in
 5 latronum spelunca adulterae aquae contagio tinctus non tantum
 peccata antiqua non exposuerit, sed adhuc potius noua et maiora
 cumulauerit? quare baptismi nobis et haeticis commune esse
 non potest, cum quibus nec pater Deus nec filius Christus nec
 sanctus spiritus nec fides nec ecclesia ipsa communis est. et ideo
 10 baptizari eos oportet qui de haeresi ad ecclesiam ueniunt, ut qui
 legitimo et uero adque unico sanctae ecclesiae baptismi ad
 regnum Dei regeneratione diuina praeparantur sacramento utro-
 que nascentur, quia scriptum est: nisi quis natus fuerit
 ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.
 15 Quo in loco quidam, quasi euacuare possint humana argumen- 22
 tatione praedicationis euangelicae ueritatem, catechumino nobis
 opponunt, si quis ex his antequam in ecclesia baptizetur in con-
 fessione nominis adprehensus fuerit et occisus, an spem salutis et
 praemium confessionis amittat, eo quod ex aqua prius non sit
 20 renatus. sciant igitur eiusmodi homines suffragatores et fautores
 haeticorum catechumino illos primo integram fidem et ecclesiae
 ueritatem tenere et ad debellandum diabolum de diuinis castris
 cum plena et sincera Dei patris et Christi et spiritus sancti
 cognitione procedere, deinde nec priuari baptismi sacramento,

1 cf. I Cor. 13, 3. 13 Io. 3, 5.

1 occiso <i>B</i>	posse] pro se <i>T</i>	eis et <i>P</i> in ras. m 2, eius <i>C</i>	
2 adsignat <i>B</i> , adsignent <i>T</i>	haeticis ex haetica <i>C</i>	3 san-	
guis <i>L</i>	quia ex qua <i>T</i>	extra] contra <i>B</i>	4 ei] et <i>BT</i> ,
eis ex et <i>C</i>	proderat <i>C</i>	5 adultera ea quae <i>LP</i>	contagione
<i>BCT</i> ^o	tinctus ex cintus <i>C</i>	8 non potest esse <i>C</i>	christus
filius <i>C</i>	9 sps scs <i>CN</i> ^o	nec ecclesia] in ecclesia <i>C</i>	10 re-
baptizari eos non <i>B</i>	ut qui] nisi paenitentiae <i>B</i>	11 legitimo]	
baptismo add. <i>B</i>	sancto <i>C</i>	12 regeneratione <i>T</i>	parantur <i>T</i>
13 nascatur <i>C</i>	renatus <i>CT</i> ^o	14 spu sco <i>C</i>	intrare <i>C</i> ^o
dei] caelorum <i>C</i>	15 argumenta ratione <i>L</i>	16 catechumino <i>LN</i> ,	
catechumino <i>T</i>	17 his] eis <i>C</i>	in ecclesia om. <i>C</i>	20 huius-
modi <i>v</i>	et factores <i>C</i> ⁱ , om. <i>B</i>	21 catechumino <i>PT</i>	22 bellan-
dum <i>C</i> ⁱ <i>P</i> ⁱ <i>T</i>	24 baptismatis <i>C</i> tis s. l.		

utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo, de quo et Dominus dicebat habere se aliud baptisma baptizari. sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificados consummari et diuinae pollicitationis gratiam consequi declarat in euangelio idem Dominus, quando ad latronem in ipsa passione credentem et confitentem loquitur et quod secum futurus sit in paradiso pollicetur. quapropter qui fidei et ueritati praesumus, eos qui ad fidem et ueritatem ueniunt et agentes paenitentiam remitti sibi peccata deprecantur, decipere non debemus et fallere, sed correctos a nobis ac reformatos ad regnum caelorum disciplinis caelestibus erudire.

23 Sed dicit aliquis: 'quid ergo fiet de his qui in praeteritum de haeresi ad ecclesiam uenientes sine baptismo admissi sunt?' potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare et eos qui ad ecclesiam simpliciter admissi in ecclesia dormierunt ab ecclesiae suae muneribus non separare. non tamen quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est, cum magis sapientibus et Deum timentibus congruat patefactae et perspectae ueritati libenter adque incunctanter obsequi quam pertinaciter adque obstinate contra fratres et contra sacerdotes pro haereticis reluctari.

24 Nec quisquam existimet haereticos, eo quod illis baptisma opponitur, quasi secundi baptismi uocabulo scandalizatos ut ad

2 cf. Luc. 12, 50.

1 utputa C a ex o	baptizetur L	et ex ut T	2 et om. C
duo T ¹	3 baptizari a. a. suo om. C	suo om. L	baptizatus
et BC, baptizato sed L	sanctificatus BC	4 declarat hoc ex	
declaratione C	7 fide C ²	ueritate CP	praesumimus C
8 fidem] finem L	10 corrector C ¹	ac om. B, et C t s. l.	de-
formatos B	11 erudiri BLNT	12 sed dicit etc. exh. August.	
l. c. III 7; V 1, 2, 39	dicet P	fiet et C	de heresi add. N
in marg., debere L, debere si C ¹	13 baptisma LNP (cf. p. 788, 8)		
15 ad ecclesiam] ad C sed exp. m. 2; ueniunt add. B	16 separare ex		
sperare T	quia] qui BC ¹	17 errandum] id ratum B	18 pate-
facta C ²	et] ac L	perspecta C ² , profectae B	ueritate C
19 obsequi] add C: quam pertinaciter obsequi, exp. m. 2	20 obstinan-		
ter N	contra sacerdotes] consacerdotes BCNV sed C con s. l.		
21 reluctantare ne C ¹	23 scandalizatus T		

ecclesiam ueniant retardari. immo uero hoc ipso magis ad necessitatem ueniendi testimonio ostensae sibi et probatae ueritatis adiguntur. nam si uiderint iudicio ac sententia nostra id decerni et statui ut baptisma iustum et legitimum computetur
 5 quo illic baptizantur, putabunt se ecclesiam quoque et cetera ecclesiae munera iuste et legitime possidere, nec erit causa ueniendi ad nos, quando habentes baptisma habere uideantur et cetera. porro autem cum cognoscunt baptisma nullum foris esse
 10 nec remissam peccatorum extra ecclesiam dari posse, audius ad nos et promptius properant et munera ac dona ecclesiae matris inplorant, certi peruenire se omnino non posse ad ueram diuinæ gratiae pollicitationem, nisi prius uenerint ad ecclesiae ueritatem. nec recusabunt baptizari apud nos haeretici legitimo et uero ecclesiae baptismo, quando ex nobis didicerint baptizatos quo-
 15 que a Paulo eos qui iam baptismo Iohannis baptizati fuissent, sicut legimus in actis apostolorum.

Et nunc apud quosdam de nostris haeticorum baptisma 25 [occupatum] adseritur et inuidia quadam quasi rebaptizandi baptizare post hostes Dei nefas ducitur, cum baptizatos inueniamus quos Iohannes baptizauerat, ille Iohannes maior inter prophetas habitus, ille diuina gratia adhuc in utero matris inpletus, ille Heliae spiritu et uirtute subnixus, qui non aduersarius Domini sed praecursor ac praedicator fuit, qui Dominum non tantum uerbis praenuntiauit sed et oculis ostendit, qui ipsum
 25 Christum per quem baptizantur ceteri baptizauit. quod si idcirco haeticus ius baptismi obtinere potuit, quia prior baptizauit, non possidentis erit iam baptisma sed occupantis: et cum sepa-

1 retardari <i>in</i> retardatione <i>corr.</i> <i>C</i>	uere hoc ipso <i>corr.</i> <i>in</i> ueri cum
hoc ipsum <i>C</i>	3 adiunguntur <i>C</i> an <i>ex</i> un, adigi <i>T</i> ² , adiunguntur <i>L</i>
ac] et <i>BCP</i>	sentientia <i>T</i>
4 legitimo <i>B</i>	5 illic <i>C</i>
putabant <i>P</i>	se <i>om.</i> <i>P</i>
9 remissa <i>NP</i>	possit <i>N</i>
audacius	
ad nos <i>ex</i> aud. <i>nos</i> <i>C</i>	11 certe <i>B</i>
12 uenerit <i>P</i>	ecclesiam <i>P</i>
16 actibus <i>LT</i> ⁶	18 occupatum <i>om.</i> <i>BLN</i> ¹ <i>PT</i> , sed occupatus <i>C</i>
inuidiam <i>LNT</i>	quandam <i>NT</i> ²
19 baptizari <i>P</i>	post <i>om.</i> <i>P</i>
dicitur <i>C</i>	baptizatur <i>C</i> ¹
inuenimus <i>L</i>	20 iohannis <i>P</i> <i>bis</i>
21 impletur <i>C</i>	22 spiritum <i>BLT</i> ¹
subnixus <i>C</i>	23 dno <i>C</i>
procurator <i>P</i>	ac] et <i>C</i>
praedicando <i>C</i>	dno <i>T</i> ¹ , dominum
nostrum <i>v</i>	24 et <i>om.</i> <i>B</i>
27 erit <i>om.</i> <i>L</i> ¹	cum <i>L</i> s. <i>l.</i>

rari a se et diuidi omnino non possint baptisma et ecclesia, qui occupare baptisma prior potuit et ecclesiam pariter occupauit, et incipis tu illi haereticus uideri qui praeventus posterior esse coepisti, qui cedendo ac manus dando ius quod acceperas reliquisti. quam periculosum sit autem in diuinis rebus ut quis cedat iure suo et potestate scriptura sancta declarat, cum in Genesi Esau primatus suos inde perdiderit nec recipere id postmodum potuerit quod semel cessit.

- 26 Haec tibi breuibus pro nostra mediocritate rescripsimus, frater carissime, nemini praescribentes aut praeiudicantes quo minus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. nos, quantum in nobis est, propter haereticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam et dominicam pacem tenemus, maxime cum et apostolus dicat: si quis autem putauerit contentio-
sus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque ecclesia Dei. seruatur a nobis patienter et leniter caritas animi, collegii honor, uinculum fidei, concordia sacerdotii. propter hoc etiam libellum nunc de bono patientiae quantum

15 I Cor. 11, 16.

1 a se *om. C* diuidi *L di s. l.* omnino *om. B* possunt *B*
post baptisma *repetit*: sed occupantis ... omnino qui] si *C s. l.*
2 prior baptisma *C* et *om. B* 3 incipis] inde coepisti *C de s. l.*
tu *om. C* uideri quia *ex uidere qui C* 4 reliquisti] amisisti *B*
5 sit *L s. l. m. 2*, sit *T t s. l.* 6 iuri *C^a* potestatis *C* scribi-
tura *C* declarat *sca L*, declarat *P* cum *exp. C, s. l. add.* quod
ante esau 7 primatos *B* perdidit *BLNP* id *exp. C, in B*
8 quo *B* quod *s. cessit om. C* 9 haec tibi ... p. 799,2 transmisimus
exh. Aug. l. c. IIII 11, V 22, VI 10 et Hieronymus Adu. Lucifer. pag.
305 breuibus *T bus in ras.*, breuiter *CNv (ter C in ras.) Aug. Hier.*
scripsimus *Hier.* frater] pro timore *fr B* 10 perscribentes *LT*
11 episcoporum *T* quot *P* putauerit *C* arbitri *PT^a*
12 liberam *L s. l. m. 2* potestatem] facultatem *C* 14 diuinam
om. Aug. V 22 concordiam *om. C* 15 et *om. P Hier.* putatur
Cv (putauerit Aug. et Hier.) 16 esse *om. C* 17 nec *Hier.* leniter]
firmiter *ex inter C (leniter Aug. et Hier.)* 18 collegit *L*, quam col-
legii *T* quam *s. l.* et uinculum fidei *T et s. l.*, dilectionis uinculum *C*
et concordia *Tv sed et s. l. T* 19 nunc *om. Aug. V 22*

ualuit nostra mediocritas permittente Domino et inspirante conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisimus. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

EPISTULA LXXIIII.

5

CYPRIANVS POMPEIO FRATRI S.

Quamquam plene ea quae de haereticis baptizandis dicenda sunt complexi simus in epistulis quarum ad te exempla transmisimus, frater carissime, tamen quia desiderasti in notitiam tuam perferri quid mihi ad litteras nostras Stephanus frater noster
 10 rescripserit, misi tibi rescripti eius exemplum: quo lecto magis ac magis eius errorem denotabis, qui haereticorum causam contra christianos et contra ecclesiam Dei adserere conatur. nam inter cetera uel superba uel ad rem non pertinentia uel sibi ipsi contraria quae inperite adque inprouide scripsit, etiam illud adiunxit
 15 ut diceret: 'si qui ergo a quacumque haeresi uenient ad uos, nihil innouetur nisi quod traditum est, ut manus illis inponatur in paenitentiam, cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se uenientes non baptizent, sed communicent tantum.'

A quacumque haeresi uenientem baptizari in ecclesia uetuit, 2
 20 id est omnium haereticorum baptismata iusta esse et legitima

1 spirante *C*¹   2 opto . . . ualere *om. C*   3 ualere uale *N.* —
 Ad (Explicit ad *CP*) Iuuaianum (iuuianum *C*, iubanum *T*) de haereticis baptizandis (de h. bapt. *om. LP*) explicit *CLNPT*, Caecilii Cypriani ad Iuuaianum de baptismo hereticorum explicit *B.* --

Epist. LXXIIII. — Incipit ad Pompeium (Pomponium *B*) contra epistolam Stephani (*add. C*: de hereticis baptizandis feliciter) *BCLPT*. —
 5 pompeio] pomponio *B*   7 complexi sumus *Cv*, compleximus *BP*
 9 quid] quae *ex* qui *C*   10 rescriptum *ex* rescripta *T*   eius]
 estis *B*   exemplum] misi *add. B*   11 eius] ei *C*   12 eccle-
 siae *C*¹   conantur *T*²   13 pertinente *C*¹   14 adiunxit *CPv*
 15 si quis *BCv*, si *T* sed *exp. m. 2*   ergo *exp. T m. 2*   quae-
 cumq. *B*, quacumq. *C*   uenientem *LPT*¹, uenienti *T*², ueniret *B*,
 uenerit *Cv*   16 illi *CTv*   17 prope *T*¹, prope *C*   18 bapti-
 zant *P*¹, baptizent in paenitentia *B*, baptizentur *V*   19 baptizari]
add. B: in manum paenitentiae   20 id est] et *T in ras.*   baptisma *T*

indicanit. et cum singulae haereses singula baptismata et diuersa peccata habeant, hic cum omnium baptismo communicans uniuersorum delicta in sinum suum coaceruata congegessit. et praecepit nihil aliud innouari nisi quod traditum est, quasi is innouet qui unitatem tenens unum baptismata uni ecclesiae uindicat, et non ille utique qui unitatis oblitus mendacia et contagia profanae tinctionis usurpat. nihil innouetur, inquit, nisi quod traditum est. unde est ista traditio? utrumne de dominica et euangelica auctoritate descendens an de apostolorum mandatis adque epistulis ueniens? ea enim facienda esse quae scripta sint ¹⁰ Deus testatur et praemonet ad Iesum Naue dicens: non recedet liber legis huius ex ore tuo, et meditaberis in eo die et nocte, ut obserues facere omnia quae scripta sunt in eo. item Dominus apostolos suos mittens mandat baptizari gentes et doceri ut obseruent omnia quaecumque ille ¹⁵ praecepit. si ergo aut in euangelio praecipitur aut in apostolorum epistulis uel actis continetur ut a quacumque haeresi uenientes non baptizentur, sed tantum manus illis inponatur in paenitentiam, obseruetur diuina haec et sancta traditio. si uero ubique haeretici nihil aliud quam aduersarii et antichristi nominantur, ²⁰ si uitandi et peruersi et a semet ipsis damnati pronuntiantur, quale est ut uideantur damnandi a nobis non esse quos constet apostolica contestatione a semet ipsis damnatos esse? ut nemo

11 Ios. 1, 8.

1 haeresis <i>BLT</i> ^a	et <i>om. B</i>	2 habent <i>LT</i> ^a	cum <i>eras.</i>
<i>in T</i>	omnium] hominum <i>C</i>	3 quo acruata <i>C</i> , acruata <i>T</i>	
congegessit <i>C</i> sed <i>ges s. l.</i>	4 is innouet] his in nomine ut <i>C</i>	5 bapti-	
smum <i>B</i>	6 illi <i>C</i> , illic <i>L</i>	qui unitatis utique <i>B</i>	oblitus <i>L</i> ,
solitus <i>T</i>	7 profanet <i>CT</i> , profanae. <i>P</i>	tinctionis] motionis <i>C</i>	
8 de <i>om. C</i>	9 an de] unde <i>B</i>	10 ea ueniens <i>C</i> ^a	sunt <i>BCL</i> ^v
11 praemonet] proponit <i>ex</i> praeponet <i>C</i>	ad iesum naue <i>om. B</i>		
hiesum <i>CP</i> , iesum <i>L</i>	recedat <i>Bv</i>	12 et] sed <i>C</i> ^v	13 die et]
die ac <i>v</i>	14 in eo <i>om. C</i>	mandat mittens <i>C</i>	15 docere <i>C</i>
16 alterum in <i>om. C</i>	17 uel] aut <i>Ōxon.</i>	act...is <i>P</i> , actibus <i>v</i>	
continentur <i>B</i>	19 haec <i>om. T</i>	et <i>T s. l.</i> , etiam et <i>C</i> et <i>s. l.</i>	
20 quam] nisi <i>B</i>	aduersarie <i>C</i> ^a	21 si] et si <i>T</i> et <i>s. l.</i>	ipsas <i>C</i> ^a
dampnado <i>C</i>	22 ut <i>om. L</i>	quos] quod <i>LT</i> ^a	constat <i>Cv</i>
23 nemo] ne <i>L</i>			

infamare apostolos debeat, quasi illi haereticorum baptismata probauerint aut eis sine ecclesiae baptismo communicauerint, quando talia de haereticis apostoli scripserunt, et hoc cum nondum haereticae pestes acriores prorupissent, necdum quoque
 5 Marcion Ponticus de Ponto emersisset, cuius magister Cerdon sub Hygino episcopo qui in urbe nonus fuit Romam uenit: quem Marcion secutus additis ad crimen augmentis inprudens ceteris et abruptius in Deum patrem creatorem blasphemare instituit et haereticum furorem sacrilegis armis contra ecclesiam rebellan-
 10 tem sceleratius et grauius armauit.

Quod si haereses constat postmodum plures ac peiores extisse et si retro nusquam omnino praeceptum est neque conscriptum, ut haeretico manus tantum in paenitentiam inponatur et sic ei communicetur, et si baptismus non nisi unus est quod
 15 apud nos est et intus est et soli ecclesiae de diuina dignatione concessum est, quae ista obstinatio est quae praesumptio humanam traditionem diuinæ dispositioni antepone nec animaduertere indignari et irasci Deum, quotiens diuina praecepta soluit et praeterit humana traditio, sicut per Esaiam prophetam clamat et dicit: populus iste labiis honorificant me, cor uero eorum longe separatum est a me. sine causa autem colunt me mandata et doctrinas hominum docentes. item Dominus in euangelio increpans similiter et obiurgans ponit et dicit: reicitis mandatum Dei ut

20 Es. 29, 13. 24 Marc. 7, 13.

1 apostolo <i>L</i>	3 scripserint <i>BCL'PTv</i>	cum hoc <i>C</i>	nondum]
non adhuc <i>C</i>	5 marcian <i>C'</i>	ponti. u. se <i>C</i>	de ponto
om. <i>C</i>	mersisset et <i>C</i>	magister cerdon]	mercedem <i>C</i>
hygino tunc <i>Bv</i>	urbem <i>LT</i>	7 secutus]	secuius <i>B</i>
q. s. l., additit <i>C</i>	criminis ex crim <i>C</i>	augmentum <i>C'</i>	8 abru-
tius <i>T</i>	9 furem]	pudorem <i>B</i>	10 gracios <i>C'</i>
<i>BC'LT'</i>	plures et ex plurum se <i>C</i>	12 si om. <i>B</i>	13 haeresis
rebaptizato et non <i>add. B</i>	tantum manus <i>CTv</i>	penitentia <i>C</i>	
14 quod exp. <i>L</i>	quod a. n. est om. <i>C</i>	16 obstinationem (om. est) <i>C</i>	
17 dispositione <i>T'</i>	18 et indignari et <i>C</i>	alterum et s. l.	19 soluet <i>B</i>
eseiam <i>P</i>	20 honorificat <i>CL'PTv</i>	23 et item <i>T</i> et s. l.	
24 obiurgat <i>B</i>	mandata <i>T</i>	post dei ras. 20—24 litt. in <i>T</i>	

traditionem uestram statuatis. cuius praecepti memor beatus apostolus Paulus commonet ipse quoque et instruit dicens: si quis aliter docet et non adquiescit sanis uerbis Domini nostri Iesu Christi et doctrinae eius, stupore elatus et nihil sciens, discede ab huiusmodi.

- 4 Praeclara plane ac legitima traditio Stephano fratre nostro docente proponitur, quae auctoritatem nobis idoneam praebeat. nam in eodem loco epistolae suae addidit et adiecit: 'cum ipsi haeretici proprie alterutrum ad se uenientes non baptizent, sed communicent tantum.' ad hoc enim malorum deuoluta est eccle-¹⁰ sia Dei et sponsa Christi, ut haeticorum exempla sectetur, ut ad celebranda sacramenta caelestia disciplinam lux de tenebris mutuetur et id faciant christiani quod antichristi faciunt. quae uero est animi caecitas, quae prauitas, fidei unitatem de Deo patre et de Iesu Christi Domini et Dei nostri traditione uenien-¹⁵ tem nolle cognoscere? nam si idcirco apud haeticos ecclesia non est, quia una est et diuidi non potest, et si ideo illic sanctus spiritus non est, quia unus est et esse apud profanos et extrarios non potest: utique et baptisma quod in eadem unitate consistit esse apud haeticos non potest, quia separari neque ab ecclesia²⁰ neque a sancto spiritu potest.
- 5 Aut si effectum baptismi maiestati nominis tribuunt, ut qui in nomine Iesu Christi ubicumque et quomodocumque baptizan-

3 I Tim. 6, 3-5.

1 praeceptor C ^a	2 paulus om. BTv	monet C	quo-
quo L	instruit] instituit T	docens C ^a	4 dno nro iesu
christo T ^a	doctrina B	5 et] est v	discede BLPTV,
discende C ^a , discedendum C ^v	6 plane ac] sane et v	7 pre-	
ponitur C ^a	quae] ut C s. l.	8 et L s. l.	9 sed] sed sine
paenitentiae manum B	10 ad ex ab C	12 caelestis C ^a	disci-
pliniae C	de om. P	13 id om. B	cyristiani L ^a
ex orachristi C	quae] qua T	14 uero] uero dixit T	antichristi
quae prauitas in prauitasq. corr. T	15 et de] et T	christo dno et	
do nro T ^a	nostri] non exp. L	traditionem T	16 idcirco
om. B	haput L	17 et si] si BC	18 spiritus sanctus v
quia] qui B	extrarios BLPTV, extraneos Cv; cf. p. 780,1	19 uni-	
tate eadem B	constitit L	20 esse L s. l.	et esse B
ex ad T	21 sco spo L ^a , spiritu sancto v	22 potest C ab eras.	

tur innouati et sanctificati iudicentur, cur non in eiusdem Christi nomine illic et manus baptizato inponitur ad accipiendum spiritum sanctum, cur non eadem eiusdem maiestas nominis praeualet in manus inpositione quam ualuisse contendunt in baptismi sanctificatione? nam si potest qui extra ecclesiam natus templum Dei fieri, cur non possit super templum et spiritus sanctus infundi? qui enim peccatis in baptismo expositis sanctificatus est et in nouum hominem spiritaliter reformatus, ad accipiendum spiritum sanctum idoneus factus est, quando apostolus dicat:

10 quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. qui potest apud haereticos baptizatus Christum induere, multo magis potest spiritum sanctum quem Christus misit accipere. ceterum maior erit mittente qui missus est, ut incipiat foris baptizatus Christum quidem induisse, sed sanctum spiritum

15 non potuisse percipere, quasi possit aut sine spiritu Christus indui aut a Christo spiritus separari. illud quoque ineptum, ut cum natiuitas secunda spiritalis sit, qua in Christo per lauacrum regenerationis nascimur, dicant quod possit quis apud haereticos spiritaliter nasci, ubi spiritum negent esse. peccata enim purgare

20 et hominem sanctificare aqua sola non potest, nisi habeat et spiritum sanctum. quare aut et spiritum necesse est ut concedant esse illic ubi baptisma esse dicunt, aut nec baptisma est ubi spiritus non est, quia baptisma esse sine spiritu non potest.

10 Gal. 3, 27.

1 iudicentur] dicentur B cur non *om. BLPT*; non *om. C* in
om. B 2 nom T ad ex ut C 3 non post nominis *exh. Cv*
eadem *om. C* eiusdem *om. BP* 4 uoluisse C¹ 5 sancti-
ficationem B quis CT^v natus est B 6 cur P s. l. m. 2
8 reformatur B ad] cur ad C cur s. l. 9 idoneus T est]
non est C non s. l. quando] cum T in *ras.* 10 quodquod C¹PT¹
christum B 11 baptizatos T christo C¹ 13 incipias C¹
14 induisse] induet se C et ex it spm scm BCv 15 induit C
16 aut T s. l. a *om. P* christo] sco ex pls C ineptum est B,
inept *exp. C*, quam ineptum est v ut *exp. C* 17 qua] quia B
19 spiritum ... enim *om. T* in *ras.* negant BCTv 20 alt. et *om. T*
21 sanctum *om. C* quare a. et spiritum *om. CP* aut] autem B
et *exp. T, om. v* spiritum sanctum v ut *om. Cv* concedat B
22 illic esse scm spm C scm spm s. l. 23 spiritus sanctus v spiritu
sancto v

- 6 Quale est autem adserere et contendere quod esse possint filii Dei qui non sint in ecclesia nati? baptisma enim esse in quo homo uetus moritur et nouus nascitur manifestat et probat beatus apostolus dicens: seruauit nos per lauacrum regenerationis. si autem in lauacro id est in baptismo est regeneratio, quomodo generare filios Deo haeresis per Christum potest quae Christi sponsa non est? ecclesia est enim sola quae Christo coniuncta et adunata spiritaliter filios generat eodem apostolo rursus dicente: Christus dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea ut eam sanctificaret, purgans eam lauacro aquae. si igitur haec est dilecta et sponsa quae sola a Christo sanctificatur et lauacro eius sola purgatur, manifestum est haeresim, quae sponsa Christi non sit nec purgari nec sanctificari lauacro eius possit, filios Deo generare non posse.
- 7 Porro autem non per manus inpositionem quis nascitur quando accipit spiritum sanctum, sed in baptismo, ut spiritum iam natus accipiat, sicut in primo homine Adam factum est. ante eum Deus plasmanit, tunc insufflauit in faciem eius flatum uitae. nec enim potest accipi spiritus, nisi prius fuerit qui accipiat. cum autem natiuitas christianorum in baptismo sit, baptismi autem generatio et sanctificatio apud solam sponsam Christi sit, quae parere spiritaliter et generare filios Deo possit, ubi et ex qua et cui natus est qui filius ecclesiae non est? ut habere quis possit Deum patrem, habeat ante ecclesiam matrem. cum

4 Tit. 3, 5. 9 Eph. 5, 25. 26.

2 enim esse] ē enim C 4 seruabit T 8 regenerat B, genere C¹
 10 ea] ea + T, eam L 11 aquae] in uerbo add. B si] est exp. C
 12 a om. C 13 haeresis B, quod heresis T quod s. l., heresin L
 prius nec L s. l. 14 eius + T (filio eras.) possit in posse
 corr. T filius C¹T¹ generari T non] nec T s. l. 15 non]
 nō B inpositione B qui BC quando exp. C, tunc B
 16 accepit C¹ sed] et B baptismo] ecclesiae baptismo Bv
 ut exp. C spiritum sanctum Cv iam om. C renatus C
 re s. l. 17 accipit C¹ factus LPT¹ ante] add. enim CT¹v
 18 deus eum v, deus C quod plasmanite C et tunc CTv sed in T
 et s. l. insufflauit Bv 22 parere ex parare C, praeparare P
 et ex qua et] ex qua T¹ 23 ut] autem add. T s. l. 24 habeat]
 habere exp. C, om. v

uero nulla omnino haeresis, sed neque aliquod schisma habere salutaris baptismi sanctificationem foris possit, in tantum Stephani fratris nostri obstinatio dura prorupit, ut etiam de Marcionis baptismo, item Valentini et Appelletis et ceterorum blasphemantium in Deum patrem contendat filios Deo nasci, et illic in nomine Iesu Christi dicat remissionem peccatorum dari ubi blasphematur in patrem et Dominum Deum Christum.

Quo in loco considerandum est, frater carissime, pro fide et religione sacerdotalis loci quo fungimur, an constare sacerdoti Dei ratio in die iudicii possit adserenti et probanti et in acceptum referenti blasphemantium baptismata, cum Dominus comminetur et dicat: et nunc praeceptum hoc ad uos est, o sacerdotes, si non audieritis et si non posueritis in corde uestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus omnipotens, inmittam in uos maledictionem, et maledicam benedictionem uestram. dat honorem Deo qui Marcionis baptismo communicat? dat honorem Deo qui apud eos qui in Deum blasphemant remissionem peccatorum dari iudicat? dat honorem Deo qui foris de adultera et fornicaria nasci Dei filios adseuerat? dat honorem Deo qui unitatem et ueritatem de diuina lege uenientem non tenens haereses contra ecclesiam uindicat? dat honorem Deo qui haeticorum amicus et inimicus christianorum sacerdotes Dei ueritatem Christi et ecclesiae unitatem tuentes abstinendos putat? si sic honor

12 Mal. 2, 1. 2.

2 sanctificatione B	in] cur in C ² v, ut C ¹	3 ut om. B
martionis L, marcianis C	4 apelletis Bv, appellis C ² , pelletis T	
5 deo] dei C	6 peccatorum C s. l.	dari ubi] dare ut si B
7 blasphemabatur C	patre L, patrem dñm B	et] et in v dño LT ¹
et deum LP, om. B	christus L ¹	8 frs kmī CT
sacerdotalis v	quo om. B	sacerdotis CT s s. l.
adserentis C ² T	probantis C ² T ²	10 possint C ¹
12 et C s. l.	et dicat om. B	11 referentis C ² T ² dño T ¹
14 nomine C ¹ P	17 dat ... l. 20 adseuerat om. C	18 blasphem
mat BTC ¹	20 dei] deo v	21 haeresis BC ¹ LT ¹ , heresi C ²
22 uindicat] hic inserit C: dat honorem l. 17 ... dari iudicat l. 19		
23 amicos C	inimicos C ¹	sacerdotes dei exp. C
om. B	tuantes in continere corr. C, tenentes V	24 et
abstinentes C exp.	putant LPT ¹	sic] hic v

Deo datur, si sic a cultoribus eius et sacerdotibus timor Dei et disciplina seruetur: abiciamus arma, manus demus in captiuitatem, tradamus diabolo ordinationem euangelii, dispositionem Christi, maiestatem Dei, diuinæ militiæ sacramenta soluantur, castrorum caelestium signa dedantur, succumbat et cedat ecclesia haereticis, lux tenebris, fides perfidiae. spes desperationi, ratio errori, immortalitas morti, caritas odio, ueritas mendacio, Christus antichristo. merito et sic in dies singulos schismata et haereses surgunt, crebrius adque uberius excrescunt, ut serpentinis crinibus pullulantes aduersus ecclesiam Dei maioribus uiribus uenenorum suorum uirus expromunt, dum illis aduocatione quorundam et auctoritas praestatur et firmitas, dum baptisma eorum defenditur, dum fides, dum ueritas proditur, dum id quod contra ecclesiam foris geritur intus in ipsa ecclesia uindicatur.

- 9 Quod si est apud nos, frater dilectissime, Dei timor, si tenor praeualeat fidei, si custodimus Christi praecepta, si incorruptam adque inuiolatam sponsae eius sanctitatem tuemur, si haerent sensibus et cordibus nostris uerba Domini dicentis putas cum uenerit filius hominis, inueniet fidem in terra: qua fideles Dei milites qui Deo fide et religione sincera militamus commissa nobis diuinitus castra fideli uirtute seruemus. nec consuetudo quae apud quosdam obrepserat impedire debet quo minus ueritas praeualeat et uincat. nam consuetudo sine ueritate uetustas erroris est. propter quod relicto errore sequa-

18 Luc. 18, 8.

1 et sacerdotibus eius <i>Bv</i>	dei timor <i>Cv</i>	2 captiuitate <i>B</i>
3 diaboli <i>C</i>	5 castrorum] sacrorum <i>C</i>	dedantur <i>BLPTV</i> , prodantur <i>Cv</i>
	succumbat et] sed cum haec <i>C</i>	ecclesiae <i>C</i> ¹
6 perfidiae ante fides <i>C s. l.</i> , perfidis ex perfide <i>L</i>	8 merito exp. <i>C</i>	
et] <i>T</i>	scismata <i>P</i>	9 heresis <i>BC¹LT¹</i>
om. <i>B</i> , atq. libertus <i>C</i>	ut] et <i>Cv</i>	10 crinibus <i>CLPTV</i> , criminibus <i>B</i>
pullulantes <i>LT¹</i>	11 expriment <i>C i ex e</i>	aduocatio <i>B</i>
12 dum b. e. defenditur om. <i>Oxon.</i>	13 id] in <i>B</i>	quod
id <i>C</i>	14 geritur <i>T r ex n</i>	15 est exp. <i>C</i>
dilectissimi <i>B</i> , ff kmo <i>C</i>	di ex ea <i>C</i>	16 custodiamus <i>B</i>
17 sponsam <i>C</i> ¹	18 dno dicenti <i>T</i>	19 terram <i>B</i>
quia <i>BCv</i>	dei om. <i>T</i>	qui corr. in quia <i>C</i>
nindicat <i>P</i>		20 qua]
		23 uincat]

mur ueritatem scientes quia et apud Hesdram ueritas uicit, sicut scriptum est: ueritas manet et inualescit in aeternum et uiuit et optinet in saecula saeculorum. nec est apud eam accipere personam nec differentias, sed quae sunt iusta facit, nec est in iudicio eius iniquum, et fortitudo et regnum et maiestas et potestas omnium saeculorum. benedictus Deus ueritatis. quam ueritatem nobis Christus ostendens in euangelio suo dicit: ego sum ueritas. propter quod si in Christo sumus et Christum in nobis habemus et si manemus in ueritate et ueritas in nobis manet, ea quae sunt uera teneamus.

Fit autem studio praesumptionis et contumaciae ut quis magis sua praua et falsa defendat quam ad alterius recta et uera consentiat. cui rei prospiciens beatus apostolus Paulus ad Timotheum scribit et monet episcopum non litigiosum nec contentiosum, sed mitem et docibilem esse debere. docibilis autem ille est qui est ad discendi patientiam lenis et mitis. oportet enim episcopos non tantum docere, sed et discere, quia et ille melius docet qui cotidie crescit et proficit discendo meliora. quod ipsum quoque idem apostolus Paulus docet et praemonet, ut si alii sedenti melius reuelatum fuerit prior taceat. in compendio est autem apud religiosas et simplices mentes et errorem deponere

2 I Esr. 4, 38—40. 9 Io. 14, 6. 15 cf. II Tim. 2, 24.
(cf. I, 3, 2.) 20 cf. I Cor. 14, 30.

1 esdram *v* uincit *Tv* 2 scriptum *L* manet] ualet *B*,
uanet *C* 3 nec] haec *C* 4 ñ accipere *C* ñ s. l. differentiam *C*
ti *ex d* 6 et f. *B¹CLT¹*, sed f. *B¹L¹PTv* maiestatis *C¹* et pote-
stas *om. C* 7 deus] *dns dñs Cv* 8 ostendit *T¹* 9 si *C* s. l.
10 et si] si *BCv* 11 manet et *B* uera] ueritatis *T* is *ex e*, uera
et recta *v* 12 contumacia *P* ia *in ras.* 13 defensat *C¹* quam
ex aquam L recta] facta *C* uera] uerba et *C* 14 paulus aposto-
lus *C* 15 scribit *P* b *in ras.* *eps C¹*, *epos L¹* litigiosum *T* tigiosum
in ras., ligiosum *P¹* nec contentiosum *om. C* 17 qui est *om. B*
discendi *corr. in* discendum *T* discendum patientia *Aug. de bapt.*
contra Don. V 32 18 episcopus *C¹T¹*, episcopum *v Aug.* sed et]
sed *P* 19 proficiet *C¹* discendo *C Aug.*, docendo *BLPT*
20 et *om. BCLPv* praemonens *CL¹PT¹v* si alii] sit alio *C* o s. l.
22 errore *C*

et inuenire adque eruere ueritatem. nam si ad diuinæ traditionis caput et originem reuertamur, cessat error humanus et sacramentorum caelestium ratione perspecta quidquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat in lucem ueritatis aperitur: ut si canalis aquam ducens qui copiose prius et largiter profuebat subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur, utrumne arescentibus nenis in capite unda siccauerit an uero integra inde et plena procurrens in medio itinere destiterit, ut si uitio interrupti aut bibuli canalis effectum est quo minus aqua continua perseueranter ac iugiter flueret, 10 refecto et confirmato canali ad usum adque ad potum ciuitatis aqua collecta eadem ubertate adque integritate repraesentetur qua de fonte proficiscitur? quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes praecepta diuina seruantes, ut si in aliquo nutauerit et uacillauerit ueritas, et ad originem dominicam et ad euangelicam 15 adque apostolicam traditionem reuertamur et inde surgat actus nostri ratio unde et ordo et origo surrexit.

- 11 Traditum est enim nobis quod sit unus Deus et Christus unus et una spes et fides una et una ecclesia et baptisma unum non nisi in una ecclesia constitutum, a qua [unitate] quisque discerit cum haereticis necesse est inueniatur, quos dum contra ecclesiam uindicat, sacramentum diuinæ traditionis in pugnat. cuius unitatis sacramentum expressum uidemus etiam in canticis canticorum ex persona Christi dicentis: hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus, puteus aquarum

24 Cant. 4, 12. 13.

1 eruere in cernere corr. T, discernere V	diuina et P	4 in
om. C lucem C	5 ut om. Cv	aquam] aq C
exp. C qui corr. in quae T	7 noscatur C o ex a	uenit P
unde L, om. C	9 destituit C	ut] et ut L et s. l.
minus] cominus P	perseneranter continua C	plueret C ¹
11 adq. ad] aquae ad B, adq. ex ad aquae C	12 aqua ex atq. C	
ubertatem C ¹ T', libertate B	adque integritate om. B	13 sacer-
dote L	14 nutauerit T	et] ut L
et o. C	16 adque] et C	15 et ad o.] ad o. Bv,
ecclesia corr. in ecclesiae T	18 nobis unus C	19 una fides B
	20 unitate om. L	quisquis v
21 quos ... L	24 ortus BCL	25 sponsa mea C
		puteus L

uiuae, paradiscus cum fructu pomorum. si autem ecclesia eius hortus conclusus est et fons signatus, quomodo in eundem hortum introire aut bibere de fonte eius potest qui in ecclesia non est? item Petrus ipse quoque demonstrans et uindicans unitatem mandauit et monuit per unum solum baptismum unius ecclesiae saluari nos posse, in arca, inquit, Noe pauci, id est octo animae hominum saluae factae sunt per aquam, quod et uos similiter saluos faciet baptismus. quo breui et spiritali conpendio unitatis sacramentum manifestauit. nam ut in illo mundi baptismo quo iniquitas antiqua purgata est, qui in arca Noe non fuit non potuit per aquam saluus fieri, ita nec nunc potest per baptismum saluatus uideri qui baptizatus in ecclesia non est, quae ad arcae unius sacramentum dominica unitate fundata est.

15 Obseruatur itaque a nobis et tenetur, frater carissime, explorata et perspecta ueritate ut omnes qui ex quacumque haeresi ad ecclesiam conuertuntur ecclesiae unico et legitimo baptismo baptizentur, exceptis his qui baptizati in ecclesia prius fuerant et sic ad haereticos transierant. hos enim oportet cum redeunt 20 acta paenitentia per manus inpositionem solam recipi et in oleum unde errauerant a pastore restitui. opto te, frater carissime, semper bene ualere.

6 I Petr. 3, 20. 21.

1 uiuae om. T pomerum T^a 2 ortus BL signatus
est LP 4 demonstras C^a, demonstras P, demonstrasse L uindi-
cans] indicans V 5 per] nisi per v solem C^a 6 saluari]
salutari L nos C^a LTV, om. B, non C^a P, nos non v 7 hominum
om. C 9 quo] quod BC^a, quam C^a v sacramento BLPT^a
10 in om. B 11 saluus] saluatus BCv 12 ita ... uideri om. L
saluatus] saluus BP qui] ihesus qui L 16 ad heresi C 17 ecclesiae
om. C baptismo om. T, baptismate C te s. l., paenitentiae baptismo
benedictionis B 18 excepti L fuerunt T^a 19 et sic a. h.
transierant om. B transierunt CT^a hos] illos Bv 21 resti-
tuti B opto ... ualere om. BLPT. — Ad (Explicit ad P) Pompeium
(pomponium B) contra Stephani epistolam (contra epistolam Stephani BC,
om. P) de haereticis baptizandis (baptizandis om. C, de haereticis bapti-
zandis om. B) explicat (om. LP) BCLPT. —

EPISTVLA LXXV.

FIRMILIANVS CYPRIANO FRATRI IN DOMINO S.

- 1 Accepimus per Rogatianum carissimum nostrum diaconum a vobis missum litteras quas ad nos fecisti, frater dilectissime, et gratias propter haec Deo maximas egimus quod contigerit, ut qui corpore ab inuicem separamur sic spiritu adunemur quasi non unam tantum regionem tenentes, sed in ipsa atque in eadem domo simul inhabitantes. quod et decet dicere, quia et spiritalis domus Dei una est. erit enim in nouissimis, ait, diebus manifestus mons Domini et domus Dei super uerti-
ces montium. in qua conuenientes cum iocunditate adunantur,
secundum quod et in psalmo hoc postulatur a Domino inhabitare in domo Dei per omnes dies uitae. unde et in alio loco manifesta-
tum est esse apud sanctos magnam uoluntatis caritatem in unum conuenire. ecce, inquit, quam bonum et uoluptabile
est ut habitent fratres in unum.
- 2 Adunatio enim et pax et concordia non solum hominibus fidelibus et cognoscentibus ueritatem sed et angelis ipsis caelestibus uoluptatem maximam praestat, quibus dicit sermo diuinus esse gaudium in uno peccatore paenitentiam agente et ad unitatis
uinculum reuertente. quod utique non diceretur de angelis con-
uersionem in caelis habentibus, nisi ipsi quoque essent nobis adunati qui nostra adunatione laetantur, sicut e contrario utique contristantur, quando uident diuersas quorundam mentes et
scissas uoluntates, quasi non tantum unum et eundem Deum

9 Ea. 2, 2. 15 Ps. 122, 1.

Epist. LXXV. — Incipit epistula Firmiliani ad Cyprianum o, Firmilianus ad Cyprianum I, Incipit Caecilii Cypriani ad Quintum feliciter Q, *inscr.*
om. E — 2 in domino om. o 4 dilectissime] kme o in ras. m. 2 5 haec]
hoc v domino v, d. s. M, do. Q 7 ipsa] una cod. Goulartii 9 in
om. E ait] propheta add. v 11 qua] quam E Iov 12 et om. o
14 caritatem] alacritatem con. Routh 15 uoluptabilem Q 16 in-
habitent I 19 uoluptatem Q 20 agentem MQ¹ 21 reuer-
tentem MQ¹

simul inuocent, sed separatis et diuisis ab inuicem nec con-
fabulatio iam possit esse aut sermo communis. nisi quod nos
gratiam referre Stephano in isto possumus, quod per illius in-
humanitatem nunc effectum sit ut fidei et sapientiae nostrae
experimentum caperemus. sed non enim si nos propter Stephanum
hanc beneficii gratiam cepimus, statim Stephanus beneficio et
gratia digna commisit. neque enim et Iudas perfidia sua et pro-
ditione quae scelerate circa saluatorem operatus est dignus uideri
potest quasi causam bonorum tantorum ipse praestiterit, ut per
10 illum mundus et gentium populus passione Domini liberaretur.

Sed haec interim quae ab Stephano gesta sunt praetereantur, 3
ne dum audaciae et insolentiae eius meminimus, de rebus ab eo
improbe gestis longiorem maestitiam nobis inferamus. de uobis
autem cognoscentes quod secundum regulam ueritatis et sapien-
15 tiam Christi hoc de quo nunc quaeritur disposueritis, cum magna
laetitia exultauius et Deo gratias egimus, qui inuenimus in
fratribus tam longe positis tantam nobiscum fidei et ueritatis
unanimitatem. potens est enim gratia Dei copulare et coniungere
caritatis atque unitatis uinculo etiam ea quae uidentur longiore
20 terrarum spatio esse diuisa, secundum quod et olim interuallo
temporum separatos ab Iob et Noe qui in primis fuerant Ezechie-
lem et Daniele posteriores aetate ad unanimitatis uinculum
uirtus diuina coniunxit, ** sed quamuis temporibus longis discreti
essent, eadem tamen diuina inspiratione sentirent. quod et nunc
25 in uobis animaduertimus, ut qui longissimis regionibus a nobis
separati estis sensu tamen et spiritu copulatos uos esse nobiscum
probaretis. quod totum hoc fit diuina unitate. nam cum Dominus
unus atque idem sit qui habitat in nobis, coniungit ubique et

1 et] ac o   cumfabulatio Q   3 possumus M' (possumus M² Q)
6 coepimus IM (cepimus Q)   7 gratia. Q (gratiae M)   8 quae]
qua v   10 passionem Q   passione domini om. Iv   14 cognos-
cente Q   15 christus Q   magna cum o   16 exultabimus Q
qui] quia Iov   17 positos M' (positis M² Q)   positis || explicat
epistola Firmiliani ad scm Cyprianum o   21 fuerunt M (fuerant Q)
hiezechielem EI   22 danielum Q   23 sed EQ, sed super ut I,
ut v; lacunam indicaui   25 longissimas Q¹ (longissimis M² Q²)
26 sensi Q   copulato M' (copulatos M² Q)   27 probaretis E
baretis in ras.

copulat suos uinculo unitatis. unde in uniuersam terram exiuit sonus eorum qui a Domino missi sunt unitatis spiritu uelociter currentes: sicut e contrario nihil prodest aliquos proximos et iunctos sibi esse corporibus, si animo et mente dissideant, quando adunari animae omnino non possint quae se a Dei unitate diuiserint. ecce enim, inquit, qui longinquant se abs te peribunt. sed tales iudicium Domini pro merito suo subibunt recedentes a uerbis eius qui patrem pro unitate deprecatur et dicit: pater, da ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et hi in nobis sint. 10

4 Nos uero ea quae a uobis scripta sunt quasi nostra propria suscepimus nec in transcurso legimus, sed saepe repetita memoriae mandauimus: neque obest utilitati salutari aut eadem retexere ad confirmandam ueritatem aut et quaedam addere ad cumulandam probationem. si quid autem a nobis additum fuerit, non sic additur quasi a nobis aliquid minus dictum sit, sed quoniam sermo diuinus humanam naturam supergreditur nec potest totum et perfectum anima concipere, idcirco et tantus est numerus prophetarum ut multiplex et diuina sapientia per multos distribuatur. unde et tacere praecipitur primo in prophetia loquenti, si secundo fuerit reuelatum. qua ex causa necessario apud nos fit ut per singulos annos seniores et praepositi in unum conueniamus ad disponenda ea quae curae nostrae commissa sunt, ut si qua grauiora sunt communi consilio dirigantur, lapsis quoque fratribus et post lauacrum salutare a diabolo uulneratis per paenitentiam medella quaeratur, non quasi a nobis remissionem peccatorum consequantur, sed ut per nos ad intellegentiam delictorum suorum conuertantur et Domino plenius satisfacere cogantur.

5 Quoniam uero legatus iste a uobis missus regredi ad uos festinabat et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus ad

6 Ps. 72, 27. 9 Io. 17, 21.

1 copulatus nos <i>M</i> (copulat suos <i>Q</i>)	2 ad dñm <i>M</i> (a dño <i>Q</i>)
8 unitatem <i>Q</i>	9 tu <i>E s. l.</i>
10 sint] unum sint <i>Iv</i>	13 mandamus <i>EI</i>
18 animo <i>M</i> (anima <i>Q</i>)	19 et om. <i>v</i>
20 loquenti. si <i>E</i> , loquentis <i>Q</i>	26 medela <i>EIv</i>
	27 ad <i>E s. l. m. 2</i>

scripta uestra rescripsimus. et quidem quantum ad id pertineat
 quod Stephanus dixit, quasi apostoli eos qui ab haeresi ueniunt
 baptizari prohibuerint et hoc custodiendum posteris tradiderint,
 plenissime uos respondistis neminem tam stultum esse qui hoc
 5 credat apostolos tradidisse, quando etiam ipsas haereses constat
 execrabiles ac detestandas postea extitisse: cum et Marcion Cer-
 donis discipulus inueniatur sero post apostolos et post longa ab
 eis tempora sacrilegam aduersus Deum traditionem induxisse,
 Appelles quoque blasphemiae eius consentiens multa alia noua et
 10 grauiora fidei ac ueritati inimica addiderit. sed et Valentini et
 Basilidis tempus manifestum est, quod et ipsi post apostolos et
 post longam aetatem aduersus ecclesiam Dei sceleratis mendaciis
 suis rebellauerint. ceteros quoque haereticos constat prauas suas
 sectas et inuentiones peruersas, prout quisque errore ductus est,
 15 postea induxisse: quos omnes manifestum est a semet ipsis dam-
 natos esse et ante diem iudicii inexcusabilem sententiam aduer-
 sum semet ipsos dixisse. quorum baptisma qui confirmat, quid
 aliud quam cum ipsis se adiudicat et se ipse participem talibus
 faciendo condemnat?

20 Eos autem qui Romae sunt non ea in omnibus obseruare quae
 sint ab origine tradita et frustra apostolorum auctoritatem prae-
 tendere scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies
 Paschae et circa multa alia diuinae rei sacramenta uideat esse
 apud illos aliquas diuersitates nec obseruari illic omnia aequaliter
 25 quae Hierosolymis obseruantur, secundum quod in ceteris quo-
 que plurimis prouinciis multa pro locorum et hominum diuer-
 sitate uariantur, nec tamen propter hoc ab ecclesiae catholicae
 pace atque unitate aliquando discessum est. quod nunc Stephanus
 ausus est facere rumpens aduersus uos pacem, quam semper
 30 antecessores eius uobiscum amore et honore mutuo custodierunt,
 adhuc etiam infamans Petrum et Paulum beatos apostolos, quasi

3 prohibuerit *E'M* (prohibuerint *Q*) tradiderit *E'*, tradiderunt *Q*
 4 responditis *Q* 5 ipsa heresis *Q* 8 sacrilega *Q* 9 apelles *Iv*
 14 est *EIQ*^a, t *Q'*, et *M* 15 semetipsos *E* 16 aduersus *v*
 21 auctoritate *Q* 23 circa *om. E* 25 hierosolimis *EQ*, ihero-
 solimis *I* 26 hominum *coni. Balusius*, nominum *EIQv* 28 pace
 ex paschae *E*, paschae *Q* 29 aduersum *Iv* 31 famans *Q*

hoc ipsi tradiderint, qui in epistolis suis haereticos execrati sunt et ut eos euitemus monuerunt. unde apparet traditionem hanc humanam esse quae haereticos asserit et baptismum quod non nisi solius ecclesiae est eos habere defendit.

- 7 Sed et ad illam partem bene a uobis responsum est, ubi Stephanus in epistola sua dixit haereticos quoque ipsos in baptismo conuenire et quod alterutrum ad se uenientes non baptizent, sed communicent tantum, quasi et nos hoc facere debeamus. quo in loco, etsi uos iam probastis satis ridiculum esse ut quis sequatur errantes, illud tamen ex abundanti addimus non esse mirum si sic haeretici agant, qui etsi in quibusdam minoribus discrepant, in eo tamen quod est maximum unum et eundem consensum tenent, ut blasphement creatorem, quaedam somnia sibi et fantasma ignoti Dei confingentes, quo utique consequens est sic consentire in baptismi sui uanitate ut consentiunt in repudianda diuinitatis ueritate. de quibus quoniam longum est ad singula eorum uel scelestas uel supernacuas respondere, satis est breuiter illud in compendio dicere eos qui non teneant uerum Dominum patrem tenere non posse nec filii nec spiritus sancti ueritatem, secundum quod etiam illi qui Cataphrygas appellantur et nouas prophetias usurpare conantur nec patrem possunt habere nec filium quia nec spiritum sanctum: a quibus si quaeramus quem Christum praedicent, respondebunt eum se praedicare qui miserit spiritum per Montanum et Priscam locutum. in quibus cum animaduertamus non ueritatis spiritum sed erroris fuisse, cognoscimus eos qui falsam illorum prophetiam contra Christi fidem uindicant Christum habere non posse. sed et ceteri quique haeretici, si se ab ecclesia Dei sciderint, nihil habere potestatis aut gratiae possunt, quando omnis potestas et gratia in ecclesia constituta sit, ubi praesident maiores natu qui et baptizandi et

3 quae <i>E²I</i> , qui <i>E¹Q</i>	asserunt <i>E¹</i> , adserint <i>Q</i>	7 quod]
quod ad <i>Ev</i>	8 debemus <i>Q</i>	9 quisq. <i>Q</i> (quis <i>M</i>)
quadam <i>Q</i>	14 phantasmata <i>v</i>	13 tenet <i>E</i>
18 eos <i>I</i> sed <i>s. l.</i> uel ac	19 teneri <i>M</i> (tenere <i>Q</i>)	16 ueritatem <i>Q</i>
sint <i>EQ</i> et <i>s. l. I</i>	fili <i>Q</i>	posse <i>I</i> , possint <i>EQ</i>
<i>s. l.</i>)	20 catafrigas <i>EIQ</i> (uel catafrige <i>I</i>)	
21 quia nec spiritum sanctum scripsi, quam scdm <i>MQ¹</i> , nec scdm <i>Q²</i> , nec <i>EI</i> , nec spiritum sanctum <i>v</i> ex <i>Cauchii</i> con; cf. p. 815, 15		
24 prisca <i>EQ</i>	25 sed terroris <i>Q</i>	26 prophetia <i>Q</i>
		28 si om. <i>Q</i>

manum inponendi et ordinandi possident potestatem. haereticum enim sicut ordinare non licet nec manum inponere, ita nec baptizare nec quicquam sancte et spiritaliter gerere, quando alienus sit a spiritali et deifica sanctitate. quod totum nos iam pridem in
 5 Iconio qui Phrygiae locus est collecti in unum conuenientibus ex Galatia et Cilicia et ceteris proximis regionibus confirmauimus tenendum contra haereticos firmiter et uindicandum, cum a quibusdam de ista re dubitaretur.

Et quoniam Stephanus et qui illi consentiunt contendunt
 10 dimissionem peccatorum et secundam natiuitatem in haereticorum baptisma posse procedere, apud quos etiam ipsi confitentur spiritum sanctum non esse, considerent et intellegant spiritalem natiuitatem sine spiritu esse non posse, secundum quod et beatus apostolus Paulus eos qui ab Iohanne baptizati fuerant, priusquam
 15 missus esset a Domino spiritus sanctus, baptizauit denuo spiritali baptismo et sic eis manum inposuit ut acciperent spiritum sanctum. quale est autem ut cum Paulum post Iohannis baptisma iterato discipulos suos baptizasse uideamus, nos eos qui ab haeresi ad ecclesiam ueniunt post illicitam et profanam eorum
 20 tinctionem baptizare dubitemus? nisi si his episcopis qui nunc minor fuit Paulus, ut hi quidem possint per solam manus inpositionem uenientibus haereticis dare spiritum sanctum, Paulus autem idoneus non fuerit qui ab Iohanne baptizatis spiritum sanctum per manus inpositionem daret, nisi eos prius etiam
 25 ecclesiae baptismo baptizasset.

Illud quoque absurdum quod non putant quaerendum esse quis
 sit ille qui baptizauerit, eo quod qui baptizatus sit gratiam consequi potuerit inuocata trinitate nominum patris et filii et spiritus sancti. deinde haec erit sapientia quam scribit Paulus esse in his
 30 qui perfecti sunt, ut qui est in ecclesia perfectus et sapiens hoc

1 manu *M* (manum *Q*)   haeretico *v*   3 et] nec *v*, aut *Morelius*
 4 quod] quo *Q*   6 galathia *I*   et cilicia *om. v*   11 quos] quo *Q*
 13 natiuitatem] in hereticorum baptisma *add. E, exp. m. 2*   14 paulus
 apostolus *I*   15 sps scs a dno *Iv*, a dno scs *EQ*   20 qui *MQ*¹,
 quibus *EQ*², de quibus *coni. Pameli*, qui sunt *coni. Routh*; *sed nihil*
mutandum   28 poterit *Mv*   . Inuoca trinitatem *EI*   29 +quam *M*
 a *eras*. (quam *Q*)   30 ut quis *I*, at quis *Cauchius*   hoc] qui hoc *v*

aut defendat aut credat, quod innuocatio haec nominum nuda sufficiat ad remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem, cum haec tunc utique proficiant, quando et qui baptizat habet spiritum sanctum et baptismum quoque ipsum non sit sine spiritu constitutum. sed dicunt eum qui quomodocumque foris baptizatur mente et fide sua baptismi gratiam consequi posse. quod et ipsum sine dubio ridiculum est, quasi de caelo adducere ad se possit aut mens praua instorum sanctificationem aut fides falsa credentium ueritatem. non omnes autem qui nomen Christi innocant audiri et innuocationem suam consequi aliquid gratiae posse ¹⁰ Dominus ipse manifestat dicens: multi uenient in nomine meo dicentes: ego sum Christus, et multos fallent. nulla denique differentia est inter pseudopropheta et haereticum. nam ut ille in nomine Dei aut Christi, ita iste in sacramento baptismi fallit. mendacio uterque nititur ad decipiendas hominum uoluntates. ¹¹

- 10 Volo autem uobis et de historia quae apud nos facta est exponere ad hoc ipsum pertinente. ante uiginti enim et duos fere annos temporibus post Alexandrum imperatorem multae istis conflictationes et pressurae acciderunt uel in commune omnibus ¹² hominibus uel priuatim christianis: terrae etiam motus plurimi et frequentes extiterunt, ut et per Cappadociam et per Pontum multa subruerent, quaedam etiam ciuitates in profundum recepta dirupti soli hiatu deuorarentur, ut ex hoc persecutio quoque grauis aduersum nos nominis fieret, quae post longam retro ¹³ aetatis pacem repente oborta de inopinato et insueto malo ad turbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra prouincia praeses, acerbus et dirus persecutor. in hac autem perturbatione constitutis fidelibus et huc atque illuc persecutionis metu fugientibus et patrias suas relinquenti- ¹⁴

11 Marc. 13, 6.

9 omnis Q	11 ipse M s. l. m. 2 (exh. Q)	13 denique] quippe v
15 baptismum E	17 nolo E	historia rei con. Routh
22 ut et]. Et EMQ, ut I	24 dirrupti E	25 graues Q' (grauis MQ')
	nomini MQ', christiani nominis EIQ'v	quaeue M'
(quae M' Q)	26 aetates Q	28 aceruus EI' Q
hoc Q	30 illac Q', illoc Q' (illuc M)	29 huc]

bus atque in alias regionum partes transeuntibus (erat enim transeundi facultas eo quod persecutio illa non per totum mundum sed localis fuisset), emersit istic subito quaedam mulier quae in extasin constituta propheten se praeferret et quasi sancto spiritu plena sic ageret. ita autem principalium daemoniorum impetu ferebatur ut per longum tempus sollicitaret et deciperet fraternitatem, admirabilia quaedam et portentosa perficiens et facere se terram moueri polliceretur: non quod daemone tanta esset potestas ut terram mouere aut elementum concutere uideretur, sed quod nonnumquam nequam spiritus praesciens et intellegens terrae motum futurum id se facturum esse simularet quod futurum uideret. quibus mendaciis et iactationibus subegerat mentes singulorum ut sibi oboedirent et quocumque praeciperet et duceret sequerentur, faceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per asperas nives ire nec uexari in aliquo aut laedi illa discursione, diceret etiam se in Iudaeam et Hierosolimam festinare fingens tamquam inde uenisset. hic et unum de presbyteris Rusticum, item et alium diaconum fefellit, ut eidem mulieri commiscerentur: quod paulo post detectum est. nam subito apparuit illi unus de exorcistis uir probatus et circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum qui et ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant excitatus erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum: qui subtili fallacia etiam hoc paulo ante praedixerat uenturum quendam auersum et temptatorem infidelem. tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit et esse illum nequissimum spiritum qui prius sanctus putabatur ostendit. atqui illa mulier quae prius per praestigias et fallacias

1 partes regionum <i>Iv</i>	3 et mersit <i>QM</i> ¹	4 exasin <i>M</i> (extasin <i>Q</i>)
profetin <i>Q</i>	6 ferebantur <i>E</i>	7 ac mirabilia <i>I</i>
portentosa <i>I</i>	8 terram ... l. 9 ut <i>add. M m. 2 in marg.</i>	moueri
<i>om. EQ</i>	demon itanta <i>Q</i> , demon in tanta <i>E</i>	9 ui sua] uisu <i>EI</i> ,
<i>sed I s. l. uel ui</i>	10 nonnumquam <i>I</i> , non <i>EQ</i>	spiritus nequam <i>v</i> ,
spiritus <i>I</i>	14 quo ... que <i>E</i> , quocūq. <i>Q</i>	illa <i>MQ</i> ¹
hiemem <i>MQ</i> ¹	17 hierosolimam <i>EQ</i>	15 crudam
<i>Routh</i>	et <i>om. Q</i>	18 rusticum ut sit <i>ἐνταύτοις</i>
20 illo <i>MQ</i> ¹	21 exortationem <i>Q</i>	24 ad
reuincendum <i>coni. Routh</i>	27 spiritum] non est spm <i>MQ</i> ¹ ; fort. dae-	
monis spiritum	qui putabatur <i>M</i> (qui <i>om. Q</i>)	28 atqui] atque <i>EIQ</i>

daemonis multa ad deceptionem fidelium moliebatur, inter cetera quibus plurimos deceperat etiam hoc frequenter ausa est, ut et inuocatione non contemptibili sanctificare se panem et eucharistiam facere simularet et sacrificium Domino sine sacramento solitae praedicationis offerret, baptizaret quoque multos usitata et legitima uerba interrogationis usurpans, ut nihil discrepare ab ecclesiastica regula uideretur.

- 11 Quid igitur de huius baptismo dicemus, quo nequissimus daemon per mulierem baptizauit? numquid et hoc Stephanus et qui illi consentiunt conprobant, maxime cui nec symbolum trinitatis nec interrogatio legitima et ecclesiastica defuit? potest credi aut remissio peccatorum data aut lanacri salutaris regeneratio rite perfecta, ubi omnia quamuis ad imaginem ueritatis tamen per daemonem gesta sunt? nisi si et daemonem in nomine patris et filii et spiritus sancti gratiam baptismi dedisse contendunt qui haereticorum baptismata adserunt, apud quos sine dubio idem error est, daemonum fallacia ipsa est, quando apud illos omnino sanctus spiritus non est.
- 12 Illud etiam quale est quod uult Stephanus, his qui apud haereticos baptizantur adesse praesentiam et sanctimonia Christi? nam si non mentitur apostolus dicens: quotquot in Christo tincti estis, Christum induistis, utique qui illic in Christo baptizatus est induit Christum. si autem induit Christum, accipere potuit et spiritum sanctum, qui a Christo missus est, et frustra illi uenienti ad accipiendum spiritum manus inponitur: nisi si a Christo spiritum diuidunt ut apud haereticos sit quidem Christus, non sit autem illic spiritus sanctus.

21 Gal. 3, 27.

1 multas *I* moliebatur] mouebatur *EIQ* 3 panem] pacem *EI*
 4 sine] non sine *coni.* *Oxon.*; siue sacramentum solitae precationis offerret
coni. Rigaltius 5 usitate *MQ*¹ 6 nichil *I*, nil *v* 13 ubi] ubi-
 uis *EI* 14 demone *MQ*¹ 15 contendunt *I*, contemnunt *EQ et s. l. I*
 16 baptisma *Iv* deserunt *E et s. l. I*, defendunt *Iv* 17 error est]
 errorem *MQ*¹ 18 illos] illud illos *E* sps scs *Iv* 20 sancti-
 moniam *Iv* 21 quodquod *MQ*¹ 26 diuidunt *Q*, induit *Eiv*, non
 induit *coni. Cauchius*, non ducit *coni. Routh* 27 illic autem *Q*

Decurramus uero breuiter et cetera quae a uobis copiose et **13**
 plenissime dicta sunt festinante uel maxime ad uos Rogatiano
 diacono carissimo nostro. sequitur enim illud quod interrogandi
 sunt a nobis qui haereticos defendunt utrum carnale sit eorum
5 baptisma an spiritale. si enim carnale est, nihil differunt a Iudaeo-
 rum baptismo, quo sic illi utuntur ut eo tamquam communi et
 uulgari lauacro tantum sordes abluantur. si autem spiritale est,
 quomodo apud illos esse baptisma spiritale potest apud quos
 sanctus spiritus non est? ac per hoc aqua qua tinguntur lauacrum
10 est illis carnale tantum, non baptismi sacramentum.

Quod si baptisma haereticorum habere potest regenerationem **14**
 secundae natiuitatis, non haeretici sed filii Dei computandi sunt
 qui apud illos baptizantur. secunda enim natiuitas quae est in
 baptismo filios Dei generat. si autem sponsa Christi una est,
15 quae est ecclesia catholica, ipsa est quae sola generat Deo filios.
 neque enim multae sponsae Christi, cum dicat apostolus: de-
 spondi uos uni uiro uirginem sanctam adsignare
 Christo, et: audi filia et uide et inclina aurem
 tuam et obliuiscere populi tui, quia desiderauit
20 rex speciem tuam, et: ueni sponsa de Libano, ad-
 uenies et pertransibis a principio fidei, et: ingres-
 sus sum in hortum meum, soror mea, sponsa. uide-
 mus unam personam ubique proponi, quia et sponsa est una. non
 est autem una nobiscum haereticorum synagoga, quia nec sponsa
25 est adultera et fornicaria. unde nec potest filios Deo parere. nisi
 si secundum quod Stephano uidetur haeresis quidem parit et ex-
 ponit, expositos autem ecclesia suscipit, et quos non ipsa peperit
 pro suis nutrit, cum filiorum alienorum mater esse non possit
 et ideo Christus Dominus noster unam esse manifestans sponsam

16 II Cor. 11, 2. 18 Ps. 44, 11. 20 Cant. 4, 8. 21 Cant. 5, 1

3 diacone Q 6 tamquam IQ², tantam MQ¹, tantum E 7 sordes
 abluantur scripsi, sorde saluantur Q, sorde lauantur E, sordes lauen-
 tur Iv si] sin v 9 sps scs E Iv qua om. E 12 non M
 ab eras. (non Q) heretici sed filii dei I, hereticis et fidei EQ 14 est]
 es M (est Q) 15 deo] dei E Iv 16 multae sunt Routh. 17 sanc-
 tam EQ, castam Iv 18 filiae M¹ (filia Q sed a s. l.) 19 populum
 tuum M¹ (populi tui M² Q) 23 una est Q 25 deo EIQ, dei Mv
 26 si om. EI 27 pepererit v

suam et unitatis eius sacramentum declarans ait: qui non est mecum aduersus me est, et qui non mecum colligit spargit. si enim nobiscum est Christus, haeretici autem non sunt nobiscum, pro certo aduersus Christum sunt haeretici: et si nos colligimus cum Christo, non colligunt autem nobiscum haeretici, sine dubio spargunt.

15 Sed nec illud praetereundum est a nobis quod a uobis necessario dictum est, quod ecclesia secundum canticum canticorum hortus sit conclusus et fons signatus, paradisi cum fructu pomorum. qui autem numquam in hunc hortum introierunt, neque paradisi a Deo creatore plantatum uiderunt, quomodo de fonte qui intus inclusus est et diuino sigillo signatus est aquam uiuam lauacri salutaris praebere alicui poterunt? cum uero et arca Noe nihil aliud fuerit quam sacramentum ecclesiae Christi, quae tunc omnibus foris pereuntibus eos solos seruauit, qui intra arcam fuerunt, manifeste instrumur ad ecclesiae unitatem perspiciendum, quemadmodum et Petrus posuit dicens: sic et nos similiter saluos faciet baptisma, ostendens quoniam quomodo qui cum Noe in arca non fuerunt non tantum purgati et saluati per aquam non sunt, sed statim diluuiio illo perierunt, sic et nunc quicumque in ecclesia cum Christo non sunt foris peribunt, nisi ad unicum et salutare ecclesiae lauacrum per paenitentiam conuertantur.

16 Qualis uero error sit et quanta caecitas eius, qui remissionem peccatorum dicit apud synagogas haeticorum dari posse nec permanet in fundamento unius ecclesiae, quae semel a Christo super petram solidata est, hinc intellegi potest quod soli Petro Christus dixerit: quaecumque ligaueris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solueris super terram, erunt soluta et in caelis, et iterum in

1 Luc. 11, 23. 9 cf. Cant. 4, 12, 13. 18 I Petr. 3, 21.
28 Matth. 16, 19. (cf. 18, 18.)

7 nec ∞ Q, nec et M	necessarium E ¹	9 ∞ et Q, est et M
10 ortum EIQ	15 foris] fons Q (foris M)	seruabit EQ
16 archam EI et postea	17 perspiciendam v; cf. p. 822, 18	apostolus
petrus v	18 nos] uos v	baptismo E
petram Q	24 quanta] quanta it EIv	20 diluuiio Q
		22 salu-
		27 super Q, supra EIv
petra Q		

euangelio [quando] in solos apostolos insufflauit Christus dicens: accipite spiritum sanctum. si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: et si cuius tenueritis, tenebuntur. potestas ergo peccatorum remittendorum apostolis
 5 data est et ecclesiis quas illi a Christo missi constituerunt et episcopis qui eis ordinatione uicaria successerunt. hostes autem unius catholicae ecclesiae, in qua nos sumus, et aduersarii nostri qui apostolis successimus sacerdotia sibi illicita contra nos
 10 uindicantes et altaria profana ponentes quid aliud sunt quam Core et Dathan et Abiron pari scelere sacrilegi et easdem quas et illi poenas daturi cum his qui sibi consentiunt? secundum quod etiam tunc illorum participes et fautores pari cum eis morte perierunt.

Atque ego in hac parte iuste indignor ad hanc tam apertam
 15 et manifestam Stephani stultitiam, quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta ecclesiae collocata sunt, multas alias petras inducat et ecclesiarum multarum noua aedificia constituat, dum esse illic baptismum sua auctoritate defendit. nam qui bapti-
 20 zantur complent sine dubio ecclesiae numerum: qui autem baptismum eorum probat, de baptizatis et ecclesiam illic esse confirmat. nec intellegit offuscari a se et quodam modo aboleri christianae petrae ueritatem qui sic prodit et deserit unitatem. Iudaeos tamen quamuis ignorantia caecos et grauissimo facinore
 25 constrictos zelum Dei apostolus habere profitetur. Stephanus qui per successionem cathedram Petri habere se praedicat nullo aduersus haereticos zelo excitatur, concedens illis non modicam sed maximam gratiae potestatem, ut dicat eos et adseueret per baptismi sacramentum sordes ueteris hominis abluere, antiqua
 30 mortis peccata donare, regeneratione caelesti filios Dei facere, ad aeternam uitam diuini lauacri sanctificatione reparare. quae si

2 Io. 20, 22. 23.

1 quando <i>E s. l. m. 2, om. Q</i>	3 et <i>om. M (exh. Q)</i>	6 ordi-
nationem <i>Q</i>	13 morte <i>om. EI</i>	22 obfuscare <i>Iv</i>
adoleri <i>Q</i>	24 ignorantiae <i>EIQ</i>	28 diceret <i>Q</i>
eis <i>EQ</i>	per <i>om. M (exh. Q)</i>	30 deo <i>Q (dei M)</i>
31 sancti-		
ficationem <i>Q</i>	quae si <i>MQ¹</i> , qui si <i>Q²</i> , qui <i>Iv</i>	

sic magna et caelestia ecclesiae munera haereticis concedit et tribuit, quid aliud quam communicat eis quibus tantum gratiae defendit ac vindicat? et frustra iam dubitat in ceteris quoque consentire eis et particeps esse, ut et simul cum eis conueniat et orationes pariter cum eisdem misceat et altare ac sacrificium commune constituat.

- 18 Sed in multum, inquit, proficit nomen Christi ad fidem et baptismi sanctificationem, ut quicumque et ubicumque in nomine Christi baptizatus fuerit consequatur statim gratiam Christi: quando huic loco breuiter occurri possit et dici quoniam si in nomine Christi ualuit foris baptisma ad hominem purgandum, in eiusdem Christi nomine ualere illic potuit et manus inpositio ad accipiendum spiritum sanctum. et incipient cetera quoque quae apud haereticos aguntur iusta et legitima uideri, quando in nomine Christi gerantur, secundum quod uos in epistola uestra exsecuti estis non nisi in ecclesia sola ualere posse Christi nomen, cui uni concesserit Christus caelestis gratiae potestatem.
- 19 Quod autem pertineat ad consuetudinem refutandum quam uideantur opponere ueritati, quis tam uanus sit ut ueritati consuetudinem praeferat aut qui perspecta luce tenebras non derelinquat? nisi si et Iudaeos Christo aduentante id est ueritate adiunat in aliquo antiquissima consuetudo, quod relicta noua ueritatis uia in uetustate permanserint. quod quidem aduersus Stephanum uos dicere Afri potestis cognita ueritate errorem uos consuetudinis reliquisse. ceterum nos ueritati et consuetudinem iungimus et consuetudini Romanorum consuetudinem sed ueritatis opponimus, ab initio hoc tenentes quod a Christo et ab apostolis traditum est. nec meminimus hoc apud nos aliquando coepisse, cum semper sic istic obseruatum sit ut non nisi unam Dei ecclesiam nossemus et sanctum baptisma non nisi sanctae ecclesiae computaremus. plane quoniam quidam de eorum

2 aliud]	aliud agit v	quibus om. <i>M</i> (<i>exh. Q</i>)	4 participes <i>E</i>
9 gratia <i>Q</i>	11 oris <i>M</i> (foris <i>Q</i>)	13 incipient] uel incipiant <i>I s. l.</i>	
14 quae om. <i>EQ' M</i>	16 nomen christi v	18 pertinet <i>Io</i>	
refutandam <i>Ev</i> , reputandum <i>Q</i> ; cf. p. 820, 17		19 uidentur <i>Io</i>	
21 ueritate] ueniente <i>add. Q</i>	22 adiunant <i>Q</i>	noua] non <i>M</i>	
(noua <i>Q</i>)	29 sic om. <i>EIo</i>		

baptismo dubitabant qui etsi novos prophetas recipiunt eosdem tamen patrem et filium nosse nobiscum uidentur, plurimi simul conuenientes in Iconio diligentissime tractauimus et confirmauimus repudiandum esse omne omnino baptisma quod sit extra ecclesiam constitutum.

Ad illud autem quod pro haereticis ponunt et aiunt apostolum dixisse siue per occasionem, siue per ueritatem Christus adnuntiatur, ut respondeamus, ineptum est, quando manifestum sit apostolum in epistola sua qua hoc dixit neque haereticorum neque baptismi eorum mentionem fecisse, sed locutum esse de fratribus tantum siue perfide secum loquentibus siue in fide sincera perseuerantibus, nec oporteat hoc longo tractatu excutere, sed ipsam satis sit epistolam legere et quid apostolus dixerit de ipso apostolo recognoscere.

Quid ergo, inquiunt, fiet de his qui ab haereticis uenientes sine ecclesiae baptismo admissi sunt? si de saeculo excesserunt, in eorum numero qui apud nos catechizati quidem sunt, sed prius quam baptizarentur obierunt habentur, non modicum emolumentum ueritatis et fidei, ad quam relicto errore peruenerant, etsi consummationem gratiae consecuti non sunt morte praeuenti. qui autem adhuc in saeculo permanent baptizentur ecclesiae baptismo, ut remissionem peccatorum consequi possint, ne per alienam praesumptionem in pristino errore manentes sine gratiae consummatione moriantur. ceterum quale delictum est uel illorum qui admittuntur uel eorum qui admittunt, ut non ablutis per ecclesiae lauacrum sordibus nec peccatis expositis usurpata temere communicatione contingant corpus et sanguinem Domini, cum scriptum sit: quicumque ederit panem aut

7 Phil. 1, 18. 28 I Cor. 11, 27.

1 novos *Q*², non uos *EIMQ*¹, non ut nos *Balusius* 3 in om. *EQ*
 4 omnem *Q* 6 apostolorum *M* (apostolum *Q*); *item* l. 9 8 annuncietur *Io* 11 tantum de fratribus *Q* per fidem *EQ* 12 oportiat *M* (oporteat *Q*) 17 numero] habentur *hic inserit v* catechizati *I* 18 habentur *EQ*², habentes *MQ*¹, habentur habent *coni. Rigaltius*; fort. habentur fruituri modicum *coni. Maranus*, modo dicunt *EQv*; non modo discunt *coni. Rigaltius* 25 admittunt u. e. qui admittuntur *v*

biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.

22 Nos etiam illos quos hi qui prius in ecclesia catholica episcopi fuerant et postmodum sibi potestatem clericæ ordinationis adsumentes baptizauerant pro non baptizatis habendos indicauimus. et hoc apud nos observatur, ut quicumque ab illis tincti ad nos ueniunt tamquam alieni et nihil consecuti unico et uero ecclesiæ catholice baptismò apud nos baptizentur, ut lauacri uitalis regenerationem consequantur. et tamen multum interest inter eum qui inuitus et necessitate persecutionis coactus succubuit et illum qui sacrilega uoluntate audax contra ecclesiam rebellat uel in Patrem et Deum Christi et totius mundi conditorem impia noce blasphematur. et non pudet Stephanum hoc adserere, ut per eos, [qui] cum ipsi in omnibus peccatis sint constituti, dicat posse remissionem peccatorum dari, quasi possit esse in domo mortis lauacrum salutis.

23 Vbi ergo erit quod scriptum est: ab aqua aliena abstine te et a fonte alieno ne biberis, si relicto ecclesiæ fonte signato alienam aquam pro tua suscipies et profanis fontibus ecclesiam polluis? quando enim baptismò hæreticorum communicas, quid aliud quam de uoragine et caeno illorum bibis et ipse ecclesiæ sanctificatione purgatus alienarum sordium contactibus inquinaris? nec metuis iudicium Dei hæreticis testimonium contra ecclesiam perhibens, cum scriptum sit: falsus testis non erit in punitus? quin immo tu hæreticis omnibus peior es. nam cum inde multi cognito errore suo ad te ueniant ut ecclesiæ uerum lumen accipiant, tu uenientium errores adiuuas et obscurato lumine ecclesiasticæ ueritatis tenebras hæreticæ noctis adcumulas, cumque se illi in peccatis esse et nihil gratiæ habere se ac propterea ad ecclesiam uenire fateantur, tu eis remissionem peccatorum subtrahis quæ in baptismò datur,

17 Prou. 9, 18. 24 Prou. 19, 5.

3 quos <i>om. M'</i> (<i>exh. M'Q</i>)	4 sibi potestatem sibi <i>E</i>	5 habendo
<i>MQ'</i>	8 ut <i>MQ'</i> , et <i>EIQ'v</i>	14 cum <i>om. I'</i> dicant <i>MQ'</i>
17 abstine te] abstinete <i>E</i>	19 aqua <i>M</i> (aquam <i>Q</i>)	suscipis
<i>Q'EIo</i>	21 imbibis <i>I</i> , inibis <i>E</i> , uiues <i>M</i> , uiuis <i>Q'</i>	29 in <i>om. MQ'</i>

dum dicis eos iam baptizatos et extra ecclesiam ecclesiae gratiam consecutos. nec intellegis animas eorum de manu tua exquiri cum iudicii dies uenerit, qui sitientibus ecclesiae potum negasti et uolentibus uiuere causa mortis faisti, et insuper indignaris.

Vide qua inperitia tu reprehendere audeas eos qui contra mendacium pro ueritate nituntur. quis enim iustius indignari contra alterum debuit? utrumne qui hostes Dei adserit an uero qui aduersus hostes Dei pro ecclesiae ueritate consistit? nisi quod inperitos etiam animosos atque iracundos esse manifestum est, dum per inopiam consilii et sermonis ad iracundiam facile uertuntur, ut de nullo alio magis quam de te dicat scriptura diuina: homo animosus parat lites, et uir iracundus exaggerat peccata. lites enim et dissensiones quantas parasti per ecclesias totius mundi? peccatum uero quam magnum tibi exaggerasti, quando te a tot gregibus scidisti? excidisti enim te ipsum, noli te fallere, si quidem ille est uere schismaticus qui se a communione ecclesiasticae unitatis apostatam fecerit. dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. nec te informare ad regulam ueritatis et pacis uel apostoli praecepta potuerunt monentis et dicentis: obsecro ergo uos ego uinctus in Domino digne ambulare uocatione qua uocati estis, cum omni humilitate sensus et lenitate, cum patientia sustinentes inuicem in dilectione, satis agentes seruare unitatem spiritus in coniunctione pacis, unum corpus et unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestrae. unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.

13 Prou. 29, 22. 21 Eph. 4, 1—6.

1 dicis <i>MQ</i> ¹	4 uiuere] uidere <i>MQ</i> ¹	6 tu scripsi, ut <i>EIQ</i> ,
<i>om. v</i>	7 iniustus <i>E</i>	9 aduersus] aduersus eum qui <i>Iv</i> dei]
dei asserit <i>EIo</i>	consistit <i>Q</i> , consentit <i>EIo</i> , contendit <i>coni. Routh</i>	
13 parat <i>I sed s. l.</i> uel parit	16 scidisti <i>om. EQ</i>	17 ipsum] scidisti
<i>add. Q</i>	20 pacem <i>MQ</i> ¹	29 qui super omnes <i>om. EQ</i>
<i>ex super M</i> (per <i>Q</i>)		30 per

25 Haec apostoli mandata et monita salutaria quam diligenter Stephanus impleuit, humilitatem sensus et lenitatem primo in loco seruans. quid enim humiliter aut lenius quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, pacem cum singulis uario discordiae genere rumpentem, modo cum orientalibus, quod nec uos latere confidimus, modo nobiscum qui in meridie estis, a quibus legatos episcopos patienter satis et leniter suscepit ut eos nec ad sermonem saltem colloqui communis admitteret, adhuc insuper dilectionis et caritatis memor praeciperet fraternitati uniuersae ne quis eos in domum suam reciperet, ut uenientibus non solum pax et communio sed et tectum et hospitium negaretur. hoc est seruasse unitatem spiritus in coniunctionem pacis, abscidere a caritatis unitate et alienum per omnia fratribus facere et contra sacramentum et uinculum pacis furore discordiae rebellare. apud talem potest esse unum corpus et unus spiritus, apud quem fortasse ipsa anima una non est sic lubrica et mobilis et incerta? sed quantum ad illum pertinet, relinquamus. excutiamus potius id de quo cum maxima quaestio est. qui contendunt ab haereticis baptizatos sic recipi oportere tamquam legitimi baptismi gratiam consecutos, unum nobis atque illis baptismum dicunt esse et in nullo discrepare. sed quid ait apostolus Paulus? unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus. si unum atque idem est cum nostro baptismum haereticorum, sine dubio et fides una est. si autem fides una est, utique et Dominus unus. si Dominus unus est, consequens est dicere quia $\dagger$ unus est. si autem haec unitas quae separari omnino et diuidi non potest etiam apud haereticos ipsa est, quid ultra contendimus? ut quid illos haereticos et non christianos uocamus? porro cum nobis et haereticis nec Deus unus sit nec Dominus unus nec una ecclesia nec fides una, sed nec unus spiritus aut

5 discordia *E*   6 confidimus *Q*¹ (confidimus *MQ*²)   12 coniunctione *Ev*   13 abscindere *v*   alienum se *v*   14 uinculum pacis *M*, contumacia *Q* sed *corr.*, contumacia *E*, fidem contumacia *Iv*
 15 rebellare *M*¹ *Q*   18 cum maxima *EQ*¹, cum maxime *MQ*², tum maxima *I*, maxima *v*   19 legitimam *Q*   22 unum baptismum *om. EQ*   23 unum] unus *EQ*   25 unus] unus est *v*   26 quia unus *EQ*², quia si unus *MQ*¹, quia unitas *coni. Pameliu*; quia deus unus *coni. Routh*; fort. quia sps unus   28 ut] aut *coni. Routh*; sed ut quid — *Iva* *16*

corpus unum, manifestum est nec baptismus nobis et haereticis commune esse posse, quibus nihil est omnino commune. et tamen non pudet Stephanum talibus aduersus ecclesiam patrocinium praestare et propter haereticos adserendos fraternitatem
 5 scindere, insuper et Cyprianum pseudochristum et pseudoapostolum et dolosum operarium dicere: qui omnia in se esse conscius praeuenit ut alteri ea per mendacium obiceret quae ipse ac merito audire deberet. bene te ualere omnibus nobis cum uniuer-
 10 sitate uniuerſi optamus, ut perpetuo unanimes et unum sentientes habeamus nobiscum etiam de longinquo adunatos.

EPISTULA LXXVI.

CYPRIANVS NEMESIANO FELICI LVCIO ALTERI FELICI
 LITTEO POLIANO VICTORI IADERI DATIVO COEPISCOPIſ, ITEM
 15 COMPRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET CETERIS FRATRIBVS IN
 METALLO CONSTITVTIS MARTYRIBVS DEI PATRIS OMNIPOTEN-
 TIS ET IESV CHRISTI DOMINI NOSTRI ET DEI CONSERVATORIS
 NOSTRI AETERNAM S.

Gloria quidem uestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi
 20 fratres, ut ad conspectum adque ad complexum uestrum uenire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum praefiniti loci termini coercerent. sed quomodo possum repraesento me uobis et ad uos etiamsi corpore et gressu uenire non

1 et *I s. l.*, nec *EQI* 3 tamen] a me *E*, ome *I sed s. l.* uel tamen
 4 adserendo *EQ*; fort. haereticos eos adserendo 6 qui] quae *Iv*
 7 ac] ex *Iv* 8 uobiscum *coni. Routh*, bonis cum fort. 9 affrica *I*
 10 unianimes *EQ*. — Firmiliani expliciſt *EQ*, om. *I*. —

Epist. LXXVI. — Incipit ad martyras (martyres *N*) et confessores (in metallo constitutos *add. LNP*) *LMNP*, Incipit ad Nemesianum et ceteros (et ceteros confessores *add. s. l. C*) in metallo constitutos (feliciter amen *add. C*) *CR*. — 13 altero *R* 14 littaeo *LMN* puliano *R*¹
 coeps *C* 15 cumprbr *M* et diaconibus et ceteris om. *R* dia-
 conis *C* 17 domini nostri] domini *MRv* dei om. *R* conser-
 uatoris] consaluatoris *L* 20 adque ad] adq. *C* 21 ipse uenire *C*
 religatum *C*²*P* 22 praefinitiui *C* ui ex bi coercent *L*¹

datur, dilectione tamen et spiritu uenio, exprimens litteris animum meum quo in istis uirtutibus et laudibus uestris laetus exulto, participem me computans uobis etsi non passione corporis consortio caritatis. an ego possim tacere et uocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus uos diuina dignatio honorauit, ut ex uobis pars iam martyrii sui consummatione praecesserit meritorum suorum coronam de Domino receptura, pars adhuc in carcerum claustris siue in metallis et uinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis maiora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habituri tot mercedes in caelestibus praemiis quot nunc dies numeratis in poenis? quae quidem uobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei uestrae accidisse non miror, ut uos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suae honore prouexerit, qui semper in ecclesia eius custoditae fidei tenore uigulistis, conseruantes firmiter dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, uigilantiam in adiuuandis laborantibus, misericordiam in fouendis pauperibus, in defendenda ueritate constantiam, in disciplinae seueritate censuram. ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in uobis, etiam in confessione nunc uocis et passione corporis fratrum mentes ad diuina martyria prouocatis duces uos exhibendo uirtutibus: ut dum grex pastores suos sequitur et quod fieri

1 litteris meis <i>M</i> .	2 quo in] qui <i>v</i>	4 tacere] iacere <i>NP</i>
5 promere <i>LMNP</i>	8 de] a <i>N</i> in <i>ras.</i>	<i>dn̄o ex dn̄i N, dō P</i>
pars ex passa <i>C</i>	adhunc <i>R</i> ¹	carcerem <i>M</i> , carcere <i>C</i>
et in <i>C</i>	exhibes <i>R</i>	ipsa <i>L</i>
tura <i>Cv</i>	quod <i>C</i> ¹ <i>LMPR</i>	10 documenta <i>P</i>
numerantur <i>CMRv</i> ; fort.	quot sunt d. numerati	12 habitura <i>Cv</i>
om. <i>CR</i>	15 <i>dn̄o C</i>	13 numeratis <i>N</i> , numerat <i>LP</i> .
quae sunt epist. 60 p. 692, 13 dicit ... 694, 14 nomi hic inserta	16 custodito <i>v</i>	17 firmiter om. <i>V</i>
domini <i>R</i>	18 in innocentiam <i>C</i>	19 diligentia <i>M</i>
administrationem <i>C</i> ¹	20 fratribus ante pauperibus eras. in <i>P</i>	21 constantiam ... seueritate om. <i>R</i>
disciplinaet <i>C</i>	t s. l.	22 ad om. <i>R</i>
23 confessionem <i>M</i>	nunc u. e. passione om. <i>R</i>	passionem <i>M</i>
fratrum <i>LM</i>	24 prouocastis <i>R</i>	25 uirtutis <i>CRv</i>
ut] et <i>R</i>	grex] res <i>R</i>	pastores suos om. <i>C</i>

a praepositis cernit imitatur, paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur.

Quod autem fustibus caesi prius grauiter et afflicti per eius-
modi poenas initiastis confessionis uestrae religiosa primordia,
5 execranda nobis ista res non est. neque enim ad fustes christianum
corpus expauit, cuius est spes omnis in ligno. sacramentum
salutis suae Christi seruus agnouit, redemptus ligno ad uitam
aeternam ligno prouectus est ad coronam. quid uero mirum si
nasa aurea et argentea in metallum id est auri et argenti domi-
10 cilium dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conuersa est
locaque quae aurum et argentum dare ante consueuerant acci-
pere coeperunt. inposuerunt quoque conpedes pedibus uestris et
membra felicia ac Dei templa infamibus uinculis ligauerunt,
quasi cum corpore ligetur et spiritus aut aurum uestrum ferri
15 contagione maculetur. dicatis Deo hominibus et fidem suam reli-
giosa uirtute testantibus ornamenta sunt ista, non uincula, nec
christianorum pedes ad infamiam copulant sed clarificant ad
coronam. o pedes feliciter uincti, qui non a fabro sed a Domino
resoluuntur. o pedes feliciter uincti, qui itinere salutari ad para-
20 disum diriguntur. o pedes in saeculo ad praesens ligati, ut sint
semper apud Deum liberi. o pedes conpedibus et trauersariis
interim cunctabundi sed celeriter ad Christum glorioso itinere
cursuri. quantum uult hic uel inuida crudelitas uel maligna ..
nexibus uos suis et uinculis teneat, cito a terris et poenis istis
25 ad caelorum regna uenietis. non fouetur in metallis lecto et cul-
citris corpus, sed refrigerio et solacio Christi fouetur. humi

1 a om. R	meritis a. d. coronetur om. R	3 huiusmodi P
4 religiosa] gloriosa Vv	6 spes ex sps C	7 seruos M cognouit C
8 est] es R; fort. et	quod C ¹	9 aurea et] aurea R metallo C
domicilio C ²	10 conuersa] conuertat C	est om. C, ex N in ras.
11 locaque R, loca CLMNP	quae om. R	antea C
15 dicatur R	16 nec om. M	17 clarificat R
18 pedes]	19 soluuntur CR	20 praesens ex praebenens M
21 dominum MRv	pedes] feliciter add. R	trauersariis] ira
aduersariis C	22 cunctabundis MR	sed] et M
23 cur-	24 terris] terroribus fort.	istis] satis C
25 peruenietis C	non f. i. metallis om. R	culcitris v
ex refrieri C		26 refrigerio

iacent fessa laboribus uiscera, sed poena non est cum Christo iacere. squalent sine balneis membra situ et sorde deformia, sed spiritaliter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur. panis illic exiguus, at non in pane solo uiuit homo sed in sermone Dei. uestis algentibus deest, sed qui Christum induit et uestitus abundanter et cultus est. semitonsi capitis capillus horrescit, sed cum sit caput uiri Christus, quaecumque illud caput deceat necesse est quod ob Domini nomen insigne est. omnis ista deformitas detestabilis et taetra gentilibus quali splendore pensabitur. saecularis haec et breuis poena quam clari et aeterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati apostoli uocem transformauerit Dominus corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae.

3 Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei iactura sentiri quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia diuina. celebratis immo adque offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et gloriosum et plurimum uobis ad retributionem praemiorum caelestium profuturum, cum scriptura diuina loquatur et dicat: sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit. hoc uos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiae facti Deo et uosmet ipsos sanctas adque immaculatas uictimas exhibentes, sicut apostolus ad-

11 cf. Phil. 3, 21. 20 Ps. 50, 19.

1 laboribus] latoribus <i>R</i> a ex u	2 iacere <i>C s. l. m. 2</i>	squale-
rent <i>C'</i> et sorde] ecorde <i>R s eras.</i>	3 alluitur <i>C</i>	4 illis <i>R</i>
at om. <i>CR</i> , aut <i>M'</i>	solo pane <i>Cv</i>	5 algentibus] egentibus <i>C</i>
eg ex ag	6 semitonsis <i>L</i>	semto. Si capillis capillus <i>C'</i>
sic <i>R</i>	illut capud <i>M</i>	8 ob om. <i>R</i>
		domino <i>R'</i> , domi <i>C'</i>
9 tetra] tra <i>R</i> , tetra ex tēgra <i>C sed in marg.</i>	foeda	10 brebis <i>R</i>
clara et <i>M</i> , clara <i>C</i>	11 mercedem <i>C</i>	mutabitur <i>R m s. l.</i> , donabi-
tur ex obitur <i>C</i>	12 dñi <i>M</i> , dño <i>C'</i>	13 corporis <i>CM'</i>
illo] illo <i>PRV</i>	aliquid <i>M</i>	aut om. <i>MV</i>
15 aut] ac <i>R</i>	nunc] non exp. <i>C</i>	17 celebratissimo <i>M</i>
adque offertis om. <i>C</i>	deo et] deo <i>CR</i>	18 nobis <i>CR</i>
tributiones <i>C es ex is</i>	21 dispicit <i>C</i>	22 die] dum die <i>C</i>

hortatur et dicit: oro ergo uos, fratres, per misericordiam Dei ut constituatis corpora uestra hostiam uiuam sanctam, placentem Deo, nec configuremini saeculo huic, sed transformemini in renouatione sensus ad probandum quae sit uoluntas Dei bona et placens et perfecta.

Hoc est enim quod praecipue Deo placeat, hoc est in quo maioribus meritis ad promerendam uoluntatem Dei opera nostra proueniant, hoc est quod solum Domino de beneficiis eius grandibus et salutaribus fidei ac deuotionis nostrae obsequia retribuunt praedicante in psalmis et contestante spiritu sancto, quid retribuam, inquit, Domino de omnibus quae mihi tribuit? calicem salutis accipiam, et nomen Domini inuocabo. pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. quis non libenter et prompte calicem salutis accipiat, quis non adpetat gaudibundus et laetus in quo aliquid et ipse Domino suo retribuatur, quis non pretiosam in conspectu Dei mortem fortiter et constanter excipiat placiturus eius oculis qui nos in congressione nominis sui desuper spectans uolentes conprobat, adiuuat dimicantes, uincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternae remunerans in nobis quicquid ipse praestitit et honorans quod ipse perfecit?

Ipsius enim esse quod uincimus et quod ad maximi certaminis palmam subacto aduersario peruenimus declarat et docet Dominus in euangelio suo dicens: cum autem uos tradiderint,

1 Rom. 12, 1. 2. 11 Ps. 115, 12. 13. 15. 25 Matth. 10, 19. 20.

1 uos ergo <i>CR</i>	3 uiuam <i>om. C</i>	deo] dñō <i>R</i> , deo rationabile
ministerium uestrum <i>V</i>	4 transformamini <i>C²R</i>	renouatione <i>R</i>
5 probandum nobis <i>RV</i>	bona et] bona <i>CRV</i>	bene placens <i>M</i> ,
beplacens <i>L</i>	7 prius est <i>R s. l.</i>	9 de <i>om. L</i> , pro <i>P</i>
dñō fidei <i>C</i>	deuotioni <i>C¹</i>	obsequio <i>C</i>
11 quod <i>C¹</i>	12 de] pro <i>CRv</i>	mihi retribuit <i>M</i> , tribuit mihi <i>Rv</i>
13 salutis] salutaris <i>CPv</i> , salutarem <i>R</i>	14 inuocabo nomen dñi <i>CR</i>	
iustorum] sanctorum <i>M</i>	15 prompte <i>L</i> , pro te <i>C</i>	16 gaude-
bundus <i>C²v</i>	17 domini <i>Nv</i>	18 nos <i>om. C</i>
<i>CR</i> ; constitutos <i>add. CRv</i>	20 bonitatis ac <i>om. V</i>	bonitates ac
pietates <i>C¹</i>	21 praestitit] prostiti <i>R</i>	25 dicens <i>ex docens P</i>
tradider̃ <i>C</i>		

nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. et iterum: ponite in cordibus uestris non praemeditari excusare. ego enim dabo uobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarii uestri. in quo quidem et credentium magna fiducia est et culpa grauissima perfidorum non credere ei qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur nec rursus eundem timere qui aeternam poenam negantibus conminatur. 10

6 Quae uos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, complentes factis quod uerbis ante docuistis, futuri maximi in regno caelorum pollicente Domino et dicente: qui fecerit et sic docuerit maximus uocabitur in regno caelorum. denique exemplum uestrum secuta 15 multiplex plebis portio confessa est uobiscum pariter et pariter coronata est, conexa uobis uinculo fortissimae caritatis et praepositis suis nec carcere nec metallis separata. cuius numero nec uirgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit quasque ad caelestem coronam gloria gemina prouexit. in 20 pueris quoque uirtus maior aetate annos suos confessionis laude transcendit, ut martyrii uestri beatum gregem et sexus et aetas omnis ornaret.

7 Qui nunc uobis, dilectissimi fratres, conscientiae uicticris uigor, quae sublimitas animi, quae in sensu exultantia, qui 25

4 Luc. 21, 14. 15. 14 Matth. 5, 19.

1 quomodo *L s. l.* quomodo aut *om. RV* dabitur ... loquamini *om. R* 3 qui *exp. N*, quid *C'* loquamini *LP' R'*, loquimini *N*
 5 excusari *C* 6 os *in ras. R*, et os *P, om. L* et] sed *L* poterunt] possunt *C*, possint *R* 8 magnae ** *R et eras.* fiduciae *R* ei *ex et C* 9 confidentibus *C* 10 qui] quia *C' PR* 12 impletes *Mv* 16 est *om. N* et pariter *om. LNP* 17 coronata est] confortata *C* fortissima et *R* claritatis *C'* et] et a *CMPRv* praepositi sui *R s eras.* 18 separat *N* 19 sexagenarium *R* fructus *CMN*; cf. p. 202, 15 20 ad] aut *LM* gloriae geminata *C* 23 ornaret *R* 24 qui] quod *L* dilectissimi] dauid *corr. in* dabit *C*

triumphus in pectore, unumquemque uestrum stare ad promissum Dei praemium, de iudicii die esse securum, ambulare in metallo captiuo quidem corpore sed corde regnante, scire Christum secum esse praesentem gaudentem tolerantia seruorum suorum per uestigia et uias suas ad regna aeterna gradientium? expectatis cotidie laeti profectionis uestrae salutarem diem et iam iamque de saeculo recessuri ad martyrum munera et domicilia diuina properatis, post has mundi tenebras uisuri candidissimam lucem et accepturi maiorem passionibus omnibus et
 10 conflictationibus claritatem apostolo contestante et dicente: non sunt condignae passionibus huius temporis ad superuenturam claritatem quae reuelabitur in nobis. plane quia nunc uobis in precibus efficacior sermo est et ad inpetrandum quod in pressuris petitur facilius oratio est, petite in pensius
 15 et rogate ut confessionem omnium nostrum dignatio diuina consummet, ut de istis tenebris et laqueis mundi nos quoque uobiscum integros et gloriosos Deus liberet, ut qui hic caritatis et pacis uinculo copulati contra haereticorum iniurias et pressuras gentilium simul stetimus pariter in regnis caelestibus gaudeamus. opto uos, beatissimi ac fortissimi fratres in Domino bene
 20 ualere et nostri semper et ubique meminisse. ualete.

10 Rom. 8, 18.

2 iudicii die] iudicio dei *Nv* esse] et *R* in *om. R*
 3 regnantes *R* 4 secum esse] esse cum *R* praesentem *om. CR*
 gaudere *R* tolerantiam *LMNP* 5 suorum *om. R* gradientium *ex* gaudentium *C* 6 expectantes *ex* expectandis *C* expectatis ... uestrae *om. R* laeti *om. V*, laetitiam *C* professionis *C*
 7 iamque] quae *R* martyrium *C*¹ 8 properastis *R* has *om. R* 11 passionis *C*¹ *M* 12 claritatem] gratiam *C* 13 et
om. P imperantur *R* 15 diuina] digna *C* 16 ut] et *V*
 de *ex e C* 17 dñs *C* hic] id *R* et] sed *P* 20 opto ... meminisse ualete *om. C* fratres beatissimi] frs *kmi M*, beatissimi patres *N* ac fortissimi *L*, ac dilectissimi *PRv*, ac dilectissimi fratres *M*, *om. N* 21 ualete *om. PRv*. — Ad (Explicit ad *P*, Caecili Cypriani ad *M*) martyres (martyras *M*) et confessores (in metallo constitutos *add. LNP*) explicit (*om. P*) *LMNP*, Ad (Explicit ad *C*) Nemesianum et ceteros (ceros *C*) in metallo constitutos explicit (*om. C*) *CR*. —

III.

53

EPISTULA LXXVII.

CYPRIANO FRATRI NEMESIANVS DATIVVS FELIX ET VICTOR
IN DOMINO AETERNAM S.

- 1 Semper magnis sensibus pro temporis condicione litteris tuis locutus es, Cypriane dilectissime. quibus adsidue lectis et pravi corriguntur et bonae fidei homines corroborantur. dum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fidem facis crescere et de saeculo homines ad credulitatem accedere. nam quaecumque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. es enim omnibus hominibus in tractatu maior, in sermone facundior, in consilio sapientior, in sapientia simplicior, in operibus largior, in abstinentia sanctorum, in obsequio humilior et in actu bono innocentior. scis et ipse, carissime, nostrum optabile notum esse quod te uideamus doctorem et amatorem nostrum ad coronam magnae confessionis peruenisse.
- 2 Nam quasi bonus et uerus doctor quid nos discipuli secuti apud praesidem dicere deberemus prior apud acta proconsulis pronuntiasti et tuba canens Dei milites caelestibus armis instructos ad congressionis proelium excitasti et in acie prima

Epist. LXXVII. — Incipiunt rescripta confessorum *B*, Rescripta Nemesiani *v* (fol. 192^v), Incipit secunda epistula *T*, Cypriano fratri Nemesianus Dativus Felix Victor *H*, Ad Cyprianum Nemesianus Dativus Felix et Victor incipit *μ* (fol. 158^v), Ad scm Cypriani epistola Nemesiani Datini Felicis et Victoris *β*, *om. hr.* — 2 nemesiano *μ*, nemesianus salutem *v*
3 deo *Brμ* 4 semper] cum semper *Thμ* magni *μ*¹, sanis *v*
temporum *v* 5 locutus es tuis *β* 6 corrigunt *Th* bonae]
bona et *h* non] nos *r* 7 sinis *Bv*, desint *Th* tractibus *Th*
occultanda *Thμ* sic *om. μ* 8 facis nos in fidem *μ* fide
Brv facis] pacis *Th* et *om. μ* et de . . . accedere *om. Br*
accede *Th*, ecclesiae *μ* 9 quacuq. *B* libris tuis multis *Br*, m.
tuis libris *β* intulisti *Th* 10 assignasti *v* es] et *Bhμ*
11 facundior *ex* nefandior *T* concilio *v* 12 sapientia] patientia
BHrβvv 13 et in] in *v* 15 et amatorem *om. Br* magnae ad *T*,
magnae ac *h* 17 quasi et *T* bonus *om. Br* 18 proconsiliis *T*
19 instructus *B* 20 et *om. v* prima] pugna *add. Thμv*, pugnans
add. Hβv

spiritali gladio diabolum interfecisti, agmina quoque fratrum hinc et inde uerbis tuis composuisti, ut insidiae inimico undique tenderentur et cadauera ipsius publici hostis et nerui concisi calcarentur. crede nobis, carissime, quoniam non est a centesimo
 5 praemio minor tua innocens anima, quae nec saeculi primos inpetus timuit nec ire in exilium recusauit nec relinquere ciuitatem dubitauit nec in deserto loco morari horruit et quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior duxit. quot enim ad martyria facienda exemplo suo prouocauit:
 10 et non tantum martyrum de saeculo iam excedentium sociata esse coepit, sed et cum futuris caelestem amicitiam copulauit.

Agunt ergo tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gra-
 3 tias, Cypriane carissime, quod litteris tuis laborantia pectora recreasti, fustibus uulnerata membra curasti, conpedibus pedes
 15 ligatos resoluisti, semitonsis capitibus capillaturam adaequasti, tenebras carceris inluminasti, montes metalli in plana deduxisti, naribus etiam fragrantis flores inposuisti et tetrum odorem fumi discussisti. fecit autem et prosecutum est ministerium tuum et Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum
 20 et Lucanum et Maximum et Amantium acoluthos distribuendum misisti, quaecumque necessitatibus corporum defuerant expediti.

2 inc h uerbis . . . insidiae *repetit* T inimici v 3 cada-
 ueris *Brv* publicae *Th* hostis et] hostis *BTrμvv*, hortis *h*
 neruis *μ²v* concisis *μ²v*, om. β 4 nobis carissime om. *Thμ*
 est om. β 5 prima v 6 recussauit *T* 7 commorari *vv*,
 mori *r* 8 ipse *r* 9 dixit *T²Bh*, discit *r* quot *scripsi*,
 quod *Thμ*, alios *BHrβvv* facienda] pacienda *r* 10 et om. *μ*
 sociata *scripsi*, socia *Hβvv*, solatia *T*, solatium *μ*, solacios *h*, socius *Br*;
 cf. p. 549, 16 12 damnati om. *Br* dnm *Thμ* 13 carissime]
 dilectissime *Brvv* 15 semitonsi *BT* capitis *v* capillatura *Br*
 adaequasti illum *H* 16 planum *BHrμvv* 17 flagrantis *h*, fraglan-
 tes *Hβ¹*, flagrantibus *Br* floribus *Br* 18 discussisti] exclusisti
BHrβvv persecutum *rv* est om. *Brvv*, et *μ* 19 nostri] nos *T*
 per om. β herrenianum *T*, hennianum *hμ*, felicem heremianum *B*,
 felicem hiereinianum *r* ypodiaconos *B* 20 lucianum *Brv* et
 amantium om. *v*, et augustalem et amantium *Br* acholitos *T* os *ex* is,
 presbyterum *Br* 21 necessitati *Br* corporis *Hβ* defuerunt
Thμ . Expediti sumus *r*

simus ergo orationibus nostris alterutro adiutores et rogemus sicut mandasti, ut Deum et Christum et angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. optamus te, Domine frater, semper bene ualere et nostri meminisse. saluta omnes qui tecum sunt. omnes nostri qui nobiscum sunt te amant et salutant et uidere desiderant.

EPISTVLA LXXVIII.

CYPRIANO FRATRI ET COLLEGAE LVCIVS ET QVI CVM EO SVNT
FRATRES OMNES IN DEO S.

1 Exultantibus nobis et laetantibus in Deo quod nos et in con- 10
gressionem armauerit et in proelio uictores sua dignatione fecerit
superuenerunt litterae tuae, frater carissime, quas per Herennia-
num hypodiatonum et Lucanum et Maximum et Amantium
acolutos misisti nobis: quibus lectis recepimus in uinculis
laxamentum, in pressura solacium et in necessitate praesidium 15
et excitati sumus et robustius animati ac si quid amplius fuerit
poenarum. nam ante passionem a te sumus ad gloriam prouocati,
qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi prae-
bueris. nos uero secuti uestigia confessionis tuae parem gratiam

1 nostris *om. Hβ* alterutrum *βvv* et] sed *h* 3 actibus
om. T nostris *om. μ* fautores] futuros *T* optamus ... l. 6
desiderant *om. v* domine *om. r* frater] pater *kme Br* 4 semper
om. Tβr saluta ... desiderant *om. B*. — Cypriano Nemesianus
Datius Felix et Victor explicat *T*, Rescripta confessorum explicat *B*, *om.*
Hhrβvv. —

Epist. LXXVIII. — Incipit ad Lucium (Incipit Lucii *μ*) et qui cum eo
sunt *TQμ*, Incipit ad Lucium *B*, Cypriano Lucius qui et Nicostratus *H*,
om. h. — 8 cyprianus *BQTh* lucio *BQTh* cum eo] mecum *Bv*
9 omnes *om. μ* dno *HTv* 10 et nos *T* et in *scripsi*, et *Q*, in *T*,
ad *BHμv* 11 et] ut *B* sua *om. B* 12 herennium *H*,
hennianum *Qhμ*, ennianum *T*, saturnium et herennianum *V* 13 lucia-
num *Bv* et amantium *om. V* 14 acolutos *TV*, acolitos *BHQhμ*
misistis *B* nobis *om. B* 15 pressuris *B* 16 ac] ad *μv*, at *h*;
cf. p. 827, 7 quidam prius *M* (quid amplius *Q*) 17 abste *B*,
ante *μ*¹ 19 uestigium *T*

tecum speramus. nam qui prior est in cursu prior est et ad praemium, et qui prior occupasti de quo cepisti inde hoc nobis communicasti, demonstrans † scilicet indiuiduam caritatem qua semper nos dilexisti: ut quibus unus fuit spiritus in coniunctionem
 5 pacis esset precum tuarum gratia et una corona confessionis.

Accessit autem tibi, frater carissime, ad confessionis coronam 2 retributio operum, abundans mensura quam accipies a Domino in die remunerationis, qui et te nobis litteris tuis repraesentasti, ut pectus illud tuum candidum et beatum quod semper nouimus
 10 manifestares et secundum latitudinem eius nobiscum laudes Deo diceres, non quantum nos meremur audire, sed quantum tu potes dicere. tuis enim uocibus et quae minus in nobis instructa erant exornasti et confirmasti ad sustentationem earundem passionum quas patimur securi de praemio caelesti et de corona martyrii
 15 et de regno Dei ad prophetiam quam litteris tuis spiritu sancto plenus spondidisti. hoc totum fiet, dilectissime, si nos orationibus tuis in mente habueris, quod te facere confido, sicut et nos utique facimus.

Accipimus itaque, frater desiderantissime, id quod a Quirino 3
 20 et a te ipso misisti sacrificium ex omni opere mundo. sicut et Noe optulit Deo et delectatus est Deus in odorem suauitatis et respexit in sacrificium eius, ita et in uestrum respicit et delectatur reddere uobis huius tam boni operis mercedem. peto autem

1 in cursu] ad confessionem *H* est et] est *Thμ* 2 occupati *HT*
 de quod coepisti *BQHμ*¹, prior et coronatur *H* de nobis *B* 3 demon-
 strans *H*, demonstrationem *BTQhμ* et indiuiduam *Q* qua]
 quam *BQ* semper] spem per *B* 4 fuit *om. B* sps unus *H*
 coniunctione *v* 5 tuarum] initiarum *B*, unitarum *Oxon.* gratiam
 et unam coronam *B* 6 tibi *om. B* 7 mensuram *B¹TQh*
 8 diem *B* et *exp. Q (exh. M)* 9 pectus] tempus *B* 10 mani-
 festare eas *BTQh* et] sed *B* nobiscum] nobis *BH¹* 11 mere-
 remur *H* re *s. l.* 12 erant et *BQ* 13 ornasti *B* confirmati
 sumus *H¹* 14 patimur] patienter *TQh*, patienter sustinemus *μ*; *fort.*
 patimur patienter 15 ad prophetiam] ex prophetia *Hv* quam
 nobis *V* 16 spondidisti *B* 17 confidimus *H* 19 accepimus *BHμv*
 quod est *V* cyrino *BV* 20 abste *B* et noe] noe *T* 21 deus]
 deo *B* odore *h* 22 respicite *T*, respiciet *V*, respiciat *Mμv* delecta-
 bitur *V*, delectetur *μv* 23 reddens *B* nobis *T* tam] iam *TQ*

ut litteras quas ad Quirinum fecimus transmitti praecipias. opto te, frater carissime ac desiderantissime, semper bene ualere et nostri meminisse. saluta omnes qui tecum sunt. uale.

EPISTVLA LXXVIII.

CYPRIANO CARISSIMO ET DILECTISSIMO FELIX IADER
POLIANVS VNA CVM PRESBYTERIS ET OMNIBVS NOBISCVM
COMMORANTIBVS APVD METALLVM SIGVENSEM AETERNAM IN
DEO S.

Resalutamus te, frater carissime, per Herennianum hypodia-
conum et Lucanum et Maximum fratres nostros fortes et in-
columnes adiuuantibus orationibus tuis: a quibus accepimus
oblationis nomine quantitatem una cum litteris tuis quas
misisti, in quibus dignatus es de uerbis caelestibus nos tam-
quam filios confortare. et Deo patri omnipotenti per Christum
eius gratias egimus et agimus quod sic confortati et conrobora-
ti sumus per tuam adlocutionem, petentes de animi tui candore ut
nos adsiduis orationibus tuis in mente habere digneris, ut con-

1 cyrinum *V*, cyprianum *B* feci *V*, fecit *B* opto ... uale
om. B 2 fratres *T* desiderantissime *T* 3 uale *om. Q*, ualete *μ*. —
Caecilii Cypriani ad Lucium explicit *B*, Ad Lucium et qui cum eo sunt
explicit *TQ*, *om. Hμ*. —

Epist. LXXVIII. — Incipit epistula (Ad sanctum Cyprianum *β*) Felicis
Iaderis (Iader *T*, *om. B*) Poliani (Polianis *T*, *om. B*) *BTβ*, Cypriano Felix
Iader hanc mittunt epistolam *H*, Rescripta Iaderis Foelicia et caeterorum *ν*
fol. 192^b, Incipit Foelix Iader Pollianus *μ fol. 158^a*. — 5 cyprianus *B*¹
et dilectissimo *om. B* ader *B* 6 pollianus *μ* compresbyteris *β*
et omnibus *om. ν* uobiscum *Hβ* 7 signense *μ¹ν*, sin-
guense *βμ²*, singuensem *B*, singuentem *ν* in dno *ν*, in dnm *T*;
aeternam in domino *ν* 9 resalutauimus *μ* frater *om. Bν*
herennianum *ν*, hennianum *Tμ* hypodiatonum *om. ν* 10 et lucia-
num *BTβ*, lucianum *ν* et *om. ν* 12 oblationes *B¹H¹* nomine
om. B quantitatem] non minimam quantitatem *βν* tuis
om. Bν 13 misisti] scripsisti *ν* caelestibus uerbis *H* 14 filios
tuos *B* confortari *μ¹ν* 15 eius *ν s. l. m. 2* egimus et *om. B*
16 per tuam] perpetuam *T* 17 tuis nos adsiduis orationibus *H*
mentem *BTμ*

fessionem uestram et nostram quam Dominus in nobis conferre dignatus est suppleat. saluta omnes qui tecum commorantur. optamus te, frater carissime, in Domino bene ualere. [Felix scripsi.] Iader subscripsi. Polianus legi. Dominum meum Euty-
chianum saluto.

EPISTVLA LXXX.

CYPRIANVS SVCCESO FRATRI S.

Vt non nobis in continenti scriberem, frater carissime, illa res
fecit quod uniuersi clerici sub ictu agonis constituti recedere
10 istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui deuotione
ad diuinam et caelestem gloriam. sciatis autem eos uenisse quos
ad urbem propter hoc miseram, ut quomodocumque de nobis
rescriptum fuisset, exploratam ueritatem ad nos perferrent.
multa enim uaria et incerta opinionibus uentilantur. quae autem
15 sunt in uero ita se habent, rescripsisse Valerianum ad senatum
ut episcopi et presbyteri et diacones in continenti animaduertan-
tur, senatores uero et egregii uiri et equites Romani dignitate
amissa etiam bonis spoliuntur et si ademptis facultatibus chri-

1 uestram et *om.* ν et nostram *om.* μ ¹ 2 morantur *B*
3 opto *B* frater carissime] *st B* in deo $\mu\nu$, *om. B*, in deo
semper ν felix scripsi *om. BHT\beta\mu\nu*, *add. Oxon.* 4 iader ...
saluto *om. B\beta\nu* polianus μ euthycianum μ , uthyciano *T*
5 salutem *T*. — Cypriano Felix Iader Polianus explicit *T*, Epistola Felicii
explicit *B*, *om. H\beta\mu\nu*. —

Epist. LXXX. — Incipit (*om. H*) epistula beati (scilicet *G*) Cypriani ad
Successum *GH*, Incipit (Cypriani *add. m. 2*) epistola ad Successum *T*,
Incipit (*om. \mu*) ad Successum *W\mu*. — 8 scribere *T* 9 cleri *T* ictu]
iciu *T* 10 istinc] hinc *G* animi sui deuotione ad diuinam]
animatione diuina *HTW* 11 celeste *W*, caelesti *H* gloria *H*,
corona *W*, coronam *T* eos] meos *T* 12 quomodoquoque *W*,
quod *G* nobis] his *T* 13 fuissent μ explorata *G* ueri-
tate *G*, sibi ueritatem $\mu\nu$ referrent μ , referret *W*, referent *G*
14 uentulantur *T* 15 sint μ ad] ob *G* 16 ut] et *W* et dia-
coni *G*, *om. T in ras.* continentia *TW*, continentiam *G* animad-
uerterentur *T*, enim aduersantur *W* 17 uero et *om. \mu* uiri et]
uiri *Oxon.* 18 spoliuntur *TW*, expolientur *G* christi μ ¹

stiani [esse] perseuerauerint, capite quoque multentur, matronae adeptis bonis in exilium relegentur, Caesariani autem quicumque uel prius confessi fuerant uel nunc confessi fuerint confiscentur et uincti in Caesarianas possessiones descripti mittantur. subiecit etiam Valerianus imperator orationi suae exemplum litterarum quas ad praesides prouinciarum de nobis fecit: quas litteras cotidie speramus uenire, stantes secundum fidei firmitatem ad passionis tolerantiam et expectantes de ope et indulgentia Domini uitae aeternae coronam. Xistum autem in cimiterio animaduersum sciatis VIII. id. Aug. die et cum eo diacones quattuor. sed et huic persecutioni cotidie insistent praefecti in urbe, ut si qui sibi oblati fuerint animaduertantur et bona eorum fisco uindicentur.

- 2 Haec peto per uos et ceteris collegis nostris innotescant, ut ubique hortatu eorum possit fraternitas corroborari et ad agonem spiritalem praeparari, ut singuli ex nostris non magis mortem cogitent quam immortalitatem et plena fide ac tota uirtute Domino dicati gaudeant magis quam timeant in hac confessione, in qua sciunt Dei et Christi milites non perimi sed coronari. opto te, frater carissime, semper in Domino bene ualere.

1 esse om. *Gμ* perseuerant *H* multentur *T*, mulcentur *μ*,
 plectentur *H* matronae uero *HT*, et romae *μ* 2 adeptis *W*
 religentur *TW*, relegentur *G* caesariani autem] caesarum atq. *μ*
 sed cesarum s. l. m. 2 3 fuerunt *W* 4 caesarianas *T* de-
 scriptam *T*, et inscripti *G*, et scripti *μ* 5 deiecit *W* imperator]
 imploratione *W* orationis *H*, in orationis *G*, om. *W* sua *W*
 exemplo *G*, et exemplum *T* 6 litteras *G* praesidem *H* pro-
 uinciae *G* quas om. *H* 7 stantes] state ergo *G* 8 et om. *T*
 spectantes *μ* et] et de *T* 9 aeternam *T* xyxtum *Hμ*¹,
 sixtum *Gμ*², christum *T*, crescunt *W* cymiterium *G*, cometerio *T*¹,
 coemiterio *Wv* 10 VIII. idum agg. *T*, V iduum aug. *H*, octauo iduum
 augustarum *μv* die om. *W* eo diacones] eodem *GHT*, eode *μ*,
 eodem diacones *W* 11 quartum *G*, quarum *μ* in urbem *HT*,
 om. *W* 12 sibi] ibi *G* fuissent *W* 14 et] ut *W* ceteris
 om. *Gμ* innotescant *W* ut ubique] ubi *μ* 17 cogitant *G*,
 concitant *T* et] ex *W* 18 dicata *Hμ*, dicat *T* t in ras. 19 opto ...
 ualere om. *GHW*; amen add. *G* 20 in domino om. *μ*. — Ad (Caecili
 Cypriani epistola ad *T*) Successum-explicit *TW*, om. *GHμ*. —

EPISTVLA LXXXI.

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS ET PLEBI VNIVERSAE S.

Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, commentarios esse missos qui me Vticam perducerent et consilio carissimorum
 5 persuasum esset ut de hortis nostris interim secederem, iusta interueniente causa consensi, eo quod congruat episcopum in ea ciuitate in qua ecclesiae dominicae praestit illic Dominum confiteri et plebem uniuersam praepositi praesentis confessione clarificare. quodcumque enim sub ipso confessionis momento confessor
 10 episcopus loquitur aspirante Deo ore omnium loquitur. ceterum multilabitur honor ecclesiae nostrae tam gloriosae, si ego episcopus alterius ecclesiae praepositus accepta apud Vticam super confessione sententia exinde martyr ad Dominum proficiscar, quandoquidem ego et pro me et pro uobis apud uos confiteri et
 15 ibi pati et exinde ad Dominum proficisci orationibus continuis deprecari et uotis omnibus exoptem et debeam. expectamus ergo hic in secessu abdito constituti aduentum proconsulis Cartaginem redeuntis, audituri ab eo quid imperatores super christianorum laicorum et episcoporum nomine mandauerint et dicturi quod ad
 20 horam Dominus dici uoluerit. uos autem, fratres carissimi, pro disciplina quam de mandatis dominicis a me semper accepistis

Epist. LXXXI. — Incipit (Epistola Cecili Cypriani Carthaginensis epi β) ad clerum et plebem Kartaginiensem (cartaginis β) Gβ, Incipit ad clerum de Successo Z (fol. 166*), Incipit ad presbyteros et diaconos s (fol. 230*), Ad plebem de suo successu μ, om. r. — 2 et om. G diaconibus rμv 3 fuisset ad uos Z frumentarios μ 4 me om. s ut hic an Z, menticam s, umquam G 5 uti G de] in Z ortis Gsβμ secederem] non crederemus s 6 epō s 9 ipso] illo sμv, in loco Z 10 eps scs G omnium om. r ceterorum s 11 multilabitur sμ', ut labitur Z ecclesiam nostram gloriosam s ego om. Z, ergo s 12 utiram s 13 sententiam GZs 14 ego et om. Z uos om. Z 16 uotis omnibus deprecare s 17 addito s, om. Z consulis s cartaginis Z, ad cartaginem rσμ 18 audituri] dicturi G in marg., ab eo audituri s quod Gs imperatores] in populum G super om. μ, sub s 20 dominus om. G, deus β carissimi om. s 21 quam] quasi r de om. s

et secundum quod me tractante saepissime didicistis, quietem et tranquillitatem tenete, nec quisquam uestrum aliquem tumultum fratribus moueat aut ultro se gentilibus offerat. apprehensus enim et traditus loqui debet, siquidem Deus in nobis positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis uoluit quam profiteri. quid autem de cetero nos obseruare conueniat antequam in me super confessione nominis Dei proconsul sententiam ferat, instruente Domino in comminus disponemus. incolumes uos, fratres carissimi, Dominus Iesus in ecclesia sua permanere faciat et conseruare dignetur.

10

1 et om. *G* et tranquillitatem om. *s* 2 tenere *Z* quicquam *s* 3 de fratribus *Zsrμ* aut] ut *Z* 4 etenim *rμ*, autem *Z*
et siquidem *s*, si quid cum *Z* deus in uobis *G*, in uobis deus *s*, in nobis *r* positus] possit *s* 5 loquatur] mandauerit loquatur *Z*
6 quod *G* de cetero] de certo *r*, decet ergo *Z* nos om. *μ* conuenit *Zrμ* in om. *srβμ* 7 super] semper *s* confessionem *Zrμ*¹
dei] de ipso *s* proconsulis *Grβμ*, proconsule *Z*, consule *s* sententia feriat *Grβμ*, sententia fuerat *s* 8 in comminus ... dominus iesus om. *r* comminus *GZ*, commune *rzβμv* 9 iesus] noster *μv*
10 dignetur amen *Zs*; add. *Balysius ex libro Fuzensi* (?): ita fiat per suam misericordiam. — Ad clerum de successi explicit *Z*, Ad presbyteros et diaconos explicit *s*, om. *Grβμ*. —

**This book is a preservation photocopy.
It is made in compliance with copyright law
and produced on acid-free archival
60# book weight paper
which meets the requirements of
ANSI/NISO Z39.48-1992 (permanence of paper)**

**Preservation photocopying and binding
by
Acme Bookbinding
Charlestown, Massachusetts**

2000

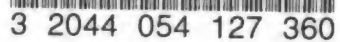

[illegible]

DEMCO, INC. 38-2931

